

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SVENSTRUP

ET SJÆLLANDSK GODS' HISTORIE

UDGIVET AF

J. WEDELL-NEERGAARD

I KOMMISSION HOS VILHELM TRYDE
KJØBENHAVN MDCCCCXXI

TRYKT I 400 EKSEMLARER HOS J.JØRGENSEN & Co. (IVAR JANTZEN)
BILLEDERNE UDFØRT I F. HENDRIKSENS REPRODUKTIONS-ATELIER

INDHOLDSFORTEGNELSE

FORORD Side 7 · INDLEDNING Side 9

SKOVENES HISTORIE

Skovene i ældste og ældre Tid. Af FRITS HEIDE	Side 17
Skovene efter 1849. Af FRANTS MUUS	- 53

GODSETS HISTORIE

Godset i ældste Tid. Af THOMAS B. BANG	- 79
Godssamlingen. Af FRITS HEIDE	- 89
Landgilden. Af HENRIK LARSEN	- 113
Udskiftningen. Af FRITS HEIDE	- 124
Samlingen af Hovedgaardens Jorder. Af FRITS HEIDE.	- 134
Driften af Hovedgaarden. Af J. WEDELL-NEERGAARD	- 139
(Hoveriet paa Svenstrup Side 146.)	
Svenstrup som Fideikommisgods. Af J. WEDELL-NEERGAARD.	- 163
Fiskeri. Af J. WEDELL-NEERGAARD	- 172
Jagt. Af J. WEDELL-NEERGAARD.	- 175

BYGNINGSHISTORIE

Hovedgaarden. Af VILH. LORENZEN	- 187
Kirkerne. Af POUL NØRLUND	- 201
Bøndergodsets gamle Gaarde og Huse. Af H. ZANGENBERG.	- 209

PERSONALHISTORIE

Lensmænd og Ejere. Af LOUIS BOBÉ	- 233
Erindringer. Af J. WEDELL-NEERGAARD.	- 273

INVENTAR

Om Inventaret paa Svenstrup. Af OTTO ANDRUP	- 293
---	-------

BILAG Side 313 · TAVLEFORTEGNELSE Side 331

PERSONREGISTER Side 333

FORORD

NAAR man i et langt Liv fra Barndommens Tid har levet og færdedes paa en gammel, grundfæstet Slægtsejendom og i Manddomsaarene har haft Lejlighed til at nedlægge sine bedste Kræfter i dens Trivsel og Fremgang, stopper Interessen ikke ved det, som er. Thi overalt træder Fortiden en i Møde og kræver at mindes og forstaas. Ganske naturligt er jeg da ogsaa ført ind paa Tanken om en Gang at faa skrevet Svenstrups Historie. Denne Tanke er nu realiseret i den foreliggende Bog. Den giver ikke en kronologisk ordnet Fremstilling af Godsets Historie; men hvert Emne indenfor den givne Ramme er taget op til Særbehandling af forskellige Forfattere. Det er derved bleven umuligt at undgaa visse Gentagelser, ligesom Behandlingen af de forskellige Afsnit kan være bleven noget ujævn. Hvad Godshistorien herved maatte have mistet i Enhed, haaber jeg, at den vil have vundet i overskuelig og saglig Fremstilling.

Retskrivningen er ikke absolut den samme i alle Afsnit, idet mindre Afvigelser er bleven indrømmet de forskellige Forfattere.

Til mine Medarbejdere bringer jeg en hjertelig Tak for den Interesse, de har viet deres Arbejde. Med Vemod og Sympati mindes jeg herved Magister Thomas B. Bang, der afgik ved Døden i Begyndelsen af forrige Aar ganske kort efter, at han havde afleveret Afhandlingen om Svenstrup Gods i ældste Tid.

En særlig Tak tillader jeg mig at rette til Kontorchef Henrik Pedersen og Dr. phil. Louis Bobé for deres elskværdige og værdifulde Bistand og Vejledning under hele Værkets Tilblivelse, samt til Generalstabens topografiske Afdeling for dens smukke Udførelse af de Bogen ledsagende to Godskort.

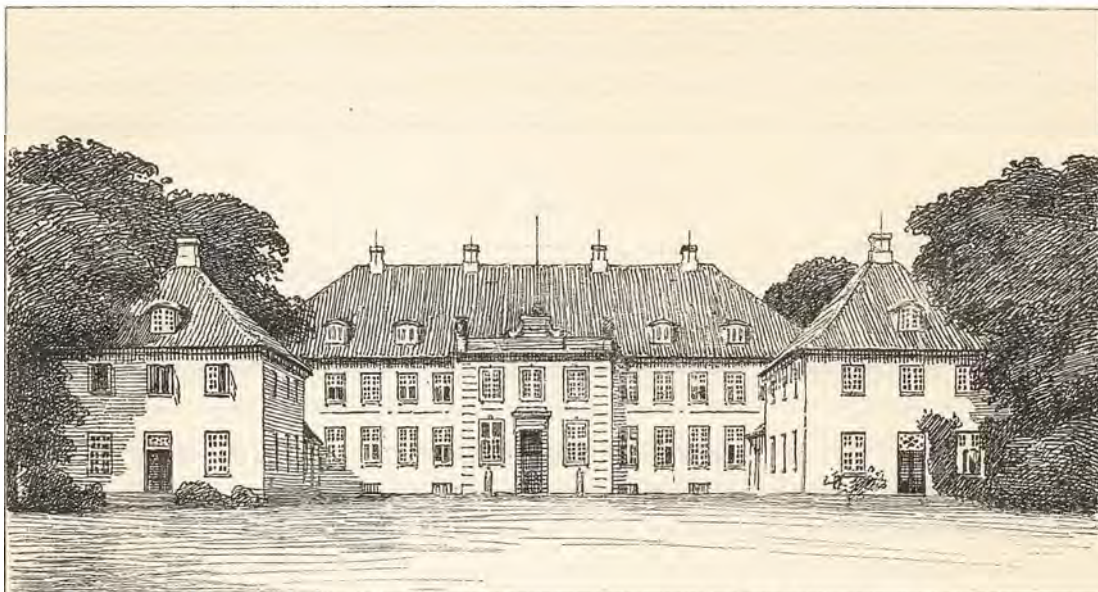
Ved forskellige agrarhistoriske Undersøgelser har Hr. Henrik Larsen ydet fortrinlig Bistand.

Endelig maa jeg takke Baron H. Berner-Schilden-Holsten og Underbibliotekar R. Paulli for deres gode Medvirkning ved Korrekturen.

Svenstrup, i Juni 1921.

J. WEDELL-NEERGAARD

INDLEDNING

NAAR man paa Jernbaneturen fra Kjøbenhavn til Korsør omkring Viby Station kommer ud over Grænsen for »Heden«, den frugtbare, men træløse og ensformige Slette, som breder sig mellem Kjøbenhavn, Roskilde og Kjøge, skifter Landskabet Karakter. Det er Skoven som melder sig; først som smaa fritliggende Lunde, snart efter som større sammenhængende Strækninger, der med Afbrydelser fortsættes en Mil henad Ringsted til.

Midt i dette Skovland ligger ved en smilende lille Sø Borup Station og tæt Vesten for den Svenstrup, hvis blaa Tage og hvide Mure skimtes til højre, kort efter at Toget har passeret Stationen.

Vi er her omtrent midt i det tidligere, ca. 1 Kvadratmil store, Svenstrup Gods. Til begge Sider af Banelinien (ca. 41 m) hæver Terrainet sig; mod Øst over aabent Land henimod Dalby- og Kløvested Skov (57 m), der ca. $\frac{1}{2}$ Mil borte lukker for Udsigten til den Side, og mod Vest-Nordvest henimod Bastebjerg og Stubberup, hvor Bakkeformerne antager et mere storslaaet Præg, og hvor »Højbjerg« (79 m) næsten forsvinder paa Baggrund af de højtliggende Skove, der her danner Mur. Kun i Sydøst er der en vid og dyb Udsigt over imod Landsbyen Lidemark med dens lysende hvide Kirketaarn og Valløskovene deromkring. Mod Syd-Sydvest, den Retning Banelinien foreløbig følger, kommer vi paany ind i Skovene, og samtidig falder Terrainet helt ned til 26 m. Som Følge af disse Højdeforhold har Vanddragene da ogsaa gennemgaaende Retning mod Syd. Fra hele den her omhandlede Lokalitet med Borup, Kimmerslev og Dalby Søer, der omfatter Størstedelen af den i Kjøbenhavns Amt beliggende Part af Svenstrup Gods, optages Vandet syd paa af den langs Regnemarks Aas fra Vest til Øst løbende Aa, der længere fremme

under Navn af Lellinge og Kjøge Aa falder ud i Kjøge Bugt. En halv Mils Vej mod Vest i Vigersted Sogn, der ogsaa tidligere hørte til Svenstrup Gods, afledes Vandet ligeledes mod Syd til et Aaløb, der ogsaa her, men i Retningen Øst til Vest, følger Aasen og falder ud i Haraldsted Sø for senere gennem Ringsted Aa at forene sig med Susaaens Vande. Kun for den aller nordligste Del af Godset sker Vandafledningen til Aaløb, som gaar mod Nord og falder ud i Roskilde Fjord.

Overalt bevæger vi os her paa Rullestensleret med Undergrundens Kalklag i en Dybde af ca. 50 m. Jorderne er af meget forskellig Bonitet, og Overgangen fra det gode til det daarlige, fra stift Ler til Sandjord, er ofte meget brat. I al Almindelighed kan man dog betegne dem som værende af lettere lermuldet Beskaffenhed. Det udmærkede er sjældent, det middelgode Regelen, og kun undtagelsesvis som f. Eks. omkring Overdrevsgaarden i Vigersted Sogn findes der daarlig Jord. En hel Del af Agerlandet er i en forholdsvis sen Tid indvundet ved Rydning af Skov, og paa adskillige Steder arbejdes der endnu med temmelig raa Jord. Af geologiske Mærkværdigheder findes der kun »Aasen«, en gammel Moræne, der med faa og korte Afbrydelser strækker sig lige fra Haraldsted Sø og til Kjøge. Den indeholder lagvis finere og grovere koralblandet Grus, samt Flinte-, Kalk- og Rullesten, der afgiver et fortrinligt Materiale til Godsets Vej- og Bygningsvæsen.

Skønt de klimatiske Forskelle indenfor et saa lille Omraade som Sjælland kun er smaa, spiller de dog en ikke ringe Rolle for Vegetationen. Vinteren er haardere, og Foraaret indtræder senere her i Midtsjælland end ved Kysterne, hvad der nærmere belyses i nedenstaaende Oversigt over Middelttemperaturen i Ringsted og Kjøbenhavn:

MIDDELTEMPERATUR (1876-1915)

	Ringsted	Kjøbenhavn
Januar	÷ 0,8°	0,2°
Februar	÷ 0,4	0,2
Marts	1,3	1,7
April	5,3	5,6
Maj	10,6	10,5
Juni	14,9	14,8
Juli	16,4	16,6
August	15,5	15,9
September	12,2	13,0
Oktober	7,8	8,8
November	3,5	4,7
December	0,8	1,9

MIDDELNEDBØR (1876-1915)

	Ringsted-Hvalsø	Sjælland
Januar	40 mm	35 mm
Februar	37	29
Marts	42	37
April	30	32
Maj	38	36
Juni	48	45
Juli	67	67
August	75	72
September	55	54
Oktober	65	68
November	53	46
December	52	40

Hvad Oversigten derimod ikke viser, men som i vegetativ Henseende stiller Egnen her forholdsvis ugunstigt, er den om Foraaret og Forsommeren ofte indtræffende Nattefrost, som i høj Grad skader Foryngelserne i Skovene. Egnens Nedbør ligger, som det vil ses af den ligeledes vedføjede Tabel, noget over Gennemsnittet for Sjælland.

Af det gamle Svenstrup Gods laa noget over $\frac{2}{3}$ i Kjøbenhavns Amt (Roskilde Amtsraadskreds), Resten i Sorø Amt. Tidligere udgjorde Godset en egen Jurisdiktion, Svenstrup Birk, under Ringsted Herred, men henhører nu under Ringsted Retskreds. I gejstlig Henseende hører den Del af Godset, som ligger i Kjøbenhavns Amt, under Ramsø-Tune Herreders Provsti, og den Del, der ligger i Sorø Amt, under Ringsted og Alsted Herreders Provsti. Hovedgaarden er beliggende i Borup Sogn, Kjøbenhavns Amt.

Svenstrup Godsomraade er gammelt Skovland, og dets ældste Historie er derfor Skovenes Historie. Af den Grund er da ogsaa Beretningen om dem sat i Spidsen for den efterfølgende Fremstilling.

J. WEDELL-NEERGAARD

SKOVENES HISTORIE

SKOVENE I ÆLDSTE OG ÆLDRE TID

AF
FRITS HEIDE

TAGET i store, skarpe Træk udviser Kortet over Svenstrup Godsomraade, at Skovene grupperer sig i to øst-vestlig løbende Bræmmer: een følgende Nordgrænsen, en anden Sydgrænsen. Hen over Midten af Omraadet, et lille Stykke Vesten for Hovedgaarden, strækker Skoven sig som en smal Bro, der synes ligesom at ville trodse Agerlandets Fremtrængen fra begge Sider. — Den nordligste af disse Skovbræmmer slutter sig naturligt sammen med Skjoldenæsholm-, Magistrats- og Ledreborgskovene op imod Hvalsø Station, medens den sydligste er kædet sammen med Humleore og Giesegaardskovene og gaar med Afbrydelser enkelte Steder videre til Skovstrækningerne ved Lellinge og over mod Køge. — Østen for dette store midtsjællandske Skvomraade ligger den aabne »Hede« mellem Roskilde og Køge, og paa dets vestlige Side det nu skovfattige Land, den saakaldte midtsjællandske Højslette, omkring Ringsted.

Allerede denne korte, indledende Aflæsning af de nuværende topografiske Forhold peger hen paa, at Svenstrup Skovene fra ældgammel Tid har udgjort en Del af et Skovdrag, som det har kostet Mennesket Aarhundreders ihærdig Kamp at vinde Herredømme over, ja, maaske Aarhundreder for blot at naa ind i. De lange Tidsrum, som i Danmarks allerældste Historie ligger mellem Bortsmeltningen af Isperiodens Gletschere og den Tid, da de første Mennesker tog Landet i Besiddelse, havde indvandrende Plantesamfund benyttet vel til at hage sig fast ogsaa i dette Omraades Jord; gennem Tundra-, Bævreasp-, Fyrre- og Egetid blev der her bygget en Skov op, som fik Aartusinders Hævd paa sin Plads, og som med Kæmpekraft var belavet paa at staa imod, da Menneskets Stenøske dreves til Hug mod dens yderste Forposter.

Hvorledes Menneskets Fremtrængen mod Oldskoven har formet sig igennem Sten-, Bronze- og Jernalder, lader sig ikke gengive for de enkelte Peri-

oders Vedkommende, kun naar alt tages under eet, formaar vi at se de ledende Linier: Oldtidsfolkene banede sig Tid efter anden fra to Sider Vej ind imod Svenstrup Skovene; fra Egnen om Haraldsted Sø mod Vest rykkede de langs Vigersted Aa frem over det nuværende Vigersted, og fra Øst-Nordøst var de vel Tid efter anden vandret fra Kysten ude ved Køge Bugt over Lellinge, Spanager-Ejby ind til Dalby, Kimmerslev og Borup Søer; den videre Fremtrængen mod Vest, hvor Skoven dannede Mur, har de opgivet, og de saa deres Fordel i at lægge Vejen mere mod Nord i Retning af det nuværende Urup, Gammerød og Søster Svenstrup.

At Fremstødet mod Skoven just har formet sig paa denne Maade i Oldtiden, dokumenteres af samtlige Fund fra denne Egn i Nationalmuseets 1' Afdeling:

I. Fremstødet fra Vest. Gravpladser: VIGERSTED SOGN. Vigersted Matr. 8. Paa en Banke er en forstyrret Langdysse. — Snekkerup Matr. 10a. En sløjfet Dysse. — Ortved Matr. 1. En sløjfet Høj. — Matr. 2. En sløjfet Høj (den saakaldte Ruskushøj). Paa Loddens højeste Punkt har før været fem Høje, de tre er nu borte, og de to resterende er meget afgravede. Herfra haves Urnefund med brændte Ben og Smaasager af Bronze. Sydøst for disse Høje har den nu ødelagte Klerkerhøj ligget. — Matr. 3. Fire sløjfede Høje. — Matr. 4. En sløjfet Dysse. — Matr. 6. Tre nu nedpløjede Høje, maaske Rester af to andre. — Matr. 7. En nu fjernet Høj. Et andet Sted paa Lodden en stensat Kiste, iøvrigt Rester af fire sløjfede Høje. — Matr. 8. En sløjfet Høj. — I Ortved Skov er »Sannes Høj« bevokset med Bøge.

Enkeltfundene fra den vestlige Kant er kun ubetydelige.

II. Fremstødet fra Øst. Gravpladser: DALBY SOGN. I Kløvested Skov (Matr. 20) en Langdysse. En Høj paa Kløvested Mark, heri fandtes en Broncefibula og et Jernspænde.

KIMMERSLEV SOGN. Flere Grave herfra er undersøgt; i en af dem nær ved Søen fandtes et ubrændt Skelet og et Jernspænde.

BORUP SOGN. Gammerød Matr. 4a. Rester af en Langdysse. — Urup Matr. 1a. Langdysse. — Matr. 2. Runddysse og Rester af en Langdysse. — Matr. 3. Rester af en Langdysse. — Hejnede Matr. 15a i Klosterskov. Rester af en Gangbygning. — Matr. 2a. Rest af en Langdysse. — Borup Matr. 19 i Rye Skov. Langdysse. — Matr. 5a. Langdysse.

DAASTRUP SOGN. Søster Svenstrup Matr. 1a. Langdysse, Høj samt Rest af en Langdysse. — Matr. 4c. Høj.

Enkeltfundene er betydelig rigere her end paa Vestkanten:

DALBY SOGN. Kløvested Mose, to Økseblade af Flint, en Slibesten og fire Slibefurer. En Perle af Glasmosaik fra Hedenskabets Tid, fundet ved Mergelgravning. Brudstykke af et Bronze- og et Jernspænde.

KIMMERSLEV SOGN. Skivespalter og Tværøkse af Flint fra en Tørvemose ved Dyndet, Rest af Jernbøjlenaal ved Kimmerslev Sø.

BORUP SOGN. Tre Økser af Flint fra Hejnede. Dolk og Økse, begge af Flint fra Lammestrup (disse er fundne enkeltvis ved Pløjning), en Flintøkse fra Gammerød, tre Økser fra ældre Stenalder og en Skivespalter fra Regnemarks Banke.

DAASTRUP SOGN. To Bronze-Haarringe fra Søster Svenstrup Mark, en Pilespids af Flint smsteds., en firkantet Flintdolk fra Birkede Skov, en Flintøkse fra Birkede Mark og endelig det store Bronzealderfund fra en Høj paa Søster Svenstrup Mark, heri fandtes: et Broncesværd, en Klinge af Broncedolk, en Pilespids, tre Tutulus, en Dobbeltknap, en Kniv, Brudstykker af mindst fire andre Knive, en Syl og Brudstykker af to Pincetter, alt af Bronze, endvidere en Flintsav.

Samles nu alt dette til et Helhedsbillede, kommer man til det Resultat, at Oldtidsfolkene kun i ringe Grad formaaede at trænge ind i de tætte Skove om Svenstrup, Fundene er i det hele paafaldende fattige fra denne Egn og er samlede paa de nævnte, ret vel afgrænsede Lokalteter; ganske vist maa man regne med, at en Del Fund aldrig er kommen til Museets Kundskab, og at Muligheden for overhovedet at gøre Fund er betydeligt større paa Agerland end i Skov, men disse Momenter vil næppe forrykke Totalindtrykket kendeligt her.

I Sammenhæng hermed maa det anføres, at der paa Overdrevsgaarden er opbevaret en Flintøkse og tre Økser af Grønsandsten, alle fra den yngre Stenalder og alle fundne paa nævnte Gaards Marker, samt en smalnakked Flintøkse, ligeledes fra yngre Stenalder, funden i Magleskov. Desuden skal der paa Hovmarkerne, altsaa i Distriktet nær Borup Sø, være fundet enkelte Stenredskaber, men om disse haves ingen Oplysninger.

Saaledes stod Sagen, da Danskerne begyndte at samle sig i Landsbyer.

Blandt Bebyggelserne er man enig om at regne Byerne paa -inge for de ældste. Af dem findes der kun een i Terrænet, nemlig Ørninge. H. V. Clausen nærer med Rette Tvivl om, at alle inge-Endelserne er ægte¹⁾, men om Ørninge siger han intet. Spørgsmaalet maa i hvert Fald anses som ubesvaret.

Af gamle Navneformer kendes Øruigh (1406) og Ørninge (1554 og 1558); Dokumenter fra det 18' Aarhundrede har ogsaa Ørninge og Ørnede, ligesom det nærliggende Hejnede, foruden den oprindelige Form Heined, har Varianterne Heinenge og Heininge.

Ifølge Steenstrup har de gamle Byer en ret ensartet Størrelse, nemlig mellem 70 og 90 Td. Htk., Ørninge staar med godt 26 Td., medens Kimmerslev har ca. 72, Kløvested ca. 73, og Dalby ca. 125. Oldtidsfundenes Gruppering

¹⁾ Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1916. 132.

taler heller ikke til Gunst for Ørninges Ægthed. — Bebyggelserne paa -lev, -sted og -by staar paa en ganske anderledes fast Fod i Terrænet, der har vi Kimmerslev, Kløvested og Dalby i Øst og Vigersted i Vest. De hævder alle deres Plads som de ældste Landsbyer indenfor Svenstrup Godsomraade, og deres Beliggenhed stemmer fuldkommen overens med de ved den arkæologiske Undersøgelse indvundne Resultater, nemlig at Fremstødet fra de ældste Tider og op til den første Bebyggelsestid foregik fra en Operationsbasis mod Vest og en mod Øst. Oldskoven laa endnu som et uigennemtrængeligt Bælte midt mellem begge.

Men saa kom endelig det Tidspunkt, da Ekspansionstrangen blev for stærk indenfor de gamle Bebyggelsesrammer; Kampen for Eksistensen drev Menneskene frem imod Skoven, og Udflytterbyerne borede sig ind i dens seje Masse.

Fra Vest lagde man Byerne Ortved, Snekkerup og Aagerup ind i Skoven, og dermed standsede Fremrykningen paa denne Kant. Ligesom før staar Bevægelsen her ogsaa nu tydeligt tilbage for den, som den østlige Kant opviser; derovre er tre dybe Indhug foretaget mod Skovmassen, alle udgaaede fra Holdepunktet Dalby-Kimmerslev-Kløvested: Mod Nord Ørninge, Hejnede, Urup, Gammerød, mod Nordvest Borup, Lammestrup, Stubberup og ret mod Vest den nu forsvundne Landsby Svenstrup samt Grønholt.

Ad disse Veje naaede Menneskene ind i de store Skove; at gennembyde Broen, der forbinder den nordlige og sydlige Bræmme i Svenstrup Skovdistrikt, saa de to modgaaende Bevægelser kunde mødes paa aabent Land, lykkedes ikke. Helt op til denne Dag ligger Broen — nu ganske vist med et Par ubetydelige Afbrydelser — tværs over Svenstrup Godsomraade som et ældgammelt Minde om den Tid, da Indvandringsbevægelsen fra de to Sider stivnede i Oldskovens umedgørlige Krat.

Det ligger nu nær at spørge, hvorledes denne Egn saa ud i landskabelig Henseende, og særlig hvorledes Skovenes indre Forhold var beskafne i Middelalderen. Som allerede godtgjort maa Egnen i højeste Grad have baaret Vidnesbyrd om Kamp mellem Ager- og Skovland; i store Træk viser da ogsaa Udskiftningskortene fra omkring Aar 1800, at kun for de gamle Byers Vedkommende (Vigersted, Dalby, Kimmerslev og Kløvested) laa Jorderne tæt samlede og var ret vel befriede for Skov, medens Udflytterbyernes Agre mer eller mindre laa strøet ind i Skovmassen. Stærkest har dette Forhold gjort sig gældende i Byerne Lammestrup, Stubberup og Grønholt, hvor Spændingen først naaede sin Udløsning ved en Række Magelæg i Udskiftningstiden. Den evindelige Vekslen af Højskov, Lysninger og Agerjord, hvori Under-skoven skød sig frem som talrige Smaatunger, maa i Middelalderen have givet dette Landskab et ganske særegent Præg; set fra et Agerdyrkningssynspunkt har det selvsagt været lidet opmuntrende, da baade Lys- og Bundfor-

hold maa have virket meget stærkt hæmmende paa Kornavlén. Det maa her bemærkes, at Hindringerne for Agerbruget i langt højere Grad laa i Krattet end i selve Højskoven, dennes Rydning var forholdsvis let, hvorimod Krattet under mangelfuld Dyrkning af Jorden, f. Eks. i Krigstider, groede frodigt op og lagde store Strækninger Agerjord øde.

Sønden for Distriktets nederste Skovbræmme ligger Regnemarks Aas, en Del af det store Bakkedrag, der under forskellige Navne gaar helt over til Køge, Højden er paa det under Svenstrup liggende Parti 47 m. Ifølge Rørdam forekommer der næsten altid ved Aasdannelser Sumpstrækninger paa den ene eller begge Sider af Højdedraget. Af de to Alternativer gælder det sidste her. Den sydlige Aasgrav, hvis Kotetal ligger midt i 20erne, var aabenbart i Middelalderen ligesom nu fyldt med Tørvemoser, medens den nordlige, hvis Kotetal ligger lidt højere, rummer Aaløb og Enge, der baade i Middelalderen og i langt senere Tider har henligget som side Sumpdrag, helt eller delvis dækkede med Ellekrat.

Den Del af Regnemarks Aas, som tilhører Svenstrup, maa i ældre Tid antages at have været skovklædt. Baade i Øst og Vest grænser den op til Skov, og i Aaret 1667 nævnes udtrykkelig en Skovslod til fire Svins Olden paa Regnemarks Aas. Hvornaar denne Skovrest er forsvunden, vides ikke, men de nuværende floristiske Forhold paa Aasen peger stærkt hen paa, at dette Plantesamfund er af en nogenlunde ny Dato, de enkelte Arter indenfor Samfundet synes endnu ikke helt at være kommen i Balance mod hinanden i Kampen om Livsgoderne. Mest Ro synes der at være paa Aasens sydeksponerede Skrænt, mindst paa Toppen. En formationsstatistisk Undersøgelse efter Raunkiærs Metode udviste nemlig, at Aasens sydeksponerede Skrænt med de udprægede Tørbundsplanter var det ældste, og at Aastoppen endnu er Genstand for Kamp mellem de indvandrende Samfund fra Sydskrænten paa den ene Side og den dyrkede Mark paa den anden. Forholdene tyder paa, at Skoven sent har forladt Aasen og sidst Aasens Top.

Hvad Skovenes indre Forhold i Middelalderen angaar, da vides det andre Steder fra, at Egen var fremherskende i de danske Skove, men at Bøgens Indvandring var begyndt hist og her allerede i Bronzealderen. For Svenstrup Skovenes Vedkommende hersker der ingen Tvivl om, at Bøgens Indvandring tidligst er begyndt paa de lettere Jorder i Distriktets nordlige Del, medens Egen har holdt sig længst i den sydlige, mere fugtige Bund. Gennemvandrér man Skovstrækningerne sønden for Hovedgaarden, træffer man adskillige Ege paa mellem 300 og 400 Aar; fra Distriktets nordlige Del haves intet saadant bevaret. Og den paafaldende ringe Mængde Olden, $\circ$: Egens og Bøgens Frugter, som Taksationerne i Svenstrup Skovene udviser i Sammenligning med det fra andre Steder kendte, finder delvis sin Forklaring i den

store Rigdom paa Blødtræ, som alle disse Skove og særlig deres sydlige Del besad.

Om Skovnavne fra Middelalderen, som har Tilknytning til Svenstrup Gods, haves følgende Oplysninger:

I 1278 skøder Abbed Jacob i Ringsted paa Klosterbrødrenes Vegne hele Godset i Dostorp (Daastrup) med en Del af Holescog samt en Del af Godset i Gamlæryd (Gammerød) til Diakonen Godfred i Roskilde.¹⁾

Den 20' April 1302 skødes til Roskilde St. Claræ Kloster Holæscogh, Kópæscogh og Trollæwatscogh samt de øvrige Dele af Svenstrup Skov²⁾, og i et Skøde af 3' Marts 1315 nævnes igen Kópæskógh, Holæskógh samt Akætøfskógh som Dele af de til Svenstrup hørende Skove.³⁾

Det Svenstrup, som omtales i disse Skøder, er ganske vist Søster Svenstrup i Daastrup Sogn; men et Par af de nævnte Skove kan dog henføres til en Lokalitet, der nu hører under Svenstrup Gods. Endnu er det nemlig muligt at stedfæste i hvert Fald de to af disse gamle Navne. I Matriklen af 1662 nævnes en Jord paa Søster Svenstrup Mark kaldet »Agetofft« og »Hulschouff«, og i Markbogen 1682 finder vi sammesteds to Agerskifter – »Offuer Tofft« og »Huleschouff« – som paa dette Tidspunkt af Amtsskriveren var udlejet til en Mand i Bregentved. I disse Navne møder vi sikkert det middelalderlige »Akætøfskógh« og »Holæskógh«, og paa Jorden ligger nu seks fra Udstyknings-tiden stammende, Svenstrup Gods tilhørende Huse, samt den lille »Amager-skov«.

»Kópæscogh« nævnes ogsaa i Markbogen 1682 under Navnet »Kiøbeschouff«; den tilhørte da Magistraten i København og synes at have ligget øst for den ovenfor omtalte Lokalitet, noget der ogsaa stemmer med, at den i 1564 siges at ligge mellem Gammerød og Birkede⁴⁾. I Nutiden er dog denne Navneform forsvunden, og det er derfor umuligt at identificere Skoven.

Den fjerde i de gamle Dokumenter omtalte Skov »Trollæwatscogh« synes at være ubekendt i 1682, og de Hypoteser, som kan opstilles om dens Beliggenhed, er for usikre til at fremføres her⁵⁾.

Fra den paa Oplysninger saa fattige Middelalder fører Vejen nu over i den nyere Tid, hvis første Afsnit bedst er kendt gennem Lensregnskaberne. Lige saa lidt som for Middelalderens Vedkommende er det her muligt at rekonstruere den nøjagtige Fordeling af Skov- og Agerland indenfor Svenstrup Godsomraade, først selvfølgelig af den Grund, at Kort ganske mangler, og dernæst fordi Skovene heller ikke i denne Periode laa i store, vel afgrænsede Grupper, men afvekslede med Agerlandet i planløs Blanding.

Hvad der først falder i Øjnene, naar Talen er om denne Periode, der gaar

¹⁾ Repert. 449. ²⁾ ibid. 744. ³⁾ ibid. 1108. ⁴⁾ Æ. d. Arkivreg. IV. 135. ⁵⁾ Stedfæstelsen af disse Skove skyldes Henrik Larsen.

fra Reformationen og til Biskop Svanes Køb af Godset i 1666, er den Ensartethed, der synes at have været i Skovenes Værdi hele Perioden igennem; i Modsætning til mange andre danske Skove spores ikke under Svenstrup Gods den tiltagende Dekadence, som kendetegner hine.

Som bekendt var de ældre Tidens Skovbrug indtil Slutningen af det 18' Aarhundrede vidt forskelligt fra vor Tids, idet det væsentlig tog Sigte paa Svinefodringen i Skoven paa Agern og Bog. Hele denne Sag er imidlertid af saa vidtrækkende Omfang og frembyder saa mange Træk, der kan gøres til Genstand for Diskussion, at det ligger langt udenfor denne Skildrings Maal at tage dem alle op til Belysning. Det eneste, der kan blive Tale om, er at drøfte Forholdene, som de kendes fra Svenstrup, og gennem dem at faa spredte Indblik i selve Sagen.

Først kunde der være Grund til at undersøge selve den Taksation af Oldenskovens Ydeevne, som fandt Sted, før Svinene sendtes ud; det har været underkastet Tvivl, hvorledes den gik for sig. Ifølge en Række Oldentaksationer fra Svenstrup, Ringsted Kloster og Holbæk Slots Len ses det, at den altid ligger indenfor Grænserne 6' September—23' Oktober og hyppigst er foregaaet omkring Midten af førstnævnte Maaned; følgelig maa Taksationen have fundet Sted, mens Frugterne endnu sad paa Træerne. De gamle Tidens Taksation har næppe adskilt sig synderlig fra den, som endnu tages paa Skøn af Forstmændene.

Hvad Opvæksten i Skoven angaar, da tør man hævde, at Svineholdet har virket ubetinget heldigt. Og til Forstaaelse heraf maa anføres, at Svinene ikke æder Frugterne oven af Jorden, i saa Fald vilde de hurtigt og sikkert rense Skoven for Olden; men med Trynen roder de Jorden op under Frugterne og griber dem, naar de glider ned. Herved vil en ikke ringe Mængde Frugter gaa tabt for dem og blive tilbage i den oprodede Jord, i hvilken de finder fortrinlige Spiringsbetingelser. Den paafølgende Nedtrampning vil yderligere sikre Skovene en Del af den producerede Olden.

Da Lenstidens Interesse for Skoven mest var knyttet til Svineavl, ligger det nær at spørge om, hvilken Andel den havde i Skovenes økonomiske Udbytte. I Driftsaaret fra Philippi Jacobi Dag 1619-1620 var Oldengælden 6 Rdl. 1½ Mk. 4 Sk. plus 100 Svin og i det følgende Aar 24 Rdl. 1½ Mk. 10 Sk. plus 30 Svin. Disse Tal er fremkommen paa den Maade, at der for hvert voksent Svin er betalt 8 Sk. til Lensmanden og 4 Sk. for hver Gris som Vederlag for Dyrenes Adgang til at søge Føde i Kronens Skove. Naar Svin ofte er taget i Stedet for Penge, beror det paa den Skik, at en Mand, der havde haft 10 Svin gaaende i Skoven, kunde betale med det ene. Forsøger man nu en Omregning af Svinene i rede Penge, kommer et voksent Oldensvin til at gælde lige med 5 Mk. (Vederlaget for 10 Svins aarlige Opfodring i Skoven), en Bereg-

ning, som vel nærmest hælder til den Side, hvor Lensmandens Fordel er. Den samlede Indtægt for Oldensvins Fodring i de to Driftsaar bliver derfor:

1619–20: 89 Rdl. $3\frac{1}{2}$ Mk. 4 Sk.

1620–21: 49 - $1\frac{1}{2}$ - 10 -

Det sidste Punkt om Skoven og Oldensvinene vedrører Spørgsmaalet om, hvor mange Svin Svenstrup Skovene kunde afgive Føde til, og herunder falder ogsaa den Sag, som allerede kortelig er berørt, nemlig at man ud fra Svinebestanden kan slutte sig til Skovens tilnærmelsesvis Sammensætning og deres eventuelle Forhugning igennem den for de danske Skove ellers saa kritiske Lenetid.

For Svenstrups Vedkommende kendes ingen kongelige Klager over Skovens Forhugning – Modsætningen findes yderst almindeligt i Kancelliets Brevbøger fra andre Steder i Danmark. Gør man nu Lenets Skove op, saa vidt det med de mangelfulde Oplysninger er muligt, synes de i 1555 at have omfattet følgende af de nuværende Svenstrup Skove: Enghaven, Dyre- og Kohaven, Bjergvænge, Lille Fredskov, Harebo, Hestehaven, Kimmerslev Hessel, Grønholt Lodder, Grønholt Lund, Ebbeskov, Bastebjerg, Magleskov og den største Del af Rye Skov, idet Lenet omfattede Svenstrup By og Hovedgaard, Grønholt, Borup, Kimmerslev, Gammerød og Lammestrup Byer. Naturligvis maa de nævnte Skovstrækninger ikke tages i samme Betydning som nu om Dage; der er kun hermed ment et tilnærmet Forsøg paa Afgrænsningen af Lenet. Disse Skove med deres talrige Udløbere over den nuværende Agerjord maa antages at have dækket ca. 1400 Td. Ld. Ifølge Skovplanen af 1808 indeholdt de omtrent 1400 Td. I Aaret 1556–57 afgav Lenets Skove Føde til 749 Svin (voksne Svin og Grise tæller her lige meget, idet Omregning af Grise til voksne Svin ikke har fundet Sted). Muligt har da Hovedgaarden tillige ifølge Kongens Tilladelse af 26' Oktober 1551 haft 100 hjemmefødte Svin paa Olden i de samme Skove, saa Resultatet højst bliver 849 Svin. Til Sammenligning tjener, at Skoven paa Thurø, der var ca. 1100 Td. Ld., ansloges til 2200 Svin, Halvøen Kainæs paa Als (ca. 2000 Td. Ld.) regnedes til hele 18000 Svin, et Resultat som Vaupell imidlertid anser for tvivlsomt, og mange slesvigske og holstenske Skove opviser lignende høje Tal. Ud fra denne Sammenligning, som uden Vanskelighed kan belægges med endnu flere Eksempler, og fra det, som alt er omtalt under Middelalderen, tør man regne med, at Ellekrat og anden ikke oldenydende Skov samt aabne Sletter og Enge udgjorde en forholdsvis betydelig Del af Svenstrup Skovomraade.

Naar det tidligere er sagt, at Svenstrup Skovene – i Modsætning til mange andre danske Skove – ikke havde været udsat for nogen Forhugning i Lenstiden og som Følge deraf ikke ved Midten af det 17' Aarhundrede bar Præg

af Dekadence, da skylder vi endnu Beviset for denne Paastands Rigtighed. Men en Oversigt over Oldensvinenes Mængde i de forskellige Aar kan afhjælpe Manglen.

Det er nævnt, at i Driftsaaret 1556–57 fodredes 849 Svin i Lenets Skove. I 1620–21, da Lenet var af samme Størrelse som før, gik 498 voksne Svin og 198 Grise i Skoven. Vaupell angiver, at der i Hornsved 1662 brugtes den Beregning, at 2 Ungsvin eller 4 Grise gjaldt lige med et gammelt Svin, dette synes ikke at have været Brug paa Svenstrup, her gjaldt 2 Grise lige med 1 gammelt Svin, og ifølge den Beregning sættes samtlige Grise lig med 99 gamle Svin, hvilke sammen med de nævnte voksne og Hovedgaardens 100 Stk. ialt giver 697 Svin paa Olden i nævnte Driftsaar.

I 1664, da Synsforretningen efter Svenskekrigen blev foretaget, fastsætter Taksationen Svinenes Antal til 760, og i det kongelige Panteskøde af 2' April 1664 paa Svenstrup Gaard og Gods til Dr. Jørgen Fuirens Enke er de samme Skove ansat til 780 Svins Olden.

Det betydeligt udvidede Gods, som Biskop Hans Svane købte i 1666, har Skov til 1156 Svin, og efter at Svenstrup Gods er blevet yderligere udvidet og arronderet, udviste det i 1776: $988\frac{1}{2}$, i 1779: $498\frac{1}{2}$, i 1782: $661\frac{1}{2}$ og i 1789: 807 Svins Olden. Totalindtrykket af disse Tal er, at Skovene i Lenstiden og længe derefter bevarede tilnærmelsesvis den samme Ydeevne, hvad Oldenspørgsmaalet angaar, og herfra sluttes altsaa til Skovens minimale Værdiformindskelse og Forhugning igennem dette Tidsrum. Først i Slutningen af det 18' Aarhundrede er Nedgangen i Skovenes Ydeevne let kendelig, men da bar det ogsaa stærkt henimod Udskiftningstiden og den ændrede Skovdrift; nu stod det klart, at det gamle System for Udnyttelsen af Skovens Værdier, som havde hersket gennem Aarhundreder, havde overlevet sig selv.

Det næste Punkt i Lenstidens Stilling til Skovene bliver: Vedmassen, dens Anvendelse og Værdi.

Med Oldenproduktionen in mente maatte Skovninger af vore Dages Art betragtes som ganske umulige, og af den Grund bør man ved en Betragtning af Lenstidens Udnyttelse af Vedmassen drage et skarpt Skel mellem levende og dødt Træ. I første Gruppe kommer Træer paa Roden (Eg og Bøg), i sidste Vindfælder, Stød (Stubbe) og fornede (udgaaede) Træer, i Rang hermed kommer ogsaa Underskovens Krat samt ikke oldenbærende Træer; dog maa man ikke hertil regne Ask og Abild, der baade paa Grund af Frugternes Værdi som supplerende Svineføde og Veddets Anvendelighed rykkede op i Nærheden af Eg og Bøg.

Forleningsbrevet af 20' Oktober 1551 paa Svenstrup til Mikkell Sested angiver klart Forholdet mellem de to Grupper: »Han maa have fri Ildebrand af Vindfælderne eller, hvis saadanne ikke falde, hugge i Underskoven. End-

videre maa han bruge Skovene til Bygningstømmer til Gaardens og til Bøndernes Behov, men ikke hugge til Skovskade«. To Breve, henholdsvis af 5' Maj 1566 og 11' August 1569, uddyber Billedet: »Da Bønderne under Svenstrupgaard have klaget over ikke at maatte faa Tømmer til Vogne og Plove eller Bygningstømmer, Gærdsel og Ildebrændsel i Kronens Skove, saaledes som de fra Arilds Tid have haft, skal han (Peder Bilde paa Roskildegård) undersøge Sagen og befale sine Fogder at lade Bønderne faa, hvad de fra gammel Tid have Hævd paa.«

»Bønderne under Svenstrup maa herefter faa nødtøftig Ildebrændsel af fornede Træer og Vindfælder og Tømmer til deres Bygninger, Vogne og Plove i Kronens Skove under Svenstrupgaard etc.«

Og endelig kan yderligere to Breve anføres til Belysning af samme Forhold: »Den 26' August 1595 Brev til Christen Holck om i Svenstrup Skove at lade hugge Tømmer til to Mølleaksler til Bistrup Mølle.« – Og »Den 14' December 1600 Brev til Lave Beck i Ringsted: Da Kongen har tilladt Eustachius von Thümen at opføre en Vejrmølle ved Svenstrup, men der i Gaardens Skove ikke findes saa stort et Træ, at det kan bruges til den Stub, som Møllen skal staa paa, skal Lave Beck undersøge, om der i Ringsted Skove findes et saa langt og tykt Træ, at det kan bruges til Stub, og i saa Tilfælde udvise Eustachius von Thümen det, saa Møllen snarest muligt kan blive gjort færdig.«

Det skulde synes underligt, at Svenstrup Skovene, som dog ellers var vel ved Magt, ikke kunde levere et Træ, der lod sig bruge til Møllestub, og at et saadant maatte rekvireres fra Ringsted Klosters Skove. Ganske vist krævedes der af et saadant Træ særlige Maal, eksempelvis kan saaledes nævnes, at der til Stubben paa den nys nedrevne, ca. 100 Aar gamle Mølle i Kimmerslev krævedes en Stamme, der foruden at være lige ogsaa med Splint og Bark i 12 Alens Højde maalte ca. 2 Alen i Diameter, idet Stubben i nævnte Højde ikke maatte være under 30 Tommer i Kvadrat. Men det kunde jo ogsaa tænkes, at der bag Udstedelsen af dette tilsyneladende let forstaaelige Brev laa Motiver, som vi ikke mere er i Stand til at kalde til Live.

Af foranstaaende vil ses, at til Ildebrændsel maatte Lensmanden og Bønderne kun anvende dødt Træ eller Underskov, medens Bygningstømmer og Træ til Vogne og Plove maatte være levende Eg og Bøg.

Der blev fra Kronens Side vaaget over, at friske Ege og Bøge ikke huggedes til Brændsel, og vi vil nærmere undersøge dette Spørgsmaals Omfang. Officielle Deputater leveredes i Vindfælder og fornede Træer, f. Eks. fik Kapellanen ved Vor Frue Kirke i København kun Vindfælder som Del af sin Lønning. Og et Brev af 1560 fra Kongen til Sølvitsborg Len er i denne Sammenhæng ganske ejendommeligt: »Da der skal være Mangel paa Brændeved paa Kiøbenhavns Slot, skal han i Kronens Skove lade hugge 2 Skibsladnin-

ger Brændeved af El, Birk og andre Træer, som er mindst til Skovskade«. Det synes altsaa, som om Kongen underkastede sig de samme Love, som han har givet andre, og ikke lod fælde friske Oldentræer til sit eget Forbrug, en Tanke, som da ogsaa ligger ganske nær.

Hele Brændselsspørgsmaalet, som det formede sig i Lenstiden, synes efter det, som Aktstykkerne fra Svenstrup udviser, at frembyde Sider, der endnu langt fra kan siges at være udtømmende belyst, der er et Misforhold mellem Kongens idelige Klager over Hugst paa Oldentræerne og det kolossale Forbrug af Brænde, der overalt anføres som et af Lenstidens mest karakteristiske Træk. Det vilde ikke synes helt urimeligt, om man til Forstaaelse af hele den Tids Forhold til Skoven tog noget mere Hensyn til den Brændelseskilde, som hidtil kun er blevet lidet paaagtet i Historien, nemlig Vindfælderne og den fornede Skov.

I Lenstidens Driftsaar 1621—22, hvor kun Vindfælder er specificeret i Læs, solgtes fra Svenstrup Lens Skove ca. 580 Læs, hertil kommer Hovedgaardens eget Forbrug, om hvilket intet kendes, men det har næppe været ganske ringe. Og dette ydedes af Skove, hvis Fladerum som tidligere nævnt maa ansættes til ca. 1400 Td. Ld. Fra Driftsaaret 1620—21 haves endnu bedre Oplysninger: Der er bortsolgt 694 Læs Vindfælder og 469 Læs fornet Skov, ialt 1163 Læs Brændsel, ligeledes uden at Hovedgaardens eget Forbrug er taget med. Og gaar vi saa langt op i Tiden som til Slutningen af det 18' Aarhundrede, hvorfra der haves en Specifikation (uden Aarstal) paa Vindfælder alene, faldne i Svenstrup Skove, som paa det Tidspunkt var af noget nær samme Størrelse, som dengang Driftsplanen af 1808 blev til, nemlig ca. 2600 Td. Ld., faas Tallet 3777 Læs, Betegnelsen »Læs« kan for Lenstiden være et temmelig ubestemt Begreb, i det her omtalte Tilfælde fra Slutningen af det 18' Aarhundrede kan det ikke være Tvivl underkastet, at der menes »Skovlæs«, hvorved forstaas mindst 1 Favⁿ). Og endda er der ikke indkommen Beretninger fra alle Svenstrup Skovparter.

Forekomsten af saa mange Vindfælder hænger selvfølgelig i højeste Grad sammen med Datidens ihærdige Bevarelse af gamle frugtbærende Træer, og det skulde som nævnt ikke synes ubilligt, at man tillagde Vindfælderne en noget større Værdi som Brændselsmateriale i Lenstiden end den, man hidtil har regnet med. At de i Tidens lange Løb ikke har kunnet dække Forbruget, og at Hugsten paa Oldentræerne er blevet ivrigere Aar for Aar, er saa en Sag for sig, som naturligvis ikke kan bortelimineres.

Lenets Bønder skulde sørge for tilbørlig Indhegning af deres Gaarde, Haver og Vange, og Materialet hertil hentede de som oftest i Kratskovene paa Byens Marker, kun naar Mangel paa Gærdsel herfra var iøjnefaldende, fik de

¹⁾ A. Oppermann: Bidrag til det danske Skovbrugs Historie 1786—1886. Kbh. 1887-89. 20, jfr. 322.

særlig Tilladelse til uden Vederlag at hugge El og Birk i Kronens Skove, eller ogsaa indhentede de ingen Tilladelse og tog, hvad der var for Haanden. Dette var saaledes Tilfældet baade i Københavns, Krogens og Abrahamstrup Len. Som Følge deraf fremkom i 1562 en kongelig Skrivelse, som aabenbart er en af de tidligste Hegnsforordninger i Danmark, den lyder som følger: »28' Juli 1562. Da der gærdes meget i disse Len, saa at Kronens Skove staa i Fare for at blive forhuggede, hvis der ikke i Tide findes andre Raad, befales det alle inden førstkommende 1' Maj at sætte Stengærder om deres Gaarde, Haver og Vange, hvor der er Sten at faa, og, hvor dette ikke er Tilfældet, at opkaste Diger og Grøfter, besatte med Pilestave, omkring dem«. For Svenstrup Lens Vedkommende vilde en saadan Skrivelse næppe have været nødvendig, idet Krattene antagelig ydede tilstrækkelig Gærdsel, og Hegn af den ovenfor beskrevne Art nævnes her først omkring 1730.

Hvad angaar Priserne paa Brændsel, da udviser Lensregnskabet 1556—57, at et Læs af Underskovens Risbrænde kostede 10 Sk., hvorimod et Læs ren Tjørn kunde faas for 6 Sk. Betaling med Naturalier var selvfølgelig i de Tider almindeligere end med rede Penge, derfor ses ogsaa, at et Læs Risbrænde kunde sælges for 1 Skp. Havre (= 10 Sk.), 10 Læs fornet Træ takseredes til 2 Skp. Havre (= 20 Sk.) og 2 Læs Tjørn solgtes for 1 Skp. Boghvede (= 12 Sk.).

I Driftsaarene 1619—22 betaltes Vindfælder og fornet Træ ligeledes almindeligt med Naturalier, hvoraf 1 Td. Havre beregnedes til 3 Mk., 1 Lam 2 Mk., 1 Gaas 10 Sk. og et Par Høns 6 Sk. For Vindfælder og fornet Træ betaltes lige meget, nemlig 10 Sk. pr. Læs. Selvfølgelig er der intet Steds i Lensregnskaberne Tale om Salg af fældet Eg og Bøg til Brændsel.

Den samlede Indtægt af Brændsel for Svenstrup Len grupperer sig saaledes:

	1619—20	1620—21
Vindfælder	26 Rdl. 0 Sk.	46 Rdl. 5 Mk. 12 Sk.
Fornet Træ	16 - 4 -	16 - 5 - 6 -
Ialt	42 Rdl. 4 Sk.	63 Rdl. 5 Mk. 2 Sk.

	1621—22
Vindfælder	56 Rdl. 0 Mk. 4 Sk.
Fornet Træ	3 - 1 - 0 -
Ialt	59 Rdl. 1 Mk. 4 Sk.

Forholdet mellem Kongen og Lensmanden var i denne Henseende saaledes, at Kongen fik hele Indtægten af det fornede Træ, og de 9 Tiendedele af Pengene for Vindfælderne. Lensmanden fik den resterende Tiendedel.

Frisk Eg og Bøg ofredes som nævnt kun til Gavntræ, foruden i de allerede omtalte Retninger anvendtes det til Havnebygning (Aarhus og Sæby), Skibs-

bygning (Sølvitsborg og Varberg Len) og til Forfærdigelse af Skyts. Om dette sidste giver Brev af 21' Oktober 1552 interessante Oplysninger: »Kongen bestiller af Tømmer i Forraad af Herritzvad Klosters Skove til Skyts: 50 Stykker stort Træ til Lader til Jernskyts, 40 Stykker Aske- og Abildtræ til Axler til Slinger og halve Kartover, 20 Stykker til store Forstillinger, 30 Stykker Asketræ til Hamler, 100 Stykker Hjultømmer til halve Kartover og halve Slinger.« Naar Abilden, som forøvigt ogsaa var almindelig i Svenstrup Skovene og træffes der den Dag i Dag i ikke faa Eksemplarer, kunde tjene de her nævnte Formaal, kan man slutte, at den i Fortidens Skove naaede en langt rigere Udvikling end nu.

I Svenstrup Len har der som anført næppe været synderlig Anledning til at klage over Forhugning af Skoven, dog derfra maa man vel ikke slutte, at Menneskene har været bedre der end andre Steder: Forklaringen ligger nok saaledes, at Egnen har været saa skovrig, og Befolkningstætheden saa relativt ringe, at en saadan Virkning ikke i nogen udpræget Grad kunde gøre sig gældende.

Nedbrydende paa Skovens Bestand af Oldentræer virkede ogsaa Kulbrænding, Salpetersydning (til Krudt) og Teglblænding. Selv om Kongen gjorde sit til at begrænse Hugsten i disse Øjemed til Blødtræet, gik det i høj Grad ud over Oldentræerne. Baade Kulbrænding og Salpetersydning har fundet Sted i Svenstrup Skove; endnu ses Kulmolesteder bl. a. paa Grønholt og Gammerød Marker samt ved Overdrevsgaarden, og om Salpetersydning vides følgende: Den 10' Maj 1597 ansættes Gert Gyllig som Salpetersyder i Abrahamstrup, Roskilde og Svenstrup Len, han forpligter sig til at levere 4 Td. Salpeter aarlig, og den 17' September 1599 afløstes han af Jens Svendsen, som virkede i de samme Len og med samme Forpligtelser.

Ved Siden af Olden og Vedmasse stod Vildtet som en meget væsentlig Del af Skovens Værdier, og naar Kongen værnede om Skoven, var det i lige saa høj Grad for at sikre sig gode Vildtbaner som for at lægge et Baand paa Ødelæggelsen af Højskoven. Ogsaa paa Svenstrup Len er der naturligvis bleven holdt Hævd over Jagten; men der foreligger ingen Efterretninger om, at den nogensinde er bleven benyttet af Kongen. Et Tilløb hertil foreligger dog i Frederik II's Regeringstid. Paa Grund af Kronens vanskelige Pengeforhold i Anledning af den nordiske Syvaarskrig blev Svenstrup Len i 1565 pantsat til Fru Birgitte Bilde, Christopher Galdes Enke; men omtrent et Aar efter Krigens Ophør 2' August 1571 meddeler Kongen, at Pantesummen er til Raadighed, og at Lenet derfor skal overleveres ham, da det er Hensigten at lade bygge et Jagthus paa Svenstrup. Foreløbig blev det dog ikke til noget med denne Plan; thi først i 1578 fik Lensmanden paa Roskildegård, Lave Beck Ordre til paa Svenstrup at »lade de paa Gaarden staaende Huse skæln

og forbedre, lade bygge et nyt Hus med smukke Kamre i, saa Kongen og hans Gemalinde kunde have fyrstelige Værelser deri, og lade bygge en Stald til 40 Heste«. Og da Lensmanden har klaget over, at Lenets Bønder ikke kunde overkomme Arbejdet alene, skriver Kongen d. 7' Juli 1579 til »de højlærde i Kiøpnehavn« (Universitetet) om at lade deres Bønder i Tune- og Ramsø Herreder gøre en Dags Ægt og Arbejde ved Svenstrupgaard.

Man skulde herefter tro, at Frederik II i nogen Udstrækning vilde benytte Boligen paa Svenstrup og samtidig nyde Jagtens Glæder, men det har aabenbart ikke været Tilfældet; thi baade af Kongens Kalenderoptegnelser for Aarene 1583, 1584 og 1587 og Kancelliets Brevbøger fremgaar det, at Kongen ikke har opholdt sig paa Svenstrup ud over Dagene 5'-6' August 1584 og 20' Juni 1586. Men ved man ikke, hvad Kongen har foretaget sig paa Svenstrup i Augustdagene 1584, saa ved man dog noget om, hvad han har talt om og tænkt.

Allerede i 1579 havde Kongen fra Koldinghus givet Ordre til, at Rasmus Smed paa Svenstrupgaard skulde have samme Løn som Gert von Bremen (Skovrideren), og nu benytter bemeldte Rasmus Smed Kongebesøget som en passende Anledning til — om man saa maa sige — at smede mens Jernet var varmt, idet man ser, at Kongen kort efter sin Bortrejse ophører Rasmus Smed til Skovrider, hvorved denne faar et betydeligt Tillæg til sin Lønning. — Af tidligere Skovridere, der havde Bolig paa Svenstrup, kendes Gert von Bremen (Bestalling af 2' December 1573) og Floritz Jacobsen (3' Februar 1577). De med denne Stilling forbundne Goder var følgende: 15 Daler i Penge, 1 almindelig Hofklædning, 30 Pund Mel, 30 Pund Malt, $\frac{1}{2}$ Tønde Smør, 5 levende Svin, 1 levende Okse, $\frac{1}{2}$ Oksekrop, 10 levende Faar, 1 Tønde Sild, 1 Tønde Torsk, 1 Fjerding Gryn, 1 Tønde Salt, 20 Læs Hø, 20 Læs Halm, og naar han er hjemme paa Svenstrup, 1 Spand Havre daglig til sin Hest.

Nævnte Rasmus Skovrider (forhen Smed) har øjensynlig staaet højt anskrevet hos Kongen, hvilket han heller ikke har undladt at drage sig til Indtægt, thi i 1585 ansøger han om og faar en yderligere Forhøjelse af sin Lønning. Men saa faldt pludselig alle hans skønne Forhaabninger til Jorden som et Hus, der er bygget paa Sand: Kongen døde, og da Formynderregeringen under Christian IV's Mindreaarighed i 1593 reducerede Lenets Udgifter, blev Rasmus Skovrider afskediget; herom hedder det i et Brev af 31' August: »Rasmus Smed i Svenstrup skal afkortes de 51 Daler 1 Mark, som han hidtil aarlig har haft af Gaarden for at vogte paa Svenstrup Skove, hvilke Johan Bernekov herefter skal lade vogte«.

Men Rasmus laa ikke paa den lade Side, selv om Verden en Gang gik ham imod, og allerede den 29' Juni 1594 havde han atter Bestalling som Skovrider paa Svenstrup. Da dette Dokument ganske interessant belyser denne Mands hele Stilling, skal det refereres her: »Han skal paase, at der aldeles

ingen Dyr skydes eller ødelægges i Svenstrup Skove, og skal, hvis han griber nogen i at gøre det eller træffer nogen gaaende med langt Rør i Skovene udenfor de alfare Veje, gøre sit bedste for at gribe dem og føre dem til Roskildegård, men kan han ikke blive deres Overmand, skal han følge efter dem, udspørge, hvem de ere, og melde det til Lensmanden paa Roskildegård, og han maa aldeles ikke se igennem Fingre med nogen. Fordriste Krybskytter af Almuesfolk sig til at skyde og ødelægge Dyr i Skoven eller at færdes i Skovene udenfor de alfare Veje med lange Rør, skal han have Lov til at skyde et Lod i dem, hvis han ikke kan blive dem mægtige, og de ikke ville følge med ham og give Besked om, hvem de tilhøre. Det forbydes ham under den højeste Straf selv at skyde Dyr i Skovene. Han skal passe paa, at der ikke hugges noget i Skovene uden Lensmandens Tilladelse, og at ingen Geder holdes, der kunne løbe ind og gøre Skade paa Underskoven; hvis han træffer Geder i Skovene efter at de ere forbudte, maa han enten skyde dem eller drive dem til Roskildegård. Træffer han Hunde i Skovene, skal han skyde dem, hvem de end tilhøre. Han skal være Lensmanden paa Roskildegård lydig. Han skal i det næste Aar i Løn have 1 sædvanlig Hofklædning, 1 Pund Mel, 1 Pund Malt, 1 Tønde Sild, og til 1 Hest 4 Pund Havre, 10 Læs Hø og 10 Læs Strøelse af Roskildegård.«

Som Slutning paa Omtalen af Skovene i Lenstiden skal blot nævnes, at der ikke noget Steds i denne Periodes Dokumenter er nævnt et eneste Skovnavn. Først ved Lenstidens Udgang dukker Skovnavnene op, som de straks skal fremføres i Synsforretningen efter Svenskekrigene, og her stemmer de i det væsentlige overens med de Navne, som bruges den Dag i Dag.

Som en for talrige danske Skove tragisk Afslutning paa Lenstiden kom Svenskekrigene, der mange Steder, f. Eks. i Ringstedegnen, satte Kronen paa Ødelæggelsesværket. Mærkværdigt nok holdt ogsaa her Lykken sin skærmende Haand over Svenstrup Skovene, de led forbavsende lidt under Svenskekrigene. Grundene hertil skal diskuteres siden hen, naar selve Materialet først er givet, og dette ligger aabent i »Commissarij Affsigtt« ved Kommissionen af 2' April 1664 til at besigtige Svenstrup Hovedgaards Bygninger, alt det tilliggende Bøndergods og de tilliggende Skove; den er blevet til paa Befaling af Kong Frederik III, der ganske naturligt kunde ønske at vide, hvor dyre Svenskekrigene havde været Landet. De Punkter i Synsforretningen, der vedrører Skovene, lyder som følger: »Hvad sig Skovene anbelanger, da haver vi udi Ligemaade i Hs. Kgl. Maj. Forstmester Morten Lauritzens Overværelse ... besigtiget paa alle Steder, som høre til Hovedgaarden, og besigtiget, baade hvad der var af Oldentræer og Underskov, Rodhugne Stumper og Stævnninger«; den 3' Juni har de til Ramsø Herredsting indgivet følgende Kendelse: »Alle Gaardens Enemærker kan føde 80 Stykker Svin, Hovedgaards Lunden

20 Stk., Bierchevænget 70, Kimmerslev Skov 40, Fællevangen 60, Grønholdts Lund og Lillevang 90, Bastebjerg Skov 20, Ebbeskov 100, Lammestrup Skov 60, Malleskov 130, Steens Skifter 30, Borups Skifter 60. Summa 760 Svin. ... Derfor haver vi 8 Mænd været paa alle Svenstrup Skove og Skovlodder at syne, hvor mange Træer som kand være hugne baade for Svenskens Tid og siden. Der findes i Gaardens Enemærker 16 Stumper, som er afhuggen siden Svenskens Tid, for Svenskens Tid og i Svenskens Tid findes afhuggen 43. Stævninger findes Ottings stoer 2, Underskoven ved Magt. I Hovgaard's Vænge findes Stumper afhuggen siden Svenskens Tid 23. I Svenskens Tid og for Svenskens 104. Stævninger 5« og saaledes videre i Bierchevænget, Kimmersløf, Lillevangen, Grønholdts Lund, Ebbeskov, Malleskov, Lammestrup Part i samme Skov, Steens Skifter og Borups Skifter.

Den samlede Ødelæggelse i nævnte Skove beløber sig til følgende:

	Før og i Krigen	Efter Krigen
Stumper	983	459
Stævninger	74	33

Sammenligner man nu disse Tal med noget af det, der fra andre Egne af Landet kom frem i Synsforretningerne over Svenskekrigenes Hærgninger, vil det ses, at Tallene fra Svenstrup er paafaldende smaa. De tilsvarende Ødelæggelser i Ringstedskovene, der vel paa den Tid kunde ansættes til omtrent samme Størrelse som Svenstrup Skovene, omfattede saaledes 5028 hele Træer og 11559 Stævninger, og under Gisselfeld er Billedet omtrent lige saa trøstesløst: I Kongeskoven var 292 rodhugne Stumper af Ege, og »ellers samme Skov ganske tophuggen og afstevnet«, Lyderslev Skov: 267 Ege rodhugne og slet borte, Lundeskov: 118 Ege rodhugne, 60 Ege tophugne og 69 Bøge rodhugne, Fællesskoven ved Høistrup: »ganske afhuggen uden nogen faa Stumper, som hverken ere Toppe eller Grene, saa den er slet øde«, og saaledes fortsætter Beretningen endnu et Stykke. Hvis man foretog en fuldstændig Opgørelse af de samlede Forhugninger under disse Krige — et Arbejde, som for øvrigt vilde aabne Veje ind i hidtil ret ukendte Forhold — skulde man sikkert komme til det samme Resultat, nemlig at Svenstrup Skovene forholdsvis slap særdeles naadigt igennem Krisen. Skylden for Ødelæggelserne kan henlægges dels til de fjendtlige Hære, dels til Landets egen Befolkning. De første har ikke alene benyttet Skoven til Brændsel og til Udbedring af Skytset samt andre militære Formaal, men man forstaar, at det ogsaa gik ud over Bygningstømmeret, naar man i Bircherods Dagbog for 1658 læser: »den 3die Septbr. begyndte de Svenske udi sin Leir i Siælland at bygge istedenfor Telte gode Vinterhuse af Træ, som høie Officerer kunde være udi«.

Og Befolkningen har naturligvis ogsaa i de ret lovløse Tilstande set en velkommen Anledning til at overskride Grænserne for Ejendomsretten til Skovene.

Skal man derfor give en Forklaring paa den ringe Skade, som Svenstrup Skovene led under disse Krige, maa den søges dels i Egnens relativt ringe Befolkningstæthed, dels i, at Svenstrups Beliggenhed midt i de store Skove og ret fjernt fra alfar Vej kun fristede de svenske Tropper til et kortvarigt Ophold der.

I 1666 overtoges saa Svenstrup Gaard og Gods af Biskop Hans Svane. Dette Gods var som før nævnt betydelig større end det gamle Svenstrup Len, Skovene takseredes nu til et samlet Antal af 1156 Svins Olden og efter følgende Fordeling:

Skov til Svenstrup og Bastebjerg	760	Svins Olden
- - Ortved	57	- -
- - Stenkelstrup	14	- -
- - Hejnede	30	- -
- - Gammerød	65	- -
- - Stubberup	100	- -
- - Dalby	20	- -
- - Kløvested	31	- -
- - Truelstrup	26	- -
- - Snekkerup	24	- -
- - Vigersted	9	- -
- - Aagerup	20	- -
<u>Summa . .</u>		<u>1156 Svins Olden</u>

Ved en Række nye Køb udvidedes Godset yderligere under Biskop Hans Svane og hans Søn, Hofjægermester Frederik Svane, saaledes at det ifølge Matriklen 1688 udgjorde ialt 746 Td., 1 Skp., 1 Fdk. Hartkorn Ager og Eng og 41 Td., 4 Skp., 2 Fdk. Skovskyld, hvilket sidste svarer til en Taksation af 997½ Svins Olden, idet Matriklen bruger Beregningen 24 Svins Olden = 1 Td. Skovskyld. I ovennævnte Resultat er Strøgodsset dog ikke medregnet. Skovskylden fordeler sig som i omstaaende Tabel.

De følgende Aar bragte endnu et Par Udvidelser, væsentlig i Vigersted Sogn, hvorved ogsaa lidt Skov erhvervedes.

Hverken fra Biskop Svanes eller fra hans Søn, Hofjægermester Frederik Svanes Tid kendes der noget vedrørende Skovenes Drift. Under sidstnævnte skete der imidlertid nogle Ændringer i Jagtforholdene, som i Frederik III's Skøde af 14' April 1666 var ordnet saaledes, at Ejeren havde Jagten paa Ræve,

SVENSTRUP SKOVE 1682

Sogn	By	Byens samlede Skovskylld				Deraf under Godset			
		Td.	Sk.	Fd.	Alb.	Td.	Sk.	Fd.	Alb.
Borup	Svenstrup Hovedgaard	7	3	2	2	7	3	2	2
—	Bastebjerg	1	5	1	1	1	5	1	1
—	Grønholt	4	4	2	2	4	4	2	2
—	Lammestrup	4	1	1	1	4	1	1	1
—	Stubberup	4	4	2	2	4	4	2	2
—	Borup	2	5	1	1	2	2	2	2
—	Gammerød	3	6	0	0	3	6	0	0
—	Hejnede	1	2	0	0	1	2	0	0
—	Urup	1	3	1	1	0	0	0	0
—	Borup Kirkeskov	0	0	1	1	0	0	1	1
	Ialt i BORUP SOGN	31	4	2	2	29	6	2	2
Kimmerslev	Kimmerslev	1	2	2	2	1	2	2	2
—	Regneimark	0	2	0	0	0	0	0	0
	Ialt i KIMMERSLEV SOGN	1	4	2	2	1	2	2	2
Dalby	Dalby	0	5	1	1	0	1	0	0
—	Kløvested	2	7	1	1	2	0	0	0
—	Regnemark	0	0	2	2	0	0	0	2
	Ialt i DALBY SOGN	3	5	1	1	2	1	0	2
Ejby	Stenkelstrup	0	3	1	1	0	3	1	1
	Ialt i EJBY SOGN	0	3	1	1	0	3	1	1
Daastrup . .	Truelstrup	0	5	0	0	0	5	0	0
—	Klosterskov	0	2	0	0	0	2	0	0
	Ialt i DAASTRUP SOGN	0	7	0	0	0	7	0	0
Vigersted . .	Aagerup	1	6	1	1	0	5	0	0
—	Vigersted	1	3	1	1	0	5	0	0
—	Ortved	7	7	1	1	3	4	0	0
—	Snekkerup	2	1	2	2	2	1	2	2
	Ialt i VIGERSTED SOGN	13	2	2	2	6	7	2	2
	Tilsammen	51	3	2	2	41	4	2	0

Harer og Fugle (Underjagten), medens Jagten paa Sturvildt (Overjagten) var forbeholdt Kongen.

Den 28' April 1691 opnaaede Frederik Svane at faa Tilladelse af Christian V til »at anlægge en liden Dyrehauge ved Svenstrup, dog at han ej derved misbruger den Jordfrihed, som han ved samme sin Gaard er berettiget til«. Saa vidt det af Dokumenterne kan ses, har denne Dyrehave ligget paa samme Sted som angivet paa det ældste Godskort, og naar Erich Pontoppidan i »Danske Atlas« siger, at der ved Svenstrup er to Dyrehaver, da er dette ganske uden Hjemmel i Historien.

En Gang dukkede der ganske vist Planer op om en Ændring i Dyrehavens Beliggenhed, men disse blev aldrig realiserede og tilhører en langt senere Tid, (Skovplanen 1849). Hvor som helst Frederik Svane senere foretog Udvidelser af Godset, sikrede han sig fuld Jagtfrihed paa de tilkøbte Jorder, saaledes paa to Gaarde og en Skovjord ved Søster Svenstrup den 18' September 1719 og paa to Gaarde i Ortved den 24' Juni 1720. Hvad nu end Grunden dertil har været, saa afhænder Kong Frederik IV den 14' April 1721 til Hoff Jægermester Svane »sin Ober Jagt Rettighed paa Svenstrup Gaard og underliggende Gods« for 2000 Rdl., og endelig den 11' December overdrager Chr. Carl von Gabel til Giesegaard og Spanager, saavel Over- som Underjagten paa Vigersted Sogns Grund til Frederik Svane; denne Jagtret har Gabel faaet af Kongen iflg. Skøde af 27' December 1720.

Af Skovens Funktionærer kendes Corfitz Skovrider fra Skødet af 1666, og gennem Svenstrup Skifteprotokoller stifter man Bekendtskab med en af Frederik Svanes Skytter, Ifver Ollesen i Grønholt. Hvad der fandtes i denne Mands Bo af Gangklæder og Vaaben, belyser ganske interessant Spørgsmaalet om, hvorledes Hoffjægermester Frederik Svane vilde have sine Jagtfunktionærer udstyret. Der fandtes i Aaret 1729: 2 Bøsser, 1 Hirschfänger med Gehæng, beslaget med Sølv, Krudthorn med Rem, hvorpaa der var Sølvvaler, en grøn foret Kjole og Vest, 4 Alen grønt Klæde, 11 Alen grønt Vadmæl, 3 Daadyrskind. Endvidere 49 Sølvknapper til Kjolen og 40 mindre til Vesten samt to Odderskind og endelig til privat Brug en sort Kjole og Benklæder.

Dernæst kommer den Neergaard'ske Periode i Svenstrup Skoves Historie. I det Gods, som Krigsraad P. Johansen Neergaard iflg. Skøde af 11' December 1751 købte af Grev von Oertzen, fordelte Skovskylden sig paa Hovedgaarden og de enkelte Byer, som vist i Tabellen paa næste Side.

I Krigsraad P. Johansen Neergaards Tid er der formentlig ikke sket noget af Betydning i Svenstrup Skove, thi Krigsraaden opholdt sig mest paa Ringsted Kloster og synes at have ofret dette Gods sin største Interesse. Den Virkelyst og Energi, hvormed han administrerede her, har tilsyneladende kun i ringe Grad berørt Svenstrup. Ret hurtigt overdrog han ogsaa sidstnævnte

SVENSTRUP SKOVE 1751

Sogn	By	Skovskylld			
		Td.	Sk.	Fd.	Alb.
Borup	Svenstrup Hovedgaard	7	3	2	2
—	Bastbjerg	1	5	1	1
—	Grønholt	4	4	2	2
—	Lammestrup	4	1	1	1
—	Stubberup	4	4	2	2
—	Borup	2	2	2	2
—	Gammerød	3	6	0	0
—	Hejnede	1	2	0	0
—	Urup	1	3	2	2
—	Klosterskov	0	2	0	0
	Ialt i BORUP SOGN	31	4	0	0
Kimmerslev	Kimmerslev	1	2	2	2
	Ialt i KIMMERSLEV SOGN	1	2	2	2
Dalby	Dalby	0	1	0	0
—	Kløvested	2	7	1	1
—	Regnemark	0	0	0	2
	Ialt i DALBY SOGN	3	0	2	0
Ejby	Stenkelstrup	0	3	1	1
	Ialt i EJBY SOGN	0	3	1	1
Daastrup . .	Truelstrup	0	5	0	0
	Ialt i DAASTRUP SOGN	0	5	0	0
Vigersted . .	Svenstrup Hovedgaard	0	2	0	0
—	Agestrup	0	1	2	0
—	Aagerup	0	4	2	0
—	Vigersted	0	5	0	0
—	Ortved	7	7	1	1
—	Snekkerup	2	1	2	2
	Ialt i VIGERSTED SOGN	11	6	0	0
	Tilsammen Svenstrup Gods	48	5	2	0

Gods til sin Søn, Justitsraad senere Etatsraad og Landsdommer Jens Bruun Neergaard ifølge Skøde af 9' December 1763, og med denne Overdragelse indledes det Tidsrum, der blev af den allerstørste Betydning for Svenstrup Skovene, nemlig Tiden før Udskiftningen og Skovenes Fredning. J. B. Neergaard oplevede dog ikke at se den nye Tids Kulmination, først hans Enke, Etatsraadinde A. M. Neergaard blev det forbeholdt at føre Svenstrup og dermed ogsaa Svenstrup Skove gennem Aarhundredeskiftet, der som en Milepæl betegnede Grænsen mellem Godsets Fortid og Nutid.

Men endnu er der et Par Ting af den gamle Tids Skovdrift, som skal anføres. I den Instruktion, som J. B. Neergaard den 11' Juli 1769 gav for Skytten Peder Hansen Lund ved Svenstrup, som tillige havde Opsigt med Gaardens og Godsets Skove, staar bl. a.: »Med største flittighed skal hand søge paa alle Aarets tiider, at skyde, udgrave og med Saxer at fange, de paa Districtet værende Ræve«. Bønderne skal have Lov til det samme. — Tid efter anden skal han efter mundtlig Ordre skyde Dyr og Harer, »dog hvad Cron-Dyr samt alt hvad slags Vildt hand forekommer paa ud-kanterne af Jagt-Districtet, skal altiid skydes uden nogen given Ordre fra mig.« Hver Tirsdag og Torsdag maa Godsets Bønder »opslaa Knuder« og samle Brænde undtagen i Ene-mærkerne (Enghaven og Dyrehaven).

Fra Slutningen af det 18' Aarhundrede bør ogsaa hidsættes en Oversigt over Skovens Parter og deres Ydeevne med Hensyn til Olden (se næste Side). De tre første Taksationer falder med 3 Aars Mellemlum, og de to sidste med 7, dette i Forbindelse med den nogenlunde ensartede Fordeling af Oldenydelserne kunde tyde paa, at vi her har »Oldenaarene« for os, maaske har der mellem de to sidste ligget endnu en Taksation, som i Tidens Løb er gaaet tabt. Det anførte Skema kan derfor antages at ramme Skovens maksimale Ydeevne med ret god Sikkerhed.

Det ser imidlertid ud til, at disse Taksationer er overskredet ganske betydeligt af det Antal Svin, som virkelig blev sendt paa Olden i Skovene; saaledes udviser Bogen over indbrændte Svin (Svinene fik, før de blev sluppet i Skoven, Ejerens Mærke indbrændt paa sig) for Aaret 1782, at Bestanden var: 1648 2-Aars Svin, 947 1-Aars Svin og 1404 Grise. Sættes efter den almindelige Beregning paa Svenstrup to Grise lig et gammelt Svin, bliver det totale Antal 3297 voksne Svin.

Paa den Tid betaltes i Oldengæld 5 Sk. for et Svin, tilhørende en af Godsets Bønder, hvorimod fremmede maatte betale 8 Sk. — Og en lignende Bog for Aaret 1795 udviser, at der i det Aar gik en Bestand af 62 3-Aars Svin, 219 2-Aars Svin, 1222 1-Aars Svin, 1353 Sommergrise, samt et ikke nærmere angivet Antal Pattegrise paa Olden i Svenstrup Skove. Totalsummen er her efter samme Beregning 2179 $\frac{1}{2}$ voksne Svin. Den totale Oldengæld, som Sven-

strup Gods i dette Aar tog ind, var 177 Rdl., 2 Mk., 12 Sk., idet der af et 3-Aars Svin betaltes 24 Sk., af et 2-Aars 14 Sk., af et 1-Aars 8 Sk. og af hver Sommergris 2 Sk., Pattegrise gik vederlagsfrit i Skoven. Desuden blev der i Indbrændingsgebyr betalt 2 Sk. pr. Stk. uden Hensyn til Alder.

TAKSATION AF SVINS OLDEN

Skovens Navn	1776	1779	1782	1789
Klosterskoven	25	12	30	46
Kløvested Skov	75	} 25	} 50	} 16
Dalby Skov	19			
Ravneshave	16	2		8
Kimmerslev Hestehave	26	14	24	22
Kimmerslev Hessel	24	12	20	28
Dyndet	35	16	0	16
Bjergvænget	80	20	44	40
Agestrup	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	1
Harebo	10	6	9	10
Aagerup Overdrev	8	5	9	5
Ejendommen	2	2	$2\frac{1}{2}$	2
Lillevang (Grønholt lille Mark)	14	14	12	8
Grønholt Lund	101	50	80	90
Ebbeskov	65	30	50	60
Magleskov	72	50	70	76
Ryeskov	6	} 8	16	26
Stenskov	10		9	14
Stubberup Storskov	40	30	38	46
Stubberup Bys Horsevraa	8	4	5	1
Stubberup Gadeskov	60	40	46	40
Ortved Overdrev	16	0	8	12
Ortved Ornehave	11	4	10	12
Bredestens Skov	16	0	8	12
Snekkerup Landevejs Mark	12	8	9	12
Sandvads Mark	30	0	0	10
Boghvedevænget	11	8	8	8
Ortved Hestehave	8	4	11	16
Bastebjerg	85	70	92	80
Dyrehaven og Enghaven	103	64	0	90
Tilsammen	988 $\frac{1}{2}$	498 $\frac{1}{2}$	661 $\frac{1}{2}$	807

Som bekendt gik ogsaa Kvæget frit i Skoven i de Tider, og det er let forstaaeligt, at man i de store Skovstrækninger ved Svenstrup mødte Tilfælde af den ogsaa i vore Dage kendte Hæmoglobinuri (Blodpis), af Skildringerne fremgaar det nemlig, at den særlig angreb Kvæg, som andre Steder fra kom ind paa Skovens Græsgange, hvorimod det Kvæg, som var opvokset paa disse, sjældent blev angrebet. Denne Kvægsygdom var kendt allerede i den klassiske Oldtid og omtales af flere romerske Agrikulturforfattere, som baade nævner Planter, der fremkalder Sygdommen, og Planter, der helbreder den. I det 18e Aarhundrede var det en almindelig udbredt Opfattelse, at Sygdommen foraarsagedes af de Skovbundsplanter, som Kvæget aad, og særlig havde man, med Linnés Autoritet som Baggrund, givet den hvide Anemone den største Part af Skylden. Sygdommens videnskabelige Navn var dengang Hæmaturi, hvorimod man i vore Dage skelner mellem den ægte Hæmaturi, hvor selve de røde Blodlegemer afgaar med Urinen, og Hæmoglobinuri, hvor kun Blodfarvestoffet Hæmoglobin udskilles. I denne Sammenhæng er der kun Tale om den sidste Form. Sygdommens Aarsag ligger, ifølge de senere Aars Undersøgelser, langt dybere end ved den hvide Anemone. Den fremkaldes af nogle mikroskopiske Dyr (Hæmosporidier), der indføres i Køerne med visse Midder, som i særlig Grad holder til paa Skovbundens Planter. Baade direkte, gennem en Del opbevarede Dyrlægeregninger, og indirekte, gennem flere Opskrifter paa Husraad, vides det, at Hæmoglobinuri har været almindelig paa Svenstrup. Baade som Bidrag til den uofficielle Dyrlægekunsts Historie i det 18^e Aarhundrede og til Belysning af selve Spørgsmaalet om Sygdommens Optræden paa Svenstrup, anføres et Par af disse Opskrifter:

1. Laurbær og Mesterrod (*Radix Imperatoria*) stødes til Pulver og blandes med 3 Pægle Mælk, Koen faar en Spiseskefuld heraf og maa bide en Time, før den faar noget at drikke. Hveranden Time gives en Skefuld. Hjælper inden 3die Gang.

2. En liden Urt, kaldet Museøre (*Haarrig Høgeurt*, *Hieracium pilosella*) hakkes og kommes i 1 Pægl sød Mælk. Hjælper som Regel første Gang.

3. Tobak for en Skilling, helst af det smalle sorte Slags, skæres som almindelig (til Skraa), koges under lukket Laag sammen med Ølbærme til Kraften er af Tobakken. 1 Pægl heraf hver anden Time.

4. Tre Dage paa Rad gives Kvæget en Sølvskefuld (!) destilleret Terpentinoilie og 3 Hvidløg, som maa knuses.

5. Knuste Agern. 1—3 Skefulde om Dagen, der skylles efter med Vand hver Gang.

Og endelig det 6te Raad, der ligesom de øvrige er skrevet med Etatsraadinde A. M. Neergaards egen Haand:

6. Et skiden Raad for Kreaturer, som har Blod-Pissen: Pigen eller en anden,

som malker Kvæget, giver sin Urenlighed fra sig udi en Klud, som varmt ombindes Kvæget om Mulen, og staar dermed saa længe det malkes og forbliver paa Malkepladsen, da aftages det, og Kvæget er befriet for Sygdommen. Det kan gøres, saa snart man mærker, at Kvæget er befængt dermed.

7. Et godt Skud Krudt stødes og kommes i Brændevin, dette gives Kvæget.

— — — — —

Hermed gaar vi saa over til den nye Tid, hvis første Afsnit omfatter Tidsrummet fra Udskiftningen og til Skovplanen af 1849. Som det andet Steds er omtalt, tog Udskiftningen paa Svenstrup sin Begyndelse i 1779, men blev efter nogle Aars Forløb stillet i Bero for igen at komme paa Bane fra 1792 — 93. Sammenligner man Skovene fra Tiden før Udskiftningen med Nutidens, vil det være iøjnefaldende, med hvilken energisk Haand de nye Grænser er dragne, ingen Bagateller er traadt i Vejen, Linierne løber som trukne efter en Lineal.

Hvad Resultatet af Udskiftningen blev for Skovfredningens Vedkommende, lader sig lettest se af den Plan, som den næste Ejer af Svenstrup, Major J. A. Bruun Neergaard, indsendte til Rentekammerets Approbation i Anledning af Skovforordningen af 27' September 1805, og som er aftrykt som Bilag I.

Med Planen fulgte nedenstaaende:

Underdanig Promemoria.

Paa Svenstrup Gaards og Godsens Grund er en Del Skove, og disse bestaar dels udi samlede Skove, som kunde fortjene at indfredes, dels udi mindre Skovholme, hvor Skoven enten er god, eller hvor der er god Opvæxt, men som er saa indblandet med Ager og Eng, at disse ikke kunne indfredes i en Samling uden at meget mere Ager og Eng skulde tillige indtages under Skoven, og dels udi aaben tynd Skov og enkelte Træer uden ung Opvæxt, som maaske Tid efter anden og rimelig efter en eller 2de Mænds Alder vil ophøre at være Skov af Mangel paa Indfredning, der ikke kan finde Sted, uden Bøndergaarde dertil skulle nedlægges. Og da Skovenes mest muelige Conservation har været saavel min Moders som mit Ønske som Ejere af Svenstrup, saa er der ved Jordudskiftningerne paa dette Gods, som alle ere tilendebragte førend Forordningen af 27. Sept. 1805 udkom, bestandig taget Hensyn til Skovenes mest muelige Conservation, saaledes at hvor der vare samlede Skove, der er det meste mueligt indtaget til bestandig Fred, endogsaa ved at nedlægge Gaarde dertil. Hvor der derimod var mindre Skovholme med enten god voxen stor Skov eller med god ung Skov paa, og som ikke under en Samling kunde indfredes, der er Grunden ved Udskiftningen allene udlagt som Græsning og som en Grund, der bestandig skulle blive Skovgrund. Og hvor der var aaben tynd Skov eller enkelt staaende Træer, der er Grunden, nogle faa

ubetydelige Steder undtagen, dog ikke udlagt til Brugene anderledes end Skovgrund og til Græsning for endogsaa at Conservere Skoven paa disse Strækninger saa længe som mueligt og ikke at være forpligtet til at borttage disse Træer, saa længe de stod i god Væxt. Og endskønt alt dette er bestemt, førend Forordningen af 27^e September 1805 udkom, saa formener jeg, at der ved Svenstrup Gaard og Gods er sket mere til Skovens Conservation, end bemeldte Forordning befaler. Vel er der ikke alle Vegne indtaget lige stor Part til Fred i Forhold til den hele Skovgrund, men jeg formener, at dette endogsaa er til Fordel for Skovens Conservation, thi jo mere Fredskovene kan udlægges samlede paa de Steder, hvor den bedste Skov og Skovbund falder og mest i Læ for Vestenvinden, jo mere fordelagtigt er det for Skoven, og dette er ogsaa taget til Regel ved de Bestemmelser, som i Henseende til Skovene ere tagne ved Svenstrup endogsaa førend det blev en allernaadigst befalet Pligt. Og da jeg underdanig vil udbede mig det Høy Kongelige Renteskammers Approbation paa den for Svenstrup Skove lagte Plan, saa har jeg ved Hr. Over Land Inspecteur Ehlers ladet forfatte vedfølgende Beregning over alle Svenstrups Skove baade paa Hovedgaardens og Bøndernes Grunde, hvoraf gunstigst vil erfares, at den hele Skovgrund udgør 2619 Td. Ld., hvoraf der er 242 Td. Ld., der bestaa af smaa Holme, som ere saaledes beliggende, mellem Ager og Eng, at de ikke uden tillige at indtage for meget Ager og Eng kan paa en Gang indtages under bestandig Fred, men at slig Indfredning maa ske stykkevis og udi adskillige Perioder, og endskønt Skovene ved denne Indfredning maa i Tiden forbedres meget mere, end hidindtil uden saadan Indfredning, saa giver dog Forordningen af 27^e September 1805 ingen Tilladelse til, at nogen Skov maa borttages formedelst denne Slags Indfredning, formodentlig fordi Skoven ikke kan forbedres saa meget ved denne periodiske Indfredning som ved bestandig Fred. Det bliver derfor kun i Forhold til den bestandig indfredede Skov at en vis Part derudenfor maa blive indhegnet, og efter kortere eller længere Tid maa borttages, og hertil bliver altsaa tilsammen at henregne Skovene anførte under første og tredie Rubrik i Beregningerne, der tilsammen udgør 2377 Td. Ld., som jeg vil antage — naar det ikke alt var sket — at der var ved Svenstrup, som skulde udskiftes efter Forordningen af 27^e September 1805, men hvor slig Udskiftning sker vil næppe mere end $\frac{2}{3}$ Dele af den hele Skovgrund blive at indfrede til Fredskov, og den ene tredie Del blive strax at kunne befries fra Skov, og naar dette anvendes paa Svenstrup, da vilde det udgøre 1585 Td. Ld., som skulde bestandig holdes fredet og 792 Td. Ld., som i nogle faa Aar skulde gøres fri for Skov. Men derimod indeholder den lagte Plan, at 1952 Td. Ld. skulde blive bestandig fredet Skov og 425 Td. Ld. aaben tynd Skov skulde blive udenfor Indfredning, hvilken Skov kunde med Tid og Lejlighed og ikke i en bestemt

Tid bortgaa, det var at $\frac{9}{11}$ Dele af dette saaledes skulde bestandig fredes og $\frac{2}{11}$ Dele kunne ved Lejlighed borttages. Og da Skovene unægtelig vil herved med Tiden blive noget bedre og afgive meget mere Træ end hidindtil, saa indstiller jeg saaledes underdanig min bestemte Plan for Svenstrups Skoves Conservation til Det Høy Kongelige Rentekammers gunstige Approbation, saa som jeg gør mig det Haab at der i det hele er indfredet mere end jeg ved en Udskiftning foretaget overensstemmende med Forordningen af 27. September 1805 kunde blive pligtig til.

11. Maj 1808.

J. B. NEERGAARD

Med Planen af 1808 var der givet Skovbruget paa Svenstrup faste Rammer, men heller ikke mere, og uafhængigt af den skal vi i det følgende belyse de to vigtige Spørgsmaal: Træmassens Benyttelse og Arbejdet for Skovenes Foryngelse.

Fra Begyndelsen af det 19' Aarhundrede kendes følgende Regnskab, af hvilket det ses, hvorledes Indtægterne af Skoven fordelte sig:

Auktionsbeløbet for bortsolgt Skov 24' og 25' Nov. 1800	2224 Rdl. 0 Mk. 88 Sk.
Auktionsbeløbet over Eng i Ortved Skov 19' Maj 1801 .	96 - 0 - 48 -
Auktionsbeløbet over Eng i Snekkerup og Grønholt	
5' Juni 1801	75 - 0 - 72 -
Auktionsbeløbet over Eng i Magle- og Klosterskov	
6' Juni 1801	259 - 0 - 8 -
Auktionsbeløbet over Eng i Snekkerup og Grønholt	
17' Juni 1801	84 - 0 - 56 -
For bortsolgte Sten	375 - 0 - 4 -
Summa . . .	<u>3115 Rdl. 5 Mk. 4 Sk.</u>

Karakteristisk er her det store Beløb for bortsolgte Sten i Sammenligning med det relativt ringe Beløb for den skovede Vedmasse, hvilket sidste, sammenholdt med »Skovberegningen af 1808«, ikke engang naar op til 1 Rdl.'s Indtægt pr. Td. Ld. Skov.

Først efter at Svenstrup Gods i 1803 var overgaaet til Major J. A. B. Neergaard, blev Udnyttelsen af Vedmassen sat i System, og samtidig tog Plantningsarbejdet i Svenstrup Skovene Fart under hans dygtige Førerskab. For en meget væsentlig Del foregik Transporten af Tømmer og Brændsel ud over Godsets Grænser til Køge, og af en Skrivelse fra Amtmand Treschow i Roskilde ses det, at denne Transport efter Datidens Forhold allerede i 1805 var meget betydelig. »Broen over Vandløbet i Kimmersløw« krævede en Istand-

sættelse, om den skulde kunne svare til den udstrakte Brug, der i ovennævnte Henseende blev gjort af den.

Ud over den Anvendelse, som fandt Sted af Tømmer og Brændsel inden for Godsets Grænser, opgiver Aktstykkerne følgende: Allerede i 1806 har Major J. A. B. Neergaard forhandlet med Admiralitets- og Commissariats Collegiet om Leverancer af Tømmer til Flaaden, uden at disse dog førte til noget positivt Resultat; men da der efter Englænderkatastrofen i 1807 udsendtes Cirkulære af 13' April 1808 om, at alle Skovejere i Danmark skulde indberette til nævnte Collegium, hvor mange Egetræer de havde i Sinde at afhænde til Brug for Flaaden, indsendte Major Neergaard, der baade ejede Svenstrup og Skjoldenæsholm Godser, nedenstaaende Skrivelse:

»Forige Sommer i Farens Øyeblik voved ieg, da ieg saae at Armeen manglede Canoner, at anbyde til dens Brug 6 Stykker, som blev i største Hast, ved Amtmanden Kammerherre P. Stemanns sedvanlige Nidkiærhed og Iver for alt hvad som gavner Almenvellet, saaledes istandsat, at de brugtes mod det elskte Fødelands lumske Fiende. Nu da ethvert Bidrag, især af Ting, som directe tiener til Landets Vern, med allernaadigst Velbehag optages af Deres Majestæt, vover ieg af mine Skove ved Svenstrup og Skioldenesholm, at anbyde til dette Øyemed, alt det Skibstømmer, som befindes i Et Hundrede Egetræer, som af det høy kongelige Admiralitet ere udsøgte og staar i Skovene Dønnet, Stubberup, Grønholt og Bastebierg Gaardens Marker under Svenstrup og i Kleynsmede, Tobaks og Hestehauge Marken, samt i Folehauget, Hop Olden, Høybiert, Næs og Høed Skove under Skioldenesholm.

Endvidere udbeder ieg, at de af mine Skove udskrevne 372 Stykker Palisader, ligeledes maae vorde modtaget uden nogen Erstatning for Træet eller Tildannelsen, og da ieg stedse har ønsket uden Vederlag at kunde biedrage med mine ringe Evner til felles Gavn, saa vover ieg allerunderdanigst at anholde om, at hosfølgende 432 Rdl., som er den mig beregnede Gage for den Tid ieg har haft den Ære at tiæne som Batalions Comendeur, maa vorde anvent til at lindre vore ved Krigens Elendighed ødelagte norske Brødres tunge Kaar.«

Skioldenesholm, d. 17. Junii 1808.

Allerunderdanigst

J. A. B. NEERGAARD

Foruden ved denne sin Gave bidrog Major Neergaard til Statens Skibsbyggeri ved Salg af Tømmer fra sine Skove. En langt betydeligere Leverance af Træ var dog den, der iværksattes til »Commissionen for Staden Kiøbenhavns Forsyning med Brændsel«, nedsat ifølge Befaling af 21' Marts 1808. Som bekendt havde man allerede i Slutningen af 1807 begyndt paa at imødegaa

den særlig i Hovedstaden herskende Brændselsnød ved at sende Soldater paa Skovningsarbejde i Statsskovene. Forholdet var her, ifølge kongelig Parolbefaling af 22' December 1807, det, at den inspicerende Underofficer ved dette Arbejde fik et dagligt Tillæg af 24 Sk. og Folkene 4 Mk. pr. Favn, hvilket alt skulde udredes af Forstkassen. Desuden fik de ugentlig et Læs Kvas til Brændsel, Tractement og Kantonnementstillæg, men ingen Bespisningspenge.

Det viste sig dog hurtigt, at man for at opnaa fyldestgørende Resultater maatte gaa til de private Skovejere, og foruden med flere andre sluttedes ogsaa Kontrakt om Leverance med Major Neergaard til Svenstrup og Skjoldenæsholm. Kontrakten blev den 7' April 1808 underskrevet af Kommissionens Medlemmer Møsting, Moltke, Haagen, Bech og fik derefter kongelig Approbation. Betingelserne lyder paa, at Major Neergaard af Svenstrup og Skjoldenæsholm Skove skal levere 15000 Fv. Bøgebrænde. Brændet skal skæres paa saadanne Steder, at det let kan transporteres ad Chausséen til København eller til Køge, saaledes paa Skjoldenæsholm Gods: fra Høyberg, Aunstrup og Hopolden 1890 Fv., Allindemagle 540 Fv., Walsøemagle og Haraldsted 2700 Fv., paa Svenstrup Gods: fra Magleskov og Storskov 7020 Fv., Kimmerslev Skov og Hovmarken 1080 Fv., ialt 13230 Fv.; der tages saa meget mere hvert Sted, at Summen bliver 15000 Fv. Trøsket Brænde modtages ikke, der taaes ingen saakaldte »Hoveder« i Maalet, og intet Stykke til Kløvning maa være under 5-6 Tm. i Gennemsnit.

Til Skovningen udsender Kommissionen i rette Tid 200 Mand og til den senere Kløvning atter 200 Mand, alle forsynede med Redskaber. For Fældning, Savning, Kløvning og Opsætning betaler Major Neergaard 80 Sk. pr. Favn. Naar Arbejdet er udført, betaler Kommissionen Skovejeren 4 Rdl. 64 Sk. pr. Favn, to Trediedele heraf betales ved Brændets Modtagelse i Skoven, Resten naar Brændet er kørt af Skoven. Kommissionen forpligter sig til at fjerne Brændet inden Marts Maanedes Udgang 1809, men saa længe Brændet er i Skoven, staar det paa Skovejerens Ansvar.

Den 26' April afmarcherede saa 200 Mand til Borup; til deres Disposition var paa 5 Vogne medsendt 40 Skovsave, 40 Mukkerter, 80 Økser og 160 Kiler, og et Par Dage efter afgik 20 Slibestene, 20 File og 20 Udlæggere. Ud over det i Kontrakten nævnte Vederlag for Skovarbejde, fik Soldaterne selvfølgelig deres Lønning samt 6 Sk. daglig i Spisepenge; hvor de var indkvarterede, skulde de betale 8 Sk. for deres Mad. Dette kunde dog ikke gennemføres; Major Neergaard og Politimester Nielsen i Køge, som forestod Indkvarteringen, strakte sig til at byde 10 Sk., for hvilket Kvarterværterne skulde levere et Maaltid Middagsmad, naar Folkene kom fra Arbejde, og intet videre. Da Folkene imidlertid var lagt ud, erklærede de, at de under ingen Omstændigheder vilde betale mere end 3 Sk., hvilket de heller ikke gjorde. Dette var

den første Vanskelighed, Kommissionen mødte ude i Landet, men det blev langt fra den sidste. Spørgsmaalet om trøsket Træ, Fagotter og Smaagrene frembød et nyt Stridspunkt mellem Skovejeren og Soldaterne, idet der jo i Kontrakten kun var taget Hensyn til det reelle Brænde. Denne Strid blev dog hurtigt bilagt, da Major Neergaard fik Kommissionens Approbation paa sit Forslag om, at der for trøsket Brænde gaves Mandskabet 4 Mk. 3 Sk. og for Fagotter 2 Mk.; Formændene fik ekstra 1 Mk. pr. Favn.

En langt større Vanskelighed frembød Befordringen af Brændet; men i Kommissionen havde man ikke været blind derfor og havde udsendt Cirkulære af 5' Maj 1808 til Amtmændene i Midtsjælland om, at man i saa høj Grad som muligt skulde tilstræbe at træffe frivillige Akkorder om Brændekørslen for indtil 8 Mk. pr. Mil; hvis dette skulde vise sig ugørligt, vil det være tilladt, ifølge kongelig Befaling, at paabyde Pligtkørsel for alle uden Undtagelse, der til deres Avlings Drift holder Heste og Vogne. Dette dog kun, hvis de bor indenfor 2 Mil fra det Sted, hvor Brændet er oplagt; men i bekræftende Fald skal de være pligtige at køre Brændet 4 Mil for en Pris af 1 Rdl. pr. Mil. Naturligvis er baade de ovennævnte 8 Mk. og den nysnævnte ene Rigsdaler beregnet for en Favn kørt 1 Mil. Specielt opfordrede man Major Neergaard til at tilraade saadanne Akkorder oprettede mellem Kommissionen og Bønderne paa Svenstrup og Skjoldenæsholm. Resultatet var ikke opmuntrende; efter at have forhandlet med en Mængde Mennesker erklærede Majoreren, at samtlige Bønder var villige til at befordre ialt 654 Fv., Skjoldenæsholmbønderne vilde tage 444 Fv., Svenstrupbønderne 210 Fv. — og der var 15000 Fv., som skulde køres til Køge. Derefter maatte man gribe til Pligtkørslen, som sattes i System i Roskilde og Præstø Amter. Men saa gik Kørslen for hurtigt, det vil sige, der kom saa meget Brænde til Køge, at man herfra maatte bede Amtmændene nøjes med hver at sende 150 Vogne daglig, da man ikke kunde paatage sig at kontrollere mere end 100 Fv. om Dagen. Af denne Beregning ses altsaa, at der gennemsnitlig regnedes $\frac{1}{3}$ Fv. til et Læs.

Det kunde selvfølgelig variere noget efter saavel Hestes som Vognes Kvalitet, som ogsaa Amtmanden over Præstø Amt skriver: »een vil bruge 2, een 3 Vogne til en Favn, og maaske nogle 3 Vogne til 2 Favne«. At Pligtkørslen ikke just var den heldigste Form for Transporten, kommer ogsaa tydeligt til Orde i Amtmandens Brev, hvor han siger: »De arme Bønder kan ej udholde daglig, om de endog erholdt fuld Betaling, at køre«.

I Slutningen af Juni Maaned skete der en Omlægning af Skovningsmandskabet, idet dette blev overført fra Gaardmændene til Husmændene; Grunden var den, at de spanske Tropper den 2' Juli skulde omkvarteres til Egnen omkring Svenstrup, og hver Gaardmand skulde have 4—5 Mand. Ganske karakteristisk tilføjes der i denne Skrivelse fra Københavns Hovedkvarter, at Skov-

ningsmandskabet i den varme Sommertid ikke behøver at ligge i komplette Senge, men kan godt ligge hos Husmændene paa Straa og med Dækkener — for Spanierne gælder denne Passus ikke. Det sidste Stridspunkt i 1808 var Opmaalingen af Brændet; først klagede Major Neergaard over, at man ved Maalingen i Køge tog et Stykke Brænde af hver Favn som Afgift; dette gik under Navnet »Svindstykket« og synes at have haft en vis Hjemmel i gammel Praxis. Ved Korrespondance mellem Brændekommissionen og Danske Cancelli blev denne Afgift dog hævet. Men saa klager Politimesteren i Køge over, at de Favne, som kommer fra Skoven til Køge, ikke indeholder det kontraktmæssige Maal. Det er blevet særlig galt nu i Efteraaret, da Vejene begynder at blive slette, og Politimesteren insinuerer, at Bønderne undervejs bortkaster svære Knuder for at lette Læsset. Noget har der jo aabenbart været om det, efter Sagens videre Forløb at dømme; men *audiatur et altera pars* — Bønderne hævder under Eds Tilbud, at Maalingen i Køge er ulovlig og faar Politimesterens Bekræftelse paa, at den i visse Tilfælde ogsaa har været det. Hvad enten Fejlberegningen kom til at betyde Tab for Major Neergaard eller Kommissionen, var den for stor til at kunne gaa upaataalt hen; paa en Prøve af 121 Fv. androg den ca. $5\frac{1}{2}$ Fv. eller ca. $4\frac{1}{2}$ %.

Den 22^e Juni 1809 oprettedes en ny Kontrakt mellem Major Neergaard og Kommissionen om Leverance af 15000 Fv. Brænde; Betingelserne var de samme som forrige Aar, blot blev Prisen nu sat til 5 Rdl. 1 Mk. pr. Favn, og Betalingen blev strakt ud over et længere Tidsrum. Indenfor Kommissionen har der aabenbart været nogen Inkonsekvens, hvad den økonomiske Side angaar; ikke uden Grund følte man sig fra forskellige Sider brøstholden over dette. Heroin melder et Brev, stilet til Major Neergaard: »Efter Rygtet skal Just. Rd. Marcussen have solgt til Commissionen 3000 Fv. Brænde mod Cont. øieblikkelig Betaling 6 Rdl. 24 Sk. pr. Favn paa Vilkaar at Commissionen selv besørger Transporten fra Dronninglunds Strand — hvornæst han reiser hjem med Pengene i Lommen og lader høie Vedkommende sørge for Resten. — Heraf uddrages forskiellige nyttige Lærdomme. — 1) Jo vanskeligere og bekosteligere Transporten er, desto bedre betales Brændet. — 2) Man handler mindre med Folk uden for end i Provindsen (Sjælland) — 3) Jyden har mere Menneske Kundskab og Hjerte til at nytte den (Situationen) end vi ærlige Sjællændere«. Hvem Forfatteren af disse Linier er, vides ikke; hans Navn er omhyggeligt fjernet fra Papiret.

Indkvarteringsspørgsmaalet, som i 1808 voldte Vanskeligheder, gav ogsaa i det følgende Aar Anledning til Strid; det hed sig nok, at Folkene skulde give Kvarterværterne 10 Sk. daglig i Godtgørelse; men det er neppe blevet gennemført. Saa meget des mindre Grund er der til at tro dette, som ogsaa Officererne absenterede sig uden at yde Kvarterværterne fuld Dækning; bl.

andet vides det om en Løjtnant af Norske Livregiments 3. Bat., som laa indkvarteret hos Gaardmand Terkel Nielsen i Gammerød, at han spiste sin Vært af med 1 Mk. daglig i Kostpenge, og angaaende Kvarterpenge henviste han til Øvrigheden. For sin Oppassers Kost og Logis hos Terkel Nielsen betalte Løjtnanten overhovedet intet.

Arbejdet i Skoven skred imidlertid saa langsomt fremad, at der den 21' Januar 1810 kun var skovet 3925 Fv., og Kommissionen klagede højlydt. Endnu i Juni Maaned henstod eller rettere laa en Mængde Brænde i Skoven; thi Kreaturerne, som gik frit derude, havde væltet Favnestablerne, og for Kommissionens Regning maatte man atter stille dem op. Som Forholdene var, ansaa man det ikke for formaalstjenligt at slutte ny Kontrakt om Leverancer af Brænde fra Svenstrup Skove i 1810; baade Soldaternes Arbejde og Pligtkørslen var faldet saa uheldigt ud, at en Pause maatte synes nødvendig. Heller ikke i 1811 foregik der nogen ny Leverance fra Svenstrup til Kommissionen; thi saa mærkeligt det lyder, henstod der endnu den 13' August 1811 en Mængde Brænde, som det ikke havde været muligt at faa bortkørt.

I 1812 er det imidlertid begyndt at lysne; den 27' Februar blev der nemlig igen oprettet en Kontrakt om Brændeleverance; men belært af tidligere Erfaringer, ønskede Kommissionen foreløbig kun 5000 Fv. og de af disse faldende Fagotter. Ikke blot paa dette Punkt, men ogsaa paa en Del andre adskiller denne Kontrakt sig fra de to foregaaende; saaledes skulde Major Neergaard nu give Soldaterne 1 Rdl. 4 Mk. pr. Fv. trasket Brænde, og af Kommissionen fik han selv 22 Rdl. dansk Courant for Brændet og 14 Rdl. d. C. for Fagotterne. Ved disse Priser maa det jo erindres, at Tiden for denne Kontrakts Affattelse ligger i den Periode, hvor Landets Pengeforhold nærmede sig Krisen med stærke Skridt. Den skæbnesvangre Vaklen og Usikkerhed i Pengeforholdene dukker op i et enkelt Aktstykke i Svenstrup Godsarkiv. Følgende Rest af et Brev til Major Neergaard findes: »Jeg har foresat mig at tage 10 Rbdl. S. V. pr. Favn, men jeg tager gierne 12 uden al Samvittighed, thi Tiderne og mig tilstødende Omstændigheder synes at bringe mig til at gaa heri saavidt, naar blot ikke det overdrives saaledes, at Boutiqven lukkes«. Dette Fragment er med Forsæt opbevaret; Resten af Brevet er klippet bort.

En anden Pengesag, som dog ikke vedrører Pengekrisen, gaar ud paa, at Korporal Hans Andresen Baaring i April 1813 fjernede sig fra Skovkommandoet og medtog Pengekassen, indeholdende 19 Rbdl. 66 Sk.; desuden havde han bedraget Afdelingen ved urigtige Udbetalinger for et Beløb af 139 Rbdl. 32 $\frac{2}{3}$ Sk.

Ved Krigsretten blev han dømt til Hængning, og det omhandlede Beløb skulde dækkes af hans Bo. Dette viste sig dog at være ganske haabløst; derfor benaadede man ham og gav ham i Stedet for Spidsrod mellem 200 Mand

tolv Gange paa een Dag; den øverstkommanderende Løjtnant Schultes blev dømt til at erstatte de manglende Penge, hvilken Dom dog senere blev hævet ved kongelig Naade og ved Major Neergaards Mellemkomst.

Først i 1812 blev Indkvarteringsforholdene bragt i Orden; ved allerhøjeste Befaling blev det paalagt Amtstuerne at sørge for, at hver Soldat fik et Maaltid varm Mad daglig, og for dette betaler Amtet 32 Sk.; Beløbet refunderes siden af Forstkassen, og til Erstatning afkortes 32 Sk. af den daglige Arbejdsfortjeneste for hver Mand. Den 23^e Maj 1812 købte Kommissionen atter Brænde hos Major Neergaard, denne Gang 2000 Fv., fordelt saaledes, at Svenstrup Hovmarker (antagelig Rydninger i Ebbeskov- og Bjergvængemarken) leverede 500 Fv. og Skjoldenæsholm Skovene Resten. For førstnævnte betales 24 Rbd. for kløvet Brænde og 16 Rbd. for Fagotter, for sidstnævnte betales som i forrige Kontrakt i Betragtning af, at Transporten fra Skjoldenæsholm til Køge var den dyreste for Kommissionen. I de to sidste Aar havde man foruden Fældningen ogsaa været beskæftiget med at optage Stød i Skoven og havde hertil anvendt Krudt; af dette havde man opbevaret to Fustager — i Jydstrup Kirke. Efter en Klage fra Provsten i Gyrstinge, som erklærede denne Anvendelse af Kirken for ganske ulovlig, maatte man finde et andet og bedre Sted til dette farlige Stof. Med 1812 sluttede Leverancen af Brænde fra Svenstrup og Skjoldenæsholm Skove til Kommissionen; men da var der siden 1808 ogsaa bortsolgt alene til denne Forbindelse 37000 Fv. kløvet Brænde foruden Fagotter, heraf kan man med et rundt Tal regne, at Svenstrup Skovene har ydet Halvdelen.

Endelig maa det bemærkes, at der i Tiden fra det 19^e Aarhundredes Begyndelse og til op imod 1870 har fundet Kalk- og Teglbænding Sted i Godsets eget Værk; her viser Indberetningerne, at der gennemsnitlig brugtes ca. 200 Fv. Brænde aarlig (1824: 150-160 Fv. Bøgebrænde og 50-60 Fv. Egebrænde; 1830: 120-130 Fv. Bøgebrænde; 1831: 120-130 Fv. Bøgebrænde og 60-70 Fv. Egebrænde). Dog har det sikkert ikke været det gode Brænde, der anvendtes hertil.

Aktstykkerne viser, med hvilken Omsigt og Forretningssans Major Neergaard udnyttede Skoven i det 19^e Aarhundredes første strenge Aar; Maalet var ikke Rovdrift, men vel underbygget Drift med tilbørlig Foryngelse, saaledes som Plantningens Historie senere vil godtgøre. Major Neergaard var den første Ejer af Svenstrup, der krævede noget af Skovens Vedmasse; men det er efter de foreliggende spredte Optegnelser aldeles ugørligt at naa den blot tilnærmelsesvis rigtige Opfattelse af Skovens Udnyttelse i disse Aar. Som bemærkelsesværdigt skal her anføres, at Svenstrups Ejer ogsaa søgte Afsætning for sit Træ i Udlandet; ifølge Kontrakt af 22^e December 1823 leverede Major Neergaard saaledes 6000 Kubikfod Bøgetømmer fuldt forarbejdet til England via Køge; intet af dette Tømmer maatte være under 14 Tommer i

Tværsnit og ikke under 12 Fod i Længde; for hver Kubikfod betaltes 31 Sk. rede Sølv; det leveredes frit til Køge. Hele Partiet androg 251 Stk. Tømmer, og af disse leveredes de 90 Stk. (= 2444 Kubikfod) fra Svenstrup Skovene: Lille Fredskov, Bjergvænget, Kohaven, Ebbeskov, Bastebjerg, Grønholt Lund og Dyrehaven.

Spørgsmaalet om Skovens Foryngelse ses som nævnt at have ligget Major Neergaard paa Sinde i lige saa høj Grad som Vedmassens Udnyttelse: allerede i Amtsindberetningen af 1805 bemærkes det, at »Ungskov opelskes deels ved Besaaening og deels ved Plantning paa de aabne Steder« i følgende Skove: Bastebjerg, Ebbeskov, Lammestrup og Grønholt Marker, Fredskoven, Dyrehaven, Bjergvænget, Dyndet, Grønholt Fredskov og sammes Huslodder, Kløvested og Dalby Skove, medens det angives, at Foryngelsen er sket ved naturlig Besaaening i alle andre Skove, nemlig: Stubberup Fredskov og Huslodder, Gammerød Fredskov, sammes adspredte Skove, Borup Mark, Hejnede og Truelstrup Fredskove, Urup Mark, Ravneshave, Kimmerslev Mark, Bregentved Mark og Stenkelstrup Mark. Under Travlheden med de ovenfor skildrede stærke Brændehugster har Foryngelserne muligt haft ondt ved at følge hurtigt nok med, men fra 1816 kan det ses, at der er taget kraftigt fat paa Plantning baade af Løvtræer og Naaletreer. En Plantningsbog, som er opbevaret i Svenstrup Godsarkiv, og som er paabegyndt i 1816, angiver det aarlige Antal udplantede Planter af hver Træart og særskilt for hver Skov; og i de samtidige aarlige Indberetninger til Amtet findes — med en Del Uoverensstemmelser — tilsvarende Oplysninger. Det fremgaar heraf, at der allerede i 1816 er plantet Gran — antagelig Rødgran — i Storskoven, at der i 1817 i Ejendommen er plantet Avnbøg, Ask, Elm og Ahorn, i Diemose 2100 Stk. Gran, en Del Birk, Ask m. m.; for 1818 anføres, at der dels er plantet godt 10000 Planter af forskellige Arter rundt omkring, dels blandt andet at »den store Slette i Storskov, Gammeltoft kaldet, er bleven lagt med Agern i Pletter«. I 1819 blev der i Fredskoven — vist lige ved Skovriderens Bolig — anlagt en Planteskole med Fyr, Gran og Lærk, ligesom der dette Aar i Skovene udplantedes godt 10000 Planter af forskellige Arter; i 1820 plantedes ca. 20000 Stk. I Godsarkivet findes en Optegnelse, som udviser, at der er:

Plantet i Svenstrup Skove fra 1816—1819 . . .	531 932 Planter
og bortkommet	391 200 -

Denne Optegnelse anfører jo langt større Tal end de ovenfor nævnte, som mulig kun regner med Planter, der har været opelskede i en Planteskole. Foryngelserne fra de store Krigshugster er i alt Fald gennemført saaledes, at de tyder paa et stort Planteforbrug, og saaledes, at der nu er megen god Skov fra denne Tid.

Om Skovenes Sammensætning i Begyndelsen af det 19' Aarhundrede vides ikke meget; det bemærkes i Major Neergaards Indberetning til Amtet af 1805, at Skoven mest bestaar af Bøg; men der findes paa Godset ca. 6000 Ege, og ifølge Landinspektør Ehlers' Beregning af 1808 indtager Ellemoser og udelige Banker en ret stor Procent af Skovens Grund, nemlig ca. 18%. Ager og Eng influerer saa lidt paa selve Skoven, at disse er udeladt af Beregningen. Men der foreligger intet til Belysning af Storskovens Kvalitet og Ydeevne efter den store Benyttelse i Begyndelsen af det 19' Aarhundrede. Heller ikke synes der at have været udfærdiget nogen Driftsplan før den, der kom i 1849. Det eneste, der vides om Driften er følgende Bemærkning, der staar i Amtsindberetningen til Sorø 1820: »Samtlige Skove ere inddelte i Hugster men benyttes ved at borttage de forældede Træer og de som staar til Hinder for den unge Opvæxt«, i hvilke Ord den gammeldags Plukhugst er tydeligt karakteriseret, ligesom deraf vel ogsaa fremgaar, at en Driftsplan har været paatænkt, men aldrig realiseret. Naar Planen af 1808 opgiver, at 18 Td. 1 Skp. optages af Diger og Grøfter, skal det forstaas saaledes, at de første heri langt overgik de sidste; thi Arbejdet med Skovenes Afvanding befandt sig lige til Skovplanen af 1849 paa et ganske minimalt Stade; store Strækninger af Skovene stod om Vinteren under Vand og var ganske ufarbare og kun eet Sted i samtlige Indberetninger nævnes det, at der er »gravet mange Flakgrøvter«, nemlig i Grønholt Fredskov 1820. Ogsaa Vejene befandt sig i en lidet heldig Tilstand.

En ikke uvæsentlig Side af Datidens Historie frembød det kriminelle Element: Skovtyverierne. Ogsaa dette Punkt havde haft Major Neergaards Interesse fra første Færd, da han overtog Svenstrup Gods; thi med Amtsindberetningen af 1805 fulgte følgende Udtalelse:

»Sluttelig tillades mig at indstille, at da der nu saa betydelig er sørget for Skovens Indfredning og Conservation, saa synes det, at Anordningerne i Henseende til Skovtyveri behøvede en nærmere Bestemmelse.

Vel ere Lovens Bestemmelser i 3-13-11, 6-15-15, 6-17-25, 26, 27, 28 tydelige og klare, men de, især Bestemmelserne i de sidstmelte Articler, følges ikke almindelig ved Domstolene. Forordningen af 26' Januar 1723 § 1, er den Maalestok hvorefter et Skovtyveri bliver dømt. Men hverken passer denne Anordning med Tiderne eller nu tilværende Omstændigheder hvortil endog kommer at den synes fornemmelig at have havt Hensyn paa de kongelige Skove. Tyveriet formener jeg burde erstattes efter uvillige Mænds Skjøn, og Straffen i Henhold derefter bestemmes. Saaledes ville komme under Betragtning ikke allene de Tilfælde, forbemeldte Lovsteder omtaler, men tillige saadanne, som ikke vides at være behandlede ved Lovgivningen hidindtil,

saasom at afhugge eller afbryde Top eller Grene af Træer og samle nedblæste eller affaldne Grene i en saadan Mængde, at Heste og Vogne bliver brugt til dets Bortførsel, afhugge Stempleet paa et udviist Træ, hvilket vel egentlig ikke er Tyverie, men dog altid en ulovlig Handling, som kan have betydelige Følger og for de kongelige Skove belagt med 2 Lod Sølv's Straf ved forbemelte Forordning, hugge Gierdsel skiondt efter Udviisning, men i Utiide etc. og disse Forseelser, anden tredie eller flere Gange begaaede, kunde medføre forhøiede Straffe«.

Svenstrup, d. 30' Jan. 1806

J. A. B. NEERGAARD

Baade under Major Neergaard og i de første Aar af hans Søn, Gehejmekonferensraad Neergaards Besiddelsestid forekom en Mængde Forsyndelser mod Skoven fra Befolkningens Side. Majoren hyldede imidlertid det Princip ikke at blande Rettens Folk ind i disse Sager, med mindre det var tvungende nødvendigt, og Gehejmekonferensraaden fulgte i denne Henseende i Begyndelsen nøje i sin Faders Fodspor. Derfor ses det ogsaa, at selv meget grove Forsyndelser ikke findes omtalt i Justitsprotokollerne, men kun findes skildrede paa en lille Lap Papir i Svenstrup Godsarkiv fra Skovrideren til Godsets Ejer. Det kan næppe siges, at der i Aarhundredets første Halvdel blev faret frem med Strengthed overfor Skovtyverier paa Svenstrup, og til Belysning af den Overbærenhed, hvormed disse ofte blev behandlede, anføres blandt talrige Tilfælde følgende: En Husmand i Ortved har i 1843 stjaalet en Ask, 6 Tommer over Stød; saaledes skriver Skovrider Stoltze paa en lille Seddel til Majoren. Denne resolverer, at Manden skal gaa fri for Tiltale, hvis han vil betale 2 Rdl. Man kan tænke sig til, at Diskussionen herom ikke er ført i de venskabeligste Former mellem Ortvedmanden og Skovrideren; thi sidstnævnte har med Blyant skrevet paa Sedlen: »Vil ikke betale«, og har sendt den tilbage til Majoren. Saaledes endte den Krig: Majoren bar over med Synderen, og Sedlen blev indlemmet i Godsarkivet Side om Side med de mange andre, der bærer Vidne om, at Svenstrup Gods i omtrent et halvt Aarhundrede styredes udadtil med Fasthed og forretningsmæssig Strengthed og indadtil — overfor Godsets Funktionærer og Beboere — med en Mildhed og hjertelig Overbærenhed, som en og anden vel i vore Dage vilde karakterisere som grænsende til Svaghed.

De fleste Forsyndelser mod Skoven beløber sig naturligvis kun til Bagateller: Gærdselhugst paa ulovlig Tid eller Sted, Tyveri af Tækkekæppe, Kosteris og deslige; men der findes ogsaa mere graverende Overtrædelser, som paa en slaaende Maade belyser hele Datidens Syn paa Skovens Værdier: I 1843 kørte en Gaardmand i Dalby gennem Magleskov; han kørte tværs gennem Bøgeopvæksten og beskadigede en Del Planter; 7 Stk., som ikke vilde give efter

for Vognen, huggede han af med sin Økse. Denne Sag blev retslig bedømt til 1 Rdl. i Mulkt og 1 Rdl. 3 Mk. 8 Sk. i Omkostninger. — En Boelsmand af Mannerup har i 1842 haft 2 Heste tøjrede i Magleskov, og samme Forhold hører man om i 1848: 2 Heste fra Ortved var tøjret paa en med Agern besaaet Slette, 5—6 Aar gammel og i god Vækst, Manden tilstod at have tøjret dem der. Ved nøjere Eftersyn har Skovrideren fundet mange Steder i Ortved Skov, hvor der er tøjret Heste paa de tilplantede og tilsaaede Skovholme. — Endogsaa Skovens Betjente kunde overskride den kriminelle Grænse: Skovfoged Mads Hansen i Ortved havde i 1848 bortstjaaet 31 Stk. Grantræer, 3—4½ Tom. over Stød, fra Diemose Skov, desuden 39 Stk. Grantræer fra Snekkerup Hestehave og endelig bortsolgt til egen Fordel noget Granudhug, som han angav at have købt paa Auktion. Denne Sag blev afgjort i Mindelighed; naturligvis maatte han fratræde sin Stilling straks og aflevere de 31 Stk. Grantræer, som han endnu havde i Behold; Tyveriet skulde afvikles med 50 Rdl. at erlægge af 3 Gange hvert af de følgende Fjerdingaar, og hvis han i denne Tid atter forgreb sig paa Skoven, skulde den resterende Del af Beløbet straks være forfalden til Udbetaling — men han fik Lov at nyde Brug af et Stykke Husjord som en af Godsets andre Fæstere for ad den Vej at komme paa Fode som en hæderlig Mand igen.

Hermed slutter den ældre Tid i Svenstrup Skoves Historie; disse gled nu mere og mere ind under en rent forstmæssig Drift; men endnu minder de mange smukke fritstaaende Træer og Trægrupper, som Major Neergaard og hans Søn og Efterfølger J. Neergaard af Skønhedshensyn bevarede paa Agermarkerne, om de fjerne Dages Brydninger mellem Naturen og Menneskenes Samfund, som det i denne Afhandling har været Maalet at forme et lille Billede af.

SKOVENE EFTER 1849

AF

FRANTS MUUS

DRIFTSPLANEN AF 1849 OG ETATEN SIDEN DA

SKOVDRIFTEN paa Svenstrup i forrige Aarhundrede har faaet sin væsentlige Karakter derigennem, at to længe levende Besiddere har styret Svenstrup i næsten hele dette Tidsrum, Major J. A. Neergaard fra 1803—46 og Gehejmekonferensraad J. Neergaard fra 1847—93. Og samtidig har som Skovridere fungeret K. W. Stoltze fra 1815—60 og N. Nielsen fra 1856—1900, de fire første Aar kun for en Del af Distriktet. Sjældent har vel en Skovejendom skiftet saa lidt Styre i Løbet af et Aarhundrede, og dette Forhold har haft stor Indflydelse paa den jævne, støtte Udvikling og Forbedring af Skovene.

Udskiftningstidens Dispositioner, som vi bl. a. kender gennem Ehlers' foran omtalte Skovplan (Beregning) af 1808, havde i sin Tid lagt en god Grund, men Opgaverne forelaa den Gang i meget grove Træk; det gjaldt væsentlig om at udsortere de bedst bevoksede og til Skov mest egnede Strækninger fra de Arealer, der var bedst til Agerdyrkning. Det gjaldt i første Linie om at indgærde og indfrede og dermed grundlægge hele Kærnen af Svenstrup Skove, og denne Opgave var i Forhold til det da foreliggende Kaos saa stor, at Tiden ikke var moden til at gaa i Detailler med hvert enkelt Skovstykkets videre Behandling. Og nogen fuldt udarbejdet egentlig Driftsplan for Skovene kendes heller ikke, før Gehejmekonferensraad J. Neergaard straks efter sin Tiltrædelse i 1847 overdrog den bekendte og ansete Forstmand F. F. F. v. Wimpfen at udarbejde en saadan.

Arbejdet hermed paabegyndtes samme Aar under Medvirkning af Forstkandidaterne L. C. Fogh og F. A. C. Bang og — efter en Standsning i 1848 paa Grund af Krigen og dermed følgende Vanskeligheder ved at faa Arbejdskraft — fuldendtes og afleveredes Planen i 1849¹⁾. Hermed oprandt et betydningsfuldt Vendepunkt i Skovenes Tilværelse.

¹⁾ Den forefindes endnu i en Renskrift, en Afskrift, 2 Sæt Kort i 1:4000 og 1 Sæt Hugst- og Bestandskort i 1:16000 samt en tilhørende Bedriftsbog, ført fra 1850—1890.

Naar undtages, at den af Wimpffen foreslaaede Etat aldrig fuldt blev taget, efterlevedes Planens Bestemmelser i det store og hele lige op til Aarhundredets Slutning og maa siges at have virket til stor Forbedring og Værdiforøgelse af Skovene.

Ifølge Ehlers' Beregning skulde der paa Svenstrup overholdes ca. 2200 Td. Ld. (1220 ha) som egentlige og periodiske Fredskove, medens 425 Td. Ld. Strøskove af Ejeren kunde omhugges eller overholdes efter eget Ønske. Herom udtaler nu Skovplanen af 1849: at Godsets skovelskende Ejere have saa vel holdt deres beskærmende Haand over disse Strøskove, at Overholdelsen snarere er blevet til Regel end Borthugningen, og at det derfor er muligt ved Hjælp af de periodiske Skove og Strøskovene ikke alene at planlægge en Forøgelse af Fredskovsarealet med over 700 Td. Ld., men ogsaa hensigtsmæssigen at arrondere og sammenslutte de egentlige Fredskove til væsentlig Gavn for den indre Skovbestand.

Forøgelsen paa de godt 700 Td. Ld. (ca. 400 ha) var ganske vist for en Del nominal, idet Planen af 1849 — i Modsætning til Ehlers' Beregning — til Skovarealet medregner Søerne i Ortved og Storskov, Engstrækninger som Store Dynd, Ryttermosen, Svanesletten, Enge og Agre syd for Runde Holm og Dyrehavesletterne, endvidere en Del Tjenestejorder og Agerjorden syd for gl. Skovriderbolig i Kimmerslev m. m. Af mere reelle Forøgelser skal nævnes Snekkerup Enge og Tørvemose med Omgivelser, hele Ortved Lund, de »5 Td. Ld.« i Ejendommen, Sigtet, Harebo, hele Ebbeskov, Dele af Lille Bastbjerg og Amtmandsskoven, Hovedmassen af Ryeskov, Lilleskov ved Stubberup, Sletter i Ravneshave og en Mængde Sletter og Agre omkring gl. Gaard i Kimmerslev Hestehave.

Arealet kom herved — foruden Borup Lund og Maglemose, som ikke definitivt toges med — til at omfatte 2900 Td. Ld. (1600 ha), der opmaaltes og kortlagdes, dels ved Nyopmaaling, dels ved Benyttelse af de gamle Matrikelkort. Skovene deltes i 38 Hovedafdelinger, saaledes at hver af de mindre Skove udgjorde en Hovedafdeling, medens de større Skove deltes efter Vejlinier og andre Skel i to eller flere. Hver Hovedafdeling deltes atter efter Bevoksning og Jordbund i Underafdelinger, som aflagdes uden Hensyn til Form eller Størrelse og derfor tangede sig ud og ind imellem hverandre, men som netop derfor og gennem Korttegningen og den tilhørende Beskrivelse af hver Afdeling giver et udmærket Billede af Skovenes daværende Bevoksningsforhold og øvrige Tilstand.

At denne Tilstand var broget i adskillige af Skovene, viser et Blik paa Kortene, hvor hver Underafdeling foruden med sit Nummer fremtræder med særlig Farve efter Træart og tildels efter Bevoksningens Alder. Men dette brogede Indtryk hidrører væsentlig fra de daværende mange smaa Græssletter,

Enge og Ellemoser, som kun undtagelsesvis var afvandede og derfor dominerede Skovpræget. Selve Hovedmassen, den egentlige Bøgeskov, har derimod strøvis været mere ensartet end nu, fordi der efter Datidens Skik stadig indtoges langt større sammenhængende Stykker ad Gangen til Foryngelse; og disse Stykker laa væsentlig længere i Foryngelsesstadiet og med spredte Strøtræer over end i Nutidsskove. Planen kalder den hidtidige Drift for uregelmæssig Højskovsdrift, hvilket vist nærmest maa forstaas som en broget Blanding af Plukhugst og Højskovsdrift; men efter Skovbeskrivelsen af 1849 fremgaar det dog, at man ved den hidtidige Behandling langt fra er gaaet planløst til Værks; tværtimod maa der have været i høj Grad Kontinuitet baade i Hugsternes Placering og i Tilkultiveringen af Hugstfladerne. Den i F. Heides Afhandling omtalte Sætning i Aarsberetningen af 1820, at samtlige Skove er inddelte i Hugster, har sikkert haft stor reel Betydning. Selv om der ikke er bevaret noget skriftligt om, hvorvidt og hvorledes denne Hugstinddeling var fikseret, har den Omstændighed, at baade Besidderen og hans Skovrider har haft saa langt et Aaremaal at virke i, kunnet hjælpe til, at Inddelingen har præget og tilrettelagt Skoven for den ny Plan.

Prøver man paa i store Træk at danne sig et Billede af Skovenes Udseende midt i forrige Aarhundrede, maa man først erindre, at de 70 Aar, som er forløbne siden da, repræsenterer et saa langt Tidsrum, at hvor der i 1849 var gammel Skov, er nu ung eller mellemaldrende; og hvor der den Gang var Ungskov, finder vi nu det ældre. For Eksempel beskrives den Gang Engshaven og Fredskoven som 35-aarig Ungskov med Strøtræer over, og hvor der nu i Kohaven er Ungskov, var der den Gang mægtig gammel Bøgeskov, og saaledes kan man ved Hjælp af Planen og Kortene næsten overalt konstatere, at Aldersforholdene for Skoven laa ganske modsat de nuværende Forhold. Endvidere har de daværende Skove været stærkt prægede af, at der mange Steder midt ind imellem kuppelformede Træholme fandtes Sletter og ubevoksede Lavninger.

Den detaillerede Opmaaling af Skovene gav til Resultat, at af de 2900 Td. Ld. (1600 ha), der foresloges til Skov fremtidig, var

ca.	50 Td. Ld.	=	ca.	27 ha	bevokset med	Eg
-	1811	-	-	=	-	1000 - Bøg
-	10	-	-	=	-	5 - Ask m. m.
-	36	-	-	=	-	20 - Naaletræ
-	180	-	-	=	-	100 - Sletter paa Højbund
-	365	-	-	=	-	200 - Ellemoser m. m.
-	201	-	-	=	-	110 - ubevoksede Moser og Enge til Høslet
-	44	-	-	=	-	24 - Tørvemose

ca.	24 Td. Ld.	=	ca.	13 ha Søer og Damme
-	72	-	-	= - 40 - Veje, Hegn (o: Udhegn), Ler- og Grusgrave
-	107	-	-	= - 59 - bestemt til Ager, inkl. Tjenestejord
ca.	2900 Td. Ld.	=	ca.	1600 ha.

Af de 1600 ha var altsaa kun ca. 1050 ha egentlig højlændt Skov og 200 ha Ellemose, medens ca. 350 ha var Arealer uden Træbestand — Sletter, Græsarealer og Agerjord — indkilede og spredte omkring i selve Skoven paa en højst uheldig Maade.

Planens Forslag gik nu ud paa efter en Taksation at fastlægge Hugsten og Tilkultiveringen, og Hoveddispositionen var at forøge de 27 ha Eg til 30 ha, at bevare de 1000 ha Bøg som Bøgeskov, og at udvide de 20 ha Gran til en Naaletrædriftsklasse paa 120 ha ved Tilkultivering af de 100 ha aabne Pletter udelukkende med Naaletræ. De 200 ha Ellemose skulde drives i Lavskovsdrift ved Renhugst af ca. 8 ha aarlig (25-aarig Omdrift), og de 110 ha Enge og ubevoksede Moser saavel som de 24 ha Tørveskær foresloges bevarede som hidtil, dog skulde enkelte af Moserne tilplantes for at give Læ, Resten planeres til Græsenge.

Hvorledes disse Dispositioner blev ført ud i Livet fremgaar dels af den »Bedrivtsbog«, som Planen fik indrettet, og hvori hvert Aar Hugsten i den enkelte Hovedafdeling og Distriktets Summahugst er indført i Aarene 1850—1890, medens senere Aarshugster findes paa særskilte Oversigter, dels af en Planrevision, som blev foretaget i 1870 af daværende Skovrider Nielsen i Forening med Forstkandidat, senere Skovrider paa Charlottendal, F. Gjellerup, dels endelig af 1904 Planens Sammenstillinger. Desuden er bevaret de enkelte Aarsregnskaber, hvis Form imidlertid gør det vanskeligt at udnytte disse fuldtud. Og det maa anføres som særlig uheldigt, at Resultatet af den Planrevision, som er foretaget i 1919, ikke foreligger, da dette skrives, idet mange af de Sammenstillinger, som den vil bringe, og navnlig Taksationsresultaterne, nu maa undværes til denne Fremstilling.

Ved den i 1849 foretagne Taksation optaltes alle Bøgene paa de Arealer, der var bestemt til Afdrivning i de første 20 Aar, endvidere alle gamle indblandede Strøge, saaledes at hvert Træ ansloges efter Øjemaal til Indhold i Favne. Paa de øvrige Skovstrækninger ansattes: »efter Prøvetønder og tidligere Erfaringer« den Masse, som antagelig vilde være til Stede ved Hugbarheden. Karakteristisk er, at der ikke regnes med Tilvækst for de takserede Bøge paa de første 20 Aars Arealer, idet: »en muligvis tilstedeværende Tilvækst paa de sunde Træer maa betragtes som hævet ved Afgangen af de allerede toptørre og affældige Træer.« Et lignende Ræsonnement maatte i 1904 anvendes for adskillige Afdelinger.

Efter de fundne Tal maa der i 1849 have været mindst 7 Mill. c' Bøg, 0,6 Mill. c' Strøge, 0,7 Mill. c' Blødtræ — Naaletræ var for ungt til at tælle med — altsaa ialt et Vedforraad paa ca. $8\frac{1}{2}$ Mill. c' (= ca. 260 000 m³) fordelt paa 1900 Td. Ld. Højbund og 365 Td. Ld. Ellemose eller over 3700 c' pr. Td. Ld. bevokset Areal (over 200 m³ pr. ha), et efter Datiden meget anseligt Vedforraad og større end paa adskillige gode sjællandske Bøgeskovdistrikter i Øjeblikket. Alt tyder paa, at selve det bevoksede Areal har været velpasset, tæt og fyldigt bevokset, og Planen foreslaar derfor ogsaa en anelig Aarsetat, nemlig i Hovedbenyttelse: af Bøg 1800 Fv. Gavn- og Kløvebrænde, 180 Fv. Fagotter og 1800 Bkr. (= Læs), af Eg 180 Fv. i Tømmer og Brænde samt 360 Td. Bark, af Blødtræ 1400 Bkr., endvidere i Udhugning: af Bøg 700 Fv. og 4000 Bkr. og af Naaletræ 150 Bkr. Ialt ca. 300 000 c' (9300 m³) aarlig = ca. 139 c' pr. bevokset Td. Ld. (= godt 7 m³ pr. ha), hvoraf ca. 60 % som Hovedbenyttelse og ca. 40 % som Udhugning.

Denne Etats Størrelse er aabenbart faldet baade Ejeren og Skovbestyrelsen for Brystet; Wimpffen havde Ord for at hugge haardt, og medens Planens Hoveddispositioner iøvrigt er fulgt særdeles nøje, udviser Bedriftsbogen, at der Aar for Aar kun blev skovet $\frac{2}{3}$ af den foreslaaede Etat, og da der i 1870 foretoges en Revision af Planen, navnlig en Optælling og Okulartaksation af de tilbageværende gamle Vedmasser, viste det sig, at der ifølge denne ikke var nær saa stor gammel Træmasse tilbage — hverken af Eg eller Bøg — som der efter 1849 Planens Beregninger skulde have været. Efter at Underskuddets Størrelse er opgjort, skrives der resigneret: »En saadan Forskel kan muligen for en mindre Del hidrøre fra en for lav Taksation af de paa Roden solgte Træer, men maa dog i det væsentlige hidrøre fra en Fejl i Planen (af 1849), en uheldig Sammenstilling af det Taxerede og det Kalkulerede og muligen fra Tilvækstberegningerne«. Den sidste Mulighed turde imidlertid være udelukket, da der i de paagældende Tal næsten ikke er regnet med Tilvækst. Forskellen maa i alt Fald delvis have ligget i, at Okulartaksationen sidste Gang har været lovlig lav.

Opgørelsen i 1870 førte imidlertid til, at den aarlige Etat fastsattes til: i Hovedbenyttelse af Bøg 1400 Fv. stort Bøg, 140 Fv. Fagotter og 1400 Bkr., samt af Eg 70 Fv. aarlig, hvorved den gamle Egemasse regnedes at skulle strække til endnu i 80 Aar. Herved blev hele Etaten, Udhugningen medregnet, omtrent som Hugsten var praktiseret i de forløbne 20 Aar, og denne Hugst fortsattes nu videre i samme Tempo Aarhundredet ud.

Medens Wimpffens Plan havde stipuleret 9300 m³ aarlig, blev der ifølge Bedriftsbogen fra 1850—1870 aarlig hugget 6200 m³, i 70erne 6000 m³, i 80erne 5700 m³, og først i 90erne forøgedes Hugsten til 6900 m³, navnlig som Følge af, at Granbevoksningerne efterhaanden kom til Benyttelse.

Af Bedriftsbogen fremgaar, at Udhugningen i 50erne var ca. 30 %, siden 1860 stadig over 40 % af Summahugsten, og det ses endvidere, at Hugsten Aar for Aar har været meget nær ens baade i Størrelse og Art; hverken Konjunktursvingninger, som f. Eks. i 70erne, eller Oldenaar som 1869 eller Krigsaar som 1864 har bragt nogen som helst mærkbar Afvigelse fra Normen.

Henimod Slutningen af Aarhundredet blev det mere og mere iøjnefaldende, at Etaten var lovlig lavt ansat. Der var efterhaanden en Mængde gamle overmodne Bevoksninger, som trængte til at forynges, en Mængde efterladte Overstandere trængte til at fjernes, og Udhugningen af Bøg og navnlig af Naaletræ hobede sig op. Efter at den nuværende Besidder 1893 havde overtaget Svenstrup, modnedes da ogsaa Ønsket om en ny Driftsplan, men 1849-Planen vedblev dog i Hovedtrækkene at være Rettesnor indtil Skovrider Nielsens Død i Aaret 1900. Samtidig med Ansættelsen af nuværende Skovrider bestemtes det, at der skulde brydes med en Del af den gamle Plans Bestemmelser, og at en ny Plan skulde forberedes. I Aarsetat blev der i de første Aar af Aarhundredet taget ca. 9300 m³, og da Planen blev udarbejdet i 1903—04, viste det sig, at Vedforraadet, som efter Wimpffen i 1849 var ca. 260 000 m³ (paa 1260 ha bevokset Areal) = ca. 210 m³ pr. ha, var steget til ca. 400 000 m³ (paa 1550 ha bevokset Areal) = ca. 260 m³ pr. ha.

Etaten sattes herefter til godt 11 000 m³ (altsaa godt 7 m³ pr. ha bevokset Areal ganske som Wimpffens Forslag i 1849), og saa meget blev der ogsaa hugget i de følgende 9 Aar, men med det Resultat, at det efter et umiddelbart Skøn mentes at maatte tilraades derefter atter at forøge Aarshugsten, som da bragtes op til 16 000 m³ i 1913—14. Paa Grund af Krigen og Brændselsnøden og til Slut Tvangshugsten huggedes der de næste to Aar ca. 17 000 m³ aarlig, i 1916—17 ca. 20 000 m³ og i 1917—18 kulminerede den med 26 000 m³, medens den i 1918—19 er faldet tilbage til 14 000 m³. En Del af disse sidste Aars Etater er dog taget i Holme og Trægrupper, som ikke er medregnede i Planen.

Selv om der ved disse unormale Hugster er gjort følelige Indgreb i Vedforraadet, maa Skovene efter et summarisk Skøn siges at have kunnet taale denne Aareladning uden særlig Skade, men først naar den i 1919 udførte Taksation er færdig udregnet, vil der kunne faas et fast Holdepunkt ved Konstateringen af Vedmassen nu i Sammenligning med de i 1904 fundne 400 000 m³. Nedgangen vil imidlertid sikkert ikke være saa stor, som det efter Krigsaarenes store Hugster kunde formodes, thi Tilvæksten er overalt blevet stærkt forøget ved de sidste Aartiets Udtyndings-Hugster, og navnlig er Naaletræmassen vokset meget frem siden 1904. Etaten skønnes da ogsaa fremtidig at komme til at ligge omkring 14 000 m³.

BØGEDRIFTSKLASSEN

Bøgen havde indtil 1849 været i stadig Fremgang paa de andre Træarters Bekostning, og navnlig paa Egens. Hvorlænge denne Udvikling har været om at foregaa, vides ikke, men meget tyder paa, at Bøgen har trængt sig stærkt frem i hele det 18' Aarhundrede, thi mange af de gamle Bøgebevoksninger, der er bevarede fra denne Tid, bærer Præg af, at Bøgen her er en Nybygger mellem de spredte ældre Ege; Bøgenes Form taler for dette, og de mange Rudimenter af Hasselundervækst tyder paa det samme. Og Udviklingen er fortsat derved, at da den naturlige Foryngelse i Plukhugsten afløstes af mere systematiske Kulturer, var det Bøgeforyngelser, som blev det alt overvejende. Navnlig efter de store Hugster i Begyndelsen af det 19' Aarhundrede dækkedes Arealet med næsten ren Bøgeskov. De Bestræbelser, som vides siden 1816 at have været oppe for at indbringe ogsaa andre Træarter, har — afset fra 10 ha god Egeskov — kun efterladt sig forholdsvis faa Spor, og Bøgeskoven var i 1849 saa overvejende, at den udgjorde 80 % af hele det bevoksede Areal. Regnes Ellemoserne ikke med og ses kun paa den højlændte Skov, var Bøgen næsten eneraadende, idet den indtog 95 % af dette Areal, medens Eg og Naaletræ maatte deles om Resten.

Wimpffens Plan betegner ogsaa paa dette Punkt en Ændring, idet al Areal-fremgang for Bøg herefter standser; Planen vil vel bevare de 1000 ha Bøgeskov som Bøg i Fremtiden, men hele Udvidelsen af Distriktet ved den planlagte Tilkultivering af Sletter og Agre skulde alene tilfalde Naaletrædriftsklassen, og dette betyder — relativt set — allerede en Nedgang i Bøgens Enevælde. 1870 Revisionen bragte ganske vist atter en lille Tilgang til Bøgearealet ved Indtagelse af nogle Skovholme, men samtidig blev et endnu større Areal indtaget til Grankultur. Udviklingen er siden da, og navnlig i de sidste 20 Aar, gaaet stærkt frem i Retning af at give baade Naaletræ og Eg en stedse større Plads og da direkte paa Bekostning af Bøgearealet.

Den daværende Bøgeskavs Aldre fordelte sig som omstaaende Tabel viser. Der skal her erindres om, at de enkelte Individuer i hver Afdeling den Gang sikkert har været ret uens i Alder og Størrelse, og at derfor Afdelingerne nu ser ud til at have lagt mere end de forløbne Aar til Alderen, idet vi i Øjeblikket kun har de ældste Individuer tilbage fra hver Afdeling.

Over 80 Aar var altsaa 376 ha, som efter de bevarede Rester, vi kender, har bestaaet af stærkt uensaldrende, stamfattig Skov med store bredkronede, kortbullede, tildels flerstammede Bøge, stærkt blandede med gamle ærværdige Ege.

Fra Udskiftningstiden fandtes kun 84 ha mellemaldrende Skov, medens der af Ungskov under 40 Aar var ca. 540 ha. Ved Indfredningen har der

formodentlig været en Del Træer at fjerne udenfor Hegnene, og dette har da aflastet Hugsten i selve Skovene saa meget, at der kun er efterladt faa Kulturer fra denne Tid, og disse har dannet væsentlig stammerigere, højere og bedre formede Bevoksninger end de ældste Aldersklasser. Egeindblanding har stadig været ret stærk, og Egene er ofte ældre end Flertallet af Bøgene.

BØGEDRIFTSKLASSEN, ALDRE OG TYPER 1849

Alder Aar	Td. Ld. ca.	ha ca.	Oprindelse	Typer
over 100 . .	452 =	250	376 ha fra før Udskiftningstiden	{ Harebo, Lilleskov, daarligste Dele af Ryeskov, Pøleskov.
81 - 100 . .	228 =	126		
61 - 80 . .	75 =	41	84 ha fra Udskiftningstiden	{ Hesselet, lille Hestehave mod NØ. Enghaven mod SV. bedste Del af Ryeskov.
41 - 60 . .	78 =	43		
21 - 40 . .	735 =	406	50 ha fra det store Københavns-Salg og paa følgende Hugster	{ Storskov, Fredskov, Kløvested- og Dalby Skov, Ortved Skov, Grønholt Lund, Bjergevænget m. fl.
1 - 20 . .	243 =	134		
Sum	1811 =	1000 ha.		

Derimod synes de store Brændehugster fra 1808 og senere væsentligst at være foregaaet indenfor Skovgærderne. Bortset fra nogle Holme paa Hovmarkerne vides de til denne Periode efterladte Strøskove ikke at have været synderlig delagtige i denne Hugst til Trods for, at de var overladt til Besidderens fri Disposition; en Del af disse Holme var tværtimod saa velbevarede, at de i 1849 af Planen som foran nævnt indlemmedes i Fredskovsarealet. Hugsterne i Aarhundredets første Halvdel blev efterfulgte af store maalbevidste og godt udførte Bøgebesaaninger, som har givet nogenlunde jævnaldrende, velformede Bevoksninger med god Højdevækst og næsten uden Indblanding af Eg.

Ser man nærmere paa den gode Stammedannelse i disse Bevoksninger, som alt overvejende er Selvforyngelser, synes de at tilhøre en efter de klimatiske Forhold ret god Bøgerace i alle Skovparterne, og Stammernes mindre gode Egenskaber i Bevoksningerne fra Udskiftningstiden og de slette Former i den endnu ældre Skov maa formentlig tilskrives Kaarene, hvilket ogsaa

stemmer med, at man i den gamle tarvelige Skov, overalt hvor Træerne staar nogenlunde tæt, finder gode Stammeformer inde i Grupperne.

Sammenholder man de enkelte Bøgeafdelingers Størrelse og Alder med Beliggenheden paa Kortene fra 1849, viser det sig, at Bøgeskoven var grupperet i langt større Træk end nu. Adskillige af Bøgeafdelingerne var paa 40 à 50 Td. Ld. enkelte endda 75 Td. Ld. jævaldrende Skov, og ofte laa flere saadanne store og omtrent jævaldrende Afdelinger op til hinanden. Navnlig de to yngste Aldersklasser udgjorde store sammenhængende Flader. Denne allerede i 1849 foreliggende Tilstand, som vist var ret almindelig i Landet ifølge de foregaaende Menneskealdres sædvanlige Foryngelsesmaader, blev nu yderligere sat i System af Wimpffens Plan, idet den, efter at have fastsat en 100aarig Omdrift for Bøg, delte Driftsklassens 1000 ha i 5 tyveaarige Perioder à 200 ha ved Forskydninger i Aldersklassetabellen. Der sattes altsaa 200 ha til Hugst og Foryngelse med Bøg i hver tyveaarig Periode, og man søgte i hver Skovpart at holde hver Periodeflade saa samlet som muligt, dels for Oversigtens Skyld, dels for at have Hugst og Salg og Kultur mest muligt koncentreret paa samme Strøg Periodetidsrummet igennem.

Navnlig blev dette System gennemført forbløffende skematisk i Magle- og Ryeskov, hvor Tilstanden ogsaa var regelmæssigst forberedt til denne Periodefordeling. Den Dag i Dag træder Datidens 5 Periodeflader ganske tydeligt en i Møde, hver i sin Femtedel af denne Skovpart. I. Periode strakte sig fra Lammestrup Marker mod Nord til den offentlige Vej fra Stubberup til Gammelrød, men blev aabenbart i det væsentlige først forynget lige i Slutningen af Perioden (1869). II. Periodeflade strakte sig fra den nævnte Vej og til Skovens Nordgrænse og er nu væsentlig bevokset med Skov paa 30 Aar: Periodens Hugst og Kultur har atter været forsinket. III. Periode var Ryeskov og Partier af Stenskov og Nordøstkanten af Magleskov, hvilke skulde have været huggede og tilkultiverede i 1889-1909, medens Halvdelen endnu haves i Behold i 1919. IV. Periode var hele Sydspidsen og Sydøstkanten af Magleskov, hvilket kunne Skovstykke altsaa til Hælvten allerede skulde være borthugget i Aar, men endnu er ganske intakt. V. Periode var Tyvekrogen med Omgivelser, hvilke var bestemte til Hugst 1929-49.

Hvis Wimpffens Plan var blevet efterlevet uden Forsinkelser, vilde der i denne Skovpart til Benyttelse i Tiden fra 1949-69 atter komme gamle I. Periode, Følsborgpartiet, som altsaa til den Tid skulde have været det ældste Bøgeparti i Skovparten. For dem, der kender Udseendet nu og derfra slutter til Fremtiden, maa dette forekomme noget magert; men for at være retfærdig mod Wimpffen maa det erindres, at just i denne Skovparts I. Periode var Hugsten og de derpaa følgende Kulturer ca. 20 Aar, og de næste mer og mer forsinkede. I de andre Skovparter kunde man væsentlig bedre tænke sig Wimpf-

fens Plan gennemført uden alt for stor Resignation for Eftertiden, men det havde rigtignok krævet mere rettidige Hugster, hurtigere Afvikling af Overstandere og en tidligere gennemført stærk Udhugning, end Sædvanen har været.

Massetaksationen gav det Resultat, at der paa I. Periodes Areal, samt af Strøtræer over Foryngelserne paa V. og IV. Periodeflade optaltes 39 000 Fv. Gavntræ og kløvet Brænde. Hver af de andre Periodeflader ansloges til ved Hugbarheden at indeholde ca. 36 000 Fv. stort Træ = ca. 100 Fv. stort Træ pr. Td. Ld. Til hver takseret Favn regnedes Hugsten yderligere at give $\frac{1}{10}$ Fv. Fagot og 1 Bunke (= 1 Læs) Kvas; hver takseret Fv. kan saaledes sættes til omtrent 100 c' eller 3 m³. Ved Omdriften skønnedes hver Td. Ld. altsaa at skulle indeholde 10 000 c' (555 m³ pr. ha) vel nok et noget sangvinsk Tal, men dog ikke højere, end hvad den gode Bøgeskov paa Svenstrup ret ofte yder; herved maa det jo desuden huskes, at Afdelingsgrænserne den Gang bugtede sig ud og ind efter de faktiske Bevoksningsgrænser, og at hvert Hul, hver Lavning var maalt fra og ikke som nu betyngede Afdelingernes Areal uden at give tilsvarende Masse.

Efter denne Taksation ansattes saa Bøgeetaten til 8100 m³ aarlig, men, som foran under Summaetaten anført, blev der hugget væsentlig mindre i de næste 50 Aar. Hosstaaende Tabel anfører Hugsten ned gennem Aarene særskilt for Bøg:

Aar	aarlig Hugst i m ³	HB %	Heraf MB %
1850-1860	5 300	72	28
1860-1870	6 140	53	47
1870-1880	5 410	56	44
1880-1890	4 960	56	44
1890-1900	6 130	—	—
1900-1904	6 430	ca. 53	ca. 47
1904-1913	7 830	49	51
1913-1914	11 620	49	51
1914-1915	11 000	37	63
1915-1916	12 780	32	68
1916-1917	17 070	53	47
1917-1918	20 550	74	26
1918-1919	10 200	67	33

Om ogsaa Wimpffens Forslag maa karakteriseres som højt, saa kan det nu sikkert siges, at den virkelige Hugst i Aarhundredets sidste Halvdel har været betydeligt længere fra det rette, og saa meget for lille, at der er sket stor Skade ved at overholde usunde Bøgebevoksninger saa længe, at en stor

Andel af Hugsten har været beskadiget Træ, og endvidere kan der ikke være Tvivl om, at der ved denne Forsigtighed har været et stort Tab af Tilvækst. Paa den anden Side har det for Skovdistriktet været særdeles nyttigt, at der til de sidste Krigsaar har været en stor opsparet overmoden Træmasse parat til Hjælp ved Udredning af Tvangshugsten.

Svarende til disse forsinkede Hugster er der fra hver Periode efterladt væsentlig mindre nykultiveret Bøgeareal end de foreskevne 200 ha. Fra I. Periode er der saaledes knap 50 ha, altsammen ret pæn Skov, men en hel Del mere smaatskaaret i Udstrækning end den tidligere Menneskealders storstiledede Anlæg.

Fra II. Periode er derimod efterladt godt 150 ha, hvilket staar i god Samklang med, at Perioden begyndte med et ypperligt Oldenaar, det i den Henseende landskendte 1869, som efterfulgtes af forskellige gode Oldenaar i 70erne og 80erne, medens den forrige Periode havde lidt under Mangel paa Bøgeolden. Af Foryngelserne skal nævnes den væsentligste Del af Østre Bastebjerg, Ravneshave og Partiet omkring Følsborg og den offentlige Vej tværs gennem Magleskov. Paa dette sidste Sted har Resultatet været mindst godt, navnlig fordi den lettere Jord paa Grund af Træk fra de mange ufuldstændigt bevoksede Lavninger har været og er stærkt morklædt, og fordi Nattefrost har hærget stærkt i disse udstrakte Foryngelser. Fælles for alle de her omhandlede Kulturer er, at de vel har lidt under for sen Fjernelse af Overstandere og Mangel paa Spor, men at de gennemgaaende er plantetætte og gruppevis velformede, og at de svage Steder overalt er blevet udfyldte ved Indplantning af store Skovplanter. Dette Arbejde er udført med en minutiøs Paapasselighed og stadig Energi, som aabenbart i lige Grad maa tilskrives Besidderen og Skovrideren. For det nuværende Inddelingssystem, som med sine rette Grænser indlemmer mange Smaalavninger i Bøgeafdelingerne, er det unægtelig en Ulempe, at Datiden ikke fik Lavningerne beplantede saaledes, at de saa vidt muligt kunde følge med de omgivende Bøge; men dette maa tilskrives, at Planen af 1849 udtrykkelig lukkede disse mange Smaahuller ude af Driftsklassen.

Fra III. Periode 1889-1909 haves ca. 100 ha Foryngelser, af hvilke fra Oldenaaret 1894-95 skal nævnes den, der findes paa begge Sider af Midtervejen i Vestre Bastebjerg, Østenden af Snekkerup Hestehave og Nordenden af Stenskov; fra 1900-01 Foryngelsen i Kimmerslev Hessel (II. 10) og Østsiden af Ryeskov (III. 4), paa Ærtebjerg og et Par Foryngelser i Stenskov som havde været behandlede til Foryngelse allerede i 1897, men uden Resultat, da Bogen Landet over raadnede i den derpaa følgende fugtige Vinter. Fælles for dette Tidsrums Bøgekulturer er deres større Ensartethed over hele Afdelingens Areal og deres regulære Form, afpasset til den ny Inddeling i 1904; end-

videre et gennemført Sporsystem til Fjernelse af Overstandere. I Almindelighed er disse Foryngelser udført saaledes, at der i Oldenaarene i hver Afdeling er begyndt med Selvforyngelse paa et begrænset Omraade, og Kulturen derefter gjort færdig i de følgende Aar ved Udplantning af Plante-Blokke over Resten af Arealet.

Aar 1900 blev der definitivt brudt med Wimpffens Bestemmelse om altid at dyrke Bøg paa hele det gamle Bøgeareal og kun der; siden er der til Kultur almindeligvis anvendt den Træart, der maatte anses bedst skikket til Arealet uden Hensyn til de gamle Driftsklassers Omraader, og Eg og Gran er gaaet frem paa Bøgens Bekostning.

Til Belysning af Aldersklasseforhold og de tilsvarende Vedmasser anføres her en Sammenstilling for Bøgedriftsklassen ifølge Planen af 1904. De forholdsvis smaa Vedmasser i de høje Aldre skyldes for en Del Opstillingen efter den ny Inddeling, som foruden Rødgranholme har indlemmet mindst 100 ha tarveligt bevoksede Lavninger i Bøgearealet, hvis tilsyneladende Forøgelse i Forhold til 1849-Arealet af samme Grund er ganske nominel:

BØGEDRIFTSKLASSEN 1904				1919	
Aar	ha	m ³	m ³ pr. ha	ha	
105	131	54 900	420	ca.	186
91-105	162	60 500	370	-	319
76- 90	339	111 000	328	-	154
61- 75	154	45 000	292	-	37
46- 60	36	7 600	210	-	48
31- 45	48	7 550	160	-	157
16- 30	158	17 200	100	-	98
1- 15	97	18 000	185	-	31
Sum	1 125	322 050		ca.	1030

(Enghaven og Dyrehaven er siden 1904 holdt udenfor Driftsklasserne og opført under en særlig Post).

Aldersfordelingen Sommeren 1919 ses af sidste Kolonne i foranstaaende Tabel, og af denne fremgaar, at Bøgedriftsklassens 3 ældste Aldersklasser stadig er de langt overvejende. Af den ældste Aldersklasse findes endnu i Grønholt Lodder, Kimmerslev Hessel og Ryeskov en Del overmoden og stærkt svampangreben Skov. Derimod er de to følgende store Aldersklasser baade sunde og velformede, saaledes at der af disse vil kunne overholdes en stor Del til Supplering af de følgende magrere Aldersklasser, som iøvrigt først kommer i Betragtning paa et Tidspunkt, da en stor Rødgran- og Egedriftsklasse vil gøre sig stærkt gældende og økonomisk set antagelig vil yde fuld Erstatning for Nedgangen i Bøgeskoven.

EGEAREALET

Som foran nævnt var en af 1849 Planens Bestemmelser, at Egearealet paa de 27 ha skulde bevares som saadant. Kun skulde det forøges med 3 ha i Kimmerslev Hessel, hvor et Stykke Askeskov skulde overgaa til Eg ved Indplantning af store Egeplanter. Iøvrigt skulde der ikke udføres nogen Egekultur, før de forhaandenværende Egebevoksninger, som ikke var hugstmodne de første 60 Aar, en Gang skulde hugges og afløses af ny Egekulturer paa samme Sted. Set med Nutidens Øjne maa disse Bestemmelser for saa vidt beklages, som netop en Del af de Egekulturer, der var udførte i den første Halvdel af forrige Aarhundrede, udmærker sig baade ved Form og Vækst. Det havde været et stort Gode, om det var blevet bestemt, at disse Anlæg skulde have været fortsat, saaledes at Egearealet allerede den Gang havde faaet en betydelig Udvidelse, dels ind over Bøgearealet (hvoraf en stor Part havde egnet sig bedre til Eg end til Bøg, samtidig med at den øvrige Bøgeskov havde haft Gavn af Indblanding af Egeafdelinger) og dels ved Tilkultivering af de Sletter, som nu udelukkende bestemtes for Gran. Dette sidste var ogsaa paa Tale i Planen, men: »uagtet Sletterne unægtelig lige saa godt egne sig til Kulturer med ædlere Træarter f. Eks. Eg«, saa fastholdes Naaletrædyrkning uden Undtagelse, fordi der maatte siges at være stor Trang til Naaletræ paa Egnen, dels ogsaa, fordi Egekulturerne var besværligere og dyrere at udføre end Granplantning; og Sletternes Tilkultivering var jo et stort Foretagende, som endda hastede.

Om Egebevoksningerne i 1849 udtaler Beskrivelsen, at de 10 ha er yngre Egeanlæg og de 17 ha »vel er ældre, men dog ikke i de første 60 Aar vil naa frem til Hugbarhed«.

Paa ubetydelige Undtagelser nær findes alle disse Egebevoksninger endnu, nemlig Gammeltofteegene i Storskov, Holmen midt i Grønholt Lund ved Vejen fra Grønholt til Snekkerup, Sydspidsen af de »5 Td. Ld.« i Ejendommen, som nu er under Foryngelse, Egeplantagen ved Kragesø i Ortved, Holmene i Dalby Skov og »Krattet«, Egene i Kimmerslev Hestehave, Enghavens Ege samt forskellige Smaagrupper rundt omkring.

De 10 ha, der kaldes yngre Egeanlæg, og som dels beskrives som Plantning, dels som Saaningskultur, er alle af en væsentlig bedre Vækst og kønere Stammeform end de 17 ha ældre Skov, som mest bestaar af knudrede, storkronede Ege med stor Stammetykkelse men ringe Højde. Men disse sidste ligger ogsaa væsentlig som forblæste Udkantsholme og er vist alle gammel Naturskov, som mulig har lidt af tidligere Tidens højere Vandstand og netop er bevaret paa disse Pletter, fordi Jorden har været for fugtig til at Bøgen har kunnet fortrænge den. Der er vist al Sandsynlighed for, at de vel-

formede 10 ha Egeanlæg er udført med Agern fra Svenstrup, og da maa Egeracen her paa Stedet siges at være tilfredsstillende, og den daarlige Form paa de gamle Ege tilskrives ublide Kaar.

Der fandtes altsaa den Gang ikke mere egentlig ren Egeskov paa Svenstrup end disse endnu for største Delen bevarede Strækninger, og de indtog ikke mere end $2\frac{1}{2}\%$ af det bevoksede Højbundsareal.

Derimod fandtes der rundt omkring i Bøgeskoven en stor Indblanding af gamle Egetræer, ofte af anselig Størrelse. De blev særskilt okulartakserede og omfattede:

1891 Stykker sunde	Ege = 5700 Favne
1798 - - - - -	beskadigede - = 2700 -
ialt . . . 8400 Favne	

Flest Ege var der paa Dyndet, i Ejendommen og i Klosterskov, derefter kom Bastebjerg, Ærtebjerg, Storskoven og Ryeskov, faa var der i Magleskov og slet ingen i Kløvested- og Dalby Skove.

Medens Planen bestemte, at de 27 ha ren Egeskov skulde overholdes foreløbig, skulde denne spredte Egemasse benyttes jævnt i de første 60 Aar. De 2700 Favne beskadigede Ege regnedes uden Tilvækst og sættes til Benyttelse først; de sunde 5700 Fv. skønnedes derefter med Tilvækst at kunne regnes for $5700 \times 1\frac{1}{2} = 8550$ Fv. Etaten blev derfor sat til 11250 Fv. i 60 Aar eller 180 Fv. aarlig foruden 360 Td. Bark. Imidlertid blev der i de følgende 20 Aar ikke hugget mere end ca. 70 Fv. aarlig, og paa Grund af 1870 Revisionens Forsigtighed fortsattes i omtrent samme Tempo Aarhundredet ud. Paa dette Tidspunkt var saa mange af de tilbagestaaende spredte Ege beskadigede af Svamp og Bøgenes Tryk, at Benyttelsen maatte fremskyndes noget. Ved Planen i 1904 indtakseredes af Eg (dels spredte Ege, dels det egentlige Egeareals Masse, som nu var vokset frem til at veje til) ialt ca. 22 000 m³, og hertil maa lægges Egene i Enghaven og Dyrehaven, som ikke medtoges i 1904 Taksationen, men som kan skønnes til ca. 3000 m³, ialt 25 000 m³, eller ganske den samme Masse som i 1849, da der indtakseredes 8400 Favne = ca. 25 000 m³.

Som det vil ses af omstaaende Hugstoversigt, har Egehugsten i dette Aarhundrede været en Del større end før.

Opgangen i de sidste Aar skyldes udelukkende Tvangshugsten, som har gjort det ønskeligt at benytte de Afdelinger, hvor Bøgene havde mest krøllet Vækst og som derfor gav stor Brændeprocent; thi Jordbunden har netop i disse Afdelinger ikke egnet sig til Bøg og Indblandingen af Eg har derfor været særlig stor. Trods de enormt høje Egepriser er der ikke i disse Aar hugget Eg, hvor det ikke af andre Hensyn var nødvendigt.

AARLIG HUGST AF EG I M³

1850-1860	106
1860-1870	193
1870-1880	162
1880-1890	215
1890-1900	—
1900-1910	331
1910-1920	763

1849 Planens Bestemmelse om, at der foreløbig ikke skulde udføres Egekulturer, blev desværre fulgt temmelig nøje. Fra Tiden før 1868 kan kun nævnes en Del smaa Egegrupper i Ortved Lund og i Enghaven, som antagelig skyldes Kulturer i 50erne. I 1868 var der stort Agernaar over det meste af Landet, og paa Svenstrup blev der ved Grønholt Lodder, hvis Indfredning til Skov da var besluttet, anlagt et Par Kulturer, hvoraf den ene, som ligger i Sydvestkanten af Skoven fortjener at nævnes, fordi der rækkevis blev indblandet Bøg, som imidlertid er bleven holdt nede af de hurtigere voksende Ege. Bøgene, hvoraf en Del endnu er bevarede, danner ved deres flade, stærkt forgrenede, vrang Form et godt Underlæ for Egene. Fra de følgende Aar findes kun en Del spredte Ege indblandede i Bøgeforyngelserne f. Eks. i Ravneshave og mange andre Steder, hvor det siges, at Skovrider Nielsen sørgede for, at der blev udsaaet en Del Agern samtidig med Bøgeforyngelserne. Fra Slutningen af 80erne haves en lille Egekultur vest for Æskemose i Bastbjerg paa et nyindtaget Areal, og fra 1895 endvidere en ypperlig Kultur i Kohaven (Tvl. VIII), hvor der i gravede Riller, som iøvrigt tilsaaedes med Bog, for hver ca. 2 m lagdes en Haandfuld Agern, antagelig med det Formaal at opnaa en Blandingsskov. Resultatet blev, at Egene voksede stærkt frem, medens Bøgene holdtes tilbage af Skyggen og nu danner et udmærket Underlæ, samtidig med at Egene har en fortrinlig Vækst og Form. Det vides af Regnskabet, at de anvendte Agern er indkøbt fra Søhts daværende Frøhandel i Hørsholm, men ikke hvor de er indsamlede; men de synes at have været danske og af god Race. Hele Bevoksningen former sig nu saa smukt, at denne Kulturmaade med samtidig Saaning af Agern og af Bog bestemt til Undervækst er taget til Eksempel for de fleste af de sidste Aars Egekulturer paa Svenstrup. Fra Slutningen af Aarhundredet skal endvidere nævnes Kohaveegene syd for Svanesletten, som først gjordes færdige i Begyndelsen af dette Aarhundrede, og som de første Aar led meget af gentagne Nedfrysninger.

Medens der omkring 1900 oftest blev anvendt gravede Riller og store Frømængder, er en Del senere Kulturer gennemført med pløjede og grubbede Striber; Pletsaaning blev anvendt 1906 og 07, men uheldigvis anvendtes her-

til sydlandske Agern, som gav sarte Planter, der ej kunde taale Klimaet og tildels bukkede under for Svamp og Insekter og bragte Skuffelser og Udgifter.

I de allersidste Aar er Egekulturerne blevet særlig mange, fordi de afdrevne Arealer har egnet sig godt til Eg, og fordi der netop var rigeligt med Agern. I stedse større Udstrækning er anvendt Skærm af Birk eller Hvidel, indplantet samtidig med Saaningen af Agern, og derpaa en ret hurtig Afvikling af Overstanderne.

Bortset fra en Del smaa Pletter med Eg rundt omkring i Bøgeafdelingerne kan Egearealet i 1919 opgøres saaledes:

Over 105 Aar	ca. 5 ha
91-105 -	- 6 -
— —	
16-30 -	- 18 -
1-15 -	- 48 -
Ialt . . .	ca. 76 ha

NAALETRÆDRIFTSKLASSEN

I Svenstrup Have findes to store Eksemplarer af almindelig Ædelgran, som antagelig skriver sig fra Tiden omkring 1770, samt en imponerende Stammerest af en ældgammel Ædelgran, som rimeligvis har været Landets allerældste kendte Gran. Ifølge Traditionen er den plantet af Biskop Svane, som ejede Svenstrup 1666-68, og den kaldes almindelig for »Svanes Gran«. Paa det Tvl. XI gengivne Billede af Svenstrup fra 1795 ses den med sin dobbelte Top at rage en Del højere til Vejrs end Hovedbygningen, og endnu ca. 1850 har den været køn og nogenlunde livskraftig.

I Skovene har der næppe været anvendt Naaletræ, førend der samtidig med Skovrider Stoltzes Ansættelse i 1815 og efterfølgende Aar blev plantet en Del Rødgran, Skovfyr og Lærk paa forskellige smaa Sletter og Agre i Skoven; det stemmer i alt Fald med 1849 Planen, som opgør det daværende Naaletræareal til ialt 20 ha og beskriver det ældste som 25-30 Aar.

Sammenholdes Beretningen om de udførte Plantninger med Planens Beskrivelse, ses det endvidere, at de fleste af Fyrreplanterne og en Del af Lærkene atter er gaaet til Grunde inden 1849, medens Rødgranerne var lykkedes godt. Af Rester fra de første Naaletrækulturer findes endnu nogle dekorative Udkantsfyr i Diemose og enkelte kønne Lærk spredt i Diemose, Kløvested- og Klosterskov samt i Stenskov, hvor en lille Lærkeplantning fra 1830 har

haft en ypperlig Form og Vækst. Desuden er bevaret en Del store Rødgran i Storskov, Diemose og ved Følsborg.

1849 Planens Bestemmelse var, at de 20 ha skulde forøges ved Tilplantning af Naaletræ paa alle Sletterne, som omfattede ca. 100 ha, og dette Arbejde blev der taget saa kraftigt fat paa, at det blev tilendebragt væsentlig hurtigere end bestemt. Der blev næsten udelukkende anvendt Rødgran, og Kulturerne lykkedes saa godt, at de har betydet en stor Værdiforøgelse af Distriktet. Fra 50erne og Begyndelsen af 60erne skriver sig saaledes — foruden de allerede benyttede Bevoksninger i Kohaven, Harebo og andre Steder — de endnu bevarede gamle Graner i Kimmerslev Hestehave, Ebbeskov, Ryeholmene m. m., og ved Planrevisionen 1870 bestemtes yderligere, at Udlodderne i Grønholt, Urup og Kimmerslev skulde indtages til Skov, og Sletterne her og i Ravnehave, Lille-Bastebjerg og flere Steder tilplantes med Gran. Aarene deromkring bragte derved atter Naaletrædriftsklassen en væsentlig og værdifuld Forøgelse.

Medens Granerne hidtil kun var plantede paa aabne højlændte Sletter i eller op til Skovene, udvidedes Granarealet omkring 1880 ogsaa ud over en Del Skovmoser og fugtige Lavninger, som da blev udgrøftede. Saaledes tilplantedes i disse Aar Æskemose i Ryeskov, Æskemose i Klosterskov, Lange-mose i Ebbeskov, Landgravsengen og de saakaldte varme Lande i Storskov. I Slutningen af 80erne og i 90erne plantedes derimod yderst lidt Gran, dels fordi praktisk talt alle aabne Steder i Skoven efterhaanden var tilplantede, og Rødgran den Gang endnu regnedes for halvvejs uværdig til at indføres efter Foryngelseshugster, hvor der blot var nogen Mulighed for at fremtvinge Bøg, dels ogsaa fordi det efterhaanden viste sig umuligt at afsætte Produkterne af de forhaandenværende Granbevoksninger, idet Eggen ikke var vant til at benytte disse i større Stil og mødte det danske Grantræ med Mistillid. Medens Plantning af Rødgran hidtil nærmest kun var anvendt til Udfyldning af aabne Steder i Skoven, faar denne Træart i Begyndelsen af indeværende Aarhundrede fuld Borgerret i Skoven og anvendes hyppigt efter Afdrift paa hele Afdelinger, hvor der i og for sig lige saa godt kunde gro Bøg eller Eg. 1904 Planen foreslaar at udvide Naaletrædriftsklassen i et hurtigt Tempo, og dette er endda overskredet ved Plantning af Rødgran paa en Del af de ved de sidste Aars Tvangshugst afdrevne Afdelinger.

Medens der i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede af Naaletræer væsentlig kun er plantet Rødgran, er der i de sidste Aartier ogsaa plantet enkelte Afdelinger med almindelig Ædelgran og Nordmannianagran, særlig hvor der paa Arealet før har været svampangrebet Rødgran; endvidere er der hist og her anvendt Douglasgran, Sitkagran og flere forskellige andre Arter, men Rødgran har stadig været det alt overvejende.

Naaletræ-Arealet, som i 1849 kun udgjorde 20 ha, var i 1904 vokset til ca. 185 ha, hvoraf dog en stor Andel bestod i Smaaholme, spredt omkring paa Afdelinger, som væsentlig var bevoksede med andre Træarter, saaledes at Naaletrædriftsklassen o: de egentlige Granafdelingers Areal, i 1904 kun udgjorde 134 ha, medens dette i 1919 kan opgøres til 200 ha. Nedenstaaende Tabel viser Fordelingen til Aldersklasser de to paagældende Aar:

Alder	1904		1919
	ha	m ³	ha
75-61			ca. 21.3
60-46	41.7 . . .	17 920	- 23.3
45-31	23.4 . . .	5 800	- 60.2
30-16	60.2 . . .	9 280	- 8.7
15- 1	8.7 . . .	570	- 86.5
	134		ca. 200

Det vil heraf ses, at Aldersklassen 16-30 Aar nu er svagest repræsenteret, medens begge dens Naboklasser til Gengæld er fyldigt tilstede og vil være i Stand til at udligne Udbyttegangen.

Hugsten af Naaletræ blev af Wimpffen anslaaet saaledes, at der paa de 20 ha indtil videre aarlig skulde hugges 150 Bkr. (à 20 c') eller 9 à 10 m³, og der er ifølge Optegnelserne hugget aarligt:

	m ³	heraf H-B. %	M-B. %
i 50erne	7	0	100
- 60erne	98	30	70
- 70erne	224	20	80
- 80erne	330	75	25
- 90erne	770	0	0
1900-1904	1600	0	0
1904-1918	2400	46	54

Udhugningerne omkring 1849 og følgende Aartier vides at være passede og fremmede særdeles godt. Besidderen forlangte jævnlig Indberetning fra Skovrideren om disse Hugsters Udstrækning og Hyppighed, og af løse Notitser fremgaar det, at f. Eks. Lærkegruppen i Stenskov, som var plantet i 1830, allerede i 1851 udhuggedes 3die Gang, og lignende Oplysninger foreligger om adskillige af Granbevoksningerne. Udhugningsmængden steg ogsaa stærkt i 60erne og 70erne, men da der i 80erne efterhaanden kom en Del af de ældste Granbevoksninger til Afdrift, og det kneb med Afsætningen i de daarlige Aar med nedadgaaende Konjunkturer, lod Udhugningerne sig ikke mere gen-

nemføre i det oprindelige gode Tempo, og de indskrænkedes mere og mere til blot at omfatte en Fjernelse af toptørre Træer, der var angrebne af Naalesvamp, som bredte sig med rivende Hast i de overtætte Bevoksninger og til sidst ikke nøjedes med at dræbe de undertrykte Træer, men ogsaa angreb og dræbte Hovedbestandstræerne. Omkring Aarhundredskiftet var alle Granbevoksningerne lidende af Mangel paa Udhugning, og Taksationen af 1904 konstaterede adskillige Steder et Stamtal af 3-4000 Stk. pr. ha i 50aarig Rødgranskov. Samtidig var uheldigvis alle Smaadimensioner ret værdiløse og kunde i hvert Fald kun afsættes i ganske smaa Partier, som intet tømte i Udhugningsmængderne.

For at fremme Afsætningen købte Besidderen i 1903 en transportabel Brændesav, som viste sig ypperlig egnet ogsaa til at opskære Granlægter og andre smaa Gransavvarer. Ved den Adgang, der saaledes var skabt til at faa et færdigt Produkt, vænnede Egnen sig efterhaanden til et større Granforbrug, og Afsætningen bedredes, saaledes at Udhugningerne kunde fremmes. Den store Efterspørgsel ved Krigens Begyndelse efter Pitprops og Pigtraadspæle bragte Udhugningerne helt à jour. Derimod har Hovedbenyttelseshugst af Gran i de allersidste Aar kun været ringe, dels paa Grund af Travlhed med Brændselshugsterne, dels fordi der kun er bygget lidt paa Landet i disse Aar.

Foruden den omtalte Naalesvamp, som optraadte alvorligt omkring Aar 1900, men som i Øjeblikket er betydningsløs, har der stadig været sporadisk Rodsvamp i alle ældre Bevoksninger til Trods for, at disse i Almindelighed er første Rødgrangeneration paa Stedet. Den har imidlertid endnu kun voldt ringe Skade, om den end opfordrer til at holde Omdriften lavere end hidtil.

I Henhold til foranstaaende Aldersklassefordeling for 1919 vil der i den kommende Tid blive en stor aarlig Granetat disponibel, og selv om de nuværende abnorme Priser, som er ca. 10 Gange saa store som Halvfemsernes, ikke holder sig, repræsenterer den 200 ha store Naaletrædriftsklasse en saa anseelig Værdi, at Driftsklassen muligvis yderligere bør udvides paa Bekostning af de andre Træarter.

ELLEMOSER, ENGE OG TØRVEMOSER

I 1849 opførtes 334 ha som ubevoksede Moser og Enge, Tørvemoser, Elle- og Birkemoser. Heraf benyttedes formentlig allerede den Gang Engene paa Dyndet (Store-Dynd, Svanesletten m. m.) under Svenstrup, fra 1875 bruges Ryttermosen af Stubberupgaarden, og Grønholtsgaarden har Græsningen paa nogle Enge i Grønholt Lund og Bastebjerg, saaledes at ca. 40 ha det meste af Tiden har været Skovdriften utedkommende. En Del af de ubevoksede Moser og Enge benyttedes til Tjenesteenge for Skovbetjentene, Resten

solgtes aarligt ved Auktion til Høslet, for hvilket der opnaaedes gode Priser. Planen bestemte, at denne Anvendelse skulde fortsættes, medens de bevoksede Moser foreløbig skulde drives i Lavskovsdrift med 25aarig Omdrift ved Renhugst af ca. 8 ha aarlig; men Planen udtalte tillige, at da Elletræet ikke var synderligt i Pris og Afsætningen vanskelig, vilde utvivlsomt en Del af disse Moser efterhaanden blive ryddede, planerede og benyttede til Græsenge. Alle disse Arealer har sikkert været stærkt vandlidende den Gang, og paa de store Kort fra 1849, som er meget detaillerede, ses kun ganske faa af de nuværende Grøfter. Hver Vinter har Vandet aabenbart staaet højt i alle Lavninger og ogsaa gjort det omgivende Terræn vandlidende. Under disse Vilkaar maa ogsaa Færdselen i Skoven have været meget vanskelig. En Del af Moserne var ganske smaa, andre bestod af lange, smalle, fugtige Lavninger, som laa indeklemte i Bøgearealet, og kun de færreste var over 1 à 2 ha. Ulemperne ved de mange spredte Moser traadte efterhaanden saaledes i Forgrunden, at en systematisk Afvanding og Tilplantning af disse blev nødvendig trods den gode Pris paa Græsslet. I Regelen indskrænkedes Afvandingen til en solid Midtergrøft gennem de vandlidende Sænkninger, saaledes at Vandet ikke mere satte op om Vinteren, og i 80erne anvendtes tillige et stort System af Sugegrøfter vinkelret paa Midtergrøften i de større Lavninger. Landgrøfter til Sænkning af Vandstanden over hele det vandlidende Areal er derimod kun undtagelsesvis brugt i denne Periode, og Jordbundsforholdene har derfor næppe haft fuld Gavn af Afgroftningen. Men Vandstandssænkningen har i alt Fald haft til Følge, at de omgivende Bevoksninger har kunnet brede sig noget ud over det oprindelige Lavningsareal, og hvor dette bestod af Smaahuller eller smalle Sænkninger, har Nabobevoksningerne mange Steder helt kunnet absorbere disse. Paa selve Mosearealerne har Trævegetationen derimod ikke haft gode Kaar. Det er tvivlsomt, om Rødellen har haft godt af Vandstandssænkningen, og denne har ikke været tilstrækkelig til at skabe tilfredsstillende Kaar for en god Udvikling af andre Træarter. Men Tilplantningen er desuagtet gennemført med utrættelig Energi, dels med Rødel, som lider under forskellige Svampes Angreb, dels med Hvidel, som klarer sig helt godt, men giver ret værdiløst Træ, dels med Ask, som har maattet kæmpe haarde Kampe mod Raavildt, Græs og halvsur Bund og derfor kun undtagelsesvis har faaet tilfredsstillende Form og Vækst, dels med Rødgran, som navnlig anvendtes i stor Maalestok i 80erne, og som ubetinget er den Træart, der hidtil har ydet de værdifuldeste Bevoksninger paa denne Bund, omend Formen er ret spids og Stammerne ikke formaar at rense sig.

Denne Tilkultivering af aabne Huller og Moser er ført saa vidt frem, at der i Øjeblikket bortset fra Græsengene (Ryttermose, Æskemose i Bastebjerg, Svanesletten, Store Dynd m. m.) i selve Skoven kun er ca. 10 ha vaad, ubevok-

set Mose tilbage. Og selv om disse Mosebevoksninger ikke er synderlig værdifulde, har de haft den store Betydning at skaffe Læ i Skovene og da navnlig i de store sammenhængende Bøgebevoksninger, hvor Mangelen paa Underlæ ellers vilde have medført Jordbundsforringelser i langt højere Grad, end det nu er sket.

Afvandingen har været saa effektiv, at medens der i 1849 anførtes 334 ha som Moser og Enge, vilde en Opgørelse nu, bortset fra Græsengene, næppe karakterisere mere end 100 ha af Skovene som udpræget Blødbund og Mose; Resten er indvundet til mere ydedygtige Arealer og helt eller delvist absorberet af de højlændte Omgivelser. Og meget tyder paa, at der ved smaa Forbedringer af Grøftenettet vil kunne skaffes endnu bedre Kaar paa disse resterende Blødbundsarealer, særlig for Ask.

NUVÆRENDE PRÆG AF TIDLIGERE TIDERS ADMINISTRATION

Saaledes som Svenstrup Skove nu ser ud, er de i mange Henseender en ypperlig Illustration til de forskellige Tiders og Personligheders Indgriben i de sidste 130 Aar. De Besiddere af Svenstrup, som i dette Tidsrum har efterfulgt hverandre, har alle haft saa langt og virksomt et Liv, at hver enkelt har naaet at sætte sit særegne stærke og varige Stempel paa Skovene, saaledes at man den Dag i Dag ikke kan færdes i dem uden hvert Sted at finde Særpræg snart fra den ene og snart fra den anden Besidder og hans Tid.

Stærkest er Præget vel nok fra Etatsraadinde A. M. Neergaards Tid, fra Slutningen af det 18' Aarhundrede, da Udskiftningerne planlagdes og gennemførtes. Af det daværende brogede og blandede Billede, hvor Skovene i Landskabet fremtraadte holmevis og med bugtede og ubestemte Grænser, er ved den Tids store resolute Arbejde skabt de Grundlinier, som har formet det nuværende Landskab, hvor de vel arronderede Skove udskiller sig skarpt og med retlinede Grænser mod Agerjorden, og hvor kun enkelte Holme og fritstaaende Træer bringer Bud om Fortiden. Og paa den Tid paabegyndtes de imponerende, solidt og kønt byggede Stengærder og Volde, som siden har staaet som Skel mellem Skov og Ager, og i Ly af hvilke Skovens Tarv og Trivsel har kunnet varetages langt bedre end før og givet Grundlaget og Muligheden for de følgende Tiders mere intensive Skovdrift. Fra denne Periode findes endnu enkelte uregelmæssige Bevoksninger (Harebo, Grønholt Lodder m. m.), som tydelig røber deres Oprindelse fra den Plukhugstdrift, som endnu var almindelig omkring Udskiftningstiden, og som ogsaa præger de gamle Skovholme udenfor Fredskovsgærderne; navnlig træder dette Præg stærkt frem, hvor saadanne Holme, som ved Indfredningen blev afskaaret fra de egentlige Skove, endnu er bevaret umiddelbart op til de retlinede Skovhegn,

som f. Eks. paa Vestsiden af Fredskoven, hvis usædvanlig kønne Kontur netop bliver iøjnefaldende paa Grund af de levnede Grupper gammeldags Træer udenfor den regelmæssige og lidt stive Fredskov.

Disse gamle Rester med forskellige Træer i Blanding fremtræder med al deres maleriske Uregelbundethed overalt langt kønnere, baade i Form og Farver, end den ensartede Kunstskev, som er fremkommet i forrige Aarhundrede.

Op til Nutiden har Hovedskovningen væsentlig bestaaet af denne gamle Type Skov med svære knudrede Stammer, og den vil endnu nogle Tiaar kunne levere et Kontingent til Aarshugsten.

Fra Major J. A. Neergaards Besiddelsestid 1803-1846 stammer derimod Hovedmassen af Svenstrups nuværende modne velformede Bøgeskov, nemlig næsten alle de Bøgebevoksninger, som nu betyder noget i Masse og Værdi, og som i Forhold til det hele er en saa mægtig dominerende Faktor baade nu og for den kommende Menneskealder. I dette Tidsrum falder Fredskovsloven af 1805, men denne fandt Svenstrup forud for sin Tid. Bl. a. fra Ehlers' Beregning ved vi, at Udskiftningsdispositionerne i Slutningen af forrige Aarhundrede allerede frivilligt havde forekommet de fleste af 1805 Lovens Forskrifter, og disse virkede derfor væsentligst ved blot at fæstne Forholdene og sikre de trufne Dispositioner. Hvad der fra dette Tidsrum nu gør sig mest gældende, er Virkningen af de storstilede Brændesalg til København omkring 1810 og de deraf følgende Hugster og Kulturer, som i Udstrækning, Ensartethed og Maalbevidsthed langt overgaar, hvad Tiden før eller senere har præsteret. Naar man tænker paa Resultater som Fredskoven (Tvl. VIII), Kløvested- og Dalby Skove, Sydenden af Magleskov, Storskov, Snekkerup Hestehave, Grønholt Lund, Bjergvænget og Ortved Skov, maa man i Ærbødighed indrømme, at der i Major Neergaards Tid baade af Besidderen og af Skovrideren har været arbejdet med en sjælden Energi, Omsigt og med et Held, som i høj Grad kan kendes i Skoven i vore Dage.

Medens disse Bøgebevoksninger, der strækker sig over store sammenhængende Arealer, paa Grund af deres Ensartethed i Alder og Form og deres Mangel paa afvekslende Indblanding gør et næsten stereotypet Indtryk, har den næste Tid under Gehejmekonferensraad J. Neergaards Styre, som falder fra 1847-1893, givet væsentlig andre Bidrag til det nuværende Skovbillede, og da navnlig den Lunhed og Lukkethed, der er over alle Skovene, og som skyldes, at alle fordums Huller efterhaanden er blevet stoppede. Praktisk talt skriver alle Svenstrups Granbevoksninger sig fra denne Periode, og alle er udført paa Sletter, Agre eller mangelfuldt bevoksede Arealer i Skoven. Herved er der ikke alene skabt en direkte stor Værdi for Nutiden paa selve disse Steder, men indirekte har disse Hullers Udfyldning gavnet hele den øvrige

Skov. Og en stor Del af de Skove, som nu findes, eksisterer just i Kraft af dette Udfyldningsarbejde. Naar f. Eks. Ryeskov og Harebo indtil de sidste Aars forcerede Hugst har haft Præget af egentlig gammel vel arronderet lukket Skov, skyldes det udelukkende hin Tids bevidste Arbejde for at sammenflikke spredte Trægrupper til egentlig lukket Skov, et Arbejde som paabegyndtes straks efter Planen 1849 og siden fortsattes med stor Energi og yderligere fik et Skub fremad ved Planrevisionen i 1870, som tilførte Skovstykkerne paa de forskellige Udlodder, lille Bastebjerg m. m.

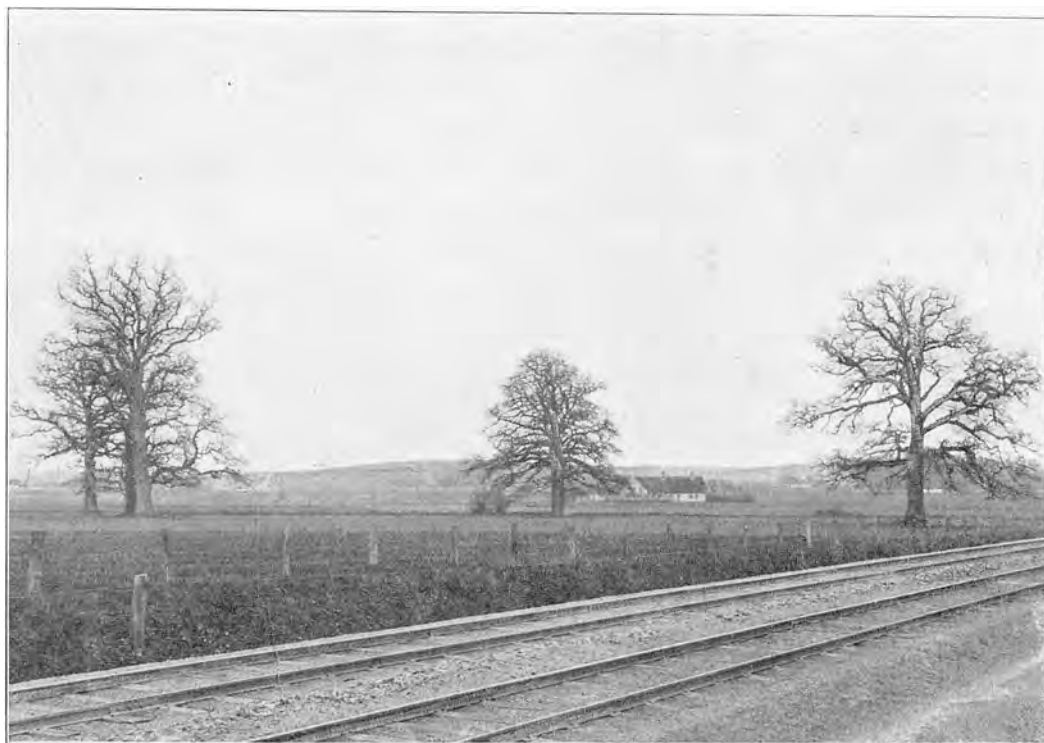
I samme Tidsrum er Tørlægningen af de vandlidende Arealer skredet mægtigt frem og har forøget det produktive Omraade stærkt, samtidig med at det meste af Skovens Vejnet er blevet anlagt.

Som Medhjælper i denne Periode stod fra 1856 Skovrider N. Nielsen, de første 4 Aar jævnsides med Skovrider Stoltze, derefter som eneste Skovrider indtil Aar 1900. Besidderens Omsorg for Skovene og denne sjældent samvittighedsfulde, flittige og dygtige Skovriders Arbejde viser sig den Dag i Dag derigennem, at man nu kan færdes gennem Skovene fra Udkant til Udkant og overalt finde hver fordums bar Plet behandlet og udnyttet til Skov.

Og Skovens Udseende bærer ogsaa tydeligt Vidnesbyrd om, at de i de sidste 25 Aar under den nuværende Besidder, som overtog Svenstrup i 1893, stadig har været Genstand for særlig Interesse og Omsorg. En Del af de i det foregaaende nævnte Arbejder er i denne Tid ført videre, men navnlig præges Skovene nu af, at de bedste, de mest ydedygtige og gavntræproducerende Dele er blevet bevarede og udhuggede, medens fortrinsvis de tarveligere Bevoksninger har maattet vige for Nykulturer. Udseendet svarer i nogen Maade til, at Tilvæksten nu skønnes at være ca. 14 000 m³ aarlig, 3: over 100% mere end Aarshugsten gennem sidste Halvdel af forrige Aarhundrede. Ogsaa den Forandring maa noteres, at Hugst- og Kulturarealerne i denne Periode ikke er store samlede Flader, men mere begrænsede og spredt beliggende Omraader. Især den ny Inddeling, som blev fastslaaet ved Skovplanen af 1904, har i høj Grad paavirket det nuværende Skovbillede. De firkantede 3-4 ha store Afdelinger, som siden da er foryngede, træder en i Møde overalt som Indhak i den gamle Skov, hvor de ret afskaarne Grænser maaske gør et lovlig skematisk Indtryk, der yderligere forhøjes af det retvinklede Sporsystem, der er lagt igennem og udenom enhver Foryngelse, men som paa den anden Side har hjulpet til at gøre Skoven overskuelig og til at forbedre og egalisere den enkelte Afdeling og gøre det lettere at se Mangler og gribe ind med fornøden Pleje. Men allerede nu kan det ses, at endogsaa disse Afdelinger er lovlig store. Skaden ved hurtige Lyshugster eller Renafdrifter over saa store Flader er i den sidste Tid traadt frem og gør det sandsynligt, at Hugst- og Kulturmetoderne maa ændres en Del for at mildne disse Ulemper. Endelig er

Kulturerne nu mere alsidige; før anvendtes væsentlig kun Træarterne Bøg og Rødgran, men fra de sidste 25 Aar ses en Mængde Egekulturer og Afdelinger med forskellige Naaletræarter, hvorhos Birken anvendes i stor Maalestok som Forkultur og Ammetræ over alle udsatte Kulturer.

Indgrebene i Skoven træder stærkere frem end før, navnlig fordi de i de sidste Krigsaar har været væsentlig større end hidtil, og Udseendet skifter hurtigere end sædvanligt. Medens Svenstrup Skove i mange Henseender endnu for 25 Aar siden vilde blive karakteriserede som hyggelige og gammeldags, er dette Præg nu ved at udviskes, noget vel nok paa Bekostning af deres Naturskønhed, men til Fordel for Sundhed og Livskraft, og samtidig værnes der om overleverede Skønhedsværdier ved pietetsfuld Overholdelse og Fredning af isolerede Trægrupper og gamle, særlig kønne Skovpartier.

Friistaaende Ege paa Dyndet. (Matr. Nr. 3 P)

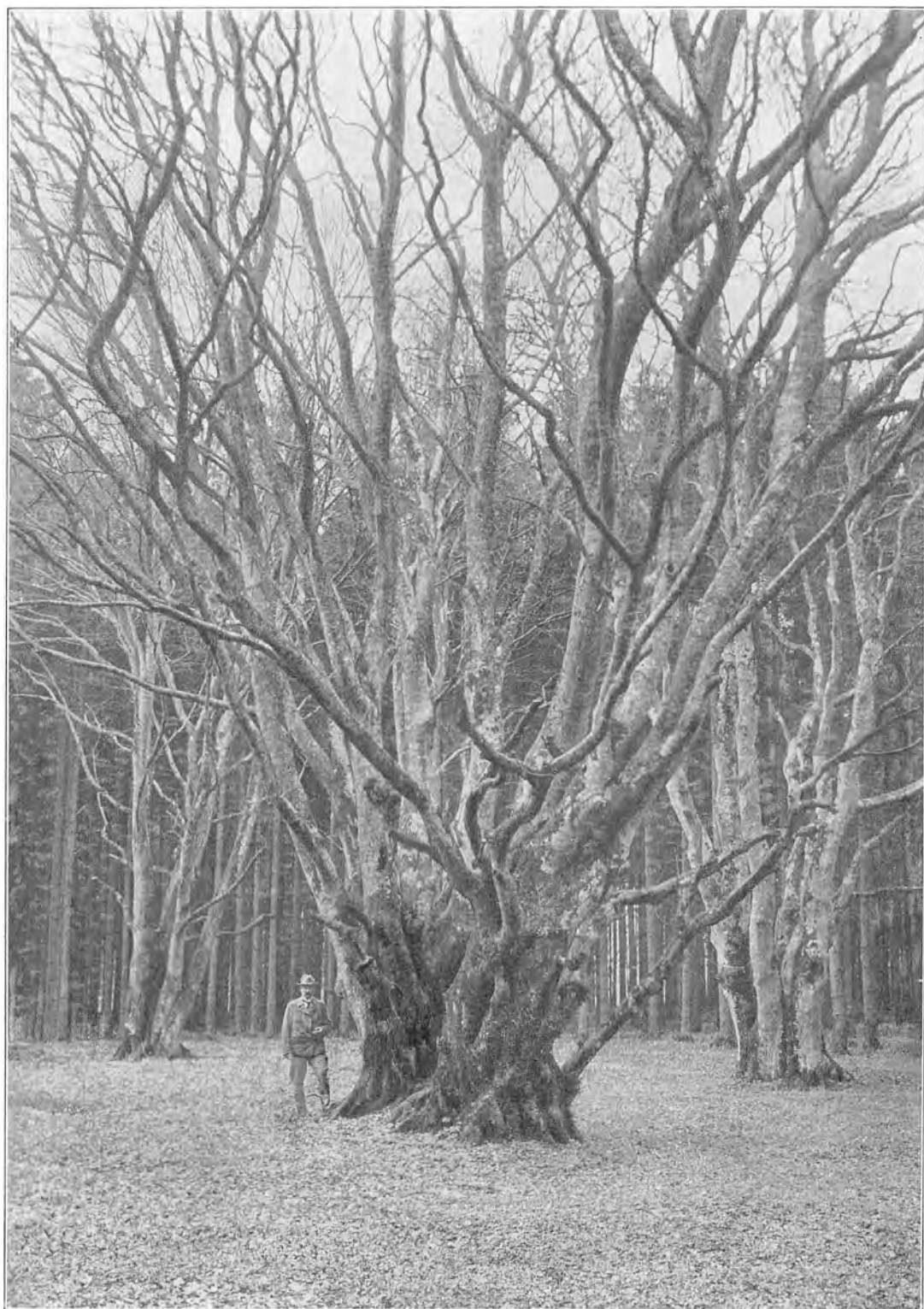
Gammelt Skovland paa Nordsiden af Borup Sø

GAMMEL EG I KIMMERSLEV UDLODDER
(Omfang i Brysthøjde 6 m)

GAMMEL BØG I GRØNHOLT LØDDE
(Omfang i Brysthøjde 5,75 m)

GRENET BØG I KIMMERSLEV UDLODDER

GAMMEL BØGESKOV I GRØNHOLT LODDER

KRIGSHUGST I HAREBO 1917

RUNDE HOLM I ENGHAVEN MED MINDESTEN

150–200-AARIG BØGEBEVOKSNING I RYESKOV
(Prøveflade med 840 m² pr. ha; for Udhugning i 1917 1010 m² pr. ha. Højden 30 m)

Egesaaning i Riller fra 1895 med jævnaldrende Bøgeundervækst
Kohaven Februar 1917
(Egene ca. 10 m, Bøgene ca. 3 m høje)

120-aarige Bøge i Fredskoven

GODSETS HISTORIE

GODSET I ÆLDSTE TID

AF

THOMAS B. BANG

DEN ældste bevarede Jordebog over Svenstrup Gods findes i Roskildebispens Jordebog¹⁾). Denne, der ved Siden af Kong Valdemars »Liber census Daniæ« er en af Hovedkilderne til Danmarks indre Historie i Middelalderen, henføres i Almindelighed til Tiden omkring 1370, men en nærmere Undersøgelse viser, at flere Stykker af den maa være tilføjet betydelig senere og blandt andet gælder dette Stykket om »Svenstrup Len«, der først i Midten af 15' Aarhundrede kom i Roskildebispens Besiddelse. Hidtil havde det som senere omtalt tilhørt Antvorskov Kloster, hvad der jo ogsaa gav det Navnet Brødre Svenstrup, et Navn, det beholdt helt ned i det 16' Aarhundrede. I Aaret 1454 afsluttede Klosteret og Bispen imidlertid med Kongens Tilladelse²⁾ et stort Mageskifte, idet Bispen afstod Brorup Hovedgaard og en Del Gods liggende tæt nord for Slagelse og til Gengæld fik Svenstrup med tilliggende Gods, væsentlig mellem Ringsted og Roskilde. Hertil sluttede sig naturligt et andet Mageskifte Aaret efter, ved hvilket Bispen fra Skovkloster erhvervede sig hele Kirke Borup med dens 9 besatte og en øde Gaard samt Borup Mølle. Selve Skøderne er ikke længere bevaret, men kendes kun i mere eller mindre fyldige Udtog³⁾); disse stemmer dog godt med den i Jordebogen meddelte Fortegnelse over Godset og dets Afgifter, og denne giver derfor et klart Billede af Mageskifternes Omfang, og da den, som vi nedenfor skal se, frembyder meget af Interesse ved Sammenligning med yngre Jordebøger og Skøder, skal den i Oversættelse gengives her.

Først Hovedgaarden Svenstrup, hvortil der kan saas godt tre Læster⁴⁾ Korn af al Slags, nemlig Byg, Rug og Havre. — I SVENSTRUP er 8 Gaardsæder, som arbejder daglig, og som ikke giver nogen Afgift, saa længe de arbejder. — I GRØNHOLT er 10 Gaardsæder, som ogsaa arbejder og ikke giver nogen Afgift,

¹⁾ Script. rer. Dan. VII. Jfr. Erslev i D. Mag. 5. R. IV. 61. ²⁾ Æ. d. Arkivreg. III. 317 A 24 og IV. 147 S 83.

³⁾ Æ. d. Arkivreg. III. 317 A 27 og IV. 108 H 75 m. fl. St. ⁴⁾ 1 Læst = 12 Pd.; 1 Pd. Rug = 20 Skp.; 1 Pd. Byg = 24 Skp.; 1 Pd. Havre = 40 Skp.

naar de arbejder. — FÆLLE og FÆLLEFANG, nu øde, mellem Grønholt og Svenstrup¹⁾. — SNEKKERUP 4 Gaarde: 1) 1 Pd. Byg, 1 Skilling grot. 2) 3 Pd. Byg. 3) 1 Fjerding Smør. 4) 1 Fjerding Smør, gav tidligere $\frac{1}{2}$ Td. — AAGERUP 2 Gaarde: 1) 2 Pd. Byg og 1 Skilling grot. 2) 4 Pd. Byg. — VIGERSTED 1 Gaard: 2 Pd. Byg og 1 Skilling grot. — BASTEBJERG 1 Gaard: 1 Td. Smør. — LILLE BORUP 1 Gaard: 1 Td. Smør. — KVARMLØSE: Lindegaard 4 Pd. Byg og Rug. 1 Fedesvin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre, andre Afgifter sammen med de andre, nemlig til Smørskat og Okser (se næste Side). — HESLEMØLLE ved Ellebrodam 6 Pd. Mel. — LAMMESTRUP 7 Gaarde: 1) 4 Pd. Byg, 1 Fedesvin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 1 Skp. Havre, 4 Høns og Arbejde. 2) 3 Pd. Byg, $\frac{1}{2}$ Svin, $\frac{1}{2}$ Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre og Arbejde. 3) 3 Pd. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre og Arbejde. 4) 5) 6) hver 3 Pd. Byg, $\frac{1}{2}$ Svin, $\frac{1}{2}$ Faar, 1 Lam, 4 Høns, 1 Skp. Havre, $\frac{1}{2}$ Gaas. 7) 2 Pd. Byg. — SKÆVERUP 1 Gaard: 3 Pd. Byg, $\frac{1}{2}$ Svin, $\frac{1}{2}$ Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre og Arbejde. — GAMMERØD 5 Gaarde: 1) 2 Pd. Byg, $\frac{1}{2}$ Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre og Arbejde. 2) 4 Pd. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre. 3) $2\frac{1}{2}$ Pd. Byg, $\frac{1}{2}$ Svin, 1 Faar, $\frac{1}{2}$ Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre. 4) 2 Pd. Byg, $\frac{1}{2}$ Svin, $\frac{1}{2}$ Faar, $\frac{1}{2}$ Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Skp. Havre. 5) $1\frac{1}{2}$ Pd. Byg, $\frac{1}{2}$ Svin, $\frac{1}{2}$ Faar, $\frac{1}{2}$ Lam, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Skp. Havre. — KLØVESTED 2 Gaarde: 1) 3 Pd. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre og arbejder. 2) $1\frac{1}{2}$ Pd. Byg, $\frac{1}{2}$ Svin, $\frac{1}{2}$ Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre, 20 Grot eller arbejder. — KIMMERSLEV 8 Gaarde: 1) 2) 3) 6) hver 4 Pd. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre og lidt Arbejde. 4) 5) hver $3\frac{1}{2}$ Pd. Byg, 1 Svin, 1 Faar, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns, 1 Skp. Havre og lidt Arbejde. 7) 1 Pd. Byg, giver Skat med de andre til Smør og Okser. 8) Præstegaarden 1 Pd. Byg og 1 Skilling grot. — SLIMMINGE 1 Gaard: 4 Pd. Byg, giver Skat med de andre til Smør og Okser. — VOLLERSLEV 2 Gaarde: hver 4 Pd. Byg, giver Fællesskat med de andre. — I Kimmerslev er der to Steder, der egner sig til Vandmøller og Aalefangst. — Kimmerslev Sø og Borup Sø foruden andre mindre Fiskedamme er Enemærke til Svenstrup. Dalby Sø er »Fællesvand« til Svenstrup. — Hele KIRKE BORUP med Undtagelse af Præstegaarden 10 Gaarde: 1) 2) 4 Pd. Byg, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns. 3) 3 Pd. Byg, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 4 Høns. 4) 1 Pd. Byg og 10 Grot eller arbejder. 5) 6) 7) 8) 9) hver 1 Pd. Byg og arbejder. 10) En øde Gaard, hvis den var besat, skulde den give 1 Pd. Byg. Tillige giver de alle tilsammen $\frac{1}{2}$ Td. Smør.

¹⁾ 1462 tilskiftede Bispen sig fra Abbeden i Ringsted Kloster en øde Jord, kaldet Felle og Felledtz Fang liggende vester op til Brødre Svenstrup (Æ. d. Arkivreg. III. 367 X 1). Da den allerede nævnes i Skødet fra 1454, maa man antage, at Ringstedabbeden har haft en Part i Jorden, og at det er denne Part, Bispen har erhvervet. For øvrigt forsvinder Lokaliteten af de senere Jordebøger. Jorden er rimeligvis lagt ind under Hovedgaarden.

Borup Mølle giver 6 Pd. Mel og maler frit til Gaarden. — Hele Lenet giver 2 Okser og 1 Td. Smør.

En særlig Interesse knytter der sig til denne Jordebog derved, at vi gennem yngre Kilder er i Stand til i Enkeltheder at følge Godskomplekssets Historie ned gennem Tiderne. 1536 blev som bekendt Bispegodset inddraget under Kronen, og med det fulgte ogsaa Svenstrup, der snart efter blev lagt under Roskildegaaards Len, i hvis Jordebøger fra 1555-57 vi finder det opført.

I 1622 afhændede Kronen imidlertid Gaarden med en Del af det tilliggende Gods til Roskilde Domkapitel, og det udførlige Skøde giver atter en hel Jordebog over Godset og viser os de Forandringer, Bøndernes Afgifter i Mellemtiden er undergaaet. En Sammenligning for den Del af Godset, der i 1622 afhændedes, viser, at de gennemgaaende ikke har været store¹⁾. Gaardsæderne i Svenstrup og Grønholt gav i 1555 tilsammen en Fjerding Smør i Afgift. Man har hidtil i Almindelighed anset Gaardsæderne for Husmænd, til hvis Boliger der kun laa et ganske lille eller slet intet Jordtilliggende, men som »sad for Gaarden«, det vil sige havde deres Hus paa Gaardens Grund. Om denne Forklaring er rigtig, turde imidlertid være et stort Spørgsmaal, og i det mindste i dette Tilfælde slaar den ikke til. I 1571 besluttede Kongen at lade bygge et Jagthus paa Svenstrup, og da Gaarden ikke som tidligere var ved Magt, synes Gaardsædernes Arbejde derved delvis at være bleven overflødiggjort. Nok er det, at Aaret efter fik Lensmanden paa Roskildegaaard Brev om, at, da de ved Skjoldenæsholm og Svenstrup liggende Gaardsæder ingen Afgift svarede, skønt de ikke længere gjorde Ugedagstjeneste som tidligere, da Gaarden var ved Magt, skulde han lade Oldinge undersøge Ejendommene, lade 2 Gaardsæder lægge sammen til en Fæstegaard og endelig lade Oldinge skrive Gaarden for aarlig Landgilde. Som Følge heraf er de 8—10 Gaardsæder forsvundne i Skødet fra 1622, og i Stedet er der kommet 4—5 Landbogaarde, som hver svarede 1 Pd. Byg, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 20 Æg. Dertil er der saa kommet 3 Gadehuse i Grønholt, der ikke betalte nogen Afgift, men gjorde Ugedagstjeneste til Svenstrup; muligvis er disse Huse dukket op, da man forandrede de 18 Gaardsæder til 9 Gaarde. Endelig optræder nu for første Gang Svenstrup Vejrmølle, der laa paa Gaardens Grund og hvert Aar betalte 4 Pd. Mel i Afgift.

Ved de under Svenstrup hørende Gaarde i Borup var der sket større Forandringer. Allerede i 1555 var deres Tal sunket til 7, af hvilke een gav 3 Pd. Byg, 1 Td. Havre, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns; to Gaarde gav hver 3 Pd. Byg, 1 Td. Havre, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns; tre gav hver 1 og een gav 1½ Pd. Byg. Tillige nævnes en øde Jord, der gav 1 Pd. Byg, og den halve Tønde Smør svarede stadig. Endnu kan man dog saa nogenlunde kende

¹⁾ Jfr. Johs. Steenstrup: Fæstebondens Retsforhold i ældre Tid, i: Hist. Tidsskr. 5' R. VI. 655 ff.

Gaardene igen: 3 større og nogle (7 og 4) mindre; men værre er det, naar vi kommer til Skødet af 1622. Her finder vi nemlig kun 5 Gaarde nævnt: 3 (antagelig de tre større), der hver gav 2 Pd. Byg, 2 Td. Havre, 1 Lam, 1 Gaas og 4 Høns, og desuden 2 noget mindre, der hver gav 1 Pd. Byg, 1 Td. Havre, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns¹⁾. Antagelig er det de mindre Jordbrug, der saaledes er slaaet sammen til to større, en Fremgangsmaade, man i Frederik II's Tid ikke sjældent anvendte paa de sjællandske Krongodser.

Gaarden i Bastbjerg genfindes saavel i Jordebogen af 1555 som i Skødet af 1622 stadig med samme Afgift (1 Td. Smør). Derimod er Afgifterne af de 7 Gaarde i Lammestrup undergaaet enkelte Ændringer. Allerede i Jordebogen af 1555 ses det, at de maa være gjort lige paa Landgilde, som det hedder i Datidens Sprog. Vi genfinder 7 Gaarde, men nu gav de hver 3 Pd. Byg, 1 Td. Havre, $\frac{1}{2}$ Svin, 1 Lam, $\frac{1}{2}$ Gaas, 2 Høns og 5 Sk. Kopenge. Alle disse Afgifter kender vi fra Jordebogen af 1454 undtagen Kopengene, men disse er vistnok kun en Afløsning for Bøndernes Deltagelse i Udredningen af de 2 Okser, som tidligere havde paaligget alle Godsets Fæstere. 1622 var Afgiften atter ændret lidt og bestod nu for hver Gaard af 2 Pd. Byg, 2 Td. Havre, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns. — Gaarden i Skæverup betalte 1555 og 1622 lige med Gaardene i Lammestrup. Ogsaa Gaardene i Gammerød var 1555 gjort lige paa Landgilde og gav hver 2 Pd. 10 Skp. Byg, 1 Td. Havre, $\frac{1}{2}$ Svin, 1 Lam, $\frac{1}{2}$ Gaas, 2 Høns og 5 Sk. Kopenge. 1622 bortskiftede Kongen kun de 4, der hver gav $1\frac{1}{2}$ Pd. Byg, $1\frac{1}{2}$ Td. Havre, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns.

De 8 Gaarde i Kimmerslev genfinder vi ogsaa 1555 næsten med de samme Afgifter, dog gav de 6 store Gaarde hver 3 Sk. Kalvepenge og $7\frac{1}{2}$ Sk.; men til Gengæld nævnes der ikke noget om deres Arbejdspligt. Desuden betalte hver af dem 1 Pd. Byg mindre i Afgift end 1454, og Lensmanden skynder sig da ogsaa at gøre opmærksom paa, at dette var noget, der havde Sanktion paa højere Steder: »Forskrevne Kimmerslev Mænd gav før hver 1 Pd. Byg mere; saa forhvervede de min Herres (o: Kongens) Brev, at de maa give 1 Pd. mindre end de gjorde tilforn«. Selve Kongebrevet om Nedsættelsen kendes ikke længere, men 22/10 1554 udgik der Brev til Lensmanden, at da Kongens Tjenere i Kimmerslev havde klaget over, at deres Landgilde var blevet forhøjet, og at de ikke kunde overkomme at betale den, skulde han tage flere gode Mænd og nogle af de der boende Dannemænd til sig og undersøge, hvad Ejendom de havde til deres Gaarde, og hvor meget Landgilden var forhøjet; siden skulde han indberette det altsammen til Kongen og saa faa nærmere Besked af denne²⁾. Hvordan det forholder sig med den Forhøjelse, Bønderne klager over, er det ikke let at se; man kan dog tænke sig, at det drejer sig

¹⁾ Efter en udateret Jordebog, antagelig fra Begyndelsen af 17' Aarhundrede, gav den ene af disse desuden $\frac{1}{2}$ Pd. Byg for Ægt og Arbejde. ²⁾ Kanc. Brevb.

om de $7\frac{1}{2}$ Sk., som de hver gav muligvis for at frikøbe sig for Arbejde, som saa alligevel senere er paalagt dem. I Skødet 1622 nævnes 8 større Gaarde i Byen, de gav nu hver 2 Pd. Byg, 2 Td. Havre, 1 Lam, 1 Gaas og 2 Høns. De 2 smaa Gaarde gav 1555 hver 1 Pd. Byg og 1 Td. Havre, 1622 gav de derimod hver 1 Otting Smør, $\frac{1}{2}$ Td. Havre, $\frac{1}{2}$ Lam og 1 Høne, og det nævnes udtrykkelig, at det er smaa Gaarde, der brugtes under to af de andre. Tillige betalte to af Bønderne tilsammen 1 Otting Smør af et Vænge, der brugtes under deres Gaarde. Muligt er dette identisk med de to Steder, der 1454 var egnede til Anlæg af Vandmøller.

Om Udsæden til selve Svenstrup Gaard foreligger adskillige Oplysninger fra forskellige Tider. 1454 angives den som ovenfor nævnt til godt 3 Læster Korn af alle tre Slags (Byg, Rug og Havre). Da 1 Læst var lig med 12 Pd., vilde det give omkring 36 Pd. Korn, og hermed stemmer godt, at Udsæden i 1555 var 11 Pd. Byg, 10 Pd. Rug og 40 Td. (= 240 Skp. = 6 Pd.) Havre foruden 50 Skp. Boghvede eller i alt godt 2 Læster. Aaret efter var Udsæden noget mindre: $7\frac{1}{2}$ Pd. 2 Skp. Byg, $8\frac{1}{2}$ Pd. 2 Skp. Rug og 36 Td. Havre foruden $15\frac{1}{2}$ Skp. Boghvede. Tilsyneladende er Tallene noget mindre end 1454, men det maa erindres, at den Udsæd, der angaves sidstnævnte Aar, var, hvad der kunde saas i alle 3 Vange, medens Tallene 1555 og 1556 angiver, hvad der hvert Aar ifølge Trevangsbruget blev saaet i de 2 Vange. I 1622, da Godset blev besigtet og vurderet efter sin Udsæd, hedder det da ogsaa om Gaardens Marker: »Kan saas og avles udi alle tre Vange og tvende Vænger 3 Læster Rug og Byg, 60 Td. Havre og 350 Læs Hø«. De tvende Vænger, der er kommet til, og som nu har bevirket, at Udsæden er steget til noget over 3 Læster, er sikkert Fælle og Fælle Fang, i det mindste nævnes lidt senere i Besigtelsen »Venget med Felde Venget«, ligesom det ogsaa nævnes, at Gaardene i Svenstrup og Grønholt har Saaland i »Fellemark og Fellevang«. Man maa tænke sig, at disse Jordstykker er blevet delt mellem Hovedgaarden og Gaardsæderne, da de i 1573 blev slaaet sammen to og to til større Jordbrug. 40 Aar senere, da Matriklen af 1662 blev udarbejdet, var Udsæden omtrent uforandret, men dog en Ubetydelighed mindre. Det hedder her om Svenstrup Hovedgaard, at der til den: kan saas og avles udi alle Markerne

Rug og Byg	76 Td.
Havre	40 -
Hølæs	112

Desforuden udi tvende Enemærker, som aarlig er inde

Det ene Vænge {	Byg	4 Td.	Det andet Vænge {	Havre	3 Td.
	Havre	12 -		Hølæs	32
	Hølæs	50			

Tilsammen vilde dette give en Udsæd paa 80 Td. (knap 2 Læster) Rug og Byg og 55 Td. Havre.

Grunden til at Udsæden nu er gaaet ned, maa sikkert søges i de ulykkelige Følger af Svenskekrigene; hermed stemmer ogsaa, at Høavlen samtidig var gaaet ned fra 350 til 194 Læs, og i en Opgivelse fra 1661¹⁾ nævnes endda endnu ringere Tal: Udsæd 54 Td. Rug og Byg og 41 Td. Havre og 158 Læs Hø.

Medens vi saaledes har ret fyldige Efterretninger om Udsæden paa Svenstrup til forskellige Tider, er det kun lidt vi ved om Høsten. Dog faar vi paa Grundlag af de ofte nævnte Lensregnskaber fra 1555-57 saa mange Oplysninger, at vi er i Stand til at se, hvilket efter vore Forhold uhyre ringe Udbytte et stort og vel efter Datidens Maalestok godt drevet Landbrug gav. Af Rug høstedes der 1555 27½ Pd. 9 Skp. Udsæden, der gik forud for denne Høst, kender vi ikke, men den har antagelig været 8-10 Pd. Samme Efteraar saaedes der 10 Pd., der Aaret efter gav en Høst af 28 Pd. 5 Skp. Udsæden 1556 var 8½ Pd. 2 Skp., men Høsten 1557 kendes ikke. For Byg var Forholdet noget lignende; 1555 saaedes 11 Pd. og høstedes 35 Pd. 8½ Skp. 1556 var Udsæden 7½ Pd. 2 Skp. og Høsten 35½ Pd. 9 Skp. Endelig var Udsæden 1557 10½ Pd. Hvad Havren angaar, saaedes der 1555 40 Td. og høstedes 90 Td. Aaret efter var Tallene 36 og 76½ Td., medens der samtidig nævnes 16 Skp. Blandkorn som høstet. Endelig saaedes der 1555 50 Skp. og 1556 15½ Skp. Boghvede, der dog ikke synes at være høstet. Man forfærdes uvilkaarligt over det ringe Antal Fold, Udsæden gav, men i Virkeligheden synes det ikke at være særlig lille efter Datidens Forhold, i det mindste var Udbyttet ikke større paa Kronens øvrige Gaarde i det følgende Aarhundrede. Ukrudtet (især Hejren) var selvfølgelig Kornets værste Fjende, og selve det indhøstede Korn var vist af en alt andet end ren Beskaffenhed, selv om man efter bedste Evne rensede Frøet fra og brugte det til Svinefoder.

Arbejdet paa Gaarden udførtes her som andetsteds for største Delen ved Hoveri fra de nærboende Bønder og Gaardsæder, men det daglige Arbejde besørgedes dog af Gaardens »faste Folk«. En Liste over disse og deres Løn findes i Lensregnskaberne 1555-57 og giver i al sin Knaphed et godt Indtryk af de daglige Forhold paa en sjællandsk Herregaard paa en Tid, fra hvilken vi ellers kun har faa Oplysninger af denne Art. I 1555-56 var der:

Fogeden 20 Mk., 3 Mk. til Støvler.

Thomas Fisker 10 Mk., 2 Par Sko.

Anne Mælkedeje om Sommeren 4 Mk., 1 Par Sko.

Hendes Pige om Sommeren 3 Mk., 1 Par Sko.

Lille Lasse, som fulgte Ploven i Vaars, til 2 Sko 8 Sk., til 3 Alen Vadmæl 8 Sk.

¹⁾ C. Christensen-Hørsholm: Agrarhistoriske Studier I. Kbh. 1886. LXV.

Jesper Jyde fra St. Hans til Mikkelsdag, han hjalp at høste og pløje til Rug, 2 Mark.

Per Provst, som var Kældersvend og gjorde andet, hvad Behov gjordes, fra St. Hans til Jul 2 Mk., 2 Par Sko.

Lille Hans, som røgter Svin, rider Ærinde og Bestilling, som han skulde haft i forleden Aar 2 Mark. End fik han til Løn i Sommer 3 Mark, 3 Par Sko hele Aaret.

Karine, den Pige, der var hos Mælkedejen i Vinter fra Mortensdag til Fastelavn, da hun blev gift, 23½ Sk., 1 Par Sko.

Jens Tærsker, som tærskede i Vinter, 4½ Mark.

Jesper Jyde, som røgtede Faaret og Kvæget i Vinter, 2½ Mark.

Morten Fisker, som røgtede Svin og Humlegaarden, 24 Sk.

Christen Tærsker, som tærskede i Vinter, 3 Mk. 8 alb.¹⁾

Aaret efter var Folkeholdet omtrent det samme, af ny tilkomne kan nævnes:

Lille Niels Plovkøring til 2 Sko 8 Sk., til Lærred til 1 Skjorte 7 Sk.

Chr. Bosen Plovkøring til 2 Sko 8 Sk.

Jeppe Jyde skar Hakkelse og hjalp at røgte Kvæg og gjorde andet, hvad Behov gjordes i Vinter, 3½ Mk. Desuden da han fulgte Ploven i Vaars 1 Mk.

Jens Jyde, som røgtede Fæet og Kvæget og Svinene i Vinter 3 Mk., 2 Sko.

Anders Mikkelsen, som fulgte den anden Plov i Vaars

Lille Marine til 8 Alen graat Vadmel 24 Sk., til 2 Sko 7½ Sk.

Anders Jyde, som drev Vognen, hentede Fæet hjem og fodrede i Sommer, 2½ Mk., 2 Sko.

Af langt større landbrugsteknisk Interesse er det dog, at vi i store Træk er i Stand til at følge de forskellige Arbejder, som Driften af et saa omfattende Landbrug som Svenstrups krævede. Til Hoveriet knyttede der sig endnu i det 16' Aarhundrede den Sædvane, at Hoveriyderne modtog Kost paa Gaarden, hvor de arbejdede, og Lensmanden skulde aflægge omhyggeligt Regnskab for hvert Brød eller Stykke Flæsk, der saaledes blev »udspist«. Af disse Regnskaber, der findes bevarede fra Paaske 1555 til Paaske 1557, er i det følgende udskrevet alle de Oplysninger, der findes om de i 1556 forefaldende Arbejder paa Gaarden (Tærskning er dog udeladt):

5'-11' Januar: 12 Skovhuggere; 13 agede Ved til Gaarden, Bønder gjorde Grisestier, Faaregemmer og ledede Hjultømmer op etc.

12'-18' Januar: 14 Bønder i Skovhug til Bisgaard.

¹⁾ En lille Mønt lig en Hvid.

19'-25' Januar: Borkor Jægermester selvfemte af Bisgaards Folk, 4 af min Herres Bøsseskytter og andre fremmede.

26' Januar-1' Februar: 38 i Skovhug til Bisgaard.

2'-8' Februar: Kulbrændere, Skovhuggere.

9'-15' Februar: Kulbrændere, Skovhuggere.

16'-22' Februar: Skovhuggere, 4 huggede og »hvedede Staffre«.

23'-29' Februar: Bønder i Skovhug, 13 Tjørnehuggere, Bønder agede Ved og Tjørne.

1'-7' Marts: 6 lukkede Gærder og agede Tjørn, 3 gjorde ny Led og Senge.

8'-14' Marts: Bønder agede Tjørne og lukkede Gærder.

15'-21' Marts: 28 lukkede Gærder, huggede og agede Tjørne, 2 Karle gjorde Plove færdige.

22'-28' Marts: 21 huggede og agede Tjørne og lukkede Gærder.

29' Marts-4' April: 37 Plovmand, Bønder agede Ved.

5'-11' April: 5 Bønder agede og huggede Tjørne, 7 lukkede Gærder.

12'-18' April: 5 Harvefolk, 18 Plovfolk, 8 Vedemænd og agede til Kulbrænding, 3 huggede Kulved.

19'-25' April: 3 ledte Vogntømmer op, 9 harver, Plovmand og Sædemænd.

26' April-2' Maj: 8 Kulhuggere.

3'-9' Maj: 28 Plovfolk, 13 Harvere, Saademænd.

10'-16' Maj: 8 huggede og agede Kulved, 17 »lesde Enge«, 1 Plov, 6 Harvere.

17'-23' Maj: 14 Kvinder satte Kaal, 3 Tømmermænd gjorde Vogne rede og en Kærnevinde, 4 huggede Tjørn og lukkede Gærder om Kaalhaven, 4 Møgvogne, 2 Skovhuggere.

24'-30' Maj: 6 Skovhuggere til Bispegaarden, 17 Kvinder klippede Faar.

31' Maj-6' Juni: Bønder huggede Vogntømmer, 10 Skovhuggere til Bispegaarden.

7'-13' Juni: 15 Møgvogne, 14 brøde paa og strøede Møg, 2 »brød suenne«.

14'-20' Juni: 22 agede Møg, 18 brøde paa og strøede Møg, 1 Tømmermand, 7 Karle huggede »Tække Vender«, »Stegh« til Vægge og bødede Væggen, gjorde et nyt Led, 16 Karle stakkede et Halmhæs.

21'-27' Juni: 22 Møgvogne, 14 strøede Møg og brøde paa af Roskildegaaards Folk.

28' Juni-4' Juli: 18 Møgmænd, 14 som brøde paa og strøede Møg af Bispegaardens Folk og Svende, 6 klinede paa Husene.

5'-11' Juli: 25 Lemænd, 20 Møgvogne, 15 strøede og brøde paa.

12'-18' Juli: Af Bispegaardens Folk 46 Lemænd, 31 Rivefolk, 6 Kulbrændere.

19'-25' Juli: 18 Lemænd, 15 Vogne agede Hø, 72 Rivefolk af Bisgaards Folk til og fra.

26' Juli-1' August: 7 Lemænd, 14 Rivefolk, 20 »Meyre«, 8 Vogne agede Rug,

28 Bindefolk, 8 læssede og tog Rug, 7 Vogne agede Hø, 10 læssede og stak-
kede Hø af Bispegaards Folk.

2'-8' August: 21 mejede Byg, 37 Bindefolk, 17 bandt Havre af Bispegaards
Folk til og fra.

9'-15' August: 41 Lemænd, 4 Mejere, 30 Høstfolk af Bisgaards Folk til og
fra al Ugen.

16'-22' August: 37 Høstfolk, 21 bandt Havre, 9 Møgvogne, 6 brøde paa af
Bistrups Folk.

23'-29' August: 30 huggede Kulved til Bistrup, 4 satte en Kulmile op, 10 hug-
gede Ved til Gaarden, 15 Vogne agede Kulved, 4 agede Ved til Gaarden, 4
agede Hø.

30' August-5' September: 21 huggede Ved til Bistrup, 19 huggede Ved til
Gaarden, 21 agede Ved hjem.

6'-12' September: 4 huggede Tjørne og lukkede Gærder, 2 »tørffuede huss«,
gjorde Gaase Stier.

13'-19' September: »Gerdmænd fergede« Baase og Hestekrybber og Høhæs-
ser, 2 Savskærere skar Tømmer til Jydstrup Mølle.

20'-26' September: 40 Plovfolk, 3 Harvere og Saademænd.

27' September-3' Oktober: 2 huggede Baandstager, 6 Plove, 2 huggede Kulved.

4'-10' Oktober: 4 lukkede Gærder, 4 i Skovhug, 17 Kvinder toede Faar, 4
Plove, Brødsvende.

11'-17' Oktober: 10 Møgvogne, 8 brøde paa og strøede Møg, 4 Karle i Skov-
hug til Gaarden, 2 samlede Kvæget, 2 fergede Hække og Bomme.

18'-24' Oktober: 1 Murermester murede i Ovn og paa Fruerstuen, Saa-
mænd, Harvere, 17 Kvinder klippede Faar.

25'-31' Oktober: Bønder huggede Kulved og Tjørne, 6 Kvinder gjorde Baand
at binde Kvæg med, 15 Skovhuggere til Bistrup, 4 fergede Faaregemmer og
Baase, Harvemænd, Bønder hjalp at stakke.

1'-7' November: 4 Kulbrændere, 18 Folk samlede Kvæg, 2 drev Svin og
Kvæg til Roskilde, Kvinder malede Gryn.

8'-14' November: Bønder brændte og agede Kul, Bønder »vunde« Risgavle
og Vægge, Bønder huggede Tjørn og lukkede Gerder, fergede Svinestier og
Gaasestier og Svinepaage.

15'-21' November: Bønder agede og huggede Ved og Hjultømmer, 5 Karle hug-
gede Kulved af Roskildegaaards Svende og »brød suenne« Ugen igennem.

22'-28' November: 20 Bønder huggede Ved i Gammerød til Bistrup, Kulbræn-
dere, 15 Skovhuggere i Bastbjerg til Bistrup.

29' November-5' December: Bønder gjorde Bomme og Spiltov i Stalden.

6'-12' December: Bønder huggede Staver og Tjørne og lukkede Gerder, Tøm-
rere gjorde Hjulbøre, af Bistrups Folk til og fra al Ugen.

13'-19' December: 10 Bønder »vogthe« (huggede Vaager) paa Søerne, Bønder droge Vaad med Gaards Fisker og huggede Kulved, Huggeved i Bastebjerg til Bistrup, 11 Kvinder kæmmede Uld.

20'-26' December: 18 Skovhuggere til Bispegaarden, Bønder agede og huggede Ved her til Gaarden.

27' December- : 6 bar 2 Havrestakke ind, Bønder i Skovhug.

GODSSAMLINGEN

AF

FRITS HEIDE

A. HOVEDGODSET (JVFR. GODSKORTENE)

AARENE umiddelbart efter Svenskekrigene 1657-60 betød et Vendepunkt i Svenstrup Gods' Historie. Fra at være et ret ubetydeligt og som oftest lidet rentabelt Len gik Svenstrup nu over i privat Eje og blev i de følgende Hundrede Aar Genstand for en betydelig Udvidelse og en planmæssig Arrondering.

Biskop Hans Svanes Erhvervelse af Svenstrup anses almindeligt for at være et Udtryk for den Bevaagenhed, han faktisk nød hos Kong Frederik III, og karakteriseres som en Art haandgribelig Tak for Tjenester, Biskoppen i de Brydninger, som fulgte med Enevældens Indførelse, havde ydet Kronen. Denne Opfattelse kommer ogsaa klart til Orde i Dr. H. F. Rørdams Afhandling om Biskoppen i Bricka: Dansk biografisk Lexikon.

Hans Svanes Fortjenester i nævnte Sag skal ikke tages op til Undersøgelse her, men naar Talen er om hans Erhvervelse af Svenstrup Gods, maa det siges, at Billedet ved nøjere Studium af Aktstykkerne dog former sig noget anderledes end hidtil antaget. Langt fra at se Biskoppens Overtagelse af Svenstrup som en tilfældig Begivenhed, idet den kongelige Naade ligesaa let kunde give sig Udslag i Bortgivelsen af det ene som det andet Gods, maa man se Sagen som Virkeliggørelsen af en utvivlsomt længe næret og vel tilrettelagt Plan. Rigtigere og iøvrigt ogsaa bedre stemmende med hele det psykologiske Billede, der fra anden Side haves af Biskop Svane, er det at se ham som den højststræbende og beregnende Mand, der disponerede over sine Midler med Omsigt og Forretningskyndighed, fremfor at se ham som den, der blot rakte Haanden ud for at modtage de kongelige Gaver.

De Aarsager, der ligger bag Biskoppens Erhvervelse af Svenstrup, falder i to Grupper: de indirekte og de direkte. Som det centrale Punkt i den første Gruppe ligger Svenskekrigenes Indflydelse paa Kronens og flere adelige Familiers økonomiske Forhold. Jordegodsernes Forfald og Værdiformindskelse

efter Krigsaarene havde hidført en nødvendig Forskydning af disse i Retning fra de jordbesiddende til de pengebesiddende Familier, og den i Lens-tiden ofte praktiserede Pantsættelse af Krongods viste sig ikke mindre grelt nu, da Kronen var ganske ude af Stand til at indløse Pantegodset. Disse Forhold afgav paa den ene Side gode Muligheder for Biskoppens Plan.

De direkte Aarsager er først og fremmest at søge deri, at Hans Svane ved sit Giftermaal med Marie Fuiren, Datter af Lægen og Botanikeren Jørgen Fuiren og Margrethe Fincke, erhvervede sig en betydelig Formue.

Selve Planens Realisation forløb paa følgende Maade: Den 2' April 1664 var der bleven udstedt kongeligt Panteskøde til Dr. Jørgen Fuirens Efterleverske paa Svenstrup Gaard med tilliggende Byer: Svenstrup, Grønholt, Bastebjerg, Skæverup, Lammestrup, Gammerød, Borup og Kimmerslev, ialt 296 Td. 1 Skp. 1 Fdk. Hartkorn for 9144 $\frac{1}{3}$ Rdl.

Hvor megen Lod eller Del Biskop Svane havde i dette sin Svigermoders Foretagende lader sig ikke mere bedømme, men dette Skridt blev i hvert Fald af afgørende Betydning for Biskop Svanes Stilling til Svenstrup og dermed ogsaa for hele Svenstrup Gods' fremtidige Historie.

Det følgende Aar saa Biskoppen sin Plan rykke Virkeliggørelsen et Stykke nærmere. Den 27' Juni 1665 købte han af Jørgen Parsberg »Fredrichszøn« til Vognserup 2 Gaarde i Ortved og samme Dato endnu en Gaard i Ortved af »Sidsell« Parsberg til Bjergbygaard. Den 25' Juli s. A. købte han af Wolff von Buchwaldt til Lundgaard Ortved Mølle og 16' November s. A. af Hans von Meulengracht 2 Gaarde i Vigersted. Dermed havde Biskoppen sikret sig et fast Holdepunkt Vesten for sin Svigermoders Pantegods.

Et lignende Opkøb af Gods foretog han nu i Distriktet Øst for samme. Forholdet hermed var følgende: Paa det Jordegods i Roskildegaaards Amt, som Kong Frederik III efter Krigens Ophør havde overdraget Københavns Borgere, hvilede en Del Pantegæld, som det ved Overdragelsen blev paalagt Magistraten at afvikle, og en af Panthaverne var netop Biskop Hans Svane. Overfor ham var det en Betingelse, at han ikke skulde være pligtig til i paakommende Tilfælde at afstaa det Jordegods, han havde i Pant, i mindre Dele, men kun det hele under et, og at han havde Forkøbsret paa det. Denne Bestemmelse gjorde Biskoppen nu Brug af, idet han den 28' November 1665 fik Københavns Magistrats Skøde paa omhandlede Bøndergods, der bestod af 1 Gaard i Dalby, 1 Gaard i Salby, 1 Gaard i Regnemark og 3 Gaarde i Kløvested. Ved samme Lejlighed erhvervede han derhos mod Vest 8 Gaarde i Snekkerup, 2 Gaarde i Aagerup, 3 Gaarde i Vigersted samt Abrahamstrup Vænge og en Del Huse. Hovedinteressen maatte nu samle sig om selve Svenstrup Gods, og førtes Tanken igennem, behøvedes endnu kun nogle mindre Køb, for at et omfattende og vel arronderet Jordegods vilde være i Bispens Eje.

Den 14' April 1666 blev Sagen ordnet med Kongen. For det første købte Biskoppen for en Sum af 19860 Rdl. in specie 1 Ort $3\frac{1}{2}$ Sk. følgende Jordegods af Kongen:

I Aagerup 2 Gaarde, Vigersted 1 Gaard, Snekkerup 3 Gaarde, hvoraf een øde, Ortved 4 Gaarde, Ejlstrup 3 Gaarde, Gammerød 1 Gaard, Truelstrup 3 Gaarde, Kløvested 7 Gaarde, Lille Salby 1 Gaard, Dalby 4 Gaarde, Stubberup 3 Gaarde og 2 Halvgaarde, Hejnede 7 Gaarde og i Stenkelstrup 2 Gaarde samt en Del Huse i de forskellige Byer. Dette Gods, der for største Delen var Resten af det gamle Svenstrup Len, udgjorde 397 Td. 1 Skp. 2 Alb. $3\frac{1}{4}$ Penning Hartkorn.

For det andet foretog Kongen et »Magelæg« med Biskoppen, hvorved sidstnævnte mod at afgive to, hans Svigermoder tilhørende, Panteskøder fik overdraget de Besiddelser, som den 26' Juni 1622 var blevet lagt under Roskilde Kapitels Diakoniat (jvfr. Side 81), nemlig: Svenstrup Hovedgaard, i Svenstrup By 4 Gaarde, Grønholt 5 Gaarde, Enestegaarden Bastebjerg, Skæverup 1 Gaard, Lammestrup 6 Gaarde samt 2 halve Gaarde, Gammerød 4 Gaarde, Borup 5 Gaarde og Borup Mølle og i Kimmerslev 8 Gaarde samt Prælatengen paa Slegerup Mark, ialt 366 Td. 0 Skp. 1 Fdk. Hartkorn. Begge Køb omfattede saaledes 763 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 2 Alb. $3\frac{1}{4}$ Penning Hartkorn, samt adelig Frihed og Jagten paa Smaavildt, og Prisen pr. Td. var 50 Rdl. eller ialt 38 162 Rdl. 1 Ort $11\frac{1}{2}$ Sk.

Denne Sum udredede Biskoppen ifølge Skødeprotokollen paa følgende Maade:

	Rdl.	Ort	Sk.
To Panteskøder af 11/6 1662 (forskelligt Bøndergods) og			
2/4 1664 (Svenstrup Gaard og Gods)	18 922 $\frac{1}{2}$	»	24 $\frac{1}{3}$
Fattige Skolebørn i Roskilde (Degnedømmet, under hvilket Svenstrup tidligere hørte, havde været pligtig at bespise 4 Skolebørn i Roskilde)	252 $\frac{3}{4}$	»	2 $\frac{3}{8}$
Betalt ifølge Obligation af 1/10 1664	5 000	»	»
Resterende Rente	450	»	»
Betalt ifølge Obligation af 14/3 1665	2 000	»	»
Resterende Rente	125	»	»
Ærkebiskoppens resterende Besoldning fra St. Martini			
1660 til St. Martini 1665, aarlig 1500 Rdl.	7 500	»	»
Adskillige Reparationer paa Bispegaarden	160	»	»
Betalt 18/5 1666 i Kongens eget Kammer	3 751 $\frac{1}{2}$	»	32 $\frac{1}{2}$
Ialt . .	38 162	1	11 $\frac{1}{2}$

Ved Salget forbeholdt Kongen sig Ret til at købe det hele eller en Del tilbage for samme Pris, dog mod billig Erstatning for Forbedring.

Prisen pr. Td. Hartkorn var den, der i de Tider almindeligvis blev forlangt ved Salg af Krongods, og der kan derfor paa dette Punkt ikke være Tale om en Begunstigelse af Biskoppen. Desuden var Tilstanden paa Svenstrup Gods lidet tilfredsstillende. Som allerede af Thomas B. Bang anført var Hovedgaardens Udsæd ved den Tid gaaet en Del ned, og med Hensyn til Bøndergaardene var der 1662 i Roskilde Amt kun 6, hvis Beboere var ved Magt og de 8 nogenlunde ved Magt, medens 43 var forarmede. 5 Gaarde var øde og om 2 findes ingen Oplysning. Værst synes Tilstanden at have været i Lammestrup, thi her var 4 forarmede Bønder og 3 øde Gaarde, og øde var ogsaa den nærliggende Gaard i Skæverup. At en Gaard var øde vil dog ikke sige, at den ikke blev dyrket; thi i Regelen blev den drevet af en af Beboerne i Byen, eller ogsaa lod Herskabet dens Jord besaa. For Godsets vestlige Del i Vigersted Sogn fattes lignende Oplysninger. Kun vides det, at 2 Gaarde i Sognet var øde i 1662.

Skønt det er sandsynligt, at Svenskernes Hærgninger i Krigsaarene 1657-60 kun i mindre Grad er gaaet direkte ud over Svenstrup Gods, er der saaledes ikke Tvivl om, at de ulykkelige Følger af Krigene har gjort sig stærkt gældende i denne Egn.

Med de ovenfor omtalte store Godskøb havde Biskop Svane imidlertid ikke tilfredsstillet sin Jordhunger. Den 13^e September 1666 køber han 1 Gaard i Ortved af Bertel Pedersen Luxdorph, hele Ørninge By (3 Gaarde) den 29^e Marts 1667 af Erik Krag til Bramminge, 1 Gaard i Vigersted den 10^e December 1667 af Hans Olufsen, Kgl. Majestæts Køkkenskriver, 3 Gaarde i Kløvested og 2 i Snekkerup af Hans von Meulengracht den 23^e December 1667 og endelig Andel i en Gaard i Regnemark den 27^e Juni 1668 af Københavns Børnehus' Direktører.

I disse Aar kom tillige nogle kongelige Gavebreve: Bestemmelse om Afkald paa Tilbagekøbsretten til Godset af 15^e Januar 1667, jus patronatus til Borup og Kimmerslev med Kirkernes Andel i Tiende af 21^e Februar 1667 og fri Birkeret til Hovedgaard og Gods ogsaa for den fremtidige Ejer af 28^e April 1668.

Længere naaede Biskop Svane saa ikke, men hans Enke arbejdede videre paa Godsets Konsolidering og opnaaede den 12^e Oktober 1670 Kong Christian V's Konfirmation paa Skødet af 1666. Den 13^e Maj 1682 gav Kongen derhos Tilladelse til, at Hovedgaarden Svenstrup for afdøde Biskop Svanes store Fortjenesters Skyld maatte eragtes for en Hoved- og Sædegaard i Lighed med de andre adelige Sædegaarde til Fordel for hans retmæssige Arvinger.

Hvad Svenstrup Gods paa den Tid omfattede, og hvorledes det var beliggende, vil ses af hosstaaende Udskrift af Markbogen 1682.

Bortset fra Ejstrup og de to Gaarde i Salby og Lille Salby, som maa være

SVENSTRUP GODS 1682

Sogn	By	Gaarde	Huse med Htk.	Hartkorn Ager og Eng				Skovskylld			
				Td.	Sk.	Fd.	Alb.	Td.	Sk.	Fd.	Alb.
Borup	Svenstrup Hovedgaard			77	5	0	1	7	3	2	2
—	Bastebjerg	1		7	7	3	2	1	5	1	1
—	Grønholt	5	4	17	1	3	0	4	4	2	2
—	Lammestrup (Skæverup) . . .	8		49	7	0	1	4	1	1	1
—	Stubberup	4	1	20	4	2	0	4	4	2	2
—	Borup	5		33	5	1	0	2	2	2	2
—	Gammerød	(7) 5		24	6	2	0	3	6	0	0
—	Ørninge	3		26	2	0	2				
—	Hejnede	7	1	41	4	2	2	1	2	0	0
—	Borup Kirkeskov							0	0	1	1
	Ialt i BORUP SOGN	38	6	299	4	3	2	29	6	2	2
Kimmerslev	Kimmerslev	8		70	7	0	1	1	2	2	2
—	Regnemark		2	0	3	3	2				
	Ialt i KIMMERSLEV SOGN .	8	2	71	3	0	0	1	2	2	2
Dalby	Dalby	5		42	0	3	0	0	1	0	0
—	Kløvested	12		85	2	2	2	2	0	0	0
—	Regnemark	1		3	7	1	0	0	0	0	2
	Ialt i DALBY SOGN	18		131	2	2	2	2	1	0	2
Ejby	Stenkelstrup	1		17	3	2	0	0	3	1	1
	Ialt i EJBY SOGN	1		17	3	2	0	0	3	1	1
Daastrup . .	Truelstrup	3		17	5	1	1	0	5	0	0
—	Klosterskov							0	2	0	0
	Ialt i DAASTRUP SOGN . .	3		17	5	1	1	0	7	0	0
Vigersted . .	Aagerup	4	7	27	0	1	2	0	5	0	0
—	Vigersted	7	1	41	6	0	0	0	5	0	0
—	Ortved	8	4	66	5	2	0	3	4	0	0
—	Snekkerup	12	13	73	1	3	2	2	1	2	2
	Ialt i VIGERSTED SOGN . .	31	25	208	5	3	1	6	7	2	2
	Strøgods	3		36	2	3	2				
	Tilsammen Svenstrup Gods .	102	33	782	4	0	2	41	4	2	0

Foruden de 33 Huse med Hartkorn hørte der ogsaa en Del jordløse Huse til Godset. Til Byerne Vigersted og Aagerup, der havde Jord i Fællig, hørte et Overdrev, som kunde græsse 106 Høveder, og til Ortved et Overdrev og en Hestehave med Græsning til 82 Høveder. Af de øvrige Byer havde kun Snekkerup og Regnemark et lille Overdrev, medens Resten maatte nøjes med den Græsning, deres Fællede kunde yde.

bleven solgt, var Godset beliggende omkring Hovedgaarden og i det væsentlige i Borup, Kimmerslev, Dalby og Vigersted Sogne, men Svenstrup var dog her ikke den eneste Lodsejer. For blot at holde sig til det væsentlige, manglede der i Borup Sogn 3 Gaarde i Urup samt Præstegaarden; i Kimmerslev Sogn alle Gaardene i Regnemark med Undtagelse af 1; i Dalby Sogn 1 Gaard i Kløvested og 9 i selve Dalby og endelig i Vigersted Sogn Præstegaarden, 1 Selvejergaard, 4 Gaarde i Ortved og et Skovriderhus i Aagerup paa 2 Td. 3 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. Hartkorn og 1 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Skovskyld, antagelig den Ejendom, som nu bærer Navnet »Skovridervænget«.

Godsets Arrondering var saaledes endnu ikke komplet, og da Biskoppens Søn, Frederik Svane antagelig i 1685 havde overtaget Svenstrup, udfolder han et energisk Arbejde for at fuldende sin Faders Værk.

Den 11' Juni 1686 køber han 2 Gaarde i Ortved af Jens Steen Sehested til Selleberggaard, og i Forbindelse hermed maa omtales, at han den 24' Juni 1720 køber 2 Gaarde til i Ortved af Kong Frederik IV. Dermed er alle 12 Gaarde i denne By samt Møllen lagt under Svenstrup. Den 25' Juli 1694 køber han 1 Gaard i Kløvested af Daniel og Jacob Mathesius, hvorved ogsaa hele denne By kom under Godset. Ved Skøde af 2' September 1703 køber han endvidere 3 Gaarde i Urup af Christian Friedrich von Holstein, og det er derfor en Fejltagelse i Christian V's Matrikel, naar Gaardene der i Byen angives at tilhøre Svenstrup. Endelig køber Fr. Svane den 14' December 1704 Skurremose af Enken efter Bolle Luxdorph til Sørup og Sandbygaard og i 1729 »Ejendomsгаarden« i Vigersted.

En hel Del af det Gods, der saaledes var bleven samlet under Svenstrup har en gammel Historie¹⁾. Som de to ældste Kilder kan nævnes et Skøde af 28' Juni 1241²⁾, der melder, at Hertug Otto af Brunsvig (Lüneborg), Valdemar Sejrs fra Ingemanns Roman saa bekendte Søstersøn, blandt andet afhændede 7 Øre i Skyld³⁾ i Bothorp (Borup), 1 Mark i Skyld i Gamelrud (Gammerød) og Byen Ramsø til Antvorskov Kloster, samt det af Dr. phil. L. Bobé senere omtalte Testamente af 1257.

Baade Ramsø og Borup har Tilknytning til Valdemarstidens Historie. Sakse fortæller saaledes i sin Danmarks Krønike, at Absalon og Valdemar efter Blodbadet i Roskilde 1157 hver for sig flygtede til Ramsø og derfra til Absalons Hjem (i Fjenneslev). Ogsaa i Knytlinge Saga findes Begivenheden omtalt, men med den Variation, at Valdemar og Absalon fra Ramsø red til Buatorp (Borup) og videre derfra. Retningen henimod Fjenneslev passer godt nok. Grunden til, at de to Venner begge søgte hen til disse Steder, har sandsynligvis været den, at de regnede med der at finde et Tilhold, ja man tør vel

¹⁾ Efterfølgende Fremstilling indtil Side 96 nederst skyldes Henrik Larsen. ²⁾ Arnamagn. Saml. 1. 133. ³⁾ Et middelalderligt Jordværdimaal; 8 Øre udgjorde 1 Mark.

endog antage, at Valdemar har ejet Ramsø og Borup, idet Skødet af 1241 tillader den Slutning, at Hertug Otto har faaet disse Byer eller Gaarde som Arvegods fra sin Morfader. Det Borup, som der her er Tale om, er dog rimeligvis Borup i Ousted Sogn (nu Borupgaarden, ikke langt nord for Svenstrups største Skovstrækning, Magleskov). I hvert Fald var Bothorp, som Hertug Otto tilskødede Antvorskov, sikkert Borup i Ousted Sogn; thi det kom netop fra dette Kloster under Roskilde-Bispen, i hvis Jordebog det kaldes Lille Borup. Borup i Borup Sogn kom derimod til Roskilde Bispestol fra Skovkloster, som i 1315 fik Byen af Hr. Niels Torbernsen, der selv blev Broder i Klosteret.¹⁾

Ogsaa paa andet Hold haves fra de gamle katolske Klostre Oplysninger om Svenstrup Gods. Af det Lensgods, som Biskop Svane i 1666 købte af Frederik III, havde saaledes 4 af de 7 Gaarde i Kløvested tilhørt Frue Kloster i Roskilde og de andre 3 St. Agnete Kloster i samme By. Dette sidste ejede ogsaa i 1268 hele Stubberup By.²⁾ Gaarden i Vigersted blev skænket til St. Agnete Kloster af Sophia, en Datter af Erik Plovpenningss Enke i 2det Ægteskab med Burchard Borggreve af Rosenburg og henlagdes efter Reformationen under Roskildegaaards Len, hvorfra den i 1665 overgik til Svenstrup; Stenkelstrup tilhørte Klosteret i Sorø og kom i 1414 under Roskilde Bispestol.

En hel Del af Lensgodset havde ogsaa tilhørt Adelen. Gaardene i Dalby fik Kronen saaledes 22' April 1574 af Erik Lunge til Stougaard. Omkring Aar 1500 tilhørte de Jørgen Daa, hvis Sædegaard en af dem maa have været. Hele Hejnede By fik Kronen 20' April 1574 af Erik Juel til Udstrup. Her laa tidligere en Hovedgaard, der sidst vides at have tilhørt Evert Moltke, der 1391-1400 skrev sig til Hegnet. Om denne Gaard erindrer maaske de to Marknavne Slotte Stumper og Slot Engen, der nævnes i Markbogen 1682, og som synes at have ligget lige syd for Byen. Truelstrup kom til Kronen 13' Januar 1585 fra Niels Parsberg til Sandbygaard og bestod da af 3 Gaarde. Byen nævnes allerede 15' August 1366, da Hr. Thorbjørn Pedersen (Galen) pantsatte den for 16 Mk. Sølv til Nicholas Reymersen paa de Betingelser, at dersom Pengene ikke blev betalte til den fastsatte Termin, næste St. Mortens Dag, skulde der aarlig udredes 16 Pund Korn af Byen.³⁾

Ogsaa en Del af de Gaarde, som erhvervedes til Svenstrup, efterat Ærkebiskop Svane var bleven Gaardens Ejer, kan følges langt tilbage i Tiden. Den 2' Juni 1406 oprettede Hr. Jens Andersen (Brok) til Estrup et Alter i Roskilde Domkirke, hvortil han bl. a. skænkede 1 Gaard i Øruigh (Ørninge) og Gods i Urup, som blev knyttet til et Præbende⁴⁾, hvortil den ældste af hans Slægt, som førte hans Vaaben og Skjold, fik Præsentationsret⁵⁾. Efter Refor-

¹⁾ Script. Rer. Dan. IV. 322 og 348. ²⁾ Æ. d. Arkivreg. IV. 280. ³⁾ Repert. 2801. ⁴⁾ De en Kannik tillagte Indtægter i Penge, Viktualier og Bolig. ⁵⁾ Repert. 4786.

mationen maa Familien have taget Godset tilbage, thi 1584 tilbød Eske Brok Kongen de to Byer i Mageskifte¹⁾, uden at dette dog kom i Stand.

Møllen samt 6 Gaarde i Ortved tilhørte paa Kong Valdemar Atterdags Tid Hr. Holger Gregersen (Krognos), der pantsatte dem til Esbern Krabbe; siden indløstes Pantet af Hr. Eskild Falk af Vallø²⁾, og Godset, forøget med 2 Gaarde, der erhvervedes fra Ringsted Kloster, hørte derefter i mange Aar til Vallø. Senere kom Godset fra denne Gaard og ejedes 1664 af Arvingerne efter Fru Sophie Kaas til Knabstrup.

At følge de øvrige Byers og Gaardes Historie vilde føre for vidt. Men da det er muligt at foretage en Opgørelse over Ejendomsforholdene paa det senere Svenstrup Gods, Strøgodsset dog ikke medregnet, i Tiden omkring 1520³⁾, skal det nævnes, at Godsomraadet foruden Hovedgaarden paa den Tid omfattede 107 Gaarde og 27 Gaardsæder, hvoraf Roskildebispen ejede henholdsvis 34 og 25 samt Gaarden Svenstrup, forskellige Klostre og Roskilde Domkapitel ejede 30 Gaarde og 1 Gaardsæde, Adelsgoods var 28 Gaarde og 1 Gaardsæde, og til Kronen hørte 15 Gaarde, hvorunder Selvejergaardene, hvis Antal ikke angives, ogsaa maa være indbefattede. Kronens Gods hørte da til Skjoldenæs Len og bestod af 1 Gaard i Vigersted, 3 i Aagerup, 7 i Snekkerup, 1 i Ortved og 3 i Kløvested. En stor Del af dens Gods i Vigersted Sogn synes tidligere at have været Selveje, thi i Roskildebispens Jordebog fra 1370 siges, at Bispen oppebar Ledingspenge af Ringsted Herred »northen syø«⁴⁾, hvorefter der opregnes en Del Mænd, som havde saa og saa mange Ørtuger eller Penninge Jord, nemlig 3 i Aagerup, 1 i Vigersted og 3 i Snekkerup; desuden siges det om to Mænd i Aagerup, hvis Jord 1370 tilhørte Antvorskov Kloster, at de var fri for Ledingspenge. Alle disse Mænd har sikkert været Selvejere, thi andre betalte ikke Leding. Senere maa deres Gaarde være blevne Kronens Fæstegaarde med Undtagelse af een, den senere Ejendomsgaard i Aagerup. Som et Minde om tidligere Selveje svarede en af de andre Gaarde i denne By endnu i 1664 10 Alb. Leding. Derimod var »Ejendomsgaarden«s Afgift til Kronen 1 Fj. Smør, 2 Td. Havre, 1 Gaas, 2 Høns, 1 Mk. Penge ikke forskellig fra den, som ydedes af almindelige Fæstegaarde.

Om denne sidste Gaard handler det ældste Dokument fra Svenstrup Godsarkiv, det her gengivne Skøde af 16te November 1469 (nu i Rigsarkivet) til Skytte Lars Jensen af Aagerup. Hermed ophører Dokumentation af Ejendomsforholdene i ca. 200 Aar, idet de næste Oplysninger om Gaarden skriver sig fra Midten af det 17de Aarhundrede, da Hans Jensen af Aagerup nævnes som Ejer; men der kan næppe være Tvivl om, at det drejer sig om den samme

¹⁾ Kanc. Brevb. ²⁾ D. adelige Brevkister 155. ³⁾ Efter et Register over Gaardene i Ringsted og Ramsø Herreder, Danske Lensregnskaber 1513-33 Nr. 31. ⁴⁾ Maa forstaas som Nord for Haraldsted Sø og de dertil stødende Vanddrag.

Alle men, thettæ breff see eller høre, helse wii Hemmingh aff Haffbyrthe, som thenne dagh / i foghedens stet^[1] pa Ringstæthehæristing, Eric Laurensz aff Haristet, Pether Jeipssz aff/ Wierstet prester, Jens Petherssz foghet pa Skyoldenæs, Jeip Jenssz, Pæther Skægh thiæneren ibidem, / Oghe Dywr i Walsiømagle oc Pæther Anderssz aff Orthwet ewinnelighe met wor herre, / kundgørende met thettæ wort opne breff, at aar effter Guts byrth mcdlxix^o then næste / thorsdagh effter sancti Mortens dagh for oss oc dandemen flere pa Ringstet hæristingh wor / skicket beskethen man Pether Hemmingssz aff Rethersløff oc skøtte Lasse Jenssz aff Ogherop / thenne breffuisere all then dell oc rettighet, som han haffthe i then garth i Ogherop pa sin / husfrves weghne, huilken garth som Lasse Jenssz nu self i boer, til ewinnelighe eye han / oc hans arffuinge at haffue, nyde, brughe oc beholde met alle sine tilliggelser, agher, / ængh, skogh, marc, fiskewatn, fægang, wat oc thywrt, ehwad thet hælst ær / eller næffnes kan, ænktet unnentaghet. Oc kændes han sek ther fore fæ oc fult wærth vp / at haffue baret effter sine nøghe oc lod hanum quit oc orsaghe for betalningen, oc / ther fore wor thet forscreffne skøtæ stathfæst oc wet sin fulle macht mælt i alle made. / At swa gik oc foor i alle made, som forscreffuet star, thet hørthe wii oc soghe oc sannelighe / spurt hawe, oc thet witne wii met wore indcigle hængde for thettæ wort opne breff, / huilket som ær giffuet aar, dagh oc stet effterthi, som forscreffuet stander.

1469 Novbr. 16.

Pergam. med 8 Seglremme, af hvilke ogsaa de, ved hvilke der nu ikke hænger Segl, tidligere har været brugte. Af Seglene findes: 1' Utydeligt; 3' Bomærke (?); 7'-8'. Utydelige Brudstykker.

Gaard, idet alle de gamle Dokumentfortegnelser i Arkivet sætter Pergamentskødet i Forbindelse med de senere Adkomstbreve paa Gaarden. Meget taler da for, at den i Løbet af de nævnte 200 Aar er gaaet i Arv fra Slægt til Slægt indenfor samme Bondeæt.

Fornævnte Hans Jensen efterlod sig som retmæssige Arvinger til »dend Eyendomsgaard i Aagerup«, som havde været hans, følgende tre Sønner, nemlig Knud Hansen, Peder Hansen og Thomis Hansen, den første fra Taastrup, den anden fra Aagerup og den tredie fra Valsøllille, dernæst en Datter ved Navn Mette Hansdatter i Aagerup, samt tre Dattersønner, rimeligvis Børn efter en afdød Datter, eftersom nys nævnte Mette dengang var ugift. De tre Dattersønner er Peder Pedersen i Køge, Søren Pedersen i Kimmerslev og Anders Pedersen i Skæverup. De to første Dattersønner frasiger sig deres Parter i Ejendomsgaarden til Fordel for Anders, der afvikler Forholdet med sine Onkler og sin Tante, hvorefter han den 26' Februar skøder Gaarden til sin Svoger, Sognepræst Jacob Berntsen i Vigersted. Alle disse Arveafkald er besørget i 1652.

Med det sidste Skøde er Ejendomsgaardens Skæbne givet for omtrent de næste Hundrede Aar, idet den blev knyttet til Præstekaldet i Vigersted. Jacob Berntsen var to Gange gift, første Gang med Karen Pedersdatter og anden Gang med Johanne Madsdatter. Her er atter nogle Arveafkald, som imidlertid forbigaas baade nu og i det følgende. Saa er Forholdet det i de Tider almindelige, at Præsteenken Johanne Madsdatter gifter sig med den nye Præst i Embedet, Anders Nielsen. Johanne Madsdatter dør, og Anders Nielsen gifter sig anden Gang med Mariche, hvis Efternavn er ukendt, denne overlever sin Mand og indgaar Ægteskab med den nye Præst, Hendrik Nielsen Skrogshierg, og Ejendommen fulgte stadig med Embedet. Ifølge en Landmaalingsforretning fra denne Tid af 4' Oktober 1708 hørte der til Ejendomsgaarden 5 Td. 3 Skp. 3 Fdk. Hartkorn Ager og Eng samt 3 Skp. Skovskyld. Denne Præst sad i Embedet i over 30 Aar og var stadig Indehaver af Gaarden. I den Tid opnaaede han at være gift 3 Gange, hvilket naturligvis afføder et Utal af Arveafkald paa Ejendomsgaarden. Hans anden Hustru hed Johanne (Efternavn ukendt), hun døde i 1714, og Præstens tredie Hustru var Anna Cathrine Morville, som oplevede sin Mands Død i 1717 og kort Tid efter indgik Ægteskab med Raadmand, Vejer og Maaler i Nyborg, Matthias Fibiger.

Dermed skilles Ejendommen fra Vigersted Præstekald og ved den Lejlighed faar man at vide, at »ingen Huse eller Bygning var paa Jorden«. Matthias Fibiger kunde selvsagt ikke have megen Glæde af denne Jord og skødede den derfor bort til Krigsraad Jürgen Langfeldt til Ringsted Kloster den 30' Juni 1725, som den 6' December 1729 lod den sælge ved Auktion, hvorved

den gik over til Landstingshører Sølling og fra ham til Fr. Svane ved Skøde af 9' samme Maaned. Af en i Svenstrup Godsarkiv opbevaret Fæsteprotokol ses, at en vis Simon Pedersen i 1730 har fæstet den halve Del af den »saakaldede Eiendomsjord«. Han havde dog ingen Ret til den Del af »Ejendoms-vænget«, som var omsat med Stengærder og ej heller til den Del, som var til-lagt to Husmænd i Vigersted Kirkelade. Det tilføjes derhos, at da den undtagne Jord kun udgør »en ringe Del« af det hele, skal han alene betale Skatterne. Ejendomsvænget, der aabenbart fra dette Tidspunkt har været indtaget under Hovedgaarden som Udmark, repræsenterede derfor kun en lille Del af den gamle Gaards Jorder. Største Parten af disse har sikkert tjent til at danne den kort efter opdukkende 5' Gaard i Aagerup.

Det er værd at notere, at der rent sproglig set er en Variation i den Maade, hvorpaa Gaarden angives i Dokumenterne: I 1469 har den ingen Særbeteg-nelse, senere angives der »en eller min Ejendomsgaard«, hvorved Navnet hæver Gaarden over de almindelige Fæstegaardes Niveau, men dog endnu ikke har Karakter af Egennavn, men omkring 1656 begynder Egennavnet at fæstne sig, idet der tales om »Ejendomsvenget«, som hørende til Gaarden, og i 1704 synes Udviklingen fuldbyrdet, da tillige Betegnelsen »Eiendoms-gierdet« er dukket op. Benævnelsen »det saakaldede Eiendomet«, der op-træder i Skødet af 1751 til Krigsraad Peter Johansen Neergaard, viser blot, at det oprindelige Tankeindhold i Navnet er gaaet tabt, og det er derfor hel-ler ikke underligt, at Folk i vore Dage mangler Forklaring paa, hvorfor Sko-ven »Ejendommen«, der repræsenterer den gamle Gaards Skovlod, bærer dette mærkelige Navn.

I de foran omtalte af Biskop Svane foretagne Køb af Jordegods er der duk-ket to Navne op, som har særlig Interesse, idet de ikke mere kendes under det nuværende Svenstrup Gods, nemlig Landsbyerne Svenstrup og Skæve-rup; disse Navne leder ganske naturligt Skildringen ind paa det ikke uvig-tige Spørgsmaal: Forsvundne Landsbyer under Svenstrup Gods.

Vi skal nu først se, hvorledes det er gaaet med Svenstrup Landsby.

Ifølge Frederik III's Matrikel laa baade Svenstrup Hovedgaard og Landsby i Kimmerslev Sogn; i Christian V's Matrikel er Byen forsvunden og Hovedgaar-den lagt til Borup Sogn. Antagelig er Nedlæggelsen sket omkring 1667, idet en i Svenstrup Godsarkiv beroende Optegnelse nævner, at den er foretaget ifølge kgl. Bevilling af 14' Juni 1667, en Bevilling, der dog ikke findes optegnet no-get Steds blandt de kongelige Skrivelser. I 1662 bestod Byen af følgende Gaardmænd: Laurs Jenszen, ved Magt; Jep Pedersen, forarmet; Niels Jyde, forarmet; Arrild Nielszen, forarmet. Husmænd: Lauridts Jensen, Hans Smed, Lawridz Klocher, Sørren Pedersz, Hendrich Suensche, Rasmus Fisker. De 4 Gaardmænd skulde ifølge Skødet til Biskop Svane aarlig svare 1 Pund Byg,

1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 1 Snes Æg, hvad der var en ringe Afgift i Sammenligning med de andre paa Godset. Til Byen hørte derhos Svenstrup Vejr-mølle, der var ansat til den sædvanlige Afgift af 4 Pund Mel, men angaves at være øde. Efter Frederik III's Matrikel androg Byens Jord 17 Td. 3 Skp. Hartkorn, medens den gamle Hovedgaardsjord var 41 Td. 2 Skp. Ager- og Engshartkorn og 11 Td. 4 Skp. Skovskyld.

Grundene til Byens Nedlæggelse ligger lige for. Som det kan ses af Markbogen 1682 har Hovedgaarden haft sine Agerskifter liggende sammenblandet med Byens, og man kan derfor forstaa, at Bispen med aabent Blik for Livets Realiteter baade har ønsket at hæve denne Ulempe og derhos udvide Hovedgaarden saaledes, at den i højere Grad kom til at svare til det store Gods, han havde samlet. Landsbyen var jo forarmet, og har den derhos ligget i Nærheden af Hovedgaarden, hvad der sikkert var Tilfældet, har det været saa meget mere ønskeligt at faa den fjernet.

Det er endnu muligt paa Grundlag af Markbogen 1682, der angiver, hvad Jord der hørte til Hovedgaarden, og hvad der hørte til Byen, at bestemme Jordernes Beliggenhed. I Fællesskab havde de 3 Marker, nemlig »Lundemarken«, »Fellevangen« og »Møllemarken«; men Hovedgaarden havde sine Agerskifter og Byen sine.

»Møllemarken« siges i Markbogen at støde op til Borup Sø, og den maa derfor have ligget nordøst for Gaarden. I »Lundemarken« nævnes blandt Byens Jord »Kullebiære« og »Kullemose Stöcker«. Disse to Navne gaar igen i den nuværende »Kullemosemark« og viser, at »Lundemarken« har ligget øst og sydøst for Hovedgaarden. »Fellevangen« havde sandsynligvis Navn efter den i Anmærkningen Side 80 omtalte øde Jord, der laa vesten for Svenstrup. I Marken findes imidlertid et Par Navne »Store Scheue Vraae« og »Scheue Vraae«, der sikkert hører sammen med Marknavnet »Skæverup Vraa« paa Lammestrup Mark. »Fellevang« maa derfor ogsaa have bredt sig nord for Gaarden mellem denne og Lammestrup.

Dette om Beliggenheden af Byens og Hovedgaardens Marker.

Et andet Spørgsmaal er det imidlertid, hvor man skal søge selve Svenstrup Landsby.¹⁾ Herom giver Markbogen ogsaa en Antydning. I »Fellevang« fandtes der et Agerskifte »Bys Agre«, der rimeligvis har taget Navn af Byen, og da Jorden derhos angives at være sort Muld og god Bygjord, og den bedste Jord sædvanligvis var at finde inde ved Byerne, maa Svenstrup Landsby sikkert søges her. Sandsynligvis har den ligget ved Hovedgaarden. Ja, man tør vel endog gaa saa vidt i sine Slutninger at bestemme dens Beliggenhed til Terrænet omkring den nuværende Godsforvalterbolig. Paa et Kort fra 1769 findes der deromkring flere mindre Huse, og da den gamle Lands-

¹⁾ Stedfæstelsen af Svenstrup Landsby skyldes Henrik Larsen.

by næppe har været saa ussel, at Biskop Svane ikke har bevaret enkelte af dens Bygninger, staar vi sandsynligvis her overfor dens Rester. Sognevejen er da gaaet igennem Byen, og dens Vandsted kan henlægges til den nuværende »Hestepark«.

I Anledning af Nedlæggelsen affandt Biskop Svane sig med Sognepræsten i Borup ved følgende Arrangement: »Jeg Hans Svane, Doctor, Kongl. May. Raad, Assessor udi Collegie Status, Præsident udi Consistorio, och Erke-Biskop, kiendis och hermed vitterlig gjør, at eftersom jeg hafver ladit nedbryde en Bye i Boerup Sogn, nafnlig Svendstrup Bye och lagt dens marcher under min Hoffvidgaard Svendstrup: Da paa det Præsten derudofver intet af sin Rettighed skal miste, loffver Jeg for mig, mine Arfvinger och Effterkommere Proprietarier till Svendstrupgaard til den nuværendis Sognepræst Hæderlig och Vellærd Mand Hr. Søfren Christensen Lembvig, och hans Efterkommere Aarligen och udi Rette Tjide, nemlig til hver Paahske, for den sædvanlig Qvægtiende, offer och andit smaa Ritsel som af samme Bye Kunde gange til Præsten, att erlægge och betale - Penge - Tjuge och femb Slet Dr. Dog herudi Korn Tienden Uberegnit, efftersom samme Byes marcher er lagt under Svendstrupgaard, hvor Hand bekommer den Trediffte Schieppe af ald Kornid iche alleneste aff den Deel som hannem for denne afbrudte Byes rettighed Kand tilfalde, men Jeg haffver och self aff sær Bevilning Undt och Bevilgid, saa och hermed for mine Arffvinger under och bevilger D. V. Hr. Søfren Christensen Lembvig den Trediffte Schieppe af ald det Rug, Biug och Hauffre, som afles paa Gaardens marcher och Indelycher. Dette til ydermere Forsichring haffver Jeg met eget nafn Underskreffvit och Signet fortryct. Actum Kiøbenhafn den 14' Junj, Anno 1667.«

HANS SVANE

Denne Afvikling foranledigede 200 Aar efter Sognepræsten i Borup, Holst, til at forsøge paa at faa de 30 Rdl. aarlig, som fra gammel Tid ydedes ham paa denne Konto, sat betydelig op, og han afæskede i 1856 Ministeriet en Kendelse i denne Sag. Ministeriets Resolution gik dog ud paa, at der ikke fandtes fornøden Grund til Forhøjelsen, og at man ikke ønskede Spørgsmaalet afgjort ved Domstolene.

Skæverup¹⁾ eller vel rettere Skæverupgaarden — thi der har sandsynligvis aldrig været mere end een Gaard — laa paa Lammestrup Mark. I Markbogen for denne By nævnes i Ebbeskovsmarken »Schæverop Toft« som tilhørende Gaarden. Paa Udskiftningskortet kaldes den »Skinkes Toft« og laa godt 500 Alen syd for Lammestrup øst for Vejen til Grønholt. Her maa Gaarden have haft sin Plads. Dens Jord laa spredt mellem Lammestrup Bys Agre, og den havde ingen anden Særjord end den omtalte Toft, der var henved 1 Td. Ld.

¹⁾ Stedfæstelsen af Skæverup skyldes Henrik Larsen.

stor. Sydligst i Lammestrup Mark laa 1682 et Agerskifte »Skæverup Vraa«, men det betyder vel kun Vraaen bag Skæverup og kan efter samtlige foreliggende Omstændigheder ikke referere til Gaardens Beliggenhed paa dette Sted. Baade i 1662, 1666 og 1682 var Skæverupgaarden øde og maa senere være indflyttet til Lammestrup By, hvor den laa paa Udskiftningens Tid. I 1682 blev den drevet af Sognepræsten i Borup, Hr. Søren Christensen Lemvig. Dennes Eftermand i Embedet gjorde Krav paa at faa Gaarden samt en Del andre Goder, som Formanden havde haft, men Sagen blev afgjort ved Domstolene til Fordel for Hofjægermester Svane, der paastod, at den forrige Præst kun havde haft den »for Venskabs Skyld«, og at den selvfølgelig ingenlunde hørte til Præsteembedet i Borup.

Som allerede nævnt laa der i Svenstrup By en Vejrmølle. Dennes Tilblivelse skriver sig fra Aar 1600, hvor Kongen den 18' Oktober giver Lensmanden Eustachius von Thümen Tilladelse til at lade den opføre paa egen Bekostning, og 14' December s. A. faar han Lov til at hugge det nødvendige Tømmer i Lenets Skove. Stubben rekvireredes fra Ringsted Klosters Skove, hvilken Sag nærmere er omtalt i Forbindelse med Skovenes Historie. Før 1600 har der ikke ligget nogen Mølle i Svenstrup By.

I Lensregnskabet for 1620 læses imidlertid, at Møllen dengang var saa brøstfældig, at den maatte have en gennemgribende Reparation. I 1662 og 1666 figurerede den som øde, og da Landsbyen blev nedbrudt i 1667, faldt ogsaa von Thümens Mølle for aldrig at rejse sig mere.

Denne Sag leder ind paa hele Møllespørgsmaalet under Svenstrup Gods i gamle Dage og skal egentlig rettest ses i Forbindelse dermed, thi Møllernes Tal og Virkeomraade i en Egn var ikke den frie Konkurrences Sag, men var underlagt Kongens og senere Rentekammerets Kontrol. Eustachius von Thümen havde næppe faaet Tilladelse til at bygge Møllen, hvis ikke særlige Forhold, hvad Beliggenheden til andre Møller angaar, havde været hans Ansøgning gunstige. Tidligere vilde det ikke have været saaledes. Traditionen siger nemlig, at der ogsaa i gamle Dage laa en Mølle ved Bastebjerg, hvilket ogsaa nøje stemmer med Sandheden. Blandt Agernavnene under Bastebjerggaarden findes i Markbogen 1682 »Møelle støckerne ved broen«, til Trods for at der dengang ingen Mølle fandtes i Bastebjerg. Men Forklaringen ligger et lille Aarhundrede længere tilbage.

Den 11' November 1596 gav Kongen Ordre til, at der skulde nedlægges en Del Møller, væsentlig paa Steder, der nu ligger under Skjoldenæsholm Gods, men Eustachius von Thümen fik samtidig særskilt Brev om at nedlægge »Møllen i Basterup«. Navnet Basterup maa være ensbetydende med Bastebjerg, som stadig nævnes under Svenstrup Len, hvorimod Basterup kun kendes fra dette ene Brev; det maa derfor anses for en kongelig *lapsus me-*

moræ. Men hvorom alting er, saa maa denne Nedlæggelse af Bastebjerg Mølle betragtes som en af Grundene til Oprettelsen af Svenstrup Vejrmølle.

Borup Vandmølle nævnes allerede 1454 i Roskilde-Bispens Jordebog og senere i flere Lensbreve samt i Frederik III's Skøde til Biskop Svane. Traditionen siger her, at Møllen laa omtrent paa Grænsen mellem Borup og Ørninge Byer, der hvor Vejen nu gaar fra Borup Huse til Ørninge, og det er sikkert ogsaa rigtigt; thi ikke alene nævner Markbogen 1682 i Ørninge Rugmark Agrene »Møllebancken« og »Mølleholm«, men ifølge den længere fremme anførte Jordebog af 1751 svarede en af Gaardmændene i Ørninge 1 Td. Byg af »Møllejorden«. Forøvrigt bærer Stedet endnu Præg af et gammelt Mølleanlæg.

Paa Grund af slet Vandsted blev Møllen i Tiden mellem 1666 og 1690 flyttet til Kimmerslev, hvor den sidstnævnte Aar i Møllebogen angives at bestaa af en Melkværn og en Stampekværn; det tilføjes derhos, at den skal holdes for en »Græsmølle« : at der skal stemmes for Vandet fra St. Hans Aften til 1' August, for at det ikke skal skade Høslettet paa de nedenfor liggende Enge. I Fæstebrev af 16' Juli 1734 fra Marie Svane til Niels Pedersen paa Kimmerslev Mølle ses, at Vandmøllen nu er udvidet til to Kværne og en Stampe, samt at der ogsaa er en Vejrmølle udenfor Byen. Paa den nuværende Vandmølle staar endnu Navnetrækkene H. F. og M. M. D., hvilket hentyder til Hans Folmersen, som fik Fæstebrev paa Møllen 3' Marts 1758. Efter at den i Slutningen af det 18' Aarhundrede var gaaet over til C. F. Egede, af samme Familie som den kendte Grønlands Apostel, kom der i 1804 kgl. Bevilling til at »indrette et Grubeværk til Grube- og Perle- samt andre saadanne Gryns Maling«. Den nylig nedrevne Stubmølle bar paa Stubben Indskriften »Byget af I. Egede 1835«; denne Møller er Sønnen af foregaaende. Endelig kan det noteres, at Kimmerslev Mølle den 20' Marts 1848 bortfæstedes til Rasmus Bagge, som deltog stærkt i Midtsjællands politiske Liv i de bevægede Grundlovsaar.

I Godsets vestlige Del laa Ortved Mølle, der som tidligere omtalt allerede nævnes under Valdemar Atterdag. Siden den i 1665 kom under Svenstrup har den ligget paa samme Sted og frembyder i det hele kun faa Forandringer. I Skiftebrev af 18' Juni 1703 nævnes, at den bestaar af 2 Kværne og en Stampe; 1783 var der tillige til Møllen knyttet en Hestemølle, om hvilken der høres i Fæstebrevene indtil 1844.

Endelig melder Markbogen 1682, at der laa en Vejrmølle paa Kløvested Mark. Den eksisterer ikke mere, og man ved intet om, hvornaar den er brudt ned, eller hvor den har ligget.

Med Aar 1730 kan Arronderingen af Svenstrup Gods betragtes som afsluttet. Det Jordomraade, som nu var samlet paa een Haand, overgik efter Hof-

SVENSTRUP GODS 1751

Sogn	By	Gaarde	Huse	Hartkorn Ager og Eng				Skovskylde			
				Td.	Sk.	Fd.	Alb.	Td.	Sk.	Fd.	Alb.
Borup	Svenstrup Hovedgaard . . .			77	5	0	1	7	3	2	2
—	Bastebjerg	1	1	7	7	3	2	1	5	1	1
—	Grønholt	5	7	17	1	3	0	4	4	2	2
—	Lammestrup	8	4	49	7	0	1	4	1	1	1
—	Stubberup	3	9	20	4	2	0	4	4	2	2
—	Borup	5	8	33	5	1	0	2	2	2	2
—	Gammerød	5	2	24	3	2	2	3	6	0	0
—	Ørninge	3	1	26	2	0	2				
—	Hejnede	7	6	41	4	2	2	1	2	0	0
—	Urup	3	4	23	4	2	0	1	3	2	2
—	Klosterskov							0	2	0	0
	Ialt i BORUP SOGN	40	42	322	6	2	1	31	4	0	0
Kimmerslev	Kimmerslev	9	12	70	7	0	1	1	2	2	2
	Ialt i KIMMERSLEV SOGN . .	9	12	70	7	0	1	1	2	2	2
Dalby	Dalby	6	6	52	1	3	1	0	1	0	0
—	Kløvested	13	4	90	2	1	1	2	7	1	1
—	Regnemark	1		4	3	0	0	0	0	0	2
	Ialt i DALBY SOGN	20	10	146	7	0	2	3	0	2	0
Ejby	Stenkelstrup	1		17	3	2	0	0	3	1	1
	Ialt i EJBY SOGN	1		17	3	2	0	0	3	1	1
Daastrup . .	Truelstrup	3	3	17	5	1	1	0	5	0	0
	Ialt i DAASTRUP SOGN . . .	3	3	17	5	1	1	0	5	0	0
Vigersted . .	Svenstrup Hovedgaard . . .			0	6	2	2	0	2	0	0
—	Agestrup	1		4	0	0	1/2	0	1	2	0
—	Aagerup	5	9	30	6	2	1/2	0	4	2	0
—	Vigersted	6	8	41	7	0	1	0	5	0	0
—	Ortved	12	14	98	6	0	0	7	7	1	1
—	Snekkerup	11	16	72	0	3	0	2	1	2	2
	Ialt i VIGERSTED SOGN . . .	35	47	248	3	0	1	11	6	0	0
	Ialt for Hovedgodset	108	114	824	0	3	0	48	5	2	0
	Strøgods	18	17	156	4	1	1				
	Tilsammen Svenstrup Gods	126	131	980	5	0	1	48	5	2	0

jægermester Fr. Svanes Død i 1730 til hans Datter Marie i 1733 2' Gang gift med Greve F. von Oertzen og kom i Slægten Neergaards Eje ved Skøde af 11' December 1751 fra Grev Oertzen til Krigsraad Peter Johansen Neergaard. Hosstaaende Jordebog giver en samlet Oversigt over, hvad Godset den Gang omfattede.

B. STRØGODSET

Strøgodsets Historie afspejler visse Sider af Godshistorien, som vanskeligt ses saa skarpt paa noget andet Punkt; de Epoker, i hvilke der samles paa Strøgods, betyder Perioder, hvor Herresædets Kapitalfasthed og Udvidelses-trang søger sig nye Veje, og er de ydre Betingelser til Stede, befares disse Veje; thi Strøgodsets Historie belyser ikke blot Forholdene, som de er paa det samlende Herresæde, den giver ogsaa Vink om Nabogodsernes økonomiske Tilstand, idet Bevægelsen er i højeste Grad afhængig deraf. Tillige karakteriseres hele denne Sag af Vekselspillet mellem nye Arronderingsidéers periodiske Opdukken og Opgivelse. Strøgodsbevægelsen paa Svenstrup falder i to vel adskilte Epoker: den Svane'ske og den Neergaard'ske; den første tilhører første Fjerdedel af det 18' Aarhundrede og ledes af Hofjægermester F. Svane, den anden 1770'erne, hvilken Tid tilhørte Etatsraad Jens Bruun Neergaard. Mellem disse to Epoker ligger Grev Oertzens og Krigsraad Peter Johansen Neergaards Godsstyrelse, der i denne Henseende betegner en absolut død Tid for Svenstrup.

Hvad der meget begunstigede Hofjægermester F. Svanes Strøgodsbestræbelser, var den Omstændighed, at mange enkelte Gaarde ved de kongelige Finansers slette Tilstand efter Svenskekrigene var lagt ud paa mange Hænder hos Folk, der ofte, hverken hvad Evne eller Penge angik, var egnede til at drive Landbrug; disse Gaarde vandrede fra Haand til Haand og indfangedes omsider af Frederik Svane. Ligeledes havde denne mærkelige Godssamler en stor Støtte i det af Kong Frederik IV ved Forordning af 10' April 1719 oprettede »Landbrugslotteri«, gennem hvilket atter enkelte Gaarde bl. a. gik til Militærpersoner, for hvem Fordelen alene laa i hurtigst muligt at faa dem solgt igen. Og endelig øste Frederik Svane af den sidste Kilde: andre Godssers spredtliggende Gaarde, som laa saa langt borte fra Hovedgaarden, at de for stedse ansaas uanvendelige som Led i en eventuel Udvidelsesbestræbelse. Karakteristisk nok søgte baade F. Svanes og J. B. Neergaards Strøgodsbevægelse Vej ud imod Nordøst og Øst, ikke imod Vest og Syd. I den første Epoke laa Skjoldenæsholm, Ringsted Kloster og Giesegaard som gamle arronderede Godser, blandt hvilke Ringsted Kloster ganske vist omkring Aarhundredskiftet var i stærk Dekadance under Hofslagter Niels Olufsens Slægt, men ret hurtigt kom ind under Kronen igen, og da dette Gods atter afhændedes i

Alle men thet breff see eller høræ læsses, helsser jegh Mogns Mand herritzfoghit paa Ramsøherritztingh
 omey jenssz i Kimersløffuæ Oluff Mand i Dalby Mattis Mickilssz i
 sammestet Per Mattissz i Ølsie Esbern Bondhe / i Spongagere, Mogns Olssz oc Jens
 Knudssz i Cløffuestet ewinnelige met Gudh, giøre widerhligt met thette obnæ / breff, ath
 anno Domini mcdlxxxviii^o then torsdagh nesth fore kynnemossæ war skickith for woss
 oc fleræ / dannæ men, som then dagh forscreffne herritztingh søghtæ, beskedhen man
 Benth Nielssz aff Ølsiemaglæ oc obenbare / berethæ, ath han for sin nødh oc trongh
 skyldh lowlige i fræ samfelde tingdage til forn paa forscreffne tingh / hafthæ lowbudhit
 en halff bool jordh met sin byggestet, som liggher i Høwæ Ølsie paa then wester gadhe /
 imelløm the garæ, ther som Poul Perssz oc Jes Perssz nw vdhibo, hwilkit forscreffne half-
 fuæ bool jordh han fik / met sin hysfrw Cristinæ etcetera. Thennæ forscreffne byggestet
 oc halff bool jordh, agher oc engh, wodh oc tywrth / met alth sin tilliggelssæ, enthet
 vndhentagget, forscreffne Benth Nielssz beskedhen man Thuræ Diegn then samme dag /
 paa forscreffne tingh j skøth skøthæ oc kendes wel til tacke fornøghet oc betalith ath
 wæræ, saa ath hannom all / tings wel met nøgdes. Thi tilbanth han sigh oc sinæ arff-
 winge ath friig, hiemlæ oc til ath staa forscreffne Thure / Diegn oc hans arffwinge for-
 screffne jordegotz til ewinnelig eyæ brugeskillindes for hwers mantz til tal eller gensiel-
 sæ / j nogher made, oc war samme skødhe stadugt meldh offuer alle tingbencke, oc ther
 war enghen gensielsæ emodh. / Til hwes ydhermere forwaring tha haffuer jeg kerlige
 ombedet hed[her]lig oc welbyrdig man her Prebert høffuitzman / pa Skiøldenness, at han
 paa mynæ weinæ haffuer ladh hengt sith jngseilæ nædhen fore thette breff mett flere
 danne mentz / jngseilæ, som ære forneffnde Mogns Mand herritzfogt, her Hans Jepssz,
 sogneprest j Ølsie, Jep Scolæ j Ølsiemaglæ, Per Arildssz i Walløe
 Dat die 2 loco vtsupra

Alle men, thette breff see eller høræ læsses, helsser jegh Mogns Mand herritzfoghit paa
 Ramsøherritztingh, / Ørien Jenssz i Kimersløffuæ, Oluff Mand i Dalby, Mattis Mickilssz i
 sammestet, Per Mattissz i Ølsie, Esbern Bondhe / i Spongagere, Mogns Olssz oc Jens
 Knudssz i Cløffuestet ewinnelige met Gudh, giøre widerhligt met thette obnæ / breff, ath
 anno Domini mcdlxxxviii^o then torsdagh nesth fore kynnemossæ war skickith for woss
 oc fleræ / dannæ men, som then dagh forscreffne herritztingh søghtæ, beskedhen man
 Benth Nielssz aff Ølsiemaglæ oc obenbare / berethæ, ath han for sin nødh oc trongh
 skyldh lowlige i fræ samfelde tingdage til forn paa forscreffne tingh / hafthæ lowbudhit
 en halff bool jordh met sin byggestet, som liggher i Høwæ Ølsie paa then wester gadhe /
 imelløm the garæ, ther som Poul Perssz oc Jes Perssz nw vdhibo, hwilkit forscreffne half-
 fuæ bool jordh han fik / met sin hysfrw Cristinæ etcetera. Thennæ forscreffne byggestet
 oc halff bool jordh, agher oc engh, wodh oc tywrth / met alth sin tilliggelssæ, enthet
 vndhentagget, forscreffne Benth Nielssz beskedhen man Thuræ Diegn then samme dag /
 paa forscreffne tingh j skøth skøthæ oc kendes wel til tacke fornøghet oc betalith ath
 wæræ, saa ath hannom all / tings wel met nøgdes. Thi tilbanth han sigh oc sinæ arff-
 winge ath friig, hiemlæ oc til ath staa forscreffne Thure / Diegn oc hans arffwinge for-
 screffne jordegotz til ewinnelig eyæ brugeskillindes for hwers mantz til tal eller gensiel-
 sæ / j nogher made, oc war samme skødhe stadugt meldh offuer alle tingbencke, oc ther
 war enghen gensielsæ emodh. / Til hwes ydhermere forwaring tha haffuer jeg kerlige
 ombedet hed[her]lig oc welbyrdig man her Prebert høffuitzman / pa Skiøldenness, at han
 paa mynæ weinæ haffuer ladh hengt sith jngseilæ nædhen fore thette breff mett flere
 danne mentz / jngseilæ, som ære forneffnde Mogns Mand herritzfogt, her Hans Jepssz,
 sogneprest j Ølsie, Jep Scolæ j Ølsiemaglæ, Per Arildssz i Walløe.

Datum die et loco vtsupra.

1488 Jan. 31.

Perg. med Huller til 5 Segl; de 3 første Remme mangler, de 2 sidste (der findes) har tidligere været brugte og er endnu omvundne med Blaar, men Seglene mangler.

1720, var det vel for stor en Erobring for Svane at gøre; det gik til C. C. von Gabel. Og Erhvervelser fra Skjoldenæsholm og Giesegaard kunde heller ikke foretages. Samme Forhold genfindes i anden Epoke, da Ringsted Kloster alt tilhørte den Neergaardske Slægt (Johan Thomas Neergaard, Broder til Etatsraad J. B. Neergaard), og Skjoldenæsholm tilhørte den Danneskiold-Laurvig'ske Familie, der senere afhændede hele Godset til Etatsraad Neergaards Enke. Hofjægermester Svane har næppe haft anden Plan med sin Strøgods-erhvervelse end en simpel Udvidelse af Godset; Oprettelse af nye Avls- eller Hovedgaarde har sikkert ikke været hans Tanke. I den Svane'ske Epoke erhvervedes: 1 Gaard i Ramsøllille (1690), 1 i Havdrup (1697), 2 i Ørsted (1705), 1 i Højelse (1707), 4 i Bregentved og 1 i Tokkerup (1719), 1 i Jersie og 1 i Assindløse (1720), 5 i Ørsted (1721) og 1 i Jersie (1732).

Blandt de Gaarde, som i Frederik Svanes Periode kom under Svenstrup havde flere en gammel Historie bag sig, hvilket ganske særligt gælder Gaarden i Højelse. Denne Gaard har igennem et Par Aarhundreder tilhørt en gammel Bondeslægt, hvis Spor kan følges tilbage til 1475. I nævnte Aar, den 1' Juli, pantsætter Per Tuesz i Ølsylille til Mette Peders i Ølsy, Per Oxes Efterleverske, en Fjerding Jord paa Ølsy Mark for 5 lødige Mark og 20 Groter. Faa Aar efter er denne Familie imidlertid kommen i økonomisk Fremgang, idet Sønnen af fornævnte Per Tuesz, Thuræ Diegn i Ølsiæ indløser Pantet hos Mette Peders ibid. den 2' Juli 1482, og den 31' Januar 1488 køber samme Thuræ Diegn af Benth Nielsz af Ølsiemaglæ $\frac{1}{2}$ Boel Jord i Høwæ Ølsie paa den vestre Gade mellem de Gaarde, som Poul Persz og Jes Persz bor i, og som Benth Nielsz fik med sin Hustru Christine. Her omtales første Gang den gamle Ejendomsgaard i Højelse.

Den 9' Juli 1506 foreligger et Arveafkald paa Gaarden fra Jep Twræsz, Sognedegn i Sywff, til Fordel for Halvbroderen Mattis Twræsz af Høffueølsiæ. Thuræ Diegn og hans Hustru er begge døde, Mattis Twræsz bebor nu selv Gaarden, der ligger mellem Poul Petersens og Niels Olsens Gaarde.

Den 1' Juli 1554 foregaar atter Ejerskifte, idet Niielss Matsønn i Skiennndtz-uittmagle, Jenns Olsønn i Spanngagere og Annders Niielssønn i Ørninngge giver Afkald til Fordel for Peder Matsønn i Høieølsiig, der er Broder til den første og Svoger til de to sidste. Paa dette Tidspunkt har Gaarden været bortfæstet til en Mand ved Navn Lauriitz Pedersønn. Fra 5' December 1558 foreligger et Skøde, hvori de samme Personer bekræfter ovennævnte Ordning.

Den 28' Oktober 1622 gives Arveafkald paa Gaarden til Fordel for Mads Pederszen, som selv bebor den, fra Rasmus Pederszen i Jersie efter deres sal. Forældre Peder Madszen och Sidszel Knudsdaatter i Høffuelsze. Arveafkaldet omfatter ogsaa Lodderne efter deres sal. Søstre Boeld Pedersdaatter og Karin Pedersdaatter.

Mads Pedersen har næppe haft Arvinger og er saaledes den sidste Descendent af Per Tueszens gamle Bondeslæggt. Dennes Repræsentanter er, saaledes som Skøderne¹⁾ giver Oplysning derom, anført samlet nedenfor, Aarstallene, fra hvilke Navnene kendes, er vedføjet:

Per Tuesz (1475)			
Thuræ Diegn (1482, 1488)			
Mattis Twræsz (1506)	Jep Twræsz, Sognedegn i Sywff (1506)		
Peder Matsønn (1554, 1558) g. m. Sidszel Knudsdaatter	Datter, g. m. Jenns Olsson i Spanngagere. (1554, 1558)	Datter g. m. Anders Nielsønn i Ørninng. (1554, 1558)	Nielss Matsønn i Skiendtzuittmagle (1554, 1558)
Mads Pederszen, (1622, 1662, 1663)	Rasmus Pederszen, i Jersie (1622)	Boeld Pedersdaatter, (1622)	Karin Pedersdaatter (1622)

Den 10' Januar 1662 udbød Mads Pedersen sin Gaard i Højelse til Salg; Ridefogeden fra Gisselfeld mødte og krævede undersøgt, om Gaarden var fri, saa den kunde sælges, og var dette Tilfældet, maatte hans Herskab være nærmest til at købe den. Forholdet var nemlig efter alt at dømme det, at Peder Oxe, Gisselfelds tidligere berømte Ejer, i 1576 havde erhvervet sig Kronens Afgiftsrettigheder (Herligheden) i denne jordegne Gaard, samt Tilladelse til at tilforhandle sig Ejendomsretten, og det maa bero paa en Misforstaaelse, naar det under Sagens videre Gang blev angivet, at Afgiftsretten, der udgjorde 2 Mk. i Penge 1 Mk. 4 Sk. Stød, 2 Td. Havre udi Hartkorn anslaget og 4 Td. Havre Gæsteri, skulde være en Kendelse for Forsvar. Hvordan det nu end forholder sig hermed, saa tog Mads Pedersen ikke Hensyn til Ridefogedens Paastand om Gisselfelds Forkøbsret og gav d. 13' November 1663 Sognepræst i Højelse Claus Hansen Skøde paa Gaarden. Han anfører deri, at han og hans Slægt har haft Gaarden i over 100 Aar.

Da Overkammerjunkeren Adam Levin Knuth ved Skøde af 13' Marts 1689 overtog Gisselfeld efter Enkegrevinde Sophie Dorothea Marschal, Grevinde til Schackenborg, var der ikke i Jordebogen tilført nogen Bemærkning om, at forhenværende Sognepræst Claus Hansens Gaard i Højelse stod i et andet Forhold til Godset end de almindelige Fæstegaarde, og da Gaarden i Christian V's Matrikel var bleven ansat til ca. 8 Td. Hartkorn, fordrede Knuth Afgiften forhøjet. Claus Hansen paaberaabte sig sine gamle Adkomstbreve og hævdede Forhøjelsens Ulovlighed; men Knuth blev ved sit. Endelig opnaaedes et Kompromis, idet Knuth i Skrivelse af 8' Juni 1690 tilsagde Sognepræsten Ret til at beholde Gaarden for den ringe Afgift, saa længe han selv eller hans Hustru kunde nyde den, mod at han afleverede alle de gamle Skøder paa Gaarden til Knuth.²⁾

¹⁾ Tidligere i Svenstrup Godsarkiv, nu i Rigsarkivet. ²⁾ jvf. O. F. C. Rasmussen: Optegnelser om Gisselfeld. Nestved 1868. 155-157.

Efter at de gamle Præstefolk var døde, blev Gaarden anset som en almindelig Fæstegaard under Gisselfeld og solgtes i 1777 af Greve F. C. Dannekiold-Samsøe til Etatsraad Jens Bruun Neergaard til Svenstrup. Fæsteren hed dengang Hans Pedersen, Gaardens Hartkorn var 8 Td. 1 Skp. 1 Fdk. 2 Alb., og dens Ydelser var følgende: Landgildepenge 3 Mk. $\frac{1}{2}$ Sk., 6 Td. Byg, 2 Td. Havre og 1 Lam; Hoveripenge 5 Rdl.

Gaarden forblev kun kort Tid under Svenstrup, idet den i Slutningen af det 18' Aarhundrede solgtes til Vallø.

De øvrige Gaardes Historie belyser paa en interessant Maade Forholdene indenfor det kongelige Finansvæsen: De 2 Gaarde i Ørsted, som Hofjægmester F. Svane købte den $\frac{1}{5}$ 1705, tilhørte dengang Sigfred Friis Dverrig, Assessor i Højesteret og Borgmester i København; formodentlig har han paa første eller anden Haand faaet dem ved Krongodsreduktionen efter Svenskekrigene.

Den $\frac{18}{1}$ 1720 købte Svane en Gaard i Assindløse af Peder Benzon til Geddesdal, Etats-, Justits- og Kancelliraad samt Assessor i Hofretten; denne Gaard havde Benzon købt direkte af Kongen. Samme Dag afgjordes ligeledes mellem Benzon og Svane Køb af en Gaard i Jersie, som skrev sig direkte fra Krongodsreduktionen. Og endelig kan det samme siges om den Gaard i Højelse, som Svane den $\frac{12}{7}$ 1707 købte paa Auktionen over »sal. Frue Margretha Geddes Sterfbo«; den var efter Krigen blevet solgt til Hans Olufsen, Kgl. Majestæts forrige Køkkenskriver; fra ham gik den 1669 til Viceskatmester Holger Vind til Gundestrup og kom derefter under Geddesdal.

Mange af de Gaarde, som i denne Periode kom under Svenstrup, havde ført en omtumlet Tilværelse, hvilket ikke mindst gælder dem, der bortspillede i Frederik IV's »Landbrugslotteri«; Historien udviser, at dette Gods ofte faldt paa Steder, hvor det betragtedes som et nødvendigt, men ret omstændeligt Gennemgangsled til rede Penge: Den $\frac{16}{1}$ 1721 vandt Oberst over »et gevorben Regiment til foeds« Andreas Augustus Pretorius to Gaarde i Ørsted; allerede den $\frac{15}{3}$ samme Aar skødede han Gaardene til F. Svane. Den $\frac{9}{1}$ 1721 vandt Major ved Livgarden til Fods Friderick von Schlanbusch en Gaard i Ørsted, den blev ogsaa solgt til Svane den $\frac{3}{3}$, og den $\frac{9}{6}$ fik Schlanbusch først kongeligt Skøde paa den. Paa samme Maade gik det med endnu en Gaard i Ørsted; her var det Stabskvartermester Henrich Tønsted, som fik Gevinst d. $\frac{11}{12}$ 1720; men da han selv var fraværende, lod han »Ober Conducteur« Tarchel sælge den til Svane d. $\frac{81}{3}$ 1721; ogsaa her kom det kongelige Skøde først tre Maaneder efter Salget.

Disse Gaarde faldt dog forholdsvis hurtigt til Ro under Svenstrup; men som et Eksempel paa, hvor lidet stabil en saadan Lotterigaards Skæbne kunde være, kan anføres Vindingegaarden. Den blev d. $\frac{14}{1}$ 1721 vundet af Regi-

SVENSTRUP GODS 1803

Sogn	By	Gaarde	Huse	Hartkorn Ager og Eng				Skovskylde			
				Td.	Sk.	Fd.	Alb.	Td.	Sk.	Fd.	Alb.
Borup	Svenstrup Hovedgaard			77	5	0	1	7	3	2	2
—	Bastebjerg			7	7	3	2	1	5	1	1
—	Teglværket		2								
—	Grønholt	2	13	17	1	3	0	4	4	2	2
—	Lammestrup	8	8	49	7	0	1	4	1	1	1
—	Stubberup	2	11	20	4	2	0	4	4	2	2
—	Borup	5	11	33	5	1	0	2	5	0	0
—	Gammerød	4	5	24	6	2	0	3	6	0	0
—	Ørninge	3	3	26	2	0	2				
—	Hejnede	6	10	41	4	2	2	1	2	0	0
—	Urup	3	4	23	4	2	0	1	3	2	2
	Ialt i BORUP SOGN . .	33	67	323	1	1	2	31	4	1	1
Kimmerslev	Kimmerslev (1 Mølle) .	8	19	70	7	0	1	1	2	2	2
Dalby	Dalby	6	7	52	1	3	1	0	1	0	0
—	Kløvested	13	5	90	2	1	1	2	7	1	1
—	Regnemark	1		4	3	0	0	0	0	0	2
	Ialt i DALBY SOGN . .	20	12	146	7	0	2	3	0	2	0
Ejby	Stenkelstrup	1		17	3	2	0	0	3	1	1
Daastrup . .	Truelstrup	3	3	17	5	1	1	0	5	0	0
Vigersted . .	Agestrup Vænge m. m. .		3	0	5	2	1	0	2	0	0
—	Aagerup	3	14	26	3	1	2 ² / ₃	0	3	2	2
—	Vigersted	6	11	50	2	0	3 ¹ / ₃	0	7	1	1
—	Ortved (1 Mølle)	11	29	95	4	3	2	7	1	2	2
—	Snekkerup (1 Kro)	10	18	73	2	0	1 ¹ / ₂₄	1	6	3	1 ²⁵ / ₄₈
	Ialt i VIGERSTED SOGN	30	75	246	2	0	2 ¹ / ₂₄	10	5	2	2 ⁵ / ₄₈
	Ialt for Hovedgodset	95	176	822	2	2	2 ¹ / ₂₄	47	5	1	1 ²⁵ / ₄₈
	Strøgods undtaget fra Salget i 1807	5	17	34	4	1	0				
	Strøgods solgt i 1807 . .	27	21	260	4	0	1 ¹ / ₁₆				
	Tilsam. Svenstrup Gods	127	214	1117	2	3	2 ⁵ / ₄₈	47	5	1	1 ²⁵ / ₄₈

Endvidere Borup og Kimmerslev Sogns Kirketiende — 46 Td. matrikuleret Tiende-
hartkorn og 25 Td. 2 Skp. Mølleskyld.

mentskvartermester Hans Hahn, og den $\frac{2}{3}$ 1722 blev den skødet fra ham til Justits- og Kancelliraad Severin Junge. Godt 3 Uger efter, nemlig d. $\frac{27}{3}$, gav Junge den tidligere Fæster Peder Jensen Skøde paa Gaarden, og d. $\frac{18}{3}$ 1734 gik Gaarden atter tilbage til Junge. Saa drog den videre d. $\frac{4}{6}$ til Conrad Ditlev Greve af Reventlow, derefter tilhørte den Tølløsegaard, og endelig skødede Friederich Brabrandt til Sonnerup den til Etatsraad Jens Bruun Neergaard til Svenstrup d. $\frac{12}{2}$ 1782.

Endvidere erhvervedes der i Svanes Periode nogle spredt liggende Gaarde, som enten frasolgtes andre Godser af lokale eller økonomiske Grunde; men heri afspejles i det store og hele kun, hvad der er sagt om denne Sag i Anledning af Hovedgodsets Arrondering.

Den Neergaard'ske Epoke i Strøgodsbevægelsen indlededes med, at Greve F. C. Danneskiold-Samsøe den 5^e Februar 1777 fik kongelig Bevilling til at bortsælge Gisselfelds Strøgods for derved at bøde paa Godsets daarlige Økonomi. Herved bortsolgtes til Etatsraad J. B. Neergaard 4 Gaarde i Tranegilde, 12 i Ølsemagle og 1 i Højelse foruden nogle Huse; Gisselfelds Ejer havde med bestemt Formaal samlet dette Gods, og dets vel arronderede Beliggenhed gjorde utvivlsomt sit til, at Etatsraad Neergaard genoptog den efter F. Svane henlagte Tanke at skaffe Svenstrup Gods nye Udvidelser i Københavns Amt. Endnu knyttede han inden sin Død den foran omtalte Vindingegaard til Svenstrup; men hermed ophørte ogsaa Interessen for at samle Strøgods, og da Major J. A. Neergaard, Etatsraad J. B. Neergaards næstældste Søn, i 1803 var bleven Ejer af Svenstrup, gjorde han det snart efter definitivt af med dette Princip ved Bortsalg af næsten alle sine spredt liggende Ejendomme.

Tidligere havde der nu og da været nogen Afgang af Strøgods, f. Eks. bortsolgte Grev Oertzen allerede tidligt en Gaard i Tokkerup, Allerslev Sogn (købt d. 18^e September 1719 af Kong Frederik IV), og i Etatsraad og Etatsraadinde Neergaards Tid solgtes to Gaarde i Højelse til Vallø og tre Gaarde i Hejnerup til Bregentved. Men langt den største Del, som forøvrigt væsentlig bestod af de foran omtalte af Gisselfeld købte Gaarde, blev af Major Neergaard afhændet ved Skøde af 21^e Marts 1807 til Oberkrigskommissær Frederik Christian Smith, Kontorchef og Sportelkasserer i Admiralitetet samt Etatsraad. F. C. Smith tilhørte en i hine Tider ret pengestærk Slægt; Faderen Hans Danielsen Smith var vistnok Købmand i Rødby, og Søsteren Barbara Hansdatter Smith var gift med en af Neergaard'ernes Hovedforbindelser, baade hvad angaar Tømmerleverancer til Hovedbygningens Opførelse i 1780erne og Salget af Gavntræ fra Svenstrup, nemlig Købmand Boas Larsen i Roskilde. Godset arvedes i 1821 af F. C. Smiths Søn, Politiretssassessor Johannes Lem Smith i København, og da han døde ugift, overgik det ifølge testamentarisk Bestemmelse til Københavns Universitet som et Legat (Kapital 600,800 Kr.) for videregaaende Studerende.

Det saaledes afhændede Gods bestod af 5 Gaarde i Ørsted, 1 i Ramsølille, 1 i Havdrup, 2 i Jersie, 14 i Ølsemagle og 3 i Tranegilde samt en Del Huse, og det samlede Hartkorn udgjorde 239 Td. 3 Skp. 2 Fdk. Salgssummen var 70,000 Rdl., men da Godset ikke forrentede denne Sum, skulde Major Neergaard aarlig i 15 Aar betale Køberen 1200 Rdl. Iøvrigt havde Majoren først tilbudt Godset til Bønderne, men, saavidt man kan se, købte kun en Fæster i Tranegilde sin Gaard.

Kun en lille Del af de under de to Strøgodsepoker indsamlede Gaarde og Huse kom til at følge Svenstrup Gods op til Nutiden, nemlig Vindingegaarden, som Major Neergaard ønskede at bevare som Bedested for Godsets Køretøjer paa Vejen til og fra København, endvidere 4 Gaarde og 1 Hus i Bregentved By, Ousted Sogn, 6 Huse i Søster Svenstrup, Daastrup Sogn, og 10 Huse i Ørsted Hestehave. Disse sidste har deres egen lille Historie, idet deres Oprindelse skyldes en mellem Major Neergaard og Gaardmændene i Ørsted d. 3^e Marts 1807 indgaaet Overenskomst om, at der fra 4 af Gaardene skulde afgives 3 Td. 7 Skp. 3 Fdk. $\frac{9}{11}$ Alb. Ager- og Engshartkorn til 10 Huslodder mod, at hver af de 4 Gaardmænd i deres Fæstetid aarlig skulde have en Erstatning paa 21 Rdl.

Efter det nys omtalte store Salg havde Svenstrup Gods faaet den Skikkelse, som det skulde komme til at bevare i over 50 Aar, og som en Milepæl paa Godsdannelsens lange Vej markerer foranstaaende Jordebogsopgørelse det foreløbige Enderesultat.

LANDGILDEN

AF

HENRIK LARSEN

DEN Afgift, som Bønderne i ældre Tid betalte til Jordejeren, anses i Almindelighed for at have været uforanderlig, hvilken Mening blandt andet hyldes af Prof. Johs. Steenstrup i hans Afhandling om Fæstebondens Retsforhold i ældre Tid¹⁾, og ligeledes af O. F. C. Rasmussen i hans bekendte Bog om Gisselfeld²⁾. Da der for Svenstrup findes en Række Jordebøger fra 1454 og til Nutiden, har man her den bedste Lejlighed til at undersøge dette Spørgsmaal ved at følge de enkelte Gaardes Historie gennem dette Tidsrum.

Th. B. Bang har allerede foran meddelt den ældste Jordebog fra 1454 samt fulgt Udviklingen i nogle af Byerne indtil 1622, da Svenstrup overgik til Roskilde Domkapitel. Af hans Afhandling fremgaar det, at Landgilden i de 4 Byer Kimmerslev, Borup, Gammerød og Lammestrup i Tiden 1454-1622 er bleven betydeligt nedsat. Tager man kun Hensyn til Kornlandgilden, da udgjorde denne for de 4 nævnte Byer 1454 tilsammen 79 Pund, 1555 69½ Pund og 1622 47½ Pund. Dog maa det erindres, at mellem 1555 og 1622, da den største Nedsættelse fandt Sted, er to tidligere afgiftsfri Byer Svenstrup og Grønholt ansat til en Landgilde af tilsammen 9 Pund Korn, som rettelig burde lægges til Landgilden 1622, da Nedsættelserne, som det senere skal paavises, tildels staar i Forbindelse med dette Paalæg.

Undersøger man Landgilden i de Byer, hvor tidligere kun enkelte Gaarde hørte under Svenstrup Len, vil man her finde en lignende Tilbagegang i Afgifterne, selv om den ikke er saa stor. De to Gaarde i Aagerup gav 1454 tilsammen i Landgilde 6 Pund Byg, 1 Sk. Grot samt Andel i den fælles Skat; 1555 er deres Afgift forandret til 1½ Td. Smør, 10 Groter Kopenge, 30 Sk. Gæstningspenge og 9 Sk. Ærvedspenge³⁾. Da imidlertid 6 Pund Byg efter Da-

¹⁾ Hist. Tidsskr. 5^e R. VI. 655-714. ²⁾ O. F. C. Rasmussen: Optegnelser om Gisselfeld. Nestved 1868. ³⁾ Gæstningspenge eller Gæsteripenge er Afløsning for Underhold af Ejeren eller hans Føged; Ærvedspenge er Arbejdspenge.

tidens Beregning var 24 Td. Hartkorn, medens $1\frac{1}{2}$ Td. Smør kun var 18 Td., er Landgilden ikke alene forandret fra Korn til Smør, hvad sikkert maa betragtes som en Tilbagegang, men tillige nedsat. I Skødet til Ærkebiskop Svane 1666 er der i Stedet for 2 Gaarde anført 1 Gaard og 2 Vænger med en samlet Landgilde paa 10 Ottinger Smør og 24 Sk. Penge; derimod nævnes i Roskildegaaards Lens Matrikel 1662 to Gaarde, der tilsammen gav 9 Ottinger Smør og 24 Sk., hvad utvivlsomt er det rigtige, da Svenstrup Len altid har haft 2 Gaarde i Aagerup. I begge Tilfælde er Afgiften bleven nedsat. Landgilden af den Gaard i Vigersted, der fra gammel Tid af hørte under Svenstrup, var 1454 og 1555 2 Pund Byg og nogle mindre Afgifter, men 1666 kun $1\frac{1}{2}$ Pund Byg. De 4 Gaarde i Snekkerup under Svenstrup gav 1454 og 1555 4 Pund Byg, $\frac{1}{2}$ Fj. Smør samt nogle mindre Afgifter, men i Skødet 1666 er deres samlede Landgilde kun $2\frac{1}{2}$ Pund 20 Skp. Byg, $1\frac{1}{2}$ Fj. Smør, 1 Td. Havre, 2 Høns; tillige er den ene af Gaardene nedlagt, og dens Jord lagt under en af de øvrige. Kornlandgilden af de to Gaarde i Kløvested var 1454 og 1555 $4\frac{1}{2}$ Pund Byg, men 1664 kun 4 Pund.

Man ser ogsaa Tilbagegangen tydeligt i Lenets samlede Landgilde. Denne var 1454 i Følge Roskildebispens Jordebog: 9 Læster $3\frac{1}{2}$ Pund Byg, 1 Læst Mel, 4 Td. Smør, 2 Okser, 1 Mk. Sølv, 17 Svin, 17 Faar, 17 Lam, 17 Gæs, 90 Høns, 5 Td. Havre. I Aaret 1555, da Lenet endnu havde samme Omfang, naar undtages, at Bastebjerg, hvis Landgilde var 1 Td. Smør, var fraskilt, var Landgilden: $7\frac{1}{2}$ Læst 2 Pund 2 Skp. Byg, $11\frac{1}{2}$ Pund Rug, $25\frac{1}{2}$ Td. Havre, 3 Td. 1 Fj. Smør, 15 Bolsvin, 6 Faar, $23\frac{1}{2}$ Lam, 17 Gæs, 60 Høns, $24\frac{1}{2}$ Mk. 7 Sk. 5 Penninge.

I en enkelt af de Byer, der senere kom under Svenstrup, synes der ligeledes at foreligge en Nedsættelse af Landgilden. Denne var 1406 for Ørninge, som den Gang kun bestod af een Gaard, 12 Pund Korn, men 1568 var den i Følge Roskilde Domkapitels Jordebog¹⁾ for hver af de 3 Gaarde, som Byen nu bestod af, 3 Pund Byg, 2 Sk. Grot, 1 Lam, 4 Høns; Afgiften af Urup, der 1406 ialt var 6 Pund 16 Skp. Korn, er 1568 steget til $6\frac{1}{2}$ Pund Korn, 1 Fj. Smør, 34 Sk. Penge, 2 Lam, 2 Gæs. Men denne Forhøjelse er muligvis fremkommen ved, at Godset her er blevet forøget med en Gaard. Derimod er Landgilden omtrent forbleven uforandret fra 1568 til 1664; de 34 Sk. i Urup er erstattet af 4 Høns, hvis Værdi dog ikke var saa stor, og de 2 Sk. Grot i Ørninge af 1 Ort Penge. Uvist er det ligeledes, om der foreligger en Nedgang i Truelstrup. Da Byen 1366 blev pantsat (jvnf. Side 95), var det paa de Betingelser, at dersom Pengene ikke blev betalte til den fastsatte Termin, næste St. Mortens Dag, skulde der aarlig udredes 16 Pund Korn af Byen. Denne Afgift er betydelig højere end den, som senere gaves af Byen. Den

¹⁾ Arnamagn. Saml. 876 4to.

var 1585 for hver af Byens 3 Gaarde 1½ Fj. Smør, 1 Td. Gæsterihavre og et Fodernødshold. Man fristes til at antage, at de 16 Pund Korn ikke er Byens daværende Landgilde, men en i Pantebrevet indsat Ydelse, da det synes utroligt, at Byen, hvis Hartkorn senere var c. 17 Td., kan have givet 16 Pund (64 Td.) Byg i Landgilde.

Førend Aarsagen søges til alle disse Nedsættelser, maa det undersøges, paa *hvad Tid* de har fundet Sted. Af Jordebogen fra 1555 ses det, at Landgilden allerede den Gang var bleven nedsat for de to Gaarde i Aagerup samt for Byerne Borup og Kimmerslev, i den sidstnævnte By dog næppe længe i Forvejen i Følge en Anmærkning i Jordebogen. I den følgende Tid indtil 1622 er Landgilden atter bleven nedsat i Borup og Kimmerslev samt desuden i Lammestrup, Gammerød og for Gaardene i Aagerup, Vigersted og Snekkerup. Om Nedsættelsen for Gaardene i Kløvested vides kun, at den maa være sket, medens de tilhørte Roskilde Domkirke. Derimod vides der ingen Nedsættelser at være foretaget efter 1622, og indtil Ærkebiskop Svane fik Skøde paa Svenstrup.

I de Byer, som i Slutningen af det 16' Aarh. erhvervedes ved Mageskifte fra Adelen (se S. 95-96), har der heller ingen Nedsættelser fundet Sted. Landgilden af Gaardene i Hejnede var 1574 for hver Gaard 2 Pund Korn, 1 Lam, 1 Gaas og Gæsteri, i Skødet 1666 er Gæsteriet erstattet af 2 Td. Havre. De 8 Gaarde i Ortved, der tidligere hørte under Vallø, svarede 1576 i Følge Ringsted Klosters Jordebog, i hvilken de af en eller anden Grund er indført, hver i Landgilde 1 Fj. Smør, 2 Pund Byg, 1 Bolsvin, 1 Bolfaar, 1 Lam, 1 Gaas, 1 Skp. Havre, 4 Høns og i Fællesskab 1 Ko. I Aaret 1664 var Afgiften den samme, naar undtages, at de i Stedet for 1 Ko gav 2 Mk. hver. Gaardene i Dalby gav, da de i 1574 erhvervedes fra Erik Juel til Udstrup, tilsammen 9½ Pund Byg, 1 Sk. Grot og for de 3 Gaardes Vedkommende Gæsteri. I Skødet 1666 er Kornlandgilden uforandret, derimod yder alle Gaardene nu i Stedet for Gæsteri tilsammen 9½ Td. Havre og 2 af Gaardene desuden hver 1 Sk. Grot.

Nedsættelserne synes altsaa at være indskrænkede til det 16' Aarhundrede og, efter forskellige Kongebreve at dømme, særlig til Aarene 1574-78. Den 3' August 1574 fik Lensmanden Eggert Ulfeld saaledes Ordre til at lade Oldinge sætte 3 Gaarde i Borup for en rimelig Landgilde, da Beboerne havde klaget over denne. To Aar efter klagede nogle af Bønderne i Lammestrup over deres Landgilde, og Lensmanden fik da 30' Marts 1576 samme Ordre med Hensyn til deres Gaarde. Aaret efter fik den følgende Lensmand Lave Beck 17' Juni 1577 en lignende Ordre for Kimmerslev. Samme Lensmand lod i Følge kongelig Ordre Roskildegaaards Len beride og fandt derved, at en Del Gaarde stod øde og forfaldt, fordi de var satte for højt i Landgilde. Han fik derfor 29' April 1578 Ordre til at lade Oldinge sætte Kronens Gaarde

i nogle Byer, hvorimellem Vigersted, Aagerup og Gammerød, for en rimelig Landgilde.

Den nærmeste Aarsag til Nedgangen i Landgilden maa sikkert søges i et *forøget Hoveri*. Roskildebispens Jordebog giver for Svenstrup Len Oplysning om det Arbejde, som Bønderne skulde udføre, hvad de senere Jordebøger ikke gør, og deraf fremgaar, at det meste Arbejde paa Gaarden maa være udført af de 18 Ugedagsbønder i Svenstrup og Grønholt. Af de øvrige Bønder var Beboerne paa de 3 store Gaarde i Borup fri for Arbejde, medens Bønderne i Kimmerslev kun skulde gøre lidt Arbejde; men netop i disse to Byer er det, at Landgilden først bliver nedsat. Mærkeligt er det, at de smaa Gaarde i Borup i Følge Roskildebispens Jordebog gjorde Arbejde, thi enten maa dette være bleven dem paalagt efter at Bispen har overtaget Byen, eller ogsaa maa de tidligere have gjort Hoveri et andet Sted. Imidlertid laa Skovkloster, hvorunder de tidligere hørte, for langt borte til, at de kan have gjort Hoveri der, og hvorfor gjorde de 3 store Gaarde ikke ogsaa Hoveri? Da Forholdene i Borup med de 3 store og 7 mindre Gaarde minder stærkt om Svenstrup Hovedgaard med sine 8 Gaardsæder, synes det ikke usandsynligt, at Skovkloster i Borup har haft en større Gaard, hvortil de smaa Gaarde har gjort Hoveri. Da Roskildebispen overtog Borup, er saa denne Gaard bleven delt i 3 mindre, da det var unødvendigt at have 2 Hovedgaarde her. Ophøret af de mindre Gaardes Hoveri har maaske været medvirkende til, at Landgilden er bleven nedsat for de 3 store Gaarde i Borup. Samme Aarsag kan maaske ogsaa have bevirket, at Afgifterne for Ørninge blev nedsat, idet Bønderne i Urup muligvis har gjort Hoveri paa Gaarden her.

De senere Nedsættelser af Landgilden i Aarene 1574-78 kan maaske sættes i Forbindelse med, at Ugedagsbøndernes særlige Arbejde da var ophørt, hvad der ses af et Kongebrev af 13' Okt. 1572. Dog har sandsynligvis den nordiske Syvaarskrig, der endte 1570, ved sine Udskrivninger og Skattepaalæg haft sin Del i Nedsættelserne. Derimod synes disse ikke at kunne skyldes Nedgang i det dyrkede Areal, da der undertiden optoges ny Jord til Dyrkning; saaledes nævnes i Roskildegaards Lens Jordebog 1601, at Bønderne i Aagerup havde indtaget et Stykke Jord af Overdrevet, hvoraf de gav særlig Landgilde, og i Kimmerslev var der 1622 ligeledes 2 Vænger, som ikke nævnes i tidligere Jordebøger.

Af det foregaaende ses det, at Landgilden kunde nedsættes, naar Omstændighederne talte for det. Men i Almindelighed blev den betragtet som en uforanderlig Afgift. Den egentlige Aarsag hertil er vel den, at Jordens Ydeevne i Middelalderen var omtrent den samme Aar efter Aar, ligesom der næppe skete større Forandringer i det dyrkede Areal's Størrelse, og dette førte atter til, at man betragtede Bøndernes Afgifter som vedtægtsmæssige

Forhold. Dette blev senere slaaet fast ved kongelige Forordninger og fik Lovkraft ved Danske Lov (3-13-14), der siger, at ingen Bonde skal være pligtig til at levere andet, enten i Varer eller Penge, end hvad han staar for i Jordebogen.

Men blev det nu altid overholdt i Praksis? Foran er omtalt, at der, medens Roskilde Domkapitel ejede Urup, muligvis foreligger en Forhøjelse af Landgilden. Men ellers synes større Forhøjelser ingen Steder at have fundet Sted, derimod finder man undertiden, at der er foregaaet mindre Forandringer, eller sket mindre Paalæg; saaledes er der i Snekkerup i Jordebogen 1555 paalagt 2 Gaarde 1 Sk. Grot hver, medens der i Vigersted er paalagt 9 Sk. Ærvedspenge.

Blandt Svenstrup Lens Gaarde fandtes forøvrigt kun et Par, hvor der kunde være Tale om at forhøje Landgilden, nemlig Gaardene i Stenkelstrup. De to Gaarde her svarede ca. 1600 hver 7 Rigsmark i Landgilde. I Jordebogen 1555 nævnes kun een Gaard, hvis Afgift var 5 Mark, men da der baade 1520 og 1569 var to Gaarde i Byen, har den anden maaske ikke hørt under Lenet i 1555. Her er ganske vist Landgilden forhøjet fra 5 Mark til 7 Rigsmark, men denne Forhøjelse kan skyldes Pengenes Forringelse, og selv den forhøjede Landgilde er i alt Fald ubetydelig for en Gaard paa ca. 8 Td. Hartkorn¹⁾. En anden lavt skyldende Gaard var den i Regnemark under Roskildegaaards Len; den gav i Landgilde $\frac{1}{2}$ Bolsvin, 1 Td. Havre, 1 Sk. Grot, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns eller i Landgildehartkorn ca. $1\frac{2}{3}$ Td., medens dens Hartkorn efter Christian V's Matrikel var ca. 4 Td.

At disse tre Gaardes Landgilde forblev omtrent uforandret viser, at man paa Kronens Gods ikke forhøjede Landgilden, selv om den var meget lav. Forøvrigt havde Lensmanden, der vel var den, som nærmest skulde gøre det, selv Interesse i, at Landgilden var lav, idet der saa blev givet større Indfæstning, og af denne fik han som Regel sin Part.

Af de tidligere omtalte kongelige Ordre ses det, at Oldinge, det vil sige Bønderne selv, om ikke just Landsbyens egne Beboere, skulde fastsætte den ny Landgilde, hvis den gamle befandtes at være for høj. Dette kunde kun lade sig gøre, hvis der var faste Regler, hvorefter Landgildens Størrelse blev fastsat. Efter Arent Berntsen²⁾ blev 1 Td. Korn for hver 3 Td. Udsæd anset for en passende Landgilde; dette stemmer med, at man ved Mageskifter, saaledes ogsaa ved det, som 1622 blev foretaget mellem Kronen og Kapitlet, efter at en Trediedel af Udsæden var fratrasket for den Mark, som aarlig hvilede, regnede 3 Skp. Udsæd af Rug og Byg og 6 Skp. af Havre lig med 1 Skp. Byg eller Rug i Landgilde. Regelen passede paa Svenstrup Len 1622. Ved den

¹⁾ 7 Rigsmark (à 16 Sk.) blev 1664 ansat til $3\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn. 1 Mark var 1555 lig ca. 1 Kr. 38 Øre, 1664 lig ca. 65 Øre. ²⁾ Danmarckis oc Norgis Fructbar Herlighed. II. 83. Kbh. 1656.

Besigtelse, som blev foretaget i Anledning af Mageskiftet, blev den samlede Udsæd og Høavl for Lenet anslaaet til 1463 Td. 5 Skp. Hartkorn; trækker man en Trediedel fra for den Mark, som aarlig hvilede, bliver tilbage 976 Td. Hartkorn, der er lidt mindre end 3 Gange Landgilden, som var 346 Td. 1 Fdk. Hartkorn.

I de Byer, som Kapitlet fik 1622, gælder altsaa Regelen; men der var andre Byer paa Svenstrup Len, hvor der maa være beregnet mere i Landgilde end Regelen tillader, hvad der kan ses af efterfølgende Oversigt over Hartkornet efter Frederik III's og Christian V's Matrikler for Svenstrup Gods.

OVERSIGT OVER GAARDENES HARTKORN¹⁾

	1664				1688			
	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Svenstrup Hovedgaard	41	2	0	0	} . . . 77	. . . 5	. . . 0	. . . 1
Svenstrup By	17	3	0	0				
Borup	33	5	2	0	33	5	1	0
Gammerød	31	4	0	0	24	6	2	0
Lammestrup	} 66	. . . 4	. . . 0	. . . 0	} 49	. . . 7	. . . 0	. . . 1
Skæverup								
Stubberup	28	0	0	0	20	4	1	1
Grønholt	21	5	1	0	16	6	0	1
Hejnede	64	4	2	0	41	1	0	1
Bastebjerg	12	0	0	0	7	7	3	2
Ørninge	38	3	0	0	26	2	0	2
Kimmerslev	72	3	0	1	70	7	0	1
Kløvested	97	3	0	1	85	2	2	2
Dalby	52	4	2	0	42	0	3	0
Regnemark	1	4	2	0	3	7	1	0
Stenkelstrup	7	0	0	0	17	3	2	0
Truelstrup	16	3	0	0	17	5	1	1
Vigersted	49	0	0	0	41	6	0	0
Aagerup	32	0	0	1	25	3	2	1
Snekkerup	53	4	1	2	69	5	1	0
Ortved	106	1	0	1	65	6	3	1
Eilstrup	49	4	0	0	36	2	3	2
	894	5	0	0	775	0	2	2

Da Hartkornet efter den første Matrikel blev fastsat efter Landgilden, som efter en fastsat Takst blev omregnet til Td. Rug og Byg »hart Korn«, og efter

¹⁾ 1664 er en Tønde regnet til 6 Skp., 1688 til 8 Skp.

den anden blev beregnet efter Ejendommenes dyrkede Areal og Høavl, angiver Forholdet mellem disse to Matrikler ogsaa Forholdet mellem en Ejendoms Landgilde og Udsæd. For Svenstrup Hovedgaard er dog Hartkornet 1664 beregnet paa anden Maade, og til Husenes Hartkorn er intet Hensyn taget, da disse 1664 ikke blev matrikulerede.

Som man vil se, er Landgildehartkornet for de fleste Byer større end Hartkornet efter den sidste Matrikel, især i Ortved, Hejnede, Ørninge og Lammestrup. Den første af disse Byer var meget højt skyldsatsat efter Matrikelen 1664, og især gælder det de 8 Gaarde, der tidligere tilhørte Vallø; deres Hartkorn var 1664 126 Td. 2 Skp., men 1688 kun 63 Td. 1 Skp. 3 Fdk. 1 Alb., altsaa omtrent det halve. Grunden til disse Gaardes høje Hartkorn maa vist være, at de som liggende langt fra Hovedgaarden har været hoverifri. Samme Aarsag har maaske ogsaa bevirket, at det tidligere Adelsgods i Hejnede og Ørninge er højt skyldsatsat. Af Oversigten ses tillige, at de to Byer Kimmerslev og Borup, hvor der har været størst Nedgang i Landgilden, senere svarede den mindste Afgift i Forhold til deres Agerjord. Da efter Besigtelsen 1622 Arent Berntsens Regel passer her, fremgaar det, at denne nærmest gælder for hoverigørende Bøndergods. Hoverifri Gaarde har derimod maattet give en højere Landgilde, selv om 2 Td. Korn af 1 Td. Hartkorn (efter Christian V's Matrikel), saaledes som Tilfældet var i Ortved, maa anses for det højeste, en hoverifri Gaard kunde yde.

Muligvis var Kronens Bønder noget mere bebyrdede med Arbejde end Adelens, idet de ofte maatte forrette Arbejde, som egentlig burde have hvilet paa alle Bønder. Saaledes fik 30' Marts 1553 Bønderne i Ramsø og flere andre Herreder, undtagen Adelens egne Arvetjenere, Ordre til at arbejde i Graven ved Københavns Slot med Hest og Vogn i 2 Dage paa egen Kost.

Foruden at give Landgilde var Bønderne pligtige til ved visse Lejligheder at underholde deres Herremand eller hans Foged. Denne Gæsteriforpligtelse blev dog senere ofte afløst med en aarlig Ydelse, som oftest Havre eller Penge. Denne Afgift blev dog ikke medregnet ved Mageskifter. I Jordebogen 1454 findes intet Gæsteri nævnt; derimod gav 1555 nogle Gaarde i Snekkerup, Vigersted og Aagerup indtil 20 Sk. for Gæsteri. Det var ofte usikkert, om en Havreafgift var Gæsteri eller Landgilde. Den Havre, som var paalagt Byerne Kimmerslev, Borup, Gammerød og Lammestrup, blev saaledes i Matrikelen 1664 betragtet som Gæsteri, hvad der havde til Følge, at den ikke blev ansat til Hartkorn, uagtet Jordebøgerne ikke indeholdt noget herom, og den endog ved Mageskiftet i 1622 var bleven ansat til Hartkorn. Derimod blev den Havre, som Hejnede og Truelstrup gav, 1664 betragtet som Landgilde og sat i Hartkorn, skønt den ved Mageskifterne 1574 og 1585 angives at være Gæsteri.

Den vigtigste Landgildeydelse var Byg; Rug blev 1555 kun givet af en Gaard i Kvarmløse samt i Mel af Borup og Hesle Møller. Nogle Gaarde i Aagerup, Snekkerup, Truelstrup, Stubberup og Ortved gav helt eller delvis deres Landgilde i Smør. Men ved Siden heraf blev der givet en Mængde andre Varer, maaske for at fordele Landgilden paa Landbrugets forskellige Erhvervsgrene, saaledes Havre, Svin, der paa Svenstrup Len alle var Bolsvin, det vil sige hjemmefedede Svin, Faar, Lam, Gæs, til hvis Fedning blev givet 1 Skp. Havre, Høns samt Penge. Nogle Gaarde i Kløvested svarede en Skri-verskæppe Byg, rimeligvis en Ydelse til Lenets Skriver; denne Skæppe nævnes allerede i St. Agnete Klosters Jordebog fra 1508. Mange af de mindre Afgifter blev ydet i Penge efter gamle Takster, der som oftest var til Fordel for Bønderne.

Foruden at Gaardene hver for sig gav Landgilde, svarede de ogsaa Afgift i Fællesskab. Af Svenstrup Len svaredes saaledes 1454 1 Td. Smør og 2 Okser, samt af Borup, der som senere tilkommen maaske ikke tog Del i fornævnte Afgift, $\frac{1}{2}$ Td. Smør. Okserne blev senere afløst med en Pengeafgift af hver Gaard, derimod gav Gammerød, Kimmerslev og Lammestrup endnu 1680 $\frac{1}{2}$ Td. Smør i Fællesskab. Denne Afgift var 1664 bleven ansat til 6 Td. Hartkorn, men 1680 søgte Bønderne om Fritagelse for at betale Skatter af dette Hartkorn, idet de paastod, at Smørret var dem paalagt i sin Tid, fordi de havde Tyr paa Gaarden. Da dette ikke mere var Tilfældet, og de saaledes ikke fik noget til Gengæld for denne Afgift, mente de, at de burde fritages for at skatte af den. Dette blev dem ogsaa tilstaaet, skønt deres Paastand var meget tvivlsom, idet saadanne fælles Skatter vistnok som oftest var gamle Statsskatter, som tilfaldt Jordegodsejeren, efter at Adelen havde opnaaet Skattefrihed for sine Gaarde.

Efter 1660 begyndte man mere end tidligere at lægge Vægt paa Hovedgaardenes Drift, hvad der maatte medføre et større Arbejde for Bønderne. Dette havde til Følge, at Landgilden som Regel maatte nedsættes, og at Gaardene saa vidt muligt maatte gøres lige store, for at Hoveriet kunde blive nogenlunde retfærdigt. Hertil kom maaske ogsaa, at Skatterne tyngede haardere paa Bønderne end tidligere. Disse Forhold bevirkede ogsaa paa Svenstrup Gods, at Landgilden blev helt forandret. Dette maa være foregaaet mellem 1682 og 1744, da den ældste endnu eksisterende Jordebog blev affattet. Den er indført i en Panteobligation fra Greve v. Oertzen til hans Hustru og findes i Sjællands Landstings Panteprotokol¹⁾. Den er ligelydende med den, som findes i Skødet fra Greven til Krigsraad Neergaard 1751, og Overensstemmelsen er saa stor, at Landstingsskriveren ved Skødets Indførelse for Jordebogens Vedkommende kunde henvise til Panteobligationen 1744²⁾.

¹⁾ I Landsarkivet. ²⁾ I Mellemtiden er dog frasolgt en Gaard i Tokkerup.

Af disse to Jordebøger fremgaar det, at Landgilden paa hele Godset er bleven forandret. Som normal Landgilde har man betragtet 1 Td. Byg for hver Td. Hartkorn. Denne Landgilde, som efter 1660 blev meget almindelig paa Sjælland, vil omtrent svare til 1 Td. Byg i Afgift af hver $2\frac{1}{2}$ Td. Land, der aarlig blev besaaet. Man skulde tro, at det vilde give mere i Landgilde end Arent Berntsens Regel 1 Td. Korn i Afgift for hver 3 Td. Udsæd; i Virkeligheden betød det, at Landgilden for de lavest skyldsatte Gaarde blev omtrent uforandret og for Resten baade paa Svenstrup Gods og andetsteds nedsat. Aarsagen hertil maa være, at man har saaet mere end 1 Td. Korn paa 1 Td. Land. I alt Fald havde Kimmerslev 1622 en Udsæd af 256 Td. Byg og 113 Td. Havre, men 1682 kun et dyrket Areal paa 298 Td. Land. Da det dyrkede Areal ikke i Mellemtiden kan være gaaet ned, eftersom man 1682 ogsaa maalte de Agre med, der ikke blev dyrket i dette Aar, ser det ud, som om Forskellen hidrører fra, at man har saaet mere end 1 Td. Korn paa 1 Td. Land. Det er altsaa Regelen fra før 1660, der stadig er gældende.

Samtidig med Landgildens Regulering er Gaardene i samme By blevne gjorte lige store i Hartkorn. Det sidste var allerede for flere Byers Vedkommende sket længe i Forvejen, for Gammerød og Lammestrup allerede før 1555; noget senere blev Gaardene i Kimmerslev gjorte lige store, hvorimod denne Forandring først efter 1682 blev iværksat i Borup. I enkelte Byer var der endnu 1751 to halve Gaarde i Stedet for en hel, men denne Uregelmæssighed er forsvunden i de senere Jordebøger. Samtidig er Landgildeydelsene blevne færre og bestaar nu hovedsagelig af en Bygafgift samt undertiden noget Havre og Smaaredsel — Lam, Gæs, Høns og Æg. Dog giver Snekkerup og Stenkelstrup ved Siden af Byg ogsaa Rug og Smør, og af Truelstrup svares ligesom tidligere Smør i Landgilde. I Snekkerup, hvor Hartkornet blev forhøjet ved Christian V's Matrikel, er Landgilden ikke fuldt ud 1 Td. Byg af hver Td. Hartkorn, idet der af en Gaard paa ca. 7 Td. Hartkorn svares 1 Otting Smør, 2 Td. Rug, $2\frac{1}{4}$ Td. Byg, 2 Skp. Havre, 4 Høns, $1\frac{1}{2}$ Snes Æg. Derimod har Gaardene i Regnemark og Stenkelstrup, hvis Hartkorn ligeledes blev forhøjet ved den nye Matrikel, faaet deres Landgilde sat betydeligt op, saa at de nu svarer lige saa meget som de øvrige Gaarde i Forhold til deres Hartkorn. En enkelt Gaard af Strøgodset, i Haudrup, betaler 28 Rdl. i Landgilde og Hoveriafløsning af 10 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. Hartkorn.

Foruden Landgilden ydede Gaardene ogsaa Hoveri, der for nogle af dem var afløst med Penge, i Følge Hoverireglementet fra 1770 med 1 Rdl. pr. Td. Hartkorn, af enkelte Gaarde dog mere, samt i Regelen 4 Køre- eller Spandage.

I de følgende Aar skete der ingen større Forandringer. Ved Forordningen af 15' Juni 1792 § 10 blev det tilladt Godsejerne at forhøje Landgilden i de Byer, hvor de havde bekostet Udskiftningen, naar en Gaard blev fæsteledig.

Da imidlertid Udskiftningen paa Svenstrup Gods først fandt Sted 1793-1803, viser en Jordebog fra 1796 ikke mange Forandringer med Hensyn til Landgilden. De vigtigste synes at være, at Smaaredselen nu er afløst med Penge, 4 Mk. for et Lam, 1 Mk. for en Gaas, 8 Sk. for en Høne eller en Snes Æg; ligeledes er Smørret i Truelstrup og Stubberup afløst med 4 Rdl. for 1 Fj. Smør, i Stenkelstrup er derimod 1 Fj. Smør erstattet med 2 Td. Byg. I Snekkerup er Landgilden forandret til 7 Td. Byg, 1 Mk. 8 Sk. Smaaredselspenge for hver Gaard. Derimod kan man i en Jordebog fra 1803 begynde at mærke Forhøjelserne, der dog kun angaar Pengeafgifterne, for nogle Gaarde: 1 i Ortved, 1 i Lammestrup, 5 i Kløvested og 1 i Ørninge er Smaaredselspengene forhøjede 7-8 Rdl., og for Gaarden i Haudrup er Afgiften nu 80 Rdl. mod tidligere 28 Rdl. Om nye Tanker i Landbruget vidner 3 Td. Hvede i Landgilde af en Gaard i Ørsted.

Slutningen af det 18' og Begyndelsen af det 19' Aarhundrede var gode Tider for Landbruget med stigende Varepriser, men Landbrugskrisen omkring 1820 bevirkede, at der foreløbig ikke kunde være Tale om Forhøjelse af Landgilden. Da der henimod Aarhundredets Midte igen kom bedre Tider, begyndte Landgilden igen at stige; men da Forandringer kun virker langsomt paa Fæstegods, og opadgaaende Tider tildels kan udnyttes ved en større Indfæstning, er Forhøjelserne i en Jordebog fra 1852 for de fleste Gaarde kun ringe. Kornlandgilden er som oftest kun forøget med nogle faa Tønder for hver Gaard; for nogle f. Eks. 6 Gaarde i Lammestrup er den endnu den samme som i 1751, derimod er Smaaredselspengene for det meste forhøjede, i Regeln med 7-9 Rbd., i nogle Byer dog endnu mere, i Truelstrup saaledes med 31-32 Rbd. Landgildeydelseerne er Byg, Havre og en Pengeafgift, samt af nogle Gaarde i Vigersted, Aagerup, Stubberup, Lammestrup og Kimmerslev Rug, ialt ca. 47 Td. Derimod gives der ikke Hvede i Afgift; den Gaard, som 1803 ydede 3 Td. Hvede i Landgilde, er nu frasolgt Godset. Foruden Landgilden giver Gaardene tillige en Afløsning for Hoveriet, sædvanlig 4 Td. Byg, 4 Td. Rug og 27 Rbd. for hver Gaard.

Ved Overtagelsen af en Fæstegaard svaredes der fra gammel Tid af en Kendelse, der i ældre Tid kaldtes Stedsmaal og senere Indfæstning. Dens Størrelse afhang af Gaardens og Landgildens Størrelse og kunde derfor variere ikke saa lidt. I Regnskabsaaret 1619-20 nævnes for Roskildegaaards Len disse Indfæstninger: en Gaard i Kimmerslev 50 Rdl., en i Lammestrup 50 Rdl., en halv Gaard sammesteds 10 Rdl. og en Gaard i Kløvested 18 Rdl. I det 18' Aarhundredes Midte var den 3-5 Rdl. pr. Td. Hartkorn og ved Aarhundredets Slutning i Regeln noget højere, for nogle Gaarde 10 Rdl. eller mere pr. Td. Hartkorn. Efter 1800 er den i rask Stigning, og er omkring 1850 henved 100 Rbd. og fra 1880 ca. 1000 Kr. pr. Td. Hartkorn.

Jordebogsindtægterne udgjorde:

1751¹⁾: 24 Td. Rug, 771 Td. 1½ Skp. Byg, 97 Td. 6 Skp. Havre, 3 Td. 1 Fdk. 1½ Ot. Smør, 31½ Lam, 36½ Gaas, 233 Høns, 106¾ Snes Æg, 528 Rdl. 5 Mk. 14 Sk. Hus- og Mølleafgift, 43 Rdl. 1 Mk. 4 Sk. Hjælpekat.

1803: 3 Td. Hvede, 4 Td. Rug, 866 Td. 5¹¹/₁₂ Skp. Byg, 83 Td. 3 Skp. Havre, 80 Rdl. 1 Mk. Jord- og Smaaredselspenge, 1336 Rdl. 3 Mk. 6½ Sk. Hus-, Jord- og Mølleafgift, 589 Rdl. 2 Mk. 7½ Sk. Hoveri- og Landgildepeng.

1852: 147 Td. 5 Skp. 3½ Fdk. Landgilde-Rug, 767 Td. 6 Skp. 3⁵/₆ Fdk. Landgilde-Byg, 198 Td. 5 Skp. 3½ Fdk. Landgilde-Havre, 304 Td. 7 Skp. 3½ Fdk. Hoveri-Rug, 304 Td. 7 Skp. 3½ Fdk. Hoveri-Byg, 2591 Rbd. 85 Sk. Hoveripenge af Gaardene, 326 Rbd. 52 Sk. Hoveripenge af Husene, 878 Rbd. 70 Sk. forhøjet Afgift og Smaaredselspenge, 2661 Rbd. 45⁶/₇ Sk. Hus- og Jordafgift, 1033 Rbd. 76 Sk. for forskellige andre Afgifter. Desuden skulde der vedligeholdes 13950 Favne Gærder. Af disse Afgifter blev igen godtgjort for Husjord og Skov 430 Rbd. 2 Mk. 12 Sk. og for Gærder 63 Rbd. 5 Mk. 2 Sk.

Assurancesummen for Gaardene og Husene paa Godset var 259 140 Rbd.

Nedenfor findes de foran anførte Jordebogsindtægter omregnede 1) til Dattidens Mønt efter de paagældende Aars Kapitelstakst, der dog for 1751 er temmelig lav, 2) til Kroner, 3) til Td. Byg efter Kapitelstakst²⁾, og tilsidst er anført det afgiftydende Hartkorn.

	Rdl.	Kr.	Td. Byg	Td. Hartkorn
1751	1729	6700	1383	895
1796	3825	12192	1700	1054
1803	5226	14673	1502	1031
	Rbd.			
1852 { Landgilde . .	9052	18104	2120	} 798
{ Hoveri	5817	11634	1362	

Man ser af denne Oversigt, at Indtægterne omregnede i Penge viser en betydelig Stigning, men omsætter man dem derimod i Td. Byg, bliver Fremgangen langt mindre. I Aaret 1751 var Indtægten af 1 Td. Hartkorn ca. 1,6 Td. Byg og i 1852 2,7 Td. Byg, hvortil kom Hoveriafgiften, der udgjorde 1,7 Td. Byg for 1 Td. Hartkorn. Trækker man imidlertid fra disse 4,4 Td. Byg, 4% af Assurancesummen 259 140 Rbd., bliver der igen som Indtægt af 1 Td. Hartkorn uden Bygninger 1,1 Td. Byg, hvortil dog maa lægges Indtægter af Indfæstningen. Dette er ikke mere, end hvad 1 Td. Hartkorn i det 17' Aarhundrede gav, idet man da af øde Gaarde i Regelen fik i Afgift Landgilden, der var mindst 1 Td. Byg af 1 Td. Hartkorn, men intet Hoveri.

¹⁾ Er ikke sammentalt i Skødet. ²⁾ 1 Td. Byg, 1751 1¼ Rdl., 1796 2¼ Rdl., 1803 3½ Rdl., 1852 4 Rbd. 26 Sk.

UDSKIFTNINGEN

AF

FRITS HEIDE

AF alle de mange Landboreformer, som saa Lyset i Slutningen af det 18^e Aarhundrede, er der vel ingen, som har haft større og mere *blivende* Betydning end Ophævelsen af Jordfællesskabet og Bondejordens Udskiftning; thi trods vore Dages stærke Udstykning er det i Hovedsagen hin Tids Jordfordeling og Markskel, som endnu bestaar og giver det danske Bondeland sit Præg. Hvorledes denne Reform er bleven iværksat paa det enkelte Gods, har derfor ogsaa sin store Interesse.

Udskiftningen af Svenstrup Gods foregik under 3 Ejere: Etatsraad Jens Bruun Neergaard, hans Enke Anne Marie og deres næstældste Søn, Major J. A. Bruun Neergaard. Den førstnævnte paabegyndte Arbejdet, hans Enke førte det næsten til Ende, og Majoren afsluttede det.

I 1763 overtog Etatsraad Neergaard Svenstrup, og i 1776 er Jordreformerne i Gang paa Godset. Ganske naturligt begyndte Etatsraadens Agerbrugsforbedringer inden for selve Hovedgaardsjorden: han lod i ovennævnte Aar foretage en Opmaaling, Beregning og Kortlægning ved Landinspektør H. Lund af Distrikterne Enghaven, Dyndet og Skurremose med Inddeling i blivende Skov, Engbund og Pløjelodder. Dette Arbejde bærer afgjort Vidne om Interesse for et rationelt Agerbrug ogsaa paa hidtil kun lidet udnyttede Strækninger og falder godt i Traad med Etatsraadens andetsteds skildrede Strøgods-erhvervelse og dertil knyttede Udvidelsesidéer; men af langt større Interesse for Jordreformerne indadtil er følgende Dokument, et af de faa — heldigvis — slaaende Vidnesbyrd om Etatsraadens Udskiftningsplaner:

»I Anledning af at vores Herskab Højædle og Velbaarne Her Etatz Raad og Landsdomer Neergaard til Svenstrup, agter at Lade sit Ganske Gods inddeele paa den saakaldte Holsteenske maade, saa at enhver Bye faaer sine Jorder indrettede til 6, 8 a 9 Marker, og derpaa allereede er skeet Begyndelse med Kimmersløf Bye, som nu faar 8te Marker, haver Høj bemt. vores Herskab

Proponeret for os underskrevne Husmænd i Kimmersløf, om vii imod at nyde enhver af os Frie Græs for en Koe og 4 Stk. Faar i en dertil Indrettet Mark, saaleedes som vi forhen paa Byens almindelige Fællede haft haver, Indtil Korn Ævret falder, da vore Kreaturer der som tilforn nyder Ævret, Vil paatage os, af Byens Grøfter eller Giærder, efterat de af nye ere opkastede saaleedes som der paa er begyndt ved den saakaldte Hæsle Marks afdeeling, at vedligeholde aarlig 100 Faune Dobbelte Grøfter, som enhver af os aarlig maatte tildees paa et eller fleere Stæder, saa forsvarlig at derpaa ingen Mangel skal befindes eller med deres Brøst nogen ufreed i markerne forarsages. Hvilken gjorde Proportition vii i allemaader antager og ifølge heraf tilforpligter os, til førstkommende 1ste May at imodtage af Kimmersløf Byes Grøfter eller Giærder til aarlig og forsvarlig vedligeholdelse — 100 Faune, imod at vii derfor nyder i een dertil indrettet Græsmark frie Græs for en Koe og 4 Stk. Faar, indtil Korn Ævret falder, da disse vore Creature der som tilforn nyder Ævrets Græs, saa og at enhver af os nyder Græsgang til en Gaas med sin Grøde paa den Mark, som aarlig af Bønderne bruges til slige Creature. Det vii hermed under vore Hænder bekræfter:

Datum Kimmersløf d: 7de Aug. 1779«.

(Husmændenes Navne)

Samme Aar blev Præstegaarden, Degnejorden og en Bondegaard i Vigersted samt, saa vidt det kan ses af Landmaalerregnskaberne, Aagerup By udskiftet af Fællesskabet, og utvivlsomt var det Etatsraad Neergaards Mening at forfølge Sagen med al Kraft; men alt gik ikke saa let, som det var gaaet i Kimmerslev. Fra Gaardmændenes Side ses det ikke, at der har været synderlige Vanskeligheder; ulige værre stillede det sig med Husmændene, som beklagede sig over Forholdet mellem Græsningsretten paa den ene Side og Grøfters og Gærders Vedligeholdelse paa den anden; thi Eksemplet fra Kimmerslev med 1 Ko og 4 Faar var af Etatsraaden valgt som Norm. Den 23' April 1781 var Forordningen om Jordfællesskabets Ophævelse kommen, men heri fandtes intet Svar paa det under Svenstrup omdisputerede Spørgsmaal, følgelig henvendte Etatsraaden sig til Rentekammeret i Skrivelse af ²⁰/₃ 1781 og afæskede det en Kendelse; men Rentekammeret gik udenom Opgavens Løsning i Svaret af ¹³/₁₀ s. A., hvor det bl. a. hedder:

»I Almindelighed at bestemme paa hvad Maade Huusmændene paa Hr. Etatsraad Neergaards Gods, ved Fællesskabets Ophævelse i Bønderbyerne, bør tillægges Jord eller Græsning, og hvad Forbindtlighed i Henseende til Giærdelukningen m. v. dem derfor kan være at paalægge, synes ikke at være nødvendigt, ligesom Rentekammeret ogsaa paa sin Side holder det betænkeligt, at indlade sig i saadan Bestemmelse, da Forordningen af 23' April h. a. intet i dette Fald har fastsat; Men . . . « da Etatsraaden allerede selv har til-

veiebragt en Ordning af Forholdet mellem Græsning og Giærdelukning, ». . . . saa paatvivler man ikke, at De jo, hvor Udskiftning paa Deres Gods herefter foretages, selv efter de locale Omstændigheder, og hver Byes Forfatning, vil vide at træffe det bedste Forhold imellem den Græsning, eller det Jordsmon, som forundes Husmændene, og de Pligter, som til Vederlag for samme, kan paalægges dem, og saaledes paa billigste og retfærdigste Maade, til fælles Fordeel baade for Gaardbeboere og Huusmænd, selv behageligst afgjøre denne Sag;«.

Der indtraadte nu en lille Pause i Udskiftningsarbejdet; hvorvidt den var begrundet i Etatsraadens Vanskeligheder med Bønderne eller i rent tilfældige Omstændigheder, kan ikke med Sikkerhed siges; men afgjort er det, at de næste Udskiftninger, i 1783, finder Sted paa Strøgodset (Vindinge og Ørsted), hvor Forholdet til andre lodsejende Hovedgaarde ogsaa medførte Udskiftning af Svenstrups Parter. Samme Aar og det følgende foretoges Udskiftning af Grønholt og Nørre Dalby; i sidstnævnte By var foruden det gejstlige Gods tillige Svenstrup, Vartov og Universitetet repræsenteret. Derimod var Grønholt ene under Svenstrup, og Udskiftningsforretningen herfra yder ganske interessante Indblik i Etatsraadens Arbejdsplan:

Først blev der til fælles Græsning for Gaardmænds og Husmænds Kreaturer udlagt 119 Td. Land Skovstrækning og udyrket Jord; i alt skulde her græsse 60 Hoveder aarlig, fordelt saaledes, at de tre Gaardmænd hver fik 12 efter Skalaen:

3 smaa Bæster	=	3 Hoveder
16 Faar	=	4 -
12 Svin	=	3 -
2 Ung Qvæg Hoveder . .	=	2 -

og Husmændene tilsammen 24 Hoveder. I Udskiftningsforretningen nævnes ikke, hvor mange Husmænd der er Tale om, og en samtidig Jordebog haves ikke; men flere Omstændigheder taler for, at der har været 12, og det er derfor sandsynligt, at Etatsraaden under de senere Udskiftninger har fastholdt sin oprindelige Norm for Husmændenes Græsningsret (1 Ko + 4 Faar = 2 Hoveder); om han saa har gjort det for Gærdelukningens Vedkommende, melder Akterne intet om. Jorden blev derefter fordelt til de 3 Gaardmænd (her undtages et Par Huse med Jord) paa følgende Maade:

	Ager Td. Ld.	Eng Td. Ld.	Skov og udyrket Jord Td. Ld.
I.	34	32	11
II.	34	27	24
III.	31	23	9

Ved III er udtrykkelig anført, at Agerjorden her er bedre end i I og II, af hvilken Grund Lodden er gjort mindre.

Dermed slutter saa Etatsraad Neergaards Udskiftningsarbejde. Hele denne Sag blev midlertidigt lagt til Hvile, først indtil Etatsraadens Død d. $\frac{3}{4}$ 1788, derefter indtil Begyndelsen af 1790erne, da hans Enke atter tog den op og førte den nær op mod Fuldendelsen med en forbavsende Energi og Dygtighed; og under den nye Udskiftningsperiode blev Etatsraadens Arbejde ikke blot stillet i Skygge, men blev gjort fuldstændig om fra ny. Det vil være naturligt her at spørge: hvorfor? Thi som det synes, var det første Udskiftningsarbejde paa Svenstrup ikke lagt til Rette uden en vis Omsigt og blev heller ikke sat i Værk uden Interesse og Retfærdighedssans; men Mangler klæbede der ved det, og det maa indrømmes, at disse for Helheden paa Svenstrup var saa vægtige, at Etatsraadens Plan og Metode vel lod sig gennemføre sporadisk, men ingenlunde samlet for hele Godset. Etatsraaden vovede sig da ogsaa kun ind paa de mindre Opgaver — ikke paa de store: Kimmerslev var en gammel, vel arronderet By med tæt sluttede Jorder, Grønholt hørte til de mindre Byer, og de øvrige Steder, bortset fra Aagerup, om hvis Udskiftning der intet er bevaret i Etatsraadens Planer, laa spredt mellem andet Gods og maatte reguleres efter dette.

Skal man derfor bedømme Etatsraad Neergaards Virken paa Svenstrup, kan det ikke skjules, at to meget væsentlige — og for Svenstrup Gods vel de væsentligste — Momenter i Udskiftningsarbejdet lod Etatsraaden ligge: Udflytningen af Gaarde og Huse samt Reguleringen af Skovenes Grænser. Paa dette Punkt er den store Forskel mellem hans og hans Enkes Arbejdsmaade; thi det viste sig ret hurtigt ved den fornyede Optagelse af disse Problemer, at just de to nævnte Momenter var Alpha og Omega i Udskiftningen paa Svenstrup. Til Undskyldning for de første Forsøgs Mangler kan dog anføres, at Udstykningens Praksis og Teknik endnu ikke var naaet til fuld Udfoldelse, samt at Bønderne her som andetsteds viste Modvillie mod Forslag om Udflytning.

Bag Udskiftningen paa Svenstrup, saaledes som den endeligt kom til at foreligge, spores tydeligt Etatsraadinde Neergaards ledende Haand; hun førte selv den omfattende Korrespondance og fulgte Arbejdet Skridt for Skridt; næppe den mindste Del i denne omfattende og vanskelige Sag er undsluppet hendes Kritik og Prøvelse, og utvivlsomt har hun ofte med en klog og ramrende Bemærkning skaaret tværs gennem Landinspektørens Redegørelse om et eller andet Problem. Breder man de to Kort, som ledsager denne Bog, det over Godset før Udskiftningen og det senere, ud Side om Side, vil man se, at Etatsraadinde Neergaards Karakter forunderligt afspejles i det sidste: »Den korteste Vej mellem to Punkter er den rette Linie«; det blev denne Pe-

riodes Hovedsætning, og uden smaalige Hensyn og Fortabelse i Specialiteter blev den fulgt ved Fordelingen af Agerjord og Skov paa Svenstrup.

Der kan fra et landskabeligt Synspunkt strides om, hvorvidt disse lige Linier er af det gode eller det onde, og Major Neergaards altid vaagne Ønsker om at bevare de udenfor Skoven staaende Træer og Trægrupper kan maaske tages til Indtægt for den sidste af disse Opfattelser og vidne om, at ogsaa han vilde kalde sin Moders retlinede Syslen med Lineal og Passer en Smule for haardhændet; men vist er det, at baade Ager- og Skovbrugets Fremtid krævede en rationel Sondring mellem disse to Sider af Godsets Liv, og at der fra dette Synspunkt næppe kan levnes Tvivl om Resultatet.

I 1792-93 paabegyndte Etatsraadinden Udskiftningen i det daværende Ringsted Amt, nemlig for Byerne Snekkerup og Ortveds Vedkommende; men at skildre hele Arbejdet i Detailler, kan der naturligvis ikke være Tale om, her skal blot nogle Hovedtræk og et Par specielle Momenter føres frem. Det var overalt under Udskiftningen en Hovedregel, at »Bondens Jordlod faar en saa passende og beqvem Figure, som det efter de locale Omstændigheder er muligt at give den; thi er den altfor lang og smal, da bliver Drivten til det yderste deraf besværlig ved Giødnings-Agning, samt ved Korn og Høes Hjemkiørsel, og Hegnet bliver bekosteligt og næsten uoverkommeligt. Til den Ende bliver de fornødne Gaarde at udflytte, og heri har man paa Amterne søgt at træffe den rette Middelvei. Man bør nemlig ikke udflytte for mange Gaarde, thi derved bliver Bekostningerne, som immer kan være store nok alligevel, uden Nødvendighed forøgede. Man bør heller ikke udflytte for faa Gaarde, thi da vil en Byes udskiftede Marker komme til at ligne en Stjerne eller et Hiul, og Lodderne blive lange smalle Strimler, som ikke uden med største Bekostning og Besværlighed kan indfreedes og bruges. Meere end omtrent 1500 Alen burde en Bonde vel ikke letteligen have fra Gaarden til sin Hovedlods Markeskiel; ja nogle regne kuns omtrent 1000 à 1200 Alens Længde for en Indlod, hvor Gaarden ligger i Enden af Lodden, men 1500 Alen for en Udlod, hvor Gaarden kan bygges midt i Lodden; dog forstaaer det sig, at nogen Forskiellighed heri kan finde Sted efter enhver Byes Beliggenhed i sine Marker, efter disses Figure og efter Gaardloddens Størrelse. Dersom en Bye ligger nogenledes midt i sine Marker, da behøves langt færre Udflyttere end naar den ligger i en Ende af Marken«.

I den vestlige Del, hvor Byerne Ortved, Vigersted og til Dels Snekkerup laa ret ubekvem for deres Jorder, kunde den almindelige Stjerneudskiftning ikke blive fyldestgørende, her maatte Udflytninger og betydelige Skovreguleringer til, om hvilke sidste der andetsteds er talt; men netop dette viser, at Etatsraadinden fra Begyndelsen havde Klarhed over sine Opgaver og Midlerne til at løse dem. Noget anderledes formede Billedet sig mod Øst-Nord-

øst: Ørninge, Urup og Gammerød var smaa Byer, der laa midt i Markerne, og hvor der fra gammel Tid ikke var ryddet mere Jord end nødvendigt; paa disse Steder kunde Stjerneudskiftningen foretages og blev foretaget. Kløvested var derimod en af de store, gamle Byer med mange Gaarde og megen Jord; Nord paa var Distriktet skovfrit mod Hejnede og Syd paa mod Nørre Dalby; her maatte Udflytninger ske i ret stor Stil, Gaarde som Bakkegaard, Hyldegaard, Dalmose Gaard og Korsmose Gaard blev lagt ud og blev i alle Tilfælde placeret nær Midten af Lodderne.

I Lammestrup, hvis Marker aabnede sig mod Nord til Stubberup, mod Syd-øst til Borup, mod Syd til Hovedgaardsjorderne og mod Vest til Bastebjergmarkerne, var Forholdene yderst indviklede, og naar Etatsraadinden alligevel kunde nøjes med at foretage et Par enkelte Udflytninger, bl. a. af Skovagergaard mod Øst, beroede det paa Iværksættelsen af en Række Magelæg mellem Hovedgaards- og Bondejord. Etatsraadindens Skrivelse til Rentekammeret om Tilladelse til Magelæg i Bastebjerg er gengivet under Afsnittet om »Samlingen af Hovedgaardens Jorder«, hvortil henvises; Rentekammerets Tilladelse er dateret den ⁸⁰/₁₂ 1794, hvorefter følgende blev foretaget: Lammestrup afgav til Hovedgaarden de Nord for de gamle Hovmarker liggende Jorder og fik Vederlag herfor i Højbjerg Banke med omliggende Eng og Skov og andre tilstødende Agre.

Ogsaa paa andet Hold foretoges med Rentekammerets Tilladelse et betydeligt Magelæg, idet en Gaardlod i Grønholt og den vestligste Del af de til Kimmerslev By hørende Jorder indlagdes under Hovedgaarden mod, at denne gav Vederlag i Hovmarkerne »Klemmen« og »Dyndet«. Den vestligste Del af den magelagte Grønholtgaards Jorder blev bebygget med 5 Huse, og da Major Neergaard senere ønskede at udlægge disse til Bondebrug mod at faa fri Dispositionsret over anden Jord fra Grønholt By, beliggende i den nuværende Harebomark, erholdt han ved Rentekammerresolution af 14^e Juli 1807 Tilladelse hertil. Ved alle disse Magelæg lykkedes det at faa Hovedgaardens Jorder vel samlede om denne.

Endelig skal det anføres, at der ved Udskiftningen blev nedlagt 1 Gaard i hver af Byerne Ortved, Snekkerup, Grønholt, Stubberup, Gammerød og Hejnede, og Jorderne udlagt til Skov og Husmandsbrug, samt at der blev dannet en ny Bondegård, Overdrevsgaarden kaldet, af den Jord, der henlaa som fælles Overdrev for Vigersted og Aagerup. Først i 1816 var Gaarden dog saavidt færdig, at den kunde tages i Brug; der var opført Beboelseshus og Udlænger, hvilke dog siden er erstattet med andre; men der fandtes ingen Besætning eller Inventarium, da Major Neergaard i nævnte Aar overdrog Gaarden i Arvefæste til sin ældste Søn Laurentius Bruun Neergaard. Denne Arvefæstekontrakt blev dog senere hævet.

Byggearbejderne, som foranledigedes af Udskiftningen, var i denne Periode meget omfattende, naturligvis særlig for Husenes Vedkommende.

Paa Grundlag af Synsforretninger og andre foreliggende Data kan der opstilles følgende Oversigt over Antallet af Nybygninger paa Hovedgodset:

	Gaarde	Huse		Gaarde	Huse
Grønholt	»	6	Dalby	3	»
Lammestrup	2	7	Kløvested	4	3
Stubberup	»	2	Regnemark	1	»
Borup	»	3	Truelstrup	»	3
Gammerød	»	3	Aagerup (Agestrup).	1	10
Ørninge	»	3	Vigersted	1	3
Hejnede	1	8	Ortved	6	13
Urup	»	4	Snekkerup	3	10
Kimmerslev	4	7	<u>Tilsammen</u>	<u>26</u>	<u>85</u>

Til disse Nybygninger blev der af Rentekammeret anvist følgende Summer som Bygningshjælp: I 1799: 1068 Rdl. — 1803: 491 Rdl. 3 Mk. — 1806: 1571 Rdl. 3 Mk., ialt 3131 Rdl.

I det store og hele betød Udskiftningen altsaa Fremkomsten af en Række nye Hjem, især Husmandshjem, og hvorledes Stigningen her formede sig under den Neergaard'ske Periode, vil ses af nedenstaaende, Hovedgodset omfattende, Jordebogsopgørelse.

Aar	Gaarde	Huse med Jord a.	Huse uden Jord b.	Ialt Huse
1751 . . .	108 . . .	24 . . .	» . . . 90 . . .	114
1763 . . .	105 . . .	25 . . .	» . . . 103 . . .	128
1803 . . .	95 . . .	38 . . .	98 . . . 40 . . .	176

a) Huse med matrikuleret Jordlod.

b) Huse med umatrikuleret Jordlod.

Til Antallet af Huse med Jord i 1803 maa der rettelig endnu lægges 12, hvoraf 3 større, der noget senere blev etableret paa Dele af de gamle Hovedgaardsmarker »Klemmen« og »Dyndet«, som ifølge det foran omtalte Mågelæg skulde afgives til Bondebrug.

Baade før, men navnlig under Udskiftningen stiger altsaa Husenes Antal meget betydeligt. Hovedsagen er imidlertid den Ændring, ja, man kan næsten kalde det, den lille Revolution, der foregaar i Forholdet mellem jordløse og jordbesiddende Huse. Før Udskiftningen var der paa Hovedgodset ialt 128 Husmænd, hvoraf 25 med Jord, efter Udskiftningen er Tal-

ANTALLET AF GAARDE PAA SVENSTRUP GODS

By	1520	1606	1682 a	1682 b	1751	1803	1852
Borup	8	4	5	4	5	5	5
Svenstrup	7	4	0	0	0	0	0
Grønholt	9	5	5	5	5	2	2
Bastebjerg	1	1	1	1	1	8	8
Lammestrup	7	7	8	9	8		
Skæverup	1	1					
Stubberup	4	4	4	5	3	2	2
Urup	5	5	4	4	3	3	3
Ørninge	3	3	3	3	3	3	3
Gammerød	5	5	7	7	5	4	4
Hejnede	7	7	7	8	7	6	6
Kimmerslev	8	8	8	9	9	8	8
Regnemark	1	1	1	1	1	1	1
Dalby	7	(6)	6	6	6	6	6
Kløvested	15	15	13	15	13	13	13
Stenkelstrup	2	2	1	1	1	1	1
Truelstrup	4	3	3	3	3	3	3
Vigersted	7	7	8	7	6	6	6
Aagerup	5	5	4	5	5	3	3
Agestrup	0	0	0	0	1	0	0
Ortved	12	12	12	12	12	11	11
Snekkerup	16	13	12	11	11	10	10
Tilsammen	134	118	112	116	108	95	95
Strøgødet	0	0	3	3	18	32	5
Tilsammen	134	118	115	119	126	127	100

lene henholdsvis 176 og 136, og medregnes den lille Del af Strøgødet, som undtoges fra det store Salg i 1807, fik alene her 17 Huse tildelt Jord. Der er da heller ikke Tvivl om, at Etatsraadinde Neergaard og hendes Søn Majoren i høj Grad har haft Øjet aabent for det heldige i denne Reform og har gennemført den i videre Udstrækning, end det turde have været almindeligt. Hermed skal dog ingenlunde være sagt, at de i denne Sag har handlet udfra samme Synspunkter, som fremføres af vore Dages Jordpolitikere; men paa et Hovedpunkt mødes alligevel Fortidens og Nutidens Tanker, nemlig i Erkendelsen af, at Jordbesiddelse modvirker en Proletarisering af den ubemidlede Befolkning paa Landet. Og man faar et stærkt Indtryk af hine Tiders Ængstelse paa dette Punkt ved at se de Kauteler mod at tage Inderster til Huse, som stadig træffes i Kontrakterne. De nydannede Huslodder, hvoraf

ANTALLET AF HUSE PAA SVENSTRUP GODS

By	1606	1662	1682	1751	1803	1852
Borup	2	3	8	8	11	11
Svenstrup	3	6	0	0	0	0
Dyndet	0	0	0	0	0	7 ¹⁾
Udløbet	0	0	0	0	0	5
Teglværket	0	0	0	0	2	2
Grønholt	2	3	7	7	13	10
Bastebjerg	1	5	0	1	0	0
Lammestrup	3	4	3	4	8	8
Stubberup	4	4	3	9	11	11
Urup	1	1	3	4	4	4
Ørninge	1	1	1	1	3	3
Gammerød	1	1	2	2	5	5
Hejnede	3	4	6	6	10 ²⁾	10 ²⁾
Kimmerslev	5	9	8	12	19	12
Dalby	0	4	0	6	7	8
Kløvested	4	6	4	4	5	5
Stenkelstrup	0	0	0	0	0	2
Truelstrup	2	3	3	3	3	3
Vigersted	3	4	4	8	11	12
Aagerup	3	7	9	9	14	13
Agestrup	0	0	0	0	3	3
Snekkerup	8	14	13	16	18	18 ³⁾
Ortved	6	7	7	14	29 ³⁾	27
Tilsammen	52 ⁴⁾	82	81 ⁴⁾	114	176	179
Strøgødset	0	0	0	17	38	17 ⁵⁾
Tilsammen	52	82	81	131	214	196

¹⁾ Herunder 3 Bolssteder. ²⁾ Herunder 1 Bolssted. ³⁾ Desuden 1 Kro. ⁴⁾ Heri ikke medregnet Husene i Dalby, hvor Antallet ikke kan angives. ⁵⁾ 21 Huse solgt i 1807.

de fleste foreløbig ikke blev særskilt matrikulerede, bestod jo af Jord, der tidligere havde henligget under Gaardene, og Brugerne maatte derfor, foruden de almindelige Huspenge til Godset, svare en mindre Afgift til deres Bys Gaardmænd.

I Tilslutning til det foran behandlede Emne er her givet en Oversigt¹⁾ over Antallet af Gaarde og Huse fra henholdsvis 1520 og 1606 til 1852, paa det Omraade, som tidligere udgjorde Svenstrup Gods. Absolut nøjagtig kan Opgørelsen ikke blive, fordi det for de ældre Tiders Vedkommende er vanskeligt at komme til Klarhed over de forskellige Ejendommers Art og Antal. Har

¹⁾ Ved Henrik Larsen.

der saaledes været to Bønder paa een Gaard, er den snart opført som een, snart som to Ejendomme. Eksempelvis er Gammerød i Markbogen 1682 og derefter i Matriklen 1688 opført med 7 Gaarde, fordi der i 1682 var 7 Brugere, medens der faktisk kun var 5 Gaarde i Byen; derimod møder Stubberup med 4 Gaarde skønt der var 5 Brugere. Og for Husenes Vedkommende er Opgaven endnu vanskeligere, fordi Matrikler og Jordebøger ikke altid medtager dem alle, og Ejendomsforholdene er vanskelige at klare, hvor der er andre Lodsejere end Svenstrup.

Gaardantallet i 1520 er opgjort efter det under »Godssamlingen« Side 96 citerede Register over Gaardene i Ringsted og Ramsø Herreder; i 1606 efter Skattemandtallet for Roskildegaaards Len; i 1682 først efter Markbogen af samme Aar (a) og dernæst efter Roskilde og Ringsted Amters Extraskatteregnskaber (b); i 1751, 1803 og 1852 efter Jordebøger i Svenstrup Arkiv. For Husenes Vedkommende er Tallene tagne fra Skattemandtallet i 1606, Matriklen 1662, Extraskatteregnskaberne for 1682 og de nævnte Jordebøger.

Ogsaa gennem et Tidsrum af flere Hundrede Aar bliver Billedet altsaa det samme – en Forøgelse af Husenes og en Formindskelse af Gaardenes Antal.

SAMLINGEN AF HOVEDGAARDENS JORDER

AF
FRITS HEIDE

JÆVNSIDES med Bestræbelsen for at samle og arrondere selve Godset er der lige fra Biskop Svanes Tid og indtil Begyndelsen af forrige Aarhundrede gaaet en Stræben efter at rejse Hovedgaardens Avlsbrug til Stordrift, og her dannede Godssamlingen en nødvendig Forudsætning for Stordriften, idet den muliggjorde Hoveri fra nærliggende Bønder. Da Hans Svane i 1666 overtog Svenstrup, hørte nemlig kun en Del af den nuværende Agerjord med til selve Hovedgaardens Brug; først ved nogle Inddragninger af gammel Bondejord og ved Enkeltkøb andet Steds fra naaedes det Resultat, som Udskiftningstidens Godskort udviser, og som forøvrigt i alt væsentligt var tilvejebragt inden den Neergaardske Periodes Begyndelse i 1751. De Strækninger, som saaledes blev lagt under Hovedgaarden, er følgende: Svenstrup Landsby, Ejendomsvænget, Skurremose, Agestrup Vænge og Bastebjerggaarden. Og for de fleste af disses Vedkommende kendes de nærmere Omstændigheder ved Indlemmelsen.

SVENSTRUP LANDSBY blev lagt til Hovedgaarden af Biskop Svane, som det synes ved kgl. Bevilling af 14' Juni 1667, og

EJENDOMSVÆNGET inddroges i Tiden omkring 1730. Begge disse Omraa- ders Historie er beskrevet udførligt i Afsnittet om Godssamlingen, hvortil henvises.

SKURREMOSE kom ved Skøde af 14' December 1704 under Svenstrup; den overgik fra Mad^{me} Luxdorph paa Sørup og er i Overdragelsesdokumentet betegnet saaledes: »Et mig tilhørende Støcke Jordgrond og Eiendom, beliggende her i Sælland i Ringsted Ampt, uden for min Skou Hombleaar . . «. Dette Distrikt var i sidste Matrikel betegnet som upriviligeret Hovedgaards- takst, og dets Indlemmelse er sikkert faldet ind under de dengang gældende Bestemmelser for Arrondering af Hovedgaarde.

AGESTRUP VÆNGE er ifølge Roskildegaaards Lens Jordebog for 1601 af Bøn-

derne indtaget fra Vigersted og Aagerup Overdrev mod en Afgift af 1 Otting Smør; det kaldtes da Abrahamstrup. Under samme Navn nævnes det i Frederik III's Matrikel under Aagerup. I Christian V's Matrikel fører det Navn af Alterpart og Abrahamstrup, var ansat til 3 Skp. 2 Fdk. 1 Alb. Hartkorn og 2 Skp. Skovskyld og brugtes af Præsten og en Bonde; men Svenstrup svarede Skatterne. Hermed er Vængets Overgang til Hovedgaarden antydet, og siden ser vi det da ogsaa figurere som en af Svenstrups Udmarker. Endnu saa sent som i 1803 finder man i Jordebogen Variationen »Abrahamstrup- eller Agestrup«-Vænge.

BASTEBJERGGAARDEN. Om denne Gaard har der fra dens Inddragning under Hovedgaarden og til langt frem i Tiden været ført en omfangsrig Korrespondance. At Bastebjerggaarden oprindelig har været gammel Bondejord, derom levnes ikke fjerneste Tvivl. I Biskop Svanes Skøde af 1666 nævnes den som Enestegaard, hvortil hørte en Del Skov og et Hus; den brugtes dengang af en Mand ved Navn Søren Lauridsen, der af Gaarden svarede 1 Td. Smør og af Huset 1 Td. Havre, og Markbogen 1682 oplyser videre, at Hartkornet var 7 Td. 7 Skp. 4 Fdk. 2 Alb., Skovskylden 1 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., samt at Gaarden havde 3 Marker (Rug, Byg, Fælle), der saas i to Aar og hviler et.

Da Krigsraad Peter Johansen Neergaard i 1751 købte Godset af Greve F. v. Oertzen, var Inddragningen allerede sket; thi Skødet meddeler, at Gaarden nu bruges under Hovedgaarden, »som erlægger alle Contributioner«; Huset er gaaet ind sideordnet med de øvrige under Godset, og deraf svares aarlig 4 Rdl. Om selve Inddragningen er ingen samtidige Dokumenter bevarede; men et Stykke Tid senere er Spørgsmaalet draget frem paany. Gennem Stiftamtet udsendtes 1' November 1768 bl. a. til Etatsraad J. B. Neergaard et Cirkulære, i hvilket der ønskedes Svar paa følgende Spørgsmaal: 1) Hvor Bøndergaarde kunde være nedlagt, 2) Paa hvor lang Tid de have været det, 3) Om de ligger øde og udyrket, og 4) I Fald de drives, hvorledes da deres Avling besørges.

Herpaa svarede Etatsraad Neergaard den 15' samme Maaned: »Efter Ordre ved udgangne Cirkulær-Skrivelse meldes underdanigst, at til min Gaard Svenstrup findes ingen Bøndergaarde øde eller nedlagt uden alene een, som kaldes Bastebjerg-Gaarden, hvis Hartkorn er 7 Td. 7 Skp. 3 Fdk. 2 Alb., Skovskyld 1 Td. 5 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., som efter gamle Folks Sigende skal være nedlagt for 60 Aar siden af Hofjægermester Frederik Svane og inddelt i 2de Marker omsatte ganske med Stengærder, da han havde Hensigt med den Forandring at faa Græs til hans Kvæg om Sommeren, som ellers og endnu vilde mangle, om ikke denne Græsning havdes, da ellers dobbelt mere Kreaturer kunde fores om Vinteren end græsses om Sommeren, og skulde man

mangle det behøvende Kvæg om Vinteren til at fortære Foderet om Vinteren i Mangel af Græs dertil om Sommeren, vilde Jorden lide derved, som ej vilde faa den behøvende Gødning. Nu, da jeg af Frygt for den grasserende Kvæg-Svagthed ikke tør holde saa stor Besætning som jeg ellers kunde, benytter jeg de 2de Bastebjerg Marker, det den ene hvert Aar ligger til Græsning og den anden besaas med Havre, hvis Pløining med videre besørges af Bønderne, da hver Bonde kan saa 3 Skp. Havre.«

Det synes altsaa, som om Hofjægermester Frederik Svane har foretaget Indlemmelsen, og de Grunde, som Etatsraad Neergaard anfører til Fordel for, at Bastebjerggaarden bruges under Hovedgaarden, er ikke uden Interesse. Thi der peges her paa den Kvægpest, som i det 18' Aarhundrede med overordentlig Voldsomhed hærgede de midtsjællandske Godser og blandt disse ikke mindst Svenstrup. Kvægpesten synes at have kulmineret paa Svenstrup i den ogsaa paa andre Maader stærkt hjemsøgte Grev Oertzens Tid, og dens Svøbe — maaske i Forbindelse med Grevens ulykkelige private Forhold, som i høj Grad maa have svækket hans Prestige paa Egnen — har rimeligvis været medvirkende Grund til hans Afhændelse af Svenstrup til Krigsraad Neergaard. Tallene paa de Kreaturer, som døde under Kvægpesten, er paa Svenstrup forbavsende høje.

Paa den Del af Godset, som laa i Roskilde Amt, døde saaledes i 1745 1361 Kreaturer og paa Godset i Ringsted Amt 320 Kreaturer. Paa Hovedgaarden var til Udgangen af August Maaned død 265 Køer og Stude, og af en Indberetning til Amtmanden over Roskilde Amt af 16' September s. A. fremgaar, at der kun var 21 levende Køer og Stude tilbage. I 1750 blussede Sygdommen atter op, og en Indberetning af 12' Februar d. A. viser, at Dødsfaldene i faa Uger beløb sig til 90 for Hovedgaardens Vedkommende, medens Bøndergodset kun stod med 7.

Ud fra Kvægpestens Hærgninger og de mange af den foranledigede Lempelser og ekstraordinære Forhold indenfor Landbruget synes det ret rimeligt, at man — trods den Usikkerhed med Hensyn til Indlemmelsens Lovlighed, som skinner frem mellem Linierne af Etatsraad Neergaards Brev — paa det Tidspunkt har ladet Sagen glide roligt igennem.

Omkring ved Aarhundredets Slutning kommer den imidlertid igen paa Bane. Da var Etatsraad Neergaard forlængst død, og hans Enke iværksatte med stor Klogskab og Dygtighed Udskiftningen; hendes Blik faldt hurtigt paa Bastebjerggaarden, hvor Beliggenheden af Jorderne var højst ubekvem for Drift fra Hovedgaarden. Etatsraadinden sendte derfor følgende Skrivelse ind til Rentekammeret:

»Da jeg over hele mit Gods til Bøndernes Velstands Fremme agter at iværksætte de Indretninger og Forbedringer, som have haft saa herligt et Udfald

paa de kongelige Godser, saa følger deraf, at jeg nøje vil følge den Plan, som der er udført. Allerede er 2 Byer paa mit Gods med de bedste Følger udskiftet og hele Borup Sogn bestaaende af Byerne Borup, Heinede, Ørnede, Truelstrup, Urup, Gammerød, Lammestrup og Stubberup opmaalt. Men dette Sogn er et af de vanskeligste og vil blive et af de bekosteligste her i Landet at udskifte fordelagtigt, thi dels ligge Markerne uendelig indblandede i hinanden, dels ere de overstrøede med Skovholme, Søer og Moser og Byerne ufordelagtigt situerede. Et Stykke af min Hovmark Bastebjerg Marker kaldet ligger midt iblandt Bøndernes Jorder, og for dem saare bekvem. — Et Magelæg bliver altsaa her nødvendigt.«

Etatsraadinden ansøger om, at Landinspektør Lund maa magelægge Bastebjerg Mark, saa den bliver udlagt til de Byer, for hvilke den ligger mest bekvemt, imod Vederlag paa lovlig Maade.

Naturligvis lod Rentekammeret Sagen undersøge; sandsynligvis har man da ogsaa i denne Anledning prøvet paa at finde den kongelige Bevilling til Indlemmelsen; men det lykkedes ikke, saa lidt som det vil lykkes den Dag i Dag. Man har dengang ikke været i Tvivl om, hvor Sagens dunkle Punkt laa; thi saa vel i Etatsraadindens som i de øvrige til Sagen hørende Skrivelser er Udtrykket »Et Stykke af min Hovmark Bastebjerg Marker kaldet« meget demonstrativt understreget med rødt. Omsider indhentede man en speciel Erklæring om dette Forhold fra Amtmanden i Roskilde, og da denne udtalte, at der ikke var noget reelt at indvende mod Etatsraadindens Udtryk, gled Magelæget igennem. Hvad der ligger bag ved denne Udtalelse, er ikke godt at vide; men man har i hvert Fald Lov til at tro, at Amtmanden ganske vist har haft Kendskab til Forholdets sande Karakter, men har anset det for rettest at lade Sagen glide igennem, fordi Inddragningen laa saa langt tilbage i Tiden, fordi han ikke vilde lægge Hindringer i Vejen for den af Etatsraadinde Neergaard saa dygtigt fremmede Udskiftning, og fordi Forordningen herom af 15te Juni 1792 § 12 jo indrømmer Jorddrotterne en Ret, men ganske vist en begrænset Ret, til Inddragning af Bondejord under Hovedgaardsparceller. En Del af Bastebjergmarken overdroges til Bønderne i Lammestrup, mod at Hovedgaarden fik de Nord for de gamle Hovmarker liggende Strækninger, d. v. s. de nuværende Ebbeskovs- og Lammestrupmarker. Omtrent samtidig blev de fjerntliggende Hovmarker »Klemmen« og »Dyndet« magelagt med mere bekvemt beliggende Bondejorder i Kimmerslev og Grønholt. Hermed naaede Etatsraadinde Neergaard at faa sin Hovedgaardsjord smukt og praktisk arronderet.

Den gamle Bastebjerggaard, som efter Traditionen skal have været Bolig for Hofjægermester Svanes Elskerinde, er naturligvis nu ganske forsvunden, men dens Sted kendes, og helt op i Mands Minde har smaa Klynger af gule

Paaskeliljer om Foraaret staaet som de sidste Rester af den Have, der i fjerne Tider strakte sig om Gaarden.

Endnu skal det blot for Fuldstændigheds Skyld tilføjes, at der ved Udskiftningen og Magelæget i 1803 blev dannet en ny Bondegaard paa ca. 70 Td. Ld. med den gamle Gaards Navn og paa en Del af dennes Jorder.

DRIFTEN AF HOVEDGAARDEN

AF

J. WEDELL-NEERGAARD

DER er i Magister Thomas B. Bangs Afhandling om Svenstrup Gods' ældste Historie givet interessante Oplysninger om Driften af Hovedgaarden lige fra 1454 til 1662. Forfølger vi nu dette Emne videre frem i Tiden, vil vi se, at det, som præger Forholdene i de næste Hundrede Aar, er Godsets Udvikling i Retning af Stordrift, baade paa den Maade at Hovedgaardens Tilliggende bliver betydeligt forøget, og saaledes at der omkring denne samles et saa stort Bøndergods, at dette kan præstere det til den udvidede Herregaardsdrift fornødne Hoveri. I Afhandlingerne om »Godssamlingen« og »Samlingen af Hovedgaardens Jorder« er der gjort udførlig Rede for denne Udvikling, og vi skal derfor her holde os til de Spørgsmaal, som angaar selve Driften. Herom finder vi de næste paalidelige Oplysninger i den i Anledning af Christian V's Matrikel optagne Markbog. Jorderne blev fremdeles drevet i Trevangsbrug og saaledes, at »Fælledvangen« var besaaet med Rug, »Møllemarken« med Byg og »Lundemarken« var Fælled i det Aar, da Opmaalingen fandt Sted (1682). Desuden hørte der til Gaarden to mindre Vænger. Den udyrkede Jord indenfor dette Omraade ansloges til at kunne yde 63 Læs godt Hø og 110 Læs Mosehø; derimod er der ikke noteret noget Hø fra de udenfor liggende Eng- og Mosestrækninger. Overdrevet blev takseret til at kunne græsse 169 Høveder. Den dyrkede Jord, Sædelandet, udgjorde 246 Td. Ld.; men til Gaarden hørte der antagelig yderligere ca. 400 Td. Ld., bestaaende af krat- og skovbevoksede Strækninger, Enge og Moser. Til Hartkorn blev Gaarden ansat til 77 Td. 5 Skp. 1 Alb.

Der gaar nu saa lang Tid som til 1770, førend vi paany faar Oplysninger om Hovedgaardens Drift. Af et i dette Aar til Rentekammeret for Svenstrup Gods indsendt General-Hoverireglement ser vi, at der er indført Kobbølbrug med 19 Skifter, tilsammen »anslagen for Rugsæd« til 850 Td. Ld. Af de 19 Skifter eller Kobler besaas aarlig 9, hvortil Udsæden beregnes til 407 Td.

Hvorledes Sædskiftet har været indrettet findes ikke oplyst. Af Hø avles der 1000-1200 Læs beregnet til 32 Lispund pr. Læs. Størrelsen af det dyrkede Areal er utvivlsomt angivet meget for højt. Ganske vist kunde Udtrykket »anslagen for Rugsæd« tyde paa, at der var anvendt et Agermaal, som i gamle Dage¹⁾, ja, paa Fyn endog i forholdsvis ny Tid, har været almindeligt brugt, og som regner 1 Td. Ld. til 12 000 Kvadratalen. Før i Tiden var jo baade Saasæden og Markernes Tilstand daarlig, og der krævedes derfor rigeligere Udsæd end nu om Dage, hvor man i Regelen saar 1 Td. Rug i 1 Td. Ld. à 14 000 Kvadratalen. Men selv en efter det mindre Maal foretagen Beregning giver for mange Td. Ld., og det er ikke mere muligt at sige, hvorledes man i 1770 er kommen saa højt op med det dyrkede Areal. Som vi senere skal se, bruger Hoveriforeningen af 1791 Udtrykket »Rugland«, hvor der er Tale om Hovloddernes Størrelse. Men for deres Vedkommende er det givet, at der ikke er regnet med det mindre Maal, baade fordi det herværende Kortmateriale peger i den Retning, og fordi Betegnelsen »Rugland« falder bort i de mange senere forekommende Hoverisager, hvor man, naar Talen er om Hovloddernes Størrelse, simpelthen nævner saa og saa mange Skp. Ld. Herimod vilde Bønderne sikkert have protesteret, hvis det mindre Ruglandsmaal havde været gældende. Antallet af Hølæs forekommer ved første Øjekast urimelig stort; men naar man erindrer, at der er Tale om smaa Bondelæs, som kun vejede c. $\frac{1}{4}$ af et nutidigt Herregaardslæs, bliver Forholdet mere forstaaeligt.

Et sikrere Holdepunkt for Driften faar man igennem de Oplysninger, som findes i den »Forening« om Hoveriets Bestemmelse, som i 1791 afsluttedes mellem Etatsraadinde A. M. Neergaard og Godsets Bønder. Jorderne var da (se nærmere Godskortet 1795-1805) inddelt i 11 Indmarker, nemlig Nr. 1, 2, 3, 4, 5 og 6, Iskælder-, Kullemose-, Dyrehave- og Fælledmarken samt Klemmen og 5 Udmarker: Ejendommen, Agestrup, Dyndet og 2 Bastebjergmarker. Sædskiftet i Indmarkerne var Brak, Hvede, Byg, Rug, Byg, Havre udlagt med Kløver og 5 Aars Græs. Gødningen blev udført til Hvede og Rug. Vi ser her et godt Eksempel paa det holstenske Koppelbrug, saaledes som det den Gang praktiseredes paa de store Gaarde, og var end Sædskiftet uheldigt, betød det dog et stort Fremskridt. Udmarkerne blev drevet som Græsmarksbrug, idet den ene Mark 5 Aar i Træk blev besaaet med Havre, og de andre 4 henlaa i Græs. Dette var naturligvis en meget slet Driftsordning, ikke alene fordi den besaaede Mark uden Tilførsel af Gødning blev pint med samme Kornsort 5 Aar i Træk; men ogsaa fordi Græslejet blev 20 Aar, og Anvendelsen af Jorden derfor var af meget ekstensiv Art. Grunden til denne Ordning maa

¹⁾ J. von Hielmerne: Ideal af et fordeelagtigere Jordebrug end det sædvanlige ved en Bondegaard. Kbh. 1797. 7. C. Christensen: Agrarhistoriske Studier. II. Kbh. 1891. CXXXVIII; Gr. Begtrup: Agerdyrkningsens Tilstand i Danmark. III. Kbh. 1806. 34.

sikkert søges, dels i Udmarkernes fjerne Beliggenhed, dels i deres daarlige Tilstand, der skræmmede fra at »brække« dem for ofte og ødelægge den Græs-bund, der havde dannet sig.

Gaardens Hartkorn og Areal var det samme som i 1770, og paa Grundlag af Hoverireglementets Bestemmelser kan man nu slutte sig til, hvor meget af Jorden der var under Plov. Det hedder i nævnte Aktstykke, at hver af Indmarkerne er inddelt i 44 Lodder til 6 à 7 Skp. Ruglands Størrelse og Udmarkerne til 5 à 6 Skp. Hvis man regner med et Gennemsnit, vil det sige, at det dyrkede Areal i hver Indmark har været ca. 36 Td. Ld. og i hver Udmark ca. 30 Td. Ld. eller ialt ca. 550 Td. Ld. Ved Sammenligning med de nuværende Arealer forekommer disse Tal for Indmarkernes Vedkommende lovlig smaa. Men det maa herved erindres, at der rundt omkring i Markerne var adskillige lave Strækninger, der ikke opløjedes, men henlaa i Græs, og hvor der høstedes det saakaldte Flengshø, ligesom de aabne Grøfter ogsaa bidrog til at formindske det dyrkede Areal¹⁾. Græsarealerne var jo store og Høhøsten betydelig, hvad der noksom fremgaar af, at der paaregnedes over 200 Spand-dage til Indkørselen.

Efter Udførelsen af de under Udskiftningens Historie omtalte store Magerlæg i 1801-1807, hvorved en stor Del af de fra Gaarden fjernt liggende Jorder paa en meget heldig Maade blev samlet om denne, forsøgte Etatsraadinde Neergaard og efter hendes Død den ny Ejer af Svenstrup, Major Neergaard at komme bort fra Delingen i Ind- og Udmarker og etablere en 14 Marks Drift. Forslaget stødte imidlertid paa Modstand hos de hoverigørende Bønder og Autoriteterne, og man fortsatte derfor for Indmarkernes Vedkommende med den gamle 11 Marksdrift; men man forlod Kobbelfbruget og gik over til en egentlig Vekseldrift med følgende Sædskifte: Brak, Hvede, Byg, Kløver, Kløver, Rug, Byg, Havre, Kløver, Kløver, Kløver. Først i 1839 lykkedes det at enes med Hovbønderne om Etablering af en 14 Marks Drift. Af Udmarkerne skulde Agestrup og Ejendommen udgaa af Hoveriet og fremtidig drives af Hovedgaardens egne Folk og Heste sammen med Bjergvængemarken, der i Mellemtiden var dannet ved Rydning af en Del af Skoven Bjergvænget, og til de 11 gamle Indmarker kom saa 3 nye, der blev dannet af Grønholt- og Lammestrupmarken i Forbindelse med nogle ryddede Partier af Ebbeskov. Sædskiftet blev Brak, Hvede, Byg, Havre, Kløver, Kløver, Kløver, Halvbrak, Rug, Byg, Havre, Kløver, Kløver, Kløver. Major Neergaard vilde gerne have haft indføjjet en Grønjordshavremark i Planen; men herpaa vilde de hoverigørende Bønder ikke indlade sig, og Rentekammeret gav dem i Resolution af 25' Marts 1839 Medhold heri.

¹⁾ I Chr. H. Brasch: Vemmetoftes Historie. III. Kbh. 1863. 186 anføres, at $\frac{1}{6}$ af Gaardens Marker antoges at gaa bort til Diger og Grøfter.

Siden da er de Forandringer, der er foretaget i Hovedgaardens Driftsplan, ikke af fundamental Betydning; men ligesom Sædskiftet har vekslet noget under de forskellige Forpagtninger, er det selvfølgelig nu et andet end i 1839. Der findes saaledes ikke mere Treaars Græsmarker, 2 Marker bærer Grønjordssæd, og der er indlagt en Roemark samt nogle Arealer med Luzerne og Frøavl. Sædskiftet ligger ej heller saa fast som i gamle Dage, men er dog i Hovedsagen i 7 Marker: Brak, Hvede, Byg, Havre udlagt med Hundegræs, Græs, Hundegræsfrø, Grønjordssæd og i andre 7: Brak, Hvede (paa Steder Rug), Roer, Byg udlagt, Kløver, Kløver, Grønjordssæd; 2 Marker bruges i fri Drift. Der er altsaa tilkommen 2 Marker, nemlig Harebo- og Hestehavemarken. Den førstnævnte er bleven dannet i Aarene 1860-70 af Arealer hidrørende fra den ved Magelægene i Begyndelsen af forrige Aarhundrede udlagte Grønholtsmark, og Hestehavemarken er opstaaet ved Nedlæggelse af en Bondegaard i Kimmerslev i 1883. Dræningen af Hovedgaarden foregik i Tiden 1850-70. Den er ikke videre god, idet der er anvendt for smaa Rør, ligesom de mange Steder ikke ligger dybt nok.

Der er foran af Magister Thomas Bang givet en Del interessante Oplysninger om Folkeholdet paa Svenstrup i 1555-57 og morsomt nok, er det muligt at forfølge dette Emne videre op igennem Tiderne.

Efter Roskilde Amts Extraskatteregnskaber var Gaarden i Aarene omkring 1680 bortforpagtet, og Ridefogeden synes at have været ene om at repræsentere Herskabet. Til Medhjælp havde Forpagteren en Ladefoged, nogle faa Karle, et Par Røglere og et Par Piger. I 1685 er Forpagteren forsvunden fra Mandtalslisten, og det er derfor sandsynligt, at Fr. Svane i det Aar har overtaget Driften; ganske vist figurerer han ikke paa Listen; men af en Tilføjelse til den, der foreligger for 1688, ser vi, at han som Kgl. Skov- og Jagtbetjent var fritaget for Kopskat. Antallet af Tjenestefolk er omtrent det samme som før, kun er der tilkommen en Koforpagter, 3: Mejeriforpagter. I 1699 har Hofjægermester Svane ret faaet sig installeret paa Svenstrup; thi Mandtalslisten angiver nu, at der foruden Ridefogeden Otto Ehlers er 1 Skytte, 1 Urtegaardsmand, 3 Tjenere, 1 Kusk, 1 Staldkarl og 5 Piger, samt paa »Ladegaarden« 1 Ladefoged, 6 Tærskere, 2 Røglere og 2 Mand til Hopperne og Føllene.

Dette er ikke den første Antydning af, at der har været Stutteri paa Svenstrup, idet der paa Mandtalslisten for 1687 er opført 1 Stodhest og 6 Hopper, ligesom det i 1692 nævnes, at der har været 5 andre Tjenere »af hvilke de 3 formedelst Stutteriet var fri«. I nøje Samklang med sin kongelige Herres Tilbøjelighed og Tidens Mode har Fr. Svane altsaa haft et Stutteri. Mandtalslisten for 1710 skal anføres in extenso, fordi den tillige giver Oplysning om Lønningsforholdene.

Hofjægermester Svane med Hustru og Datter.							
5 Piger hver	4 Rdl.	» Mk.	halvaarlig Løn				
2 - - -	3 -	» -	-	-	-	-	-
1 Ridefoged	20 -	» -	-	-	-	-	-
1 Urtegaardsmand	7 -	2 -	-	-	-	-	-
1 Skytte	10 -	» -	-	-	-	-	-
1 Ladefoged	10 -	» -	-	-	-	-	-
1 Fisker	10 -	» -	-	-	-	-	-
3 Lakajer hver . . .	5 -	2 -	-	-	-	-	-
1 Kusk	6 -	4 -	-	-	-	-	-
1 Skytte	8 -	» -	-	-	-	-	-
1 Staldkarl	6 -	4 -	-	-	-	-	-
3 ¹⁾ do. hver . . .	8 -	» -	-	-	-	-	-
2 Tærskere - . .	8 -	» -	-	-	-	-	-
2 Røgttere - . .	5 -	2 -	-	-	-	-	-
3 do. - . .	4 -	4 -	-	-	-	-	-

Fra dette Hushold at dømme har Fr. Svane ført stort Hus og foruden Hesteavl ogsaa interesseret sig for Jagt og Fiskeri.

Gaar vi nu et Aarhundrede frem i Tiden, viser det sig, at Etatsraadinde A. M. Neergaards Hushold i Aarene omkring 1790 i Regelen bestod af en »Hofmester« for hendes yngste Søn, en »Françoise«, Madame Renard, aabenbart halvt Lærerinde, halvt Selskabsdame, dernæst 1 Husholderske, 1 Kammerjomfru, 2 Stuepiger, 1 Kokkepige, 1 Bryggerpige, 1 Malkepige, 2 Tjenere, 1 Kusk, 1 Forrider, 1 Staldkarl. Dertil kom som gifte Folk 1 Gartner, 1 Skytte, 1 Fisker og 1 »Muurmand«. Paa Ladegaarden var der en gift Ladefoged, undertiden en Ladekarl, samt 5-7 Malkepiger. Af og til var der ogsaa en Røgtter, men af en Bemærkning i en enkelt af Extraskattelisterne fremgaar, at Kvæget har været passet af 5 udenfor Gaarden bosatte Røgttere, antagelig Husmænd. Desværre foreligger der ikke Oplysninger om Folkenes Løn.

For en Fuldstændigheds Skyld skal det nævnes, at Benævnelsen Ridefoged er forsvunden. I Stedet er der kommen en Forvalter (Godsforvalter), som bistaas af en Skriver. Ogsaa Etatsraadinde Neergaard har aabenbart ført stort Hus paa Svenstrup.

Endelig findes der i det herværende Arkiv ganske gode Oplysninger om Folkeholdet i Aarene kort før Hoveriets Ophør. Vælger vi saaledes 1843, er der som Leder af Bedriften 1 Forvalter, dernæst 1 Ladefoged, 1 Ladekarl, 1 Kalvekusk, 2 Karle, 1 Maskinkarl og 1 Maskinkører (ved Tærskværket), 1 Staldkarl, 1 Svinerøgtter, 3-4 Røgttere, 1 Faarehyrde, 1 Bødker, 1 Hugger,

¹⁾ Aabenbart Stutterifolk.

1 Slinger, 1 Murermester, 1 fast Haandlanger for denne, 1 Vægter, 1 Kokkepige, 1 Bryggerpige og 7 Malkepiger, ialt ca. 30 Personer. Hertil kom saa daglig 9 Husmænd, som gjorde Ugedagstjeneste, de 3 altid i Haven. Sammenlignet med Forholdene i 1790-1800 findes der flere mandlige Tjenere, men Bønderne var da ogsaa bleven fri for Tærskningen, ligesom visse Arealer nu blev drevet ved Gaardens egne Folk og Heste.

Som Eksempel paa de daværende Lønninger skal anføres, at Forvalteren aarlig havde 166 Rdl., Ladefogden 50 Rdl., Murermesteren 130 Rdl., Vægteren 40 Rdl., Karlene omkring 30 Rdl. og Malkepigerne 24 Rdl. Paa Hovedbygningen residerede daværende Kammerjunker J. Neergaard, men som Forpagter, ikke som Ejer, og man vilde derfor til Sammenligning med tidligere Tiders Forhold faa et fejlt Indtryk ved at anføre Størrelsen af hans Hushold. Men i 1850, da han havde siddet som Besidder af Gaard og Gods i tre Aar, havde han i sin private Tjeneste 1 Husholderske, 2 Stuepiger, 3 Køkkenpiger, 1 Tjener, 1 Kusk, 1 Staldkarl, 1 Gartner og 1 Havemand. Gartneren var lønnet med 100 Rdl. om Aaret, Kusken og Tjeneren hver med 60 Rdl., Husholdersken med 50 Rdl., Pigerne med fra 30 til 40 Rdl. og Staldkarlen og Havemanden med hver 40 Rdl. Desuden fandtes der paa Godset en Fisker, men ingen Skytte, idet Jagten varetoges af Skovrideren. Alt i alt beskednere Forhold end i Fortiden.

Om Størrelsen og Arten af Hovedgaardens Besætning i ældre Tider findes der kun meget faa Oplysninger; men det er dog muligt at give nogle ganske gode Tal fra Slutningen af det 17^e Aarhundrede.

I de foran omtalte Extraskatteregnskaber findes der nemlig ogsaa nogle Oplysninger om Husdyrholdet; men da Tallene varierer ret stærkt i de forskellige Aar, er det vanskeligt at angive et Gennemsnit. Imidlertid synes Tallene fra Foraaret 1687 saa nogenlunde at give Normalen, og de skal derfor anføres her. Besætningen bestod den Gang af 2 Heste, 2 Bønderhopper, 13 Staldstude, 13 unge Stude, 60 Køer, 25 yngre Nød, 83 Faar, Lam og Vædere, 58 Svin, 1 Stodhest og 6 Hopper.

De næste paalidelige Oplysninger træffer vi først saa sent som i 1839, da Landhusholdningsselskabets Amtsbeskrivelse angiver Besætningens Størrelse til 180 Køer og 12 Heste.

Da Staldene, som rummede disse Dyr, imidlertid var de samme som dem, Etatsraad Jens Bruun Neergaard opførte efter Svenstrup Ladegaards Brand i 1766, har man Lov til at slutte, at Kvægbesætningen siden den Tid har været af omtrent samme Størrelse. Den bestod i Etatsraadens Tid for en betydelig Del af Stude, idet foreliggende Regnskaber udviser, at der i Regelen aarlig solgtes 40-60 Stk. til forskellige Slagtere i København. De omtalte Stalde blev benyttet lige til 1895-96, da Svenstrup ny Avlsgaard blev opført, og de

var naturligvis paa dette Tidspunkt bleven ganske forældede. I den største af dem fandtes der saaledes ikke Krybber – i gamle Dage blev der jo ikke givet Kraftfoder – og Køerne maatte derfor ogsaa hver Dag løses og drives ud for at vandes. Da J. Neergaard i 1847 tiltraadte Besiddelsen af Svenstrup, medfulgte der som tilhørende Familiegodset 200 Køer og 30 Heste. I Virkeligheden har der dog gennemsnitlig aldrig været holdt mere end henad 180 Køer, og i de senere Aar er Tallet helt nede paa ca. 160. Hertil kommer saa dog ca. 40 Kvier og 40 Kalve. At Antallet af Heste steg saa stærkt fra 1839 til 1847 skyldtes Ophævelsen af Hoveriet. For Tiden er der 13 Spand Arbejdsheste, samt nogle Plagge og Føl.

Siden Firserne i forrige Aarhundrede sælges Gaardens Mælk til Kjøbenhavn, og Svineholdet har derfor siden den Tid kun været ubetydeligt. Udbyttet pr. Ko af samtlige Kælvere ligger nu lidt over 3000 kg.

Desværre foreligger der kun faa og ufyldstgørende Oplysninger om Høst-udbyttet, og da der i Tidens Løb stadigt er bleven skiftet om paa Markerne, og nye Arealer er kommen til, vilde det selv med ret gode Oplysninger i Haanden vise sig saare vanskeligt at konstatere, hvad der i denne Forbindelse har mest Interesse: Forskellen mellem Udbyttet før og nu. For Aarene 1839-1843 findes der dog nøjagtigt førte Kornbøger, og da man tillige kender Gaardens Driftsplan og Markarealer, hvori der dog maa fraregnes en vis Del til de mange aabne Grøfter, er det muligt at angive det omtrentlige Fold-udbytte i disse Aar. Højest var det i 1843 med ca. 13 Td. Korn pr. Td. Ld. og lavest i 1839 med ca. 8 Td. I Gennemsnit af alle 5 Aar var Udbyttet lidt over 10 Td. Korn pr. Td. Ld. For det lange Tidsrum Svenstrup har været bortforpagtet, savnes Kornbøgerne ganske, og Udbyttet kendes derfor ikke. Men Svenstrup har altid haft Ord for at være en god Avlsgaard; fra Tiden 1870-1880 erindrer jeg saaledes at have hørt den omtalt som en 13-14 Folds Gaard, en i de Tider meget hæderlig Karakter. At Udbyttet i Nutiden ved den stærke Anvendelse af Kunstgødning og Brugen af bedre Kornsorter og Redskaber er steget stærkt, følger af sig selv. Hvis man paa gammeldags Maade regner 1 Fold til 1 Td. Rug, Hvede eller Byg à 200 Pd. og 1 Td. Havre à 150 Pd. pr. Td. Ld., har det gennemsnitlige Udbytte af alle Kornsorter været:

1911	19,5
1912	18,1
1913	20
1914	16,7
1915	20
1916	17,4
1917 (stærk Tørke)	10,9
1918	17,1

Ifølge de i førnævnte Ekstraskatteregnskaber givne Oplysninger tør man gaa ud fra, at Hovedgaarden har været bortforpagtet fra 1666 til 1685. Derefter har Hofjægermester Svane og efter hans Død i 1730 hans Datter og Efterfølgerske paa Svenstrup sandsynligvis selv drevet Gaarden, indtil den, som senere af Dr. L. Bobé omtalt, omkring 1736 af hendes Mand i 2' Ægteskab, Greve F. v. Oertzen, paany blev bortforpagtet. Ogsaa i 1751, da Krigsraad Peter Johansen Neergaard købte Godset, var der Forpagter paa Gaarden; men herefter har Ejerne utvivlsomt selv overtaget Driften, indtil den i 1835 af Major Neergaard blev forpagtet til hans Søn, daværende Kammerjunker J. Neergaard. Efter at denne var bleven Besidder af den nu til Fideikommisgods overgaaede Ejendom, blev Hovedgaarden i 1850 paany bortforpagtet og har været det siden lige til 1908. Afgiften var i 1850 800 Td. Byg, 200 Td. Havre og 2400 Rdl., hvortil yderligere kom forskellige Naturalpræstationer. Op igennem Aarene stiger denne Afgift noget og var i Tiden fra 1886-1893 1442 Td. Byg og 200 Td. Havre; men Gaardens Areal var da ogsaa bleven forøget med ca. 50 Td. Ld. Fra 1893 blev Bygafgiften nedsat til 1200 Td. og fra 1901 ændret til 535 Td. Byg og 5350 Kr.

Forpagterrækken ser saaledes ud: J. Hofman-Bang fra 1850 til 1859, C. Hastrup fra 1859 til 1877, Chr. Tillisch og hans Enke fra 1877 til 1893 og N. Søndergaard fra 1893 til 1908.

HOVERIET PAA SVENSTRUP

I det foran omhandlede Tidsrum indtil 1' Januar 1847 blev Svenstrup drevet ved Hoveri, og baade af den Grund, og fordi Hoveriet tidligere i saa høj Grad var bestemmende for Bondestandens Kaar og hele Liv, vil det være naturligt at gøre det til Genstand for en nærmere Omtale.

Hoveri o: det Fæstegaardmændene paahvilende Pligtarbejde til den Herregaard, hvorunder de hørte, gaar langt tilbage i Tiden, hvor langt vides vel næppe; men med Ægt og Arbejde til Middelalderens Kongsgaarde som Udgangspunkt er Hoveriet sikkert fulgt i Sporet af den Udvikling af vore Landboforhold, som betegnes ved Herregaardenes Opstaaen og Bondejordens Overgang fra Selveje til Fæste, en Udvikling, der begynder i det 12' Aarhundrede, og som i det 17' Aarhundrede blandt andet har ført til, at der saagodtsom ikke mere eksisterede Selvejerbønder. I det 16' Aarhundrede er Hoveri blevet ganske almindeligt, og vi finder da ogsaa for Svenstrups Vedkommende Vidnesbyrd herom i den af Thomas B. Bang Side 85-88 anførte Liste over Arbejder ved Gaarden i 1556.

I Frederik III's Skøde til Biskop Svane af 1666 er der i den deri indføjede Jordebog ikke bemærket noget om Hoveri; men det udtales tilsidst, at

Kongen overdrager Svenstrup med alt dets Tilhørende saa og »Ægt og Arbeid« til Biskoppen. Med andre Ord man betragtede i de Tider Bondens Pligtarbejde som en almindelig kendt Rettighed, der fulgte med Godset. Paa lignende Maade forudsætter Christian V's Lov Hoveri som en bestaaende lovlig Indretning,¹⁾ idet den dog herfor bruger den gamle danske Benævnelse »Ægt og Arbejde«. Derimod anvendes Ordet Hoveri i Forordningen af 21' Februar 1702 om Vornedskabets Ophævelse, hvor det hedder, at Bønderne skal forrette »billig og lovlig Hoveri eller betale billig Hovnings-Penge, hvor de ikke til Hoveri behøves, alt efter Loven«.

Det ældste Aktstykke i det herværende Arkiv, som giver Oplysning om Hoveriet, er en i 1719 paabegyndt Fæsteprotokol. I Fæstebrevene angaaende Gaardene hedder det sædvanligvis »at hand (Bonden) aarlig og i rette Tid yder og betaler alle Kgl. Contributioner, mig mit Landgilde og gjørre mit Hofverie«. Medens nu Landgilden var en gammel kendt i Jordebogen anført Afgift, som den tiltrædende Fæster vidste god Besked med, fandtes der i de Tider ikke bestemte skrevne Regler for Omfanget af Hoveriet. Men derfor maa man ikke tro, at Jorddrotten havde Ret til at forlange saa meget Arbejde af Bonden, som han vilde. Ogsaa her var der som hævdet af Professor J. Steenstrup sat Grænser enten ved Kgl. Forordninger eller ved, hvad der var Skik og Brug i Egnen eller paa det enkelte Gods. Man vidste, hvor mange Dage, man skulde arbejde, hvor mange lange og korte Rejser, man skulde gøre o. s. v.

Imidlertid maatte slige i det væsentlige ved Skik og Brug bestemte Grænser være stærkt udsatte for at udviskes, naar Tider og Forhold begunstigede en saadan Udvikling, og det blev vel nok særlig Tilfældet i den Periode, vi her beskæftiger os med — det 18' Aarhundrede — hvor den udvidede Herregaardsdrift krævede mere og mere Arbejde, og hvor Bondestanden ved daarlige Tider, høje Skatter og den ulykkelige Landboforfatning efterhaanden sank ned i en saadan Tilstand af Elendighed og Sløvhed, at den aldeles ikke kunde hævde sig.

Under saadanne Forhold er det ikke underligt, at Kravet om Reformer maatte melde sig, og det skete da ogsaa i den Diskussion om Forbedringer af Bondestandens Kaar og en Ændring af den bestaaende Landboforfatning, der begyndte omkring Midten af Aarhundredet, og som kulminerede i Ti-aaret 1780-90. Baade enkelte haandskrevne Indlæg og en Samling af alle de mere kendte Stridsskrifter fra den Tid, som er opbevaret i det herværende Arkiv, vidner om, at Herskabet paa Svenstrup med Interesse har fulgt denne Diskussion.

For Hoveriets Vedkommende gik Fordringerne i første Linie ud paa at faa det bestemt, saaledes at det ikke mere vilkaarligt skulde kunne forøges, og

¹⁾ 3-13-7; 5-2-63; 5-3-2 m. fl.

Reformerne indledes da ogsaa med et Lovbud, der særlig tager Sigte paa dette Forhold: Forordningen af 6' Maj 1769. Det bestemmes heri, at hver Hoveribonde af Husbonden skal forsynes med et Hoverireglement, hvor alt Arbejde fastsættes til visse Dage ugentlig og ej uden Bondens Samtykke maa overskrides, og at ingen Arbejdsdag maa skrives til Restance fra en Uge til en anden undtagen i Pløje- og Høsttiden. Endvidere fastsættes der Regler for, hvad der skal forstaas ved en Spanddag og en Gangdag, og hvor meget Arbejde der skal forrettes paa en Dag. Naar et tilsagt Hovbud møder, og der ikke anvises ham Arbejde, skal den Dag anses for aftjent. Endelig paalægges det hver Husbond inden 15 Maaneder til Amtmanden at indsende et General-Hoveri-Reglement, og der udtales Haab om, at Proprietæren ej vil forøge, men snarere nedsætte Bondens Byrder, fordi det overlades ham i Frihed at bestemme Hoveriet. Et saadant Reglement foreligger for Svenstrups Vedkommende og lyder i Uddrag saaledes:

»Til bemeldte Gaard henligger efter Inddeelingen paa den saakaldede holsteenske Maade 19 Marker tilsammen anslagen for Rugsæd ialt 850 Td. af hvilke 19 Kobler aarlig besaaes de 9, der kan beregnes til Udsæd = 407 Td.

Til Gaarden kan aarlig avles Hø 1000 à 1200 Læs à Læs til 32 Lispund beregnet.

Det underliggende Bøndergods bestaar af Hartkorn

Ager og Eng	865 Td.	2 Skp.	2 Fdk.	0 Alb.
Skovskyld	39	- 3	- 0	- 2
Mølleskyld	25	- 5	- 0	- 0

Derpaa boer 119 Bønder, 2 Møllere og 1 Kromand iberegnet, og 153 Husmænd, hvoraf de 87 Bønder forrette fuldt Hoveri, 2 halvt Hoveri og de øvrige frie for Hoveri¹⁾, som herefter findes anført. — — — — —

Reglementet indeholder Oplysninger om, hvor meget Sædeland m. m., der hører til hver Gaard, dennes Landgilde, Arbejdet hos Husbonden »udi Sæde- og Høsttiden« og »naar denne Tid ude er« samt en Bemærkning om, hvor langt Byen ligger fra Hovedgaarden, og hvorledes dens Jorder er beskafne. De fuldt hoverigørende Bønder har i Almindelighed i førstnævnte Tid 30 Spanddage, i sidstnævnte 39; for Gangdagens Vedkommende er Tallene henholdsvis 34 og 80.

Reglementet slutter med følgende Udtalelse:

»Efter foranstaaende General-Reglement forrettes det anførte Hoveriarbejde ved Svenstrup Gaard saaledes:

¹⁾ For største Delen Bønder paa Strøgodset.

En Plov skal à Dag ompløie 1 Td. Ld. eller 14 000 Kvadratalen, den bespændes med 6 à 8 gode Bæster og dermed følger en Karl at holde paa Ploven og 1 Dreng at kiøre.

En Harve skal à Dag tilharve saa meget, som af Ploven ompløies, den bespændes med 2 gode Heste og dermed følger et godt Bud at kiøre.

Een Dags Reise for en Bonde om Sommeren eller, naar det er god Vei, frem og tilbage kan være 7 à 8 Miil, men om Vinteren eller, naar det er vond og dyb Vei, 5 à 6 Miil, dertil mødes der med en med 2 gode Heste bespændt Vogn og 1 Karl at kiøre og tages til Læs af Korn Varer Rug, Hvede eller Ærter af hver Sort 3 Td., Byg 4 Td. og Havre 5 Td.

At bestemme fast hvormegen Sæd 1 Karl à Dagen skal afmeie, Høe slaae og Tørv skiære er umuligt da baade Stedet, hvor Arbeidet skal forrettes, Arbeidet for sig selv og Arbeiderne som oftest ere helt forskiellige.

I allerunderdanigst Følge af Hs. Kgl. Maiest's Allernaadigste Forordning af 6' Maj 1769 er da dette Generalhoveri-Reglement forfattet, og saavidt muligt været haver fulgt det udi d. 9' Post af Forordningen ommeldte Schema.

Men da Bønderne herved Gaarden altid tilforn have haft deres visse tildeelte Arbejde at forrette i alt hvad som kunde være muligt at determinere og de dermed have funden baade dem selv vel tient, saavelsom jeg ogsaa dermed mit Arbeide paa det forderligste fremmet saa forhaabes allerunderdanigst, at i Fald mine Hoveri-Bønder begiære af mig paa samme Maade at forrette Hoveriet herved Gaarden som tilforne faar mig da Allernaadigst tilledes med dem at indgaa, da Arbeidsdagenses Tal langtfra ikke skal blive flere end de her i Reglementet anførte men hellere mindre.«

Svenstrup d. 5' August 1770.

J. B. NEERGAARD

Forordningen af 6' Maj 1769 virkede imidlertid ikke efter sin Hensigt, og da den reformivrige Struensee var kommen til Magten, udstedte han d. 20' Februar 1771 en ny og meget strengere Hoveriforordning. Den motiveres ved, at de fleste Proprietærer har gjort Paastand paa ubilligt Hoveri, og det udtales, at Billighed fordrer, at Bondens Byrder og Pligter ikke alene skal være bestemte, men ogsaa taalelige.

I Stedet for at det en Fæstegaard paahvilende Hoveri tidligere havde rettet sig efter, om den var en hel, halv eller fjerdedels Gaard, indføres nu Hartkornet som Maalestok, og med en Gaard paa 6 Td. Hartkorn som Udgangspunkt bestemmes det, at der af en saadan ikke skal kunne fordres mere end 48 Spanddage, hvoraf i det højeste 10 Pløjedage, og 96 Gangdage, og der gives derefter meget detaillerede Regler for, hvorledes Hoveriet trinvis formindskes og forøges for en henholdsvis mindre og større Gaard end 6 Td. Hart-

korn. Hvis en Gaard er beliggende mere end $\frac{3}{4}$ Mil fra Hovedgaarden, sker der Afdrag i Hoveriet, og der sættes Grænser for, hvormeget Arbejde der ugentlig kan forlanges, navnlig i Pløje- og Høsttiden, samt naar Gødningen skal udbringes, Bestemmelser der naturligvis har til Hensigt at sikre Bønderne Adgang til at udføre deres eget Arbejde i rette Tid. Endvidere begrænses Længden af Hovrejserne til 6 Mil hen og 6 Mil tilbage, og Arbejde hjemme i Huset som Hovspind etc. kan ikke forlanges som en Skyldighed o. s. v. Endelig indfører Forordningen Kontrol med det udførte Arbejde, idet den paalægger Husbonden for hvert Slags og Dags Arbejde at afgive Billetter, som Bonden hvert Kvartal tilbagegiver imod, at Husbonden straks afskriver samme i hans Kvitteringsbog. Inden den 1' Juli 1771 skal et Hoverireglement vedhæftes hver Bondes Fæstebrev, og i den herværende Fæsteprotokol ses da ogsaa Kontrakterne fra den Tid og til Forordningens Ophævelse i 1773 at indeholde Bestemmelser om Hoveriets Omfang. Da Gaardene paa Svenstrup gennemgaaende var ret store — 6-8 Td. Hartkorn — har Nedgangen i Hoveriydelsen næppe været betydelig.

Ved Forordningen af 20' Februar 1771 var der gjort et radikalt Skridt til en Forbedring af Hoveriforholdene og en Lettelse af Bondens Byrder. Men som andre af Struensees i og for sig gode Reformere var Vendingen efter de Tiders Forhold for brat, ligesom der ved Udformningen af Forordningens Bestemmelser vel nok havde manglet det indgaaende praktiske Kendskab til Forholdene, som senere i saa høj Grad udmærkede den store Landbo-kommissions Arbejder. Det viste sig nemlig snart, at det efter Forordningen bestemte Hoveri paa mange Hovedgaarde var for ringe til at faa dem ordentlig drevet, og fra »Proprietærernes« Side rejste der sig derfor en stærk Opposition imod den. Og da saa Struensee blev styrtet i 1772, og den meget konservative Kabinetsekretær Ove Høegh-Guldberg blev den virkelige Leder af Statsstyrelsen, kom det til et fuldstændigt Omslag. Ved en ny Hoveriforordning af 12' August 1773 vender man faktisk for Avlingshoveriets Vedkommende tilbage til de gamle Tilstande, til det ubestemte Hoveri, idet Forordningen bestemmer, at Bønderne efter det dem meddelte Fæstebrev skal forrette Hoveri efter hver Provins og Egns gamle Skik og Brug. Kontrollen med Billetter ophæves derhos for dette Hoveris Vedkommende. Derimod skal der være et Reglement for alt det øvrige Hoveri, der under Hensyn til de lokale Forhold og efter Ret og Billighed for begge Parter skal fastsættes af Amtmanden tilligemed 2 redelige Mænd. For dette specificerede Arbejde skal der meddeles Bønderne Gang- og Spanddagsbilletter. Et Lyspunkt i Forordningen er dog Bestemmelsen om, at alt Hoveri som Smaakørsler, Vadsk, Rulning, Faarevadsk, Slagtning, Havearbejde, Nøddeplukning, Kartning o. s. v. skal være forbudt og ligeledes, at Hoveriet paa et Gods ikke maa forøges ved Bortsalg af hoveri-

ydende Gaarde. I saa Fald skal Ejeren ved egne Heste og Folk udføre det Arbejde, som de bortsolgte Gaarde skulde have præsteret.

Det efter Forordningen affattede Reglement for Svenstrup lyder i Uddrag som følger:

SVENSTRUP GAARD

Anno 1773 dend 9de September

Blev af os i Allerunderdanighed ifølge den Allernaadigste Forordning af 12° August sidst foretaget Hoveri-Ansætning paa Svenstrups Gods ifølge Forordn.s § 6 i Overværelse af Godsets Eier Hr. Justitzraad og Landsdommer Neergaard, som fremlagde hans Optegning paa underlagte Hoveri-Bønder og hvad han efter bemeldte Forordning formener, hvad der til Avlingens Drift udfordres, og er denne Forretning uvedkommende.

Vi eftersaa dernæst Bøndernes Fæstebreve som tilholdte dem, uanset den af Hartkornets saa ubetydelige Ulighed, at de alle skulde forrette lige Hoveri, som da blev bestemt saaledes som følger:

Proprietæren Justitzraad Neergaard angiver hvad Spand- og Gangdage han kan udkomme med, nemlig som følger:

	Spdd.	Ggd.
Til Kornets Rensning	»	6
Skovning af Bygningstømmer og Brænde	5	5
Tørveskiæring og dets videre Behandling	2	5
Kornstakkes Indførsel	1	2
Halmstakke at sætte	»	2
Haandlangere til Gaardens Reparation	»	2
Vandstæders Rensning	4	4
Vei-Reparationer, Grøfters Gravning og Steens Afsamling	2	3
Ladens Rensning	»	1
Humle- og Kartoffelavl	»	2
Fløtning for Sælger etc. ¹⁾	2	»
Fedevarer at bortkiøre	1	»
Kalk og Steen at hente	1	»
Gruus og Leer til Gaardens Reparation	1	2
	19	34

Som »particulair Erindring« tilføjes:

»Dend paa disse Dage fremlagte Hoverioptegning overveiede vi nøie, og hvilken vi efter Gaardens og Egnens Beskaffenhed samt Beliggende, ansaa *saa billig*, at intet Afdrag skulde kunnet ske, hvorfor vi for billig ansee, at enhver Bonde paa Svenstrup forretter det til Avlingens Drift behøvende, her-
efter tilkommer aarlig at forrette 19 Spanddage, 34 Gangdage«.

¹⁾ Jvnfr. Hoverireglement af 1791, Post 15.

Forretningen er underskreven Knuth, Strøm, Rosted.

Inden Reglementet blev approberet af Rentekammeret forlangte dette, at den for Kartoffelavlens beregnede Gangdag skulde udgaa og ligesaa 2 Spand- og 3 Gangdage til Vejreparationer, Grøftegravning og Stens Afsamling, fordi dette Arbejde ifølge Forordningen forrettes uden Billetter, altsaa henhørte under Avlingshoveriet.

Da det kan have sin Interesse at se, hvor stort det nævnte Hoveri var paa Nabogodserne, skal det efter Hoverireglement-Protokol for Roskilde Amt ifølge Forordningen af 12' August 1773 (Landsarkivet for Sjælland) anføres, at

	Spdd.	Ggd.		Spdd.	Ggd.
Benzonsdal havde	10	26	Vibygaard	28	62
Gieddesdal	22	48	Ledreborg	14	20
Benzonseie	18	48	Skullerupholm	21	16
Spanager	22	75	Aastrup	13	23
Gammel Kiøgegaard . .	16	32	Ryegaard	20	92
Svenstrup	19	34	Egholm	20	92
(korrigeret)	(17)	(30)	Svanholm	78	96

Svenstrup kommer saaledes i den Trediedel af Gaardene, der havde mindst af denne Art Hoveri.

Som allerede nævnt var Forordningen af 12' August 1773 et Tilbageskridt, og det genindførte ubestemte Avlingshoveri en saadan Hemske for Fremskridtet i Dyrkningen af Bondejorden, at det maatte blive en af den i 1786 nedsatte store Landbokommissions betydningsfuldeste Opgaver at reformere Forholdene. Som første Resultat af dens Arbejde paa dette Omraade fremtræder Forordningen af 25' Marts 1791 »Om hvorledes god Orden skal haandhæves ved Hoveriet paa Jordegodserne i Danmark«. Der gives heri Regler for Jorddrottens og Bondens gensidige Rettigheder og Pligter, og ligesom det paalægges Bønderne at vise fornøden Lydighed, indprentes det Jorddrotterne og deres Tjenere at fare frem uden Haardhed mod Hoveribønderne. Kun Jorddrotten selv er det fremtidigt tilladt at udøve Hustugt i Henhold til Christian V's Lovs 6-5-5 og ikke overfor Gaardfæsteren eller hans Hustru. Forordningen fastsætter endvidere Straffebestemmelser for begge Parter og giver Regler for Rettergangsmaaden.

Allerede 24' Juni samme Aar følger et nyt Lovbud, der under Henvisning til, at Jorddrotterne maa sikres saa meget Hoveri, som udfordres til Driften af deres Gaarde, men at Bønderne paa den anden Side ikke maa paalægges mere Arbejde, end at de tillige kan dyrke deres Fæstegaarde paa forsvarlig Maade, opfordrer Jordegodsejerne til at træffe mindelige Overenskomster

med deres Bønder om Hoveriets Bestemmelse »efter den nys anførte Grund-sætning og efterfølgende Forskrift«; hvorefter der gives en Række Bestem-melser, som nærmere regulerer og bestemmer Hoveriet. Hvis mindelige Overenskomster ikke er indgaaet inden Oktober Maaned samme Aar, skal Jorddrotterne til Amtmanden indsende en nærmere angivet uhyre Masse Data om Hoveriforholdene paa Godset til Oplysning for Kgl. Kommissarier, som senere efter forudgaaende Undersøgelse skal bestemme Hoveriet. Hvis de begærede Oplysninger ikke indsendes inden en vis Frist, kan den paa-gældende Godsejer vente, at Hoveriet paa hans Gaard ikke ansættes højere end det ringeste Hoveri i Provinsen. Et alvorligt Varsko var hermed givet, og paa overmaade mange Godser blev der derfor i Løbet af kort Tid indgaaet frivillige Overenskomster om faste Regler for Hoveriet. Det skete ogsaa her paa Svenstrup ved Forening, som det hedder, af 26' Oktober 1791 mellem Etatsraadinde A. M. Neergaard og Godsets Fæstebønder, med nogle mindre Ændringer stadfæstet af Amtmanden over Roskilde Amt W. Moltke den 1' Marts 1792 og optrykt som Bilag II.

Sammenfatter vi nu, hvad *hver* af de 88 Fæstebønder ifølge denne Overenskomst aarligt havde at præstere, var der først Behandlingen, Saaningen og Høstningen af 3 Lodder paa 6-7 Skp. Ld. (en Udlod dog kun paa 5-6 Skp. Ld.). Hertil kom saa efter Omgang Deltagelse i Pløjningen af en Brak-mark. Til disse Arbejder medgik der, Gødningskørselen iberegnet, ca. 14½ Spanddage og ca. 25½ Gangdage.

Med de store Græs- og Engarealer, der hørte til Gaarden, krævede Hø-høsten et betydeligt Arbejde, og der paaregnedes hertil 3 Spand- og 27½ Gangdage.

Tærskningen begyndte, saasnart Høsten var bjerget, og paa Langloen i den store Lade paa Svenstrup arbejdede der samtidigt de 5 Dage af Ugen 14, den 6' Dag 13 Hovtærskere, indtil al Sæden var udtærsket, hvad der ofte kunde vare til omkring 1' Juni. Omgangen i dette Arbejde var saaledes, at hver Fæstebonde skulde stille 1 Tærskemand om Ugen, altsaa efter Høstens Stør-relse aarligt fra 32 til 39 Mand, som Regel nærmest det sidste.

Den derpaa følgende Rensning og Kastning af Kornet udkrævede 4 Gang-dage, Flytningen af Korn og Halmstakke 1 Spanddag og 2 Gangdage, og endelig skulde Kornet køres til Købmanden, hvad enten han nu boede i Kjø-benhavn eller i en af Omegnens Købstæder. Af Rejser til Hovedstaden for-dredes der 2, hver beregnet til 3 Dage, og 3 til Købstaden, hver beregnet til 1 Dag. Til Læs skulde der tages 3 Td. Hvede, Rug eller Ærter, 4 Td. Byg og 5 Td. Havre. Desuden skulde Bonden køre sin Landgilde derhen, hvor det fordredes. Af andre Rejser skulde der aarligt præsteres 1 til Fakse efter Kalk og 1 til Flytning for Ejeren m. fl., hver beregnet til 2 Dage.

Vedligeholdelsen af Gærder og Opsætningen af ny saadanne krævede i de Tider meget Arbejde, og hertil medgik aarligt 2 Spand- og 4¹/₂ Gangdage.

Skovning af Brænde og Bygningstømmer, Skæring af Tørv og Hjemkørselen deraf fordrede 5 Spand- og 5 Gangdage.

Oprensningen af Vandsteder, samt Grøfter, hvoraf der i de Tider fandtes en stor Mængde, krævede 1 Spanddag og 2 Gangdage.

Til Haandlangerarbejde ved Reparationer af Bygninger, Kørsel efter Materialier, Vejarbejde, Renholdelse af Ladegaarden og dens Huse m. m. udkrævedes 2³/₄ Spand- og 4 Gangdage. Ialt bliver det 42-43 Spanddage og 112-113 Gangdage for hver Bonde.

De angivne Tal har dog kun relativ Gyldighed, baade fordi de forskellige Arbejder, specielt under ugunstige Vejrforhold, kunde trække længere ud end paaregnet, og fordi Bønderne i adskillige Tilfælde var pligtige at yde ekstraordinært Hoveri.

Et Punkt, som det i denne Forbindelse vil være af Interesse at fremdrage, er Spørgsmaalet om, hvorvidt Avlings-Hoveriet paa Svenstrup har været strengt eller moderat i Sammenligning med Forholdene paa andre Herregaarde. I saa Henseende er det selvfølgelig nu om Dage vanskeligt at naa et sikkert Resultat. Men et godt Grundlag for Bedømmelsen kan man dog faa ved at benytte de Oplysninger om Hoveriet som findes i de af Søren Klestrup i 1782 udgivne Skrifter.¹⁾

Søren Klestrup var Godsforvalter paa Giesegaard, og udfra sit indgaaende Kendskab til Forholdene paa Landet rettede han i disse Skrifter tungt vejende Angreb paa nogle Afhandlinger, som Wedel-Jarlsberg havde udgivet til Forsvar for den bestaaende Landboforfatning og Hoveriet. I det sidst anførte Skrift angiver Klestrup, at Hoveriet maa anses for moderat paa de Godser »hvor hver Bonde har under een Tønde Land at pløje i de paa holsteensk Maade indrettede Kobler eller Sædemarker; jo meer de har under een Tønde Land at dyrke i hver Kobbelt, jo mildere Hoveri«, og af de derpaa følgende Bemærkninger ses derhos, at han regner med 5 Kobler. Da nu Bønderne paa Svenstrup ifølge Hoveriforeningen kun skulde behandle 3 Kobler aarligt, og hver enkelt Lod var 6-7 Skp. Ld. i Indmarkerne og 5-6 Skp. Ld. i Udmarkerne, maa Markhoveriet sikkert betegnes som havende været moderat. Hermed stemmer det ogsaa, at Klestrup i sin første anonyme Pjece opstiller 12 Pløjedage som det almindelige for en sjællandsk Bonde, medens disse Dage paa Svenstrup kun var ca. 4¹/₂. Disse to Tal synes dog at ligge lidt for langt fra

¹⁾ »Betænkninger i Andledning af nogle Poster udi Hs. Ex. Hr. Geh. C. Raad Friherre af Wedel-Jarlsbergs Veiledning til rigtige Begreb om de Danske Jordegodsers Indretning i Hovedgaarde etc. Meddeelt en Ven i det Slesvigske af Een i Sielland« (altsaa anonymt) og »Antegnelser i Hs. Ex. Geh. K. Raad, Friherre af Wedel-Jarlsbergs Anmerkninger over Betænkningerne i Anledning af nogle Poster udi Veiledningen«.

hinanden, og Grunden hertil er sandsynligvis den, at Klestrup har beregnet Pløjedagene vel rigeligt og Hoveriforeningen noget for knapt.

Det skal tilføjes, at naar Klestrup benytter sig af Pløjedagene som Maalestok, er det, fordi disse repræsenterede det haardeste Arbejde. Den gamle sjællandske Hjulplov var nemlig et saa tungt og klodset Redskab, næsten helt af Træ, kun med ringe Jernbeslag, at det, som vi ogsaa ser i General-Hoverireglementet for Svenstrup af 1770, krævede en Bespænding af 6-8 Heste.

Ved den ovenfor anstillede Sammenligning maa man imidlertid ikke se bort fra, at Hoveriforholdene paa Svenstrup vel nok har været mindre gunstige paa det Tidspunkt, da Klestrup udgav sine Stridsskrifter (1782); thi man var dengang endnu ikke kommen ind paa den Reformering af Hoveriet, som tager sin Begyndelse med Forordningen af 25' Marts 1791. Det tidligere omtalte Hoverireglement af 1770 anslaaer saaledes Spanddagene (heri sikkert ogsaa Pløjedagene) til 69 og Gangdagene til 114. Nu synes dette Dokument ganske vist at være af en skønsmæssig Art; men de mange Spanddage tyder paa et strengere Hoveri end i 1791.

Af Interesse er det ogsaa at faa oplyst, om Hoveriet paa Svenstrup er bleven forøget i Tiden efter ca. 1660. At det har været Tilfældet, at Svenstrup paa dette Punkt har været inde under den almindelige Udvikling, er der ikke Tvivl om. Herpaa tyder i første Linie, at Hovedgaardens Tilliggende, saaledes som paavist under Afsnittet om Samlingen af dens Jorder, er bleven betydeligt forøget. Hvor stor denne Forøgelse har været, lader sig ikke konstatere med fuld Nøjagtighed; men man begaar næppe nogen større Fejl ved fra 1660 til 1760 at regne den til ca. 340 Td. Ld. (Svenstrup Landsby 17 Td. 3 Skp. Hartkorn, anslaaet til ca. 170 Td. Ld., Bastbjerggaarden 7 Td. 7 Skp. 3 Fdk. 2 Alb. ca. 80 Td. Ld., Agestrup Vænge ca. 20 Td. Ld., Skurremose ca. 40 Td. Ld. og Ejendomsvænget ca. 30 Td. Ld.); men næppe Halvdelen af dette Areal har dog været dyrket.

Ogsaa ved Inddragning under Driften af hidtil udyrket Hovedgaardsjord og i det hele ved intensivere Drift kan Hoveriet være bleven mere byrdefuldt.

For nu at naa noget nærmere ind paa Spørgsmaalet vil vi se lidt paa Hovedgaardens Driftsforhold i 1682, det første Tidspunkt, hvor vi igennem den i Anledning af Christian V's Matrikel optagne Markbog faar sikre Oplysninger herom, og saa i 1791, da Hoveriforeningen giver gode Holdepunkter i saa Henseende.

Saaledes som foran oplyst udgjorde det under Drift værende Areal i 1682 246 Td. Ld., hvoraf ca. $\frac{2}{3}$ eller 164 Td. Ld. var besaaet. I 1791 er der ca. 550 Td. Ld., hvoraf aarlig 5 Indmarker og 1 Udmark eller ca. 210 Td. Ld. besaas. Da der imidlertid er tilkommen en Brakmark paa ca. 36 Td. Ld., som maa beregnes at koste omtrent lige saa meget Arbejde som en Sædemark, vil det

i denne Forbindelse være berettiget at regne med ialt ca. 246 Td. Ld. Gaardens dyrkede Areal var saaledes forøget med ca. 300 Td. Ld., og det aarligt besaaede og bearbejdede Areal med ca. 80 Td. Ld.

Man faar dog først det rette Begreb om den Tilvækst i Hoveriet, som var foregaaet, naar man tillige fæster Opmærksomheden paa, hvor meget intensivere og mere krævende Driften var bleven. Overfor det gamle Trevangsbrug i 1682 staar i 1791 det langt mere udbyttegivende Kobbølbrug med Anvendelse af Brak, rigeligere Gødning og Udsæd af Kløver. Og med det større Udbytte stiger ikke alene Arbejdet i Marken, men ogsaa hjemme paa Gaarden. Tærskedagene bliver flere, der bliver mere Korn at rense og kaste, mere Halm at flytte, flere Rejser med Korn og Fedevarer o. s. v.

Imidlertid foreligger der jo den Mulighed, at den nævnte Forøgelse af Arbejdet kunde være bleven modvirket ved Tilgang af hoverigørende Gaardfæstere. Det har imidlertid neppe været Tilfældet i større Omfang. Bortset fra Strøgodsset, der i Regelen var fritaget for Hoveri, i det højeste maatte præstere enkelte Rejser, er der efter 1682 kun tilkommen 8 Gaarde, og denne Tilvækst afbalanceres ved en tilsvarende Afgang, ganske vist ikke ved Salg, men ved Nedlæggelse af enkelte Gaarde og Jordernes Henlæggelse under andre Brug. En mindre Tilgang af hoverigørende Bønder er der dog nok foregaaet derved, at nogle hoverifri Gaarde særlig i Vigersted Sogn i Tidens Løb er bleven hoveripligtige. Derimod er der, som det senere vil blive paavist, foregaaet en Forøgelse af det Godsets Husmænd paahvilende Pligtarbejde, og dette Forhold har vel nok hjulpet til at aflaste Gaardfæsternes Gangdagsarbejde. Af de foran givne Oplysninger om Gaardens Folkehold fremgaar, at der i Tiden omkring 1700 har været holdt nogle Karle og Tærskemænd; men at der henimod 1800 kun har været Malkepiger paa Gaarden, og det er derfor udelukket, at Hoveriet kan være bleven lettet ved Arbejde af Ejerens egne Folk. Derimod har der, som man ogsaa kan se af Hoveriforeningens Bestemmelse om, at Gaarden selv besørger Harvningen af Hvedemarken, været holdt nogle Spand Arbejdsheste med Husmænd som Kørekarle. Naar Hoveriet paa Svenstrup desuagtet ikke i 1791 var bleven ganske utaaleligt, men tværtimod som foran paavist maa betegnes som moderat, laa det i, at der til Gaarden hørte et meget betydeligt og vel samlet Bøndergods.

Foreningen af 1791 vedblev at være Grundlov for Hoveriet paa Svenstrup lige til dets Ophævelse i 1846, selvfølgelig dog med de Ændringer og Tilføjelser som blev en Følge af den store kodificerende Hoveri- forordning af 6' December 1799. Da vi tidligere har fulgt Lovgivningen paa det her omhandlede Omraade, skal ogsaa Indholdet af denne Forordning kortelig berøres.

Den begynder med ganske at ophæve Forordningen af 12' August 1773, hvad der ikke formelt var sket tidligere, og erklærer derhos, at der aldrig

mere maa indføres ubestemt Hoveri, ligesom dette ikke skal kunne forøges uden Rentekammerets Tilladelse og i saa Fald kun indenfor meget snævre Grænser. Og for at den hoverigørende Bonde kan være tilstrækkelig underrettet om alt det Arbejde, han bør forrette, skal den indgaaede Hoveriforening og en Fortegnelse over Hoveriarbejdet vedhæftes hvert Fæstebrev. Herefter følger en lang Række meget detaillerede Regler for Arbejdsordningen ved Hoveriet og Bestemmelser om Rettergang, Bøder samt den gensidige og det offentlige Kontrol, allesammen sigtende til at skabe taalelige Vilkaar for Bønderne, hindre Misbrug og hidføre Ro og Orden og derigennem, som der staar i Indledningen til Forordningen, »betrygge de Jorddrotter og Husbonder, der ere berettigede til at fordre Hoveri, saavel som Bønderne, der skulle forrette det, mod Fornærmelse fra enten af Siderne«. At det desuagtet ofte kom til Tvistigheder og Uordener, er bekendt nok, og at Svenstrup ikke dannede nogen Undtagelse i saa Henseende, fremgaar blandt andet af følgende faderlige Formaning, som Major Neergaard i 1833 udsendte til samtlige Fæstere paa Godset:

»Anlediget ved flere indtrufne Omstændigheder, har jeg fundet det passende, for at afvende Ubehageligheder paa begge Sider at gjøre Svenstrup Gods's Fæstere opmærksom paa efterskrevne Poster forsaavidt samme maatte være anvendelig paa En eller Anden:

1. I det sidste Aar har indtruffet flere Politirets- ja endog Overpolitirets-sager endsom sædvanlig og hvilke for endeel ere reiste fra Gaardfæsternes egne Sønner. Aarsagen til denne Mængde af slige Sager, søger jeg i at Husbonderne ikke indskiærper deres Hovbud Lydighed imod deres Foresatte, Villighed til at udføre det dem paaliggende Arbejde, som og anstændig Opførsel saavel i Ord som i Giærning. Jeg vil derfor lægge hver Husbonde paa Hierte, at indskiærpe deres Hovbud anførte, som sikkerlig vil afvende megen Ulempe for dem selv.

2. Med megen Fornøielse har jeg og vil jeg fremdeles lempe mig efter Enhvers Leilighed med Skatters og Afgifters Betaling. Men da jeg har erfaret at Størstedelen, som staaer i betydelig Restance, selv er Skyld deri, da deres forringede Kaar kan udledes enten fra Drikfældighed, slet Agerbrug, saasom ved at saae Heire og Klinte, istædet for godt og forsvarligt Vinterkorn, ved at indvikle sig i Processer, eller ved at bortkaste sine Penge til en eller anden Dumhed; saa maa jeg herved have dem advaret, hvem samme kan være anvendelig paa, at de i Fremtiden erlægger deres Skatter og Afgifter til de befalede Tider, da jeg aldeles ingen Grund finder til at vise Godhed og Overbærelse mod den, som ikke vil eget Vel, og som ved Uorden er Skyld i at hans Kaar ikke er lige med hans stræbsomme Naboor.

3. Skjændt Lov og Anordninger byder, og jeg ofte har erindret om, at ingen tillader sig indtage Inderster uden min eller Forvalterens skriftlige Tilladelse, skeer dette dog meget ofte og forvolder Vidtløftigheder. Da denne Indretning ene sigter til at fri Godsets Beboere fra at blive udsat for at føde fremmede Fattige, maa jeg paa det alvorligste formane dem, ikke uden anførte Tilladelse at indtage Nogen til Huse.

4. Da det ikke alene forsømmes af Mange at opføre det Hegn, som de efter Anordningerne ere pligtige at opføre, men endog forsømmes at vedligeholde hvad som er opført, maa jeg herved tilkiendegive Vedkommende, at naar Giærderne ikke i anstundende Foraar tilbørligen istandsættes, vil Enhver have sig selv at takke for de deraf flydende Ubehageligheder.

5. Velvilligen har jeg tilladt Godsets Beboere at sanke Brænde i mine Skove, men da denne Godhed af Mange belønnes med at de foraarsage Skade og Uorden, saasom ved at afbrække Grene, bortstjæle Giærder, beskadige Træer og Plantninger, saaledes som nyelig er skeet paa Christian Hansens Lod i Snekkerup, saa maa jeg have Alle og Enhver advaret ikke at udøve sligt, og vil have dem henviist til Anordningerne, som for sligt fastsætter betydelig Straf, hvilken jeg ugiærne vilde lade bringe i Udøvelse mod Nogen af Godsets Beboere.

6. Da de mange foregaaende Aars slette Rughøst har foraarsaget, at der fast paa hver Mands Gaard, er Tag, som bør omlægges, saa vil jeg nu tilraade Enhver, dette Aar at samle det behøvende Langhalm, at jeg ikke i denne Henseende skal være nødtvungen til at lade Syn optage over Stederne.

Da en lige Mynning og ordentlig Kragning, meget bidrager til Bygningernes gode Udseende, vil jeg herved bringe denne ofte omtalte Gienstand i Erindring.

7. Da mange tillade sig at lade deres Sviin gaa uringede, tilkiendegives, at jeg efter Hegnsforordningerne er berettiget paa deres Lodder at optage uringede Sviin og derfor at lade dem betale fire Rbd. Sølv 8 Skil.«

Af Forandringer i Hoveriet inden dets Ophævelse skal nævnes, at den trælsomme Hovtærskning i 1832 blev afløst mod et aarligt Vederlag fra hver Bonde paa 9 Rbd. rede Sølv, efter at der til Hovedgaarden var bleven anskaffet et Tærskværk, samt at der som tidligere anført i 1839 skete en Omlægning af Hovedgaardens Marker og en deraf følgende Ændring i Bøndernes Hovlodder.

Vi er nu naaet til en Tid, hvor det almindelige Fremskridt og de forbedrede Kaar indenfor Bondestanden gør sig gældende, og hvor tillige Tidens friere Rørelser bringer Bøndernes Selvbevidsthed til at spire. Ønsket om at komme af med Hoveriet, hvoraf kun lidet var afløst efter 1800, gør sig der-

for stærkt gældende, og i talrige Henvendelser andrager Bønderne Stænderforsamlingerne om Medvirkning til en Frigørelse. Det hjalp imidlertid ikke meget; thi Frugten af Stændernes Forhandlinger om Sagen blev kun den lidet sigende Plakat af 9' Marts 1838, hvori Kongen udtaler Ønsket om, at Hoveriet maa blive ophævet, men dog saaledes at det sker mod passende Vederlag og ved mindelig Overenskomst mellem Godsejer og Fæster; og for at tilskynde hertil stilles det Godsejerne i Udsigt, at de i saa Tilfælde vil kunne opnaa en udvidet Adgang til at indtage Bondejord under Hovedgaardene (jvnfr. Forordning af 15' Juni 1792 og Kgl. Resolution af 2' April 1813). Det fastsættes derhos, at en Bondegaard, der har været hoverifri, aldrig maa blive hoveripligtig, og at det en Gaard paahvilende Hoveri ingensinde maa forøges.

Paa Svenstrup fremførte Gaardfæsterne Ønsket om en Afløsning af Hoveriet ved et i 1840 til Major Neergaard indgivet Andragende. Svaret herpaa var ret køligt; men Majoren lovede dog at træffe forberedende Skridt til en Frigørelse, og efter at der i de derpaa følgende Aar var bleven tinget frem og tilbage om Vederlaget, enedes man i 1846 om, at den væsentligste Del af Hoveriet skulde ophøre fra 1' Januar 1847 og Resten, navnlig Gødningskørselen og Gærdelukningen, fra 1' Januar 1853, alt mod en Erstatning eller Hoveriafgift, som den kaldtes, der for hver Gaard almindeligvis var 4 Td. Rug, 4 Td. Byg og 28 Rdl.

I Anledning af den saaledes indgaaede Overenskomst om Hoveriets Ophævelse fik Ejeren ved Kgl. Bevilling af 5' August 1848 Ret til under Hovedgaarden eller til fri Disposition at indtage 170 Td. Ld. boniteret Jord til Takst 24.

En ganske lille Rest af Hoveriet vedblev dog at bestaa og har lige op til Nutiden bragt Bud om fjerne Tidens Landboforhold – 2 Klapperdage aarlig fra hver Gaard.

I det foregaaende er der alene talt om det Gaardfæsterne paahvilende Hoveri og de Lovbud, som efterhaanden bragte dette ind i faste Former. Men ogsaa Fæsterne af Huse var som oftest forpligtet til at arbejde for Godsejerne – gøre et vist Antal Dagværk – men ganske vist i Hovedsagen mod en Godtgørelse, der omtrent svarede til den aarlige Afgift. I Modsætning til Gaardmandshoveriet er der altsaa her Tale om en Art Arbejdskontrakt, og udfra dette Synspunkt er Husmændenes Pligtarbejde i Lovgivningen bleven behandlet paa sin særlige, fra det almindelige Hoveri forskellige Maade. Begrebsmæssigt er der dog den Lighed, at Bruget af Husrum og Jord i begge Tilfælde helt eller delvist skal vederlægges med Arbejde, ligesom Kaarene i Praksis paa mange Maader har været de samme.

Før Tiden omkring de store Landboreformer spillede Husmændenes Pligt-

arbejde en mindre Rolle, baade fordi Husenes Antal ikke var saa stort, som det senere blev, og fordi dette Arbejde ikke blev forlangt af dem alle. Af den tidligere nævnte Fæsteprotokol fra 1719 fremgaar saaledes, at en Del af Husmændene paa Svenstrup Gods den Gang var helt fritaget for Pligtarbejde. Resten gjorde Ugedage (1 Arbejdsdag om Ugen) mod at faa kvitteret Huspengene, i Regelen 4 Rdl. I adskillige Tilfælde kom saa hertil uden Godtgørelse »korte og lange gaaendes Reiser« og undertiden ogsaa »Ladedage i Laden paa Svenstrup«. Ofte lød Kontrakterne ogsaa paa, at Husmanden efter Ejerens Bestemmelse enten skulde betale Afgift eller præstere Ugedage.

Følger man nu Fæstebrevene op igennem Tiderne, viser det sig, at man i een Periode har foretrukket at forlange Pligtarbejde under en af de nævnte Former, i en anden alene en Pengeafgift; men fra 1760 bliver det en fast Regel, at alle Husmænd foruden Afgiften skal præstere lange og korte gaaendes Rejser (4 Arbejdsdage) samt Ladedage, og fra 1779 lyder alle Kontrakterne paa, at Husmændene desuden, om saa forlanges, skal gøre Ugedage mod at faa godtgjort 4 Rdl. i Huspengene. Denne Udvikling staar i nær Forbindelse med den Reformerings af Gaardmandshoveriet, som stod paa Dagsordenen. Godsejerne frygtede for at miste den fornødne Arbejdskraft til Driften af deres Hovedgaarde og søgte at sikre sig Erstatning ved at binde alle deres Husmænd til Pligtarbejde. Og da saa Udskiftningen begyndte og i høj Grad forøgede Antallet af Huse – paa Svenstrup var Tilvæksten bortset fra Strøgodset ca. 50 – kom det omhandlede Pligtarbejde naturligvis til at spille en langt større Rolle end tidligere. Der blev derfor ogsaa Trang til en Lovordning paa dette Omraade, og ved Forordningen af 30' Januar 1807 om »Hvorledes god Orden skal haandhæves ved det Ugedags- eller andet Pligtarbejde, som Husmænd eller Husbeboere i Danmark efter deres Fæstebreve eller Leiecontracter ere skyldige at forrette for Jorddrotten« fastsattes der nærmere Regler for de to Parters gensidige Rettigheder og Pligter. Denne Forordning er af en langt mindre human Karakter end de Lovbud, der kort forud havde reformeret og ordnet Gaardmandshoveriet, idet den mest beskæftiger sig med Husmændenes Pligter og Straf i Overtrædelsestilfælde og aldeles ikke sætter Grænser for, hvor meget Pligtarbejde der kontraktligt kunde betinges.

Paa Svenstrup øgedes Pligtarbejdet ikke ret meget i den kommende Tid ud over det fra gammel Tid tilvante; men Ordningen blev en anden. Fra omkring 1817 lyder Kontrakterne saaledes paa 6 Omgangsdage (de tidligere korte og lange gaaendes Rejser samt Ladedage) og 2 Klapperdage uden Betaling, Vedligeholdelse af 100 Fv. Gærder mod et lille Vederlag og 52 Ugedage mod Betaling af 1 Mark pr. Dag. I Stedet for Ugedagene skal Ejeren dog kunne vælge Skovning af 20 Fv. Brænde eller Vedligeholdelse af 1200

Fv. Gærder eller Oprensning af 1600 Fv. 1 Alens Grøfter eller 800 Fv. 2 Alens Grøfter, alt paa egen Kost og med egne Redskaber. Op imod 1840 tilkommer yderligere en Bestemmelse om, at der ogsaa kan vælges 26 Arbejdsdage plus Høstning af 2 Td. Ld. Kløver, 2 Td. Ld. Sæd og nogle mindre Arbejder. Denne Akkordordning tillod sikkert en noget hurtigere Aftjening af Arbejdsdagene.

Spørger man nu, hvor stort et Tillæg til Afgiften det samlede Pligtarbejde repræsenterer, er det jo nødvendigt først at kende den almindelige Dagløn, og om denne findes der i det herværende Arkiv ikke Oplysninger før omkring 1845. Den var da 2 Mark og 8 Skilling fra 1' April til 1' September, nogle Aar senere 1' Oktober, og Resten af Aaret 2 Mark. Ud fra disse Tal kan Tillæget sættes til omkring 14 Rdl., og da Husepengene for et 3-4 Td. Ld.s Hus paa samme Tid laa omkring 15 Rdl., har den virkelige Afgift været ca. 29 Rdl. — et efter de Tiders Forhold ikke ubetydeligt Beløb.

Som det var gaaet med Gaardmandshoveriet, bragtes ogsaa Spørgsmaalet om en Afskaffelse af Husmændenes Pligtarbejde frem paa Stænderforsamlingerne; men Resultater naaedes der foreløbig ikke.

Større Indflydelse fik den Agitation for en Frigørelse, som den bekendte Husmand Peder Hansen af Lundby omkring 1840 rejste blandt sine Standsfæller, og som senere førte til mindre Uroligheder paa flere sjællandske Godser, deriblandt Nabostedet til Svenstrup, Skjoldenæsholm, hvor Husmændene i 1848 i samlet Trop drog op til Hovedgaarden for at kræve Ugedagsarbejdet afskaffet. Som Følge af disse Forhold blev Husmændenes Pligtarbejde afløst paa en hel Del Godser og da ogsaa her paa Svenstrup. Ved Forhandling med hver enkelt Husfæster enedes man i Slutningen af 1848 om, at alt Pligtarbejde med Undtagelse af Vedligeholdelsen af 100 Favne Gærder og 2 Klapperdage skulde ophøre fra Paaske 1849 mod en Erstatning, der alt efter Husets Godhed, Fæsterens Alder og det Arbejde, han var forpligtet til at yde, ansattes til et aarligt Beløb af fra 4 til 1½ Rdl.

Skønt man kunde tro, at det omtrent samtidige Ophør af Gaardmandshoveriet og Husmændenes Pligtarbejde maatte afstedkomme betydelige Vanskeligheder for Godsets Drift, erindrer jeg dog ikke fra min Ungdom at have hørt noget derom; tværtimod gik Udtalelserne, naar den Ting blev berørt, altid ud paa, at der fra Godsbestyrelsens Side kun var Tilfredshed over at være kommen af med denne tidsspildende og komplicerede Arbejdsordning. Naturligvis medførte Overgangen ikke helt smaa Udgifter; thi der maatte jo anskaffes baade flere Heste, Vogne og Redskaber m. m.; men disse kunde da ogsaa blive meget bedre end tidligere, og Arbejdskraften var jo faktisk tilstede, blot at der nu til Hovedgaarden maatte antages Tjenestekarle, der tidligere havde tjent hos Hovbønderne, ligesom Husmændene fremdeles var

henvist til at arbejde for Godset og overgik til at blive faste Daglejere. Heri skete der først en Ændring henimod Slutningen af det 19' Aarhundrede, da Udviklingen paa Landet medførte, at Husmændene fik lettere ved at opnaa Lejlighedsarbejde, og Dyrkningen af Jordlodden derhos begyndte at tage mere af deres Interesse og Tid. For at erstatte Afgangen af Husmænd byggedes der navnlig efter 1893 en Række Boliger med Have til faste Arbejdere i Godsets Tjeneste. Grundlaget for en egentlig Landarbejderklasse var hermed skabt, og efter at Arbejderne i Foraaret 1919 har organiseret sig i Fagforeninger, er vi naaet til et nyt Stadium paa den Vej, som vi i det foregaaende har fulgt i omtrent 200 Aar, og som over Hoveri og Pligtarbejde og igen et frit Kontraktforhold fører til den organisationsbestemte kollektive Arbejdsaftale.

SVENSTRUP SOM FIDEIKOMMISGODS

AF

J. WEDELL-NEERGAARD

I Hans Egede Schacks bekendte Fortælling »Phantasterne« kommer et Sted i Begyndelsen¹⁾ en af de unge Fantaster ud i Marken til sine Kammerater med Statskalenderen og foreslaar dem at slaa op i den paa Maa og Faa og saa udvælge sig de tre bedste Poster eller Værdigheder, som findes paa Siden. Han prøver selv, rammer midt i Kammerherrerne og vælger først »Stiftamtmand over Sjællands Stift«, dernæst »Breide, Greve af Rantzau«, tøver lidt overfor den fristende Orden »Comthur af den hvide Falk«, men siger slutte- lig: »Jeg tror dog, at jeg hellere vilde være Herre til Skjoldenæsholm og Sven- strup«, og paa Indvendingen, at det dog ikke er nogen Værdighed eller Post, svarer han: »Jo, det er en meget god Post«.

Dette Svar vilde Kammerherre, Major J. A. Neergaard sikkert have givet sin ubetingede Tilslutning; thi Svenstrup og Skjoldenæsholm, som han begge havde forenet under sit Scepter, og som han med sparsommelig Omsigt hav- de ført frelst gennem Penge- og Landbrugskrisen i Aarhundredets Begyn- delse, var virkelig to meget gode og skønne Besiddelser.

Man kan derfor ogsaa forstaa, at den Tanke maatte opstaa hos ham saavidt muligt at sikre og bevare dem for Slægten. Alt en 10-15 Aar før sin Død i 1846 begyndte han at sysle med forskellige Planer i saa Henseende, og lange og ikke helt lette Forhandlinger om Sagen paafulgte nu indenfor Familien. Han havde nemlig 5 Børn og kunde af Hensyn til Lovgivningens Regler om Tvangsarv ikke disponere frit over sine Efterladenskaber, som i Hovedsagen bestod af disse to Godser. Men sluttelig gik da Sagen i Orden, og ved testa- mentarisk Disposition af 9^e November 1844, tiltraadt samme Dag af samtlige Arvinger og kgl. konfirmeret under 16^e s. M., bestemte han, at hans to fri Ejen- domme efter hans Død skulde gaa over til at være Familiegodser (Fideikom- misgodser) i hans Slægt.

¹⁾ H. E. Schack: Phantasterne. Kbh. 1858. 29.

Af hans 5 Børn, nemlig:

- a) Anna, gift med Stiftamtmand C. L. Stemann,
- b) Laurentius, død 1842, men efterladende sig en umyndig Søn Henri, født 1839,
- c) Joachim,
- d) Theodor,
- e) Alvilda,

skulde den næstældste Søn Joachim have Svenstrup og den yngste Søn Theodor Skjoldenæsholm. Men for ikke at gjøre Uret mod den ældste Søn Laurentius' Linie bestemtes det, at hans Søn Henri efter Theodor Neergaards Død skulde succedere i Besiddelsen af Skjoldenæsholm, og for at tilfredsstille Familien Stemann, der baade igennem Majorens Datter Anna og ved Joachim Neergaards Ægteskab med Stiftamtmandens Søstre Louise og Petronelle var interesseret i Opgøret, skulde Joachim Neergaards Datter Louise, som eneste Frugt af disse to Ægteskaber, succedere i Besiddelsen af Svenstrup, selv om han skulde faa Sønner i sit tredie Ægteskab med Christiane Zeuthen. For at udligne de forskellige Interesser optoges der i hvert af de to Godser et Obligationslaan paa 250 000 Rdl., og den derved frigjorte Kapital paa ialt 500 000 Rdl. fordeltes saa med $\frac{1}{5}$ til hver af de 5 Børn. Denne Sum svarede ingenlunde til Godsernes virkelige Værdi, og det gik derfor ved dette Familiearrangement i ikke ringe Grad ud over Døttrene, der ifølge en mellem Majoren og hans Hustru oprettet Ægtepagt skulde tage lige Arv med Sønnerne.

Af de to Godser var Svenstrup det største, et Par Hundrede Td. Hartkorn større end Skjoldenæsholm. Denne Forskel udlignedes i nogen Grad ved, at der i Svenstrup indestod to Prioriteter, nemlig en paa 1 400 Rdl. til et af Hofjægermester Svane og Hustru oprettet Legat for Grønholt, nu Borup Skole, og en paa 60 000 Rdl. til det af Etatsraadinde A. M. Neergaard oprettede Neergaardske Fideikommis. Desuagtet repræsenterede Svenstrup en større Værdi, og det er da ogsaa bleven fortalt, at Theodor Neergaard gjorde Fordring paa at erholde den Del af Svenstrup Gods, som i en smal Stribe laa vest for Landevejen fra Roskilde til Ringsted ca. 28 Td. Hartkorn og 160 Td. Ld. Skov. Men herpaa vilde Joachim Neergaard ikke indgaa, og det blev da heller ikke til noget.

Den foran nævnte testamentariske Disposition indledes paa følgende Maade:

»Da de mig tilhørende Jordegodser Svenstrup og Skjoldenæsholm ere mig overdragne af mine kjære Forældre og min uforglemmelige Velgjørerinde Grevinde Danneskiold-Laurvig, har jeg gennem onde og gode Tider søgt, ikke alene at bevare dem for min Slægt; men deres Kultur og Forbedring, saavel som deres Beboeres Velvære, har derhos stedse været Gjenstand for mine Bestræbelser. Og da det nu er lykkedes mig at frigjøre disse mine Jor-

degodser for al videre Pantsættelse og Behæftelse end den Fideicommisscapital, der ifølge min salig Moders Etatsraadinde Neergaards Disposition af 26^e Oktober 1795 for bestandig skal hefte paa Svenstrup Gaard og Gods; saa har jeg, i det Ønske fremdeles at bevare disse Godser i min Slægts Besiddelse, og i Overenskomst med mine kjære Børn, om dette Ønskes Opfyldelse, hvilket derhos Landsloven angaaende Sædegodsejere understytter, skjønt paa en Maade hvoraf jeg ikke ønsker at gøre Brug, besluttet, ligesom jeg herved bestemmer og anordener at fornævnte tvende Hovedgaarde Svenstrup og Skjoldenæsholm med Enhvers rette Til- og Underliggende skal i Fremtiden udgjøre tvende arvelige Familiegodser under Navn af de Bruun-Neergaardske Familiegodser Svenstrup og Skjoldenæsholm.

Dispositionen gaar derefter over til at give Regler for Successionen, der, bortset fra den foran omtalte særlige Ordning, fastsættes til den lineale agnatisk-cognatiske Arvefølge. Skulde Majorens Descendens uddø, overgaar Successionen til hans Sødskendes Linier, og skulde disse ogsaa uddø, skal der af begge Familiegodserne oprettes et eller tvende Klostre for ugifte Døttre af den dannede Embeds- eller Borgerstand. Der følger herpaa en Række Bestemmelser, der skal tjene til Godsernes fremtidige Konservering. Det fremhæves saaledes, at Besidderne er indskrænket til usus fructus, at en Besidder, der vanrøgter Godserne, skal sættes under Administration o. s. v. Endelig gives der detaillerede Regler for Ordningen og Tilbagebetalingen i Løbet af 100 Aar af de foran omtalte Obligationslaan.

I et særligt Afsnit om hvert af Godserne angiver Dispositionen, at der for Svenstrups Vedkommende skal medfølge en Besætning paa 200 Køer i det ringeste til 20 Rdl.s Værdi, 30 Heste til 50 Rdl. og Inventar til en Værdi af 2000 Rdl., samt at det paahviler Besidderen at føre Tilsyn med, delvis vedligeholde forskellige Familiegravsteder, nemlig: Krigsraad Peter Johansen Neergaards Epitafium og Etatsraad Jens Bruun Neergaards og Hustrus Begravelse i Ringsted Kirke; Epitafiet over Brygger Jens Andresen Møller i Trinitatis Kirke i Kjøbenhavn; det Bruunske Begravelsessted i Hellested Kirke og Familiegravstederne paa Borup Kirkegaard.

Efter den ny Matrikel hørte der til Svenstrup 922 Td. 5 Skp. 3 Fdk. $2\frac{3}{4}$ Alb. Ager- og Engshartkorn, hvoraf privilegeret 96 Td. 0 Skp. 0 Fdk. $1\frac{1}{4}$ Alb.; 59 Td. 7 Skp. $\frac{2}{15}$ Alb. Skovskyld; 25 Td. 2 Skp. Mølleskyld og 46 Td. matrikuleret Tiendehartkorn. Af Ager- og Engshartkornet henlaa 116 Td. 0 Skp. 1 Fdk. 1 Alb. under Hovedgaarden; men den betalte Skatterne af ialt 117 Td. 5 Skp. 0 Fdk. $2\frac{9}{32}$ Alb. Under Bøndergodset henlaa 806 Td. 5 Skp. 2 Fdk. $1\frac{3}{4}$ Alb., hvoraf dog Skov 4 Td. 4 Skp. 0 Fdk. $2\frac{3}{4}$ Alb.

Godset bestod af 1 Hovedgaard, 2 Kirker, 100 Fæstegaarde, 196 Huse, 2 Møller og 1 Kro. Hertil kom saa ca. 2900 Td. Ld. Skov og Borup, Kimmers-

SVENSTRUP GODS 1852

Sogn	By	Gaarde	Huse	Hartkorn Ager og Eng			
				Td.	Sk.	Fd.	Alb.
Borup	Svenstrup Hovedgaard			117	5	0	2 ⁹ / ₃₂
—	Dyndet		7	6	3	2	1 ¹ / ₄
—	Udløbet		5	1	0	2	0
—	Teglværket		2				
—	Grønholt	2	10	15	5	1	1 ¹ / ₂
—	Lammestrup	8	8	50	7	1	1 ¹ / ₄
—	Stubberup	2	11	18	7	0	1
—	Borup	5	11	34	5	2	1 ³ / ₄
—	Gammerød	4	5	30	7	2	1 ³ / ₄
—	Ørninge	3	3	24	0	0	3 ¹ / ₄
—	Hejnede	6	10	45	6	3	2 ¹ / ₄
—	Urup	3	4	22	7	1	1
	Ialt i BORUP SOGN	33	76	369	0	2	1 ²⁵ / ₃₂
Kimmerslev	Kimmerslev 1 Mølle	8	12	59	5	1	1 ⁵ / ₃₂
Dalby	Dalby	6	8	47	6	1	1 ¹ / ₂
—	Kløvested	13	5	79	3	0	2 ³ / ₄
—	Regnemark	1		4	4	0	1
	Ialt i DALBY SOGN	20	13	131	5	2	2 ¹ / ₄
Ejby	Stenkelstrup	1	2	18	4	3	1 ³ / ₄
Daastrup . .	Truelstrup	3	3	20	4	3	1 ¹ / ₄
—	Søster Svenstrup . . . (Strøgods)		6	1	2	2	0
	Ialt i DAASTRUP SOGN	3	9	21	7	1	1 ¹ / ₄
Ousted . . .	Bregentved (Strøgods)	4	1	18	7	0	2 ¹ / ₂
Ørsted	Ørsted Hestehave . . . (Strøgods)		10	2	7	2	1 ¹ / ₂
Vindinge . .	Vindinge (Strøgods)	1		14	2	1	1 ¹ / ₄
Vigersted . .	Hovedgaardsmarkerne Agestrup og Ejendommen			6	5	3	1 ¹ / ₄
—	Agestrup Huse		3				
—	Aagerup	3	13	30	7	3	1 ³ / ₄
—	Vigersted	6	12	54	1	2	1 ¹ / ₂
—	Ortved 1 Mølle	11	27	109	6	0	1 ³ / ₄
—	Snekkerup 1 Kro	10	18	83	7	2	2 ³ / ₄
	Ialt i VIGERSTED SOGN	30	73	285	5	0	2
	Tilsammen Svenstrup Gods	100	196	922	5	3	2 ³ / ₄

Opgørelsen af Skovskylden er udeladt, fordi dennes Fordeling paa de forskellige Byer er ændret og uden større Interesse.

lev og Dalby Søer. Det samlede Areal var ca. 12000 Td. Ld. Indtægterne af Bøndergodset, Hoveriafgiften iberegnet, udgjorde 451 Td. Rug, 1 071 Td. Byg, 198 Td. Havre og ca. 7000 Rdl.

Siden Biskop Svanes Tid er Svenstrup Gods sikkert ikke undergaaet saa store Ændringer som efter, at det er bleven Familiegods.

Den største Forandring er vel nok Bortsalget af Bøndergodset. Det indlededes i 1860 med Salget af Vindingegaarden nær Roskilde og en Fæstegaard i Kløvested i 1861; men til en større Salgsplan kom det først i 1863, da det ved justitsministeriel Resolution af 18' Februar tillodes Besidderen til Arvefæste at sælge 51 nærmere betegnede Fæstegaarde paa Vilkaar, at Prisen pr. Td. Hartkorn ikke maatte være under 1 200 Rdl., at Arvefæsteafgiften skulde være ikke under 5 Td. og ikke over 6 Td. Byg pr. Td. Hartkorn, at der ved Ejerskifte skulde erlægges en Rekognition paa mindst 3 og højest 5 Rdl. pr. Td. Ld., og at $\frac{1}{4}$ af Salgssummen skulde udbetales kontant, medens Resten kunde forblive indestaaende i Gaarden som 1ste Prioritet til 4 %. Senere blev Mindsteprisen pr. Td. Hartkorn forhøjet til 1500 Rdl. og Rekognitionen pr. Td. Ld. til 4-6-8 Rdl. I indeværende Aarhundrede er de fleste Gaarde bleven solgt til ren Ejendom.

Først saa sent som i 1904 paabegyndtes Salget af Husmandsgodset. Ifølge indhentet justitsministeriel Resolution skulde Prisen mindst udgøre $\frac{3}{4}$ af Husets Ejendomsskyldværdi og den kontante Udbetaling mindst være $\frac{1}{8}$ eller $\frac{1}{4}$ af Salgssummen, alt eftersom Køberen var Bruger eller ikke.

Følgende Oversigt vil vise de opnaaede Gennemsnitspriser pr. Td. Hartkorn og pr. Td. Ld. (Arvefæsteafgiften er kapitaliseret efter en Pris af 10 Kr. pr. Td. Byg).

GAARDE		Antal		Pris		Pris
Periode		Td. Hartkorn		pr. Td. Hrtk.		pr. Td. Ld.
		solgt		Kr.		Kr.
1863-1873	ca.	91		4087		460
1873-1883	-	159		5122		574
1883-1893	-	75		5003		529
1893-1903	-	51		4425		504
1903-1913	-	99		4690		491
1913-1920	-	132		5724		635
HUSE						
1904-1913	-	25		7023		694
1913-1920	-	61		7984		701

Det Aktiv, som Godset besad i Arvefæsteafgifterne, er ogsaa bleven realiseret. Ved justitsministeriel Resolution af 1' April 1909 blev der givet Besidde-

ren Bemyndigelse til at afløse Arvefæsteafgifterne paa Vilkaar, at de opgøres efter et Gennemsnit af de sidste 10 Aars Kapitelstakst, dog ikke under 10 Kr. pr. Td. Byg, og at den derved udkomne Sum kapitaliseres ved en Multiplikation med 25, samt at Rekognitionen afløses ved Indbetaling af dennes Beløb een Gang for alle. Den samlede Afløsningssum maatte forblive indestaaende i Ejendommen som 1ste Prioritet. Paa Grund af de under Verdenskrigen stærkt stigende Kornpriser fik Besidderen ved Resolution af 12' Juni 1917 Tilladelse til at afløse de resterende Arvefæsteafgifter efter et Gennemsnit af Kapitelstaksterne for 1905-1914 $\therefore$ til 11 Kr. 87.7 Øre pr. Td. Byg. Disse Regler blev ophævet ved Lov af 20' Marts 1918 om en Tvangsafløsning af Arvefæsteafgifter m. m., jfr. Lov af 28' September s. A., idet det herved blev fastsat, at Kapitaliseringen skulde foregaa paa Grundlag af en Pris pr. Td. Byg, beregnet efter Gennemsnittet af Kapitelstaksterne for Aarene 1890-1913, begge disse indbefattede, med Udeladelse af de to laveste og de to højeste Takster, samt at Rekognitionens Beløb skulde udbetales een Gang for alle med $1\frac{1}{2}$ Gang dennes Beløb.

Herefter er der bleven afløst:

233	Td.	0	Skp.	0	Fdk.	Byg	til	10	Kr.	10.5	Øre	
226	-	3	-	$1\frac{1}{4}$	-	-	-	10	-	21.5	-	
217	-	0	-	0	-	-	-	10	-	59.5	-	
73	-	0	-	0	-	-	-	10	-	92	-	
475	-	5	-	$1\frac{1}{2}$	-	-	-	11	-	87.7	-	
1029	-	6	-	0	-	-	-	9	-	99	-	(ifølge Loven).

Det fremgaar heraf, at den af Lovgivningsmagten fastsatte Pris pr. Td. laa under den, der for over Halvdelen Vedkommende allerede var bleven opnaaet ved frivillig Overenskomst, og jeg kan derfor ikke se rettere end, at der herved er handlet i Modstrid med Grundlovens Bestemmelse om, at ingen kan tilpligtes at afstaa sin Ejendom (Formuerettigheder) uden mod fuld Erstatning, og at dette i sine Konsekvenser kan blive til Skade for alle Ejendomsbesiddere, ogsaa dem som har høstet den øjeblikkelige Fordel.

Endelig er Godsets to Kirker bleven solgt. I Henhold til Tiendeloven af 15' Maj 1903 afløstes i Aarene 1911-12 Kirketienden af Borup og Kimmerslev Kirker. Ved Afløsningen sikredes der Familiegodset en stedsevarende Ret til de paa Borup Kirkegaard beliggende Gravsteder for den Neergaardske og Wedellske Slægt. Kirketienden udgjorde for Borup Kirke 76 Td. 4 Skp. $1\frac{3}{4}$ Fdk. Byg og for Kimmerslev 28 Td. 3 Skp. $3\frac{1}{2}$ Fdk. For denne sidstes Vedkommende afsattes hele Afløsningssummen til Vedligeholdelse; derimod udbetaltes der Familiegodset 9800 Kr. i Tiendebankobligationer for Borup Kirke.

Jævnside med Godssalget er der imidlertid ogsaa gaaet en Bestræbelse for at bevare en vel arronderet Rest (se Godskortet, Gehejmerraad J. Neergaards Arronderingsplan), og Salget omfattede da ogsaa fra første Færd kun de paa Yderkanterne liggende Fæstegaarde. En Støtte fik disse Arronderingsbestræbelser ved den gennem Hoveri- og Fæstelovgivningen aabnede Adgang til at udtage et vist Kvantum Bondejord til fri Raadighed, en Adgang som her blev benyttet, dels til at frigøre nogle Gaarde for Fæstetvang, medens de iøvrigt vedblev at bestaa som Bondebrug, dels til at nedlægge en Del Gaarde og, som vi straks skal se, anvende deres Jorder til Etablering af større Avlsbrug. Grundene hertil var forskellige, men vel navnlig den, at man fandt det mere tiltalende at raade over enkelte større fremfor mange mindre Brug. Men iøvrigt motiveredes denne Udvikling ogsaa af de landøkonomiske Forhold paa det Tidspunkt, der her Tale om, 1860-1880. Thi i disse Aar havde de store Gaarde med deres betydelige Kornsalg og fremskredne Mejeribrug et væsentligt Forspring for de almindelige Gaardmandsbrug. Inden Aarhundredets Udgang indtraadte der dog en betydelig Ændring i dette Forhold, idet det nu her i Landet saa højt udviklede Andelssystem satte sin første Frugt i Oprettelsen af Andelsmejerier, hvor Mælken fra de mange smaa og middelstore Brug kunde blive udnyttet paa fuld rationel Maade. Og udfra et socialt Synspunkt ser man nu om Dage helt anderledes paa Spørgsmaalet om store contra smaa Brug.

De oprindelige Arronderingsplaner er senere bleven opgivet, og selv de fleste af de frigjorte Fæstegaarde er nu solgt. Kun to af dem er endnu i Familiegodsets Besiddelse, og af Husene er der i det væsentlige kun bevaret saadanne, som egner sig til Bolig for Godsets Arbejdere.

Allerede i Major Neergaards Tid havde der været tænkt paa at danne en ny Avlsgaard af den 130 Td. Ld. store Bondegaard, Overdrevsgaarden, i Vigersted Sogn i Forbindelse med de tilstødende Svenstrup Udmarker Agestrup, Ejendommen, Bjergvænget samt Skurremose. Planen kom dog først til Udførelse i 1850, efter at Gaarden var bleven frigjort for Fæstetvang ifølge den Ret, der i Anledning af Hoveriets Ophævelse var erhvervet til at disponere frit over et vist Kvantum Bondejord.

I de derpaa følgende Aar toges der kraftigt fat paa Opdyrkningen af Gaardens stenede og magre Jorder, ligesom den forsynedes med ny rummelige Avlsbygninger og en stor Hovedbygning (opført 1863). Dens Areal er siden blevet udvidet med forskellige frigjorte Bondelodder, saaledes at den nu udgør ca. 330 Td. Ld. Den var i Aarene 1863 til 1903 bortforpagtet til Kammerherre, Baron G. Wedell-Wedellsborg, der med stor Iver og Bekostning fremmede Opdyrkningen af Jorderne.

Men Overdrevsgaarden blev ikke den sidste nydannede Avlsgaard. Af fri-

gjort Bondejord i Stubberup, Lammestrup og Bastebjerg dannedes der senere den saakaldte Stubberupgaard paa ca. 300 Td. Ld. Den blev i 1873-74 forsynet med Avlsbygninger og et anseligt Stuehus og bortforpagtet til Besidderens yngste Søn Vilhelm Neergaard paa dennes og Hustrus Levetid. Til Bestridelse af Udgifterne ved Bygningernes Opførelse optoges der paa Familiegodset et Laan paa 70 000 Kr.

Efter Gehejmekonferensraad J. Neergaards Død i 1893 viste det sig, at Hovedbygningen paa Svenstrup var ret medtagen, og under Ledelse af Arkitekt V. Holck blev den derfor i Aarene 1894-96 grundigt restaureret. Ved det Ydre rørtes der kun lidt; men saa meget større var de invendige Forandringer. Bekostningen ved dette Arbejde beløb sig til ca. 142 000 Kr. Derefter kom Turen til de gamle Ladebygninger, som baade var brøstfældige og ganske utidssvarende. I Aarene 1896-97 blev de derfor nedrevet og en ny Avlsgaard opført Vest for Gaarden for en Bekostning af ca. 120 000 Kr. Endelig opførtes for ca. 50 000 Kr. en ny Herskabsstald med tilstødende Pavilloner i Aarene 1898-99.

Ogsaa omkring paa Godset er der siden 1846 bleven bygget meget. Bøndergaardene og Husene, der mer eller mindre stammede fra Udstykningens Tid, kunde efterhaanden ikke mere gøre Fyldest og er derfor i stort Antal bleven ombygget eller helt fornyet. Endelig er der tilkommen en hel Del ny Boliger for Godsets Arbejdere. Alene i de sidste 25 Aar er der til disse Arbejder medgaaet ca. 300 000 Kr.

Men Forbedringerne har ikke indskrænket sig hertil. Betydelige Arealer udyrket Jord er taget op til Kultur; Vandaflødningen er fremmet ved Drainning af Avlsgaardene og Udgrøftning af Enge, Moser og Skove; Vejnettet, navnlig i Skovene, er bleven stærkt udvidet og forbedret, og endelig er Skovdriften ført frem til fuld Produktivitet.

Naar Talen er om Godsets Udvikling siden 1846, maa man ikke forbigaa den store og betydningsfulde Forandring i Forbindelsen med Omverdenen, som skete ved Anlæget og Aabningen af Roskilde-Korsørbanen i 1856 med Station ved Borup, omtrent i Centrum af Godset og kun ca. 1½ Kilometer fra Svenstrup. Det var, tør man vel nok sige, et sjældent Held saa tidligt at faa Adgang til en af Landets Hovedfærdselsaarer, og Udviklingen af Egnens produktive Muligheder er da ogsaa derved bleven fremmet i høj Grad.

Den 1' Juli 1920 var Godsets samlede Hartkorn af Ager og Eng 220 Td. 2 Skp. 1 Fdk. 1 Alb., Skovskylden 61 Td. 2 Skp. 2 Fdk. 2³³/₆₀ Alb. og Skovarealet ca. 2950 Td. Ld. Af Hartkornet henhørte under:

Svenstrup Hovedgaard	110	Td. 2	Skp. 2	Fdk. 2 $\frac{1}{2}$	Alb.	
Overdrevsgaarden	18	- 1	- 2	- 1	-	
Stubberupgaarden	26	- 1	- 0	- 0	-	
Grønholtsgaarden	3	- 2	- 0	- 1 $\frac{1}{2}$	-	
Gaarden Matr. Nr. 4a Kimmerslev	1	- 7	- 1	- 1 $\frac{1}{2}$	-	
62 matrikulerede Huse	14	- 5	- 1	- 1 $\frac{1}{4}$	-	
24 umatrikulerede Huse	0	- 0	- 0	- 0	-	
18 ubebyggede Jordlodder	7	- 3	- 2	- 1 $\frac{1}{2}$	-	
Under Skovene	38	- 2	- 2	- 2 $\frac{3}{4}$	-	
Tilsammen	220	Td. 2	Skp. 1	Fdk. 1	Alb.	

Godsets samlede Værdi var ifølge Ejendomsskyldvurderingen af 1916 ca. 2 900 000 Kr.

Fideikommiskapitalen udgjorde ca. 3 500 000 Kr., og Familiegodsets Gæld var ca. 630 000 Kr., hvoraf ca. 300 000 Byggelaan.

Endelig skal det anføres, at der til Familiegodset er knyttet følgende Legater med veldædige Formaal:

FRØKEN ALVILDE BRUUN NEERGAARDS UNDERSTØTTELSES-		
LEGAT, oprettet af hende	Kapital 12 800	Kr.
DET STEMANN-NEERGAARDSKE LEGAT, oprettet af Gehejme-		
konferensraad J. Neergaard	— 12 000	-
KAMMERHERRE, BARON G. WEDELL-WEDELLSBORGS LEGAT		
FOR VIGERSTED SOGN, oprettet af Baron J. Wedell-Neer-		
gaard og Hustru Henny, født Moltke	— 10 000	-

Spørger vi nu til Slutning, hvad der særpræger Svenstrup Gods' Historie i de ca. 250 Aar, det har bestaaet som privat Storbesiddelse, maa Svaret blive, at det er den Omsigt, hvormed der er bleven administreret, den Soliditet, der gennemgaaende har været over Forholdene, og den Ro og Sikkerhed, med hvilken de styrende er fulgt med Udviklingen.

Dette gælder i fremtrædende Grad Ejerne af Slægten Neergaard. De har ikke udmærket sig i Statstjenesten, ej heller blændet ved ydre Fremtræden; men de har været i Besiddelse af gode borgerlige Dyder og passet deres Kram.

FISKERI

AF

J. WEDELL-NEERGAARD

MEDENS der ellers paa alle Omraader kan konstateres en Fremgang i Udnyttelsen af Godsets produktive Muligheder, er dette ikke Tilfældet med Fiskeriet. Ganske vist fiskes der stadig i de større og mindre Søer; men af de mange, nu for en Del ubenyttede, Damanlæg kan man se, at der har været en Tid, hvor Interessen for rationel Fiskeavl har været mere levende end nu om Dage, og hvor alle Muligheder for at fremme denne Avl har været taget i Brug.

Fra Middelalderen og Lenstiden haves kun faa Efterretninger om Fiskeriet paa Svenstrup, men de bærer dog Vidne om, at det baade har været værdsat og benyttet. I Roskildebispens Jordebog 1454 nævnes saaledes, at Borup og Kimmerslev Søer foruden andre mindre Fiskedamme er Enemærker, Dalby Sø Fællesvand til Svenstrup, og af det under Godsets ældste Historie givne Uddrag af Arbejder paa Svenstrup Len 1556 vil man Side 88 se, at der er bleven fisket i Søerne ved Vaaddragning under Isen, en Fremgangsmaade som endnu anvendes. Af den sammesteds gengivne Liste over Folkene paa Gaarden (Side 84) fremgaar det derhos, at der har været holdt fast Fisker, samt at han rangerer næst Fogeden og med den forholdsvis betydelige Løn af 10 Mk. Fra Hofjægermester Svanes Tid ved man, at han holdt Fisker, ligesom det siges, at han har anlagt en Del af de eksisterende kunstige Fiskedamme. Det kan jo lyde meget troligt, naar henses til hans Interesse for Godsvæsen og Jagt; men de fleste større Damme stammer dog utvivlsomt fra den Tid, da Klosterbrødre og Bispestol raadede for Svenstrup.

Noget nærmere om Fiskeriet faar vi først at vide, da Etatsraad Jens Bruun Neergaard er bleven Ejer af Svenstrup. Allerede i 1766 indgaar han en Kontrakt for 12 Aar med Fiskemester Lorentzen i Bastebjerg, hvorved denne faar overdraget Fiskeriet i alle Vandsteder undtagen Kløvested Gadekær, samt i Regnemark og Vigersted Aær. I Borup Sø maa han dog ikke drage Vaad,

men kun fiske med smaa Redskaber, og hvis Ejeren vil indrette Søen til en Løbedam, ophæves denne Ret. De to Damme i Haven maa Fiskeren ikke røre. For Fisken, som Ejeren forlanger til sin Husholdning, godtgøres for Karper 12, Karudser 10, Gedder og Aborrer 6 Sk. pr. Pund. Denne Kontrakt maa imidlertid være bleven hævet inden Udløbet af de 12 Aar eller i hvert Fald indskrænket til de aabne Søer og Vandløbene; thi fra 1772 foreligger et lille Hefte »Optegnelse paa mine Fiske-Damme og deres Besætning samt Afløb og til hvor stor Summa af enhver Dam er solgt«, som viser, at Etatsraaden fra dette Aar og lige til sin Død i 1788 har drevet rationel Fiskeavl i 16 Vandsteder. Karpefiskeriet var Hovedsagen og foregik paa sædvanlig Maade med Udklækning af Yngel og Anvendelse af de større Damme til Sættedamme. Tømningen af disse foregik i Regelen hvert 3' Aar.

I flere af de smaa Søer med Stemmeværk, som den Dag i Dag regnes for gode Sættedamme, har Udbyttet ikke været saa daarligt. I Klaresø i Ortved Skov er der saaledes i 1772 udsat 500 Karper og 400 Karudser og i 1775 fisket 343 Karper og 190 Karudser, samt — hvad der jo ikke ser saa godt ud — 332 Gedder, ialt ca. 82 Lispund. Indtægten heraf beløb sig til 156 Rdl. 3 Mk. I samme Sø er der i 1777 bleven udsat 2000 Karper og i 1780 fisket 800 og i 1782 udsat 2200 Karper og 200 Karudser og fisket 1100 Karper og 110 Karudser. Som et pænt Resultat skal nævnes, at der i 1775 blev udsat 1020 Karper og 1550 Karudser i Gammelsø i Storskov og i 1777 fisket 915 Karper og 1200 Karudser. I de tre sidste Tilfælde er det økonomiske Udbytte ikke angivet. Ved Tømningen af flere Damme vidner Bemærkningen »intet herudi« dog om et saare mistrøstigt Resultat.

Fra hans Enkes, Etatsraadinde A. M. Neergaards Tid findes der ingen Oplysninger om Udbyttet af Fiskeriet, men at det ogsaa har haft hendes Interesse, foreligger der flere Vidnesbyrd om. Endnu er bevaret en Kontrakt, som hun med sin Fader som Mellemand i 1794 afsluttede med N. Boelsmand i Kjøbenhavn om Levering af Fisk fra Svenstrup og Skjoldenæsholm. Naar Fisken ankom levende til Hovedstaden skulde den betales med følgende Priser:

Karudser (4 Stk. paa 1 Pund)	2 Rdl. » Mk. pr. Lispund
Karper (større end $1\frac{1}{4}$ Pund pr. Stk.)	2 - 4 - - -
Brasen (- - $1\frac{1}{2}$ - - -)	1 - » - - -
Suder (- - 1 - - -)	1 - » - - -

Om Forholdene i Major Neergaards Besiddelsestid vides intetsomhelst; men man tør dog anse det for givet, at der vedblivende er bleven fisket i de aabne Søer og de bedste af Sættedammene. Det samme var ogsaa Tilfældet under J. Neergaards Styrelse. Men ihvorvel han holdt fast Fisker, der boede

i et i Kimmerslev 1854 nyopført Hus, interesserede han sig dog ikke meget for denne Gren af Bedriften, og noget større Udbytte opnaaedes ikke. Karpeavl blev der ikke drevet, og Fangning af Gedder og Krebs til Husholdningen blev sluttelig Hovedsagen. Efter hans Død i 1893 blev det opgivet at holde fast Fisker, og nogle Aar senere blev saa Fiskeriet bortforpagtet og er det den Dag i Dag. Fra Forpagtningen er dog nu undtaget alle Fiskedammene omkring Svenstrup. De besættes med Karper, Karudser, Gedder og Aal, nærmest til Brug for Husholdningen. Fiskeriet paa Svenstrup er nu om Dage ikke af større Betydning, og kun i de Aar, hvor Aalen vandrer ud af Borup, Dalby og Kimmerslev Søer og fanges i Aalekisten ved Kimmerslev Vandmølle, opnaas et større økonomisk Resultat. Eksempelvis skal det saaledes anføres, at der paa denne Maade i August og September Maaned 1900 blev taget 2673 Pund Aal.

Af Søer med Stemmeværk og kunstige, helt eller delvis bevarede, Fiskedamme findes følgende: Ved Svenstrup de 2 Damme i Haven, Hesteparken, Svineparken, Dammen i Faarefolden og den bagved Køkkenhaven, Ræveparken, samt Dammene i Markerne Nr. 1, 2 og 6, de 2 Damme ved Bastebjerggaarden, Perdresø og Gammelsø i Storskov, Gammelsø i Ryeskov, Klare sø og Kragesø i Ortved Skov, Kulhusparken, samt Dammene i Harebo og Ejendommen.

JAGT

AF

J. WEDELL-NEERGAARD

FOR de ældre Tiders Vedkommende er det lidet, der vides om Jagten paa Svenstrup, afhandlet under Skovenes Historie og ganske naturligt; thi Jagt og Skovbrug var den Gang tæt forbundne. De administreredes som Regel under eet, og i det daglige Arbejde forenedes de ved det Tilsyn, der maatte føres for at hindre Krybskytteri og Misbrug og Tyverier i Skoven. Ved Indførelsen af et ordnet Skovbrug i Begyndelsen af det 19' Aarhundrede indtraadte der en Ændring i dette Forhold. Havde man tidligere ved Antagelse af en Forst- og Jagtbetjent vel nok været tilbøjelig til først at spørge, om den paagældende var en kraftig Mand og god Jæger, saa kom hans Kvalifikation som Skovbruger nu til at veje nok saa tungt. Men stadigt vedblev dog Jagten som et Appendiks at være knyttet til Skovadministrationen og er det den Dag i Dag paa overmaade mange Steder. Paa adskillige større Godser og da ogsaa her paa Svenstrup skete der dog en Ændring heri henimod Slutningen af det 19' Aarhundrede, og Grunden hertil er navnlig at søge i den fra Udlandet, vel særlig over England, importerede Fordring om rationel Vildtpleje og dermed følgende bedre og mangfoldigere Jagt. Som et større Skovdistrikt fordrede en Forstkandidat til Styrer, saaledes skulde Jagten nu forestaaes af en Specialist, en Mand der var uddannet i at udklække Fasaner, fange og udrydde Rovvildt, fremme Formeringen af det nyttige Vildt igennem Blodfornyelse ved indførte Dyr m.m. Kort sagt, Vildtbanen kom under Kultur. Som Følge af denne Udvikling vil man forstaa det berettigede i at give Jagten et særligt Afsnit og da passende at lade det begynde med Tiden omkring 1800. Paa dette Tidspunkt og lige til omkring 1885, da enkelte Jagter paa de bortsolgte Bøndergaarde begyndte at gaa tabt, var Svenstrup Jagtdistrikt ca. en dansk Kvadratmil stort, hvoraf ca. 2950 Td. Ld. var Skov, ca. 120 Sø og Resten Ager, for største Delen samlet i et velarronderet Komplex. Senere er den største Del af Bøndergodset bleven solgt og en hel Del Jagt-

arealer gaaet tabt; men endnu haves dog Jagten paa den væsentligste Del af det Areal, som paa Godskortet ligger indenfor de Linier, som betegner Gehejmeraad Neergaards Arronderingsplan, og som udgør ca. 6000 Td. Ld.

I Tiden fra ca. 1800 og til 1848 vides der ikke meget om Jagten, idet der i Arkivet her kun findes et Brudstykke af en Jagtbog fra 16^e December 1802 til 17^e April 1807. Den udviser følgende Tal for nedlagt Vildt:

	1802	1803	1804	1805	1806	1807
Raadyr	27	40	26	28	22	»
Raalam	»	25	15	23	18	10
Daadyr	1	2	1	2	3	26
Harer	9	45	16	15	23	12
Snepper	»	14	22	21	»	4
Kramsfugle	»	5	17	26	6	6
Brokfugle	»	19	5	17	»	»
Agerhøns	»	9	15	12	»	»
Bekkasiner	»	17	»	»	»	»
Ænder og Krikænder	»	47	32	27	16	»
Spurve	»	»	»	46	»	»

Efter den Skovbetjent og Skytte Knud Vinter Stoltze givne Instruks af 22^e Februar 1815 skulde han hver Maaned forelægge Major Neergaard en Fortegnelse over, hvad der var skudt, men ingen af disse Indberetninger er bevaret. Der er imidlertid ikke Grund til at tro, at Jagtforholdene i hele første Halvdel af forrige Aarhundrede skulde have afveget væsentligt fra det, vi kan læse ud af den anførte Skydeliste, og det saa meget mere som dens Tal ikke fjerner sig synderligt fra Jagtresultaterne i de første Aar efter 1848, da der blev indført Skydelister. Og det Resultat man naar til, er da det, at der her paa Svenstrup i det omhandlede Tidsrum har været en tarvelig Jagt. Raavildtbestanden har dog været ret talrig¹⁾, og Graaanden har ogsaa ynglet ganske godt i de stedlige Søer; men ellers ser det sløjt ud med Vildtbestanden. Af Brokfugle har der dog aabenbart været mange flere end nu om Dage, hvor denne dejlige Fugl kun ses ganske enkelte Aar i Efteraarstiden. Om Antallet af nedlagte Rovdyr giver Listen desværre ikke Oplysninger, antagelig fordi Ejeren alene havde Interesse i at vide Besked med det nedlagte nyttige Vildt. Skindet af Ræve, Maar og Oddere m. v. tilfaldt jo altid Skytten, den Værdi, de havde, vedrørte kun ham, og Antallet blev derfor ikke opnoteret.

Fra Svenstrup foreligger der ikke Oplysninger om Vildtpriserne i Begyn-

¹⁾ Efter Falbe-Hansens og Scharlings Danmarks Statistik 2^e Bind 1^e Afsnit IV nedlagdes der i Fem-aaret 1874-78 gennemsnitlig paa de danske Øer 17,1 Stk. Raavildt pr. 1000 Td. Ld. Skov. Efter den foran anførte Skydeliste bliver det 13 Stk.

delsen af forrige Aarhundrede; men de har sikkert været de samme som paa Skjoldenæsholm, der som oftere nævnt paa denne Tid ogsaa ejedes af Major Neergaard. Fra dette Søstergods kendes et Brudstykke af et Vildtregnskab, som skal anføres her.

1809:

1 Stk. Daae Vildt	10 Rdl. 3 Mk. 12 Sk.
1 - Daae Kalv.	6 - 3 - 12 -
1 - Raae Dyhr	5 - 3 - 12 -
1 - Hare.	1 - 3 - 4 -

1810:

1 Stk. Daae Vildt.	13 Rdl. » Mk.
1 - Daae Kalv.	10 - » -
1 - Raae Dyhr	6 - 3 -

1811:

1 Skuffelhiort og Gold Dyhr	21 Rdl.
1 Spishiort og smal Daae	14 -
1 Daae Kalv	12 -
1 Raae Dyhr.	8 -
1 Hare	3 -

De ovenanførte Priser siger dog ikke meget, da vi i disse Aar stærkt nærmer os Statsbankerotten i 1813, og Pengenes Værdi derfor er underkastet stærke og nedadgaaende Svingninger. En Rigsdalers gennemsnitlige Værdi var saaledes i 1809 133 Øre, i 1810 fra 83 til 100 Øre og i 1811 50 Øre.

I Forbindelse med disse Oplysninger skal jeg anføre Vildtpriserne i Aaret 1895, da de var saa nogenlunde normale for Perioden 1880-1900, og i 1918, da de paa Grund af Krigsforholdene var usædvanlig høje.

I December Maaned 1895:

1 gammel Daa Vægt ca. 60 Pd. à 30 Øre . .	18 Kr. » Øre
1 Daakalv - - 35 - - 40 - . .	14 - » -
1 Stk. Raavildt - - 30 - - 40 - . .	12 - » -
1 Hare	2 - » -
1 Fasan	2 - » -

I December Maaned 1918:

1 gammel Daa Vægt ca. 60 Pd. à 140 Øre .	84 - » -
1 Daakalv - - 35 - - 175 - .	61 - 25 -
1 Stk. Raavildt - - 30 - - 175 - .	52 - 50 -
1 Hare	8 - » -
1 Fasan	6 - 50 -

Aar	Sikavildt	Daavildt	Raavildt	Harer	Fasaner	Ager- høns	Graagæs	Graa- ænder	Snepper	Bekka- siner	Brok- fugle	Skov- duer	Krams- fugle	Rovdyr						Hejrer	Blisshøns	Rovfugle				Krage- fugle	Anm.	
														Ræv	Maar	Græv- ling	Odde	Væsel	Kat			Høn- sehøg	Spur- vehøg	Mus- vaage				
1848-1849		8	48	27		32	1	55	4	1	8																26	
1849-1850		10	44	22		50	7	68	21	7	14	20															5	
1850-1851		7	45	19		32	4	83	2	3	1	0															20	
1851-1852		7	32	25		13	0	105	4	21	2	0															0	
1852-1853		5	43	19		36	4	69	17	10	2	0															65	
1853-1854		3	23	17		52	6	75	5	11	12	0															22	
1854-1855		7	25	18		43	1	50	5	18	0	0															30	
1855-1856		3	23	13		39	7	17	5	4	2	0															17	
1856-1857		7	32	32		97	6	55	24	13	0	0		14	1	1											0	
1857-1858		4	36	34		28	6	64	18	16	5	0		24	1	5					13						18	
1858-1859		9	27	29		46	17	71	15	19	0	0		31	3	9					9						8	
1859-1860		9	40	42		34	13	24	27	4	0	0		38	2	3					0						0	
1860-1861	13	37	41			42	6	30	5	3	0	1		19	4	3					14						0	
1861-1862	10	60	28			0	0	56	43	26	0	1		30	5	3					0						0	
1862-1863	5	53	21			20	10	86	18	23	2	3		36	7	9					0						7	
1863-1864	6	55	38			7	10	38	51	16	1	0		32	4	5					0						0	
1864-1865	7	55	38			0	9	59	29	13	1	2		30	2	5					0						0	
1865-1866	15	58	24			1	0	37	36	8	1	4		39	2	9					0						0	
1866-1867	17	43	37			38	0	45	75	11	0	0		35	0	2	1				0						0	
1867-1868	17	58	39			10	4	56	21	14	0	0		20	2	0	1				0						0	
1868-1869	9	62	41			10	4	55	21	14	0	1		30	2	3	0				0						0	
1869-1870	21	68	57			28	2	39	20	30	0	2		26	4	0	0				0						23	
1870-1871	20	60	56			6	16	29	62	12	0	8		36	0	3	0				31	0					0	
1871-1872	18	57	55			46	3	47	35	25	1	16		43	4	4	0				23	0					0	
1872-1873	12	74	45			41	5	61	14	4	2	2		34	1	4	0				15	6					63	
1873-1874	14	118	51			57	17	74	6	0	0	0		56	0	0	0				24	0					58	
1874-1875	18	135	47			20	6	50	23	5	0	1		29	0	2	0				32	0					0	
1875-1876	17	139	29			37	11	20	7	1	0	0		54	0	4	0				27	0					78	
1876-1877	12	194	52			35	8	17	29	2	0	0		42	0	0	0				36	0					34	
1877-1878	17	138	52			56	4	90	16	17	4	1		33	0	8	0				57	0					10	
1878-1879	18	168	46			14	19	64	34	10	0	0		44	1	1	0				55	0					17	
1879-1880	17	151	46			14	11	58	51	20	0	2		44	0	2	0				20	0					46	
1880-1881	14	123	46			13	0	25	47	9	0	0		33	1	0	0				28	0					107	
1881-1882	18	124	23			9	14	17	17	7	0	0		31	2	4	0				22	0					79	
1882-1883	25	144	48			40	0	50	48	21	0	0		24	2	4	0				50	0					222	2 Edderfugle

Aar	Sikavildt	Daavildt	Raavildt	Harer	Fasaner	Ager- høns	Graages	Graa- gænder	Snepper	Bekka- siner	Brok- fugle	Skov- duer	Krams- fugle	Rovdyr						Hejrer	Blisshøns	Rovfugle				Krage- fugle	Anm.	
														Ræv	Maar	Grav- ling	Odder	Væsel	Kat			Høn- sehøg	Spur- vehøg	Mus- vaage				
1883-1884		14	146	64		19		45	12	7	0	1		40	1	4	0			33	0						108	
1884-1885		22	163	70		32	7	57	18	20	0	3		39	1	2	3			39	0						201	
1885-1886		17	123	57	6	75	3	32	13	6	0	0	246	31	2	4	2			0	0						0	
1886-1887		34	126	56	14	56	5	29	6	28	1	4	0	37	3	3	0		20	0	0						0	
1887-1888		42	111	58	38	76	3	20	28	8	0	0	0	26	6	3	0		10	0	0						0	3 Nøddekriger
1888-1889		31	63	45	24	95	4	15	52	5	0	0	96	26	2	4	0		3	0	0						0	1 do.
1889-1890		27	113	65	24	78	6	51	11	9	0	0	140	32	1	6	0		0	0	0						0	
1890-1891		25	90	89	56	96	8	20	15	1	0	0	0	26	1	5	0		0	0	0						0	
1891-1892		33	122	65	103	61	0	60	4	7	0	0	0	25	0	2	0		0	0	0						0	
1892-1893		21	46	33	45	0	2	0	15	0	0	0	0	7	4	0	0		0	0	0						0	
1893-1894		64	166	72	124	82	0	35	3	12	0	0	12	9	4	2	0	7	41	15	12						393	
1894-1895		26	104	70	120	107	0	33	3	5	0	0	0	37	3	7	0	1	46	7	0						648	3 Ravne
1895-1896		18	133	100	378	165	0	107	3	0	0	0	0	44	8	8	0	21	79	7	2						1306	2Kongeørne, 2Ravne
1896-1897		36	222	201	601	193	0	121	16	7	0	0	0	44	7	9	0	6	47	9	9	13	36	36			965	2 Ravne
1897-1898		41	290	251	643	233	2	148	3	1	0	1	0	33	7	13	0	0	66	13	5	2	25	29			665	
1898-1899		11	276	308	882	90	0	184	12	5	0	15	0	41	5	13	0	7	31	6	9	2	10	33			813	{1Kongeørn, 1 Flod- ørn, 1Vandrefalk, 1
1899-1900		35	383	209	752	25	0	200	6	8	0	1	0	41	6	9	0	4	35	4	7	9	16	43			577	{Glente, 1hvidSvale
1900-1901		11	118	165	785	153	0	109	3	8	0	27	0	48	5	9	0	1	60	12	6	10	24	40			632	
1901-1902	1	25	214	201	960	210	0	205	22	51	0	20	0	57	8	32	0	4	68	8	8	7	28	49			734	1 Kongeørn, 3 Ravne
1902-1903	0	19	228	264	852	237	0	152	1	6	0	28	20	41	4	21	0	2	51	2	21	13	17	88			592	
1903-1904	1	28	229	313	1096	275	0	119	10	2	0	117	0	35	6	21	0	8	46	2	18	5	21	35			766	
1904-1905	0	15	185	335	923	228	0	134	46	2	0	158	106	45	6	16	0	14	90	3	27	7	31	38			699	
1905-1906	0	22	123	290	1101	215	0	43	20	3	0	83	362	45	8	11	0	20	76	9	19	7	47	41			882	
1906-1907	0	16	102	301	1118	325	0	176	49	18	0	83	409	27	6	13	0	23	66	2	16	4	49	26			852	
1907-1908	1	12	111	289	835	40	0	102	30	0	0	38	95	20	14	15	0	17	99	0	52	3	31	42			632	
1908-1909	1	13	123	234	692	124	0	207	44	10	0	29	163	32	6	16	0	22	47	0	35	7	29	32			877	
1909-1910	3	6	129	296	678	60	0	171	20	10	0	253	52	29	6	18	0	27	122	0	70	4	29	34			913	
1910-1911	5	24	135	290	916	203	0	282	15	0	0	70	110	30	5	20	0	107	113	0	55	2	29	36			771	
1911-1912	5	23	123	388	916	165	0	148	14	2	0	57	47	44	7	16	0	60	77	0	12	5	49	11			647	
1912-1913	7	30	144	314	971	125	0	46	9	4	0	123	175	28	10	14	0	54	97	0	16	4	53	60			662	
1913-1914	6	30	132	450	1223	403	0	195	30	14	0	241	270	30	11	17	0	51	90	0	48	4	50	41			754	
1914-1915	5	23	175	296	974	296	0	127	50	9	0	113	130	28	5	13	0	96	69	0	68	2	40	29			1085	
1915-1916	2	32	150	275	745	332	0	127	21	14	0	427	67	20	5	10	0	69	78	0	66	1	55	33			1211	
1916-1917	8	25	150	328	779	195	0	154	54	10	0	33	40	17	2	10	0	86	89	0	17	2	48	42			649	
1917-1918	9	23	170	286	427	218	0	36	55	3	0	62	91	21	6	6	1	42	56	0	20	2	56	47			641	

Fra 1848 o: et Aar efter at J. Neergaard havde tiltraadt Besiddelsen af Svenstrup er der bleven ført den her gengivne Liste over nedlagt Vildt. Listen er dog først helt nøjagtig fra 1896.

Gaar man nu denne Liste nærmere igennem, vil man faa en ganske god og klar Oversigt over Jagtforholdene her paa Svenstrup i de sidste 70 Aar. Men paa adskillige Punkter udkræves der dog et Supplement, og jeg skal da begynde med at omtale Administrationsforholdene.

Indtil 1856 var Jagten underlagt Skovrider Stoltze og derefter Skovrider Nielsen til dennes Død i 1900.

Skovrider Nielsen var en ivrig Jæger, forfulgte energisk alt Krybskytteri og passede i det hele Jagtdistriktet paa en efter de Tiders Forhold fortræffelig Maade. Foruden Sneppe-, Ande- og Hønsejagten var det især de store Efteraars-Klapjagter, som var af Betydning, og de fik i det væsentligste Karakter efter Antallet af nedlagte Ræve. For at holde deres Tal oppe, gik man her paa Svenstrup endog saa vidt at forbyde at skyde dem, naar man som f. Eks. paa Julejagter kom over et allerede een Gang afklappet Terrain. Ved Efteraars-Klapjagterne anvendtes her ofte Hundesaater, og det paahvilede derfor Skovrideren at holde et mindre Kobbelt Gravhunde.

Fra 1895 overlod Skovrider Nielsen Jagtforretningerne til sin Søn og Assistent J. Nielsen, og en ny Tid indledes, hvad der noksom fremgaar af Skydelistens Resultater. Endelig udskilles Jagten fuldstændig fra Skovadministrationen ved Skovrider Nielsens Død i 1900, og hans nævnte Søn ansættes som Overjæger.

Overjæger Nielsen, der tillige forestaar Godsets betydelige Hønseri, har til Assistance en Underjæger, en Husmand, 1 à 2 Elever og til Tider en Patrouilleringsbetjent, hvorhos Skovfogederne assisterer ved Klapjagterne og er pligtige at forfølge og anholde Krybskytter. Overjægeriet raader derhos over et Par mindre Heste, som dels bruges ved Driften af nogle mindre dertil henlagte Jordlodder, dels anvendes til at udføre de mange forefaldende Kørsler. Det vil af disse Oplysninger fremgaa, at Jagten paa Svenstrup nu om Dage ikke er en saa helt ringe Virksomhed, og dens Bruttobudget er da ogsaa af en ganske betydelig Størrelse, men Udgiften har unægtelig altid oversteget Indtægten. Hovedsagen er nu som før de store Efteraars-Klapjagter, og for at de kan give saa smukt et Resultat som muligt, spares og fredes Vildtet den øvrige Del af Aaret. Det største Bidrag til Vildtparaderne yder naturligvis de opdrættede Fasaner.

I 1905 og 1906 naaedes Toppen, idet der ved en 2 Dages Jagt blev skudt henholdsvis 601 og 620 Stk. Vildt, hvoraf 530 og 447 Fasaner.

Om de forekommende Vildtarter følgende:

Daavildtet findes kun i den ca. 65 Td. Ld. store Dyrehave. Hegnet om denne er nu helt af Træ og fra nyt opsat i Aarene 1904-05. Tidligere var Dyre-

haven helt eller delvis indhegnet med Risgærder, der vedligeholdtes ved Høveri. Bestanden udgør 70-80 Stk. og er kraftig og sund. Der er da ogsaa i Aarenes Løb, hyppigst ved Indspring af Strejfhjorte fra Bognæs, sket Tilførsel af nyt Blod. Den højeste Vægt, som er noteret for en Helskuffel i opbrækket Tilstand, er 160 Pd.

I Aaret 1900 indførtes der Sikavildt i Dyrehaven. Det har formeret sig godt, og Bestanden udgør nu ca. 35 Stk. Enkelte Aar skydes der en stærk Hjort, men mest sælges Sikavildtet levende til andre Jagtdistrikter.

Af de forskellige i det fri levende Vildtarter byder Naturforholdene paa Svenstrup aabenbart Raavildtet de bedste Betingelser. Bestanden har været god, og Vildtet er gennemgaaende sundt og kraftigt. Skydelisten viser, hvorledes Antallet af nedlagte Raadyr efterhaanden er steget. Toppunktet naas i 1899-1900 med 383 Stk. Men Bestanden var da ogsaa bleven saa stor, at det var nødvendigt at reducere den meget stærkt. Som et godt Eksempel paa, hvor talrigt Raavildtet var bleven, skal jeg nævne, at der ved en 2 Dages Jagt i 1898, hvor Fasanerne forsaavildt var Hovedsagen, som der faldt 308, blev skudt 78 Stk. Raavildt. Naar Bestanden havde kunnet tage saa stærkt til, var det, fordi de gamle Raaer i en Række af Aar var bleven skaanede, og fordi Vildtet blev omhyggeligt fodret i de strenge Vintre. Alligevel led det stærkt under det vældige Snelag i Vinteren 1888-1889, hvor vel overhovedet 33 % af Landets Raavildt gik til Grunde. Ogsaa hjalp det selvfølgelig meget, da der fra ca. 1890 blev iværksat en stærk Forfølgning af Vildtets Fjender, særlig Rævene. For Tiden kan der regnes med en fast Bestand af ca. 300 Stk. Raa-vildt pr. 1° Januar. Raavildtet paa Svenstrup er som tidligere nævnt stærkt — stærkere end de aller fleste Steder i Danmark — og det baade af Vægt og Opsatser. Det er ikke ualmindeligt at en stærk Seksenderbuk opnaar en Vægt af mellem 45 og 50 Pund, og et Par Gange er der endog skudt Bukke paa 51 Pund i opbrækket Tilstand. Opsatserne er høje, svære og af en regelmæssig Form, og de største indføres i den i 1893 paabegyndte Samling paa Svenstrup. Af de 4 bedste vedføjes en Afbildning (Tavle X).

De stærke Bukke skydes ikke paa Klapjagterne, men med Kugle, i Regelen en 25-30 Stk. aarlig, i Maanederne Maj, Juni og første Halvdel af Juli.

Før Indførelsen af ordnet Vildtpleje med Udryddelse af de forskellige Rovdyr var Harebestanden paa Svenstrup kun ringe trods det betydelige Jagt-areal, og særlig stor er den aldrig bleven, uagtet der hvert Aar sørges for Blodfornyelse ved indførte Dyr. Det højeste Resultat naaedes i 1913-14 med 450 nedlagte Harer, og det er lidet sandsynligt, at det nogensinde vil blive overskredet, da Jagtarealet stadig bliver mindre.

Da Rævejagten i Firserne i forrige Aarhundrede begyndte at gaa tilbage her paa Svenstrup, besluttedes det som en Erstatning at etablere Fasanjagt,

og i 1885 blev der derfor fra Boller Fasaneri indkøbt 1 Hane og 5 Høner. I de nærmest følgende Aar opdrættedes der aarlig 50-100 unge Fasaner, som blev beskudt ved en enkelt Efteraarsjagt. Det var dog først fra 1895, at Opdrætningen antog større Omfang, og Tallet paa nedlagte Fasaner steg da ogsaa rask, til det i 1913-14 naaede det højeste Tal — 1223. I de derpaa følgende Krigsaar gik Tallet igen nedad, fordi det ikke var muligt at skaffe Foder til saa stort et Opdræt. Som Stamfasaner har der i Regelen i Fasangaardene været overvintret ca. 250 Høner og 40 Haner, og i Forsommeren er der saa af Kalkuner og Høns bleven udklækket saa mange Fasankyllinger, at der om Efteraaret har kunnet paaregnes 1200-1500 jagtbare Fasaner. Trods Tilgang fra Fasaneriet har her aldrig været mange vilde Fasaner, antagelig fordi Terrainet med de store sammenhængende Skove ikke passer dem.

Agerhønsbestanden har her som andetsteds varieret stærkt efter de forskellige Aars Vejrlig i Rugetiden, men stor har den aldrig været til Trods for hyppig Tilførsel af nyt Blod, dels ved Udrugning af Æg indkøbte fra England, dels ved indførte levende saksiske og bøhmiske Høns. Antagelig er det ogsaa her de store Skove, som generer. Det største Antal — 403 — blev skudt i 1913. I gamle Dage var det Skik om Efteraaret at indfange Agerhøns og anbringe dem paa Hønseskammeret, for at Herskabskøkkenet kunde have noget at tage til om Vinteren, og der fandtes da ogsaa i den gamle, nu nedrevne Staldbygning paa Svenstrup et saadant Kammer, ligesom de Ruser, som brugtes til at indfange Agerhønsene, endnu eksisterer.

Graagaasen yngler som Regel hvert Aar i Borup Sø, dog sjældent mere end 1-4 Par. I Foraaret 1913 forjoges Graagæssene fra Borup Sø af et Par Svaner, som saa havde Tilhold der i de næste 2 Aar. I Foraaret 1916 kom kun den ene Svane tilbage, var her nogle faa Dage og forsvandt igen, hvorefter Graagæssene atter indtog deres gamle Yngleplads. De bliver nu fredede.

Graaænderne har til Stadighed ynglet i Søerne, men er dog næppe saa talrige som tidligere. Naar Tallet paa skudte Ænder desuagtet har været stigende siden 1895, er Grunden den, at der hvert Aar i Fasaneriet opdrættes en hel Del Ællinger, som senere udsættes og skydes i Gammelsø i Storskov. I 1910-11 blev der ialt skudt 282 Graaænder, det største Antal, der endnu er naaet.

Sneppeetrækket har varieret meget i Aarenes Løb, men har sjældent været betydeligt, idet Fuglene om Foraaret mere følger Østkysten af Sjælland. Af Bekkasiner skydes der som oftest kun nogle faa Stykker om Efteraaret, mest ved Dalby Sø.

Om Forekomsten af Ræve, Grævlinger, Maar og andre Rovdyr er der ikke andet at sige end, at de trods den stærke Efterstræbelse holder sig ganske godt, antagelig mest ved Indvandring. Som Kuriosum skal anføres, at der i Aarene omkring 1900 forekom hvidfødte Grævlinger i Bastbjerg Skov.

Efter hvad Overjæger Nielsen beretter, ynglede Hønsehøgen endnu i 1878 paa Svenstrup. Den mægtige Rede sad halvvejs oppe i et højt gammelt Bøgetræ, og nedenunder laa Resterne af et Dyrelam, Hønse-, Due- og Kragefjer, samt Hovedet af en halvvoksen Kat. Ogsaa Ravnene plejede før i Tiden at yngle et Par Steder i Skovene her, sidste Gang i 1902. Den sorte Stork havde indtil 1874 en Rede i Magleskov. En af Datidens ivrige Ornithologer bortfjernede imidlertid Æggene 2 Aar i Træk, og Fuglen forlod saa for altid Stedet. I min Barndom var den hvide Stork langt talrigere end nu og byggede ofte Rede i Skovene, noget der ikke mere kendes her paa Stedet. I et enkelt stort Egetræ i Kimmerslev Hestehave erindrer jeg at have set 7 Storkereder.

Trods Fredning er Glenten ganske forsvunden fra Svenstrup. Det er den Slags Tab, som Venner af Naturen maa notere med Sorg. Hvor tydeligt erindrer jeg ikke fra min Barndomstid denne herlige, ligesom underfulde, Rovfugl med den kløftede Hale, naar den om Foraaret i fantasifuld, overlegen Flugt slog sine store Sving i den solklare Luft!

Indtil 1898 var der i Dyrehaven en ret stor Koloni af Hejrer med indtil 50 Reder. Der kunde da ogsaa enkelte Aar skydes et halvt Hundrede i Regelen unge Fugle. Men under Februarstormen i 1894 blæste en gammel Granplantage, som skabte Læ for de høje Træer med Rederne, omkuld, og da Hejrene kom tilbage i Marts, fandt de aabenbart ikke mere Stedet tiltrækkende, eftersom kun 3 Par blev ved de gamle Reder. De blev fredede, men desuagtet kom der næste Foraar kun et enkelt Par tilbage. Det ynglede her sidste Gang i 1898. Ogsaa denne store og smukke Fugl har saaledes opgivet at bo paa Svenstrup Gods. Men enkeltvis har vi dog hver Sommer den Glæde at se den ved Søerne og Vandløbene.

En Rørdrum vides at være skudt ved Borup Sø omkring 1860, men det er ogsaa sidste Gang, den er iagttaget her.

Endelig maa det ogsaa nævnes, at det sidste Stk. Kronvildt her paa Svenstrup blev skudt i 1846 eller 1847 i Ravneshave. Det var en stor Hind, og med den fulgtes en Hjort, som kort efter maatte lade Livet i en af Vallø Stifts Skove.

Det er værd at notere, at Indførelsen af rationel Vildtpleje med Efterstræbelser af Rov- og Kragefugle ogsaa har været til Gavn for alle mindre Fuglearter. Ikke blot er Antallet af Ring- og Hulduer, Drosler, Solsorter, Stillidser, Tornirisker, Nattergale og de forskellige Slags Havesangere m. fl. taget stærkt til, men i Modsætning til, hvad der tidligere har været Tilfældet, yngler Misteldroslen, Kirsebærfuglen, Grønirirken og den brogede Fluesnapper m. fl. nu paa Svenstrup.

Jeg kan ikke slutte dette Afsnit uden at tilføje, at Jagten her paa Svenstrup antagelig har kulmineret. I de nærmest kommende Aar vil Jagtretten paa en

hel Del af det bortsolgte Bøndergods falde bort, og dertil kommer, at vor Tids Jordpolitik sikkert vil resultere i en stærk Formindskelse af de store Gaardes, særlig Majoraternes Jordtilliggende; og med det stærkt formindskede Areal vil Mulighederne for en talrig Vildtbestand ogsaa svinde. Aldrig haaber jeg dog, at Forholdene paa Svenstrup skal blive saa ringe, at Naturvennen og Jægeren under sin Færden her ganske skulde komme til at savne det fyldige Dyreliv i Mark og Skov, som for den gode Iagttager bidrager saa meget til at forøge og mangfoldiggøre Naturens Skønhed.

JAGTSELSKAB PAA SVENSTRUP 1919

TAVLE X

Højde 28 cm — Vægt 22 kg
Omfang af Rosenkrans 15½ cm

Højde 23½ cm — Vægt 20¼ kg
Omfang af Rosenkrans 17 cm

Højde 25 cm — Vægt 24 kg
Omfang af Rosenkrans 18 cm

Højde 28 cm — Vægt 24¾ kg
Omfang af Rosenkrans 15½ cm

BYGNINGSHISTORIE

HOVEDGAARDEN

AF

VILH. LORENZEN

AF Svenstrups Bygninger fra Tiden, før den nuværende Hovedbygning opførtes i Begyndelsen af 1780'erne, er nu intet mere tilbage. Og kun liden og meget mangelfuld Viden om Gaardens Bygningshistorie i ældre Tider er naaet til Nutiden. Men det lidet, der vides, giver dog — sammenholdt med andre Forhold — gode Holdepunkter for Slutninger om, hvilken bygningsmæssig Karakter Gaarden tidligere har haft.

Svenstrup har som oprindelig Landsbyhovedgaard ligget i eller ved Landsbyen af samme Navn, men om Gaarden altid har ligget paa sin nuværende Plads, eller den — i Lighed med saa mange andre Hovedgaarde — i Tidernes Løb er bleven flyttet, vides ikke.

Gaar man ud fra, at den nuværende Svenstrup Hovedgaard altid har ligget, hvor den nu ligger — paa Kanten af det faste Land, der Nord fra skraaner ned mod Lavning og Enge, og som i de Tider, da Gaarden med Sikkerhed nævnes første Gang (1339), har været betydelig mere vandfyldte end nu — er det straks paafaldende, at der ganske mangler Spor af et bestemt udformet Voldsted. Hverken Grave eller Befæstningsanlæg af anden Art er nu længer synlige i Terrainet. Og ingen Tradition om, at Gaarden har været værnet paa kunstig Vis, er naaet ned til vor Tid.

At Svenstrup ikke har været befæstet i Middelalderen falder forøvrigt sammen med, hvad der synes at have været en almindelig gennemgaaende Regel for vore Landsbyhovedgaarde. Fra Dronning Margrethes bekendte Forordning af 1396 og til Kong Hans' Haandfæstning 1483 var det overhovedet strengt forbudt Adelen at befæste sine Gaarde.

Nu falder Svenstrup forsaavidt udenfor denne Bestemmelse, som Gaarden i Middelalderen var i Kirkens Besiddelse. I 1339 ejes den af Antvorskov Johannerkloster, og 1454 gaar den over til Roskilde Bispestol. Det synes ganske vist — og flere paaviselige Tilfælde taler derfor — som om Kirkens Prælater

ikke, eller i al Fald i mindre Grad, har følt sig ramte af Lovens bestemte Forbud mod befæstede Gaarde. Naar Svenstrup desuagtet ikke synes at være bleven indgravet, ligger det vel allerede deri, at den baade i Kloster- og Bispeje kun har været betragtet som en almindelig større Landejendom.

At Klosterejendomme nogensinde har været værnede af Befæstningsanlæg, kendes ikke andetsteds fra – endnu. Men at Svenstrup heller ikke har været det, ligger maaske i den ældste Betegnelse for den, *curia*, der slet og ret betyder Gaard. En befæstet Gaard hedder *fortalitium* eller *castrum*, undertiden forekommer Betegnelsen *curia et castrum*. Det er endda vistnok først 1565, at den udtrykkelig kaldes Svenstrup Hovedgaard¹⁾. Svenstrup har vel da – i Antvorskovperioden – nærmest været en Kloster-Ladegaard, en *Grangie*, af den Slags, hvoraf Landet har haft utallige, men hvoraf desværre ikke en eneste har bevaret Bygninger – ja end ikke Spor af Bygninger.

Kun saa meget kan siges om Svenstrups Bygningsanlæg i hine Tider: *Nogen særlig Borggaard har den næppe haft, maaske knapt nok et egentligt Stuehus*. Gaarden bestyredes af en Johanitterbroder, der ikke havde Familie og ikke førte Hus, og Bygningsanlægget har næppe skilt sig synderligt ud fra en almindelig større Bondegaard.

At Forholdet har forandret sig noget efter 1454 – i Bispeperioden – er dog troligt. Nu bestyredes Gaarden paa Roskildebispens Vegne af en verdslig Mand, der maa formodes at have boet der med sin Familie og holdt virkelig Husstand med »Bo og Boskab«. Men dette forudsætter atter et virkeligt Stuehus og – om ikke før – kan det tænkes, at Svenstrup da bygningsmæssigt er bleven delt i en Borggaard og en Ladegaard. Positivt vides kun, at denne Sondring havde fundet Sted før 1584; thi da tales der udtrykkelig om Bygninger baade »paa Gaarden« og »paa Ladegaarden«²⁾.

Om Bygningerne i Bispetiden vides forøvrigt med Bestemthed kun, at Gaarden 1523 blev afbrændt ved Vold, og at denne Brand maa have givet Anledning til Genopbygning. En Del Oplysninger i skriftlige Kilder fra sidste Trediedel af 16' og fra 17' Aarhundrede giver imidlertid Ret til at drage nogle Slutninger med Hensyn til Bygningsanlægget, som det var i Tiden før 1571, ja helt tilbage til 1523.

I 1570'erne laa der i Svenstrup Borggaard »*et lille Stenhus*«; det laa solret med Gavle i Øst og Vest. Op til dets vestre Gavl hældede sig den Gang et tarveligt straaetækt Lerhus. Det maa være samme Stenhus, der omtales senere 1664 som »*eet lidet grundmuret Hus udi Øster og Vester*« norden i Borggaarden; det er kun paa 7 Fag, men dog i to Stokværk. Saa lidet rummeligt var det, at der da kun var eet Kammer i hvert Stokværk. Dertil føjes den in-

¹⁾ Kanc. Brevb. ¹⁶/₁₀ 1565. ²⁾ Kanc. Brevb. ²/₁ 1584.

teressante Oplysning, at det har Svale og Trappe ud mod Gaarden¹⁾; Trappen maa udvendig have ført op til Svalegangen.

Dette ganske korte, men relativt høje Hus, der efter god, gammel dansk Byggeskik har ligget solret, har ganske svaret til de »Stenhuse«, der i den senere Middelalder synes at have været saa almindelige paa vore Adelsgaarde og var Gaardenes egentlige Vaaningshus. Deres nære Afstamning fra Taarnet er iøjnefaldende og man har da ogsaa med god Ret kaldt Typen »det beboelige Taarnhus«. I arkitektonisk Karakter har de i visse Maader mindet om vore sengotiske Kirketaarne. I mere anselig Form kendes Typen bl. a. fra det forlængst forsvundne Allindegaard, fra Vedbygaard paa Sjælland, Voergaard og Kokkedal i Jylland og fra det ca. 1600 forsvundne Bønnet paa Falster; desuden fra en Del skaanske Gaarde, hvoraf den stateligste og bedst bevarede Bygning inden for Typen er Glimmingehus.

Det er endelig betegnende for disse senmiddelalderlige Stenhuse, at de mangler udvendige Trappetaarne. Adgangen til øvre Stokværk har været indvendig fra eller ogsaa — og dette har netop været Tilfældet med Huset paa Svenstrup — ad en udvendig Trappe, der har ført op til Svalen — vel den i Folkeviserne saa ofte omtalte og besungne »Højenloftssvale«.

Der er da næppe Tvivl om, at det her drejer sig om en Bygning, der gaar tilbage til sengotisk Tid, og man kunde tænke sig, at *dette lille, men ret solide og svære Hus hører til i Bispetiden*, altsaa efter 1454; mest naturligt vil det dog være at sætte dets Opførelse i Forbindelse med Branden 1523. Boligkulturelt staar det langt tilbage, og skummelt og trangt har det været. Men Tidens Fordringer var paa dette Punkt saare beskedne!

Det er først fra Frederik II's Tid, der foreligger bestemte Oplysninger om Byggeforetagender paa Svenstrup. Kongen vilde her, som saa mange andre Steder i Landet, indrette sig et Jagtslot. Allerede $\frac{2}{3}$ 1571 meddeler han Fru Birgitte Bille, at han paa Svenstrupgaard vilde bygge et Jagthus. Men dog først $\frac{24}{3}$ 1578 befaler han den daværende Lensmand Lave Beck, Embedsmand paa Roskildeggaard, at han ikke blot skal lade de paa Gaarden staaende Huse skælnes og forbedres, men ogsaa bygge »et nyt Hus«. Kongen havde Hastværk, derfor maatte ogsaa de Højlærdes Bønder efter Paabud af $\frac{7}{7}$ 1579 gøre Ægt og Arbejde, for at Byggeriet hurtigt kunde fremmes²⁾.

Nu omtales der i Besigtigelsen fra 1664 »et temmeligt stort *grundmuret Hus i Sønder og Nør*«. Det laa østen i Borggaarden og isoleret, men var dog dengang forbundet med det ældre Stenhus ved en Gang. Dette Hus var i to Stokværk med tildels hvælvet Kælder. Der var Vindeltrappe, og denne maa antages at have været i et udvendigt Trappetaarn. I Oluf Brockenhuus's Lensmands-Tid var en Karnap opført mod Øst.

¹⁾ Rigsarkivet. Dok. til Skødet af $\frac{14}{4}$ 1666. Besigtigelse af $\frac{24}{6}$ 1664. ²⁾ Kanc. Brevb. passim.

Saa faa og korte disse Oplysninger end er, er de dog talende nok. Dette store Stenhus, dengang det egentlige Vaaningshus, »man haver holdt Hus udi«, er imod al Sædvane bygget i Retning Nord-Syd og allerede heraf følger, at det er yngre end »det lille Stenhus«. Dets formodede Trappetaarn karakteriserer det endelig som bleven til et godt Stykke op i 16' Aarhundrede.

Man fejler da næppe ved at antage, at dette er *det nye Hus – Jagthuset*, – *Frederik II lod opføre paa Svenstrup* ca. 1580. Det skal være »med smukke Kamre til ham og Dronningen, saa Kongen og hans Gemalinde kunne have fyrstelige Værelser deri«. Efter Synsforretningen af 1664 at dømme har man nok kunnet benytte denne Betegnelse – mindre maaske Udtrykket »fyrstelig« – paa Kamre og Stuer i dette Hus. Synsforretningen er særlig interessant, fordi det, takket være den, er muligt at paavise Rumfordelingen i Hovedstokværket, som denne maa have været ogsaa i Frederik II's Dage. Begge Gavlparter optoges af en enkelt stor Stue. Imellem dem laa to mindre Kamre og – omend det ikke udtrykkelig nævnes, har man dog god Grund til at antage, at der foran disse to Kamre har ligget en smal Gang – en Korridor – der forbandt de to store Stuer, og hvorfra der igen var Adgang til de to mindre Kamre bagved og Udgang til Trappetaarn og Gaardsplads. Dette er den typiske Renaissanceplan, som den er velkendt paa mangfoldige af Samtidens Herregaarde og paa Rosenborg har faaet sit mest monumentale Udtryk. Fra det ældre sengotiske Vaaningshus er Springet unægtelig overordentlig stort i Retning af bedre Plads med en relativt praktisk Gruppering af Rummene. Allerede her gør en mere fremskreden Boligkultur sig gældende. – Ved samme Lejlighed opførte Frederik II ogsaa en Stald til 40 Heste.

Senere, 1584, bygger Kongen igen paa Svenstrup. Den 16' August befaler han at forlænge det lille Stenhus (i Modsætning til det store) mod Vest med en Bindingsværksbygning i to Stokværk. At forlænge et grundmuret Hus paa denne Maade var intet usædvanligt i 16' og 17' Aarhundrede og kendes ogsaa andet Steds fra.

Svenstrup skulde nu i det hele taget udstyres i alle Maader værdigt og smukt, og Aaret efter, 1585, faar Lave Beck Ordre til at lade alle Gemakkerne belægge med Astrag (Fliser) og lade lave »Tapeter over Bordene«, samt sørge for Bohave af alle Slags. Svenstrup Jagtslot skulde øjensynlig ikke blot være rummeligt, men ogsaa komfortabelt og bekvemt udstyret.

I de følgende Aartier høres intet om Byggearbejder paa Svenstrup – bortset fra en Brand 1593, hvor en af Gaardens Bygninger brændte; det maa, efter Bygningsbesigtigelsen af 1664, have været Bindingsværkshuset vest for det lille Stenhus; det brændte Hus erstattedes nemlig senere af en Bygning paa eet Stokværk. Og 1664 laa da ogsaa »næst ved samme Stenhus et andet Hus«, klinet mellem Stolper og kun eet Loft højt.

Fra 1585 og i godt og vel to Slægtled foreligger intet om Bygningerne paa Gaarden og deres Skæbne. Det sker først, da Margrethe, Salig Jørgen Fuirens, $\frac{8}{3}$ 1664 ansøger om, at den til hende pantsatte Hovedgaard Svenstrup maa blive synet »eftersom den skal være meget brøstfældig«. Dette bevilligedes, og den i denne Anledning foretagne – allerede gentagne Gange ovenfor omtalte – Synsforretning giver et godt Billede af Svenstrup, dens Bygninger, deres Indretning og Anvendelse, da den endelig og definitivt gik over i Privateje i Midten af 17^e Aarhundrede. Men den viser rigtignok ogsaa, at Margrethe Fuiren i sørgelig Grad havde Ret i sin Paastand om Brøstfældigheden. Bygningerne har faktisk næsten været uanvendelige. Forfald og Fattigdom stirrede overalt Synsmændene i Møde!

BORGGAARDEN bestod – som allerede nævnt – af det store Hus østlig i Borggaarden og det mindre mod Nord, hvortil den lave Bindingsværksbygning sluttede sig. Vestlig i Borggaarden laa endelig en Bindingsværkslænge paa 21 Fag i eet Stokværk. Ogsaa Anvendelsen af Bygningerne kan man faa Rede paa. I det store Stenhus, Vaaningshuset, var den store Stue i Syd Fruerstue, af Smaakamrene bagved var det ene Sengekammer, og den anden store Stue, nordligst i Huset, brugtes til Gæstekammer. Ogsaa i Kælderen var – foruden to hvælvende Forraadsrum – indrettet »tvende Kamre, som tilforne haver været brugte til Gæstekamre«. Ovenpaa laa de egentlige Opholdsrum.

Det lille Stenhus gør Indtryk af at have været ganske ubeboeligt. I det tilstødende Bindingsværkshus havde Fogeden sit Kammer, og der var ogsaa Dejestuen. Vestre Længe var Økonomilængen. Her var Borgestuen – med Kakkellovn – Køkken og Bryggers. I Borggaarden var endelig en forfalden Brønd.

Mellem Borggaard og Ladegaard stod et Stakitværk, men Borg- og Ladegaard gik nogenlunde i eet. Ved en lille Gang stod Fruerstuen i Østfløjen nemlig i Forbindelse med LADEGAARDSANLÆGETS nordligste Hus – en lille Bygning paa 6 Fag, teglhængt, og i to Stokværk, hvor der ovenpaa var et Par Smaaværelser, nedenunder Vognskur. Dette Hus stod igen i Forbindelse med »et andet Hus, klinet mellem Stolper og lagt med Straa«, paa 23 Fag. Det var Staldlængen. Ligeoverfor laa »et andet gammelt Fæhus«, ligeledes paa 23 Fag og af samme Byggemaade. Sydligst i Ladegaarden laa Laden; ogsaa den var klinet mellem Stolper og straatækt. Bagved den havde Oluf Brockenhuus opført et Par lerklinede Bindingsværksbygninger paa henholdsvis 16 og 13 Fag. Ladegaarden havde sin egen Brønd, men den var da »eftergroet og ubrugelig«.

Allerede paa Besigtigelsens Tid laa HAVEN øst for Vaaningshuset, med »adskillige Kvarterer og Frugttræer«. Her var da ogsaa en »eftergroet« Fiske-dam. Af Fiskeparker – det nødvendige Tilbehør til enhver større Gaard i de Tider – var der tre. De laa »nedenfor Gaarden«.

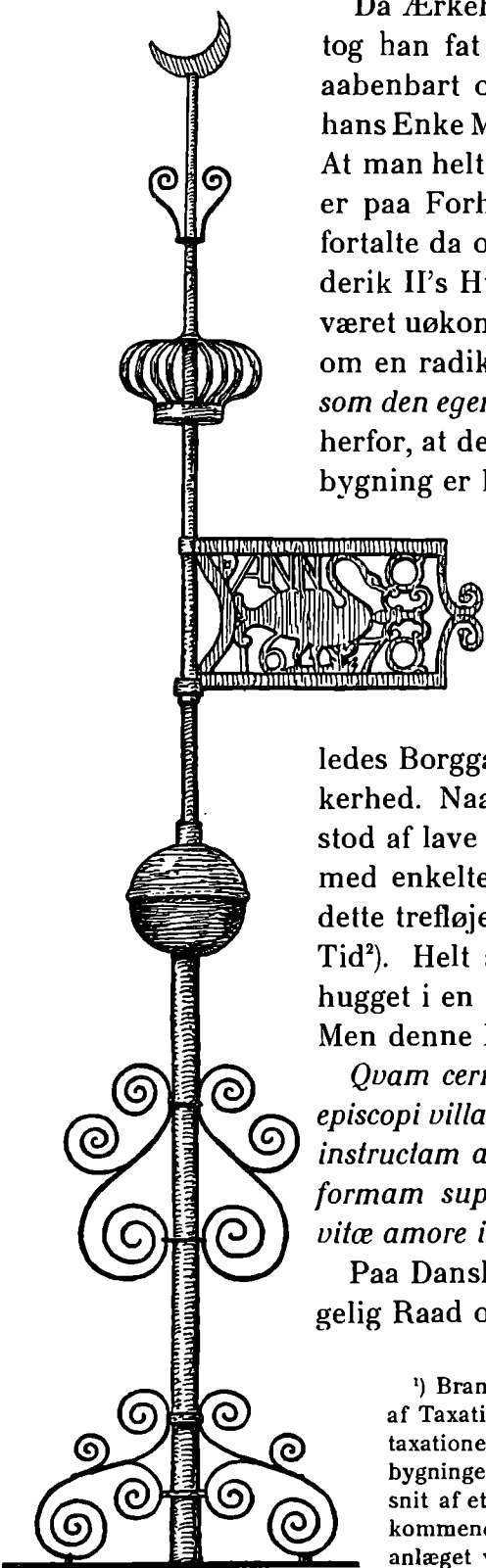
Da Ærkebiskop Hans Svane 1666 var bleven Ejer af Svenstrup, tog han fat paa store Byggearbejder i Borggaarden. Den kunde aabenbart ogsaa trænge til det. Efter sin Mands Død fuldendte hans Enke Marie Fiuren Byggearbejderne, der kunde afsluttes 1670. At man helt skulde have fjernet, hvad der stod af ældre Bygninger, er paa Forhaand lidet troligt. En Indskrift paa Hovedbygningen fortalte da ogsaa, at man har »udvidet« de ældre Bygninger. Frederik II's Hus har sikkert ogsaa været saa solidt, at det vilde have været uøkonomisk at rive det helt ned. Der er utvivlsomt kun Tale om en radikal Ombygning, og *Frederik II's Hus er bleven bibeholdt som den egentlige Beboelsesbygning*. Ogsaa den Omstændighed taler herfor, at den ældste Del af Haven, Øst for den nuværende Hovedbygning er komponeret med sin Hovedakse i Øst-Vest og øjensynlig efter Midtaksen i et dengang staaende østre Hus. Og det maa være denne Bygning, østlig i Borggaarden, der 100 Aar efter omtales som grundmuret i to Stokværk og teglhængt¹⁾.

Endnu knejser en Vejrfloj, mærket med en Svane og Anno 1670 over et af Svenstrups Huse. Men hvorledes Borggaarden ellers har set ud – derom vides intet med Sikkerhed. Naar den 1770, foruden af det høje grundmurede Hus, bestod af lave teglhængte Længer i Bindingsværk mod Nord og Vest, med enkelte Udløberfløje, er det dog ikke urimeligt at antage, at dette trefløjede Anlæg i det væsentlige gaar tilbage til Hans Svanes Tid²⁾. Helt sikker er dog kun den nævnte Indskrift, der var indhugget i en »sort Sten«, og antagelig anbragt over Indgangsdøren. Men denne Indskrift er paa sin Vis veltalende nok:

Quam cernis viator Johannis Svaningii Consilarii Regis et Archiepiscopi villam, veteribus ædificiis laxatis, novisque adjectis, amoenius instructam ac latifundiis modeste extensam ad hanc, qua spectatur, formam supersles ejus Conjux Maria Fiurenia Ruris et innocentis vitæ amore innocenter produxit. 1670³⁾.

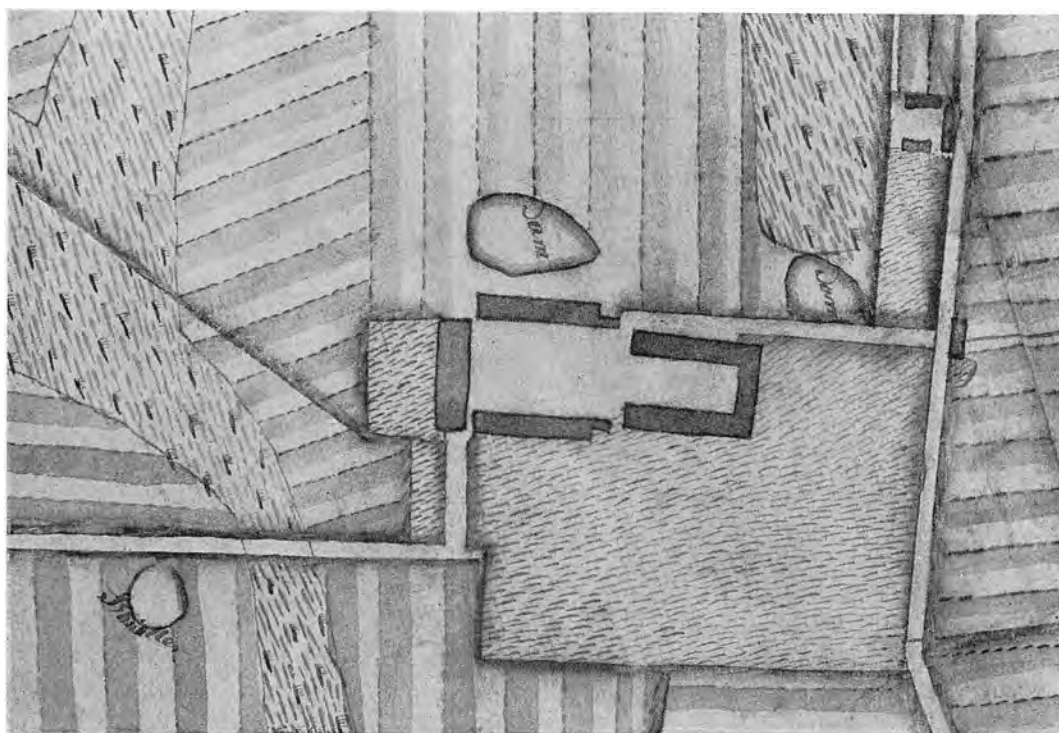
Paa Dansk lyder Indskriften: Denne Landgaard, som var kongelig Raad og Ærkebiskop Hans Svanes, og som Du her ser, Van-

¹⁾ Brandtaxation ²²/₂, 1770. Landsarkivet: Roskilde Amt. Indsendte Gjenparter af Taxationsforretninger over Bygninger til Brandassurance 1762-84. ²⁾ Brandtaxationen ²²/₂, 1770. Jægermester Svane skal have udvidet Borggaarden med Tilbygninger i Bindingsværk, Hofmans Fund. VII. 386. — Det Tvl. XI. gengivne Udsnit af et Kort i Svenstrup Godsarkiv af ²⁰/₄, 1769, der for Bygningernes Vedkommende gør et noget summarisk Indtryk, viser ligeledes, at Borggaardsanlægget var trefløjet. ³⁾ Hofmans Fund. VII. 386.

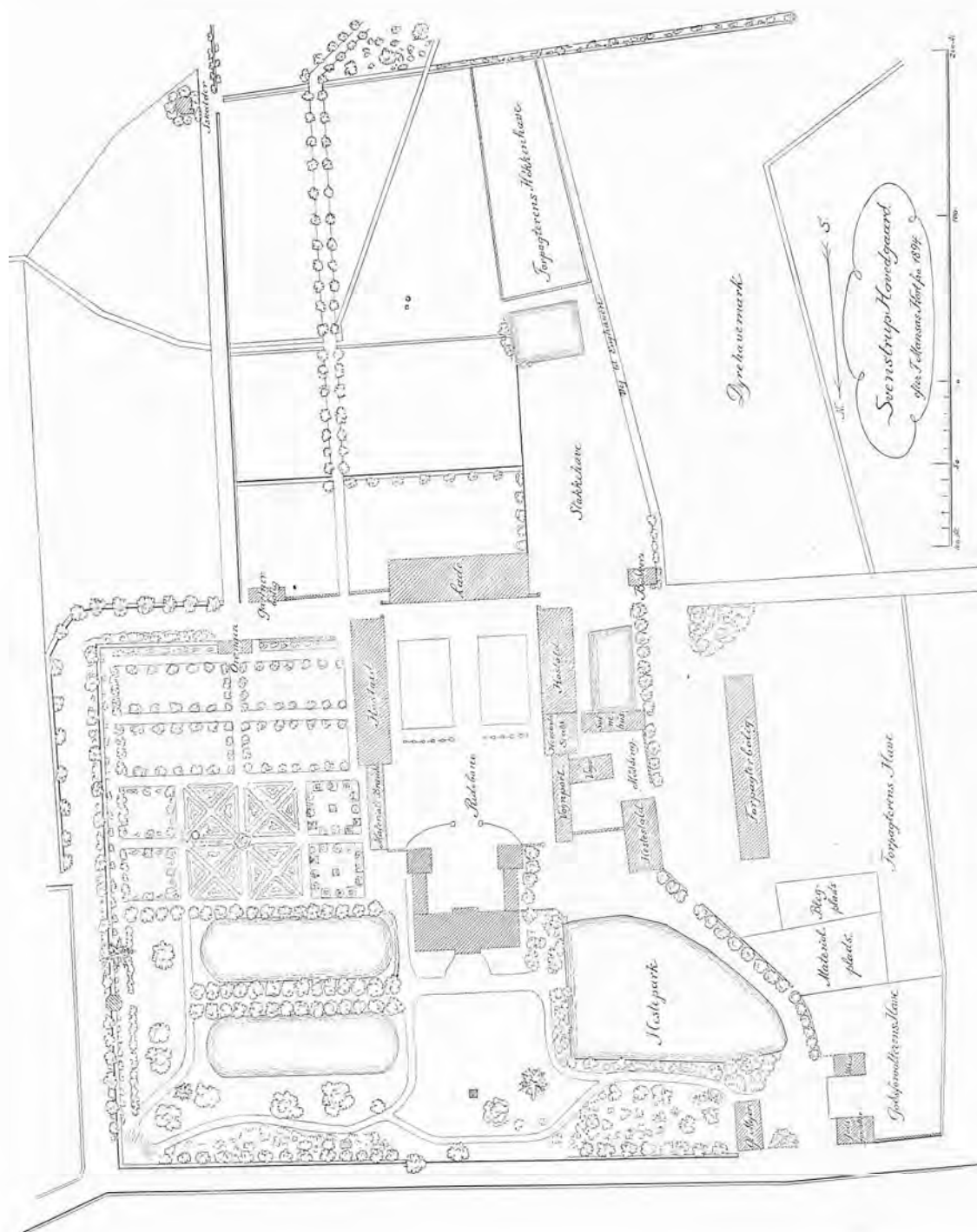

Prospekt af Svenstrup fra 1795

Beliggenhedsplan 1769

dringsmand, efter Udvidelse af ældre Bygninger og Opførelse af nye, lysteligere opbyggt og med sine Marker og Skove trindtomkring — den har hans Efterleverske, Marie Fuires, i al Enkelhed gjort færdig i den Skikkelse, hvori den nu ses, af Kærlighed til Landet og til enkel Levevis.

Indskriften er mærkelig ved den Tankegang, der ligger bag, og som ogsaa kommer direkte frem i selve Indskriftens Ord. Den nye Ejer og hans Hustru har ikke blot villet have et Gods — de har villet have en Lystgaard. Derfor den antikke Benævnelse: »Villa«, derfor Fremhævelsen af »Mark og Skov trindtomkring«, som »latifundiis modeste extensa« helst bør oversættes. Og derfor — sidst, men ikke mindst — den klare Fremhævelse af, at Beboerne føler sig drevne af Kærlighed til Landlivets uskyldige og bramfri Glæder! Heri var der noget for Datiden højst moderne. Flugten fra Byen ud i den fri Natur var begyndt — den havde netop i disse Aar naaet Samfundets Overklasse, og enhver, der var i Stand dertil, skaffede sig en Lystgaard. At der, som her, samtidig fulgte en Del godt sjællandsk Hartkorn med, har ikke kunnet gøre Landlivet mindre tillokkende.

Men ogsaa Hans Svanes Svenstrup skulde forsvinde. Helt nye Bygninger afløste i det 18' Aarhundredes senere Del de ældre — baade i Borggaard og Ladegaard. *Som Svenstrup stod endnu for en Arrække tilbage, skyldtes det Etatsraad Jens Bruun Neergaard.* Ogsaa Haven er sikkert hans Værk! Allerede kort efter at han 1763 overtog Gaarden, maa han have taget fat paa en Omlægning af den ældre Have, der i Aarhundreder havde haft sin Plads Øst for Stuehuset. Den maa efter sin Bevoksning være bleven til i Midten af det 18' Aarhundrede.

Haveanlægget er komponeret ganske regelmæssigt og folder sig symmetrisk op til begge Sider for Hovedaksen, der er tydeligt markeret af en Hovedgang. Forrest foran Stuehuset ligger paa hver Side af Midtergangen et Kvarter, markeret af Takstræer. De er nu usædvanlig store, tilklippede i Kegle- eller Pyramideform, og maa i sin Tid have været Led i en pragtfuld Parterrehave med snirklede Blomsterbede og prydet med Barnefigurer (Putti) og Vaser, udskaarne i Egetræ. Bagved fulgte fire med klippede Løvhække hegnede Kvarterer — to og to paa hver Side af Midtergangen og delte af denne og en Tværgang. Hvert enkelt Kvarter gennemskæres diagonalt af Gange, ligeledes med klippede Løvhække. En lille cirkelrund Plads midt i det hele holder sammen paa denne Del af Anlægget. Her løber Hoved-, Tværgang og de fire Diagonalange sammen.

Med Barokkens store franske Havestil har denne Have intet at gøre. Det er et Anlæg, endnu nærmest i Renaissancens ordentlige, men noget pertentlige Smag med de smaa Inddelinger ud over hele Terrainet. Men saare ejen-

dommelig er den, og en af de faa endnu velbevarede danske Haver fra denne Tid.

Nybyggeriet begyndte med Opførelsen af en ny Ladegaard, efter at den gamle var brændt 1766.¹⁾ Det blev et stateligt trefløjet Anlæg, aabent mod Nord, mod den ligeledes trefløjede Borggaard. Alle 3 Længer var smukt og solidt byggede paa en Sokkel af huggen Kamp, i Bindingsværk og teglhængte. I Fortsættelse af Sidelængerne, der var indrettet til 4 Rækker Kvæg, laa to smallere Bygninger til Vognskure.

Kort efter at Ejeren 1780 var bleven adlet, besluttede han at bygge en ny Hovedbygning, rykket noget mere mod Nord end den gamle, i hvis grundmurede Stuehus mod Øst man har kunnet bo, indtil Hovedfløjen var tjenlig til Indflytning. Takket være endnu bevarede Kontrakter og Regnskaber kan man følge Arbejdets Gang, 1781 paabegyndtes det, 1782 stod Hovedfløjen færdig, 1784 Sidefløjene med Pavilloner. Tegningerne var »forfattede« af den tyskfødte Tømrmester J. C. Kiszling i Kallundborg, der i Svenstrup Hovedbygning har sat sig selv et Æreminde som en af sin Tids allerdygtigste Bygmestre.²⁾

I denne Bygning er der god og sikker Arkitektur. Det frie, trefløjede Anlæg, dets Dimensioner, der uden at være særlig store, dog virker monumentalt, det gennemførte i Husenes Holdning — alt dette lægger man Mærke til og føler i det altsammen en stilsikker Tids noble, maaske lidt stive Væsen.

Allerede i Anlægsplanen er Anslaget sikkert og bestemt: selve Hovedfløjen — Corps de logis — i Midten, trukken tilbage for at give Plads til to Sidefløje, lavere og smallere som de mere underordnede og mod Ladegaarden markerede af bredere, firkantede Endepavilloner. De brede, for Gavlene afvalmede Tage lukker fast og harmonisk over Husene. Det hele er saa klart, overskueligt og ligetil. Svenstrup Borggaard var nu bleven et Palæ!

Anlægget er ganske symmetrisk. Og mere end det. Det er aksefast, idet Midteraksen er kraftigt markeret i Hovedfløjens Trappe med Indgangsportal. Men dertil kommer, at Hovedbygningen — Borggaarden — respekterer det tidligere opførte Ladegaardsanlæg. Begge trefløjede aabnede de sig mod hinanden. Begge var de komponerede over samme Hovedakse. Til Hovedbygningens dominerende Midterfløj svarede den ligesaa dominerende svære og brede Ladebygning, der — efter Skik og Brug — laa midt for Gaardspladsen. Tilsammen har Hovedbygning og Ladegaard, trods Forskellen i Byggemaade, dannet et ganske storstilet Hele, lukkende om den store vidtløftige Plads, hvor selv de to Møddinger var anbragt symmetrisk til begge Sider for den

¹⁾ D. Atl. VI. 168. Ifølge Luxdorps Dagbøger brændte Ladegaarden 24/6 1766 ved Lynnedslag. ²⁾ De vigtigste Haandværkere, foruden Bygmesteren, der havde Tømrerarbejdet, var: Murermester Gothfred Katner i Soderup, senere Vordingborg, Klejnsmedemester J. S. Lange, København, og Malermester C. Kiergaard, Køge.

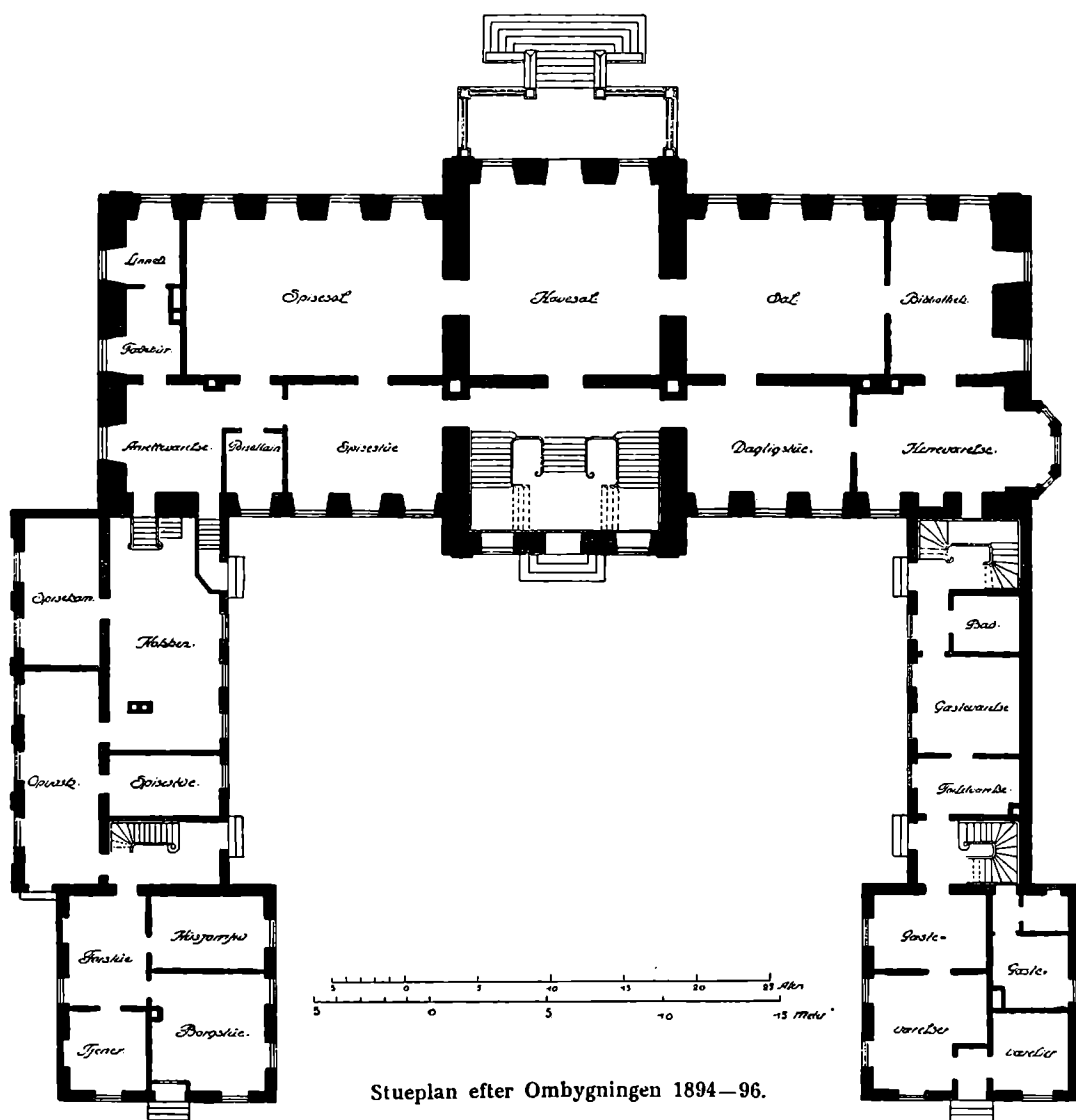
brede brolagte Vej, der Øst fra mellem Laden og Staldbygningerne, løb ind langs Ladebygningen og midt for denne svingede op mod Hovedbygningen, lige løs paa Hovedportalen.

I Hans Svanes Tid havde Borg- og Ladegaard ingen rigtig arkitektonisk Sammenhæng haft. Nu først sejrer Barokkens ordnende og fordelende Aand helt og ubetinget i Svenstrups Bygningsanlæg. Det var – for at tale i Datidens Sprog – »ordentligt og regulært«.

Denne »Ordentlighed og Regularitet« gaar igen ogsaa i selve Hovedbygningens Grundplan og Façader. Midtfløjens Plan var i Hovedsagen symmetrisk. Midterpartiet, der baade mod Gaard og Have springer noget frem foran det øvrige Hus, er i enhver Henseende det centrale. Her ligger den store rummelige Vestibule. Herfra er der ad en Dør midt for Adgang til Havesalen og ad Sidedøre til Stuerne mod Gaarden og derfra videre til Økonomilejligheden og Domestiqueværelserne i Sidefløjene, der desuden havde deres private Indgange. En elegant, dobbeltløbet svunget italiensk Trappe i Vestibulen fører op til 1' Sal (Tvl. XXVII). Oprindelig førte – efter Datidens Sædvane – i Havesalen to Døre til Højre og to til Venstre ind til de øvrige Stuer. Efter en senere Ændring er der nu kun een Dør til hver Side.

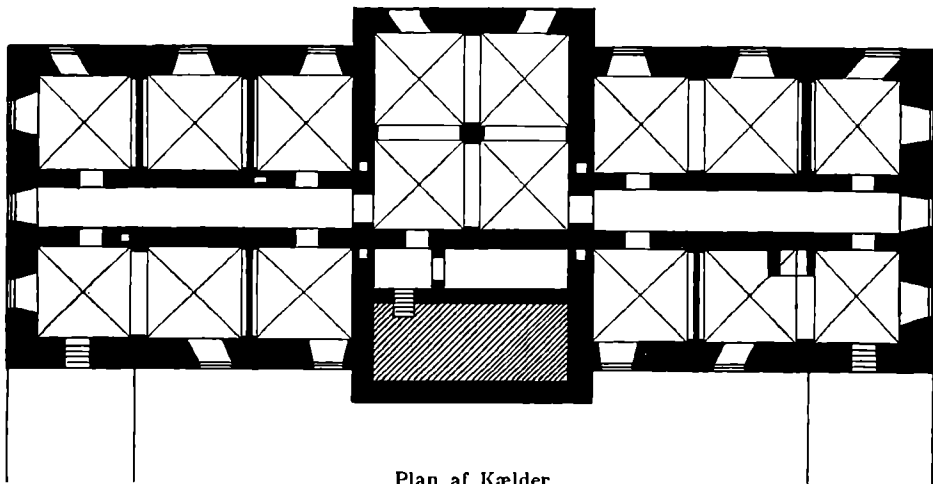
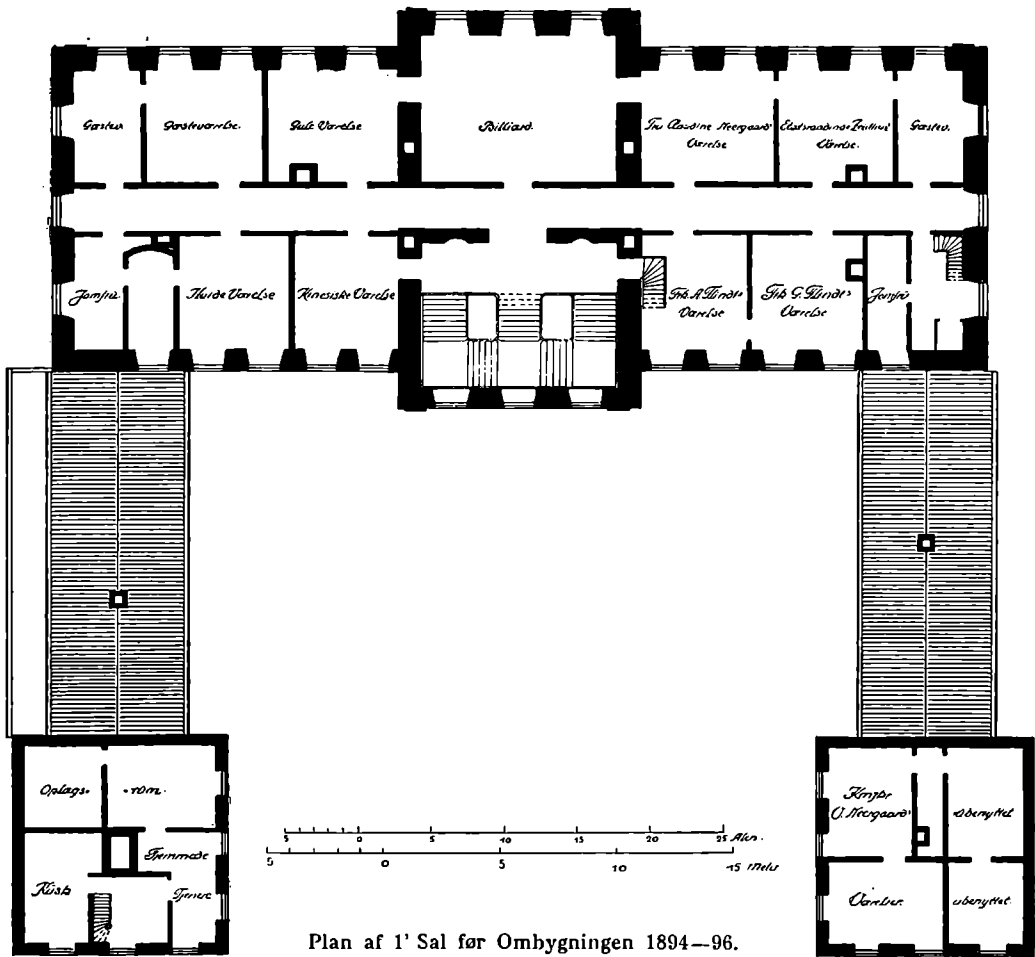
I een Henseende har denne Grundplan en Mangel – og det efter vore Begreber en væsentlig. Alle de største og bedste Stuer vender mod Nord, de mindre og underordnede mod Syd. Det er et Offer paa Arkitekturkonveniensens Alter. Saadan *skulde* det være efter Reglerne for god og respektabel Arkitektur. Her møder os Vrangsidens ved Datidens strænge Arkitekturideal – dets ofte svigtende Mangel paa Ævne til elastisk at kunne rette sig efter Livets selvfølgerligste Krav. Men dette hænger sammen med Boligkulturen i denne Arkitekturopfattelses Hjemstavn. Thi samtidig med, at den italienske Rennaisances Principper sejrede i Arkitekturen, var det ogsaa den italienske Patrierboligs Boligideal, der – ad en Omvej over Frankrig – blev indført herhjemme. Ikke blot – hvad der var et absolut Gode – den skarpe Søndring mellem Beboelses- og Økonomilejlighed og den klare, overskuelige, centraliserende Grundplan med en rummelig Vestibule som Trafikcenter, men ogsaa – hvad der i vort Klima er meningsløst – Italienernes naturlige og forstaaelige Trang til at bo i kølige Rum, helst mod Nord. Og Svenstrups Hovedbygningens Plan er saa italiensk som vel muligt. Den stammer i lige og ubrudt Linie ned fra den store Renaissancearkitekt Palladios Landvillaer.

Indvendig var Stuer og Sale smukt udstyrede, overalt med Panelværk, sparsomt med Stukkaturer, men til Gengæld rigeligt med Lærredstapeter, tildels med malede Dekorationer, udførte af J. Dinesen fra København. Endnu er Interiører tilbage, helt eller delvis bevarede, og mærkelig er overalt den sikre Dekorationssmag, der har siddet disse jævne Haandværkere i Blodet.

Var den nye Hovedbygning regulær i Grundplan, er den det i endnu højere Grad i Façader. Hovedfløjen er saa aksefast komponeret som vel muligt. Midteraksen er ind mod Gaarden betonet i den lave Trappe og i den statelige Portal med Bygherrens og hans Hustrus Navne og Aarstallet 1782 — som alt dekorativt Stenhuggerarbejde paa Bygningen i bornholmsk Sandsten og udført af Stenhugger W. Schrøder. Det stærkt fremspringende Midterparti har — for yderligere at gøre sig gældende — faaet Rustikpilastre til Siderne og krones for oven af en Attika, hvis pompøst anbragte Vaabenskjold yderligere fremhæver Façadens Midte. Til højre og venstre fordeler Vinduerne sig taktfast hen over Gaardfaçaderne.

Sidefløjenes symmetrisk anlagte Døre faar ikke Lov til at gøre sig selvstændigt gældende. Det er den kraftige Accentuering af Hovedfløjens Midte,

der skaber Fasthed og Sammenhold i Grundinteriøret. Dette Midterparti drager Opmærksomheden til sig og understreger endnu stærkere det rolige og ligevægtige i den samlede Arkitekturkomposition.

Et Træstakit, senere et spinkelt Jerngitter var i en Bue ført fra Pavillonernes Yderkanter hen foran Gaardspladsen. Kun i Midten var der Gennemgang, saa denne den eneste Forbindelse mellem Borg- og Ladegaard var meget let at kontrollere. Pladsen umiddelbart foran Hovedbygningen, den saakaldte Ridebane, var ved et Gitterværk af Sten og Jernstænger fornemt skilt ud fra den nedre Gaardsplads med Møddingerne og holdt disse ligesom lidt tilbage i tilbørlig Afstand.

Mod Haven er Hovedfløjens Façade formet paa samme distinkte Maade som Gaardfaçaden. Ogsaa her er Fremspringet det dominerende. En bred, nu omsat, Trappe fører op til Døren til Havestuen, der sidder midt for, og Fremspringet kronet af en vaseprydet Sandstens Attika.

Naar Svenstrup Hovedbygning ogsaa mod Nord fik en tydelig udtalt Façade og ved etorstilet Trappeanlæg blev bunden fast til denne Side, hænger det sammen med den Inddragning af Partiet Nord for Hovedbygningen til Have, der maa have fundet Sted samtidig eller maaske allerede tidligere. Denne udvidede Have var efter et Billede fra ca. 1798 anlagt i engelsk Stil, med frit komponerede Blomster- og Busketpartier. Reaktionen mod den strænge bundne Havekunst er dermed naaet ogsaa til Svenstrup. Naturen faar i denne Del af Haven Lov til at leve under mere tvangfri Former.

Men helt slap man ikke den strænge franske Havedel af Syne. Ikke blot respekterede man det ældre Haveparti med de klippede Takstræer (Tvl. XIX), stive Hække og hele den aksefaste sikre Komposition og lod det blive staaende. Den lange Allé mellem Fiskedammene, som maaske ved den Lejlighed blev plantet, var efter sin Idé ganske i den franske Havestils Aand. Og den blev det endnu mere ved Opførelsen af et lille Lysthus for Enden af Alléen, som dennes point de vue (Tvl. XXVIII). Lysthuset er ottekantet, solidt grundmuret, havde Spaantag og er kronet af en flot skaaret Trævase.

Ogsaa paa anden Maade arbejdede man i denne Del af Haven videre ud fra det givne, ved at lægge det 1789 opførte Orangeri lige for Enden af Tværgangen i det franske Anlæg.¹⁾

Af de mindre væsentlige Bygninger, der hørte med til en større Ejendom som Svenstrup, men laa udenfor selve Hovedanlægget, er den nuværende Godsforvalterbolig et smukt regulært Hus og i al sin Enkelhed af udmærket Holdning (Tvl. XVIII).

I det følgende Aarhundrede stod J. B. Neergaards Svenstrup i alt væsentlig uforandret. Efter en Brand genopførtes Laden 1817 i Grundmur – en over-

¹⁾ Mulig har det afløst en ældre Orangeribygning i Bindingsværk, der omtales 1770.

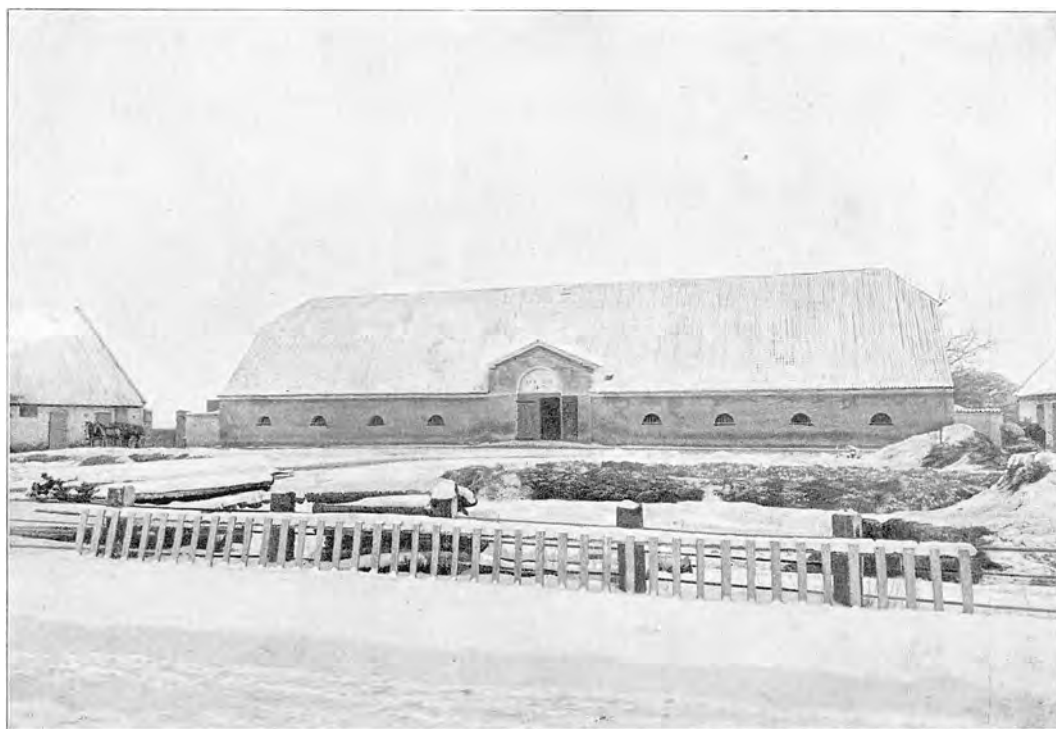
ordentlig stilfuld Empire-Bygning med monumental, frontonprydet Port midtfor (Tvl. XIII). 1850 opførtes Forpagterboligen Vest for Hovedanlægget.

Først i Aarhundredets Slutning sker store og indgribende Ændringer; de skyldes den nuværende Besidder. Hovedbygningen blev istandsat ved Arkitekt V. Holck. Det fremspringende Midtparti mod Gaard og Have blev endnu stærkere markeret, idet Vinduerne fik Indfatninger og Havedøren en Portal, alt i rød Sandsten. Havetrappen gjordes samtidig større. Over Havedøren indhuggedes følgende Indskrift: Joachim: Wedell: Neergaard: Restauravit: 1894-96.

Men den store indgribende Forandring var Flytningen af Ladegaarden. Samtidig med Istandsættelsen af Hovedbygningen opførtes nye Ladebygninger i et trelænget Anlæg længere mod Vest, paabegyndt af Arkitekt Aug. Klein og fuldført af Arkitekt V. Holck.

Foran Hovedbygningens Vestfløj, men rykket lidt tilbage, byggede Arkitekt Holck en Staldgaard i tre Huse, holdte i samme Karakter som Hovedbygningen, hvidkalkede og med glasserede Tagsten (Tvl. XV). De to, i Tid saa vidt skilte Bygningsanlæg er godt sammenstemte og Hovedbygningen hævder stadig sin Stilling som den dominerende i Helhedsanlægget.

Den skarpe Sondring mellem Beboelsen og Bedriften, der nu er saa karakteristisk for den moderne danske Herregaard, er saaledes paa et tidligt Tidspunkt bleven gennemført for Svenstrups Vedkommende. Men det er sket med al Pietet mod det historiske Svenstrup, der endnu lever, lige stilfuldt og fortidspræget, i Hovedbygning og Have.

Gamle Avlsgaard før Nedbrydningen i 1895—96

Gamle Lade og Kostald set fra Syd

SVENSTRUP SET FRA SYD

HERSKABSTALD MED PAVILLONER

SVENSTRUP SET FRA NORD

SVENSTRUP SET FRA ØST

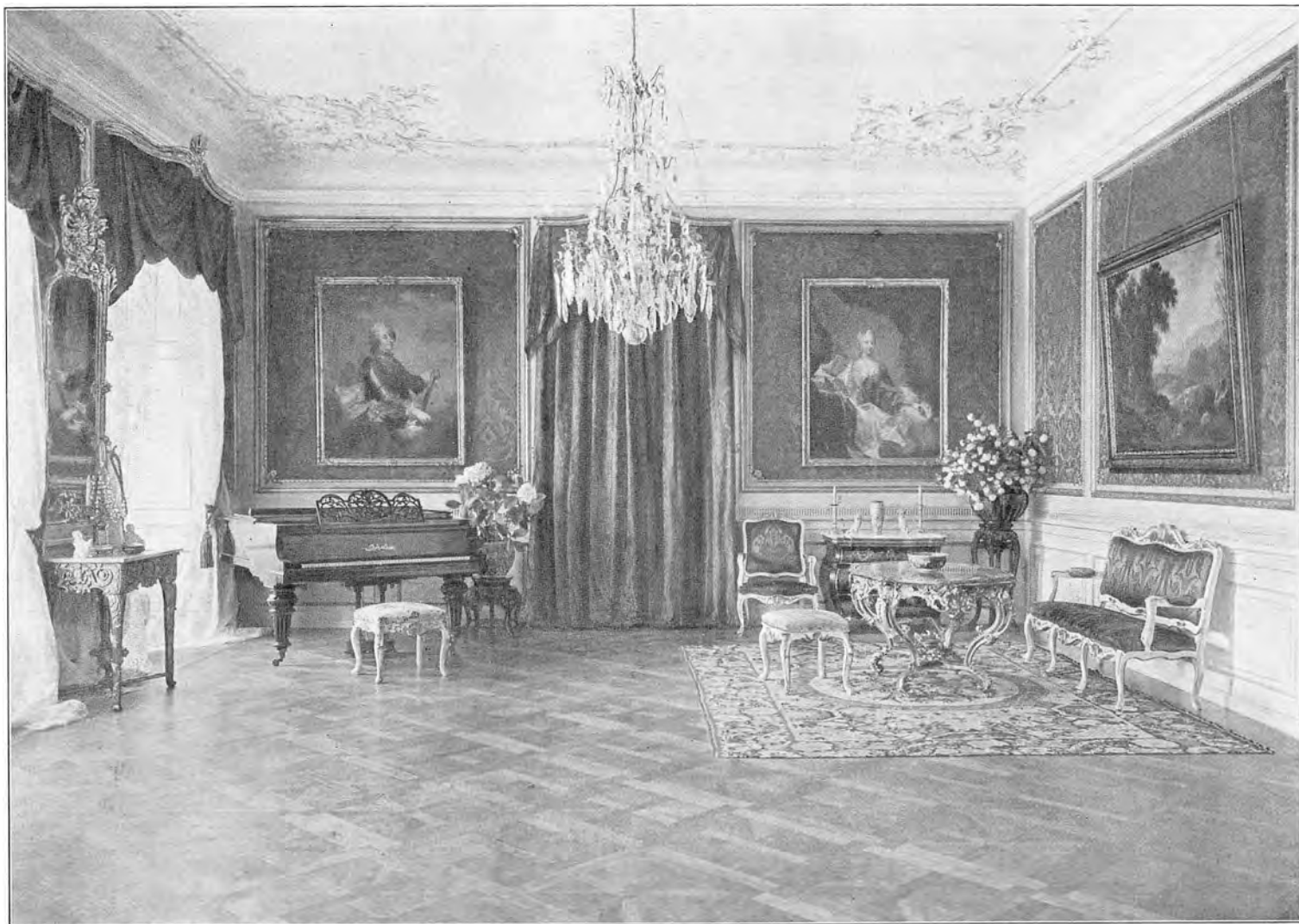
HESTEPARKEN MED GODSFORVALTERBOLIGEN

PARTI FRA HAVEN MED KLIPPEDE TAKS

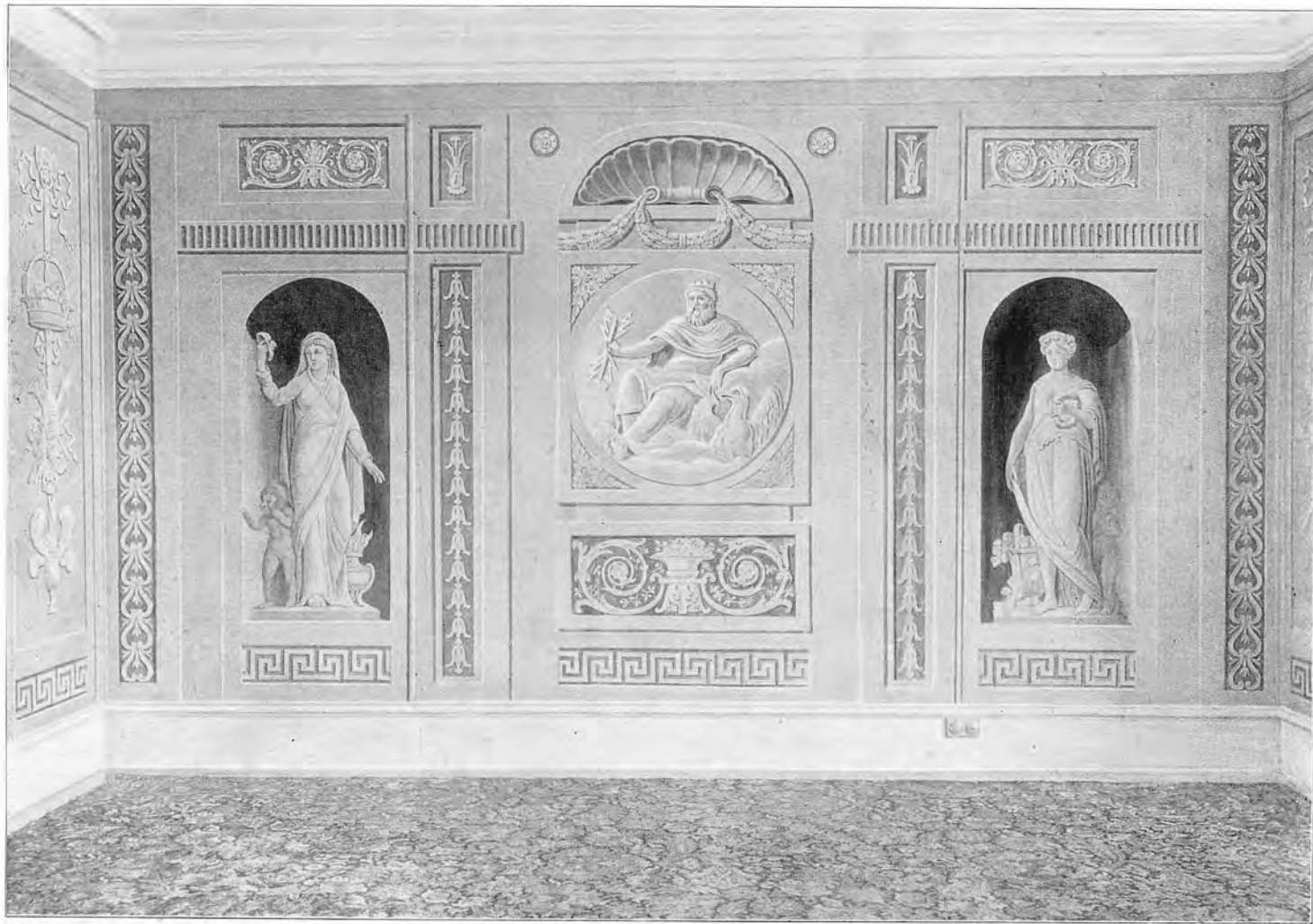
HAVESTUEN

SALEN

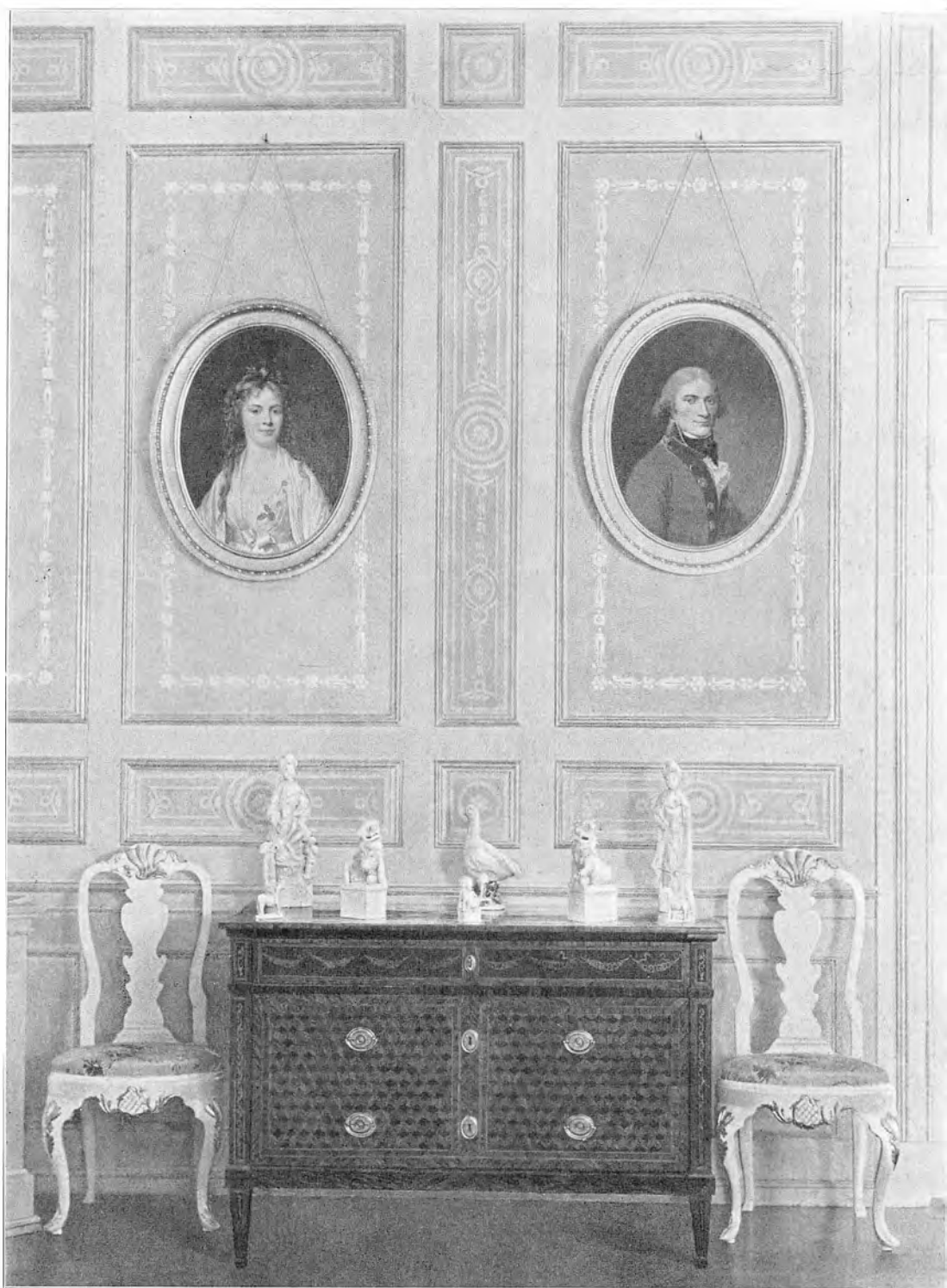
GÆSTEVÆRELSE MED GAMMELT JAPANESISK TAPET

MALET LÆRREDSTAPET, TIDLIGERE I SALEN

VÆGDEKORATION I LILLE SPISESTUE
AF TH. DELEURAN EFTER ET GAMMELT LÆRREDSTAPET PAA SVENSTRUP

VÆGPARTI I HAVESTUEN

BIBLIOTEKET

INDVENDIG HOVEDTRAPPE

LINDEALLÉ OG HAVEPAVILLON

KIRKERNE

AF

POUL NØRLUND

UAGTET Svenstrup Gods før i Tiden strakte sig ind i flere Sogne ejede det dog kun Kirkerne i KIMMERSLEV og BORUP.

Kimmerslev er nu kun en ubetydelig Landsby, der for længst er overfløjet af Nabobyen Borup. Stednavnene lærer os imidlertid, at den første er langt den ældste, og Sandsynligheden taler for, at den endnu i Middelalderens Begyndelse har holdt sig som den betydeligere, den centrale. Derfor er ogsaa dens Kirke grundlagt først eller i hvert Tilfælde fra Begyndelsen af planlagt efter noget større Dimensioner.

Kimmerslev Kirke, der, som man ser paa Billedet (Tvl. XXX), ligger usædvanlig smukt tæt nede ved Kimmerslev Sø, næsten borgagtig omflydt af Vand, idet et Aaløb snor sig om dens ene Side, er i sine oprindelige Dele opført en Gang i det 12' Aarhundrede efter rent romansk Byggesæt, Murene er af raa og kløvede Kampesten, men de Steder i Bygningen, hvor der krævedes Tildannelse af Materialet, har man dog søgt Tilflugt til den bløde Kridtsten, saaledes som det endnu ses paa Vesthjørnerne og i Norddørens Sider. Af denne gamle Kirke staar endnu Skibet tilbage, omend i stærkt omdannet Skikkelse; af Enkeltheder fra den ældste Tid ses paa Nordsiden — tilmuret og blændet — den rundbuede Kvindedør og et af de smaa Vinduer, der dog i gammel Tid maa være omsat, da det har et Stik af Tegl.

Den ældste lille fladloftede Kirke, der sparsomt oplystes gennem Vinduerne's smalle Lyssprækker, omprægedes imidlertid helt i den senere Middelalder; i sin nuværende Skikkelse fremtræder den i alle Hovedtræk som en gothisk Bygning. Det første større Omdannelsesarbejde var rimeligvis det, at man indbyggede to Krydshvælvinger i Stedet for det gamle Loft, af hvis Bjælker der forøvrigt endnu sidder Rester tilbage øverst i Muren. Snart efter har man fundet det lille Kor for trangt og revet det ned sammen med Korbuemuren for at afløse det med en Forlængelse af Skibet mod Øst, hvor

Bygningen afsluttedes med en kamtakket Blændingsgavl, der nu helt dækkes af en tæt Vedbend. Tilbygningen, der ogsaa overhælvendes med en Krydshvælving, er hovedsagelig opført af det gamle Materiale fra de nedrevne Mure, hvorimellem der dog ogsaa findes nogle Munkestensskifter; paa Sydsiden, der betragtedes som den egentlige Façade, murede foroven en pynkelig Trappegesims.

I Forhold til det tidligere skumle og trykkede Rum var Kirkens Indre nu gennem de hvide Hvælvinger og de to store fladbuede Vinduer mod Syd bleven højt og lyst, bedre egnet til at modtage den nye Gudstjenesteform, som snart skulde komme, hvor Prædiken og Salmesang traadte i Stedet for den evige Messen for Alteret.

I samme Tidsalder — og muligvis allerede inden Udvidelsen mod Øst — fik Kirken i det ydre sin nuværende Rejsning, ved at der i Vest tilbyggedes et Taarn. Man lod den gamle Kampestens Vestgavl blive staaende som Undermur i Taarnets Østside og opførte det ellers af Munkesten, som sædvanlig i tre Stokværk, idet det underste overhælvendes med en Krydshvælving og sættes i Forbindelse med Kirkerummet ved en spidsbuet Arkade, som brødes igennem den gamle Gavlmur; ogsaa Vinduerne er spidsbuede. Taarnet dækkes af et Sadeltag mellem kamtaktede Blændingsgavle i Øst og Vest, hvis forskellig formede Blændinger er prydede med ophøjede Kors og øverst en lille skjoldformet Blænding; en lignende Korsdekoration findes under Gesimsfremspringene i Nord og Syd.

Paa Taarnets Vestside staar over Glæmhullerne med Støbejernsbogstaver: *JBN* (Joachim Bruun Neergaard) og derover 1888. I dette Aar er Taarnet for Størstedelen bleven skalmuret med nye røde Munkesten, der staar i en lovlig kraftig Kontrast til den ellers paa Sydsiden hvidtede Kirke; Trappehuset ved Nordsiden, med en gammel muret Vindeltrappe, fornyedes ved samme Lejlighed.

Ogsaa Vaabenhuset ved Skibets Sydside er en middelalderlig Bygning, opført af Munkesten paa en Kampestensfod. Det har fladt Bjælkeloft og i Syd over Indgangsdøren en noget plump, kamtakket Gavl med fladbuede Blændinger.

De fleste og mest fremtrædende Inventarstykker stammer fra det 17' Aarhundrede: Altertavle og Alterbordsforsats, Prædikestol og Stoleværk, desuden Alterets balusterformede Malmstager, Messehagelen og begge Klokkerne. Altertavlen er et enkelt Renaissancearbejde, der omtrentlig kan dateres ved Hjælp af to Vaaben der er malet forneden, det danske Rigsvaaben og det brandenburgske Vaaben, refererende til Christian IV og Dronning Anna Catharina, som han ægtede i 1597, og som døde i 1612. Tavlen har imellem to Søjler et Maleri fra Midten af det 18' Aarhundrede forestillende Kristi Grav-

læggelse og foroven et portalformet Topstykke, foran hvilket der er anbragt et lille interessant middelalderligt Krucifix, der maa føres saa langt tilbage som til Tiden omkring 1250-1300.

Foran Alterbordet sad tidligere et ganske ejendommeligt Antemensale af Eg, der nu er ophængt i Vaabenhuset. Det bærer to malede Renaissance-Kartoucher med religiøse Indskrifter paa tyske Vers. Foroven findes den kgl. Staldmester Eustachius von Thümen og hans Hustru Anna Hansdatter Badens Vaaben, og da Staldmesteren i Tiden 1596-1610 var forlenet med Svenstrup, maa Antemensalet være jævngammelt med Altertavlen. (Et lignende Stykke fandtes tidligere ogsaa i Borup Kirke, men er nu forsvundet.)

Den smukke lille Alterkalk, hvis Kumme er fornyet, er et sengothisk Arbejde med et støbt Krucifix paa Foden; paa Undersiden har den et graveret Bomærke, uden Tvivl Guldsmedens Mærke. Disken er fra 1823, Alterbibelen — Frederik V's Bibel fra 1757 — har gamle Sølvbeslag med Fremstillinger af Kristus og Moses, Evangelister og Apostle etc. En ny Alterkande af Sølv er i 1918 skænket Kirken af den nuværende Besidder af Svenstrup.

Kirken ejer endvidere en Messehagel fra 1637 af rødt Fløjls med presset Granatæblemønster, hvorpaa er syet et guldtraadsvirket Kors med en silkebroderet Kristusfigur (Tvl. XXXII); der er i vort paa ældre kirkelige Textilier saa sørgelig fattige Land al Grund til at lægge Mærke til dette smukke Stykke.

Fonten, hvorpaa et Tinfad, er en romansk Granitkumme af den almindelige sjællandske Art. Prædikestolen er et massivt barokt Billedskærerarbejde, der efter gammel Overlevering skal have baaret Aarstallet 1642 (den tilhørende Himmel 1641); i Hovedfelternes ornamentalt opløste Portaler staar de fire Evangelister, og Hjørnernes kvindelige Hermefigurer allegoriserer de kvindelige Dyder. Stoleværkets Gavle og Døre er udskaarne i Højrenaissancestil med Baandslyngværk omkring Portalfelter.

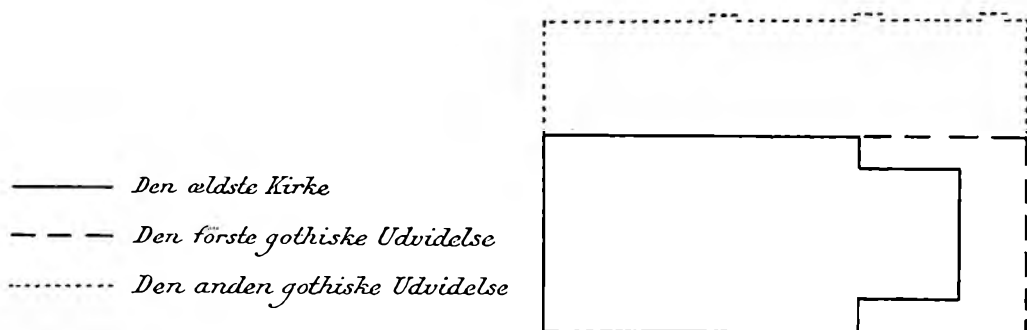
Klokkerne er henholdsvis fra 1629 og 1651. Paa den ældste, der er støbt af Hans Kremer, nævnes Lensmanden Jost »Høy«, Sognepræsten Hans Johansen Høyer og Kirkeværgerne Hans Christensen i Svenstrup og Niels Pedersen i Kimmerslev. Den yngste og største, der bærer Brockenhuusernes og Ulfeldernes Vaaben, har en længere Indskrift: ANNO 1651 ER DENNE KLOCK STØBT VDI W. B. MAND OLVF BROCKENHUS OC HANS W. B. FRVE KARNE VLDFELD TID, OC HAFVER HVND FORERET FYRGETVFVE RYGX DALER OC TRY, SOGNE PRÆST H. HANS HØYER, RIDEFOGET NIELS NIELSEN, DEN GAMEL LAVS LADE F. G.¹⁾: — HO SOM HAFUER ØRER AT HØRE MED HAND HØRER, LUC. 8. JØRGEN HANSEN KLOCKSTØBER AF BIRBY.

Af Gravminder har Kirken kun et Par udslidte eller sønderdelte Sten fra 17' Aarhundrede og nogle Blikskjolde med malede Vaaben fra 18' og 19' Aarhundrede.

¹⁾ Slutningen skal vistnok forstaas: den gamle Lavs Ladefoged.

Medens Kimmerslev Kirkes Bygningshistorie i et og alt svarer til, hvad der er normalt for sjællandske Landsbykirker, er Borup Kirkes Historie langt mere usædvanlig, mere sammensat og ogsaa vanskeligere at trænge til Bunds i, paa Grund af de gentagne og meget gennemgribende Restaureringer, som den har været Genstand for.¹⁾

Det første dokumentariske Vidnesbyrd om en Kirke i Borup er et Brev fra 1347, hvor Præsten Johannes fra »Bothorp« i Ramsøherred nævnes. Kirken er dog vistnok langt ældre; det er sandsynligt, men kan foreløbig ikke med Sikkerhed bevises, at dens oprindelige Bestanddel er en romansk Kridtstenskirke. Bag Vaabehuset synes i alt Fald at gemme sig et Stykke af en Kridtstensmur, hvori ogsaa enkelte Fraadsten, med sentmiddelalderlig Forhøjelse af Munkesten. Men der findes her desværre ingensomhelst Detailler, der kan

meddele noget nærmere om denne den første Kirke, og vi maa derfor holde os til de to næste Udviklingstrin i Kirkens Historie.

Den anden Kirke maa være bleven til en Gang i det 14' Aarhundrede, formentlig paa samme Maade som sædvanlig, ved at man rev Koret ned og forlængede Skibet mod Øst, og de ny Mure byggedes af Munkesten med Bælter af Kridtsten. Der fremkom derved et enkelt samlet rektangulært Rum, der har været saa usædvanlig smalt i Forhold til Længden (i indre Maal lidt over 4 m, mod en Længde af omtrent 14 m), at man vanskelig kunde tænke sig en Kirke paa Sjælland grundlagt med en saadan oprindelig Grundplan. Ogsaa dette støtter altsaa indirekte Antagelsen af en ældre, udvidet Kirke, og dertil kommer forøvrigt, hvad vi nedenfor skal vende tilbage til, at enkelte af Inventarstykkerne synes noget ældre end den første gothiske Kirke. Af denne staar endnu Østgavlen bevaret, og muligvis stammer ogsaa det mindre, fladbuede Vindue tæt Øst for Vaabehuset herfra. Et vigtigt Spørgsmaal, om den har haft fladt Loft eller Hvælvinger, er der derimod næppe nogen Mulighed mere for at faa besvaret.

Næste Gang man skulde til at udvide Kirken maatte man opgive yderligere

¹⁾ Om Borup Kirke se M. Mackeprang i »Architekten« VIII (1905), 129 ff. Om dens Alterkalk, samme i Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie 1906. 88.

Forlængelse og gik i Stedet for i Bredden. Den, der ser paa Billedet Tvl. XXXI, kan læse det ganske klart ud af Kirkens nuværende Østgavl, hvor to forskellige Blændingssystemer tydelig staar sammenbygget. I den sydlige Side staar den ældre Blændingsgavl med to kredsrunder Blændinger udenom tre spidsbuede, hvoraf den midterste er bred og tvedelt af en Midtstav, der løber ned paa et Kridtstenshoved. Denne Gavl omspændes imidlertid af den udvidede Kirkes brede, høje og ogsaa noget stejlere Gavl, der er aftrappet med seks Kamme til hver Side og udsmykket med aflange retkantede Blændinger, hvori foroven smaa ophøjede Kors.

Man har altsaa revet Kirkens Nordmur ned og — stadig med samme Materiale, Munkesten med Kridtstensbaand — udvidet Bredden til denne Side med $\frac{2}{3}$ af dens oprindelige Maal, idet man samtidig forhøjede den søndre Side-mur med en halv Snes Skifter; i Forhold til de sædvanlige sentmiddelalderlige Ombygninger paa vore romanske Landsbykirker er det en meget betydelig Udvidelse som denne Kirke efter kun 1-2 Aarhundreder er bleven Genstand for, og vi tør heri se et Vidnesbyrd om en tilsvarende Vækst af Sognet udover det gennemsnitlige, — meget forstaaeligt forøvrigt i denne Skovegn, hvor ny Jord stadig kunde ryddes og bringes under Ploven.

Saa smal den første gothiske Kirke var, forstaar vi meget godt, at den gamle Bygmester ikke har fundet det hensigtsmæssigt yderligere at udvide den i Længderetningen, da Kirkerummet paa denne Maade vilde være blevet til en lang og sammenklemt Korridor. Det var imidlertid nu blevet saa bredt — et godt Stykke over den halve Længde eller ca. 8 m, — at da man, sandsynligvis ved samme Lejlighed, skred til at overhvalve Kirken, vovede man ikke at spænde Hvælvinger tværs over hele Rummet, men delte det efter Længdeaksen ved murede Piller og indbyggede tre eller fire Krydshvælvinger i hvert af de to Skibe.

Spredt ud over Landet er bevaret ikke ganske faa toskibede Kirker, og man maa indrømme, at en saadan Grundplan ikke er hensigtsmæssig for den lutheranske Gudstjenesteform, der i en ganske anden Grad end den katolske søger at bringe Menigheden i Kontakt med Præsten, hvad de opragende Piller midt i Kirkerummet unægtelig i nogen Grad hindrer. Alligevel forstaar den, der træder ind i Borup Kirke, straks, hvad den tabte af Skønhed og kirkelig og historisk Stemning, da man ved en Hovedstandsættelse i 1880 radikalt nedrev dens muligvis noget brøstfældige Hvælvinger og erstattede dem med et fladt Gibsloft, tværdelt af to pilasterbaarne Dragere.

Ogsaa det hvidkalkede Vaabenhus er en middelalderlig Kridt- og Munkestensbygning, paa hvis kamtakkede Blændingsgavl et Solur fra ca. 1700 er anbragt. Om Vaabenhuset er yngre eller ældre end Skibets Udvidelse er vanskeligt at afgøre, og det samme gælder endnu mere absolut om det middelalder-

lige Taarn, som Kirken har haft, og som i et Kongebrev fra 6' April 1589 omtales som »aldeles nederfalden saa at den skal igen af Grund opbygges«. Til Opførelse af et nyt Taarn paalagdes det alle Kronens og Kapitlets Landsbykirker paa Sjælland, der var i Stand dertil, at yde et Bidrag paa 1 Dlr., og paa denne Maade lykkedes det allerede det følgende Aar at bygge det Taarn, der nu staar ved Kirkens Vestende. Endnu bærer det paa Murene baade udvendig og indvendig Aarstallet 1590, og paa en Række Stolegavle, der tidligere stod inde i det, men som nu opbevares paa Nationalmuseet, omtales Opførelsen i en latinsk Indskrift, hvoraf kun et enkelt Led mangler: *extructa haec est turris, laus deo opt. max. anno 1580, praeside et procurante magnificentiss. d. Georgio [Rosenkrantzio]. praemium ipsi deus erit* o: Til den algode og almægtige Guds Pris er dette Taarn opført Aar 1590 under den stormægtige Hr. Jørgen Rosenkrantz' Ledelse og Forsorg. Gud vil være hans Løn. Vi er i 1590 langt nede i Renaissancetiden, men den gothiske Byggemaade er alligevel næsten helt igennem fastholdt; her som andensteds erfarer vi, hvor vanskeligt Renaissanceen havde ved at trænge ind i den kirkelige Arkitektur, der blev Gothikens sidste faste Borg. Dog er det vel Renaissanceen, der aabenbarer sig i Taarnets gode, faste Proportioner. Det er bygget af Munkesten, dog i Renaissanceskifte, og derimellem Kridtstensbaand. Af dets tre Stokværk er det underste overhælveth af en Krydshvælving, og her findes ogsaa i Vestmuren et stort spidsbuet Vindue, men ellers er det Renaissancens runde Buer, der er raadende, ved Glamhullerne ind til Klokkeloftet og ved Blændingerne i de to kamtakkede – forøvrigt i 1877 ommurede – Gavle, der imod Sædvane vender mod Nord og Syd, »hvorfor det og« – fortæller Kirkens Præst i 1757¹⁾ – »ved et gammelt Ordsprog kaldes det forkerte Taarn i Borup«. Ved Taarnets Sydside findes et Trappehus, hvis Vindeltrappe snor sig om en Spindel af Kridtsten og gennem en rundbuet Dør udmunder i Loftet over Hvælvingen. Det er jævngammelt med Taarnet selv.

Interessantest af alt Kirkens Inventar er den gamle sølvforgylde Alterkalk (Tvl. XXXII), der maa dateres saa tidligt som til Tiden ca. 1300, maaske endnu lidt tidligere; dens Knop har vredne Rifler med Perlestave, medens den runde Fod paa Oversiden har fire Medaillons med tidliggothiske Reliefbilleder, Marie Bebudelse, Jesu Fødsel, Hudflettelsen og en Krucifixgruppe, og i Mellemrummene derimellem de fire Evangelistsymboler; Bægeret er nyt. Ogsaa Granitfonten, der nu staar paa en altfor spinkel Cementfod, er middelalderlig, af romansk Type med Tovsnoning langs Randen, og selv om dens Form er saa enkel, at man skal være varsom med en stilmæssig Datering, tyder disse to Inventarstykker dog tilsammen taget paa Eksistensen af en Kirke der paa Stedet allerede i det 13' Aarhundrede.

¹⁾ Præsteindberetninger til Hofman i Sjællands Landsarkiv.

Det meste af Inventaret stammer iøvrigt fra 17' Aarhundrede eller, for at gøre Tidsrummet lidt videre, fra Christian IV's til Frederik IV's Tid. Den lille Altertavle med to Søjler og et aabent Gavlfelt omkring et ret maadeligt Maleri af Kristus i Gethsemane Have, stammer fra Renaissancetiden, efter en gammel Opgivelse fra 1623. Maleriet er dog vel henimod et Aarhundrede yngre. Alterstagerne er skænket af Andreas Bosel og Barbara Jørgensdatter i 1681. En Sølvoblatæske er efter de paa Laaget graverede Vaaben skænket i 18' Aarhundredes første Halvdel af Svenstrups daværende Ejere Greve F. v. Oertzen og Marie Svane. En Sølvvinkande er skænket Aar 1900 af Kammerherre og Kammerherreinde V. Bruun de Neergaard, Stubberup. Paa Alteret ligger Frederik V's Bibel fra 1757 med gamle Sølvbeslag over et fornyet Læderbind, ganske svarende til den i Kimmerslev. Et gammelt Reliefbroderi fra en Messehagel, forestillende Kristus paa Korset og vistnok fra ca. 1700, er opsat i en Ramme paa Væggen ved Siden af Alteret. Alteret omgives af en Smedejærnsskranke fra 1778, udført af Kleinsmed Lange i København. Paa Fonten ligger et Messingfad med Fremstilling af Bebudelsen, et Nürnbergerarbejde fra 16' Aarhundrede.

Det anseligste Inventarstykke er Prædikestolen, et rigt, barokt Snitværksarbejde fra 1630-33, nær beslægtet med Arbejder fra det store Roskildeværksted, der paa denne Tid har leveret et saa betydeligt Antal Tavler og Prædikestole til østsjællandske Kirker. Den har Fremstillinger af Kristi Fødsel, Korsfæstelse, Opstandelse og Himmelfart og paa Hjørnerne Hermer med de fire Evangelister og Paulus. I Opgangspanelet Billeder af Skabelsen og Syndefaldet og ovenpaa Himlen Topstykker med Aarstallet 1630, Christian IV's kronede Monogram og Høegernes og Lungernes Vaaben, der hentyder til Jost Høeg til Gjorslev (gift med Anne Lunge), som 1629-41 havde det reducerede Svenstrup i Len; paa Bagsiden af Opgangsdøren nævnes Lensmanden endnu en Gang sammen med Præsten Hans Høyer og Kirkeværgerne Søren Jacobsen og Frans Pedersen (1633).

Stoleværket er nyt (19' Aarhundrede) og uden Interesse. De gamle Stolegavle er dog ikke ganske gaaet til Grunde. En Del Egetræs Gavle med tilhørende Dørfyldinger i sen Renaissancetil er endnu bevaret i Taarnfaget, og en ældre Række af Fyr i Ungrenaissancetil med rundbuet Afslutning og udskaaet Akanthusværk, Profilhoveder m. m. opbevares nu i Nationalmuseet. De har to fortløbende Indskrifter, af hvilke den ene, der fortæller om Taarnets Opførelse i 1590, allerede er omtalt; den anden, der kun er mere brudstykkeagtig bevaret, anfører at Stoleværket selv er gjort i 1592, efter at Johan Barnekov havde afløst Jørgen Rosenkrantz som Lensmand paa Svenstrup.

Af Kirkens to Klokker er den ene uden Indskrift, men kan efter sin Form og efter et Støbermærke paa dens Side bestemmes som et Arbejde fra 15' Aar-

hundrede, rimeligvis hidrørende fra Klokkestøberen Jens Nielsens Værksted. Den anden Klokke, der er usædvanlig stor og har bevaret en dejlig Klang, er støbt i 1598 af Borchard Gellegeter og bærer v. Thümens Vaaben. Indskriften lyder: ANNO 1598 LOD HER MATS PEDERSEN, SOGEN PREST TIL BOROP KIRKE, OC KIRKEWERI JEP SØRENSEN OC JENS PEDERSEN STØBE DENNE KLOKE I GUDS NAFN, KIRKEN TIL ERE OC SOGEN FOLK TIL GAFN. BORCHARDUS GELLEGETER ME FECIT.

Kirken har endelig en Del Gravminder. Paa Østvæggen ved Siden af Alteret hænger et Sandstensepitafium (med Sidefigurer forestillende Kristus og Johannes Døberen), hvis paa Kobber malede Billede fremstiller Præsten Johannes Høyer — født i Roskilde 1599 og Skoleforstander sammesteds, indtil han i 1628 kaldtes til Borup — tillige med hans Hustru Margrethe Frantzdatter, der havde været gift første Gang med Hr. Christen Hansen, og deres fælles Børn. Paa Nordvæggen er opsat en Marmortavle over Præsten Søren Lemvig (født 1635, død 1692 efter at have været Sognepræst i 26 Aar) med hans to Hustruer Bodil Rhumand (død 1679) og Dorthea Gonsager (død efter 1700). En Ligsten over de samme staar i Vaabenhuset, hvor der ogsaa findes andre Præstesten, nemlig over Provsten Hans Nielsen Grofsmed (død 1573) — et pænt Roskildearbejde med Minuskelindskrift — Matthias Pedersen (død 1601), Jørgen Hansen Nol (død 1611) — med latinsk Indskrift paa Alexandrinervers og med Brystbillede paa Stenens øvre Del — samt Morten Baden (død 1743). Sammesteds staar endvidere en Sten over Jep Sørensen og hans Hustru Lisbeth Christensdatter (død 1622). Paa Kirkegaarden lige udenfor Vaabenhuset findes under de gamle Træer den Neergaardske Familiebegravelse og lidt Vest derfor staar et smukt Monument af Sandsten over Godsforvalter paa Svenstrup, Prokurator Hans Birch (død 1810).

Øst for Kirken findes Slægten Wedells store Gravsted, og inde i Taarnrummet er ophængt en Del malede Blikskjolde fra 18' og 19' Aarhundrede; de fleste af dem hidrører fra Neergaardske Begravelser.

INTERIØR AF KIMMERSLEV KIRKE

KIMMERSLEV KIRKE OG LANDSBY SET FRA SYD

BORUP KIRKE SET FRA ØST

Borup Kirkes Alterkalk

Kimmerslev Kirkes Messehagel

BØNDERGODSETS GAMLE GAARDE OG HUSE

AF

H. ZANGENBERG

VORE gamle Bøndergaarde har i altfor ringe Grad været gjorte til Genstand for Studium og Undersøgelse. Grunden hertil er maaske den, at det indtil for faa Aar siden har været en almindelig Opfattelse, at Bolig- og Byggeskikken i den sammenbyggede, flerlængede og lerklinede danske Bøndergaard inden for vore nuværende Landegrænser har været af for sen Oprindelse til at frembyde nogen nævneværdig historisk Interesse. Byggeskikken, der maaske tydeligst af alt giver Udtryk for det gamle Bondeliv og dets Udvikling, præges imidlertid i disse Gaarde og Huse af adskillige Enkeltheder og Ejendommeligheder, der, foruden at være af rent stedlig Natur, mere eller mindre kan sættes i Forbindelse med Middelalderens Sæd og Skik, saavel i de sproglige Betegnelser, der knytter sig til de enkelte Rum, som i Konstruktionsmaade, og Bygningerne maa alene af disse Grunde have Krav paa Interesse, selv om man ikke kan opvise Gaarde herhjemme, der er af saa stor Ælde og Ejendommelighed som i vore Nabolande mod Nord og Syd.

Tiden og Udviklingen har imidlertid faret haardt frem mod de gamle Bygninger, maaske særlig her paa Sjælland, hvor de har været af et saa beskedent og uanseligt Ydre, at der end ikke har kunnet tillægges dem nogen kunstnerisk Betydning udover det maleriske, og de er derfor i al Stilhed i Tidens Løb blevet nedrevne eller ombyggede, uden at nogen har givet videre Agt paa det gamle, der forsvandt. Det er saaledes Gaarde af forholdsvis sen Dato — lidt før og lidt efter Udskiftningen —, der endnu er tilbage som Studiemateriale i Landsbyerne. — Vender man sig mod Arkiverne, gaar det ikke synnerlig bedre. Disse kan jo nok yde en stor og værdifuld Hjælp ved Studiet, men de ældste Oplysninger, der her gives, samler sig som Regel om Hovedgaardene og deres Avlsbygninger; sjældent eller aldrig findes noget om de egentlige Bønderbygninger.

Ogsaa for Gaardene og Husene under Svenstrup gør dette Forhold sig gæl-

dende, og det er først paa et ret sent Tidspunkt, at man finder Oplysninger om Bøndergodsets Bygninger.

Fra 1664 findes en Synsforretning over Bygningerne paa en Del af Bøndergodset¹⁾, optaget i Anledning af de Ødelæggelser, den nys afsluttede Svenskekrig havde foraarsaget; men Forretningen meddeler iøvrigt intet om Bønderbygningernes Udseende udover, at de, som rimeligt er, har været en Del brøstfældige, ja nogle af dem er »slet« eller »moxen øde«, hvorfor en Hel- eller Halvgaard ansættes til Genopbygning for henholdsvis 163 Rdl. og 54 Rdl.²⁾. Grunden til Bygningernes øde Stand maa dog for Svenstrups Vedkommende vistnok, som andet Steds berørt, snarere søges i de indirekte Følger af Krigen end i direkte Ødelæggelser af de svenske Tropper. — Samme Aar foretoges en udførlig Synsforretning over Hovedgaarden³⁾, og da dennes Bygninger overvejende bestod af Bindingsværksbygninger, hvoraf de fleste var »kleined mellum stolper og tagt med stroe«, tager man næppe fejl ved at overføre samme Byggemaade paa Bøndergodsets Bygninger.

Fra Begyndelsen af 1700-Tallet faar man et udmærket og klart Billede af Beboelselængernes Indretning gennem den ældste af Godsets bevarede Skifteprotokoller⁴⁾, og det afgjorte Fællespræg i Boligernes Indretning, som Skifterne udviser, berettiger til at antage, at Boligskikken hviler paa en fra ældre Tider bevaret Tradition, og at man har beholdt denne ret uforandret endnu paa ovennævnte Tidspunkt.

Gaardene har dengang, ligesom senere, været flerlængede, og Længerne sammenbyggede og kun delte ved Skillerum paa tværs af Husenes Længderetning, saaledes at Rummenes 4 Vægge har bestaaet af 2 Yder- og 2 Skillerumsvægge; herfra danner dog Møllernes Stuelænger og maaske nogle enkelte større Gaarde en Undtagelse.⁵⁾ Stuelængerne har alle kun indeholdt een »Stue« og ved dennes ene Side et »Cammer«, nogle faa Steder desuden »et andet lidet Cammer«; ved Stuens anden Side laa et »Køcken« eller »Stegersed«, som det ogsaa benævnes. De fleste Steder har der været et »Drengeherberg«, der senere benævnes »Drenge Cammered« eller »Carlenis Cammer«. Disse er de staaende Betegnelser for Rummene, og hertil føjes, forøvrigt kun 3 Steder⁶⁾, i de almindelige Gaarde, en »Kaas« eller »Kaarsstue«, der ser ud til at have været en Blanding af Stue og Kammer; i Ortved Mølle var den en finere Dagligstue.

Rummenes Møblering og Indretning hviler ligeledes paa gamle hævdevundne Traditioner, og da disse har holdt sig ved Bondens Hjem med en saadan

¹⁾ og ²⁾ »Kommissionsforretning over Svenstrup Gaards og Gods' Beskrivelse 21/6 1664«, i Rigsarkivet. ³⁾ De øde Gaarde ere »S. Kieffuerup« (Skæverup), Søren Lauridzens halve Gaard i Bastebierg og Peder Monsens Gaard i Kimmerszløff. ⁴⁾ Svenstrup Godsarkiv XI, I. ⁵⁾ Gaardene og Aarstallet for Skifterne ere: Stenichelstrup 1715, Hafuendrup 1717, Vigersted 1724 og Gammerød 1727. ⁶⁾ Hafuendrup 1717, Kløvested 1722 og Gammerød 1727.

Sejghed, at Rummene i Hovedsagen har det samme Præg helt op gennem det 19' Aarhundrede som i Begyndelsen af 1700-Tallet, vil det formentlig være paa sin Plads her, gennem de mange og udførlige Skifteforretninger¹⁾, at danne et Billede af disse Rum.

I Stuen, der var 3-4 Fag lang, fandtes kun een Væg med Vinduer, der vendte ud mod Gaardsrummet. Under Vinduerne stod »en lang Førrebench«, undertiden ogsaa en »Gaasebench«, hvori Gæssene indespærredes i Rugetiden. Foran Langbænken stod et Bord – overvejende af Ask, enkelte af Fyr og Eg – med »schuffe og lugt foed«²⁾. For Enden af Bordet, hvor Husbonden havde sin Plads, stod en »Bench« eller »schamel«, som den ogsaa kaldtes, eller ogsaa, i Mangel heraf, en gammel Egekiste eller »Kiste-bench«, og i Krogen, mellem Bordende og Vinduesbænk stod et »Vraaskab«. Langs Stuens anden Ydervæg fandtes 1 à 2 Himmelsenge af Eg eller Fyr med Omhæng og, foruden en Mængde Dynner, Puder og Lagener, et »Dreyels Sengetæppe«. Som mere løst Inventar nævnes desuden et ringe Antal »høye« eller »lauge Bagstoelle«³⁾ med Halmsæder og Hynder, undertiden af »flamsk« Vævning⁴⁾, og endelig, meget faa Steder, en Vugge. Til Opvarmning af Stuen fandtes saa at sige overalt en »Jern Kachelofven«⁵⁾, vurderet fra 3 til 10 Rdl., og naar det fra anden Side hævdes, at Skorstene ofte kunde savnes i sjællandske og skaanske Gaarde i det 18' Aarhundredes første Del⁶⁾, da modsiges det i hvert Fald af Forholdene paa Svenstrup, hvor det maa anses for utvivlsomt, at Gaardene alle har haft Skorsten i Begyndelsen af 1700-Tallet.

»Cammeret«, der var omtrent af samme Størrelse som Stuen, ses af Indholdet at have tjent som Spisekammer eller Opbevaringssted for alskens Husgeraad, saasom Øltønder, Standerfjerdinger, »grynkube«, »salt aalle«⁷⁾ »deye Trug« o. s. v., ja endog Værktøj. Nogle Steder fandtes her ogsaa et tarveligt Sengested, et ditto Bord og en Bænk under Vinduerne, der sikkert ogsaa har vendt mod Gaardsrummet.

»Stegersed« indeholdt Skorstenen med Arne, hvorpaa Køkkenilden brændte, og ved samme Væg fandtes Indfyringen til Bilæggeren i Stuen. Som Inventar nævnes en »Brøger Kedel« af Kobber, rummende en halv Tønde og vurderet til fra 3-6 Rdl.; den har sikkert ogsaa haft sit Indfyringssted i Skorstenen. Endvidere nævnes en Del Køkkenredskaber: Gryder og Pander af Malm og Jern,

¹⁾ Disse Skifter, fra det første Tiaar ere: Lammestrup og Borup 1703, Ortved 1704, Beenlørse-Heynede og Kløfvested 1705, Vigersted 1706, Aagerup-Dalbye-Ørninge-Grønholt og Snecherup 1707, Grønholt 1708, Heynede 1709 og Gammerød 1710. ²⁾ Der var altsaa i Tidens Løb sket en Ændring med Bordene, da de nu saa kendte Borde, med enten to Endestykker eller med fire Ben, maa være kommet frem, efter at disse Kiste- eller Skabsborde, der stammer fra Middelalderen, er gaaede af Brug. ³⁾ Stole med Ryg. ⁴⁾ Desuden omtales baade Bænke- og Agedyner samt Hynder, alt i røde, grønne og blaa Farver. ⁵⁾ Den mangler kun i Skifterne fra Aagerup og Beenlørse, og kan disse Steder muligt være laant af Naboer eller Venner eller pantsat, og er derfor ikke medtaget i Skifterne. ⁶⁾ Se Vejleder i Bygningsmuseet ved Kongens Lyngby. Kbh. 1901. 3. ⁷⁾ Saltkar, af en stor udhulet Træstamme af Bøg eller Eg.

Kobber-og Messing-»Kiedler«, »Haandqverne«, Halmkurve, Spande- og »Ørrebaljer«, undertiden ogsaa et Sengested, formodentlig til Pigerne. — I Karlens Kammer fandtes ofte, foruden Sengestedet, baade Hørbrager, Skættefødder og »Seletøy«, og Loftet over Stuelængen, var altid, foruden et Slags Pulterkammer, Opbevaringssted for Sæde- og Fødekornet.

Om Udlængerne melder Skifteprotokollen intet, og selv om man i hvert Skifte finder en meget udførlig Fortegnelse over Heste (de nævnes »Bæster« og varierer i Antal fra 8 til 12 Stk.), Kvæg, Faar, Svin og Fjerkræ samt Avlsredskaber, er dette dog ikke tilstrækkeligt til at danne sig noget Billede af Længernes Inddeling og Indretning.

Husmandshusene viser den samme Indretning saavel i Rum som i Bohave. Her mangler naturligvis Karlekammeret, og i Stuerne er Jernkakkelovnen et sjældent Stykke Inventar; først efter Tiden omkring 1720 bliver den mere almindelig. Der har, foruden almindelige Husmænd, været bosat forskellige Haandværkere i disse Huse, saasom Smede, Vævere og »Huchere« (Tømrere). Smedene har gennemgaaende været velstaaende Folk, idet der i deres Indbo nævnes Sølvgenstande, Tintallerkener, Lysestager og Mortere af Messing o. s. v., Ting, der kun fandtes i meget rige Gaardmandshjem og hos Møllerne.

At Bagerovnen har været i Brug, og at dens Beliggenhed har været den samme i den første Del af 1700-Tallet som senere, viser et Skifte fra et Væverhus i Nørre-Dalby fra 1730, hvor der om Husets Fæld bl. a. skrives: »Skorstenen og Ildstedet tillige med bagerounen og bagerounsskuer, er rent forfalden, vil koste af nye at opsætte 7 Rdl.«; man kan sikkert gaa ud fra, at Bagerovnen har været anbragt paa samme Maade ved Gaardene, bygget i Forbindelse med Skorstenen, men uden for Ydervæggen, selv om den ikke udtrykkelig er nævnt i Skifterne, der vedrører disse.

I Løbet af Aarhundredet sker der, ifølge en Del Taksationsforretninger i Tiden fra 1761-87¹⁾, ikke andre Forandringer, end at Kakkelovnen og Bryggerkedlen, — denne sidste undertiden indmuret i »grue« eller »grube«, — begynder at blive fast Inventar, der følger med Gaardene, naar disse fæstes bort. I Stuerne er Asketræsbordene, der nu betegnes som gamle, ved at blive fortrængte af Ege- og Fyrretræsborde. Et Par Steder i 1780'erne omtales »et stue uhr med futorial«, der vurderes henholdsvis til 2 Rdl. 4 Mk. og 10 Rdl., og det kunde saaledes se ud til, at Uret sent har vundet Indpas i Bøndergaardenes Stuer. — Om Udlængernes Indretning nævnes stadig intet, og kun et enkelt Sted finder man en særlig Betegnelse for dem: »Gadelængen« og »Toftelængen«.

I Midten af 1790 tog Udskiftningen Fart paa Svenstrup Gods, og fra denne

¹⁾ Svenstrup Godsarkiv. VII, 40.

Tid haves de bedste og fyldigste Underretninger, baade gennem de gamle Bygninger, der endnu i de sidste Aaringer har været at finde i Landsbyerne paa Godset, og gennem en Række Synsforretninger fra Tidsrummet 1789-1808, i Forbindelse med de originale Udskiftningskort¹⁾.

Gaardenes Grundform er meget uregelmæssig og forskellig. Af de saakaldte Tvillinggaarde — 2 sammenbyggede Gaarde, der var fælles om en Tværlænge, der adskilte Gaardsrummene —, har der efter nævnte Kort at dømme kun været ialt 2 Stk. paa hele Godset, nemlig i Byen Ortved²⁾. I enkelte Byer er Gaardene anbragte i Grupper, hvorved de er byggede saa tæt sammen, at der er opstaaet Former, som i høj Grad minder om Tvillinggaarde uden dog at være det. Den almindelige Gaardtype er dog den firlængede; paa nogle Steder ligger en enkelt Længe frit, andre Steder er alle Længerne sammenbyggede til en sluttet baade regel- og uregelmæssig Firkant, der igen hist og her har faaet en og anden Udbygning. Trelængede Gaarde findes ogsaa, men ikke i større Udstrækning. Som en ejendommelig Fremtoning maa nævnes femlængede Gaarde, der maaske er opstaaede derved, at den ene Længe af en oprindelig paatænkt firlænget Gaard har faaet et stumpvinklet Knæk. I Byen Kløvested fandtes endvidere en Gaard, bygget som en regelmæssig Ottekant.

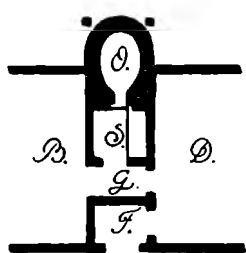
I Synsforretningerne skelnes mellem »Stuelængden« eller »Vaaningshuset«, som den ogsaa kaldes, og de øvrige »Længder«, der benævnes efter de Verdenshjørner, de vender imod. Stuelængen ligger for det meste mod Nord, hvad der er naturligt, da derved opnaas, at dens Sydside, hvori Vinduerne til Stuen og de øvrige Rum findes, faar Sol den meste Tid af Dagen; men de stedlige Forhold i Landsbyen har ogsaa kunnet medføre, at Længen er blevet lagt mod de andre Verdenshjørner. Den ligger da overvejende mod Syd, sjældent mod Øst eller Vest, og aldrig mod Landsbygaden. Dette Forhold finder maaske sin Forklaring ud fra den Tradition, at Stuelængen skulde vende mod Haven, selv om den eneste Aabning, der vendte ud derimod, var Bryggers- eller Køkkendøren; thi i Haven eller paa Gaardstøften fandtes almindeligvis Gaardens Brønd. En Ejendommelighed, der ogsaa maa betegnes som gammel Tradition, er de faa Aabninger i Længernes Ydervægge, som gør en saadan gammel Gaard til en lille Verden for sig selv. Det stammer sikkert fra Tider, hvor det var raadeligst at stænge sig inde saa meget som muligt for Yderverdenens Ufred og Farer.

Beboelsesrummene i Stuelængen er i det væsentlige de samme som ved Aarhundredets Begyndelse; dog findes af og til 2 Stuer samtidig med 1 à 2 Kamre; intet af disse har endnu faaet Betegnelsen »Øverstestue«, som for

¹⁾ Svenstrup Godsarkiv XI, 20 og 21, samt Kortene under II. ²⁾ 3 og 4: Jens Andersen og Anders Jørgensen og særlig 11 og 12, Niels Jeppesen og Kristen Nielsens Enke.

Resten allerede i Begyndelsen af 1800-Tallet blev dem tildelt. I Forbindelse med Køkkenet, der nu aldrig nævnes Stegers, træffer man hyppigt Benævnelsen »Bryggers«, »Skorsteen og Forstue«, samt »Bagerovn med Skuur«. Foruden disse almindelige Rum i Stuelængen tilføjes der, alt efter Længernes Størrelse, en hel Del andre Rum, saasom Pigekamre, »Inderste Stuer«, »Kældere«, »Hugge- og Tørvehuuse«, ja endog Stalde, Loer, Lader og Porte; disse fire sidste formodentlig dog kun, hvor Stuehuset er sammenbygget med de øvrige Længer.

Som et Fællestræk for baade Gaarde og Huse under Svenstrup maa nævnes, at der ikke findes Bislag¹⁾ eller nogen Antydning til et saadant ved Stuelængen;

F. Forstue.
D. Dagligstue.
G. Gang.
B. Bryggers.
S. Skorsteen.
R. Rum.

derimod er der altid i Skorstensfaget indrettet en Forstue, der vender ud mod Gaardsrummet, med Hovedindgang herfra, og med Dør ind til Stuen. Mellem Forstue og Skorstenen findes en smal Gang, der er aaben mod Bryggerset og lukket mod Stuen ved en Dør, der er anbragt ved Siden af Døren mellem Stue og Forstue.

Uden at komme ind paa Rummenes Udvikling fra Ildhuset²⁾ i den ældre Middelalders Gaard og indtil Nutiden skal der her dog mindes om, at det norske og svenske Ildhus i sin sidst kendte Form bestod af 3 Rum, Forstuen (Norsk: utedyrr) og bag denne, et lille Kammer kaldet »kove« (Svensk og Norsk). Begge Rum stod i Forbindelse

med det egentlige Opholdsrum »Røgstuen« ved 2 Døre anbragte Side om Side. I Røgstuen brændte Arneilden frit paa Gulvet; senere, da Ovnene blev kendt, flyttedes Ildstedet hen i Stuens Hjørne ved »koven« i en Røgovn af Sten, og det sidste Skridt, da Bilæggerovnen indførtes, var at flytte Ildstedet ud i »koven«, der da blev ændret til Skorsten. Anstilles en Sammenligning mellem den middelalderlige Røgstues 3 Rum og Rummene: Stue, Forstue og Skorsten, saaledes som de findes i Udskiftningstidens Gaarde paa Svenstrup Gods, vil man finde en paafaldende Lighed, der næppe er tilfældig, naar man husker paa, at de nævnte 3 Rum danner den egentlige Kærne, hvoraf Stuelængen er opstaaet, og tillige ser, hvorledes deres Anbringelse og Forbindelse med hinanden overalt er den samme, saavel i Gaardene som i Husene, og at man har holdt fast ved denne Ordning med en saadan Haardnakkethed, at der endog i Midten af det 19' Aarhundrede er bygget Huse med den gamle traditionelle Anbringelse af Rummene. Man staar sikkert her overfor middelalderlige »Lævn«³⁾.

¹⁾ Bislag: En mod Gaardsrummet udbygget Forstue, som danner Hovedindgangen til Stuehuset.

²⁾ Se om Ildhuset Kristofer Visted: Vor gamle Bondekultur. Kristiania 1909. 29 ff. ³⁾ Sammenlign Museumsinspektør Jørgen Olriks afvigende Opfattelse om dette Punkt i: Foredrag om vore Bøndergaardes Bygningsskik. Udg. af Dansk historisk Fællesforening. Kbh. 1912. 100.

»Skorstenen«, dette Bøndergaardenes og Husenes mærkeligste Rum, fortjener en nærmere Omtale. Den minder i meget om den middelalderlige Røgstue. Ligesom i denne brændte Ilden frit paa en Arne eller Ildstedet, som det ogsaa kaldtes, opmuret af Kampesten langs Væggen mod Dagligstuen. Over Ilden ophængtes Kedler og Gryder i »Kedelkroge« anbragte paa en Jernstang, der var indmuret i Skorstenens Vægge, eller de stilledes paa en »Trefod« af Jern, anbragt paa Ildstedet. Over dette fandtes Fyraabningen til Bilæggerovnen i Stuen, og paa den modsatte Væg fandtes Indfyringsstedet til Bryggerkedlen og oftest til en »Malkølle«, der begge havde deres Plads i Bryggerset. I Skorstensvæggen langs Længens Ydervæg fandtes den spidsbueagtige Aabning til Bagerovnen, der var bygget uden for Længen og overdækkedes ved, at Taget forlængedes ud over den og dannede et Halvtags »Skuur«. Dette kunde af og til være temmelig stort ja, undertiden udgøre en hel Tilbygning paa 2 Fag med Spærtage over. Væggene var dog aabne, men Overgavlen, hvor en saadan fandtes, var lukket.

Et ubehageligt Opholdssted var »Skorstenen« for Husmoderen, naar der, hvad der undertiden hændte, var Ild paa flere af disse Ildsteder paa een Gang, og Røg og Gnister, svirrende om Hovedet paa hende, banede sig Vej op gennem Skorstenen, — den eneste, der fandtes paa Gaarden — og gik ud gennem Piben, der var Rummets eneste Aabning ud mod det frie, og hvorfra dette fik Lys og Luft.

»Køllen«, der ogsaa kaldtes »Kølne«, var et lukket Rum, hvis underste Del optoges af »Grisen«, et overhængt Ildsted med Huller i Hvælvingen, hvorigennem Røgen og Varmen trak ud og derefter passerede gennem Riste, der i ældre Tider bestod af gennemhullede Brædder, senere af gennemhullede Jernplader. Paa Risten anbragtes det spirede Byg, der saaledes blev gennemtørret og røget. Røgen trak videre gennem et Hul i Bræddeloftet over Køllen og ud i Loftsrummet over Stuelængen, indtil den tilsidst fandt Vej ud i det fri gennem Længens Vinduer eller Lemme i Gavlene.

For Udlængerne gælder ingen fast Regel for Anbringelse mod Verdenshjørnerne, og med Hensyn til deres Inddeling ses det af Synsforretningerne, at Staldene har to Benævnelser: »Fæhuus« (Kostald) og »Stald« (Hestestald), Ord, der kunde tyde paa, at disse Rum oprindelig, i en fjernere Fortid, har været anbragte i hver sit Hus. Nogle af Gaardene har tillige »Foreloe« eller »Skæreløe«, samt Svine- og Faarehuse. Staldene var oprindelig indrettet saaledes, at Kreaturerne vendte Hovederne mod Væggene og stod med Halerne mod hinanden, og i »Fæhuset« fandtes ingen Krybber; her anbragtes Foderet direkte paa Brolægningen. Ved Udskiftningen begyndte man at indrette Stalden paa »holsteensk«¹⁾, med Krybber, idet Dyrene vendte Hovederne mod

¹⁾ Svenstrup Godsarkiv VII, 2. Jvfr. Gr. Begtrup: Agerdyrkningens Tilstand i Danmark. II. Kbh. 1803.

hinanden og blev fodrede fra en Fodergang, der adskilte Kreaturrækkerne, omtrent som i vore nuværende Kostalde.

Der findes for det meste en Lade og Lo til hver sin Sædart, og enkelte Steder har Laderne da ogsaa deres særlige Betegnelse: »Ruglade, Havrelade, Byglade, Hølade og Ærtelade«. Vognene har ikke saa sjældent haft deres særlige Anbringelse i et »Vognskuur«, og Antallet af Porte samt deres Anbringelse i Længerne er meget forskellig; man kan saaledes træffe firlængede Gaarde med een Port i hver Længe.

Husene er overvejende eenlængede; men baade før og ved Udskiftningen er der opstaaet en Vinkeltype, bestaaende af et Stuehus paa 6-8 Fag og en kortere Tværlænge paa 4-6 Fag, liggende ved en af Stuehusets Ender, sammenbygget med dette og indrettet til Lo, Lade og Stald. Disse Vinkelhuse, hvoraf der ved Udskiftningen er bygget en stor Mængde, er en Bygningsform, der særlig har fundet Anvendelse her og ikke synes at forekomme andre Steder. Typen er ogsaa benyttet til Dobbeltbuse, særlig i Snekkerup, hvor Stuehusene har fælles Gavl og derfor danner en lang Længe, flankeret af de 2 korte Tværlænger, hvor Udhusrummene findes.

Iøvrigt har alle Husene een Stue og et »Cammer« eller ogsaa en »Indsider Stue«, stundom begge Dele, desuden et Køkken eller »Skorsten« med Bagerovn og »Skuur«. Stalden kaldes ligeledes her somme Steder »Fæhuus«, og til Smedenens Huse hører desuden en Port, formodentlig til Kundernes Vogne.

Alle Gaarde og Huse er byggede af Bindingsværk med klinede Vægge og Straatag. Undertømmeret, det vil sige Stolperne og Løsholterne (de vandret liggende Stykker Tømmer mellem Stolperne) er overvejende af Eg, men enkelte Steder har der dog ogsaa været anvendt Fyr eller Bøg i Forbindelse med Eg. Under Stolperne i Bindingsværket er anbragt Sten, de saakaldte »Syldsten«, og Længen er »steenet«, det vil sige, at der under den er anbragt en stensat Grund, der er af meget forskellig Højde over Jordsmonnet, fra 2,5 til 63 cm.

Stolperne er nogle Steder forbundne forneden ved vandret liggende Egetømmer, de saakaldte Syldstykker; andre Steder, og disse er vel de fleste, savnes Syldstykker helt. Efter Udskiftningen er man gaaet over til at anbringe Stolperne i et gennemgaaende Fodstykke af Eg, hvilket ogsaa viser sig at have været i Brug ved enkelte større Gaarde før Udskiftningen. Foroven er Stolperne indtappede i en Rem af Fyr, kaldet »Leiden« eller »Leide-Stykket«, hvilket Udtryk i Tidens Løb har forandret sig til »Læden«.

Bjælkerne er af Fyr, men i Gavlfag, saavel som i en Del af Udhusene kan man finde Egebjælker, der navnlig de sidste Steder er overordentlig krogede. De gaar gennem Stolperne med en Tap eller et Hoved, der rager 10-15 cm uden for Stolpesiden, og hvori er anbragt 1 à 2 Nagler, der forhindrer Bjæl-

ken i at trække sig ud af sit Leje. Forbindelsen mellem Bjælke og Stolpe støttes yderligere, navnlig i Udhusene, med »Krogbaand« af Eg, en Art Skraabaand, kroget fra Naturens Haand, der blev anbragte i Siden af Bjælke og Stolpe. — Paa Bjælkerne er over Beboelsesrummene lagt et Bræddeloft af Fyr, men nogle Steder findes dette kun over selve Stuen, og de øvrige Rum maa da nøjes med »Bøgeflæk«, tynde, ranke, gennemskaarne Bøgestammer; herover, saavel som over Bræddeloftet, lægges mangan Gang et Lerlag paa ca. 8 cm's Tykkelse.

Alt Tømmeret er tappet sammen og fastholdes i sine Lejer af Trænegler. Stolpetappen gaar helt gennem Leiden og rager ca. 5-8 cm over denne, og mod Tappen støtter Spærene sig ved et Slags Bryst, udskaaret i den halve Spærbredde og kaldet en »Taa«. Spærets Tryk opfanges saaledes baade af Stolpetappen og Leiden, hvorpaa Spæret hviler. Overtømmeret, det vil sige Spær og Hanebaand, som tilsammen bærer Navnet »Overringen«, er af meget vekslende Materiale, nogle Steder helt af Fyr eller El, andre Steder en Blanding af Fyr, El eller Bøg, Ask og El eller Bøg og El, ja, maaske af endnu flere Træsorter. Det har derfor ogsaa i Synsforretningerne faaet den hyppigt forekommende Betegnelse »Adskilligt Overtømmer«. Spærene krydser overalt hinanden foroven, og i Krydset er anbragt en »Ryglægte« eller »Rygaas« — et Rundtømmer af Fyr paa 8-10 cm i Diameter —, og Hanebaandene er anbragte temmelig højt oppe mod Rygningen. For at hindre Spærfagene i at vælte til den ene eller anden af Siderne i Bygningens Længderetning, er der forneden anbragt »Skraa-« eller »Sværlægter«, der foroven er sømmet i Spæret, forneden i Leiden. Paa Spærenes nederste Ende er fastgjort de saakaldte »Skalke«, et Stykke Træ, der rager ca. 30 cm uden for Husvæggen, og hvis Opgave det er at føre Taget ud over denne. De to yderste Spærfag paa Længden støttes undertiden af en »Vindbjælke« en Slags Skraastiver i Taget, der foroven fastgøres i Gavlspæret, forneden i det næste Spærfag. Vindbjælkens Opgave er at støtte Overgavlen mod Vindens Tryk.

Lægningen af Taget er forskellig, og der findes i Synsforretningerne en skarp Grænse mellem Ramsø-Tune- og Ringsted Herred, idet der i dette sidste overalt anvendes »Tækning paa Rakter«, medens der i Ramsø-Tune Herred kun findes Tækning paa Lægter. Det er imidlertid kun i Synsforretningerne, at dette Skel findes, thi Tækningen paa Rakter har ogsaa i Mands Minde eksisteret f. Eks. i Kløvested, Lammestrup og Stubberup, der ligger i Ramsø-Tune Herred. Denne gamle Tækkemaade, som i Alder formodentlig kan føres lige saa langt tilbage som de lerklinede Bindingsværksbygninger, har særlig Krav paa Interesse. Saavidt det kan skønnes, har der til hvert Fag Tag været brugt 1 Læs Langhalm og 10 »Rakter« eller »Rafter«, som de ogsaa kaldes. De var af El og Bøg, somme Tider af Ask og Hassel, og støt-

tede foroven paa Ryglægten, forneden paa Leiden; de laa saaledes parallelt med Spærene og ragede ca. 13-16 cm uden for Husvæggen. Undertiden kunde de være støttede midtvejs af en Mellem-Aas, anbragt paa tværs af Spærene og fastbundet til disse med »Halmsimer«¹⁾. Paa dette Raktelag anbragtes det saakaldte »Brotag«, et Lag af Risbøgekviste med Løv paa, som lagdes paa tværs af Rakterne; ovenpaa dette kom saa sluttelig Halmen, der syedes fast ved Hjælp af Tækkegarn (fra 1 til 2 Pd. pr. Læs Langhalm) og »Tækkekieppe« eller »Tækkevænder«, af hvilke der brugtes 20-25 Stk. pr. Fag. I Stedet for Tækkegarn har man ogsaa anvendt Vidier af Pil til at fastholde Taget²⁾. Raktetækningen forsvandt, da man lærte at bruge Søm til Lægtingen og derved at lægge Lægterne paa tværs af Spærene; men den har dog været anvendt ogsaa i større Udstrækning længe efter Udskiftningen.

Ved Tagrygningen lagde man et Lag »spejet« Langhalm, der fastholdtes med »Kragtræer«. »Voksbordet« eller Mellemrummet mellem Taget og Leiden har somme Steder været lukket ved et lavt Risgærde, flettet eller vundet om Pinde, fastgjort i Leidens Overflade og udklinet med Ler paa begge Sider. Gavlene er almindeligvis klinede eller »dukkede« med Halmdukker af Ærte-halm, enten helt op til Hanebaandet og afvalmede herfra, de saakaldte »Halvskraa Gavle«, eller ogsaa fortsættes de op til Rygningen af Taget, de saakaldte »Helgavle«. Senere, da Anvendelsen af Brædder er bleven mere almindelig, er disse benyttede til Beklædning af Gavlene, og det er derfor nu kun sjældent, at man finder en dukket eller klinet Gavle.

Til de klinede Vægge anvendtes »Støjer«, lodret staaende Stokke i Væggene. De er af meget forskelligt Materiale: Bøg, El, Ask og Pil, og danner det Skelet, hvorpaa Leret er klinet. Støjerne er tilspidsede i den opadvendende Ende og stikkes her i et Hul, hugget enten i Leidens eller Løsholtets Underside. Forneden er de kiledannede og skubbes ind i en Skure i Løsholtets eller Syldstykkets Overside; hvor dette sidste ikke findes, er de anbragte direkte paa Grundstenene. Undertiden har der været flettet vandrette Kæppe mellem Støjerne, de saakaldte »Væggevænder«, men Anvendelsen af disse er dog langt fra almindelig.

Ydervæggene er hvidtede, baade paa Tømmeret og de lerklinede Tavl, og af de gamle Fæstebreve fremgaar det, at Fæsterne var pligtige at hvidte Gaardenes Bygninger hvert Aar inden Juni Maanedes Udgang. De indvendige Vægge har fra Begyndelsen været hvidtede eller kalkfarvede, men er i de seneste Tider blevet tapetserede. Gulvene har været af stampet Ler i Stuer, Kamre og Loer; af Brosten i Stegers, Bryggers og Stalde. I Stuerne er der

¹⁾ Flettede Halmbaand. ²⁾ Dette fandtes paa Stuelængen til Gaarden i Kløvested, hvoraf Tegninger ledsager denne Tekst. Naar Tagene paany skulde tækkes, lagde man det nye Lag Tækkehalm ovenpaa det gamle Tag. Paa den nævnte Gaard i Kløvested fandtes saaledes 3 Lag af Tag fra forskellige Tider, det ene ovenpaa det andet.

Tid efter anden lagt Bræddegulv, formentlig dog først i sidste Trediedel af det 19' Aarhundrede.

Vinduerne har alle oprindelig haft blyindfattede Ruder, 9-12 Stk. i hver Ramme; senere er de blevet erstattede med Vinduer med Træsprosser. Dørene har oprindelig været Revledøre, der lukkes med et »Klinkefald«; de udvendige er somme Steder delt i 2 Halvdøre. Portene bestaar af 2 Halvdele, forfærdigede som Revleporte, den ene lidt større end den anden, og i den største er anbragt en Indgangsdør. Portlaage-Stolperne, der bevægede sig sammen med selve Porten, var paa de gamle Porte tildannede paa en egen Maade. Forneden var de forsynede med en Jerntap, der drejede sig i en Kampesten, og foroven var de, et Stykke fra Stolpens øverste Ende, tildannede i Stolpens halve Bredde som en kort, rund Akse. Om denne greb et Stykke bøjleformet Jern, der var fastgjort paa den Stolpe, som i Længens Væg var anbragt nærmest Porten. I de drejelige Portstolper var endvidere udarbejdet Lejer for Portrevlerne, der var ret svære Løsholter, tappede og fastnaglede i Portstolperne. Det har været et helt Stykke kunsthåndværk at tildanne en saadan Stolpe af et Stykke Egetømmer, naar Hensyn tages til Datidens Værktøj. — Brøndene har alle været stensatte med store Kampesten, forsynede foroven med en firkantet Brøndkarm af Eg og en »Vippe«.

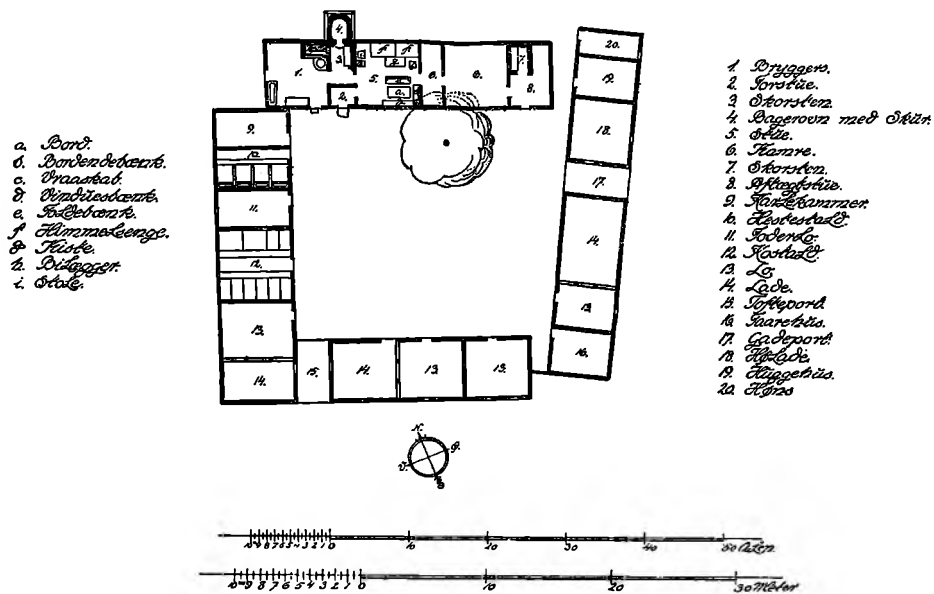
Arbejdet ved Opførelsen af Bygningerne fordeltes gerne saaledes, at selve Tømrerarbejdet overlodes Tømrereren eller »Huggeren«, som han ogsaa kaldtes, medens Gaardens Folk og for det meste Naboer og Venner hjalp til med at »stene« (anbringe Grundstenene), rejse og kline Gaarden, samt lægge Gulve. Til Tækningen havde man en Tækkemand.

Skorstenen opførtes af soltørrede Lersten ($12 \times 26 \times 6,5$ à 8 cm), der var muret i en Blanding af Ler og Grus. Ved Opførelsen af Bagerovnen dannede man en Kærne af Tørv og Halm, uden paa hvilken man klinede et Lerlag, af »slaget« (æltet) Ler, hvorefter der blev stukket Ild i Halmen, der efterhaanden tørrede og brændte Leret. Under Brændingen klinede man stadig Ler paa, indtil Væggen havde den forønskede Tykkelse, undertiden op mod 60 cm.

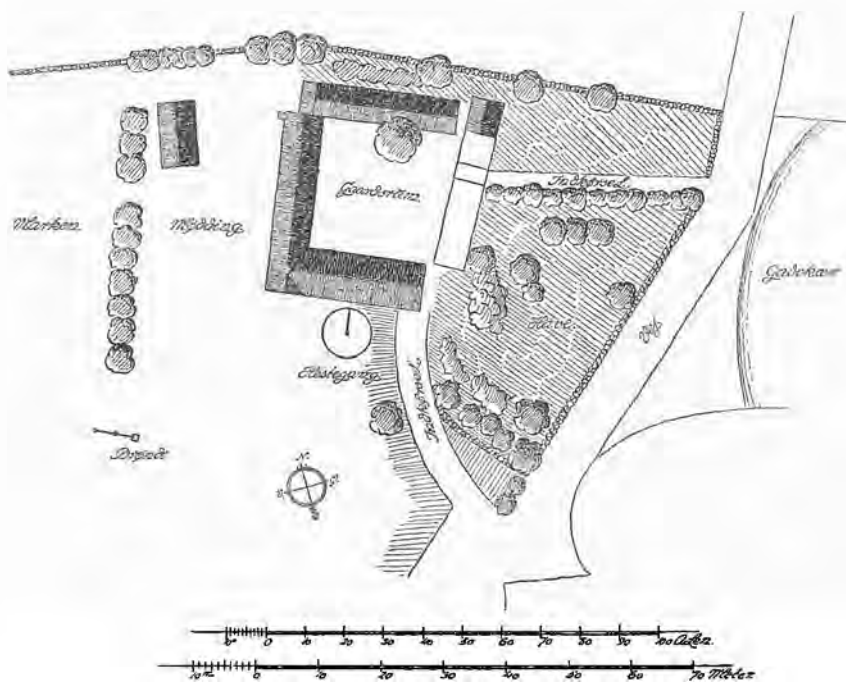
Udskiftningen, der greb forstyrrende ind i Landsbyernes Grundformer og flyttede nogle af Gaardene ud paa Markerne, staar vel som en Grænsepæl mellem gammelt og nyt; men den gamle Tradition, der knytter sig dels til Ordningen af Bønderbygningernes indre Rum, dels til Anvendelsen af Materiale og Byggemaade, er dog med en vis Sejghed bleven fastholdt ogsaa ved Opbygningen af de nye Gaarde og Huse efter Udskiftningen og har, med nogle faa Ændringer, holdt sig paa Svenstrup Gods, helt op til den sidste Trediedel af det 19' Aarhundrede.

I det efterfølgende vises nogle gamle Gaarde og Huse fra Godset i Gengi-

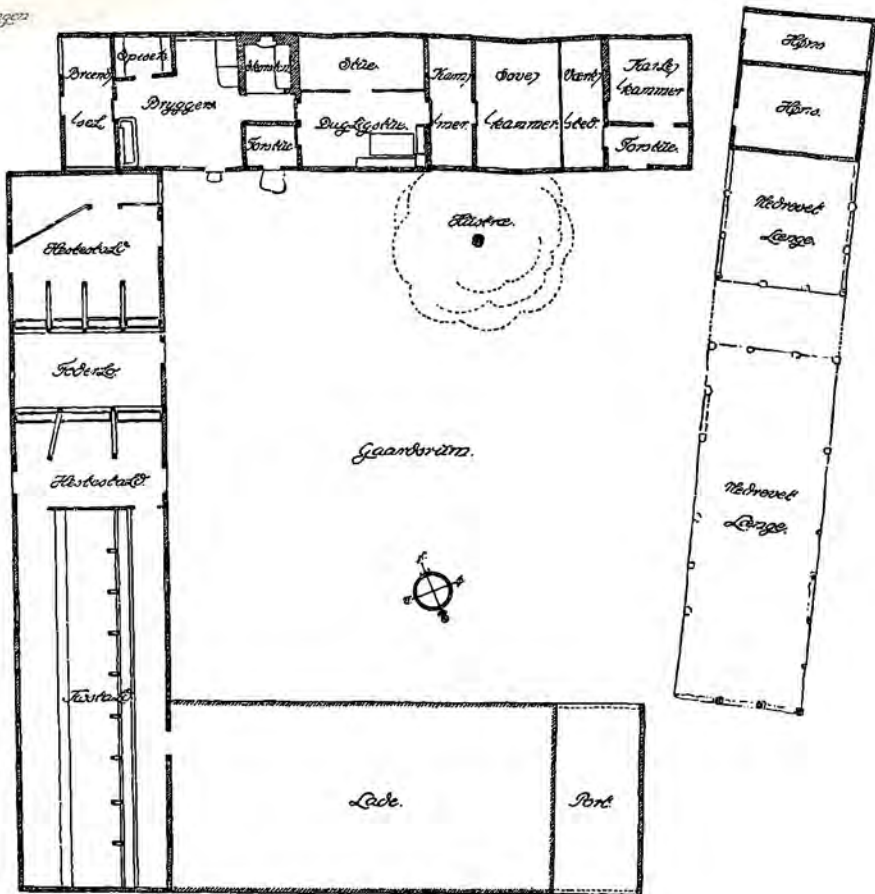
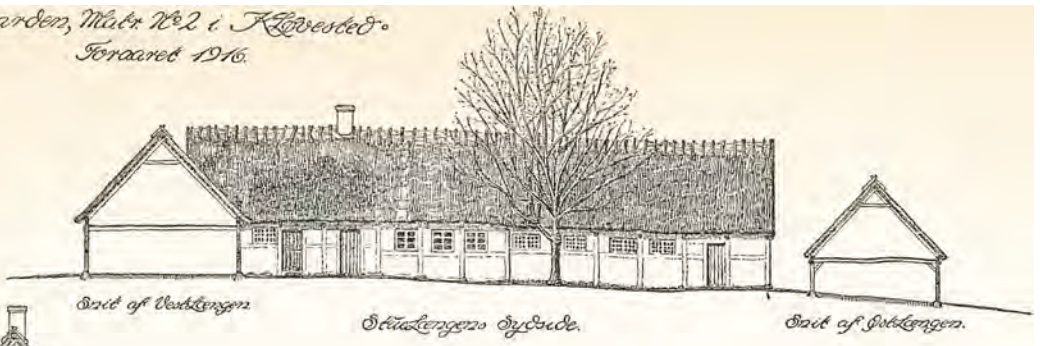
Den tidligere Grundplan.

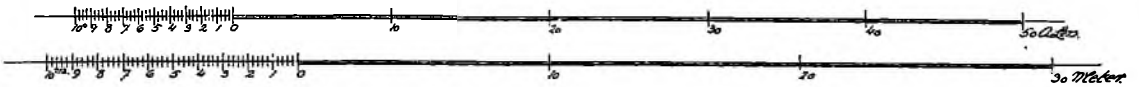
Situationsplan.

Foråret 1916.

Plan.

velse efter Forfatterens Opmaaling og Tegning, og der skal hertil kun meddeles nogle korte orienterende Bemærkninger, da det forud skrevne nøje slutter sig til de Enkeltheder, der er fundne ved Bygningerne. Hver Bygnings oprindelige Grundplan er søgt rekonstrueret, og dette Arbejde hviler paa indgaaende Undersøgelser paa Stedet, samt paa Arkivdokumenter, fremdragne ved disse Undersøgelser.

Gaarden, Matr. Nr. 2 i Kløvested afgiver et typisk Eksempel paa de gamle Fæstegaarde før Udskiftningen. Endnu i Sommeren 1916 fandtes stampede Lergulve i hele Stuelængens østlige Del — dog ikke i Dagligstue og Soveværelse —, blyindfattede Ruder, klinede Vægge og den aabne Skorsten, der dog nu ikke benyttedes til andet end Aftræk fra Ovn og Komfur. Gaarden blev i Aaret 1775 bortfæstet til Niels Sørensen, der kom fra Gammerød. Han betalte intet i Indfæstning og begyndte allerede i 1778 at bygge om paa Stuelængen, der endnu bærer hans og hans Hustru Ane Anders Datters Navne indhuggede i Dørhammeren o: Løsholtet over Hovedindgangen: ¹⁷ N S S X ⁷⁸ A A D. Sønnen, Peder Nielsen, fik Gaarden i Fæste efter Faderen i 1807 og betalte 100 Rdl. i Indfæstning; hvorefter Faderen gik paa Aftægt hos Sønnen. Denne beholdt nu Gaarden indtil 1858 og giftede sig i 1815 med Ane Jens Datter, en Gaardmandsdatter der fra Byen; samtidig fornyedes Møblerne, men Stuen beholdt sit gamle Præg. Som en Rest fra denne Tid findes endnu et meget pynteligt Panel bag Bordendebænken, og en »Ræk« (Tallerkenrække) over dette, samt selve Bordendebænken, der er af Eg og rødmalet, og som her, lige som andre Steder paa Svenstrup Gods, er forsynet med et højt og ud-svejft Sidestykke ved den Ende af Bænken, der vender bort fra Vinduerne¹⁾. Desuden stod der en »Foldebænk«²⁾ langs den ind imod Stuen vendende Bordside.

I Aaret 1826 byggede Peder Nielsen den nuværende Vestlænge, holdt i tidligere Tiders Skik i Indretningen, hvad der blandt andet ses af de smaa Stalde og den mellem disse liggende ret store Foderlo. Ligeledes er det gammel Byggemaade, at han indretter en Lo og en Lade i Længens sydlige Ende, skønt der i Forvejen i Sydlængen findes 2 Loer og 1 Lade, og i Østlængen en Lo, en Lade og en Hølade, altsaa efter Princippet: en Lade og en Lo til hver Sædart. Peder Nielsens Søn, Hans Pedersen, fik Gaarden i 50-aarig Forpagtning i 1858 for 1000 Rdl. i Indfæstning og beholdt den indtil sin Død, hvorefter hans Enke fortsatte Forpagtningen, der senere overdroges til deres Søn Hans Pedersen, den sidste af Slægten, som købte Gaarden i Henhold til Skøde af 18' Juni 1909. I hans Tid opførtes den nuværende Sydlænge,

¹⁾ I Lighed med »Tranikebænken« i Refsnæsstuen, se J.S.Møller: Kalundborg og Omegns Museum. Kalundborg. 1915. 48-49. ²⁾ Foldebænken har sit Navn deraf, at Rygstødet kunde drejes til hvilken af Siderne, man vilde. Det drejedes om en Tap, anbragt paa Midten i hver Bænkende.

som, da den altsaa er ret ny, kun er antydnet ved sit Omrids i Grundplanen. I Foraaret 1916 solgtes Gaarden til den nuværende Ejer Anders Knudsen, der allerede har paabegyndt en Ombygning af Stuehuset, ligesom han har fjernet de sidste 3 Fag, der endnu var tilbage af den gamle Østlænge; den var tækket paa Rakter, ligesom Stuelængen ogsaa har Spor af denne Tækkemaade.

En Plade af Gaardens gamle Bilæggerovn blev fremdraget ved Skorstenens Nedrivning og Ændring, og viste sig at være et Brudstykke af en Vindovn fra Tiden omkring 1630, støbt paa Fossum Jernværk i Norge og forestillende Evas Skabelse. I Skorstenssiden ind mod Bryggerset fandtes ved Nedrivningen 2 spidsbueformede Aabninger, der formodentlig har været Indfyringsstederne for den gamle Kølle og Bryggerkedel.

Længerne følger Terrænet, der skraaner jævnt og ret betydeligt fra Nord-vest til Sydsydøst, hvorved Stuelængen kommer til at ligge højest, en Skik, der ser ud til at være gennemført i Byen Kløvested, og hvorved Terrænet bliver bestemmende for Stuelængens Anbringelse mod Syd og Nord. At man har lagt Stuelængen paa det højeste Sted skyldes sikkert, at man ad naturlig Vej har villet lede Tag- og Overfladevandet bort fra Beboelsen. Uden for Stuelængens Sydside stod »Hustræet«. Det var Gaardens Skytstræ, og her en Ask. Paa Gaardens Toft, sydvest for Gaarden, fandtes Resterne af Gaardens gamle Brønd med Brøndkarm af Træplanker og en Vippe; Bryggersdøren var derfor anbragt i Stuehusets Vestgavl, men det maa vist antages at være en Sjældenhed, at Afstanden mellem Bryggers og Brønd er saa stor som her.

Gaarden, Matr. Nr. 5a i Gammerød er et Eksempel paa en af Godssets større Gaarde, hvis Stuelænge er delt ved Skillerum baade paa tværs af og parallelt med Længens Retning. Nord- og Sydlængen stammer oprindeligt fra Tiden før Udskiftningen, men er i Tidens Løb ændrede en Del ved Ombygning. Øst- og Vestlængen er fra 1871-72, og var i den Skikkelse, de dengang havde, indrettede efter gammel Tradition; senere er de blevet ændrede, og Staldlængen indrettet paa at kunne tilfredsstille et moderne Landbrugs Krav.

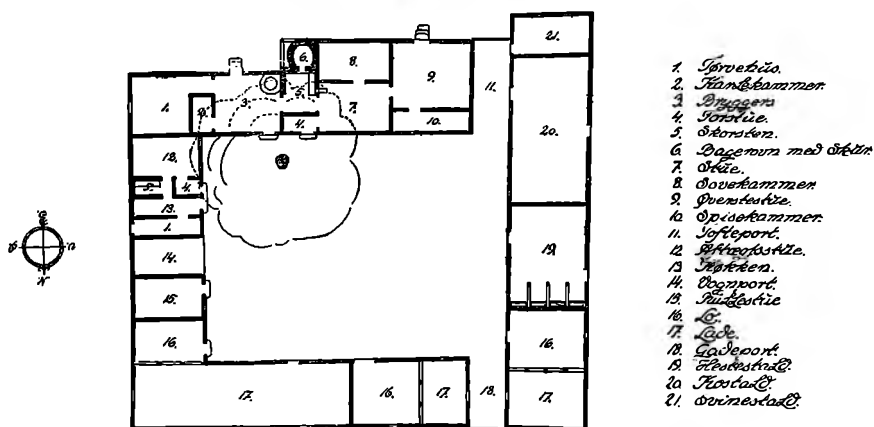
Gaarden har i Tiden før Udskiftningen indtil 1791 været beboet af Birkeskriveren Daniel Christensen¹⁾, og da denne adskillige Gange var konstitueret som Sættedommer²⁾, har der sikkert været holdt Birketing paa Gaarden, hvorfor denne ogsaa kaldes »Thing-Gaarden«. Stuelængen, hvis vestlige Del er sat i Fod og er af en forholdsvis stor Bredde og derfor i sin oprindelige Skikkelse indeholdt 3 Stuer, viser jo ogsaa en for Bønderbygninger noget ualmindelig Byggemaade.

I Gaardspladsens mærkelige Brolægning findes 4 Rækker Kampesten, og i det sydligste af de ved disse dannede 3 Bælter, ses tydeligt Bogstaverne DC

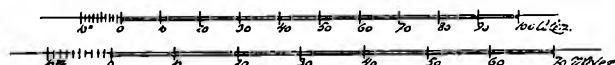
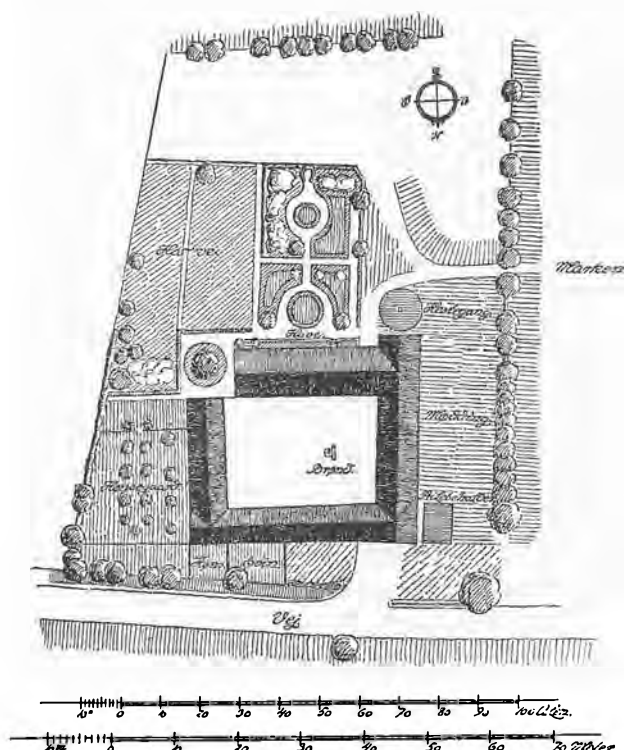
¹⁾ Svenstrup Godsarkiv III, 3. ²⁾ Svenstrup Godsarkiv VII, 40.

• Gaarden, Malt. № 52 i Gammelrød. •

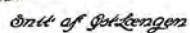
• Den tidligere Grundplan. •

• Sektionsplan. •

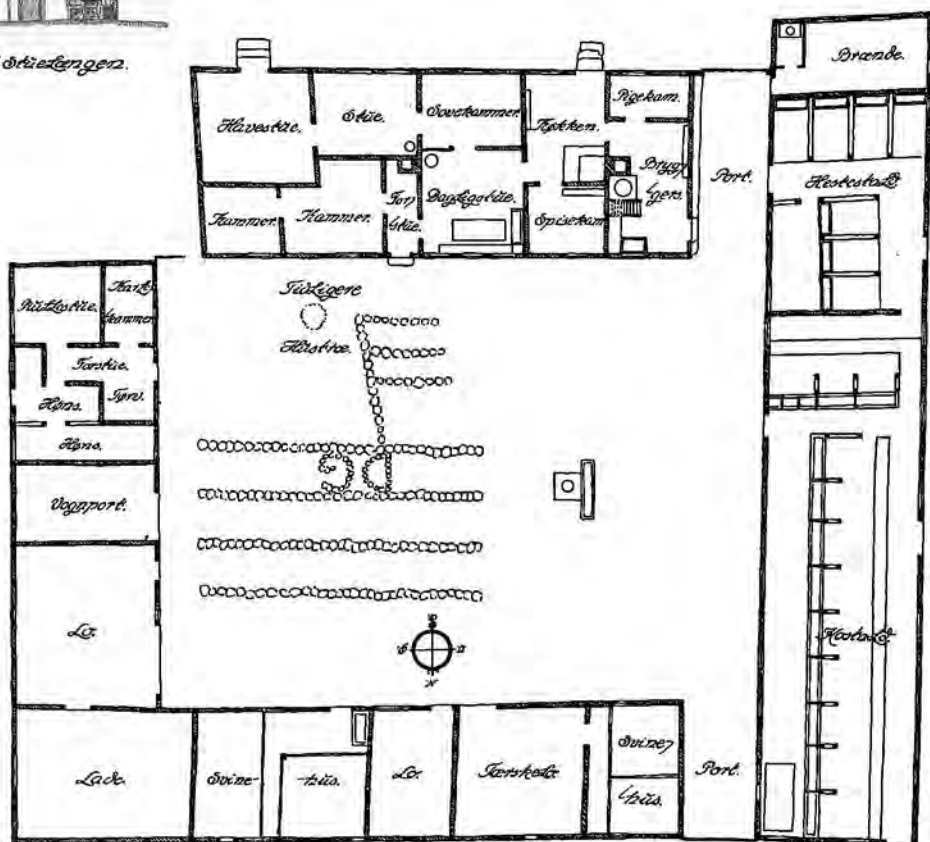
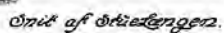

Sommeren 1947.

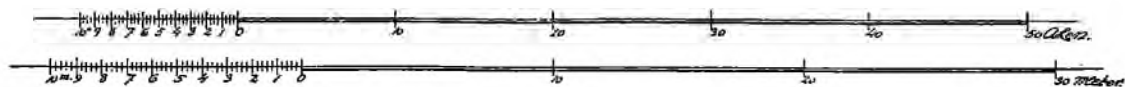

Stiefengens Nordside.

Snit af Verklaringen.

Q. 72.

lagte af mindre Brosten, Resten er utydelig. At dette kan henføres til Birkeskriverens Navn er vel utvivlsomt, og naar der paa en Dørhammer paa Nordlængen findes indhugget $\cdot 17: \square \cdot 91$ MKAD^t, maa dette vist tænkes at være anbragt af Daniel Christensens Enke (MK), efter hans Død i 1791, men nogen dokumental Hjemmel herfor haves ikke.

²⁹/₁₂ 1791 fik Terkil Nielsen Birch Gaarden i Fæste for 100 Rdl. og besad den, indtil han i 1814 gik paa Aftægt hos den næste Fæster, Anders Christensen, der betalte 200 Rdl. D. C. i Indfæstning. Anders Christensen døde i 1835, og hans Enke, Ane Kirstine Larsdatter, giftede sig med hans Eftermand Peder Johansen, der betalte 500 Rdl. i Indfæstning og fik Fæstebrev ¹⁵/₁₁ 1837. Efter dennes Død i 1869 fik Ole Jensen Gaarden i 50-aarig Forpagtning, men den gik senere ved Afstaaelse over paa andre Hænder. Forpagterrækken ser saaledes ud: Ole Jensen ²⁵/₆ 1869 – ²⁰/₄ 1877, Lars Pedersen til sin Død i 1898, efter ham hans Enke indtil Nilaus Nielsen ¹/₅ 1907 overtog Forpagtningen, men allerede afløstes ²¹/₂ 1908 af Lars Olsen, der købte Gaarden i 1915.

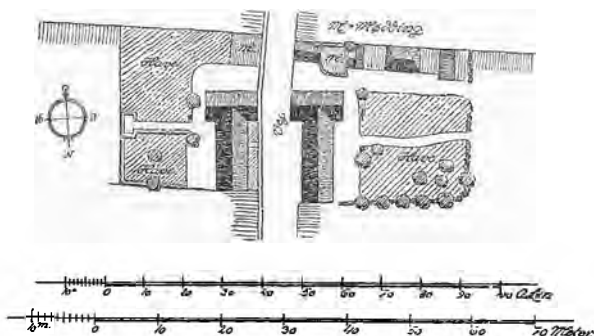
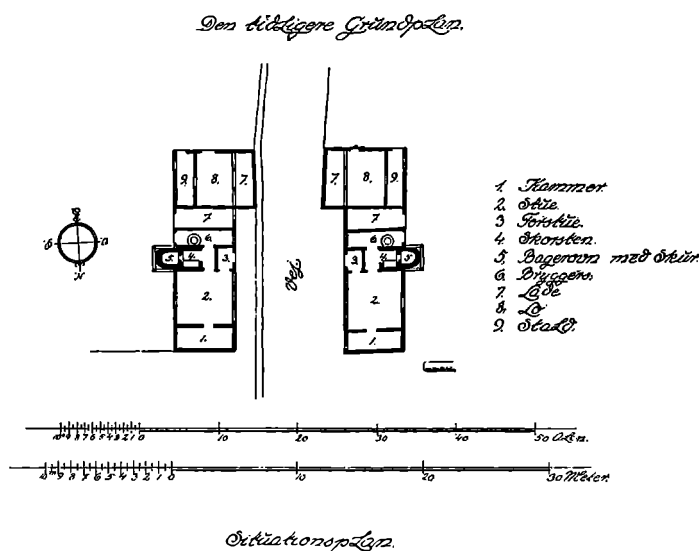
Til Trods for den sene Ombygning i 1872 vil man efter denne endnu finde den gamle Byggeskik overalt, saavel i Beboelsesrummene: Stuer, Forstue og Skorstenens Anbringelse – baade i Stuelænge og Aftægtsboligen i Østlængen, – som i Udhuslængernes Lo og Lade til hver Sædart. Gaarden er saaledes et udmærket Eksempel paa Fastholdelsen af den gamle Byggeskik ved Bønderbygningernes Indretning, selv i de seneste Tider. Den er bygget paa et Terræn, der hælder til begge Sider for Stuelængen, hvorved denne kommer til at ligge højest. Vestlængen er bygget paa en lidt anden Maade end sædvanligt, idet den hviler paa en tildels vandret Undergrund, og altsaa ikke følger Terrænet saaledes som de andre Længer. I Hjørnet mellem Stue- og Østlængen fandtes Hustræet, her en mægtig Lind; den var imidlertid saa gammel og skrøbelig, at den nuværende Ejer maatte fjerne den. Paa Gaardstøften fandtes to Brønde med Værk og Vippe, som nu er helt forsvundne.

Tvillinghusene, Matr. Nr. 18 og 19 i Kimmerslev er Huse af den ejendommelige vinkelformede Type, der fik saa stor Anvendelse ved Udskiftningen paa Svenstrup Gods. De er meget morsomt placerede paa hver sin Side af Landevejen der fører fra Kimmerslev til Regnemark og danner paa denne Maade et udmærket landskabeligt Billede. De blev opførte ved Udskiftningen af Kimmerslev By i Aaret 1800.

Fæster- og Lejerrækken ser saaledes ud: Huset øst for Vejen, Matr. Nr. 18: Ved Udskiftningen: Peder Christensen. Betalte intet i Indfæstning. – Niels Larsen fra ³⁰/₁₂ 1815. Betalte 30 Rdl. i Indfæstning. – Lars Mortensen fra ³¹/₁₂ 1832. Betalte 50 Rdl. i Indfæstning. Efter ¹/₅ 1869 overgik Huset i Leje til Peder Christophersen og efter hans Død til hans Enke, hvorefter Sønnen, Ole Christophersen købte Huset ³⁰/₁₁ 1911 og solgte det til den nuværende

Ejer, Erik Petersen $\frac{1}{11}$ 1913. – Huset vest for Vejen, Matr. Nr. 19: Ved Udskiftningen: Hans Fredrichsen fra $\frac{1}{5}$ 1802. I Indfæstning betalt 26 Rdl. – Hans Jørgensen fra $\frac{15}{11}$ 1837. I Indfæstning betalt 30 Rdl. – Efter $\frac{1}{5}$ 1871 lejes Huset til Jørgen Hansen, og siden $\frac{11}{7}$ 1898 har Huset været bortlejet til Hans Christopher Lassen.

• Tidens Løbsplan, Matr. Nr. 18 og 19 i Kjøkkenløbet. •

Husene har, som det vil ses af Grundplanerne, i Tidens Løb undergaaet en Del Forandringer, ligesom ogsaa de gamle oprindelige Blyvinduer er forsvundne. Mod Syd findes ved det vestlige Hus et lille senere opbygget Udhus, indrettet til Høns og Svinestald; et lignende har været bygget ved det østre, men er senere nedrevet.

Man vil i disse Huse finde den samme Ordning af Forstue, Skorsten og Stue, som ved de forannævnte Gaarde, og møder saaledes igen her den gamle Byggeskik. Konstruktion af Vægge og Tag er ogsaa traditionsmæssig; dog

• *Frilængsgræse, Matr. № 18 og 19 i KinnemorsLæs.*
Sommeren 1917.

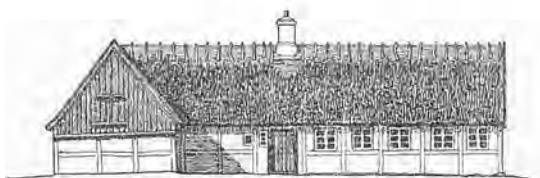
• *Det vestlige Flis:*

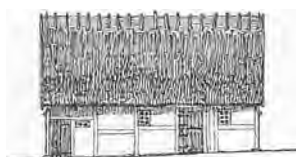
Vestside.

End of Sydlangen.

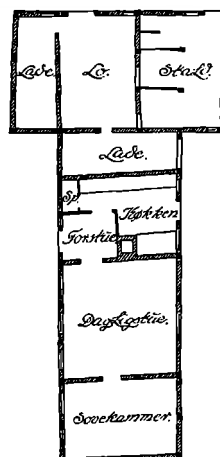
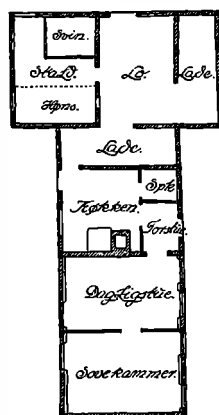
Østsider.

Sydside.

Forret af begge Flise.

Plan af begge Flise.

• Huset, Matr. Nr. 7 i Stubberup. •

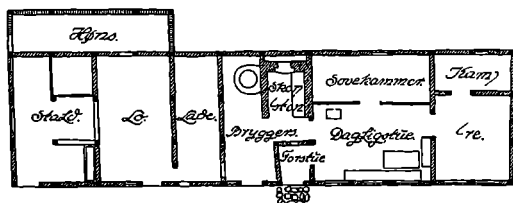
Sommeren 1917.

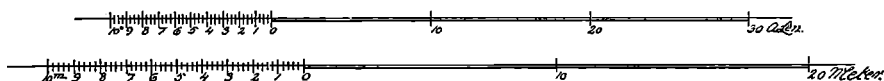
Side mod Sydvest.

Forstue.

Plan.

Plan i 1799.

- 1 Læde.
- 2 Læ.
- 3 Køkken
- 4 Stovkø.
- 5 Fæstst.
- 6 Dagstue med Skrin
- 7 Stue
- 8 Kammer
- 9 Indviðet Skie.

har Bygningerne aldrig været tækkede paa Rakter, men paa vandret liggende Lægter. Gavlene har været støjlede, og rimeligvis klinede, helt op til Rygningen. Til Huset vest for Vejen hørte oprindelig ingen Brønd, men Vandet hentedes i et Kildevæld nede paa Marken. Den nuværende Brønd er først gravet efter 1871.

Huset, Matr. Nr. 7 i Stubberup, Langhustypen, er den ældste Form for Husmandshuse paa Godset og afgiver saaledes et Eksempel paa Husene fra Tiden før Udskiftningen. Den rekonstruerede Grundplan viser, hvorledes Huset var indrettet i 1799, da Lars Danielsen beboede Huset. Han havde

faaet det i Fæste $\frac{18}{6}$ 1780 for 13 Rdl. 2 Mrk., men med det Forbehold, at »om han i Tiden skulde behøves til Gaardfæster, da skal han dertil være villig.« Hans Eftermand, Peder Olsen, overtog Huset $\frac{16}{5}$ 1802 og betalte 20 Rdl. i Indfæstning. I den Tid, han havde Huset, paabegyndtes en Ombygning af dette, thi da den næste Fæster, Skovfogeden Poul Poulsen $\frac{31}{12}$ 1840 overtog Huset og betalte 50 Rdl. i Indfæstning, var det 10 Fag langt, og den vestlige Ende 8 Al. bred paa de 4 Fag, den øvrige Del af Huset 7 Al. bred. Ombygningen fuldendtes af Poul Poulsen, der dog ordnede Huset paa den gamle Maade; man finder derfor ogsaa her Stue, Forstue og Skorsten indrettede som ved alle de øvrige Bønderbygninger paa Godset. Poulsen døde omkring Midten af 1870'erne, og hans Enke havde derefter Huset, indtil den nuværende Beboer af dette, Kurvemager Christian Nielsen lejede det $\frac{10}{4}$ 1896.

Et Par af de gamle blyindfattede Vinduer findes endnu i Huset, ligeledes den gamle aabne Skorsten. I Bryggerset har der været en Maltkølle, som dog forlængst er nedrevet. Skillerummet mellem Sovekammer og Dagligstue er opsat senere, og rimeligvis ligesaa Skillerummet mellem Kamrene. Den nuværende Lejer kan erindre, at Huset har haft dukkede Gavle, et Udsagn, der bekræftes ved, at begge Overgavlene tidligere har være støjlede. Over Husets Grund findes overalt indsat Syldstykker mellem Stolperne. I Kamrene samt Sovekammeret findes endnu Lergulve, og i Køkkenet en meget ujævn Brolægning af store Sten. Udbygningen paa Husets Nordside og de to fritliggende »Boder« til Brændsel og Halm er de seneste Tilføjelser. Haven var i 1840 indhegnet med en Jordvold med Risgærde, nu er Gærdet stensat og beplantet.

PERSONALHISTORIE

LENSMÆND OG EJERE

AF

LOUIS BOBÉ

I.

DEN i nærværende Fremstilling omhandlede Hovedgaard SVENSTRUP i Ramsø Herred, Borup Sogn, kan følges helt tilbage til den ældre Middelalder. Hyppigt er den i tidligere Tid blandt andet bleven forvekslet med den mere bekendte Gaard af samme Navn i Skaane, ligesom man jævnligt har forbyttet den med det nærliggende Svenstrup i Daastrup Sogn. Allerede i det 1257 af Ingerth Greve Conrad af Regensteins Enke (Jakob Sunesens Datter) oprettede Testamente, der betænker Søstrene i St. Claræ Kloster i Roskilde¹⁾, nævnes et Svenstorp paa Sjælland, der rimeligvis er det her omtalte Svenstrup, som hun solgte før sin Død. Det Svenstrup, som omtales i Peder Gjordsens Gavebrev af 1291 til Claræ Søstrene, paa Dele af Svenstorp Skov, nemlig Holeskov, Købeskov og Trollevadskov²⁾, af hvilke de to første Navne endnu findes i det 17' Aarhundrede ved Svenstrup i Daastrup Sogn, er det saakaldte SØSTER SVENSTRUP i Modsætning til vort Svenstrup i Borup Sogn, der oprindeligt tilhørte Munkene i Antvorskov Kloster og derfor kaldtes BRØDRE SVENSTRUP.

1339 nævnes Broder Jakob af St. Johannes' Korsbrødrenes Orden som »Previsor curie Svenstorp«, hvorefter fremgaar, at Brødre Svenstrup den Gang styredes af en fra Antvorskov udsendt Munk³⁾. Et Aarhundrede og mere senere blev Brødre Svenstrup med tilliggende Gods i Aaret 1454, for Biskop Oluf Daa, af Prioren i Antvorskov Hr. Jens Brun, mageskiftet til Roskilde Biskopsbord med Brorup Hovedgaard ved Slagelse, Havrebjerg og mere Gods, som Væbneren Bo Jensen da havde i Forlening. Af det herom opsatte Aktstykke fremgaar, at der til Svenstrup Hovedgaard kunde saas godt tre Læster Korn, Rug, Byg og Havre, ligemeget af hvert Slags; hele Lenet udgjorde en Hovedgaard med 18 Gaardsæder eller Ugedagstjenere, 36 Gaarde og Halvgaaarde⁴⁾.

¹⁾ Kr. Erslev, Testamenter fra Danmarks Middelalder indtil 1450. 1901. 8. ²⁾ Repert. I. 126, 181. ³⁾ ibid. I. 300. ⁴⁾ Script. rer. Dan. VII. 69. Æ.d. Arkivreg. III. 317. IV. 147.

Hertil kom saa Aaret efter 10 Gaarde, hvoraf 1 øde, og 1 Mølle i Kirke Borup, som Bispemændene ved Mageskifte erhvervede fra Skovkloster.

Roskilde-Bisperne lod i deres Besiddertid Svenstrup styre af en særlig Lensmand, om muligt, af deres Slægtninge eller Paarørende. Blandt Lensmændene forekommer MADSRUF (von Leven), af adelig Byrd, i Aaret 1480, og 1494-1502 HANS IVERSEN JUEL. I 1517 gav NIELS VINCENTSEN LUNGE, senere Rigsraad og Ejer af Asserstrup, Biskop Lauge Urne Genbrev paa Asserstrup¹⁾. Kort efter at Bispemændene havde forladt Christiern II's Parti og var draget over til Hertug Frederik i Jylland, blev, formodentlig efter Kong Christierns Befaling, Svenstrupgaard plyndret og spolieret af Niels Pedersen Halvegge, der borttog alt Boskab, Sølvtøj, Penge, Fæ og Kvæg²⁾. 1525 fik Hr. JØRGEN PODEBUSK til Krappø og Bidstrup, der Aaret før havde besejlet Adelsforbundet mod Lutheranismen, Svenstrup Len, som han beholdt til sin Død 1534, hvorefter det henlagdes under Bispens Fadebur og atter blev styret af en Foged, indtil det ved Reformationen kom ind under Kronen. Jørgen Podbusk vides at have boet paa Svenstrupgaard, hvor hans Datter fødtes 1533, og hans Svigermoder Pernille Krognos, Hr. Anders Billes døde s. A.³⁾.

I 1539 blev Svenstrup Gaard og Gods uden al Afgift overdraget KAREN BREIDE til Kjeldet, en Datter af Hans Breide til Heilskovgaard, den Gang i Dronning Dorotheas Tjeneste og siden gift med Gunde Lange til Breininge. Senest 1544 var Svenstrup atter et Fadeburslen⁴⁾ indtil 1550, da Lenet frit og paa Livstid overlodes MIKKEL SESTED mod Forpligt at bo her i Landet, og hvis han vilde gifte sig, skulde det ske i Danmark og han være forpligtet til at tage en dansk Jomfru af Adelen. 1552 fik han ogsaa Gaunø Len og var Skibschef 1566, da han blev reddet fra det store Skibbrud ved Gulland. Aaret forinden havde han fratraadt Svenstrup Len, der blev givet i Pant for 150 Gylden, 2850 Dd. til BIRTHE BILLE, Datter af Claus Bille til Lyngsgaard, Enke efter Admiral Christopher Galde til Aaby. 1566 fik hun særskilt Kimmerslev i Pant for 1200 Rdl., hvorefter Lenet i nogle Aar atter var under Roskildegård, indtil det 1574 frit overdroges Christopher Galdes Svigersøn EGGERT ULFELD til Kragerup, der døde 1583⁵⁾, men allerede 1577 fratraadte Lenet, hvorefter det i en halv Snes Aar forblev uforlenet.

I dette Tidsrum havde Skovrider Floris Jakobsen som Vederlag for at beride Kronens Skove i Ramsø Herred Svenstrupgaard i Forpagtning fri for Indfæstning og Landgilde fra Februar 1577⁶⁾. 1579 indsattes en særlig Mand til at beride Kronens Skove under Svenstrup og en kongelig Foged paa Gaarden⁷⁾, hvilket stod i Forbindelse med, at Kongen paa den Tid med det første agtede at lade opføre en Bygning paa Svenstrup, og i Juli nævnte Aar gav

¹⁾ Æ. d. Arkivreg. III. 317. ²⁾ Allen, Breve og Aktstykker. I. 453. ³⁾ D. Mag. 3' R. III. 235. ⁴⁾ ibid. 4' R. IV. 310. ⁵⁾ D. Adels Aarb. X. 157. ⁶⁾ Kanc. Brevb. 136. ⁷⁾ ibid. 724.

Universitetet Befaling til, at deres Bønder i Tune og Ramsø Herreder skulde gøre en Dags Ægt og Arbejde ved Svenstrupgaard. Samtidig hermed indrettedes et kongeligt Stutteri paa Gaarden, og i Septbr. fik Rasmus Smed, der nu var sat til at beslaa Kongens Foler paa Svenstrupgaard og desuden skulde smedde paa Gaarden, foruden aarlig Løn af Roskildegaard anvist Bolig i det lille Hus ved Svenstrup, som Gert von Bremen tidligere havde boet i¹⁾. Stutteriet var vel næst efter Frederiksborg Stutteri²⁾ det betydeligste paa Sjælland, idet der 1582 her fandtes ca. 32 Heste og Foler, som blev passede af Berideren og otte Stalddrenge³⁾. Maaske blev Stutteriet dog allerede nedlagt 1584, da Kongen atter beskæftigede sig med Planer til Byggearbejder her. I Dagene 5'-6' Aug. opholdt han sig paa Svenstrup⁴⁾, hvor han gav den fornævnte Rasmus Smed Bestalling som Skovrider over Svenstrup Skove⁵⁾ og befalede Lensmanden paa Roskildegaard, Lave Beck, at lade bygge paa Svenstrup et 2 Lofter højt Hus »vest for Enden af det lille Stenhus, hvor nu Lerhuset med Halmtaget staar«, og lade Plankeværket ved Svenstrup optage og igen opsætte omkring Abildhaven sammesteds⁶⁾. I Januar det følgende Aar gav han endvidere Lave Beck Ordre til at lade alle Gemakkerne paa Svenstrup belægge med Astrag og lade lave Tapeter over Bordene der, samt fremskaffe Bænke, Stole, Senge og Sengetøj samt andet Husgeraad til Gemakkerne⁷⁾.

Det har antagelig været Kongens Hensigt at benytte Svenstrup som Hvilested paa Rejserne, og endnu en Gang opholdt han sig her før sin Død, nemlig 20' Juni 1586⁸⁾. Da Niels Parsberg afløste Lave Beck som Lensmand paa Roskildegaard, fik han blandt sine Emolumenter anvist al Avlen til Svenstrup⁹⁾.

Umiddelbart efter Kongens Død blev Svenstrup overdraget som Len til

JØRGEN ROSENKRANTZ

til Rosenholm og Skaføgaard, der som bekendt ledede de udenrigske Sager og efter Niels Kaas' Død var den betydeligste Mand i Riget. Han havde studeret under Luther og Melanchthon og var en lærd Mand, der skattede Kunst og Videnskab; hans Søn var Holger Rosenkrantz den Lærde¹⁰⁾. Forleningen gaves ham med den Motivering, at han altid maatte være tilstede i Regeringsraadet i København, hvor alt var dyrere, hvorfor han skulde have det til nogen Hjælp til sin Husholdning¹¹⁾. I den korte Tid, han havde Svenstrup, byggede han 1590 Taarnet paa Borup Kirke, som iøvrigt var meget bygfældig, og hvis Klokketaarn var nedfaldet kort før¹²⁾.

¹⁾ Kanc. Brevb. 735. ²⁾ Fra Ark. og Mus. II. 451. ³⁾ Kanc. Brevb. 575. Fra Ark. og Mus. II. 451. ⁴⁾ Hist. Tidsskr. 4' R. III. 564. ⁵⁾ Kanc. Brevb. 142. ⁶⁾ ibid. 148. ⁷⁾ ibid. 234. ⁸⁾ ibid. 547. ⁹⁾ ibid. 821. ¹⁰⁾ J. Oskar Andersen, Holger Rosenkrantz. 1896. 2 f. Kanc. Brevb. 41. Hist. Tidsskr. 5' R. VI. 536. ¹¹⁾ Kanc. Brevb. 11, 243. ¹²⁾ Danmarks Kirkelove. II. 460. Hofmans Fund. VII. 386.

Allerede 1592, 10' Juni, fik

JOHAN BARNEKOW

til Birkholm, Nielstrup og Jomfruens Egede Forleningsbrev paa Svenstrupgaard uden Afgift, men mod at tjene Riget deraf med tre geruste Heste¹⁾. I det, et Aar senere fornyede, Brev forandredes Betingelserne til, at han skulde svare 200 Rdl. aarlig Afgift af den visse Rente og aarlig gøre Regnskab for den uvisse, hvoraf han selv maatte beholde Indtægten, hvorimod han skulde nøjes med at stille to Heste²⁾. Efter næppe to Aars Forløb skiftede Svenstrup atter Lensmand, idet der 1594, 29' Maj, udstedtes Følgebrev³⁾ til

CHRISTEN HOLCK

til Højgaard og Bustrup, Kongens øverste Sekretær og Rigsraad, men allerede 1596 ombyttede han dette med Tryggevælde, og Svenstrup gik over til

EUSTACHIUS VON THÜMEN.

Eustachius von Thümen tilhørte en oprindelig i Anhalt hjemmehørende, men særlig i Brandenburg og Sachsen bosiddende, gammel Adelsslægt. Hans Forældre var brandenborgsk Hofmarskal og Amtshauptmand over Müllenhoff Amt ved Berlin Christoph von Thümen til Waltersdorf (ved Teltow) og Catharine von Hacke af Huset Malchnow⁴⁾. Af hans Brødre stod Christopher, Domherre i Halberstadt, i Aarene 1607-13 i dansk Tjeneste som Hofjunker. Selv forekommer han tidligst i Danmark som Hofjunker fra 1579 og blev Aaret efter beskikket til Staldmester. Efter Niels Parsberg fik han 1582 Sandbygaard (Tybjerg H., Sandby Sogn). 1584 overleverede Peder Reedtz, Hovedsmand paa Antvorskov, ham Rustkammeret i København med deri værende Rustninger og Tøj⁵⁾. Ved Kongens Ligbegængelse 1588 førte han sammen med Christopher Pax sin afdøde Herres Livhest i Sørgeprocessionen til Roskilde Domkirke. Som Thümen havde staaet i Gunst hos Kong Frederik II, modtog han ogsaa Beviser paa Yndest og Bevaagenhed af hans Søn og Efterfølger i Regeringen. 1596 fik han saaledes eftergivet en Forskrivning paa 5000 Rdl., som han skyldte Kongen⁶⁾, og erholdt samme Aar (11' Juni) Følgebrev paa Kongens Bønder under Svenstrupgaard⁷⁾, som blev tildelt ham afgiftsfrit paa tre Aar. Han antoges som Ritmester ved den sjællandske Adelsfane (23' Juli 1598) med en aarlig Pension af 300 Rdl. og sædvanlig Hofklædning for fem Personer, og skulde han paa given Ordre stille 300 Ryttere⁸⁾. Samme Aar anføres han som bosiddende paa Sneckendorf, ifølge Hofman en før hans Tid forsvunden Gaard i Lammestrup i Borup Sogn⁹⁾, der antage-

¹⁾ Kanc. Brevb. 812. ²⁾ *ibid.* 137. ³⁾ *ibid.* 273, 314, 407. ⁴⁾ Vierteljahrsschrift des Ver. Herold. XXXV. 1907. 388. ⁵⁾ Kanc. Brevb. 152. ⁶⁾ *ibid.* 40. ⁷⁾ *ibid.* 661. ⁸⁾ *ibid.* 14. ⁹⁾ D. Atlas. II. 330. Hofmans Fund. VII. 386.

lig har heddet Snekkerup eller Snekkestrup, hvilket Navn dog næppe kan henføres til Landsbyen Snekkerup under Svenstrup Gods. I Anledning af at nogle Bønder nærmest op til Svenstrupgaard i fornævnte Aar havde gjort Brug af nogle Jorder og Enge, der efter hans Mening hørte til Ladegaardens Jord, medens Bønderne hævdede, at de var dem indrømmede af de tidligere Lensmænd paa Svenstrupgaard, henvendte Thümen sig til Kongen med Bægning om at udnævne Kommissærer til at afsige Dom og Kendelse mellem ham og Bønderne, da han ikke vilde besvære de sidstnævnte med nogen Trætte paa Tinge¹⁾. Atter det følgende Aar (1599) maatte Thümen ty til Kongens Hjælp overfor Bønderne, fordi disse viste sig meget modvillige og ulydige, idet de dels ikke mødte i rette Tid for at udføre deres Arbejde, dels ikke gjorde mere, end de lystede, naar de endelig kom. Kongen gav dem Paalæg herefter at være Lensmanden lydige, hvis de ikke vilde tiltales eller straffes²⁾. Thümens Interesse for Gaardens Drift viser sig paa forskellig Maade. Saaledes fik han i Aaret 1600 Kongens Tilladelse til at opføre en Vejrmølle ved Svenstrup³⁾. 1602 førte han paa Kronens Vegne Trætte med Universitetet angaaende et Markskel mellem Hegnets Fang og Vallore Fang⁴⁾. 1605 fik han mageskiftet en Kronen tilhørende Gaard i Ottestrup (Ørslev Sogn) mod en anden, han ejede i Merløse By⁵⁾.

I Anledning af Krigsurolighederne med Sverige fik Thümen Befaling til at tilskrive Adelen i Sjælland at møde 12' Marts 1610 med saa mange geruste Heste og Folk, som den var takseret til at holde af Len og Arvegods, i København, hvor Kongen selv vil holde Rostjeneste over dem⁶⁾. Det følgende Aar (25' Marts) overværede han i København efter Indbydelse Festlighederne i Anledning af Prins Ulriks Daab⁷⁾ og fik i Juni Befaling til at møde den unge Prins Christian udenfor Roskilde og gelejde ham til Antvorskov⁸⁾. Endnu i Oktober ledsagede han Hertug Frederik Julius af Würtemberg fra Vordingborg til København, men synes derefter at være bleven syg eller svagelig, idet Peder Basse i hans Sted blev beskikket til Ritmester i Sjælland⁹⁾.

Af et Privatbrev fra København af 7' Maj 1612 erfarer man, at Eustachius von Thümen var død faa Dage forinden¹⁰⁾.

Mere end nogen af de mange tidligere biskoppelige og kongelige Lensmænd, der sad paa Svenstrup, har Thümen knyttet sit Navn til Gaardens og Lenets Historie. Thümen havde 30' Januar 1603 paa Svenstrup ægtet Anne Hansdatter¹¹⁾, en Datter af den fra Stormen under Gulland bekendte Admiral Hans Lauridsen Baden. Hun havde i første Ægteskab, der var indgaaet 7' November 1585 paa Nørregaard (Lolland), været gift med Jens Falster til Corselitze og Ottestrup (i Ørslev Sogn, Ringsted Herred), der døde 30' Decbr.

¹⁾ Kanc. Brevb. 319. ²⁾ ibid. 363. ³⁾ ibid. 546, 575. ⁴⁾ ibid. 747. ⁵⁾ ibid. 331, 339. ⁶⁾ ibid. 185. ⁷⁾ ibid. 324. ⁸⁾ ibid. 385. ⁹⁾ ibid. 433. ¹⁰⁾ Ny D. Mag. IV. 54. ¹¹⁾ D. Adels Aarb. XXXII. 1906.

1600 paa Ottestrup som Slægtens sidste Mand, efter hvem hun fik denne Gaard, ligesom hun efter Broderen Christen Hansen Baden arvede Nørregaard. Thümen har skænket et Antemensale til Kimmerslev Kirke, smykket med hans og Hustrus Familievaaben; hans viser en rød Rose over 6 skraat fra højre stillede røde Pallissader i hvidt og paa Hjælmen en rødklædt Jomfrue (til Knæene) med hvidt Hovedlin. Paa Antemensalet læses endnu med Besvær følgende Linjer:

EVT AHD

[EUSTACHIUS VON THÜMEN-ANNE HANSDATTER]

Der Engel vmb einige Stundt
fiel ewigck in der Hellen Grundt
Wie es hernach den Menschen gaht
der vor volfuren soldt sein Stadtt
vnd baldt nicht hieldt das erste Gesetzs;
vorbrochens haben wier doch zuletzts
darumb wehr Sünde wegett geringe,
der hatt vorgessen alle diese Dinge.

Der hier die Fromen leiden pein
sol wb. uns ein Exsempel sein.

.....

Vnser Jar warhen mit Eille
Vnd ess wehrtt das Leben ein kleine Weile
Darumb achtte die Zeidt fhur allen Dingen
Den die Zeidt kan niemandtt wider bringen
Wehr Jesum Christum recht erkendtt
Der hatt seine Zeidtt wol angewendtt.

v. Thümens Enke skødede 1625 Holmegaaard (Olstrup Sogn), som maaske allerede hendes Ægtefælle havde ejt, til Admiral Claus Daa, ligesom hun afhændede Nørregaard til Palle Rosenkrantz. Endnu 1630 var hun i Live. Ved Forleningsbrev, dat. 1' Maj 1613, overdroges Svenstrup med tilliggende Gods til

PEDER BASSE

til Sørup mod 100 Rdl. i aarlig Afgift af den visse Indkomst og af al Avl, Af-fødning og anden Fordel, der kunde falde paa Slottets Ladegaard. Det til-lodes ham, at oppebære Tiendeparten af den uvisse Indtægt og have fri Olden til sine egne hjemmefødte Svin paa Svenstrup. Til Forleningen var knyttet Pligten at tjene Riget med 2 geruste Heste¹⁾. Peder Basse, den sidste af den

¹⁾ Kanc. Brevb. 581.

sjællandske Adelsslægt af dette Navn, som i Vaabenet førte to røde Vædderhorn, blev 1592 Hofjunker, 1596 Skænk og havde i Aarene 1591-1601 Nunnekloster i Norge i Forlening; han deltog 1611 i Kalmarkrigen som Ritmester og havde fra 1598, indtil han overtog Svenstrup, Roskildegård i Forlening. 1618 ombyttede han, der var meget yndet af Christian IV, Svenstrup med Møens Len og var i de sidste ti Aar af sit Liv – han døde 1639 – Lensmand paa Tranekjær samt fra 1633 tillige paa Jungshoved. Han ægtede 1639 Sophie Parsberg. Peder Basses Efterfølger som Lensmand paa Svenstrup blev i Henhold til Forleningsbrev paa Livstid, dat. 27^e Marts 1618, v. Thümens førnævnte Svoger

CHRISTEN HANSEN BADEN

til Nørregaard, der i Kalmarkrigen havde tjent som Hovedsmand paa Øland og allerede døde 4^e Dec. nævnte Aar som sin Slægts sidste Mand, hvorefter Svenstrup overdroges til

FREDERIK REEDTZ

til Tygestrup (død 1659), fra 1633 Ridder og fra 1644 Rigsraad, mod en aarlig Afgift af 100 Rdl. og Forpligt til at huse Kongen og medfølgende Heste i en til tre Nætter, mod at han beholdt Avlingen og en Tiendedel af den uvisse Rente, dog skulde han lønne Fogeder og andre Folk. Reedtz ombyttede allerede 1622 Svenstrup Len med Tryggevælde, og ved Kongebrev af 26^e Juni s. A. deltes Lenet saaledes, at Roskilde Domkapitel i Mageskifte mod Gods, hørende til Kapitlets Degnedømme, fik overdraget SVENSTRUP HOVEDGAARD med Skov til 700 Svins Olden samt to Møller, 36 Gaarde og Halvgaarde, 2 Smaagaarde eller Bol, 14 Huse, hvorved Svenstrup kom til at udgøre det Prælatur, som kaldtes Diakonattet eller Dekanattet. Med det øvrige, til Svenstrup liggende Gods forlenedes samme Aar

CHRISTOPHER URNE

til Aarsmarke, paa den Tid Rentemester. Han fik Forleningen mod en aarlig Afgift af 279 Rdl. samt 9 Tiendedele af det uvisse – Sagefald og Stedsmaal eller Indfæstning, hvorhos han var pligtig at aflægge Regnskab for Oldengæld og rodhuggen Skov. Af Roskilde Kapitel blev han forlenet med Svenstrup Hovedgaard, hvor han boede i alt Fald 1627, da hans Datter Lisbeth Sophie fødtes her 24^e April. Da Christopher Urne 1629 som Statholder i Norge og Lensmand paa Akershus forlod Landet, blev Svenstrup Gods af Kongen givet i Len til

JUST HØEG

til Gjorslev, fra 1623 Hofmester for det nyoprettede Akademi i Sorø og fra 1627 optaget i Rigsraadet, bekendt ogsaa ved sin betydelige Dannelse og som

Samler af Bøger, særlig spansk Litteratur. Efter sin Udnævnelse til Rigs-kansler 1640 afstod han i det følgende Aar mod en af Kongen stadfæstet, aarlig Afgift det tiloversblevne Svenstrup Gods til

OLUF BROCKENHUUS

til Hjuleberg (Aarstad Sogn), der netop 1641 var traadt tilbage fra sit Embede som Sekretær i Kancelliet; efter Just Høeg arvede han Dekanatet og blev Kapitlets sidste Dekanus. 1646-51 var han Slotsherre paa Københavns Slot og derefter Lensmand paa Holbæk. Nøje knyttet til det Ulfeldske Hjem og trofast mod dette i onde Dage udsatte han sig for Kongens Unaade, hvilket i Forbindelse med anden Modgang kastede Skygger over hans ældre Dage. Han døde forgældet og forglemt i Foraaret 1672; Svenstrup var forbleven i hans Værge indtil 1666¹⁾ da Kongen ved Skøde, dateret 14' April solgte til

HANS SVANE (Tvl. XXXIII)

baade Lensgodset og det tidligere omtalte, efter Enevælden inddragne Diakonatsgods med Svenstrup Hovedgaard, ialt ca. 763 Td. Hartkorn med adelig Frihed og Jagten paa Smaavildt, under Forbehold af Forkøbsretten, for ialt ca. 38 000 Rdl. Allerede i Begyndelsen af 1667 fik han som Gave Reluitionsretten til Godset og kort efter Jus patronatus til Borup Hovedkirke og Annekskirken Kimmerslev med Kirkernes Andel i Tienden. Det følgende Aar erholdt han ligeledes som Gave fri Birkeret til Hovedgaard og Gods, men afgik kort efter ved Døden.

Hans Svane, Svenstrups navnkundigste Ejer (født 1606), var en Borgmestersøn fra Horsens og Dattersøn af Frederik II's Opdrager, den kongelige Historieskriver Hans Svaning, hvis Navn, hentet fra Landsbyen Svanninge, han antog og senere forandrede til Svane. Efter at have besøgt Akademiet i Sorø i 5 Aar, blev han 1626 dimitteret til Universitetet og optoges i Biskop Jesper Brochmands Hus, under hvis personlige Vejledning han drev sine første teologiske og orientalske Sprogstudier, der fortsattes i hele syv Aar i Udlandet i Wittenberg, Leyden, Paris og Oxford. I 1635 overtog han et Professorat ved Københavns Universitet i østerlandske Sprog, blev 1646 kreeret til Dr. theol. og valgtes 1655 til Biskop i Laurids Scavenius' Sted. Mere end for sin store Lærdom og høje Stilling i den danske Gejstlighed er Svane kendt som Politiker og særlig ved sin Optræden paa Rigsdagen i København 1660, da de Planer modnedes, han i Forening med Hans Nansen havde lagt til Forandringen af Statsmagten, hvorved Adelens hidtidige Overmagt skulde stækkes til Gunst for Konge, Gejstlighed og Borgerstand. Svane blev Præste-

¹⁾ Hist. Tidsskr. 4' R. IV. 451.

standens Fører som Nansen Borgernes, Bispegaarden blev Samlingsstedet for de i Kongens Hensigter indviede, og Formidleren mellem ham og dem var Kammersekretær Gabel. 8' Oktober vedtog Gejstlighed og Borgerskab at tilbyde Kongen den arvelige Krone. Ved Stænderforsamlingen den 13' s. M. var Biskop Svane den myndigste og virkningsfuldeste Ordfører, hvem det væsentlig skyldes, at Adelen blev overrumplet, hvorefter Arvehyldningen fandt Sted 18' Oktober.

I Taknemmelighed overfor Svane, som den, der mere end nogen anden havde virket for at sikre Kongemagten Suveræniteten, lod Frederik III ham i de følgende Aar tilflyde forskellige Gunstbevisninger og Gaver. Efter Rigsdagen udnævnte han ham til kongelig Raad, Medlem af Statskollegiet, Assessor i Højesteret, titulær Erkebiskop og Præses i det akademiske Konsistorium. Allerede ved sit Giftermaal (1639) med Marie Fuires, en Datter af Dr. Jørgen Fuires og Datterdatter af Professor Thomas Fincke, havde han faaet betydelige Midler, som han siden stadig forøgede. Forud for Købet af Svenstrup havde han i 1659 erhvervet Ebberødgaard og i 1661 Godset Bro i Søndfjord i Bergens Stift, hvilket efter ham fik Navnet Svanø. Af Naturen ærgerrig og bjergsom, forenede han i sin Person en saa vidtrækkende og vægtig baade gejstlig og verdslig Magt, som næppe nogen anden Mand efter ham i Danmark, og næppe med Urette regnede Samtiden som hans mest fremtrædende Karakteregenskaber Herskesyge og Hensynsløshed, Stridbarhed og Hoffærdighed. Erkebiskop Svane døde 26' Juli 1668.

I den korte Tid, han ejede Svenstrup, lod han foretage forskellige store Byggearbejder, som fuldførtes af hans Enke.

I sit Ægteskab med Marie Fuires havde Erkebiskop Svane ialt seks Børn, hvoraf de tre ældste, fødte 1641-48, døde ganske smaa. Af de to efterlevende Døtre var ANNA MARGRETHE (f. 1654 † 1728) i første Ægteskab (31' Maj 1670) gift med Stadsfysikus, Højesteretsassessor Jens Foss til Svanø (f. 6' Maj 1629 † 9' Marts 1687 paa Svanø); den yngre: SØSTER (f. 1658 † 1730, begr. 6' Nov. i Frue Kirke) var to Gange gift, først (1681) med Kancelliraad Christian Albrecht Walther (f. 1654 † 1687, begr. 28' April i Frue Kirke) senere (30' April 1691) med Biskop Hans Bagger (f. 1646 † 1693). Hans Svanes eneste Søn FREDERIK (f. 1662 i København, døbt 28' Febr. i Vor Frue Kirke) blev 1688 Hofjægermester og forekommer 1689-91 som Jægermester paa Lolland-Falster; han holdt 3' April 1690 i Kongens Lyngby Bryllup med Anne Margrethe Vibe (f. 24' Jan. 1673 † 1721¹⁾), Datter af Geheimeraad, Kancellipræsident og Højesteretsjustitiarius Mikael Vibe). I 1682 bevilgede Kongen Hans Svanes Enke og Børn, i Betragtning af hans gode og tro Tjeneste, at deres Hovedgaard Svenstrup, hvis Tilliggende var ca. 77 Td. Hartkorn, maatte reg-

¹⁾ Till. til hendes Ligs Begravelse om Aftenen 24' Marts 1721 (Sjæl. Tegn. 1721. 70).

nes for en Hoved- og Sædegaard, og nyde samme Privilegier som andre adelige Sædegaarde¹⁾.

Endnu 1685 ejedes Svenstrup af Bispinde Svane og hendes Børn i Forening, men i hvert Fald har vel

FREDERIK SVANE

efter opnaaet Myndighedsalder i 1687 overtaget Gaard og Gods. Om Svane vides kun lidet udover, at han var en ivrig Godssamler og en stor Ynder af Jagten og i sin Ilterhed jagede ind paa Kongens Vildtbane, der stødte op til Svenstrup Gods. I Stedet for at drage ham til Ansvar herfor, skal Kong Christian V i Erindring om de Tjenester, Erkebiskop Svane havde vist hans Fader, ladet den ham forelagte Beretning om det skete Angreb forsyne med den Bemærkning, at det havde Svane Lov til at gøre, »efterdi Vi have gjort ham til Vor Jægermester«, hvorefter han for ham lod udfærdige en antedateret Bestalling.

Frederik Svane stiftede 1722 en Skole i Grønholt; han døde 1730 og overlod Svenstrup til sin Datter

MARIE SVANE

født 29' Marts 1691 i København²⁾. I Pestaaret 1711 ægtede hun den 1673 fødte Jesper Friis, den sidste Mand af de Hesselager Friis'er, der i Vaabenet førte tre Egern. Som Officer i den danske Hær var han 1710 avanceret til Oberst og Chef for Ribe Stifts nationale Infanteriregiment og fik det følgende Aar Befalingen over et hvervet Regiment, med hvilket han deltog i Slaget ved Gadebusch. I 1713 blev han Chef for fyenske Regiment og faldt 3' Marts 1716 for Stralsund.

I rum Tid hensad Marie Svane som Enke, indtil der i hendes 42' Aar meldte sig en Bejler til den rige Besidderinde af Svenstrup, som tilmed paa Grund af Bedstefaderens Fortjenester af det suveræne Kongedømme vedvarende nød Anseelse ved Hoffet. Saa højt stod hun i Gunst, at hendes Fæstemand, den mere end en Snes Aar yngre Frederik Oertz³⁾ (af den ansete meklenborgske Adelsslægt og Søn af den danske Generalmajor Balthasar Frederik Oertz), i Betragtning af, at han endnu kun var Gardeløjtnant og Kammerjunker, et Fjerdingaar før Brylluppet (5' August 1733) tyve Aar gammel blev ophøjet i den danske Grevestand. I Vaabenets Felter ses foruden det v. Oertzen'ske Skjoldmærke ogsaa Svanen samt Egernet fra hans mødrene Slægts Vaaben. Til denne hans Standsophøjelse har dog sikkert ogsaa bidraget hans myn-

¹⁾ Kronens Skøder. II. 507. ²⁾ Ikke, som overalt angivet (Biogr. Lexikon XIX. 405 og D. Adels Aarb. III. 128) 1698. Det rigtige fremgaar af Livrentesocietetets Inskriptionsprot. 1757 (Rigsarkivet). ³⁾ Han skrev sig v. Oertzen.

dige og indflydelsesrige Moder Charlotte Amalie Frijs, Datter af Greve Niels Frijs til Frijsenborg og efter sin første Mand General Oertz' Død 1725 gift med Geheimekonferensraad, Overhofmarskal Otto Blome til Nienhof.

Alt var saaledes for Ægteparret bleven »føjet til en solid og glimrende Basis for deres Forening«, men ind ad til blev Forbindelsen lige det modsatte af den »union parfaite« mellem Ægtefæller, hvorved Kongeparret selv kunde rose sig af at være et Mønster for Undersaatterne. Allerede Aaret efter Ægteskabets Indgaaelse var Konflikten mellem Oertz og hans Frue almindeligt Samtaleemne i Byen; hvis ikke Krigen udenlands havde optaget Interessen, vilde man ifølge Grams Ord, ikke have hørt tale om andet. En i Vor Frue Nat samme Aar nær ved Ægteparrets Logement stedsfunden Ildebrand havde voldt, at Grevinden var bleven »saa forfærdelig vred og utaalmodig over Manden, at hun siden aldrig har villet søge Bord og Seng med ham for hans urimelige, ukristelige Adfærd«, medens Grevens Venner hævdede, at hun ikke var hans altfor store Kærlighed værd¹⁾. Ægtefællerne fik først udnævnt Kommissarier til Bilæggelse af Tvistighederne²⁾, hvorefter Sagen kom for Højesteret, der under 1' Marts 1735 erkendte Kommissariernes »ugrundede, lovstridige og for Grev Oertz meget beskæmmelige Dom for udømt, død og magtesløs at være«, og paalagde Grevinden igen at begive sig til sin Mand og »derefter med hinanden leve, som det Ægtefæller vel anstaar«³⁾.

Højesteretsdommen formaaede ikke at holde Ægtefællerne i Ave og Fred, hvorefter Kongen selv skred ind. Som det fremgaar af hans Breve til J. L. Holstein, beskæftigede denne Sag ham meget i de følgende Aar, og der er ved Christian VI's rigorøse moralske Livssyn ikke Tvivl om, at denne forargelige Strid i hans nære Hofkreds gik ham personlig nær⁴⁾. I August 1735 rømte Grevinden fra Svenstrup i Borup-Præstens Chaise til København. Kort efter bemærker Kongen, at der intet er at stille op med Grevinden, »hun har sou-teneret sit Køn admirabelt«. En Maaned senere tilskriver han Holstein, at den Kommission, Ægteparret paany har udbedt sig, ikke kan indrømmes dem, og at de skulde leve kristeligt og fornuftigt med hinanden, hvortil de er blevet paamindet ved Højesterets Kendelse. Thi efter videre at have eftertænkt Sagen, kunde Kongen ikke beslutte sig til at separere dem, eftersom der endnu ikke forelaa noget Ægteskabsbrud. Der kunde heraf opstaa endnu mere Skam og Vederstyggelighed, hvis Greve Oertz ikke havde Afholdelsens Gave⁵⁾.

I Begyndelsen af 1736 indkom Grevinde Oertz med en Klage til Kongen,

¹⁾ Breve fra Hans Gram. Kbh. 1907. 63. D. Mag. 6' R. I. 371. ²⁾ 1734, 8' Aug., udnævntes til Kommissarier paa hans Vegne Etatsraaderne Otto Thott og J. S. Schulin, paa hendes Vegne Landsdommer Andreas Ottesen Ørbech og Prof. Marcus Wøldike (Sjæl. Miss. 1734. 227, 293, 691). ³⁾ Højesterets Voteringsprot. 1734. 355. ⁴⁾ H. F. Rørdam, Hist. Samlinger og Studier. II. Kbh. 1896. 218 ff., 254, 262 f., 311 f., 394 f., 401, 428. ⁵⁾ Sjæl. Tegn. 1735. 102, 319 a, 475 b, 498-99, 522, 577.

at hun i Henhold til Dommen og det kongelige Reskript med al Taalmod havde baaret over med de mangfoldige Fortrædeligheder, som hendes Mand ubeføjet havde forøvet, særlig i Retning af økonomisk Ruin og Skade. Han havde bortforpagtet Svenstrup, dens Avling og Tiender, Fiskeri, Oldengæld og anden Herlighed paa 6 Aar, det første for 1500 Rdl., de følgende for 1800 Rdl. Selve Gaarden var solgt (!) til Forpagteren, hende ganske uafvidende, uden at der var reserveret hende saamegen Bekvemmelighed, at hun kunde opholde sig der. Greven gjorde Gæld, og Forpagteren benyttede sig af hendes Senge og Løsøre.

Som Følge heraf nødtes Kongen til i Februar 1736 at udnævne et Kommissorium, bestaaende af Stiftsbefalingsmand Jacob Benzon og Etatsraad Christian Braem. Desuden blev i September beskikket Borgmester Morten Munthe og Ridefoged Anders Pedersen til at foretage en Synsforretning paa Svenstrup Gods. Endelig blev under 19' Oktober som Kommissærer til Bilæggelsen af Tvistighederne mellem de Oertz'ske Ægtefæller tilforordnet General Løvenørn og Oversekretær Schulin. Grev Oertz' Moder søgte paa dette Tidspunkt at komme sin Søn til Undsætning ved at indgive en Klage over Svigerdatteren i et Brev til Kongen med Udskriften »au Roy en mains propres«. Skønt Højesteret har frikendt hendes Søn og paabudt hende at forføje sig til sin Mand, er hun løbet bort fra ham fra Svenstrup; der er fremlagt en edelig Attest, hvori en Kirurg, efter at have aareladt Grevinden, bevidnede, at hendes Blod havde set meget ilde ud. Hun spørger, om man nogensinde i Verden har set en slig Proces, rejst af en Kvinde mod hendes Mand og ført med Grovheder, Intriger og Ondskaber, som Tilfældet her.

Noget senere hævder Grev Oertz overfor Kongen, at han ene og alene har givet sig i Ægteskab for ikke at synde, og for at dele og pleje ægteskabelig Kærlighed med sin Kone. Hvis ikke en total Separation blev Resultatet, blev han eksponeret til at leve et syndigt og utugtigt Levned, hvorfor han ansøgte Kongen om Bevilling paa total Separation. Umiddelbart efter (16' November) udstedte Christian VI et Missive til Biskop Worm, Professor Wøldike og Præsten Bluhme om at indgive en theologisk Betænkning, hvorvidt en total Separation eller Adskillelse fra Bord og Seng vilde kunne forsvares. De to første gejstlige Herrer udtalte den Anskuelse, at Kongen kunde bevilge Separationen, medens Bluhme erklærede det utilbørligt.

En Maaned senere ytrede Kongen overfor Holstein sit utaalmodige Ønske om, at Sagen endelig nu maatte finde sin Afslutning og Skandalen ophøre. Han ansaa det for den sikreste Vej, at den paabegyndte Kommission fortsattes, saa havde ingen af Parterne Grund til at beklage sig over Afvisning fra Justitsens Side.

Under 21' December resolverede Kongen, at Sagen skulde afgøres ved Lands

Lov og Ret, og Greve og Grevinde Oertz imidlertid være adskilt fra Bord og Seng.

Det nye Aar førte ikke Sagen videre. Paa Aarets sidste Dag udøser Kongen sit Hjerte til Holstein saaledes: »Grevinde Blome klager over Vold og Uret. Hun opfylder med disse Lamentationer det ganske Hof og den ganske Stad, hun beder om Kopi af det hele, da hun ikke mere kan huske, hvad der er forefaldet i denne raadne og smudsige Sag.«

I April 1738 ytrer Kongen, at det ser ud til, at Grevinde Oertz trækker Sagen i Langdrag og misbruger den Frihed, han har undt hende, at blive fra sin Mand, saalænge Sagen staar paa; han indskærper Kommissionen at fremme sine Overvejelser og tilføjer med et Hjertesuk: »Grevinde Blome lader os flittigt plage af alle Mennesker«. Atter hengaar et Aar, i hvilket Kongen maa være kommen til den Overbevisning, at hans strengt religiøse Opfattelse, støttende sig til Skriftens Ord: hvad Gud har sammenføjet, bør Mennesker ikke adskille, i dette Tilfælde maa opgives. 12' Maj tilsendte han Holstein en Memorial fra Biskop Hersleb, hvori denne ønskede sig fritaget for at sidde i den »Oertziske« Kommission. Efter at have overvejet Bispens dels gode, dels slette Grunde for at træde tilbage, bad han Holstein foreslaa en anden Theolog, der kunde tage Sæde i denne fortrædelige Sag, og hvis det var muligt, var det godt, om man kunde finde en, hvem man var sikker paa, at han var for Ægteskabets Ophævelse¹⁾.

I Henhold til en under 27' Maj 1744 mellem Ægtefællerne indgaaet Forening, udstedte Greven en Panteobligation paa 40 000 Rdl. til sin Hustru, hvilken Sum maa have været hans Betaling for Svenstrup. Overenskomsten blev stadfæstet af Kongens Efterfølger paa Tronen ved Udgangen af Aaret 1746, og Greve og Grevinde Oertz ad interim skilte fra Bord og Seng. Ægteskabet blev først definitivt ophævet ved kgl. Resolution af 1' Oktober 1751 i Henhold til Betænkning af en i April nedsat Kommission, bestaaende af Kammerherre Chr. v. Støcken, Konsistorialraad A. C. Rohn, Hofprædikant Bluhme og Mag. Eiler Kaasbøll. Ved Adskillelsen tildeltes der Hustruen hendes hidtilværende Rang og Titel af Grevinde af Svane²⁾.

Et Minde om hende er bevaret i Kimmerslev Kirke i de smukke Bogbeslag, taget af en tysk Bibel i Folio, »givet til Guds Altere i Kimmerslev Kirke 1' Januar 1729 af Marie Swane«. Grevinde Svane døde 5' December 1772 i København.

GREV FREDERIK OERTZ,

der i Anledning af sit Giftermaal 1734 var bleven udnævnt til Kammerherre og Amtmand i Roskilde Amt, i hvilken Stilling han kunde være sit Gods nær, ombyttede under de foreliggende Omstændigheder sit Embede med

¹⁾ H. F. Rørdam, Hist. Samlinger og Studier. II. Kbh. 1896. 453 ff., 457. ²⁾ Sjæl. Tegn. 1751. Nr. 191, 217, 496

Amtmandsskabet over Kolding Amt, blev 1746 Amtmand over Tryggevælde Amt, fik Aaret efter det hvide Baand og beklædte fra 1750 Embedet som Stiftamtmand i Ribe, fra hvilket han afskedigedes 1754, da han udnævntes til Ceremonimester. Han fratraadte denne Stilling 1763 og afgik ved Døden 28' September 1779. Efter at hans første Ægteskab var bleven ophævet, havde han 6' April 1752 ægtet Komtesse Sophie Amalie Brockdorff (f. 1728 † 1785), Datter af Geheimeraad Frederik Brockdorff til Kletkamp.

Oertz hørte til de ikke faa ubetydelige Adelsmænd af fremmed Afstamning, der uden Føling med Land og Folk, alene ved Kongegunst, naaede op til de højeste Værdigheder og Embeder, og hvis Navne er viet til Glemsel.

I Aaret 1751 afhændede han det ham ved Overenskomst med Hustruen overladte Svenstrup til Krigsraad Peter Johansen Neergaard, i hvis Efterslægt Gaard og Gods er forbleven indtil denne Dag.

II.

BLANDT de mange handlekraftige Bondeætter i Danmark, der i Løbet af det 18' Aarhundrede hævede sig op i Herremandskaar og Adelsstand, kan ingen i Henseende til Godsrigdom, Kapitalstyrke og Anseelse maale sig med den endnu frodigt blomstrende adelige Slægt Neergaard. En grundig Fremstilling af dens maalbevidste, kloge og storstilede Jorderobringer ved forskellige fremragende Repræsentanter af denne vidtforgreneede Godsejerslægt, socialt og økonomisk gennemgaaende Stadierne fra Selvejrbonde, Forvalter, Forpagter og Jorddrot lige op til Ekscellence, vilde berettiget udfylde et endnu uskrevet Kapitel i dansk Agrarhistorie.

Ætten Neergaard har taget Navn af Gaarden Nedergaard i Gredstrup Sogn, Tyrstrup Herred, Mattrup Gods. Her levede ved Trediveaarskrigens Begyndelse en Bondemand, om hvem Slægtens ældste Genealog har overleveret følgende Rim:

En Bonde *Mads* han var, og maatte Ploven føre,
Fra Jylland vilde Gud til Sjælland hannem køre,
Hvor han Forpagter blev, til sidst en holden Mand,
Hans Sønne-Søns-Søns Børn er nu i Adelsstand.

Denne Mads (Andersen?), der var Forpagter af Svenstrup Len i Midten af det 17' Aarhundrede, havde Sønnen Thomas Madsen, der først antog Navnet Neergaard, fødtes 1652, overtog Forpagtningen efter Faderen og døde paa sin Fødegård i høj Alder 1735, jordet paa Kimmerslev Kirkegaard. Han var igen Fader til JOHAN THOMESSEN NEERGAARD (f. 15' Decbr. 1673 paa Svenstrup), fra 1694 Forpagter af Snedinge, siden af Basnæs, Førsløv og Gunderslevholm (1702). Han var den første af Slægten, der traadte ind i Godsejerstanden ved Købet af Hovedgaarden Fuglebjerggaard (1721), som han dog

faa Aar efter afhændede, samtidig med at han (1725) købte Grevensvænge, hvor han døde 12' Jan. 1737. I Ægteskab, indgaaet 1695 med Sidsel Pedersdatter Wartberg (f. 12' Juni 1676 i København, d. 8' April 1742, begravet med sin Mand i Rønnebæk Kirke), havde han blandt flere Børn Sønnen

PETER JOHANSEN NEERGAARD (Tvl. XXXIV)

(f. 7' Decbr. 1702 paa Basnæs), der efter Salget af Grevensvænge af Faderens Dødsbo først (1741) købte Kærup og Ringstedkloster for 33560 Rdl. og siden 1748 af Kongen erhvervede Tryggevælde og Alslevgaard, som han ved Mageskifte, dateret 31' Marts 1751, afhændede til Grev Oertz mod SVENSTRUP, med et Tilskud af 22000 Rdl.; i 1751 købte han tillige Eskildstrup (afhændet 1755) og 1763 Merløsegaard samt endelig 1765 Basnæs. Sit Hjem-sæde havde han paa Ringstedkloster. Han var gift med Kirsten Tønnesdatter (Tvl. XXXIV) (f. 15' Decbr. 1717 i København) og Brylluppet holdtes i Arnøje¹⁾ i Huset hos Regimentsskriver for Tryggevælde Rytterdistrikt Krigsraad Jens Bruun, hvis anden Hustru var Søster til Brudens Moder. Krigsraad Bruun, gennem hvem Navnene Jens Bruun er nedarvet i den Neergaardske Familie, er sammen med sine Hustruer begravet i Hellested Kirke, hvor deres Gravmæle endnu ses²⁾).

I den nu paa Eckhof bevarede Familiebibel har Peter Johansen Neergaard med Stolthed omtalt sit første og maaske eneste Møde med den folkekære Kong Frederik V: »Anno 1747 d. 1' Aug. var vores allernaadigste Konge paa Skjoldenæsholm, hvor det allernaadigst behagede Højstamme om Aftenen at divertere sig med Lystighed og Dans i Alléen ved bemeldte Skjoldenæsholm. Iblandt mange andre Tilskuere var baade jeg og min Kone der til Stede, og ved denne Lejlighed behagede det Allershøjstamme Hans Majestæt at lade se sin store Naade og Milde imod sine Undersaatter og dansede ej alene med min Kone, men endog mange flere der tilstedeværende.«

Naar man ved, at Neergaards Hustru, da hun traadte Dansen med Frederik V, var frugtsommelig paa ottende Maaned, giver den lille Notits et Bidrag til Forstaaelse af Kongens store Popularitet blandt Folket, særlig vundet ved Tilsidesættelse af den ophøjede Værdighed, der saa ganske havde behersket hans Fader.

I sit Ægteskab havde Peter Neergaard otte Børn, af hvilke fem døde smaa, medens den ældste Søn, JENS BRUUN NEERGAARD, blev Stamfader til den ældre adelige Linie til Svenstrup, Skjoldenæsholm og Eckhof (Bruun Neergaard), der i nærværende Fremstilling alene kommer i Betragtning, og den

¹⁾ urigtigt Aar 1741 i D. Adels Aarb. XXXII. 341; Jens Bruun maatte herefter være født 2 Dage efter Forældrenes Bryllup. ²⁾ Krigsraad Jens Bruun (f. 1670, † 30' Maj 1742) var gift 1. m. Maren Nielsdatter Holst (f. 11' Febr. 1664, † 12' Maj 1718 paa Arnøje), 2. m. Johanne . . . (f. 29' Aug. 1686, † 31' Juli 1750).

yngre Søn Kancelliraad JOHAN THOMAS NEERGAARD til Ringstedkloster, Merløse, Kærup, Basnæs, Tølløse og Sonnerup blev Stifter af den yngre adelige Linie, hvis talrige, endnu blomstrende Efterslægt er Indehaver af Hovedgaarde som Gunderslevholm, Førslev, Gyldenholm, Fuglsang og Prierskov. Datteren Johanne (f. 23' Juni¹⁾ 1746 d. 9' April 1804) ægtede 1761 Kammerherre Niels Jørgensen de Svanenskiold til Svanholm.

Den driftige og pengekløge Peder Johansøn Neergaard, som han selv skrev sig, naaede ved sin Udnævnelse til Krigsraad (1750) at komme op i Rangklassen. Til Bedømmelse af hans Dannelsestrin og Tænkemaade er der bevaret, aabenbart med Forsæt, et eneste, privat Brev fra ham til Sønnen i Anledning af dennes forestaaende Bryllup; det gengives her bogstavret:

Kiære Søn. Jeg har købt dig til Besetning til Svenstrop 50 Kiør; der af er der nu 25 støcker, de øfrige 25 støcker, som fattis, sendis dig derfor til vær Koe 20 Slette Daler. Vil du nu købe samme, i Skaane eller paa Borgenholm, skal jeg strax sende dig en Karl, som kand købe dig samme, dog synes mig, at der med kunde beroe en Maanet tid, for at see hvorledes det qveg som er paa Svenstrop, vilde staae sig for syedommen; der er ogsaa 25 stude, samme skal være din Kiæristis. Thi det var mine tanker at vilde gifve hiende 400 dl. til Brudegafve, vil du nu heller have Penge, skal det ogsaa skee, mens vil vor herre bevare dem fra Syedomme, kand der omtrendt profideris 400 dl. paa dem; der er og 150 støcker faar med sin grøde som ogsaa blifver ved stædet; kunde Dit Brøllup skee i de Dage efter Paasken, var det i den beleyliste Tid for mig; vil du have noget vildt til Bryllupet faa du at bestille det hos Skytten. Sig til Ladefogden, at der Ey skal op (udrevet af Brevet) hafre før guldet er Reent optærsket, mens Ladefogden skal lade hafre Jorden Pløye, og saae den hafre som staar i Sækene Enten sist i denne uge Eller først i indkommende uge, Lige som hand see vænligst blifver, thi jeg Synis, det er saa stærk en Kuld nu, der fore haster det icke med hafre Sæden; min Helsen til din Sviger Fader, din Kiæriste og dig, forblifver min kiære Søns hulde Fader

Ringsted Kloster d. 10' April 1764.

P. JOHANSØN NEERGAARD

Krigsraad Neergaard blev forholdsvis tidligt Enkemand, idet hans Hustru døde i en Alder af næppe 50 Aar, 3' Decbr. 1751. Selv afgik han ved Døden faa Maaneder, før han vilde have naaet Støvets Aar. Hans ældste Søn skriver i Familiebibelen følgende Linjer i Anledning af hans Død: »Anno 1772 d. 27de Augusti om Afteningen Kl. 9 slet mistede jeg den bedste og kærligste Fader nu hos Gud salig Krigsraad Peder Johansen Neergaard til Ring-

¹⁾ ikke 29' Juni som angivet i D. Adels Aarb. XXXII. 341.

sted Kloster og Merløse Gaarder, da hans jordiske Levninger den paafølgende 4de September blev hensat i sit Hvilested i Ringsted Kirke; hans Kærlighed skal og bør min Levetid være i Erindring, ja mine Efterkommere bør næst Gud ene og alene takke ham som Kilde til vores timmelige Lykke, og skal min Attraa være næst Guds Bistand at efterfølge denne min højtelskede Faders Fodspor i Gudsfrygt, Kærlighed og Retsindighed, saa jeg igjen kunde nyde den ønskende Glæde at være samlet med ham i Guds Rige, hvor vores Samling skal blive uadskillelig og uden Ende i al Evighed.«

JENS BRUUN NEERGAARD (Tvl. XXXIV)

blev født og hjemmedøbt i Arnøje 14' Juni 1742 (ikke paa Ringstedkloster som angivet i D. Adels Aarb. XXXII. 357), kom i Herlufsholms Skole, hvorfra han 1759 blev dimitteret til Universitetet og tog 1761 juridisk Eksamen med en god Karakter, hvorefter han blev Auskultant i vestindisk-guineisk Rente- og Generaltoldkammer. 1762 ansøgte Faderen for ham om at blive Assessor i Hofretten; han fik Titel af Krigssekretær og udnævntes 1763 til virkelig Justitsraad. Samme Aar, om ikke før, forlovede han sig med en københavnsk Borgerdatter ANNE MARIE MØLLER (Tvl. XXXIV) (f. 23' Marts 1743 i København), eneste Barn af Brygger Jens Andresen Møller¹⁾ og Ellen Cathrine Nørager.²⁾

Ægtepagten er underskrevet og beseglet af Brudgommen og hans Fader, Bruden og hendes Forældre, og er dateret København 5' Juli 1763. I dette Aktstykke forpligter Krigsraad Neergaard sig til næstkommende December Termin at udstede til sin Søn Skøde paa Svenstrup med Borup og Kimmerslev Tiender, samt alt til Gaarden hørende Bøndergods. Købesummen ansattes til 60 000 Rdl. Den paa Gaarden, Kirketiender og Gods hvilende Prioritetsgæld skulde være udbetalt til December Termin, hvorfor Krigsraaden til Geheimeraadinde v. Söhlenthal (Grev Enevold Brandts Moder) udstedte en Panteobligation paa 20 000 Rdl. med 1' Prioritet i Gaard og Gods, hvoraf skulde svares 4 % aarlig Rente. Faderen vilde formaa Geheimeraadinden til i hans Sted at modtage Panteobligationen af Sønnen, som denne saa skulde være forpligtet til at udstede. Ligeledes skulde han til Faderen udstede en Panteobligation paa 2' Prioritet i Gaard, Tiende og Gods for en Kapital af 20 000 Rdl. dansk Courant med 5 % Rente og med den Klausul, at Kapitalen,

¹⁾ Født 10' Nov. 1717, død 4' Maj 1800; Søn af Andreas Jensen Møller (f. 6' August 1684, d. 31' Maj 1754, tog i Pestaaret Borgerskab som Garver i København) og Johanne Hansdatter Hofman (f. 10' Dec. 1677, gift 5' Nov. 1710, d. 4' Aug. 1749). ²⁾ Født 31' Okt. 1719, d. 3' Juli 1770 (efter Indskriften paa Gravmælet i Trinitatis Kirke), Datter af Christen Christensen Nørager (f. 1689, d. 20' Juli 1762) og Helene Svendsdatter (f. 15' Dec. 1678, gift 1713, d. 28' April 1757). Anne Maries tidligere afdøde Søster Anna Christine (f. 8' Maj 1715, d. 19' April 1742) ægtede 12' Febr. 1732 Johan Jacob Mylius, Brygger, Kirkeværge ved Vor Frue Kirke (f. 5' Jan. 1700, d. 12' Okt. 1756). Alle Data efter trykte og skrevne Ligvers.

uforanderlig i Henseende til Rentefoden, skulde blive staaende, saalænge Faderen levede, med mindre denne maatte finde for godt at foretage nogen Forandring i Sønnens Favør. De øvrige 20 000 Rdl., som tilligemed 1' og 2' Prioritets Forskrivninger udgjorde den fulde Købesum, fik Sønnen skænket af Faderen som Afdrag paa sin tilkommende Arv. Af Svenstrups Herligheder og Rettigheder forbeholdt Faderen sig »expresse« Skoven, kaldet »Bjerre Vænget«, til fri Raadighed paa Livstid, saa at han derfra kunde lade hugge og bortføre alt, hvad han fandt for godt, til Nytte for Ringsted Kloster og Gods. Herfor maatte Sønnen udstede en af sin Svigerfader bekræftet Revers. Skulde Brudgommen dø i sit forestaaende Ægteskab uden at efterlade sig Livsarvinger, var hans Enke, hvis hendes Svigerfader da endnu var i Live, pligtig at udbetale denne 10 000 Rdl. i den efter Dødsfaldet følgende Termin, hvorimod hun skulde forblive i fuld Besiddelse af Gaard, Kirker, Tien-der og Bøndergoods som fri og frels Ejendom mod at blive Debitrice for de paa 1' og 2' Prioritet heftende 40 000 Rdl.

Et lille Bevis paa Familiens Rigdom er bevaret i en, Oktober 1763 af Guldsmid Linde til Justitsraad Neergaard udstedt Kvittering for 500 Rdl. som Betaling for et Guldur med Guldkæde og Hage, »hvid emaillet, med skildret Arbejde paa det propreste«, samt et guldemaillet Etui med Guldhage og Kæde.

Som det af ovenfor nævnte Brev fremgaar, havde Krigsraaden ogsaa paa anden Maade sørget for at give det vordende Ægtepar »et rundeligt Etablissement.«

Brylluppet stod 2' Maj 1764 i Vor Frue Kirke i København. I dette Ægteskab fødtes tre Sønner JENS PETER til Eckhof o.s.v. (f. 1764), JOHAN ANDREAS til Svenstrup og Skjoldenæsholm (f. 1770), TØNNES CHRISTIAN til Merløse og Bonderup (f. 1776) og Datteren ELLEN CAROLINE CATHARINA (f. 19' September¹⁾ 1778, død 1845), gift (1797) med Kammerherre, Oberst Joachim Greve Moltke til Rønnebæksholm (d. 1820).

Justitsraad Jens Bruun Neergaard, der helt ofrede sig for Bedriften af Svenstrup, blev 1769 Landsdommer i Sjælland og Møen, udnævntes 1776 til Etatsraad og ophøjedes 21' Maj 1780 i den danske Adel.

Hans store Byggearbejder paa Svenstrup er andetsteds omtalt, og den Kærlighed, han nærede til Godset, har sat blivende Spor.

Etatsraad Neergaard nød stor Anseelse selv blandt Statens ledende Mænd og i den danske Højadel. Saaledes henvendte Statsminister Schack Rathlouw som en særdeles god Ven og Slægtning af Geheimeraadinde Løvenskiold paa Løvenborg sig til ham med Bøn om at være hendes Sønns Lavværg og staa hende bi ved Godsets Administration, hvorved Neergaard vilde bevise ham

¹⁾ Urigtig i D. Adels Aarb. (XXXII. 365) 19' Juli.

»en overmaade stor og behagelig Tjeneste«. Fru Løvenskiold bevidnede senere hans Enke sin Erkendtlighed for »de uforglemmelige Prøver, hun havde haft af den retskafne Mands Venskab, hvis Tab hun med hende sin øvrige Levetid beklagede«. Af andre fremtrædende Mænd blandt Jens Bruun Neergaards Samtidige, der skattede hans Værd, kan nævnes Baron Knuth til Conradsborg og Amtmanden over Roskilde Amt Werner Moltke.

Paa Svenstrup førte han et stort og fornemt Hus. Af Folketællingen 1787 ses, at der til hans Husstand den Gang hørte Sønnerne Hofjunker Jens, Løjtnant Johan og Søkadet Tønnes Neergaard, en Française Caroline Henriette Benzon, Hovmesteren Jens Hendrik Fischer, Husholdersken Frederikke Scheel, Kammerjomfruen Maria Althöver, endnu en Kammerjomfru, 1 Stuepige, 1 Vaskepige, 1 Kokkepige, 1 Malkepige, 1 Bryggerpige, 2 Tjenere, 1 Forrider, 1 Kusk, 1 Dreng, Gartneren og Ladefogeden. Forvalteren paa Svenstrup Ferdinand Anton Huusheer var tillige Birkedommer.

Trods det meget, Livet gav ham af Rigdom og Anseelse, var Jens Bruun Neergaard næppe nogen lykkelig Mand; Tidens Sensibilitet begynder at mærke Slægtens sunde og stærke Fysik. Hans Udtryk, som det er gengivet paa Billedet af ham, viser – sammenlignet med hans Frues monumentale, storlinede Træk, det myndige, stærke Blik og den energiske Mund, – trætte, nærmest melankolske Øjne. I hvert Fald er Jens Bruun Neergaard en af de ikke faa Mænd herhjemme, der i Reformernes Tid i forholdsvis ung Alder slider sig træt og bukker under for Autoriteternes Overmagt. Man tænke paa Rentekammerdeputeret V. Erichsens tragiske Endeligt, Henrik Gerners Død og flere andre mindre bekendte, hvem denne Kamp har lagt øde.

Jens Bruuns Livsmare var Generalvejkommissionen. Anklagen mod en smaalig og uforstaaende Myndigheds Overgreb mod ham kommer til Orde i den Gravskrift, eller det »Æreminde«, der sattes ham »af den, som kendte Manden bedst«. Ordene lyder: »Stands Læser, agt paa det her hvilende jordiske Del af en redelig Embedsmand, en kærlig og oprigtig Ægtemand, en retsindig Fader, en sand Menneskeven, sine Bønders trofaste Tolk. Maaske ej endnu her gemt, om han ej havde været saa sindet i alt. Mon Du ej endnu kan vide Formaalet af disse Tanker, saa tilbagekalde i Din Erindring Jens Bruun Neergaard, Kgl. Maj. Etatsraad og Landsdommer i Sjælland, Ejere af Svenstrupgaard, som døde den 2den April 1788 i hans Alders 46 Aar«.

Til de store Vejarbejder, der i Tiaaret 1764-75 gennemførtes, nemlig Anlægget af Hovedlandevejene mellem København og Roskilde og Hovedstaden og Fredensborg, valgte man, efter P. Uldalls Ord, »hellere end at bruge Soldater og øvede Daglønneres Hænder, at fuldføre Arbejdet ved Bønderne, som dels vare uvante, dels ved Vejenes lange Afstand fra deres Hjem spildte en overmaade stor Tid paa at rejse til og fra, og imidlertid forsømede deres

Arbejde hjemme, og efterat de saaledes vare ruinerede for en stor Del ved Vejenes Forfærdigelse, efterat de aarlig have den Byrde at køre Grus og Sten til deres Vedligeholdelse, maatte de endnu betale Bompengge for Tilladelsen at køre paa dem«.

Da Anlæget af en Vej fra Roskilde til Hedehusene blev forordnet af Kancelliet, under hvem Vejarbejderne sorterede indtil Oprettelsen af en særlig Generalvejkommision 1778, nedlagde Jens Bruun Neergaard i en Svenstrup 17' Maj 1770 dateret Skrivelse til Grev A. G. Moltke en energisk Indsigelse mod Anvendelse af Bønder til dette Arbejde.

»Maaden og Tiden, Stenene skulde tilkøres paa, er af den Beskaffenhed, at ifald Planen skal følges, ere de fleste Bønder i Roskilde Amt inden Høsten total ruinerede. Thi først er den største Del af den Vejstrækning, hvortil Sten skal føres, Roskilde Bys og ikke Amtets Grund, hvorved Byrden forøges; dernæst bliver de længst fraliggende Bønder à Tønde Hartkorn paalagt lige saa mange Sten at anskaffe, som de allernærmeste, da deri findes stor Forskel, som de fleste af mine Bønder har 4 à 5 Mile til Vejparten, saa alene, inden de naar Stedet, kan de nærmeste have tilkørt 9 à 10 Læs Sten, saa det synes billigt, de længst fraliggende ikke alene burde have Moderation i Kvantum Sten at tilføre, men endog anvises de nærmeste Vejparter, saavel som de nærmeste Steder at tage Stenene paa. Tiden betræffende at begynde Arbejdet, da faar ingen af mine Bønder i dette besværlige Foraar tilsaaet, før end efter Helligdagene, da Bæsterne er saa udslæbte, Foderet fortæret, saa at de intet har at medtage til Bæsterne paa Arbejdet, og det maaske bliver nægtet at lade Hestene græsse ved Nærheden af Vejparten, foruden det, Tiden nærmer sig til Høhøsten, og det er den Tid imellem, Bonden har tilsaaet, og St. Hans Dag der gøres noget ved de gamle forfaldne Huse.«

Det praktisk forstandige og tillige humane Syn, i hvilket end ikke, hvad der var saare sjældent paa den Tid, Dyrenes Lidelser forglemmes, gør Jens Bruun Neergaard den største Ære. Al Mistanke om, at det foranstaaende kunde være skrevet for at faa Bønderne skaanet til Fordel for sit eget Markarbejde, afvises gennem Slutningen af hans kraftige Indlæg:

»Saavel min Pligt til at forestille den Nød og Elendighed, dette Vejarbejde vil føre med sig for den arme Bonde, saavelsom den Tillid til Ds. Excellences vidtbekendte Vigilance for Bondestandens almindelige Fremme, er det jeg herom fordrister mig til at gøre Forestilling i Haab, at Ds. Exc. ved Vejkommisionen viser sin naadige Protektion imod den arme, elendige Bonde, at han ikke ganske skal fortrykkes og se sig berøvet alt Haab til sine Vilkaars Befordring, som man dog ser, er Øjemedet af de priselige Anstalter ved General-Landvæsens-Kollegiet. Langt fra, Ds. Exc., at nogen vægrer sig ved af yderste Kræfter at kontribuere til Vejarbejdets Fremme, da jeg for mit

Gods, naar Vejen paa den Maade bliver anlagt imellem Ringsted og København gerne straks vil give 1000 Rdl., ja om endelig Arbejde udfordres, og mig maatte gives min Vejpart at age Sten til i Nærheden af mit Gods, vil jeg, uden halv saa megen Skade som nu, tillægge dobbelt saa mange Sten som ved Hedehusene.«

Et halvt Aar senere ophævedes Generallandvæsens-Kollegiet, og A. G. Moltke fjernedes fra alle sine Embedsstillinger. At forfølge Neergaards fortsatte Kamp mod Vejkommissionen gennem en længere Aarrække, indtil hans Død, stadig i Forsvarsstilling for Godsets Bønder, vilde falde uden for Rammen af nærværende Redegørelse. Ved kgl. Resolution af 28' Dec. 1784 blev Etatsraad Neergaard »for sin egen og adskillige af hans Bønders Opsætsighed imod Generalvejkommissionens og Amtmandens Foranstaltninger« idømt en Mulkt af 500 Rdl. til Vejkassen.

I sin Dagbog fra 1788 skriver den førnævnte Generalfiskal P. Uldall, kendt som Dronning Caroline Mathildes og Struensees Defensor, følgende: »D. 18' Septbr. besaa jeg Kirken i Ringsted. I en Indhegning bag Koret stod endnu Etatsraad og Landsdommer Jens Bruun Neergaards til Svenstrup hans Kiste. Han døde 2' April d. A. af Fortrød og Ærgrelse over de Chicaner, Generalvejkommissionen havde gjort ham, formedelst han havde modsat sig nogle af de Vexationer, Vejarbejdet havde medført for hans Bønder, i hvilken Anledning man udvirkede en temmelig haard, kongelig Resolution imod ham, i Følge hvilken han skulde bøde 500 Rdl. eller underkastes Generalfiskalens og Kammeradvokatens Tiltale, hvilket sidste han valgte.«

Paa Foranledning af Amtmanden Kammerherre Scheel erklærede Generalvejkommissionen i Skrivelse af 20' Juni 1788, at den, skønt ugerne, i Betragtning af Etatsraad Neergaards Død var rede til at lade den af Kammeradvokat Schönheyder indankede Sag falde, mod at Enken erklærede sig villig til at betale alle de paa Sagen indtil dens Ophævelse anvendte Omkostninger, Kommissariernes og Kammeradvokatens Salærer. Etatsraadinde Neergaard udstedte 6' August en Erklæring om, at hun som Svar paa Generalvejkommissionens Beslutning om at lade Sagen fare, »ledet af Medlidenhed, skønt paa meget haarde Vilkaar«, bestemte sig til at lade den gaa sin Gang, for at enhver kunde komme til at kende hendes Mands Handlemaade, hvorfor hun bad Kommissionen om at udnævne to Kommissarier. Kort efter maa Etatsraadinden have skiftet Mening, thi allerede 22' Oktober udgik en kgl. Resolution til Kommissionen om at frafalde Sagen uden Paastand om Erstatning af Omkostningerne, der vilde være at udrede af Vejkassen.

Sagen fik flere Aar senere et Efterspil, idet Etatsraad Neergaards Broder Kancelliraad Johan Thomas Neergaard til Merløsegaard i Mellemtiden havde fæstet Lid til det almindelige Rygte, at Etatsraadindens Fader, den gamle

Brygger Møller, hvis Paaholdenhed han mente at have faaet Beviser for, af Pengehensyn havde formaaet sin Datter til at lade Sagen falde. I Juni 1794 rettede Kancelliraaden en i ret skarpe Udtryk affattet Anmodning til Brygger Møller om at udtale sig om sin Andel i Sagfrafaldelsen, »for hvis Skyld hans Broder endnu stadig miskendtes i sin Grav.« Etatsraaden havde efterladt sig »saamegen Guds Velsignelse, at ingen Udgift var for stor til at hævde hans gode Rygte.« »Langt fra ikke nok«, udbryder han pathetisk, »et smukt Epitafium i Ringsted Kirke er oprejst; nej hans Ære, som i Livet var ham det kæreste, skal oprettes efter hans Død.« Møller forsikrede »helligens«, at han ikke have mindste Del i Sagens Opgivelse; da Vejkommissionen efter Neergaards Død ikke havde gjort nogen Paatale, syntes dette ham tilstrækkeligt til at bevise hans Svigersøns Uskyldighed. Kancelliraad Neergaard fandt Møllers Svar ufyldestgørende og forlangte ren Besked i Løbet af senest otte Dage, »thi nu kender jeg Dem, og Alvorlighed udfordrer denne Sags Afhandling, da jeg ellers nødsages offentlig at bekendtgøre vores Brevveksling«. Møller fastholdt Rigtigheden af sin Erklæring, hvorefter Kancelliraaden 6' August 1794 lod læse og protokollere paa Sjællands Landsting det førnævnte Brevskifte fra 1788 mellem Amtmanden, Generalvejkommissionen og Etatsraadinden, hvilket han i en tilføjet Erklæring motiverede som fornødent for at rense sin afdøde Broders Minde. Dette Skridt vakte især Jens Neergaards Uvilje. »Kancelliraaden har gjort til Spectacle i Landet«, skriver han, »en Sag, som aldrig har været anlagt mod vor Fader og er endt, men det kan ikke fejle, det hos mange maa føde et uforsonligt Fjendskab, af andre anses som et utidigt Praleri og af alle fornuftige fra utallige Sider misbilliges«.

Mere end Polemiken med Vejkommissionen havde vel Jens Bruun Neergaards unægtelig overilede litterære Dyst med Digteren Wessel bragt Familiens Navn i Folkemunde.

J. H. Wessels velkendte Digt »Herremanden«, et Laan fra det engelske, hvori der skildres et Vrangbillede af Standen, der »suede sine Bønder ud« af Godhed for sin Søn »det Skumpelskud«, til hvilken ikke han, men hans Kusk var Fader, udkom 1775 og var snart med sit endnu ikke forglemte Refræn: »Og det er ilde ej Bønders Suk at høre ville« paa alles Læber. Mod dette Digt tog Jens Bruun Neergaard til Genmæle i et nu forsvundet, saare hvast Angreb paa Wessel, næppe, fordi han antog det for møntet paa sin Fader og sig, thi en saadan Kluntethed kan man ikke godt tiltænke ham, især da Faderen netop var en Bondeven, og der intet forlyder om hans Hustrus Usædelighed, men fordi han følte sig kaldet til at tage Herremandsstanden i Forsvar. Wessel svarede med den velkendte kaade Gravskrift:

Herunder hviler Krigsraad Neergaard den Store, Store, Store,
Kun Himlen veed, hvad godt han gjorde, gjorde, gjorde,

At tale om hans kære Frue,
 Da var hun venlig som en Due.
 At tale om hans tvende Sønner
 Det ej Umagen lønner.
 Men naar jeg tænker paa hans Datter,
 Kan jeg ej bare mig for Latter.

Ganske vist kunde det bevarede Billede af Fru Svanenskiold tyde paa, at hun var noget skruetrygget, og i saa Fald vilde Digterens iøvrigt ret harmløse Persiflage afsluttes af en virkelig Raahed; snarere maa man dog tro, at det er sagt for Rimets Skyld.

I et andet Digt, der ogsaa tager Sigte paa Herremændenes Brøst, udtaler Wessel sin Frygt for at blive bidt af Herremandens Hund, hvormed Neergaard i det før omtalte Pamflet aabenbart har truet »udi et Manuskript paa Svenstrup publicert, som af en Slump jeg traf, en Gang jeg købte Sukker«.

Digteren Pram, der en Aarrække efter Jens Bruun Neergaards Død behandlede Wessels Digt, ved at berette, at det kort før sidstnævntes Død kom til en Udsoning mellem de to litterære Modstandere. Neergaard skal ved et Møde med Wessel være bleven saa indtaget i hans smittende Lune og Elskværdighed, at han gjorde ham Afbigt for sit Udfald mod ham, og bad om hans Venskab.

Efter Etatsraad Neergaards Død i 1788 overtog hans Enke

ANNE MARIE NEERGAARD

Svenstrup Gods og styrede det med beundringsværdig Energi og Omsigt, stadig dog i Samraad med sin Fader og Lavværgen, den gamle rørige Brygger, der idelig rejste ud til Godset for at tilse Driften. Til alt Held er der bevaret en Del af den virkelig læseværdige Brevveksling, Fader og Datter førte med hinanden, og sikkert har de talt ganske, som de har skrevet.

Lyslevende staar han for Læseren, en støt, selvsikker Mand, der førte en flydende Pen og raadede over et fortrinligt Sprog, en Mand med Skæmt og Lune, som med Udbytte havde læst Bogen med Titlen »Den Konst altid at være fornøiet«, der fandtes i hans lille Bogsamling. Ligesom den anden Brygger paa Nørregade, Hans Heger, Kamma Rahbeks og Christiane Oehlenschlägers Fader, kunde han høste Verdensvisdom af Seneca paa Originalsproget, og han dyrkede sin Holberg. Orden og Velstand raadede i den gamle Bryggergaard (Nr. 53), som han ejede og beboede alene, med mange Kobberstik og Malerier paa Væggen og det rige Sølvstøj i Skabe og Skuffer, der ved hans Død paa Auktionen gik tilsammen i over 2000 Rdl. I Stalden og Vognskuret stod fire Køretøjer, en firesædet Karet, en Chaise, en Wiener Rejsevogn og en Postvogn; i Selekamret hang et Seletøj med forsølvet Beslag. En Gang for-

tæller han, hvorledes han »har diventeret sig om Aftenen i sin Karet ud til Frederiksberg og til Bryggerlængen med sin Ven Leth, da den ene somme Tider har været Herre og den anden Tjener, og saaledes har vi skiftet det mellem os«. Et Replikskifte mellem Fader og Datter viser hans velgørende Jævnhed og Usnobbethed. »Da jeg har troet«, skriver Etatsraadinden, »at min Fader behøvede en Person, som kunde være at staa bag paa Vognen, naar han vilde køre ud, saa da General Moltke har sagt mig, at min Faders Køretøj er i Stand, synes mig, at en Tjener dertil udfordres. Jeg er Ejere af en Person, som ikke i mindste Maade kan chirerere, og som er saa simpel som mulig, og naar Papa til Vinter ej skulde ville have ham, tager jeg ham igen, han er ikke for Stads; en simpel Frak, den han endog skal medbringe, er ham nok. Godlidende og ærlig er han, men Skæbnen har ladet ham blive *sort* – altsaa ser Papa, hvilken Pragt min Fader endog kom til at føre, nemlig en Neger til Tjener.«

Hvorpaa Faderen svarer: »Ved at læse Din Skrivelse bringes jeg i saadan Latter, at jeg næppe kan holde op igen. Du frister mig til paa mine gamle Dage at opføre mig efter Moden med en Negertjener. Men jeg kan Gudskelov endnu hjælpe mig selv saa godt som for 20 Aar siden, saa en Tjener vilde ikkun incommodere mig efter mit Sind og Tænkemaade, foruden at det vilde synes alt for stort efter min Simpelhed eller i al min videre Opførsel, som er mit Liv og Lyst.«

Han elskede Blomster og førte Dagbog over sin Byhave paa Nørregade med Lysthus og Buegang, store og smaa Rabatter og Kvarterer, hegnede af Buksbomhække, dels ud mod Volden, dels ud til »Herbergergaarden«. Her opelskede han graa og mørkskatterede Tulipaner fra Holland, Hyacinter, Liljekonvaller, kinesiske Fjernellikker, Paaske- og Pintselliljer, Violer og Aurikler og kunde endog sende Datteren Planter herfra til Svenstrup.

Mer end Bryggernæringen, som han i sin økonomiske Uafhængighed kun vedblev at drive i det smaa, beskæftigede ham Administrationen af Svenstrup Gods, og sikkert nok gjorde Datteren intet uden at tage ham paa Raad. Han sørger for Anbringelsen af hendes Penge, er i alt hendes Kommissionær i Byen og lader alle fra Svenstrup til Hovedstaden kommende Produkter, Korn, Smør og Ost sælge paa Torvet; den faste Forbruger af Hvede er Bageren paa Nørregade.

Han er sine Datterbørns omsorgsfulde og af dem elskede Bedstefader, hvem de paa Fødselsdagen og til Nytaar betænker med selvfabrikerede Lykønskningsskivers og Gaver.

Etatsraadinde Neergaard, hvem en Samtidig med fuld Føje tillægger »en sjælden oplyst Forstand«, havde arvet sin Faders Virketrang og Forretningsans i Forbindelse med hans sunde, jordbundne Livssyn. I Godssager og

human Omsorg for sine Bønder havde hun taget Lære af sin Mand, dog tog hun ogsaa til Mønster i Administrationen sin nærmeste Godsnabo Grevinde Danneskiold-Laurvig, hvis lodige og tiltalende Personlighed har sat betydningsfulde Spor i det her omhandlede Afsnit af Familien Neergaards Historie.

Anna Joachimine Grevinde Danneskiold-Laurvig var Datter af Geheimekonferensraad Hans Adolph Ahlefeldt til Gjelting, Buckhagen, Løitmark og Raskenberg; Moderen, Dorothea Krag, »hendes høje Naade«, havde før sit Ægteskab med Ahlefeldt været gift først med Jens Juel, siden med Christian Gyldenløve. Født 1717 ægtede hun 1744 Grev Frederik Ludvig Danneskiold-Laurvig til Grevskabet Laurvig, Skjoldenæsholm og Merløsegaard. I en Alder af 45 Aar blev hun Enke, solgte som omtalt umiddelbart efter sin Ægtefælles Død Merløsegaard til Krigsraad Neergaard og tog Bolig paa Skjoldenæsholm, hvor hun 1766 opførte den nuværende to Etages Hovedbygning i italiensk Stil og var virksom for at skaffe sine Bønder forbedrede økonomiske og intellektuelle Kaar. Mindet om hendes ydre Personlighed er bevaret i det skønne, af Juel malede Portræt af hende, der er kendt fra Statens Kunstmuseum. Hun er fremstillet, siddende i en Lænestol ved et Vindue, i hvilket der staar en blomstrende Rose. Den ene Haand er lænet til Vindueskarmen, den anden hviler i Skødet paa hendes Sytøj. Den gamle Dames fornemme og karakterfulde Ansigt med de rene, milde Træk fremhæves af det hyggelige, yndefulde Interiør (Tvl. XXXV).

Tidligt havde Grevinden fattet Interesse for Etatsraadinde Neergaards næstældste Søn, hvem hun havde set opvokse, og selv barnløs havde hun i sine ældre Aar oftere udtalt sig om, at hendes kære Skjoldenæsholm vilde komme i gode Hænder, hvis det ved Køb kunde gaa over til ham.

Hvorledes Godskøbet kom i Stand, derom fortæller de Breve, Etatsraadinden tilskrev sin Søn Johan under dennes Fraværelse paa en Rejse i Tyskland, Østerig og Schweiz i Aarene 1794-95.

I Slutningen af Maj 1794 aabnedes Forhandlingerne mellem Grevinde Danneskiold-Laurvig, der imidlertid var flyttet ind til Byen i sit Palæ i Bredgade, og Etatsraadinde Neergaard. Grevindens Ord var: »78 Aar overbeviser mig om snart at skulle forlade alt«. Resultatet blev, at hun afstod Skjoldenæsholm for ialt 130,000 Rdl. Med Gaarden fulgte alt i Ladegaarden med Stald, Heste og Materialvogne, alt til Havebrug henhørende samt Orangeriet, Møblementet i Huset, Kakkelovne, Spejle og Borde; i nederste Etage de af Grevinden selv broderede Stole i det broderede Kabinet, de her ophængte Damaskes Gardiner og to Portrætter ligefor Vinduerne, i Havestuen de broderede Stole, Bord og Billard, samt i Kirken blandt Inventaret de store Lysestager af Sølv. Godset omfattede ca. 590 Td. Hartkorn, ca. 50 Td. Skovskyld og 29 Td. Mølleskyld. Overfor Broderen Johan udtalte Hofjunker Jens Neergaard i et Brev, at han

efter et af ham foretaget Syn paa Skjoldenæsholms Jorder fandt disse i slet Tilstand. »D'Hrr., som har bestyret Skjoldenæsholm, har handlet skammelig. Skoven har lidt skrækkelig. Alt er bedækket med Sten, Skoven staar adsplittet, og hvor Jorderne ere bekvemmere til at pløjes, har de ladet Skoven staa, da Træerne her ikke har været saa store eller staaet saa bekvem til Afsætning.«

En kort Tid omgikkes Etatsraadinden med Tanken om at flytte til Skjoldenæsholm og overlade Svenstrup til Sønnen Johan, men ved mundtlige Drøftelser med Sønnen Jens, som efter hans Ord »hver Gang begyndte med en Strøm Taarer, hvorved ikke kan ventes meget modent Overlæg«, skiftede hun Sind.

»Efter Dit Ønske«, skrev hun til Johan, der den Gang opholdt sig i Wien, »har jeg bestemt mig til at slide min Tid paa Svenstrup i det Haab, at det forsødes, og Arbejdet formindskes ved Dit Naboskab. Tit bedrages man i sit Haab — men jeg tror det dog ej, i det ikke«.

Sønnen bemyndigede sin Moder til paa hans Vegne at optage paa første Prioritet i Skjoldenæsholm 100,000 Rdl. og som Følge deraf at lade Skødet udstede paa ham.

»At De bliver boendes paa Svenstrup,« skriver Sønnen (Wien 3' Jan. 1795), er jeg overbevist om, stemmer efter vores Families nuværende Conjunction mest med alles Lykke, med alles Vel; for Eftertiden maa man ej plage sig, og jeg tror endog her at kunne øjne Lykke og Held for os i en Række af Aar i det tilkommende, da Sandsynlighed spaaer Dem et langt Liv og følgerig megen Lykke for Deres Børn. At Grevinde Laurvig er vel tilfreds med, at jeg er bleven Ejeren af hendes kære Skjoldenæsholm, kunde i Sandhed gøre mig stolt, jeg skal vist intet Øjeblik lade af at virke det til Fordel for disse Mennesker, som jeg er overbevist at tjene til deres Vel.«

For de gode Tanker, den fortræffelige Grevinde Laurvig havde om ham, bad han aflægge sin Hilsen og Tak og forsikre hende, at han altid skulde tage sig det til Rettesnor, at styre det ham betroede efter de retfærdige og billige Grundsætninger, Skjoldenæsholm hidindtil havde været styret efter.

Med Hensyn til den store Købesum haabede han, at den ikke skulde fortrydes; »endskønt det ej straks kommer ind, tænker jeg dog, det skal gaa som med Skræderens So«.

Grevinde Danneskiold-Laurvig overlevede kun ganske kort Tid Salget af Skjoldenæsholm, idet hun afgik ved Døden 15' Februar 1795, inden Johan Neergaard var vendt hjem. »At Grevinde Laurvig ikke er mere,« skrev Moderen til ham, »rører mig mer, end jeg kan beskrive, for det ved jeg med Vished, at have tabt en sjælden og oprigtig Veninde, og finder vist ikke saadan en Ven mere i dette Liv af fremmede, og har vist ikke ej et flere af den Slags«.

»Hvormeget denne Efterretning bedrøver mig, kan Du let slutte«, svarer Sønnen, »hende, som jeg vil have at takke for kommende Dages Lyksalighed, hun som besluttede mig til at være det Redskab, som skal vedligeholde de Menneskers Lykke, som saa meget laa hende paa Hjerte. O! hvor beklager jeg, ej af hendes egen Mund at have hørt de gode Forholdsregler, som hun sikkert havde villet meddele mig. Nu maa jeg selv søge at udfinde dem. Retfærdighed være min Leder, den var hendes – vandrende Haand i Haand med den gør man sikre Trin og vil aldrig snuble.«

Hvor trofast og dybt Johan Neergaard ærede hendes Minde, gav han endnu som Olding Beviser paa, hvorom senere skal berettes.

Imidlertid var Etatsraadinden tidligt og sent paa Færde for at bringe alt i Stand paa Skjoldenæsholm og Svenstrup til Sønnens Hjemkomst. Begge Steder forestod hun Udskiftningen og brugte Haand, Mund og Pen med samme Eftertrykkelighed. »Jeg tror, at Satan og hans Rige er uens«, skriver hun i Februar 1794, »for jeg ser endnu ingen Landmaalere, de har saadan Hast paa Skjoldenæsholm for at blive færdig og gøre hvad de vil, mens hun (Grevinden) er der, men det bliver dog nok Løgn dengang. Det er Udskiftningen, der har forvoldt, at hun sælger.«

Skjoldenæsholm blev delvis monteret og møbleret til Sønnens Hjemkomst, hun købte Køer ind »af alle Kræfter« og Faar, for i Sommeren 1795 at anlægge et Schæferi paa »Udløbet«, Fiskeriet gav hende ogsaa meget at bestille. »Jeg fortæller Bønderne«, skriver hun, »at det nu skal gaa i en anden Tone og er færdig at være for streng. Dødelig Uvenner med det hele, Forpagter, Skovrider, Landinspektør og alt det som stort er«.

Med al skyldig Beundring for den impulsive, initiativrige og viljestærke Etatsraadinde har man Indtryk af, at ikke alene det mægtige, mangesidige Arbejde voksede hende over Hovedet, men at hun, for at unde sine Børn det mest mulige, var paa Veje til at forløfte sig økonomisk, hvilket bl. a. fremgaar af den i al sønlig Pietet af Johan Neergaard fremsatte Kritik af hendes testamentariske Disposition af 26' Oktbr. 1795. Denne bestemmer Værdien af Svenstrup Gaard og Gods med Besætning og Indbo til 250 000 Rdl., Kapitalværdi 80 000 Rdl., Pretiosa, Guld, Sølv, Medailler og Linned til 10 000 Rdl. – ialt 340 000 Rdl. Skønt der tilkom hende Halvdelen og en Broderlod, vilde hun dog tillægge sine Børn 210 000 Rdl., hvori hendes mødrene Arv skulde anses for indbefattet. Hver af Sønnerne skulde heraf have 60 000 Rdl., Datteren 30 000 Rdl. udbetalt i næstkommende Termin. Hun lovede ikke at ville sælge Svenstrup til nogen fremmed uden Børnenes Viden og Vilje og ikke under 250 000 Rdl., det skulde tilbydes Sønnerne efter Aldersorden efter den af deres Brødre fastsatte Sum. I Tilknytning til sin afdøde Mands Planer om at oprette Svenstrup til et Stamhus, bestemte hun, at den, der blev Ejer af

Gaard og Gods, var pligtig at indbetale Renten af 60 000 Rdl., nemlig 2 400 Rdl. aarlig, der skulde udbetales hendes Børn hver med 600 Rdl. Denne Stiftelse skulde bære Etatsraad og Landsdommer J. B. Neergaards og Hustru A. M. Møllers Navn, og nedarves Mand efter Mand fremfor Kvinde af Mand, og Kvinde af Mand fremfor Mand af Kvinde (det Bruun-Neergaardske Fideikommis).

Kort efter hendes Død, der allerede indtraf 23' Oktbr. 1802 paa Svenstrup, skrev Johan Neergaard til sin Broder Jens følgende, kun i flygtig Koncept bevarede Redegørelse for Tilstanden i hendes Bo:

»Skønt jeg anser mig fuldkommen inkompetent til at eftergaa vores Moders efterladte Status, da jeg ved Forfattelsen af Boets Tilstand, da der blev skiftet, var fuldkommen uvidende om dets daværende Masse, saa da Du har yttret den Formening, at Boets Tilstand er langt ringere, end det burde være, saa tror jeg skyldte den afdøde saa vel som mig selv at udforske, hvad der har været mig mulig, som kunde sætte et Lys i hendes Husholdning, og da har jeg fundet følgende: I 17. . . , da hun skiftede, gav hun sine Børn hvilket var mere, end hendes virkelige Tilstand tillod, en Ting, som jeg kan bevidne, ofte angrede saa vel hende som hendes Fader, men som var et Skridt, som hendes ubegrænsede Kærlighed for hendes Børn bevægede hende til, men som havde den sørgeligste Indflydelse paa hendes Ro og paa hendes saa ualmindelig blide Stilling i Verden. Som en Følge af denne Deling maatte hun i Aarene udbetale sine Sønner og i Aaret sin Datter Dennes derpaa fulgte Giftermaal udfordrede et Udstyr, som i Følge hendes Disposition skulde være hvilket forlods skulde ske. Om nu en øm og kærlig Moder har drevet det noget videre, end hendes Beslutning var, om hun ikke selv skulde have oplevet den Glæde at udstyre en kærlig Datter, er vel en Ting, som ikke er, men kan og bør undskyldes. At Svenstrup Gods ses splendide og vel udførte Udskiftning har medtaget betydelige Summer, er en Ting, som, uden lang Forsken om Beviser, let indses. At i Aaret 1795 blev givet i Formueskat og til Slottets Brand og 1801 de kvæstede d. 2' April ikke ubetydelige Summer, er en noksom bekendt Sag«.

Brødrene Johan og Tønnes indgik derefter en Overenskomst om Overtagelsen af Svenstrup, til hvilket Dokument er bevaret en af førstnævnte forfattet, udateret Koncept, som har været bestemt til at forelægges den fraværende ældste Broder, Kammerherre Jens Neergaard paa Eckhof, og hvorved de i Henhold til Moderens Disposition tilbød ham at overtage Godset. Hendes Testamente indeholdt den udtrykkelige Bestemmelse, at ingen af hendes Descendenter kunde lægge Hindringer i Vejen for Svenstrup Gaard og Gods' frie Salg, men Brødrene Johan og Tønnes »føjte sig overbevist om«, at deres Broder Jens, »ikke uden med Bedrøvelse vilde se en Ejendom i fremmede

Hænder, hvilken har vore Forfædre at takke for den Held og Lykke, som er udbredt over disse Egne, og som vi selv kan anse for Hovedkilden, hvorfra vores Families blide Kaar har sit Udspring«. De mente derfor, uden at overtræde deres Moders Vilje, at kunne fastsætte, at Svenstrup Gods ikke burde afhændes til nogen udenfor deres Descendenter, saalænge nogen af de fire Søkende var i Live og maatte attraa at købe det for den Pris 2 uvildige Mænd vilde sætte derpaa.

Gaarden antoges at indbringe 6 000 Rdl., Godset 4 214 Rdl., Skoven 6 000 Rdl., ialt 16 214 Rdl. – svarende til en Kapital paa 405 350 Rdl. Prisen for Svenstrup ansattes derefter med Indbo og Besætning til 410 000 Rdl.

Til at betale den paa Moderens Dødsbo hvilende Gæld krævedes, at der udbetaltes 150 000 Rdl. Den Del af Købesummen, som maatte tilfalde de to af Brødrene, der ikke blev Ejer af Svenstrup, skulde imod 2' Prioritet efter 150 000 Rdl. staa uopsagt i et Aar fra den efter Skødets Udstedelse følgende Termin.

Det blev imidlertid ikke Jens, men Johan Neergaard, som kom til at overtage Svenstrup, og det skete ifølge Skøde af 12' Marts 1803 for en Sum af 410 000 Rdl.

JOHAN ANDREAS BRUUN NEERGAARD (Tvl. XXXVIII)

— »Majoren« — som han kaldtes i Familien, var tidligt bestemt til den militære Løbebane; kun 13 Aar gammel fik han Patent som Sekondløjtnant à la suite i Kronprinsens Regiment, blev 1788 virkelig Sekondløjtnant og allerede Aaret efter Premierløjtnant. Syv Aar af sin Ungdom havde han i sin Morfaders Hus, efter sine egne Ord »levet lykkeligt ved den bedste Oldings Side«. 1794 i April sattes han à la suite med Kaptajns Karakter og tiltraadte kort efter den tidligere omtalte Udenlandsrejse, fra hvilken der er bevaret en Række fornøjelige Breve til Moderen.

Efter en direkte Rejse paa næsten 70 Mile over Lybek, Celle, Hannover og Cassel, kom han d. 1' Juni til Weimar, hvor han gennem sin Broder Jens, dennes Frue, født Grevinde Baudissin og hendes Broder introduceredes ved Hoffet. Han beder Moderen undskylde »den underlige Stil« i det fra Weimar skrevne Brev, »da Omgang med Goethe og Herder i Dag (2' Juni) ganske har bragt min Fornufts Skatkammer i Uorden. Disse store Mænds Bekendtskab har ikke lidet glædet mig, kærester Moder; en rolig Nat ønsker Dem Deres Søn i Ach Weimar«.

I Carlsbad, hvor han opholdt sig et Par Uger, indbildte han sig næsten at være hjemme, saa talrig var den Kreds af Danske, der opholdt sig her, nemlig Grev Schimmelmänn fra Arensburg med Familie, hans Søster Grevinde Julie og hendes Mand Grev Fritz Reventlow fra Emkendorf, Grev C. G. Bern-

storff, Grev Bothmer og Geheimeraad v. Eyben. I August gjorde han en tre Ugers Fodvandring i Schweiz over Appenzell til Bern, hvor han blev det meste af September, indtil Kedsomheden kom over ham.

Et Brev til Søsteren begynder frisk og fornøjeligt saaledes: »Kære gode Ellen! »Naar jeg som Fuglen var, som Fuglen var, kom jeg til Dig!¹⁾ ikke blot for det, at denne gamle Vise kom mig i Tankerne, men fordi jeg virkelig mener det, anfører jeg den. Tro mig, der gives mangen kedsom Stund, naar man rejser, hvor man mere end ellers ønskede at kunne nyde sine Venners Selskab«.

I Zürich sluttede Neergaard sig til en Landsmand, Oluf Christian Olufsen, bekendt som Forfatter af »Gulddaasen«. »Jeg har faaet en Staldbroder paa min Schweizerrejse«, skriver Olufsen 8' Aug. til sin Ven, Digteren Pram i København, »Kaptajn Neergaard. Om han just har alle de Egenskaber, man kunde ønske en Rejsekompagnon, tvivler jeg højligens paa. Imidlertid har den afgjorte Ubehagelighed at løbe alene om mellem vilde Bjerge bestemt mig til at tage ham med, saa meget mere, som han er meget munter, har nogen Vittighed, og er særdeles føjelig, saa jeg i Henseende til Rejseplanen er den, der befaler«.²⁾

Senere Breve fra Olufsen til Neergaard blandt dennes efterladte Papirer, skrevne efter at deres Veje skiltes efter tre Ugers Samvandring til Fods gennem Schweiz vidner om, at der knyttede sig gode Minder til deres Samliv. Over Augsburg kom Neergaard 23' Oktober til Wien, der blev hans Hovedopholdssted, hvor han forblev til sidst i April 1795. Livet i den lystige Kejserstad behagede ham saa meget, at han opgav sin Plan, at rejse til Rom. »Vi lever i Wien som den rige Mand i Lyst og Glæde. Vores Fastelavns Lystighed har nu Ende, som vel er, da jeg 5 Uger har levet i en bestandig Svir«. I Wien færdedes Neergaard meget i de aristokratiske Kredse og vandt sig mange Venner; hans nærmeste Omgang var den danske Legationssekretær G. N. Nissen, senere gift med Mozarts Enke. Først i Maj var han i Dresden, hvor han aflagde et Besøg hos Grevinde Danneskiold-Laurvigs Arving, Baron F. Bülow, gift med hendes Niece, den for sin Skønhed og Letsindighed bekendte Grevinde Anna Sophie Danneskiold-Laurvig, hvis Kærlighedseventyr ved det danske Hof i Struenseeperioden havde været almindeligt Samtaleæmne i Byen. Ligeledes besøgte han den tidligere danske Kapelmester Naumann, gift med en dansk Dame af Familien Grodtschilling.

Over Hamborg vendte Johan Neergaard i Slutningen af Maj tilbage til Danmark og tiltraadte 3' Oktober Besiddelsen af Skjoldenæsholm.

Blandt de rige og ansete Købmandsfamilier, der i Slutningen af den store

¹⁾ Oversættelse af den tyske Folkevisen: »Wenn ich ein Vöglein wär«. ²⁾ Personalhist. Tidsskr. 5' R. III. 201.

Handelsperiode herhjemme førte Tonen an i det borgerlige Selskabsliv i Hovedstaden, som det vil være kendt af Fru Sophie Thalbitzer, født Zinns Erindringer, indtog en fremtrædende Plads Chefen for Handelshuset Cramer og Sønner, Laurentius Johannes Cramer, Bankkommissær og Direktør for asiatisk Kompagni. Selv en Præstesøn fra Byen Slesvig var han gift med en hollandsk Præstedatter Henriette Margrethe Decker. Da Cramer ikke mere end 48 Aar gammel afgik ved Døden 5' Jan. 1796, kun i faa Maaneder overlevet af sin Hustru, efterlod han, som en af Sønnerne skriver, sine 5 Børn »uagtet al sin utrættelige Arbejdsomhed« ikke mere end 175 000 Rdl., hvad dog maa kaldes en ret anselig Kapital. Sønnerne Laurentius Nicolas og Peter Wilhelm, i Faderens Live dennes Associéer, overtog den afdødes Handel. I 1799 efter den store Handelskrise, hidført fortrinsvis ved den uheldige Vekselkurs, opgjorde Sønnerne deres og Faderens samlede Tab til 319 000 Rdl., deraf 80 000 Rdl. hidført ved Fallitter i København. Fortsatte Uheld, Opbringelser af Skibe i England og Frankrig medførte, at Brødrene Cramer 1801 maatte opgive deres Bo. Ved Schimmelmanns Hjælp blev der dog 1802 truffet et Arrangement, der reddede Huset Cramer fra fuldstændig Ruin, saa at Forretningen kunde fortsættes, idet Staten overtog 4 til den udstedte Obligationer til en samlet Sum af ialt 288 800 Rdl., mod at Brødrene inden Aarets Udgang holdt Opgør med deres øvrige Kreditorer og tilsikrede dem i det mindste 40%; til-lige eftergav Bankkontoret sit Tilgodehavende til Huset, ialt 30 000 Rdl.

Medens Jens Peter og Tønnes Christian Neergaard med honnet Ambition henholdsvis blev gift med en Rigsgravinde og en Rigsfriherreinde, traf Johan Neergaard sit Valg af en Hustru i de borgerlige Kredse, idet han 22' Juni 1799 holdt Bryllup med Brødrene Cramers eneste Søster ELISABETH HENDRINE CRAMER (Tvl. XXXIX) (født 25' Juni 1779). Øgedes hans sociale Position ved dette Giftermaal end ikke i samme Grad som Brødrenes, bragte det ham det vigtigste: harmonisk Lykke i Ægteskabet, af hvilket der fødtes fem Børn: Sønnerne JENS LAURENTIUS (f. 6' Febr. 1804), der døde 28' April 1842 som Premierløjtnant i sjællandske Lansener-Regiment, PETER CHRISTIAN JOACHIM (Tvl. XLI) (f. 26' Marts 1806), død 28' Jan. 1893 som Geheimekonferensraad og Besidder af Svenstrup, ANDREAS THEODOR (Tvl. XLIII) (f. 29' Sept. 1808), død 29' April 1891 som Kammerherre, Jægermester og Besidder af Skjoldenæsholm, og Døtrene ANNA JOACHIMINE HENRIETTE (f. 10' Maj 1800), død 15' Sept. 1831, opkaldt efter Grevinde Danneskiold-Laurvig, gift med Kammerherre, Stiftamtmand CHRISTIAN LUDVIG STEMANN til Store Restrup – og ALVILDA ELINE HENRIETTE (f. 29' Maj 1812), død ugift 11' April 1862.

Om Johan Neergaards Søsken i deres Forhold til ham giver en ret stor Samling mellem dem vekslede, endnu bevarede Breve gode Oplysninger.

Sikkert stod han ved Fællesskab i Temperament Søsteren Ellen nærmest.

Naar man betragter det smukke Billede af hende, Tvl. XXXIX, malet vel omtrent samtidig med hendes Ægteskab med Kammerherre, Oberst Greve JOACHIM MOLTKE til Rønnebæksholm (23' Juli 1797), de store glansfulde Øjne, den levende Mund, og naar man læser hendes naturlige, ungpigefriske og drillske Breve med deres frygtelige Retskrivning, der røber en højst mangelfuld elementær Undervisning, maa man synes godt om hende. Den Umidledbarhed i hendes Redegørelse for alle »Nydheder« der maa »indteressere« hendes kære Broder i »Neukastel« (Neufchatel), de smaa skælmske Efterskrifter som f. Eks. følgende: »Luk dette Brev forsigtig op, da deri er et Kys fra Din Søster!« eller hun sender ham »til en Erindring af Svenstrup en tør Barbarestilk«. De uskyldige Hemmeligheder, hun betror det døde »Bugstab«, og som han »inte maa røve« (røbe). »Du kan belave Dig paa, naar Du kommer, at Du tidt skal have den Ære at see os hos Dig, da jeg formoeder, at den maa være paa Din Side, og det ikke for en Dag, nei vi vil lustere der som paa et Lysted, da det lader saa fornemt, naar man kan sige, jeg er om Vinteren paa det Gods, og om Sommeren paa det, og Du ved nok, at jeg holder meget af sligt, ifald Du kiender mig rigtig«.

Tonen er som i hans Breve, fornøjelig og ægte, uden Datidens yndede følsomme Forsikringer; de overbeviser Læseren om et oprigtigt Søkendeven-skab. I Grevinde Moltkes trange Enketid var Johan Neergaard sin Søster en tro og god Støtte.

»Underligt nok«, skrev Etatsraadinde Neergaard, »alle mine Børn skal være som Jerusalems Skomager, altid undervejs«. Denne Uro og Bevægelighed, der kendemærkede de tre Brødre Neergaard i deres unge Aar, bevarede i hvert Fald den ældste og især den yngste, Tønnes, hos hvem det vagabonderende og hjemløse var udviklet til Passion, hele Livet igennem.

JENS PETER NEERGAARD (Tvl. XXXIX), afgjort den betydeligste af Brødretrekløveret, fødtes 7' Dec. 1764 paa Svenstrup, blev 1782 Student, fik Aaret efter Titel som Hofjunker, bestod 1784 juridisk Eksamen og udnævntes 1800 til Kammerherre. I 1790 købte han af Christian VII's velkendte, letsindige Yndling Grev Holck det naturskønne Eckhof ved Ekernførde, der blev hans egentlige Stamsæde og som, ophøjet til Fideikommisgods, endnu er i hans Efterslægts Besiddelse. Dette Ejendoms-køb, det første af mange han sluttede i Hertugdømmerne, knyttede ham for stedse til Landet, bragte ham i Forbindelse med Ridderskabet og gav Anledning til hans Giftermaal (19' Maj 1794) med HENRIETTE CAROLINE ELISABETH Rigsgrevinde BAUDISSIN (f. 26' Juni 1777, d. 19' Dec. 1864), Datter af Friedrich Rigsgreve Baudissin til Knoop og Rixdorf, Deputeret i Tyske Kancelli og en Tid Gesandt i Berlin, og Komtesse Caroline Schimmellmann, der var Søster til Statsminister, Greve Ernst Schimmellmann.

Jens Peter Neergaard var, som J. G. Rist og andre Samtidige vidner, et udmærket Hoved, en usædvanlig skarp Beregner, men uden dybere Kultur og Aandsdannelse. Han formaaede, hvad hans Breve noksom viser, kun at udtrykke sig ret ubehjælpeligt i det skrevne Ord, ligesom han heller ikke kendte til regelbunden, organiseret Bog- eller Regnskabsføring; paa nogle Blade Papir førte han alle Data, Tal og Resultater af sin vidtløftige og indviklede Administration med sig og havde til Gengæld den Fordel, i en fortræffelig organiseret Hjerne stedse at have alt præsent og ved Haanden, jo mindre han til Papiret betroede de vidtløftige Regnskaber. Hos Jens Peter Neergaard var det fra Fædrene nedarvede Begær efter Jordegods blevet en afgjort Mani, man kunde sige Rabies, der undertrykte alle andre Livsinteresser. I alt erhvervede han ikke mindre end 13 (tretten) store Godser i Slesvig og Holsten, Alt Bülck (1793) og Neu Bülck (1807) ved Frederiksort, Övelgönne ved Neustadt (1800), Cronsburg mellem Kiel og Rendsborg (1804), Farbe ved Oldenburg (1806), Lehmkulen ved Preetz (1807), de Desmercières-Reussiske Fideikommisgodser Quarnbek, Warleberg og Rathmannsdorf (1811), og Petersdorf ved Oldenburg (1812).

»Neergaard havde for dyre Penge erhvervet sine Besiddelser i hin svigefulde Tid, da man troede, at Jorden forrentede enhver paa den anvendt Bekostning med Aagerrenter, og han behandlede dem som en konsekvent Fabriksejer. Slottene og Vaaningshusene forfaldt, Pragtværelserne omdannedes til Kornlofter og Haverne blev pløjede til at optage Kartofler og Kløver«. (Rist).

Krigsaarene med Pengenes synkende Værd og Statsbankerotten, manglende Arbejdskraft og andre Ulykker, der kom over Landmændene i Aarene 1807-14, ramte Neergaard, Hertugdømmernes godsrigeste Mand, haardere end nogen anden. I hine Aar søgte han utrættelig med gyngende Grund under Fødderne at holde sammen paa sin i Forhold til hans Pengemidler uforholdsmæssig store Grundejendom og tilbragte i den Tid maaske næppe otte Dage paa samme Plet. Hans Overtalelsesevne var fænomenal, og naar han fra Tid til anden dukkede op i København, berørte han, som Rist udtrykker sig, det Schimmelmanske Hus som en flygtig, med Planer, Forslag og nye Beregninger svanger Komet, og hans Ankomst betød ufejlbarligt en ny Sejrr over Finansernes Sejghed og Grev Schimmelmanns lønlige Mistillid til hans Transaktioner.

Alene de reussiske Godser, der omfattede 10 000 Td. Land, havde kostet ham 700 000 Rdl. Ved Kvægsygen, der var bleven indslæbt ved det af de meklenborgske Tropper medførte Kvæg, mistede han paa Quarnbek og Bülck næsten hele Bestanden, 200 Stykker paa hvert af Godserne, ligesaa blev der frarøvet ham over 300 Heste. I Omslaget 1814 maatte han bekvemme sig til

det haarde Skridt at overgive sin Formue til sine Kreditorer. Den opfindsomme og utrættelige Mand vidste dog at skaffe sig Henstand hos sin Hovedkreditor Kongen, og en rig hamborgsk Købmand, hans næststørste Kreditor, fulgte Monarkens højsindede Eksempel, saa at Konkursen atter blev hævet 1816, men han maatte vedblivende forvalte Godserne for sine Kreditorer, indtil Ejendommene efterhaanden afhændedes, saaledes Lehmkulen 1826, de reussiske Godser og Farbe i 1827.

Af en hel anden Støbning end Jens Peter og Johan Neergaard, de store Jorddrotter og Agrartyper efter Fædrenes Forbillede, var den yngste Broder TØNNES, en hvileløs omflakkende Kunstdilettant, Skønaand og Raritetssamler, der savnede ethvert Begreb om Penges Værdi og Rækkeevne. Søsteren omtaler ham i 1794 som grumme svagelig. »Hans Manerer er endnu som forhen, saa Gud véd, ved sit Udvortes skal han ikke forblinde Øjnene; Hovedet paa den ene Side og Kroppen til den anden, han kan ikke holde sig ret, ellers er det en meget god Dreng.« Denne hans Skævhed ses ogsaa paa det senere omtalte Portræt af ham. 1795 dimitteret til Universitetet fik han 1799 Ansættelse som Auskultant i Rentekammeret, alt imedens Brødrene for hans Fædrearv 1796 havde købt til ham og overdraget ham Merløsegaard og Bonderup (i Merløse Herred), af hvilke den første allerede 1798 gik over til Broderen Johan, den anden afhændedes 1803, hvorefter han erhvervede Godserne Hütten ved Ekernførde og Cronsburg (1804).

Tønnes Neergaards Hu stod ikke til Landvæsenet, i alt Fald ikke i Praksis, men han skrev tidligt lærde, theoretiske Afhandlinger i Datidens Smag om Landbrugets Forbedring. Ungdommelig besjælet af revolutionære Følelser og Had til »de afskyelige Misfostre, som vi her til Lands kalder Aristokrater«, hvilket dog ikke forhindrede, at han overalt netop søgte de fornemme Kredse, begyndte han fra sit 20' Aar at ture omkring i Evropa. 1795 opholdt han sig i Hamborg, berejste 1797-99 Tyskland og Østerig med længere Ophold i Carlsbad og Teplitz og boede otte Dage i Herders Hus i Weimar. I Forening med Geologen Dolomieu berejste han Sydfrankrig og Norditalien og udgav Aaret efter hans Død 1802 en Beretning om denne hans sidste Rejse paa Fransk, Tysk og Dansk. Med en Tegner og Mineralog berejste han 1802 Spanien, hvor han alene i Catalonien lod optage 150 Tegninger. Efter et Ophold i Fædrelandet i Anledning af Moderens Død og Arvedelingen, gjorde han en Rejse til Sverig og meddelte herfra nogle Efterretninger om de skønne Kunsters og Videnskabers Tilstand. Fra 1804 opholdt han sig mest i Paris og færdedes her i de berømteste litterære Saloner, som f. Eks. Mad. Récamiers; paa en ny Rejse s. A. til Danmark gæstede han Wien, hvor han gjorde Bekendtskab med Baronesse BERNHARDINE LOUISE VON MANNAGETTA UND LERCHENAU af en fornem østerigsk Familie (født 27' September 1785 i Prag), med

hvem han holdt Bryllup 1^r December 1804 i Kejserstaden. Skønt Tønnes Neergaard ved Ægteskabets Indgaaelse efter Overenskomst med Brødrene havde faaet tilsagt en Aarspenge af godt og vel 20 000 Francs, og hans Hustru bragte ham en Medgift af 40 000 Gylden, kneb det meget snart for ham at faa Pengene til at slaa til. Ikke alene slugte hans ustandselige Rejsen rundt betydelige Midler, idet han paa disse Ture, særlig i Schweiz og Norditalien lod sig ledsage af fremragende Kunstnere som Naudet og Debucourt, der havde det Hverv, efter hans Anvisning at tegne Prospekter, baade Scenerier og Fabriks- og Industrianlæg, hvilket han, »forenende det skønne med det nyttige«, agtede at lade reproducere i et af ham planlagt malerisk Rejseværk i Tidens Smag, og som sysselsatte ham i en længere Aarrække. Overalt opkøbte han Tegninger og sjældne, kostbare Mineralier, som han med Stolthed viste fremmede, han i den Anledning drog til sig. Aug. Hennings fortæller (1801) en Anekdote, der tager Sigte paa denne hans Samlerforfængelighed. Den i hine Tiders Selskabsliv bekendte Baronesse Arnstein var ved et Besøg hos ham bleven saa grundig træt af at se hans mange Tegninger, at hun satte sig ned paa en Sofa. »Madame«, udbrød Neergaard fortrædelig, »je ne vous ai pas invitée pour vous asseoir sur un sofa, mais pour voir mes dessins.« Hun rejste sig og svarede med et Ordspil: »Je m'embarrasse fort peu de vos desseins, mais le mien est de m'en aller.«

Tønnes Neergaards Samlermani i Forening med hans store Godlidenhed overfor Folk, der misbrugte ham, bragte ham i dybere og dybere Gæld. Forgæves søgte han først om Stillingen som dansk Gesandt i Dresden, senere om en diplomatisk Post i Rom, men fik et kort afvisende Brev fra Rosenkrantz. En af Landets indflydelsesrigeste Mænd havde sagt om ham, at alt, hvad han vidste, var nyttig til ingen Ting, en Ytring, der havde givet ham »Afsmag for Danmark, som intet kunde ophæve«. »Hvad ondt har jeg gjort Verden«, skrev han i sin Bitterhed, »jeg har elsket Kunsten og Videnskaben for meget. Siden mit Fædreland ingen Nytte vil drage af, hvad jeg ved, saa haaber jeg med Tiden at kunne være mig selv og andre nyttig dermed.« Brødrene betalte 1813 hans Gæld, ialt 30 000 Francs; han opholdt sig 1813-14 i Holsten for at tilse sine Godser og efterlod til Brødrenes Omsorg ved Tilbagereisen til Paris sin Hustru, en efter hans Brødres og Svigerinders Udsagn fornuftig Kone med megen Forstand og Hjertensgodhed, som havde fortjent en bedre Skæbne. Efter at deres eneste Barn WILHELM CARL (f. 28^r Oktober 1805 i Paris) var død 1816, blev hun definitivt skilt fra ham og flyttede tilbage til sine Forældre i Østerig.

For Brødrene vedblev hans evindelige Pengetrang og paagaaende Anmodninger om pekuniær Hjælp at være en konstant Plage; 1813 skriver Jens Peter bittert, at han lod sine Brødre betale, hvad han havde udgivet for at

skaffe sig Kundskaber, hvilket efter hans Ord »forskaffede ham en Reputation som gjorde det Navn, de førte, udødelig og forskaffede ham en saadan Anseelse, at han flere Gange havde underholdt sig med Kejseren og Josephine.«¹⁾ I Danmark levede man efter hans Paastand slet, i Paris var hans Frokost Østers og smaa Postejers og om Aftenen Is. Det var ham ligegyldigt, om han bragte dem alle til Bettelstaven. Langt om længe udkom 1820 det af Tønnes Neergaard i mere end et Aarti bebudede, prægtige Rejseværk, hvis Titel genspejler hans sygelige litterære Forfængelighed: *Voyage pittoresque et historique du Nord de l'Italie par T. C. Bruun Neergaard, Gentilhomme de la Chambre du Roi de Danemarck, Membre honoraire de l'Académie des Beaux-Arts de Stockholm; de la Société royale d'Agriculture de Danemarck; de celles du département de la Seine, de Leipzig et de Celle; de la Société d'Histoire naturelle de la Wettéravie, de la Société des Sciences, Belles-Lettres et Arts d'Orléans; de la Société d'Amateurs des Sciences et Arts de Lille; de la Société des Sciences Physiques et Naturelles de Paris, et de la Société d'Encouragement pour l'Industrie nationale. Les dessins par Naudet; les gravures par Debucourt, peintre du Roi et correspondant de l'Académie des Beaux-Arts de France. Tome premier avec 48 pl. A Paris chez l'auteur, Rue des Petits-Augustins, No. 26. De l'Imprimerie de Firmin Didot 1820.*

Bogen er prydet med Forfatterens Portræt i Lithografi, tegnet af Marlet, Brystbillede i en ret affekteret Stilling, dukkende op af Taager eller Skyer, Hovedet paa Sned med tynde, krøllede, i genial Uorden flagrende Haar. Han bærer en broget Vest og høje Opslag paa Frakken. (Tvl. XL.)

Værket er tilegnet Kongen af Danmark. Subskribentlisten opviser en Række fyrstelige Personligheder, af danske forholdsvis faa Navne, som Sekretær Bang, Guvernør i Vestindien Bentzon, Grev Bille Brahe, Grev Bourke, Geheimeraad Classen, Deichmann, Kaptajn Fabricius, Bankier Nathanson, Henriette Neergaard, Købmand Saabye i København, Ridder af Danebrog Thygesen og Mad. Thygesen, hver 2 Eksemplarer og General Walterstorff. Det franske Indenrigsministerium havde tegnet sig for 12 Eksemplarer.

I Fortalen hævder Neergaard, at der hidtil havde manglet et Værk i den maleriske Rejselitteratur om Norditalien. Alle skyndte sig afsted for at naa Florenz, Rom og Neapel, paa Forhaand overbevist om, at hele det øvrige Italien ikke fortjente Opmærksomhed. Af de Prospekter, Naudet havde tegnet til ham paa deres Vandringer i Norditalien, bragte han et skønsomt Udvalg. Arkitekturen havde ikke været det eneste Maal for hans Rejse. Routen er Vejen over Simplon, Lago Maggiore, Lago di Como, Pavia, Piacenza, Parma, Bergamo, Lago di Garda og Padua. Andet Bind bringer Prospekter fra Ve-

¹⁾ Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn. 1804. 431, 588 f. 1825. 444 ff. J.-M. Quérard: *La France littéraire*. I. Paris 1827. 543 f. F. Thaarup: *Fædrenelandsk Nekrolog*. 1835-44. 317-319.

nedig. For at undgaa Ensformighed, var Prospekterne udført paa forskellig Maade, Debucourts i brunlig Tone eller koloreret, med Pen, Blyerts og Tusk. Den historiske og forklarende Tekst bringer Notitser om de skønne Kunster, Landbrug og Manufakturer samt Udtalelser af samtidige Forfattere, Skønaander og Videnskabsmænd.

Det prægtige Værk, der har mere Værd for Nutiden som Raritet end som kunstnerisk og litterær Ydelse, bragte ham hverken den Anerkendelse eller Indtægt, han havde ventet, og resulterede kun i nye Krav til Brødrene. Han maatte sælge sin store Mineraliesamling for en forholdsvis ringe Pris (38 000 Francs), og hans Kollektion af Tegninger, der allerede 1803 var værdsat til 25,000 Rdl. dsk. Kurant, gik samme Vej. Foruden en Række spredte Afhandlinger i Tidsskrifter udgav han i Paris »Les Loisirs d'un Étranger à Paris« (1802) og »Mes Pensées« (1813). En Samtidig har givet følgende Karakteristik af Tønnes Neergaard fra hans seneste Levetid (1816): »Han lever ganske alene for den lærde Verden og i Særdeleshed for alt, hvad der staar i Forbindelse med Maler- og Kobberstikkerkunsten. Udenfor Huset ser man ham aldrig uden en stor Mappe under Armen, som er fuld af Tegninger og Kobbere; saaledes har jeg truffen ham i Palais royal, paa Café de la rotonde, hvor han hver Aften er at finde.« Særlig samlede han paa Kobberstik, forestillende de evropæiske Nationers Kavalleri og udgav fra Tid til anden engelske Karrikaturer, som betalte sig bedst. Til Ære for hans kunstneriske Sans taler, at han tidligt skattede Eckersbergs Kunst, og det skyldes temmelig sikkert Neergaard, at Paris blev Kunstnerens første og foreløbige Maal; 1810 fulgte Eckersberg Neergaard fra Skjoldenæsholm til Paris paa sin »Rejsepatron«s Bekostning og indførtes af ham hos David, der blev Eckersbergs Lærer.¹⁾ Tønnes Neergaard endte sin ideelt anlagte, men af Livsdilettantisme prægede Tilværelse i Paris 14' Oktober 1824.

Efter at have sat Bo paa Skjoldenæsholm søgte og fik Johan Neergaard Afsked som Major. Under de vaagnende Krigsuroligheder 1801 meldte han sig atter til Tjeneste ved Landeværnet og blev 20' Marts s. A. udnævnt til Kommandør for 2' Bataillon af søndre-sjællandske Landeværnsregiment, hvis Samlingssted var Faxe, derefter Kommandør for Regimentet med Samlingssted i Sorø og 1804 Kommandør for 4' Bataillon. Han deltog 1807 i Af-færen ved Køge, hvor han blev tagen til Fange af Englænderne og efter Kapitulationen sat paa fri Fod. Der er fra den fjendtlige Okkupations Tid i Neergaards ret omfattende Regimentsarkiv bevaret et Beskyttelsesbrev for alt hans rørlige og urørlige Gods, dateret 4' Sept. 1807, udstedt af Oberst Honstedt, Kommandør for Forposterne, efter Befaling af Generalmajor v. Linsin-

¹⁾ E. Hannover, C. W. Eckersberg. 1898. 46.

gen under Lord Cathcarts Kommando, Chef for Avantkorpset. Januar 1808 søgte og fik Neergaard Afsked fra Krigstjenesten.

Paa ægte patriarkalsk Vis fejrede Neergaard 3^r Oktober 1845 ved en storstilet Fest Halvtredsaaarsdagen for sin Erhvervelse af Skjoldenæsholm. Ikke alene gav han paa Skjoldenæsholm en stor Fest for Egnens Honorationes, men lod ogsaa Godsets Beboere med Karle og Piger, ialt ca. 1080 Personer, beværte ved Gilder, som afholdtes i Byerne Jydstrup, Mortenstrup, Høed, Valsømagle, Haraldsted og Allindemagle. Hertil indkøbtes 12 $\frac{1}{2}$ Td. Øl, 50 Rdl., 407 Potter Kornbrændevin til 67 Rdl. 5 Mk., 60 Potter Punsch-Ekstrakt à 36 Sk., 22 Rdl. 3 Mk., 4 100 2-Skillings Hvedeboller til 85 Rdl. 2 Mk. 8 Sk., 6 Lisp. Kaffebønner til 21 Rdl., 6 Lisp. lyst Kandis 26 Rdl. Til Belysningen medgik 6 Lisp. Formlys à 24 Sk. Pundet, 24 Rdl.

Ved Festbordet paa Skjoldenæsholm udbragte Kammerherren først en Skaal for Mindet om Godsets uforglemmelige Velgørerinde, Grevinde Danne-skiold-Laurvig, til hvis Minde han indstiftede et Legat paa 2500 Rdl. til Ringsted Hospital for trængende syge fra Skjoldenæsholms Gods. Han rettede i sin Tale en Tak til alle tilstedeværende, fordi de havde bistaaet ham i hans Gerning til Held for Skjoldenæsholm, bragte dernæst en Skaal for samtlige Godsbeboere og endte med et Leve for hele Selskabet om Bordet.

»Berlingske Tidende« skriver om Jubilæet: »En overordentlig talrig Forsamling af Godsets og Omegnens Bønder og af de forskelligste Klasser Medborgere omgav den ædle Jubelolding, og alle kappedes om at bevidne ham deres Hengivenhed og Kærlighed. Hvad han i den lange Række af Aar har virket for sit Gods og sin Omgivnings Vel, derom bære de mange smukke Bøndergaarde og Huse, de mange større grundmurede Skoler, han har opført, den paa Godset fremblomstrende Agerdyrkning og Vindskibelighed og den almindelig udbredte Velstand og Tilfredshed de umiskendeligste Vidnesbyrd. Vi ville ikke give en Beskrivelse af den glimrende Fest, de mange Deputationer, der bragte den elskede Olding deres Lykønskning, de mange Æresporte, Bønderne havde oprejst omkring paa Godset, som oprigtige Ytringer af deres Taknemmelighed og Kærlighed, og de flere Beviser, som alle ydede ham paa deres sande Højagtelse. Et skønnere Forhold mellem Godsejer og Bonde kan der ikke tænkes, end det, som fandt Sted paa denne Dag. Det var som en elsket Fader, der vandrer blandt sine kærlige Børn. Tilfredshed og Glæde lyste af hvert et Øje, og megen Velsignelse nedbades over den hædrede Oldings Hoved.«

Blandt dem, der i det fjerne mindedes Dagen, var Biskop Mynster, som tilskrev Kammerherren følgende: »Da jeg ikke kan have den Glæde, personlig at være tilstede ved den skønne Fest, som overmorgen vil finde Sted paa Skjoldenæsholm, saa ville Deres Højvelbaarenhed tillade disse Linier at be-

vidne Dem, hvor hjerteligen jeg og mine dog deltage i Festen. Vi tænke os med den mest levende Deltagelse, hvor stor Betydning denne Fest har, ikke blot for Dem og deres Nærmeste, men for den store Kreds, hvori De i saa lang en Række af Aar har levet og virket, fra de Utallige, der have tilbragt saa mange glade Dage paa det gæstfrie Skjoldenæsholm, og for alle dem, der have modtaget saa mange dyrebare Beviser paa Deres Ømhed og Venskab.«

Kammerherre Neergaard overlevede kun kort den smukke Mindefest; han døde 2^d Juli 1846 i København. Som et Tegn paa den Hengivenhed, han nød paa sine Godser, mødte alle Gaardmænd saavel fra Skjoldenæsholm som Svenstrup i København til hans Bisættelse og bar hans Kiste i alt Fald et Stykke af Vejen til tyske Frederiks Kirke paa Christianshavn, hvilket blev meget omtalt i København, hvor det ikke forhen var set, at Bønderne mødte til Herremandens Bisættelse. Han stedtes til Hvile paa Valsøllille Kirkegaard.

En Forestilling om Kammerherre Neergaards Ydre i hans sidste Levetid giver Billedet Tvl. XXXVIII. Nogen høj Mand var han ikke, og med Alderen blev han ret svær, noget sammensunken og dertil medtaget af Gigt. En endnu levende Slægtning af ham, der mindes ham i fremskreden Alder, omtaler hans smukke Øjne og elskværdige Blik, som han i det hele taget var en elskelig gammel Mand. Hans særlig i yngre Aar hidsige Temperament kunde vel forlede ham til Overilelse, men han var ikke sen med at søge gjort godt igen, hvis han bagefter mente at have forløbet sig mod nogen. Han var en meget følsom Mand, der ved mindste Anledning fik Taarer i Øjnene. Efter Hustruens Død havde hans Kusk, naar han kom til København, Ordre til at køre saaledes, at Kammerherren ikke fik Christianshavn at se, hvor hendes Lig henstod bisat i Frederiks Kirke.

Kammerherre Neergaard holdt meget paa Formerne. Naar der var Selskab paa Skjoldenæsholm, kom han aldrig ind, førend Tjeneren havde meldt, at alle Gæster var komne, han traadte da ind og bød med et lille Buk Selskabet velkommen, og var der en højtstaaende eller usædvanlig Gæst, sagde han ham et venligt Ord.

I Styrelsen af sine Godser brugte han sikkert aldrig den haarde Haand, og det var ved Flid, Nøjsomhed og Omsigt, at han førte dem vel gennem Penge- og Landbrugskrisens vanskelige Aar. Senere var hans Administration vistnok for overbærende, ligesom han ikke tog det saa nøje med Driften af Skjoldenæsholm. Ventedes der saaledes Gæster, generede han sig ikke for at tage Folkene fra deres Arbejde i Marken for at faa rengjort Gaard og Have. Men sligt er dog kun Ubetydeligheder overfor det Faktum, at han trods udpræget Gavmildhed efterlod sine Godser befriet for enhver Behæftelse undtagen de i Svenstrup indestaaende faste Prioriteter tilsammen 61 400 Rdl.

BISKOP HANS SVANE

Krigsråd Peter Johansen Neergaard

Kirsten Tønnesdatter Neergaard

Etatsråd Jens Bruun Neergaard

Anne Marie Neergaard, f. Møller

GREVINDE ANNA JOACHIMINE DANNESKIOLD-LAURVIG. F. AHLEFELDT

EPITAFIUM I RINGSTED KIRKE OVER KRIGSRAAD PETER JOHANSEN NEERGAARD OG HUSTRU

ETATSRAAD JENS BRUUN NEERGAARDS OG HUSTRUS GRVMÆLE I RINGSTED KIRKE

KAMMERHERRE, MAJOR JOHAN ANDREAS BRUUN NEERGAARD

Elisabeth Hendrine Bruun Neergaard, f. Cramer

Grevinde Ellen Moltke, f. Bruun Neergaard

Kammerherre Jens Peter Bruun Neergaard

KAMMERJUNKER TØNNES CHRISTIAN BRUUN NEERGAARD

ERINDRINGER

AF

J. WEDELL-NEERGAARD

JEG kunde ikke tænke mig at udgive Svenstrups Historie uden hertil at knytte et Billede af Livet, som det levedes her i min Barndoms og Ungdoms Aar. Ikke alene fordi jeg med en stærk Følelse af Glæde og Taknemmelighed tænker tilbage paa den Tid og derfor kan ønske at sætte den et Minde; men ogsaa fordi det lille Tidsbillede, jeg haaber at kunne tegne, vil være af Interesse udover en snævrere Familiekreds.

Saa langt jeg kan huske tilbage, var min Morfader eller Bedstefader, som vi altid kaldte ham, KAMMERHERRE, senere GEHEJMEKONFERENSRAAD J. NEERGAARD (Tvl. XLI) Centrum i den Kreds, som samledes her paa Svenstrup, og han var det ikke alene paa Grund af sin Stilling som Besidder af Gaard og Gods og som Familieoverhoved, men ogsaa i Kraft af sin stærke og hjertevindende Personlighed, den Liberalitet han udviste i Omgang og Talesæt, det Fond af Humor han raadede over, og i det hele den Evne, han havde, til at samle Familien om sig i Endrægtighed og god Forstaaelse.

Af Skikkelse var min Bedstefader noget over Middelhøjde, svær og temmelig korthalset, men han havde en god Holdning, ligesom der var en vis Pondus over hele hans Fremtræden. Han havde et aabent, kraftigt og sundt Ansigt, men var ikke smuk af Træk. Det glemte man imidlertid ganske paa Grund af hans overordentlig smukke dybtblaa Øjne, der i et sjældent Samspil med Helheden kunde give Udtryk for Sjælens vide Skala af Følelser. Intet Menneske har jeg kendt, hvis Ansigt saaledes kunde lyse af Elskværdighed og Lune; men jeg har heller ikke kendt nogen, der kunde præstere saa misfor nøjet et Ansigt som han.

Hans Klædedragt var altid meget jævn og gammeldags. Bortset fra de højtideligste Lejligheder bar han til sort Kjole en højhalset toradet Silkevest og hans hvide Halslinning var en mærkelig Blanding af en blød Flip og et Halsbind; hertil kom saa Klapbukser, paa Fødderne et Par Skaftestøvler med tykke

Saaler og i Baglommen et rødt Silkelommetørklæde. Til daglig bar han altid et graat Klædes Jakkesæt. Hans Hovedbedækning ude paa Landet var noget ganske for sig selv – en sort Kasket med Snore, omtrent som dem Kuske plejer at bruge; men Skyggen var større og mere nedadbøjet. Denne Hovedbedækning fandt fremmede meget besynderlig og morede sig en hel Del over den.

Min Bedstefader havde en meget stærk Konstitution, men led dog en Del af Gigt. Hvert Aar i Maj Maaned tog han derfor til Karlsbad for at bruge Kur. Han drak altid »Sprudel«, og da en Læge dernede en Gang ordinerede ham en af de mildere Kilder, afviste han det ganske. Naar han var kommen derned, vilde han ogsaa have det skrappeste Vand. Til Trods for disse Karlsbaderture kunde han i sine ældre Aar faa ret svære Anfald af Podagra og Kiragra. Hans Læge og gamle Studenterkammerat, Krigsraad Krebs i Ringsted blev saa tilkaldt og ordinerede, saavidt jeg erindrer, som første Middel en svær Dosis amerikansk Olie. Med Alderen blev Bedstefaders Hænder ret deforme, og man kunde ligefrem se den hvide Kalk sidde under Huden. Da der engang gik Hul paa en af Fingrene og Kalken brød frem, var det, at hans Fætter Grev Peter Moltke, om hvem der gaar saa mange Anekdoter, kom med den barokke Vittighed: »Ja, nu kan Greven paa Bregentvød, Baronen paa Gaunø og Grev Holck paa Rosendal sgu pakke sammen (de 3 Herrer ejede i Forening Faxe Kalkbrud), for nu har Neergaard aabnet et Kalkbrud paa Svenstrup«.

Min Bedstefader var født d. 26' Marts 1806, og hans Barndom og Ungdom faldt saaledes i en for Danmark højst ulykkelig Tid, og de to Begivenheder, om hvilke denne Periodes Historie samler sig, Krigen med England og Statsbankerotten med de derpaa følgende strenge Tider for Land og Folk, kom da ogsaa til at præge ham Livet igennem.

Med England kunde han aldrig rigtig forsone sig, og ofte har jeg i hans Mund hørt Ordet »Kræmmernation«. Muligvis har til de stærke Barndomsindtryk føjet sig Erindringen om, hvorledes vi blev svigtet af England i 1864. Jeg kan saaledes huske, at han en Gang i Halvfjerdserne med en Understrøm af Alvor drillede en ung engelsk Slægtning og Officer med, at det ikke vilde vare længe, før Tyskerne kunde naa over til England fra Jahdebugten. Det var netop i de Aar, Tyskland begyndte at skabe sig en Flaade og anlagde Krigshavnen ved Wilhelmshafen.

Og alle Dage blev han en sparsommelig og husholderisk Mand, saaledes som Forholdene havde lært ham det i Ungdommen. Paa sin Person satte han aldrig store Penge og kasserede intet Klædningsstykke, før det var ganske nødvendigt. Hans Toilettesager var af den mest primitive Art, ja, han brugte saamænd til sin høje Alderdom, da han dog var bleven en rig Mand, en Champagneflaske i Stedet for en Vandkande paa sin Servante. Hans Spar-

sommelighed gjorde sig dog mest gældende i saadanne personlige Forhold og i Administrationen af Godset. Derimod var Hjemmet baade her paa Svenstrup og om Vinteren i København præget af stor Gæstfrihed og gammeldags solid Velhavenhed, og med Gaver til Familien blev han med Tiden meget flot. Før jeg kan huske tilbage, var det dog anderledes. Vel samledes der altid en hel Del Gæster paa Svenstrup, men Husførelsen var vistnok præget af Økonomi, og Flotheder forekom ikke. At kautionere ansaa han for meget forkasteligt, og jeg har i den Forbindelse ofte hørt ham sige til de yngre Medlemmer af Familien: »Man skal passe paa sit lille Navn«.

Min Bedstefader var dog ikke alene en økonomisk, men tillige en meget flittig og virksom Mand. Allerede i sit 21' Aar tog han juridisk Embeds-eksamen med 1ste Karakter og tjenestgjorde som Auskultant i Rentekammeret fra 1830 til 1835. (Afsked 1844). Paa Svenstrup afgjorde han til sin høje Alderdom personlig alle Godsets Sager, var med ved de halvaarlige Indbetalinger af Afgifter (de saakaldte Bogregninger), førte selv Hovedregnskabet over Godsets Indtægter og Udgifter, deltog i alle Udvisninger af Hovedskovning, reviderede hvert Aar de i Skoven værende Beholdninger af Træ o. s. v. o. s. v. De nævnte Udvisninger foregik under Medvirkning af en hel Stab og kan fortjene en nærmere Omtale. Der var først min Bedstefader, i Regelen til Hest, og gamle Skovrider Nielsen. De udpegede i Forening de Træer, som skulde fældes og takserede dem. En Medhjælper førte Nummer- og Taksationslisten, en Skovarbejder blussede Træerne, og Skovfogden stemplede og nummererede dem. Naar Udvisningen gjaldt store og smukke Træer, navnlig naar de stod i Nærheden af Vejene, eller det var gamle Ege, kunde det være ret svært for Skovrider Nielsen at faa min Bedstefader med til at mærke dem, og der kunde i den Anledning opstaa ret varme smaa Disputer mellem de to hver for sig myndige Mænd. Da min Bedstefader blev henimod de 80, gik han over til at køre paa Udvisning. Det var naturligvis ikke let til Vogns at komme ind alle Vegne i Bevoksningerne; men frem vilde han, hvor det overhovedet var muligt. Mangen Gang kunde det se ret faretruende ud for Heste og Vogn; men det rørte aldrig den gamle Herre. En Gang var jeg som ungt Menneske med ved en Foraarsudvisning af Ege, som stod i en Opvækst af unge Bøge. Derind kunde Vognen ikke komme, og Skovrider Nielsen fik derfor Lov til alene at administrere Udvisningen. Han vilde gerne af med saa mange af Egene som muligt, og der blev stemplet løs paa Træerne ret langt ind i Tykningen. Fra Vognen vogtede imidlertid min Bedstefader paa Slagene; thi pludselig lød det med Stentorrøst: »Det er nok, det er nok, det er nok«, og da saa gamle Skovrider Nielsen kom tilbage, blev han modtaget med et ret bøst Ansigt og Ordene: »Jeg tror F. . . . pine mig, at De vil hugge mig hele Skoven omkuld«. En saadan Trumf kunde min Bedstefader unægte-

lig ogsaa sætte i ved andre Lejligheder, naar Blodet kom lidt i Kog, trods det at han var en meget gudfrygtig Mand. Men Folk af hans Generation tog det vist ofte ikke saa nøje med det 2det Bud.

Fra sin Embedseksamen og Tjenesten i Rentekammeret bevarede min Bedstefader en udpræget Interesse og Respekt for Juraen. I Landstinget, hvoraf han var kongevalgt Medlem, foretrak han altid som Talere de juridiske Medlemmer, unægtelig af stor Anseelse, som Tinget den Gang rummede, og jeg har ofte efter et Møde hørt ham sige: »I Dag fik vi da en god juridisk Tale«. Overfor de yngre Medlemmer af Familien lagde han heller ikke Skjul paa, at han helst saa dem tage juridisk Eksamen. I det hele taget værdsatte han i høj Grad gode Eksaminer og indprentede os baade direkte og indirekte Betydningen af at have lært noget ordentligt. Da han saaledes ved min Konfirmation gav mig et kostbart Gulduhr, stod der paa Seddelen, som ledsagede det »at bære naar Du bliver Student«, og Uhret kom heller ikke i Vestelommen, før det var sket.

Min Bedstefader læste meget, dog sjældnere egentlig Skønlitteratur, og var i det hele en dannet og vidende Mand, der ikke lod det blive ved de en Gang tilegnede Kundskaber, men stedse arbejdede paa at vedligeholde dem. Til sine sidste Dage tog han saaledes hver Vinter under sit Ophold i København Timer i Fransk med en gammel Lærer, som Familien mistænkte for at have en daarlig Udtale. Adskillige Vittigheder blev der afleveret i Anledning af disse franske Timer, under hvilke hans Dør var absolut stængt. Jeg erindrer saaledes, at der en Gang faldt følgende Bemærkning: »Bedstefader venter saamænd at blive modtaget af St. Peter paa Fransk«.

Naar jeg tidligere har nævnt hans Titler, maa jeg bekende at have forglemmt den, som var ham kærest, nemlig KAPTAJN. Han havde i sin Ungdom gjort Tjeneste i Kongens Livkorps, var senere avanceret til Kaptajn og bevarede Livet igennem den største Interesse for alt, hvad der var militært. Hvor ofte har jeg ikke hørt ham berømme Livkorpsets smukke sorte Uniformsfrakke med de røde Opslag og Sølvepauletter, og hvor polisk kunde han ikke ved saadanne Lejligheder sætte Foden frem og strække Vristen for at vise os, hvorledes han i de hvide stramme Uniformsbukser havde traadt en sirlig Dans paa Frederik VI's Baller! Altid elskede han at se paa Militæret, hvad enten det var herude paa Landet under Manøvrer eller i København. Ja, endog naar der var stor militær Begravelse fra Garnisons Kirke — han boede i mange Aar paa St. Annæ Plads — var han ude for at »inspicere Tropperne«. Jeg erindrer i denne Forbindelse en lille morsom Historie fra hans sidste Aar. Han var den Gang over 80 og paa Grund af Gigt i Hænderne ude af Stand til selv at klæde sig af og paa. Nu traf det sig, at den Tjener, der plejede at hjælpe ham ved Aftentoiletet, ønskede at gaa paa Maskerade i det nær-

liggende Prins Vilhelms Palais (Larsens Lokale). Hertil fik han beredvilligt Tilladelse, men paa Betingelse af, at han kom et Øjeblik hjem ved 11-Tiden for at assistere min Bedstefader ved Afklædningen. Som den paalidelige Mand Tjeneren var, mødte han punktlig til den aftalte Tid, men – i sin Maskerade-drugt som svensk Husar. Da Historien kom frem næste Dag, kunde den jo ikke andet end vække Munterhed i Familien, ledsaget af en lille Kritik over Tjenerens praktiske Ligeformhed – han kunde jo nok for et Øjeblik have lagt Husartrøjen. Men hvad svarede min Bedstefader hertil? »Jeg vil sige Jer, han saa sgu godt ud«!

I politisk Henseende var min Bedstefader meget konservativ og en svoren Tilhænger af Estrup. Ja, han viste sig endog plus royaliste que le roi, da han i 1882 i Landstinget stemte mod den Forligs-Finanslov, som Estrup havde accepteret. For første og sidste Gang kom han i den Anledning i »Punch« med Verslinierne »Neergaard kun og Harald Hansen som de sidste to paa Skansen man, da Slaget endte, fandt«.

En egentlig politisk Rolle spillede han ikke og tog kun en enkelt Gang Ordet i Tinget. Men han nød almindelig Agtelse paa Grund af sin helstøbte Personlighed, sine solide Kundskaber og sit vennesæle Sind. Iøvrigt begyndte han sin politiske Løbebane som Medlem af den sjællandske Stænderforsamling i 1847, var senere virksom ved Dannelsen af Oktoberforeningen og en af dennes Stiftere, blev i 1875 udnævnt til kongevalgt Medlem af Landstinget og beklædte denne Stilling lige til sin Død i 1893.

Af de Konger, under hvis Regering han levede, satte han størst Pris paa Frederik VI og Christian IX. Frederik VII kunde han ikke lide. Men jeg erindrer dog aldrig at have hørt ham udtale sig paa respektløs Maade om denne Konge. Snarere gik det ud over hans nationalliberale Ministre. Imod Monrad havde han en svær Aversion, og jeg har flere Gange hørt ham bruge Invektivet »Rævepels«.

Min Bedstefaders Hovedinteresse var alle Dage Svenstrup Gods, og dets Velfærd ogsaa i Fremtiden var hans første og sidste Tanke. Hvor ofte har jeg ikke set hans Ansigt lyse af Glæde og Stolthed, naar han paa sine hyppige Ture rundt paa Godset pegede ud over det smukke Stykke sjællandske Land, han raadede over, naar han paaviste saa et, saa et andet af de Arbejder til Godsets Forbedring, som han havde ladet udføre, eller allermest naar Turen gik igennem de udstrakte smukke Skove, og man passerede de store Træer, som han mange Steder havde skaanet af Skønhedshensyn.

I Besiddelsen af Jord kan der være et stort Stykke Kærlighed!

Betydelige var de Arbejder, som han i sin lange Besiddelsestid lod udføre paa Godset, og det uagtet han ifølge hele sin Retning maatte have mere Øje for den Økonomi, der virker igennem Sparsommelighed end for den, som

skaber Fremgangen ved den stærkest mulige Udnyttelse af de produktive Faktorer.

Blandt de større Arbejder, som han lod udføre, skal jeg nævne Anlægget af de 2 Avlsgaarde Overdrevsgaarden og Stubberup, Restaureringen af Borup Kirke, et Foretagende, som efter hvad han sagde, havde kostet omtrent ligesaa meget som Kirketienden havde indbragt ham i hele hans Besiddelsestid, Opførelsen af et nyt Taarn ved Kimmerslev Kirke, Bygningen af en Forpagterbolig med Mejeri ved Svenstrup Hovedgaard, samt adskillige Huse og Funktionærboliger. Da Roskilde-Korsør-Banen blev anlagt, var han efter Sigende meget vred over dette Foretagende, der blandt andet medførte en Overskæring af 3 Hovedgaardsmarker, og som et Øjeblik truede med at komme saa nær selve Svenstrup, at det vilde have virket ødelæggende for Stedets Skønhed. Men, som han selv har berettet, lykkedes det ham efter megen Kamp at faa Banelinien drejet udenom i en temmelig stor Bue. Ogsaa Gennemskæringen af Skoven faldt ham svært for Brystet. Det er mig saaledes bleven fortalt, at da det i Anledning af Anlægget store Forhug førtes igennem Ryeskov nord for Borup Station, skal han med knyttet Haand have truet i den Retning og udraabt »De Barbarer«.

Trods al Modvillie var han dog forudseende nok til at købe den Del af Borup Præstegaards Jord, som laa op til Jernbanestationen og dér opføre en Lægebolig, et Gæstgiveri med Rejselade og et Købmandssted med et betydeligt Kornmagasin og et Korntørringsapparat. Jeg tror maaske nok, at han først og fremmest vilde sikre sig Herredømmet paa Pladsen, men han var altsaa tillige klog nok til at indse, at den golde Erhvervelse ikke var nok. Ogsaa i Skovbruget indførte han adskillige Forbedringer, saaledes en Opmaaling og Planlægning af hele Skovdistriktet, ligesom der blev anlagt flere Mil Vej. Endvidere blev Skovenes Grænser i hans Tid meget forbedrede ved Tillæg af Jordlodder, som tilplantedes, ligesom han ved Udstykninger og Omdelinger søgte at tilvejebringe passende og smukke Grænser for Godsets forskellige større og mindre Brug.

Som Godsherre kunde han, navnlig i sine yngre Aar, vistnok være noget bøs; men det bundede ikke dybt, og trods ubetalte Afgifter — det var en stor Post ved hans Død — blev ingen sat fra Gaard og Hus i hans Tid. Men Godsets Folk var nok noget ængstelige ved at gaa til ham, og de brugte saa almindeligvis at medtage en Mand fra Sognet, som de vidste, at min Bedstefader satte særlig Pris paa, og naar disse Fortalere var med, udviklede Sagerne sig næsten altid paa tilfredsstillende Vis. Og havde han een Gang udtalt sig, stod hans Ord ubrødelig fast. —

Min Bedstefader var gift 3 Gange, 1ste Gang med Louise (Tvl. XLII), 2den Gang med Petronelle Stemann, begge Døtre af den bekendte Gehejmestats-

minister P. C. Stemann, og 3die Gang med Christiane Zeuthen, en Datter af Højesteretsassessor V. P. Zeuthen. Om alle tre ved jeg kun saare lidt; men det blev altid om den førstnævnte sagt, at hun havde været saa nydelig og fin, noget, der ogsaa kan stemme med de eksisterende Billeder, skønt de gengiver hende med Tidens (1830-40) grimme stive, højt opsatte Frisure. Søsteren Petronelle var enøjet og styg; men hun skal have været musikalsk og sunget pænt. Naar min Bedstefader ikke var til Stede, og Talen faldt paa hende, benævnedes hun i Familien som oftest »Tonedyb« efter et Vers af Ingemann, som stod under hendes i Slægten vidt udbredte Litografi:

»Et Tonedyb i hendes Sjæl sig rørte,
Hun helt var Sjæl, naar Tonedyb klang,
Kun den har hende seet, som hende hørte,
End taler til os hendes Aand i Sang.«

Min Bedstefaders Giftermaal med Frøken Zeuthen vakte stærkt Mishag i Familien Stemann, og den mødte hende med afgjort Modvilje. For at forstaa, hvad det betød, maa man erindre paa den ene Side, at min Bedstefader blandt andet igennem sin Datter af første Ægteskab, altsaa min Moder, stadig følte sig knyttet til Familien Stemann og paa den anden Side, at dennes Overhoved, den gamle Gehejmestatsminister, var en meget streng og mægtig Herre — den eneste, er der bleven sagt, som min Bedstefader havde rigtig Respekt for. Det er maaske ikke fri for, at der hos ham har dæmret Fornemmelser af lignende Art som hos de Bønder, der — efter Anekdoten — i 1807 betydede de engelske Soldater, at de skulde vogte sig vel for at komme ind i Sorø Amt, for der regerede Stemann. Nok sagt, Stillingen for den 3die Husfrue paa Svenstrup blev i hvert Fald i Begyndelse svær og vanskelig; men hun skal have taget alt paa den blideste og nydeligste Maade. Efter hendes Død i 1853 styrede min Bedstefaders Søster Alvilda Huset for ham. Jeg har altid hørt hende omtale som en højst elskelig Dame, og ved hendes Død havde hun da ogsaa disponeret over en betydelig Del af sin Formue til Legater for fattige Slægtninge og Paarørende, ligesom hun for hvert af de Neergaarske Steder Svenstrup og Skjoldenæsholm oprettede et Legat, hvis Renter er bestemt til at understøtte tidligere Tjenestefolk paa disse Gaarde.

Efter hendes Død i 1862 kom Frøken Ina Flindt, en Datter af General-lieutenant Jacob Flindt, til at bestyre Huset for min Bedstefader. Dette Valg skyldtes sikkert den Forbindelse mellem Familierne Neergaard og Flindt, som var opstaaet ved min Bedstefaders ældste Broder, Ritmester i sjællandske Lansenerer, Laurentius Neergaards Giftermaal med Generallieutenantens yngste Datter Julie. Med Frøken Ina Flindt holdt ogsaa hendes Søstre Augusta og Margrethe eller Grethe, som hun altid kaldtes, deres Indtog paa

Svenstrup, og de kom snart til at bo der fast hele Aaret rundt undtagen om Vinteren.

Fra denne Periode daterer sig mine første personlige Erindringer om Svenstrup. Fra jeg var et Par Aar gammel, d. v. s. fra 1864, har jeg nemlig hørt hjemme paa Svenstrup Grund, idet min Fader Kammerherre, Ritmester, Baron Gustav Wedell-Wedellsborg (f. 6' September 1829, d. 6' Juli 1903, Tvl. XLIV), der deltog i Krigen 1864 som Premierlieutenant i Dragonerne og Ordonnansofficer, efter dens Slutning blev Forpagter af Overdrevsgaarden (Tvl. XLIV), en Avlsgaard under Svenstrup Gods, som min Bedstefader allerede før Krigen havde ladet opbygge for mine Forældre. Her, 1½ Fjerdingvej fra Svenstrup, blev mit Barndoms- og Ungdomshjem. Min Moder (f. 14' Juni 1837, d. 16' Februar 1864, Tvl. XLII) var død under Krigen, og da min Fader som Enkemand slog sig ned paa Overdrevsgaarden, medførte Forholdene ganske naturligt, at Svenstrup blev et andet Hjem for min yngre Broder Ludvig og mig (Tvl. XLII), og det saa meget mere som der altid bestod det smukkeste og bedste Forhold mellem Bedstefader og min kære, udmærkede Fader.

Vejen fra Overdrevsgaarden til Svenstrup slynger sig paa det nydeligste gennem Mark og Skov og er ikke længere end, at et Par Smaadrenge nok kan overkomme den til Fods. Vore Besøg hos Bedstefader og de rare »Tanter« Flindt var da ogsaa utallige, og forudgaaende Anmeldelse eller Indbydelse var overflødig. En Gang — jeg kan vel have været en 6-7 Aar — fandt jeg saaledes paa, at nu skulde de overraskes ved et Besøg, og uden at melde det hjemme begav jeg mig af Sted. Det var en herlig Sommerdag, Solen skinnede, Fuglene sang, og Sommerfuglene og Guldsmedene dansede i Luften. Jeg var imidlertid ikke kommen længere end til den første Skov, før Dristigheden ved mit Foretagende begyndte at staa mig klar. Vejen var nemlig meget ensom, og saa var der alle disse forunderlige Lyde i Naturen. En Mus raslede i det gamle nedfaldne Løv, et Raadyr sprang opskræmt over Vejen, og en Græshoppe satte pludselig i med at spille ved Vejkanten. Jo længere jeg kom frem, desto uhyggeligere blev jeg ved Situationen, og for at faa det hele overstaaet i en Fart, tog jeg saa det sidste Stykke Vej i Løb. Men hvor stolt var jeg alligevel ikke, da jeg kunde melde til Tanterne, at jeg ganske alene havde foretaget denne Ekspedition.

Ved Besøgene paa Svenstrup holdt vi os naturligvis til Damerne. Min Bedstefader havde sine Forretninger og gav sig ikke meget af med os. Men han kunde alligevel træde til, naar det gjaldt om at opretholde Disciplinen eller afværge en altfor stor Forkælelse fra Tanternes Side. Følgende lille Historie vil vise, hvorledes det kunde gaa til.

Min Bedstefader havde en Gang faaet foræret en Roquefortost, en Delikatesse, som ellers ikke fandtes i Huset, og da vi Drengene nu saa denne mærke-

lige, med Sølvpapir omviklede Genstand paa Bordet, kunde en af os naturligvis ikke lade være at bede Tanterne om at smage den. Men min Bedstefaders »Jeg tror F. . . . plager Knægten, at han vil have Roquefort«, standse brat alle Aspirationer.

Blandt Tanterne Flindt var det især Tante Grethe (Tvl. XLII), som tog sig af os og i sin store Kærlighed til os drev det til en altfor stor Forkælelse. Hun var en gennemhæderlig, fin og rar gammel Jomfru; men hun tog lidt tungt paa alting og blev let nedbøjet, naar noget gik hende imod. Da hun derfor efter Søsteren Inas Død i 1870 overtog Husførelsen paa Svenstrup, fik hun en Del huslige Bekymringer og kunde til Tider plage min Bedstefader med dem.

Frøken Augusta Flindts Stilling paa Svenstrup var nærmest den at være Søstrenes Søster. Hun lød til daglig Navnet Guste og var en godlidende, gammel Pige, men til Tider noget unormal med lystige og melankolske Perioder. Vi Drengene fæstede os naturligvis ved de første, hvor hun uden større Anledning kunde faa smaa Latteranfald, og hvor vi ved visse Trics snart lærte at fremkalde saadanne Eruptioner. Hun var den ældste af Søstrene og havde i sin Ungdom ledsaget sin Fader Generallieutenanten, da han efter Napoleonskrigene drog til Frankrig som Kommandør for Prins Ferdinands Dragoner. Dette Regiment udgjorde nemlig en Del af det danske Troppekorps, som under Prins Frederik af Hessens Kommando var med til foreløbig at besætte det nordøstlige Frankrig. I den Anledning blev der derfor ikke saa sjældent appelleret til hendes Fransk.

Af Ydre lignede de 3 Søstre egentlig ikke hinanden. Tante Grethe var saaledes tynd og mager, Tante Ina og Guste svære, men der var det samme gammeldags Præg over dem, og saa havde de glatkæmmede Haar med Skilning og Sidekrøller og bar hvide Kapper med lange Hagebaand.

Foruden den gode Behandling øvede ogsaa selve det store gamle Sted sin Tiltrækning paa os. Hvor var det ikke morsomt at springe op og ned ad den store indvendige Dobbelttrappe eller løbe om Kap i den lange Gang, som paa 1' Sal gaar igennem hele Husets Længde. Til begge Sider af denne laa Tanternes Værelser og de mange Gæsteværelser, hvert med sit særlige Præg og Navn og udstyrede med forskellige gamle Ting, hvis Mage vi aldrig syntes at have set. Tydeligt erindrer jeg, hvorledes der særlig var eet af disse Værelser, som var Genstand for vor Interesse og Nysgerrighed. Det kaldtes det gule Værelse. Møblerne var betrukket med gul kinesisk Silke og af samme Stof var Gardinerne og Omhænget om den store Dobbeltseng med dens imponerende Lag af Dyner og Edderdunstæppet. Uvist af hvilken Grund blev der aldrig lagt Gæster paa dette Værelse; men vi kom paa en eller anden Maade ind paa den Tanke, at der skulde Kongen bo, naar han kom til Svenstrup, og derfor maatte ingen andre benytte det. Men Kongen kom ikke den

Gang. Det blev først til Virkelighed, da Kong Christian X i Sommeren 1914 beærede Svenstrup med et Besøg og ved den Lejlighed kom til at bo i det samme, men ganske vist helt ændrede Værelse.

En særlig Tiltrækning øvede Fadeburet paa os Drengene. Der stod nemlig ikke alene de store Skabe med Linned, Glas og det gamle saksiske Spisestel, men der fandtes ogsaa Syltetøjet, Kagerne i de store Blikkasser og Krydderiskabet med Rosiner, Svedsker, Chokolade o. s. v., og der blev ikke aflagt mange Besøg paa Svenstrup, hvor det ikke lykkedes os at faa Tante Grethe lokket til en Fadeburstur.

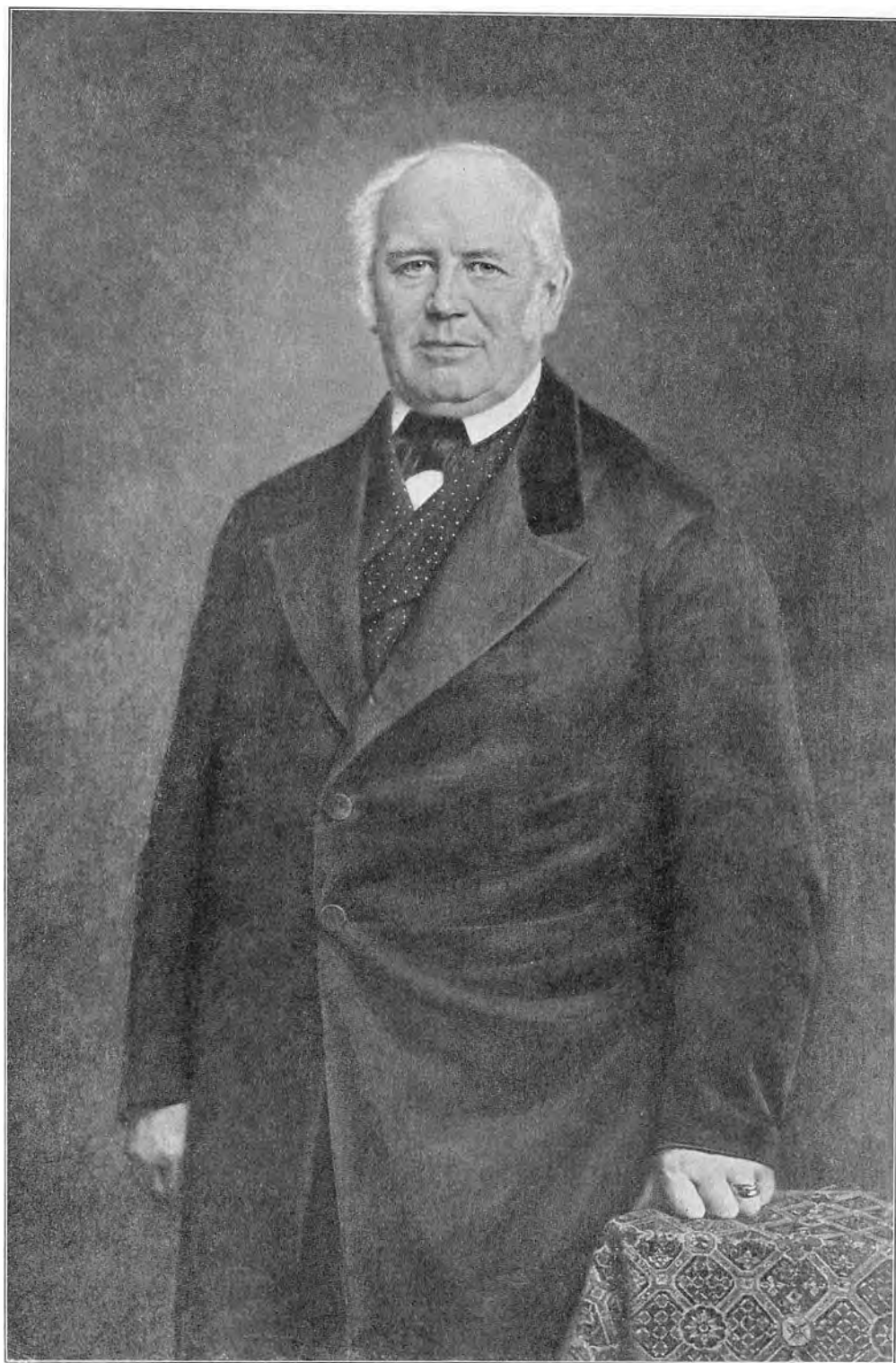
Ogsaa udendørs rummede Svenstrup naturligvis mange Herligheder for os, især Haven med de mange gamle Frugttræer af alle Slags og de klippede Lindehække, som egnede sig saa udmærket til at lege Skjul og Salt og Brød.

Men var Svenstrup saaledes en hel Del af et Paradis for os Smaadrenge, blev det næsten overgaaet af Vingaardsstræde 1 (Tvl. XLIII), hvor min Bedstefader om Vinteren havde sin Lejlighed i Kjøbenhavn, og hvor vi hvert Aar fik Lov til at komme ind et Par Gange.

Fra Hjørnevinduet var der en højst underholdende Udsigt over Kongens Nytorv, og vi vidste ikke noget bedre end at staa i dette Vindue og se paa, hvad der foregik paa Torvet. Ligeoverfor laa jo det gamle Kgl. Theater, og til den Mystik, der i vore Tanker knyttede sig til den store Bygning, kom yderligere Spændingen ved at se de store Dekorationer fra Magasinet paa den anden Side Gaden blive baaret over i Theatret. Og saa Dagen, da vi første Gang fik Lov til at komme indenfor og saa »Jeppe paa Bjerget« med Phister i Hovedrollen! Ja, det var Oplevelser, der nok kunde sætte vore Barnesind i stærk Svingning.

Den 26' Marts var det min Bedstefaders Fødselsdag, og fra vor tidligste Barndom var det en Regel, at vi den Dag skulde til Kjøbenhavn. Hele Slægten samledes da til Middag i Vingaardsstræde 1, og for eneste Gang Aaret rundt serveredes der Østers og Champagne. For at værdsætte slige Familie-fester skal man dog være noget til Aars, og mine mange smukke Minder om den 26' Marts med dens kærlige Hyldest af Slægtens Ældste, daterer sig da ogsaa fra en Tid, hvor han forlængst var flyttet fra den morsomme Hjørnelejlighed i Vingaardsstræde 1.

Paa Svenstrup var der hver Sommer og Efteraar en hel Del Damegæster i Regelen for længere Tid. Der var først og fremmest min Bedstefaders Svigermoder, Etatsraadinde Zeuthen, født Bartholin, en overmaade elskværdig og klog gammel Dame, der altid blev behandlet med særlig égard. Der var endvidere hendes Datter Kammerherreinde Lasson, Enke efter Oberst Lasson, som faldt ved Dybbøl den 18' April, og hendes to unge Døtre, Fru Fenwich, født

GEHEJMEKONFERENSRAAD, KAMMERHERRE, KAPTAJN JOACHIM BRUUN NEERGAARD

Louise Bruun Neergaard,
f. Stemann

Baronesse Louise Wedell-Wedellsborg,
f. Bruun Neergaard

Baron Gustav Wedell-Wedellsborg
med Sønnerne Ludvig og Joachim

Frøken Grethe Flindt

Flindt, Fru Claudine Neergaard, født Skeel, Enke efter Laurentius Neergaards eneste Søn Lieutenant Henri Neergaard til Oxholm, Frøken Lucie Skibsted, Fru Stemann, født Olrik og adskillige andre Damer, hvis Navne jeg ikke her skal opregne. Af Herregæster for længere Ophold var der, bortset fra Juletiden, kun faa. Fra min Barndomstid erindrer jeg dog Regeringsraad Jørgensen, en noget affekteret og friseret Mand, der havde været Embedsmand i dansk Ostindien, min Bedstefaders Fætter Grev Magnus Moltke og Johan Stemann til Store Restrup.

Som det vil ses, var Damerne i stort Flertal paa Svenstrup, og det passede sikkert min Bedstefader. Han holdt meget af at se Mennesker om sig, men ønskede alligevel uden selskabelige Forpligtelser at kunne trække sig tilbage til »Hulen« – saaledes kaldte vi hans i en Sidefløj beliggende Kontor – for at arbejde eller til Hest at inspicere Godset. Lige til han blev 80 Aar fortsatte han sine Rideture, næsten altid i Skridt. Da han vejede godt til, var hans Rideheste af svær Type, og de blev altid øvet op til at præstere en Skridtgang, som det næsten var umuligt for andre Ryttere at følge – jeg har selv prøvet det adskillige Gange. Paa disse Rideture var min Bedstefader, naar Sommeren undtages, altid klædt meget varmt paa og bar blandt andet et stort uldent Tørklæde, der var viklet flere Gange om Halsen, og som, naar det var særlig koldt, blev trukket helt op over Munden.

Til daglig hengled Livet paa Svenstrup saa stille og roligt, som man nutil dags næppe kan forestille sig. Alle Forhold var jo ogsaa ganske anderledes stabile end i vore Dage, og paa faa Punkter kendetegnedes det vel mere end derved, at man altid mødte de samme Ansigter. Min Bedstefader stod støt og uforandret ved Roret i et halvt Hundrede Aar, Gæsterne var desamme, Tjenestefolkene ligesaa, og i Godsets Befolkning var Forskydningerne ogsaa meget faa. Og man kendte ikke noget til det Højtryk i Arbejdet, som i vore Dage vil møde en overalt paa Landet, hvor man søger at præstere det bedste, men hvor Freden og Idyllen rigtignok samtidig forsvinder.

Til de daglige Glæder paa Svenstrup hørte Spadsereturene i Lystskoven »Enghaven«, hvor min Bedstefader havde ladet anlægge en hel Del Gange. Frøkerne Ina og Grethe Flindt, samt flere af de andre Damer var store Fodgængere, og hvordan saa Vejret var, travede de med optrukne Kjoler rundt i Skoven og meldte ved Hjemkomsten med Stolthed, at i Dag havde de gaaet den »store Tur« (ca. $\frac{1}{2}$ Mil) saa 1, saa 2 Gange.

Hver Eftermiddag Kl. 2 blev der drukket Kaffe. En hvid Dug blev bredt over det store Mahognibord, og ind kom Tjeneren med den blanke Messingsamovar, Kaffekanden med Pose, Fyrfadet og Daasen med den friskt brændte Kaffe – Duften kan den Dag i Dag stige mig op i Næsen.

Til Kaffen var der altid »aabent Hus«, og Konversationen mellem Damerne

og de besøgende kunde ofte gaa ligesaa livligt som nu om Stunder blandt Folk, som har indtaget en bedre Middag. Samtalens Genstand var som Regel Personalia og Æstetik, og da flere af Damerne var vittige og gode Hoveder, kunde der ofte falde morsomme og træffende Bemærkninger.

Middagen Kl. 5 bestod af 3 Retter veltillavet dagligdags Mad. Min Bedstefader yndede svære og fede Retter, og Svinerygsuppe, Kaal og gule Ærter hørte til det bedste, man kunde byde ham. Til de hyppige Retter hørte naturligtvis ogsaa forskelligt Slags Vildt. Særlig erindrer jeg, naar der blev serveret Kramsfugle. Jeg tror nemlig aldrig, at jeg har set saa mange Fugle paa eet Fad som der, og saa var de meget fedt tilberedte.

Efter Middag blev der om Sommeren i Regelen kørt Tur. I Landauer og omgivet af sine beundrende Damer kørte min Bedstefader, ikke ganske ulig en Pascha, rundt paa Godset og udpegede, hvad der var af smukt og interessant i Mark og Skov. Ofte var min Broder Ludvig og jeg med paa Bukken, og jeg har tidt været Vidne til, hvorledes min Bedstefader netop paa disse Ture kunde udfolde al sin elskværdige Humor.

Bortset fra Sommertiden fik min Bedstefader sig om Aftenen et Parti Whist. Pladserne ved hans Spillebord var meget eftertragtede, og var der ikke ældre Herrer nok til at besætte dem, opstod der en livlig Bevægelse mellem Damerne med en ædel indbyrdes Given Afkald paa Fornøjelsen og Æren ved at spille med Kammerherren. Min Bedstefader spillede nu ogsaa paa en egen morsom og lun Maade. Jeg kan endnu se, hvorledes han kunde gotte sig, naar han, efter et Renoncespil, med Trumf stak et Es eller en Konge, og jeg kan endnu høre, hvor Tante Grethe Flindt kunde klage sig, naar Kupet gik ud over hende.

Prisen var om Søndagen 1 Skilling og Hverdage $\frac{1}{2}$ Skilling Pointet, og videre fin var Whisten ikke. Renoncespillet var i høj Kurs, og ligeledes blev der holdt svært paa Trumferne. Den tidligere omtalte Grev Magnus Moltke har jeg set med triumferende Mine i 11' Omgang lægge de 3 højeste Trumfer paa Bordet. Naa, han var nu vist ogsaa den ringeste af de høje Spillere! Men bebrejdede man ham hans uheldige Dispositioner, fik man kun Svaret: »Jeg har ikke set min Makkers Kort.«

Bortset fra Vinteren, hvor min Bedstefader boede i Kjøbenhavn, var der om Søndagen afvekslende Middagsselskab paa Svenstrup og det en Mil derfra beliggende Skjoldenæsholm, hvor min Bedstefaders yngste Broder, Jægermester, senere Kammerherre Theodor Neergaard (Tvl. XLIII) residerede.

Han var ligesom min Bedstefader en konservativ gammel Herre; men unægtelig af en mindre vid Horizont. Udover sin Virksomhed i Ringsted Sparekasse, hvor han igennem mange Aar trofast mødte hver Onsdag for at modtage Indbetalinger, havde han ingen offentlige Hverv, og langt udover Gaard og Gods

gik hans Liv i det hele taget ikke. Han var en overmaade rar og venlig Mand, som ikke vidste, hvor godt han vilde gøre det for sine til Tider ret talrige Gæster. Til sin høje Alderdom modtog han altid personlig sine Middagsgæster ved Indgangsdøren og hjalp dem om Aftenen igen til Vogns. Af Ydre lignede de to Brødre hinanden en hel Del, ikke saa meget af Ansigt som af Helhedsindtryk, hvortil i høj Grad bidrog, at de bar samme gammeldags Klædedragt. Deres indbyrdes Forhold var altid det bedste og hjerteligste, og de stod trofast ved hinandens Side omtrent til det sidste. Kammerherren paa Skjoldenæsholm døde i 1891, min Bedstefader som tidligere nævnt i 1893.

Hver Søndag Aar ud og Aar ind undtagen om Vinteren kunde man altsaa paa Vejen mellem Svenstrup og Skjoldenæsholm Kl. 4-5 om Eftermiddagen iagttage 1 à 2 Herskabskøretøjer bevæge sig i den ene eller den anden Retning. Svenstrup-Hestene var altid røde, de fra Skjoldenæsholm sorte. Baade Vognene, ret tunge Landauere, og Hestene var mere solide end fine, ganske vist hed det sig i min Barndom, at »de Røde« var af Løvenborg-Race; men det ædle Blod i dem blev med Tiden tyndere og tyndere, og til sidst tror jeg nok, at de ikke var helt fri for et Stænk Jydeblod.

Paa den forreste Svenstrupvogn tronedes paa Bukken 1ste Kusk Hans Frederiksen. Han var gammel Lansener, havde været paa Svenstrup i mangfoldige Aar og vedblev at gøre Tjeneste der, til han var over 80 Aar. Han kørte udmærket og styrede ved festlige Lejligheder det noget tunge røde Firspand med stor Aplomb.

Gammel som han blev i Tjenesten, var han naturligvis ikke fri for at tage sig adskillige Friheder. Fra gammel Tid, havde han saaledes Ret til selv at smøre sit Smørrebrød i Spisekammeret, og der var ligeledes en Slags Hævd paa, at han derfra medførte just andet end Paalæget. En Gang gik det dog over Grænsen, idet han medførte en Svinesteg. Medens man ellers ikke ulejlige min Bedstefader med Husholdnings- og Folkebesværligheder, blev dette Overgreb dog meldt ham med Ordene: »Det er dog for galt, i Dag er Hans Frederiksen gaaet med en Svinesteg«. Men min Bedstefader, der ikke vilde have Vrøvl, svarede fuld af Humor: »Jamen, han kan da F pine mig ikke tage alt, hvad jeg har«.

Til de faste Deltagere i disse Søndagsmiddage hørte ogsaa min Fader og Stedmoder — han var i 1868 bleven gift 2den Gang med Thalia Scheel (Tvl. XLIV) — og senere min Bedstefaders yngste Søn Vilhelm Neergaard og Hustru født Bardenfleth, som boede paa Avlsgaarden Stubberup under Svenstrup Gods. Lejlighedsvis deltog ogsaa andre af Egnens Folk i disse Middage. I min Barndom begyndte de altid Kl. 5, senere rykkedes Tiden frem til 5½ og 6. Menuen var ikke overdaadig og bød i Regelen paa 4 Retter Mad, ofte ud af Naturens store Bog — som det en Gang lidt spidst blev bemærket —

Vildt, Fisk fra de stedlige Søer, Frugt o. s. v. og dertil Rødvin og Portvin eller Sherry. Paa Skjoldenæsholm blev der et Par Gange om Aaret som Specialitet serveret Fedekalvesteg. De derværende Forpagtere skulde nemlig i aarlig Afgift blandt andet levere en Fedekalv til Herskabshusholdningen, og da de vidste, at der blev lagt nøje Mærke til Kvaliteten, var der altid Konkurrence om at komme ind som No. 1. Uden at jeg tør indestaa for Sandheden, blev det almindeligt fortalt, at den gamle Kammerherre med stor Taalmodighed fandt sig i, at Forpagterne i de trange Landbrugsaar i Firserne resterede med deres Afgifter, men var den aarlige Fedekalv daarlig, blev han gnaven.

Placeringen ved Middagsbordet var ganske ejendommelig, idet de to gamle Brødre altid sad ved Enden af dette med en Dame, paa Skjoldenæsholm altid Værtinden, imellem sig. Naar Middagen saa var spist, og Kaffen drukket, gik man om Sommeren i meget langsom Marsch en Tur i Have og Skov. Her paa Svenstrup spadserede man i min Barndom til Højen i Dyrehaven; senere da min Bedstefader blev ældre og daarlig til Bens, indskrænkede man Turen til Haven og endte i Regelen ved Bænkene paa Højen med Flagstangen, hvorfra man har den nydeligste Udsigt over et ægte sjællandsk Landskab med frugtbare Marker, Kirker, Landsbyer og Gaarde helt over ad Vallø-Kanten til, og hvor man ved Solnedgang nød Klangene af de skønne Borup Kirkeklokker.

Var Vejret ikke til en Spadseretur, gik Herrerne op paa Billardstuen for at ryge. Min Bedstefader røg ikke Tobak og leverede først paa sine meget gamle Dage Cigaren til Gæsterne. Anderledes paa Skjoldenæsholm, hvor Husherren med velvillig Gæstfrihed selv udleverede hver enkelt Cigar og gav Ild med det mindst mulige Antal Tændstikker.

I min Barndom var der paa de to Steder ikke jævaldrende Drengene, og min Broder Ludvig og jeg fulgtes derfor almindeligvis med de voksne Herrer. Oppe paa Billardstuen kunde vi ganske vist ofte faa et Parti Caroline, men lige saa ofte hørte vi efter de Voksnes Samtale. Min Bedstefader slog sig i Regelen ned i Sofaen, og de andre tog Plads rundt om, og saa gik det løs med Godssager, Landvæsen, Skovbrug, Sogneraad, Politik, Udenlandsrejser o. s. v. For Æstetiken var der ingen Plads, den dreves derimod meget i Damernes Kreds, der havde flere Repræsentanter, som følte sig knyttet til »Intelligenspartiet«, det min Bedstefader som Godsejer og gammel Helstatsmand just ikke yndede. Ogsaa af den Grund blandede han sig sjældent i slige Diskurser paa anden Maade end ved nogle smaa vel rettede Spydigheder. Men disse kunde saa til Gengæld gøre betydelig Ravage. Paa Billardstuen kom man naturligvis ogsaa ofte ind paa svundne Tider, og her var det selvfølgelig de to gamle Brødre, som førte an.

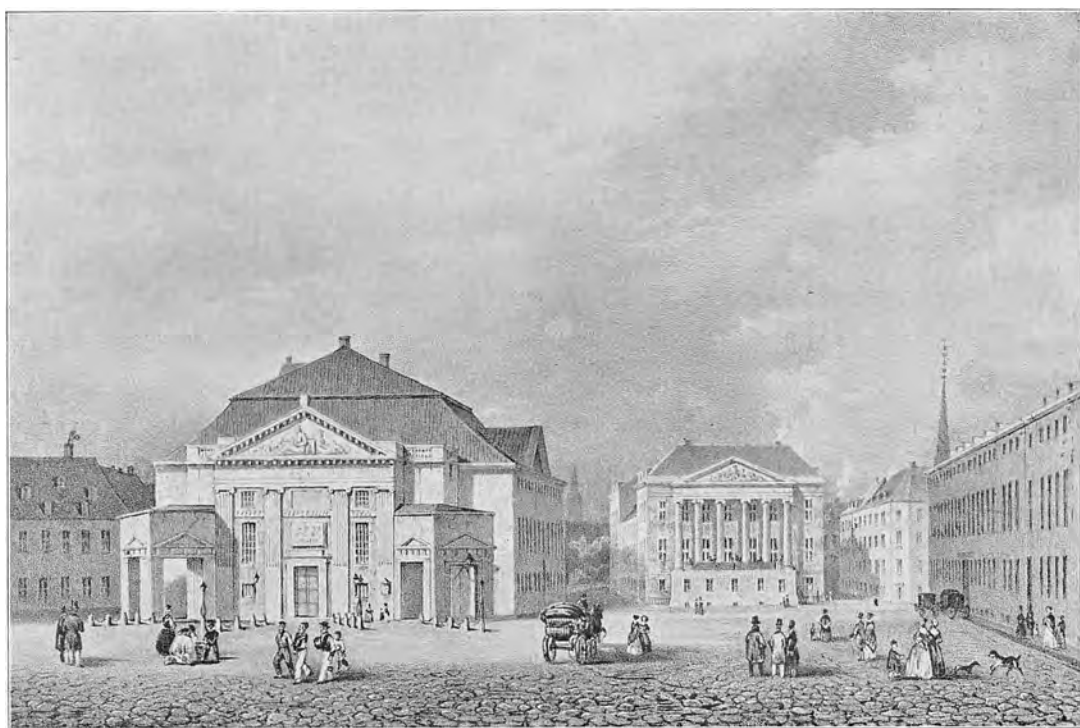
Den Person af den ældre Slægt som jeg oftest har hørt dem omtale var

Claudine Bruun Neergaard, f. Skeel

Kammerherre Theodor Bruun Neergaard

Kongens Nytorv, i Hjørnet til højre Vingårdsstræde 1

Baron Gustav Wedell-Wedellsborg

Baronesse Thalia Wedell-Wedellsborg, f. Scheel

Overdrevsgaarden set fra Haven

Etatsraadinde Anne Marie Neergaard, født Møller, gift med deres Farfader, Etatsraad Jens Bruun Neergaard til Svenstrup.

Efter hans Død i 1788 styrede hun med stor Dygtighed og kraftig Haand Gaard og Gods til sin Død i 1802, og hun var nok ogsaa i Mandens Levetid den af de to, der havde mest at sige. Hun var en Datter af den rige Brygger Jens Andresen Møller paa Nørregade og bragte vistnok mange Penge til Svenstrup. En Del af dem stikker antagelig i den af Ægtefællerne paa Svenstrup opførte Hovedbygning, som efter sin Størrelse og Soliditet med svære Mure og hvælvede Kældere maa have været et kostbart Byggeforetagende.

At Fru Anne Marie har været en stærk Personlighed viser ogsaa hendes af Jens Juel malede Portræt med det sikre Blik og det bestemte Drag om Munden. Paa et paa Svenstrup bevaret lille Billede i Vandfarve fra 1798-99, hvorpaa man ser Etatsraadinden med Selskab i Svenstrup Have, faar man tillige Indtryk af en i Henseende til Korpus meget dominerende Dame. At hun er No. 1 i Selskabet, kan man ikke tvivle om, og Kjolen strutter derhos saa solidt om hende, at der kunde være nogen Formodning om, at det er den samme, som efter min Bedstefaders Udsagn er brugt til at beklæde et Rokomøblement, som endnu findes her – herligt, meget svært Silketøj. De to gamle Brødre benævnte altid deres Bedstemoder, som iøvrigt var død inden deres Fødsel, »Etatsraadinden«, og talte stedse med største Respekt om hendes Dygtighed og Husholderiskhed.

Om deres Forældre, Kammerherre Major Johan Andreas Bruun Neergaard og hans Hustru Elisabeth Hendrine, født Cramer, talte de to gamle Brødre derimod sjældnere. Dog mindes jeg flere Gange at have hørt dem berømme deres Moders store Dygtighed som Husmoder. Majoren, som han altid kaldtes, havde i 1795 faaet Skjoldenæsholm overdraget af sin Moder, der atter havde købt dette Gods af Grevinde Danneskiold-Laurvig, født Ahlefeldt, og han vedblev at bo der, efter at han i 1803 ved Køb af sine Brødre var kommen i Besiddelse af Svenstrup. Kun om Foraaret paa Hjemturen fra København, hvor han om Vinteren boede i sin Gaard ved Frederiksholms Kanal, opholdt han sig nogle Uger paa Svenstrup. Han blev altid omtalt som en meget hjælpsom og godhjertet Mand, men med Tilbøjelighed til at kunne blive hidsig.

En Historie, som min Bedstefader ikke sjældent kom ind paa, og som altid bragte os Drengene til at lytte efter, var Beretningen om, hvorledes Godsets Bønder i 1849 var mødt op paa Svenstrup for at forlange nogle der boende tyske Mergelgravere og vel nok specielt den holstenske Forvalter Steen jaget bort. Da jeg ikke helt har turdet stole paa min Hukommelse, og da Historien har mere end almindelig Interesse, har jeg eftergaaet de i Sagen afholdte Politiforhør, der omfatter mellem 40 og 50 Personer. Herefter er Affairen omtrent forløbet som følger:

Uden at det har kunnet oplyses, hvorledes Bevægelsen er opstaaet, og af hvem den er bleven ledet, udgik der Søndagen d. 20' Maj 1849 i de fleste af de til Svenstrup Gods hørende Landsbyer Opfordring til at mødes i Plantagen ved Ebbeskov Kl. 3 Eftermiddag for i samlet Tog at drage til Svenstrup for at faa Tyskerne jaget bort. I Hejnede By skete Opbudet paa særlig Maade, idet en 8-10 unge Karle gik ind til Oldermænden og forlangte, at han skulde tude paa Gaden, hvad han da ogsaa gjorde efter nogen Tøven. Men efter at have hængt Hornet ind, forføjede han sig straks ud i Marken aabenbart for at dække sig for videre Tiltale. Fra Stubberup By udgik 3 Mænd for at agitere for Tilslutning til Sagen i Vigersted Sogn, og fra Kimmerslev, Borup og Lammestrup Byer strømmede Folk noget senere til det aftalte Mødested, idet man undervejs afsøgte forskellige Huse og lovede dem Prygl, der ikke vilde være med. Kl. 3-4 om Eftermiddagen var der da samlet ca. 100 Mand i Ebbeskov, og efter nogen Raadslagning tog Flokken, forsynet med »Støttekjeppe«, som det hedder i Forhørene, Vejen ad Svenstrup til. Kommen i Nærheden af Gaarden gjordes der Holdt for at vælge Anførere, og blev hertil udset 4 Mænd, hvoriblandt 2 Husmænd fra Stubberup. I det hele synes de Stubberup Mænd at have været særlig ivrige, og en vis derboende Væver kunde nok synes at have været Hovedmanden, ihvorvel han under Forhørene dækkede sig godt. Ankomsten til Svenstrup mødte Flokken i Ladegaarden min Bedstefader, der forud var bleven underrettet om dens Komme, samt Godsfuldmægtig Schrøder. Ordførerne traadte nu frem og anmodede om, at Tyskerne maatte blive fjernede, idet Mængden bag ved dem stadig raabte Hurra og brølte, at hvis Kammerherren ikke gjorde det, vilde de selv gøre det, at Tyskerne skulde slaas ihjel, at det ikke blev godt før man fik sat en Lunte til og svedet Tyskerne ud o. s. v. Min Bedstefader nægtede imidlertid at afskedige Tyskerne, og under den Sammenstimlen af Mennesker, der fandt Sted omkring ham, blev en Mand puffet over paa ham, hvad der bevirkede, at han stødte den nærmest staaende fra sig og derefter gik ind paa sit Kontor for et Øjeblik efter at vende tilbage bevæbnet med en Doublet og en Sabel. Imidlertid var Mængden delvis trængt indenfor Porten paa det Stakit, som adskilte Ladegaarden fra Hovedbygningen, og vedblev under Hurraraab og Støj at forlange Tyskerne jaget bort og raabte »ut med Tyskerne, vær blot ikke bange, Kammerherren kan da ikke skyde os alle«. Efter længere Tids Parlamenteren, kom der mere Ro over Forsamlingen, og sluttelig forføjede den sig bort under Hurraraab og med Trusel om at komme igen den 1' Juni i endnu større Tal, for at jage Tyskerne bort, hvis Kammerherren ikke havde sørget derfor. Paa Vejen bort blev der banket paa Døren til det Rum, hvor de tyske Mergelgravere boede, og en beruset Røgter skal have raabt »Kom herut i tyske Hunde, saa skal vi vende jeres Tarme eller faa jeres Indvolde

at se«. Hvad der ikke staar i Forhørene, men som min Bedstefader ikke undlod at tilføje, var, at den holstenske Forvalter, der troede, at det gjaldt hans Liv, havde lukket sig inde paa sit Værelse, bevæbnet med to Jagtbøsser, ladede med Rævehagl og sikkert vilde have givet eventuelle Angribere en haard Modtagelse.

I Dommens Præmisser hedder det, at de indstævnte antagelig har handlet af misforstaaet Patriotisme. Men dette har dog næppe været den eneste Grund til Aktionen. Denne maa vist tillige søges i Had til den holstenske Forvalter, som skal have behandlet Folkene paa Svenstrup strengt, og som derhos havde lovet et Par af Deltagerne i Toget Prygl, uden at det dog var kommen til Udførelse. Derimod er det ikke rigtigt, som angivet af C. Th. Zahle i »Husmandsbogen«, at Toget skyldtes Misfornøjelse med Husmandshoveriet og Forlangendet om dets Ophævelse; thi dette Hoveri var paa Svenstrup allerede bleven afløst i 1848 og ophørte til Paaske 1849, altsaa forinden Toget til Svenstrup fandt Sted. Det af nævnte Forfatter sammesteds som samtidigt omtalte Tog til Skjoldenæsholm, der direkte angik Husmands-Hoveriets Ophævelse, fandt da ogsaa Sted i Foraaret 1848. I Forhørene fremkom heller ikke et eneste af de afhørte Vidner med Forklaringer, som kunde tyde paa, at Spørgsmaalet om Husmandshoveriet har spillet med ind.

Sagen endte med, at en 7-8 Deltagere samt Oldermændene, som havde tudet i Byhornet, blev idømt Mulkter paa 4-10 Rdl.

Undertiden blev der ogsaa fortalt Historier fra Hoveriets Dage. Min Bedstefader fremhævede altid, at der fra Godsejernes Side ikke var Grund til at klage over Hoveriets Afskaffelse. Arbejdet blev daarligt udført, der spildtes megen Tid, og der var mangehaande Fortrædeligheder. Men det kunde dog ikke lade være at lyse op i hans Ansigt, naar han talte om, hvor hurtigt de talrige Hovspand havde faaet ryddet Møddingerne paa Svenstrup. Enhver Nutids Landmand vilde vel ogsaa spidse sin Næse efter at raade over saa stor en Kraft til at besørge Arbejdet med Gødningens Udbringelse.

Et yndet Thema var ogsaa Fæstevæsenet, og Spørgsmaalet om Godsers passende Arrondering. Den og den Godsejer havde bortsolgt Fæstegodset saa nær Hovedgaarden, at der laa Ejendomsjord lige udenfor Havegården, den og den havde derimod sørget for ved passende Arrondering at bevare et smukt samlet Komplex. Selv begik de to gamle Herrer ingen Bommerter i saa Henseende.

Under slige Historier og Diskurser nærmede Øjeblikket sig, da Cigaren var røget ud, og man gik saa nedenunder for i Dagligstuen at tage fat paa Whisten. Kl. ca. 9 blev der budt The omkring, og ved 10-10½ Tiden drog hver til sit.

Saaledes levedes altsaa Livet i denne Kreds i mine Barndoms og første Ungdoms Aar. Men da Tante Grethe Flindt i Slutningen af Halvfjerdserne ved et Fald paa Gaden kom til Skade med Hoften, og den tidligere nævnte Fru Claudine Neergaard, født Skeel (Tvl. XLIII), derefter overtog Stillingen som Husfrue paa Svenstrup, kom der ligesom en Renaissance over det gamle Hjem.

Hun var en helt igennem udmærket Personlighed, aandsdannet, livlig og fornøjelig og i Besiddelse af megen praktisk Dygtighed, alt forenet med en stor Kærlighed til og Forstaaelse af min gamle Bedstefader. Han fik da ogsaa sjældent lyse Alderdomskaar, og hans Hjem blev endnu mere end før Centrum for hele Slægten. Det var en anden og yngre Generation, som med hende kom til at gøre sig gældende i dette Hjem, gav det nyt Liv og førte det saaledes fremad, at vi, der efterhaanden var kommen op i Ungdomsaarene, kun følte det gamle, der vedblev at hvile over det, som en yderligere Charme.

INVENTAR

OM INVENTARET PAA SVENSTRUP

AF

OTTO ANDRUP

DEN Charme, som hviler over en gammel Herregård, beror ikke blot paa de af Tiden prægede Mure, paa de talrige Spor af Forfædres Liv, som aabenbarer sig rundt om Bygninger og Hegn eller i de Have- og Parkanlæg, som Generation efter Generation har fremelsket. For den, som gaar med Øjnene aabne, tegner de henfarne Slægtled tydeligst Billedet af deres Livsvilkaar og Kultur gennem de Rester af Gaardens tidligere indre Udsmykning som, ofte ganske vist kun splittet og rudimentært, dog stadig møder den besøgendes Blik i Stuer og paa Gange, disse Malerier eller Møbler, som alle engang, hver til sin Tid, har været hjembragte fra Byen eller Hovedstaden som Virkeliggørelse af et Ønske, som Hjælp for et Savn. Saadan set bliver et Skab og en Sofa da ikke blot et mer eller mindre fortræffeligt Eksempel paa, hvad Datidens Haandværk kunde frembringe, men selve deres Tilstedeværelse yder sit Bidrag til at forstaa, hvorledes deres første Ejere tænkte og følte.

Svenstrup har haft den lykkelige Skæbne i over halvandet Hundrede Aar at gaa fra Haand til Haand indenfor samme velsituerede Slægt. Ingensinde i denne Periode er Gaarden bleven berøvet hele sit Udstyr, som det saa ofte er sket, hvor fremmede Slægtgrene har overtaget Besiddelsen, eller hvor giftefærdige Døtre har medtaget som Brudeskænk Husets Pragtstykker, og da specielle Forhold, som Erhvervelsen af Skjoldenæsholm, hvorefter Svenstrup en Tid stod ubeboet, saa vel som de følgende Slægtleds Konservatisme, i Hovedsagen begrænser Erhvervelsen af Gaardens Udstyr til ganske bestemte Perioder, faar dette en langt mere ensartet Karakter, end man ellers finder. Da endelig Svenstrup Arkiv er ret velbevaret og let tilgængeligt, er det nu muligt med fuld Tydelighed at kunne henhøre enkelte af Tingene til bestemte Kunsthåndværkere fra det 18' Aarhundredes København, dette i Kunstindustriens Historie ganske uudforskede Rige.

Og endnu et Gode byder Svenstrup Forskeren. Den Slægt, som indrettede sig Svenstrup, var ikke en kræsen og forvænt Familie, hvem hundrede hjælpende Hænder rejste et Aladdinslot. Oprunden fra bred, borgerlig Basis besad dens første Besiddere Forstaaelsen og Glæden ved de enkelte Erhvervelser; langsomt samledes gennem Aarene det første Udstyr, og det var præget af Ejernes Niveau, svært og tungt, solidt og gediegent.

Da Krigsraad Neergaard 1751 købte Svenstrup af Grev Oertzen, var det en ret beskeden Bygning, som stod paa Grunden. Af Udstyret fra Grevinde Svanes Tid synes kun svage Rester at være ladet tilbage efter Skilsmisens Storme, og man kunde være fristet til at tro, at Hovedbygningen før Salget var bleven fuldstændig ryddet, saafremt der ikke for kort Tid siden paa Rønnebæksholm, havde hængt et Portrait af en Oertzen; det synes kun at kunne være naaet derned fra Svenstrup — hvorledes skal siden omtales — og er derfor et Bevis paa, at Greven ved Salget i hvert Fald lod noget Udstyr blive tilbage.

Men hvad man nu ser paa Svenstrup af Genstande, ældre end 1750, er ikke meget, og de upræcist affattede gamle Inventarfortegnelser giver kun saa sparsomme Oplysninger, at man end ikke med Bestemthed tør paastaa, at disse Genstande har været paa Gaarden i Aarhundreder. Betydeligst og værdifuldest er det store Gobelintæppe (Tvl. XLV), hvori der indenfor en rigt slynget Barokbort med Blomster i den Smag, den flamsk-hollandske Kultur yndede, ses en Fremstilling af Maaltidet i Emaus, omgivet af en tung Blomsterkrans og med Hjørnerne fyldte med svære Overflødhedshorn med Frugter. Stykker af denne Type maa dateres til Tiden omkring Midten af 1600 Tallet, og selv om de langt fra er almindelige, træffer man dog paa dem i Nordtyskland, Danmark og Sverige. Paa Frederiksborg findes et noget lignende Tæppe; det stammer fra Iselingen. Man ved ikke, hvorfra disse fortræffelige Tekstiler skriver sig; Bondekultur er det i hvert Fald ikke; man har gættet paa Hamborg som deres Fabrikationssted og ligeledes anset dem for svenske Arbejder; for saa vidt er der da heller ingen Grund til at benægte, at de kan være udførte her i Landet; sandsynligst er det dog vel at lade dem være flamske Eksportvarer.

I Spisestuen findes et stort poleret Skabsmøbel af Valnødtræ, paa høje Ben, sikkert hollandsk Arbejde fra Begyndelsen af 1700 Tallet; dets store Flader er indlagte i sindrige geometriske Mønstre efter Rodtræets hvirvlende Spil. — Et enkelt gammelt Siddemøbel er ogsaa bevaret, en Barok-Armstol med vidtfavnende Læner, der ender i Spiraler; Topstykket er udskaaret med Akanthus og Spiralkrumninger, og Tværstykket mellem Forbenene er behandlet paa samme Vis. Ryg og Sæde har Rørpletning; Ryggen flankeres af fint drejede, frie Søjler. Forbenene, med deres kraftigt tunge Volutsving og Løvefødder, daterer Stolen til Christian V's Tid. Herhjemme kan man stund-

om træffe Møbler af denne Type; Frederiksborg og Orebygaard ejer Stole, naturligvis ikke med samme Detailler, men af samme Bygning; ogsaa Nordiska Museet i Stockholm har dem repræsenterede. Fælles for alle er det, at de er signerede under Sargen eller langs Ryggen med indpressede Bogstaver; her med et S. P. Man har gættet paa hjemlig Industri, men en af Stolene paa Frederiksborg har som Topsmykke en Udkæring med de tre Struds-fjer, som er Prinsen af Wales' Mærke, et Symbol, som næppe har haft Kurs udenfor England og Nederlandene.

Medens de nævnte Ting har størst Interesse, fordi de er gode og interessante Eksempler paa Fortids Kunstfærdighed, huser Svenstrup en gammel Genstand, hvis Betydningsfuldhed hovedsagelig beror paa dens Historie. Det er et lille Sølvskrin (Tvl. XLVII), kun 9 cm langt, egentlig kun en Nipsgenstand, paa alle Sider graveret med Barokslyngværk og galante Scener fra Tiden omkring 1650; underneden er indskaaret: Corfitz Ulefeldt, og derunder har man forgæves søgt at udslette en Indskrift: Elias Hunonides V(triusque juris) D(octor) . . . Langwier samt den pessimistiske Sentens: *Conjugium academia vitæ*. Jeg kan ikke tro andet, end at hin Elias Hunos Søn (fra Langewiesen ved Aachen?) i sin Tid har ridset sit Navn derpaa, vel fordi det skulde være en Mindegave til et Bryllup, hvad Sentensen antyder. Modtageren har solgt Skrinet videre, og den gamle Indskrift er søgt skjult under nogle graverede Baand, hvorefter Corfitz Ulfeld har erhvervet det, for atter at give det bort, efter at han ved Indgravning af sit Navn har sikret sig, at Gaven ikke blev upaaagtet.

Endnu en Sølvgenstand fra Renaissancens Aarhundrede findes paa Svenstrup. Dens seneste Historie er kendt; først den nuværende Besidder har erhvervet den til Stedet, efter at den i omtrent 100 Aar har været i hans Slægts Eje. Det er en gammel Sølvpokal (Tvl. XLVI), med Ananas-dreven Cuppa og Skaft som en Træstamme, hvorpaa en Tømmermand er i Færd med at afhugge en Gren. Foden er højt hvælvet og indprikket med et enkelt Planteornament. Desværre mangler Laaget. – Ogsaa til dette Stykke er der knyttet en Tradition; det skal have været eet af 12 ens Bægre, hvormed Frederik III belønnede Bornholmerne, da de atter overdrog ham deres befriede Ø. Imidlertid er dette beviselig urigtigt. Pokalen er stemplet med Nürnbergs Mærke og er udført af Mesteren *Hans auf der Burg*, som særlig synes at have arbejdet for Eksport til Danmark og Rusland. Men da han blev Mester 1598, kan han ikke have udført 12 Bægre til nævnte Lejlighed, og selv en Konge havde næppe 12 ens Bægre paa Lager i de Tider.

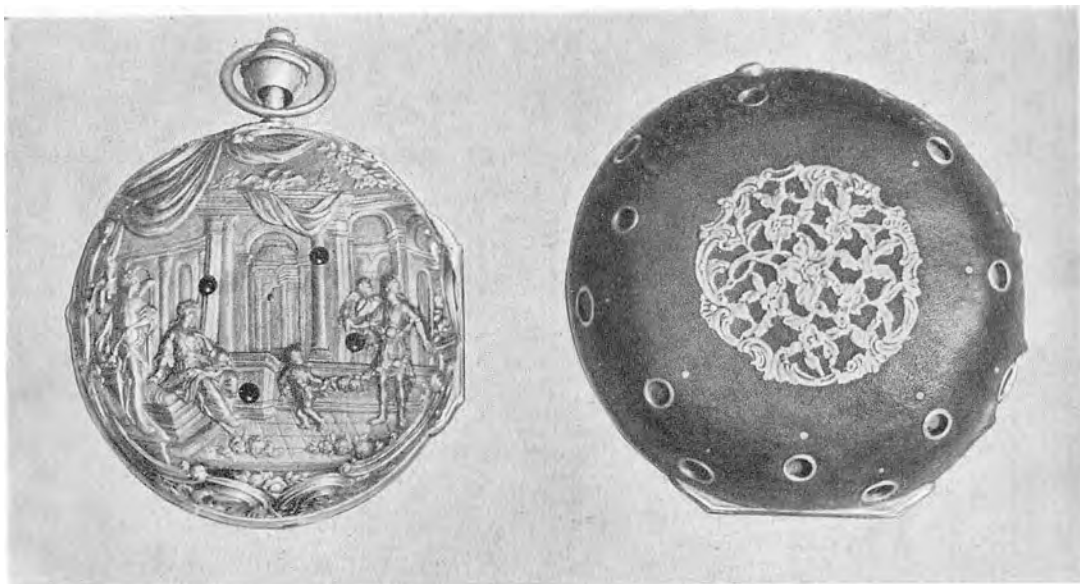
De hidtil nævnte Ting bidrager dog kun i ringe Grad til det umiskendelige Særpræg, som er over Svenstrup. Det er Neergaarderne, som har skabt Svenstrup, saaledes som det nu viser sig. Det var i Aaret 1751, at Krigsraad Neer-

gaard erhvervede Svenstrup, men da han havde mange andre Ejendomme, havde han ingen Interesse for at indrette denne. Nyt Liv bliver der først paa den gamle Gaard, da Sønnen Jens Bruun Neergaard, der indtil da har været betænkt paa at gaa Embedsvejen, begynder at gøre Anstalter til sit Bryllup med den rige københavnske Brygger Jens Andresen Møllers Datter Anne Marie; i Slutningen af 1763 faar han Svenstrup overdraget, og den 2' Maj 1764 stod Brylluppet i Bryggergaarden paa Nørregade, hvor Frue Kirkes Præst selv indfandt sig for at vie dem og modtog et Honorar (50 Rdl.), som var ti Gange saa stort, som noget Honorar, han modtog i de Aar. At der var stor Velstand i Bryggergaarden er givet. Forholdet mellem Svigerfader og Svigersøn var det bedste. De spekulerede sammen i Asiatisk Kompagnis Aktier, drev Studehandel, og utallige er de Kommissioner, som den gamle Brygger udførte for Herskabet paa Svenstrup; han købte ind og betalte Regninger, passede paa Folkene, naar de sendtes til København samt ordnede Banklaan; pertentlig og punktlig sender han stadig til Svigersønnen Udskrift af deres Mellemværende, nøjagtigt og pynteligt ført med hans egen Haand. Disse Regnskaber er bevarede fra 1767 til 1799; ganske vist er der flere Huller, og de fleste Bilag er desværre bortkomne; men man kan af disse gamle Regninger levende og klart sætte sig ind i Maaden, hvorpaa Livet levedes, og i Forholdene, som de udviklede sig, paa Svenstrup. Om Inventaret findes saaledes en Del Oplysninger. Nu være det langt fra mig at drage den Slutning, at de Ting, som opregnes i den ældste Inventarfortegnelse fra ca. 1800, enten maa kunne paavises i Bryggerens Regnskaber eller stammer fra Etatsraadens Brudeudstyr. Tværtimod; mange Erhvervelser er sikkert afholdt kontant uden om den gamle Bryggers Lister, naar Etatsraaden eller Etatsraadinden var i København, eller naar Haandværkerne direkte henvendte sig til dem. Men jeg skulde tro, at de Ting, som Neergaarderne selv købte, da de nu var bleven Standsfolk, Personer af Rang og Adel, kun har været Genstande af sidste Smag, ikke umoderne og gammeldags Sager, som de Rokokoting, der nu møder os paa Svenstrup. Man tør da antage, at disse skriver sig fra Etatsraadens Udstyr.

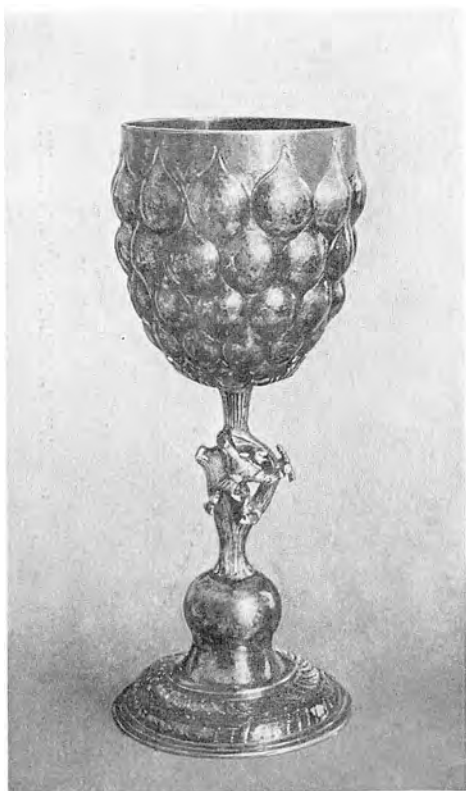
Der er for Eksempel et Thebord med en smuk blaadekoreret Fajanceplade, prydet med store Strøblomster indenfor en let Rokokoramme, et typisk Arbejde fra Fabrikken i Store Kongensgade, hvad en Signatur, det sammenbundne B L, til Overflod bekræfter. Er Smagen med disse Fajanceborde end ikke i sig selv borgerlig, som af nogle paastaaet, — selv Prinsesserne forsynede sig med Varer af Fajance fra de hjemlige Fabrikker — saa viser dog Træstativet, Sargen med dens smalle profilerede Indramning, og de fire stivt buede, strittende Rokokoben, saa afgjort hen til en Sfære, som stod det kapriciøse i Rokokoens fjernt og bedst forligtes med det solide og gediegn.

GOBELIN FRA MIDTEN AF 17 AARHUNDREDE MED FREMSTILLING AF KRISTUS I EMAUS

Rejseur af Sølv med tilhørende sølvornamenteret Chagrinkapsel, mærket: Juin le Roy, Paris
Midten af 18' Aarhundrede

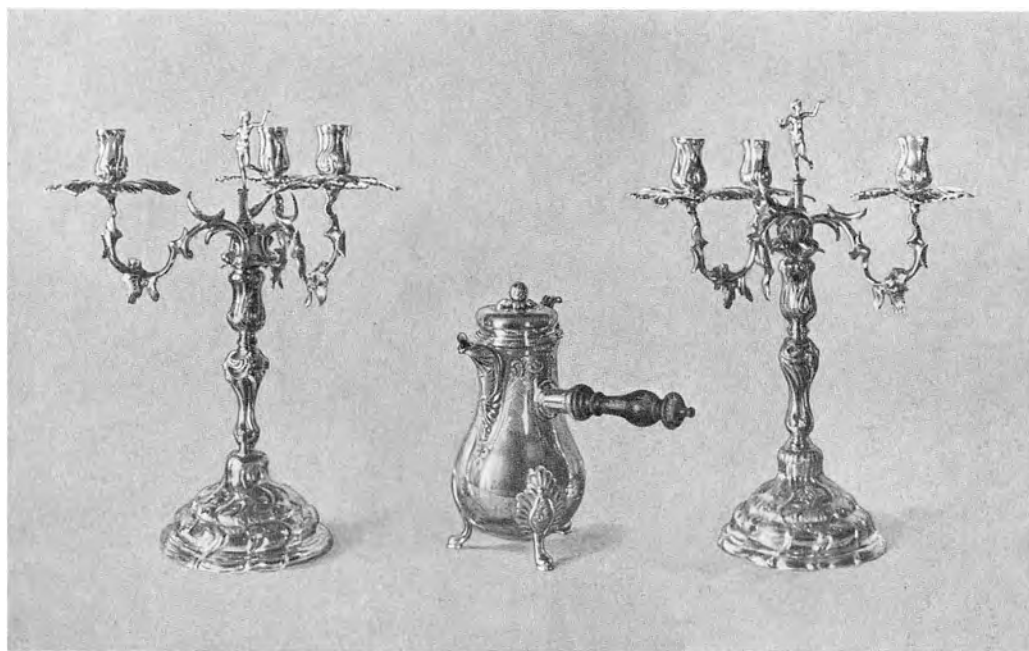
Sølvforgylt Pokal, udført i Nürnberg af Hans
auf der Burg. Begyndelsen af 17' Aarhundrede

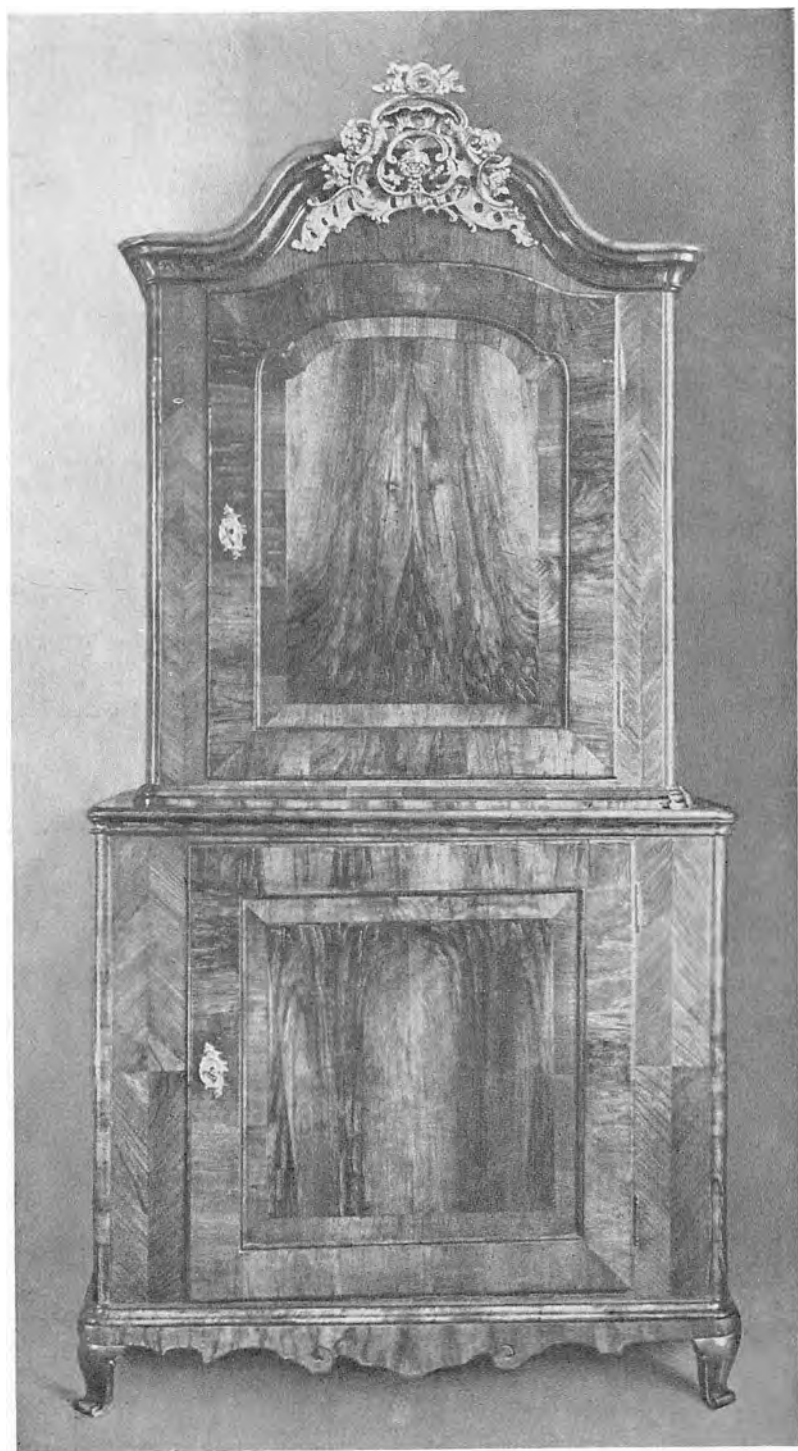
Themaskine af Kobber
Københavnsk Arbejde fra Chr. VII's Tid

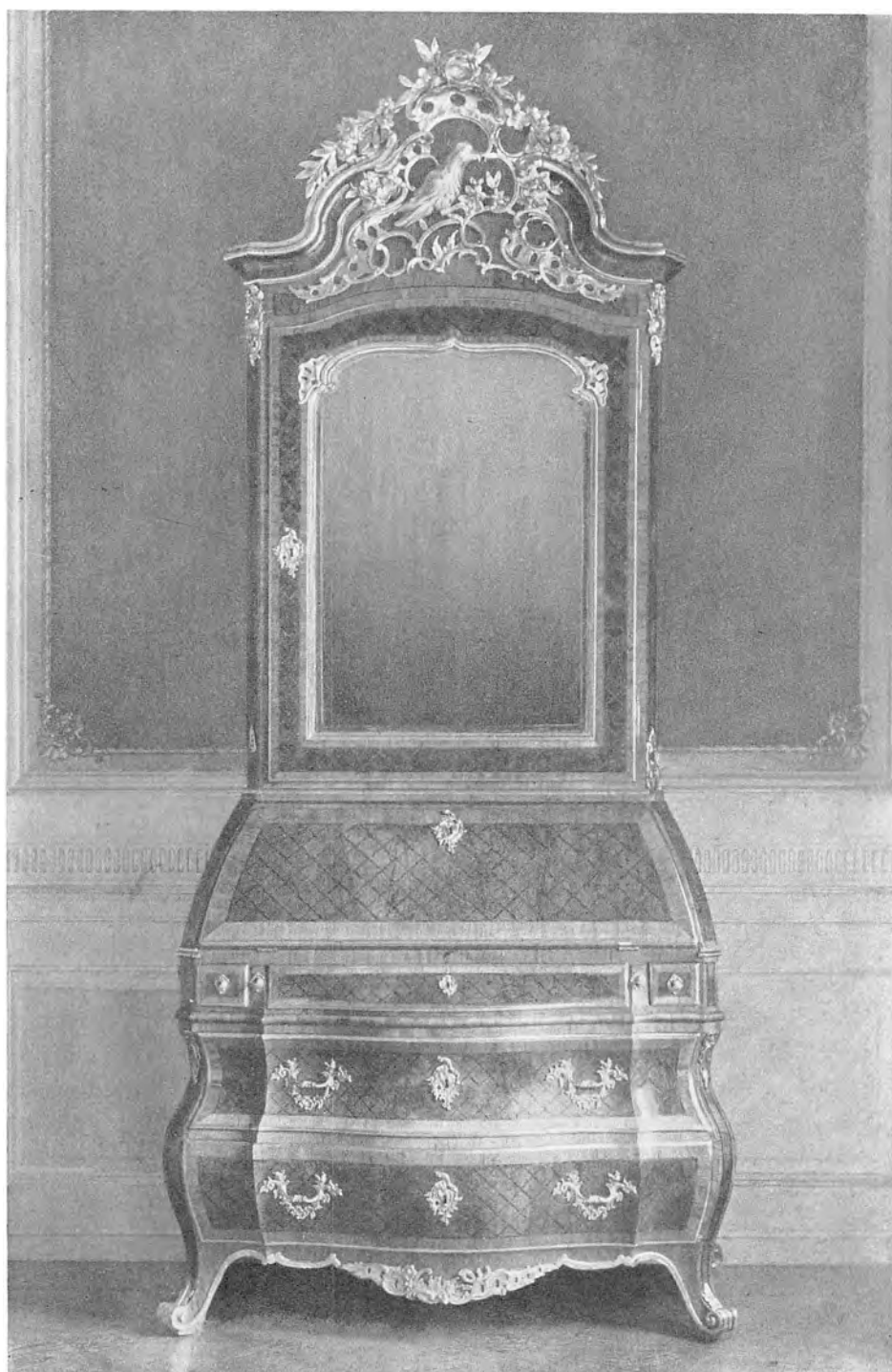
Et lille graveret Sølvskrin med Corfitz Ulfelds Navn. Midten af 17' Aarhundrede

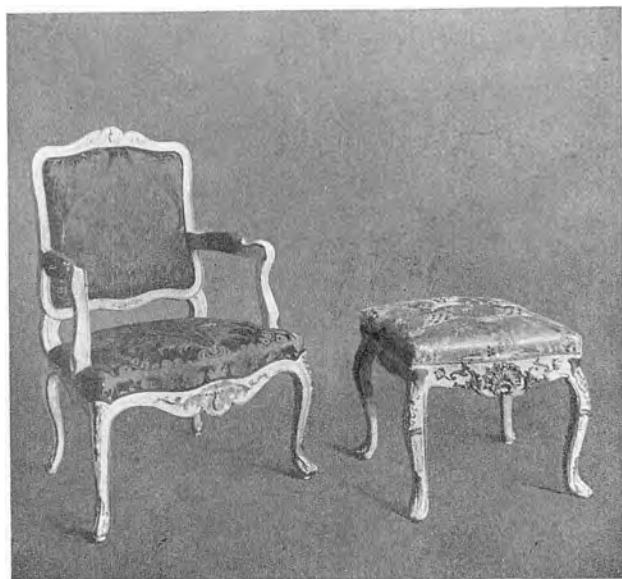
Sølvkandelabre udførte i København 1773 og 1779 af I. G. Hedrich efter et ældre Eksempel af Christian Werum
Sølvkaffekande udført i København 1764 af Christopher Jonsen

SKABSMØBEL. DANSK. MIDTEN AF 18' AARHUNDREDE

ROKOKOCHATOL, MØNSTERFINERET MED VALNØDTRÆ
DANSK. MIDTEN AF 18' AARHUNDREDE

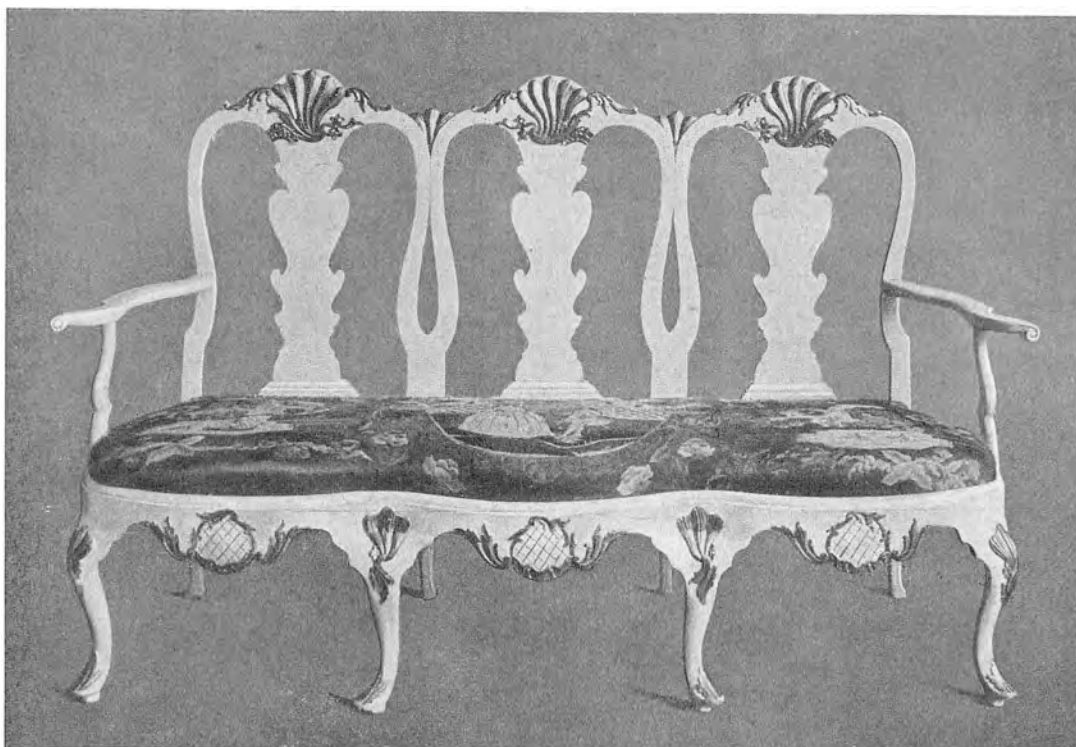
**Rokokoarmstol. Hvidlakeret med Guld. Dansk
Midten af 18' Aarhundrede. Rigt dekoreret Rokokotaburet**

**Rokokokomode. Mønsterfineret med Valnødræ
Dansk. Midten af 18' Aarhundrede**

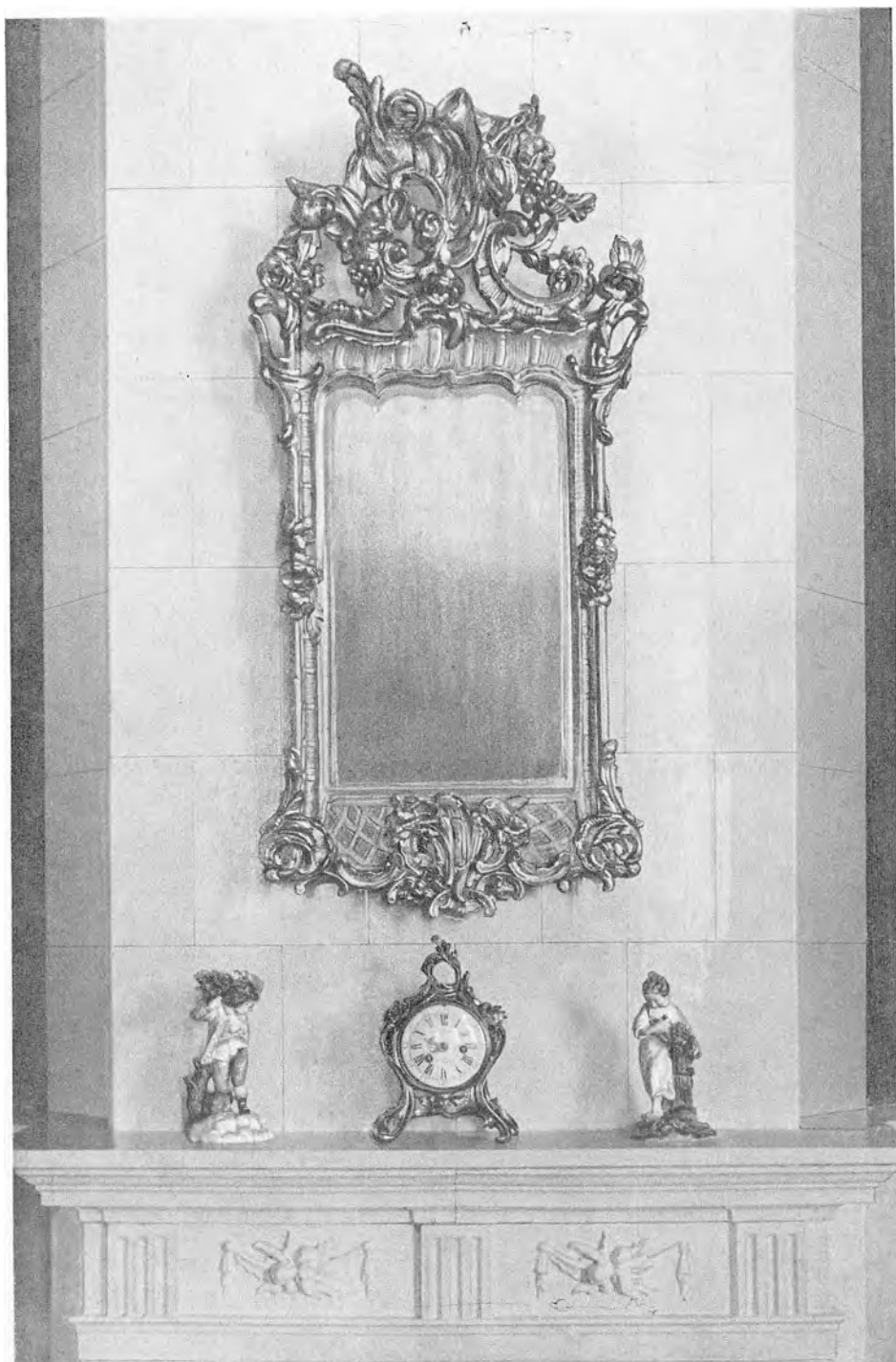
**Bergère. Hvidlakeret med Guld
Dansk. Sidste Halvdel af 18' Aarhundrede**

Rokokokanapé. Nu hvidmalet og forgyldt. Dansk. Midten af 18' Aarhundrede

Sæde til ovenstaaende Kanapé. Silke- og Uldbroderi fra Midten af 18' Aarhundrede
(Grevinde Danneskiold-Laurvig)

Kaminparti. Forgylt Rokospejl. Dansk. Midten af 18' Aarhundrede
Lille lueforgylt Rokokour, mærket: Pre Fournoy, Paris. Figurer i gammelt Københavnsk Porcelain

Fast og vægtigt, med en Duft af det sikre og værdige københavnske Borgerskab, staar det store Skabsmøbel, lavet af Fyrretræ, men fineret med en Slags lyst Nøddetræ, delvis i Mønster (Tvl. XLVIII). Det har to store flade Døre over hinanden og et stort, udskaaret og forgyldt Topstykke med Rokailleværk og Roser, et typisk Københavnerarbejde i Slægt med Matthias Ortmanns Værker. Med sin Tyngde, sin Forsigtighed overfor altfor udprægede Led (de tamme Karnisser) fremmaner det for ens Øje den gamle Bryggergaard. Desværre kan det ikke med Bestemthed paavises i den ældste Inventarfortegnelse, saa det kan være, at det slet ikke har været i Etatsraadindens Besiddelse før efter hendes Faders Død; hun overtog da Hjemmet paa Nørregade, den gamle Gaard, som Bombardementet kort efter lagde øde. Efter Majorens Død stod Skabet i hvert Fald paa Svenstrup; et ganske lignende Skab findes nu paa Stubberup. Skal man datere disse Møbler, saa maa man vel indrømme, at Topstykket og de svage Profileringer er ren Rokoko, men de store Flader, de mange lige Linier og Fineringens firkantede Mønster peger ud over dens Grænser.

I den mest straalende Modstrid med de nævnte Ting og deres Aand staar to Pragtstykker fra Rokokotiden; de er nævnte i Inventaret fra ca. 1800 og gaar efter deres Stil tilbage til Tiden før eller omkring ved Brylluppet. Det er for det første et stort Rokokochatol, fineret med Valnødtræ og med Spejlglassdør foroven, buet og svajfet paa alle Leder og Kanter og prydet med lueforgyldte Bronzebeslag og med rigt forgyldt Topstykke med Rokailleværk og en Fugl (Tvl. XLIX). Der er Humør og Pragtlyst i dette Møbel, et af de bedste Stykker, som københavnsk Snedkerkunst vel har frembragt, og selv om det i Elegance staar tilbage for franske Arbejder, bør man dog ikke kimse ad den Finfølelse, hvormed den svagt buede Klap er bestemt som Overgang mellem Underdelens Formfylde og Overdelens mere beherskede Kraft. Det er saa typisk for danske Snedkeres Rokokokommoder og Skabsunderdele, at de lægger Møblets største Bredde lidt nedenfor Midterlinien, her altsaa nedenfor Mellemrummet mellem de to Skuffer. Formen i dette Møbel viser Tegn til, at den Periode, hvortil det efter sin Stil hører, nærmer sig sin Afslutning.

Fuldt ud svarende til Chatollet er en Kommode (Tvl. L), som derfor maa henføres til samme Mester. Det er de samme Bueninger og Svajfninger; men da Møblet har tre Skuffer, er den største Bredde at finde ud for den midterste Skuffes nederste Del. Har disse to Møbler hørt til Anne Marie Møllers Udstyr, har den gamle Brygger vidst ved Lejlighed at lægge en Pragt for Dagen, som svarede til Rigdommen og Anseelsen. Men man staar da spørgende overfor hvilke Møbler, der maa have ledsaget disse to Pragtstykker. Af Stole og Sofaer finder man ikke nogen af tilsvarende betydelig Kvalitet. I Tid synes et Sæt Armstole (Tvl. L) med fuld Ryg og med Udskæringer paa Rygram-

mens Overkant, paa den svungne Sarg og de buede Ben, at staa dem nærmest, men Udskæringen mangler Finhed og Blødhed. Ypperlige er to smaa Taburetter, ganske vist noget tunge i Formen, men med en elegant udskaa-ren Rokailledekoration paa Sarg og Ben (Tvl. L).

Der findes endnu et typisk dansk Møbelsæt fra Rokokotiden paa Svenstrup, en Sofa med gennembrudt Ryg som sammensat af tre brede Stolerygge, morsom og lunefuld med sine otte Ben og med sine tunge Rokokoskæringer (Tvl. LI), dertil svarer otte Stole (Tvl. LVI). Møblementet staar malet i Hvidt og Guld. Skønt man nu næsten overalt ser Møbler af denne Type, maledes paa samme Vis, er det dog et Spørgsmaal, om denne Dekorering er oprindelig. Meget tyder paa, at Træet har staaet i sin naturlige Farve; Inventaret fra ca. 1800 omtaler heller ikke »Canopeen« som malet, og naar de senere Fortegnelser udtrykkelig benævner den som en Bøgetræscanapé, tyder det i samme Retning; dækket af Maling vilde dens Materiale ikke have været iøjnefaldende.

Det interessanteste ved Sofaen er dog det udsyede Sæde med fantastisk Rokokodekoration, i hvis Midte et elegant Par ses vandrende i en meget sirlig Rokokohave (Tvl. LI). Stolenes Betræk er nu af gammelt Brokade stof med kulørte Blomster. Man kan gætte paa, at det omtalte morsomme Broderi er udført af Etatsraadinden selv; det maatte saa være en Del af hendes Udstyr, og selv da stemmer det hverken i Tid eller psykologisk med, hvad man kunde vente. Ca. 1800 stod, som omtalt, Møblementet paa Svenstrup, men faa Aar før var Skjoldenæsholm bleven købt og i Kontraktens § 8 skriver Grevinde Laurvig, at Tapetzerierne, Spejle og Lysekroner i underste Etage skal følge med og »den Kanape og de Stoele, som af mig selv er syet«. Et saadant broderet Møblement findes ikke paa Skjoldenæsholm, skønt man der endnu bevarer enkelte Stolesæder, som gaar for at være syede af Grevinden; desværre var de bortgemte ved mine Besøg. Meget taler for, at Etatsraadinden, som nærede stor Hengivenhed for Grevinde Anna Joachimine Danneskiold-Laurvig, har flyttet dette personlige Minde om sin Velgørerinde over til sin faste Bolig Svenstrup, og at det saaledes er Grevindens Sofa, vi har for os. Grevindens Testamente giver for Resten en ganske fin Karakteristik af Etatsraadinden, naar det omtaler Grunden, hvorfor hun i sin høje Alder tog mod dens Bud paa Ejendommen. »Mere end 30 Aars naboelige Venskab«, hedder det, »forsikrer mig om, at hun (Etatsraadinden) ubrødelig vil holde det højtidelige Løfte, som hun har givet mig, at ville behandle dette Gods med en sand moderlig Ømhed«; men Ordene kaster ogsaa Glans tilbage over den, som skrev dem.

Det er allerede fra Aar 1767, at Brygger Møllers Mellemsregnskaber med Svenstrup foreligger, og man kan deri følge, hvorledes Livsførelsen paa Sven-

strup lidt efter lidt sættes i Vejret. Blandt de første Udgifter nævnes et Bjørneskind til Kanedækken, Landsdommerbestallingens Indløsning (157 Rdl.) og dyre Udgifter til Tjenerskabets Livrée (hele 5 Dusin Kjoleknapper). Men snart vokser nye Poster frem, og særlig een Konto vokser Aar for Aar stærkere, Udgifterne til Anskaffelse af Sølvtoj. Det er i Halvfjerdserne Guldsmed JOHAN GEORG HEDRICH (Mester 1760), som hovedsagelig har Leverancen; stadig dukker hans Navn frem, i Begyndelsen mest i Smaaposter, som en Peberbøsse, fire Theskeer, en Sennepskande og to Theskeer, to Sølvspiseskeer, en Sølvsukkerbøsse – altsammen Ting, som nu desværre er forsvundne fra Gaarden –, men senere bliver Posterne større.

Et morsomt Eksempel paa Anskaffelsernes Vækst kan man læse ud af et Par trearmede Armstager i knækket Arbejde paa Svenstrup (Tvl. XLVII); den højthvælvede Fod, det skævt balustreformede Skaft og de grenformede Arme er uimodsigelige Rokokotegn, og dog viser Stagerne sig at være udførte saa sent som efter Struensees Fald, som ventelig er, af J. G. Hedrich. Naturligvis finder man som Regel, at en Guldsmed helst arbejder videre i den Stilart, hvori han er oplært, derved kunde det sene Tidspunkt for Stagerens Tilblivelse maaske forklares; men naar man opdager, at de to Stager har forskellig Vægt og oven i Købet er udførte paa forskellig Tid (1773 og 1779), maa man studse. Det viser sig da ogsaa, at disse kun er Dele af en hel Samling Stager, som Herskabet paa Svenstrup efter Tidernes Forhold lod sig lave. Paa Stubberup findes Potrotypen dertil, et Par enkelte Stager med lignende Udsmykning og med høj Halskrave; de er udførte i København 1763, altsaa kort før Etatsraadens Bryllup. Mesteren for dem er ikke Hedrich, men en mere udpræget Kunsthaandværker; Stemplerne er udviskede, men Stagerens Ophav er formentlig den senere Oldermænd i Lauget, Sølvsmiden CHRISTIAN WERUM (d. 1792), en af Tidens dygtigste Haandværkere. Med disse som Model lader Herskabet saa Tid efter anden Hedrich lave et Sæt Kandelabre. Da man nu ikke ved, hvad der findes i Holsten af Familiesølv, kan Bevægelsen ikke helt følges, men een Kandelaber fra 1773 findes som sagt paa Svenstrup og fra 1779 findes to paa Skjoldenæsholm og een paa Svenstrup, alle ens og fra samme Værksted. Netop i disse Aar, før Byggeriet rigtig begyndte, kulminerer Anskaffelsen af Sølvtoj. I Bryggerens Regnskab for 1779 findes saaledes under 24^e December en Udbetaling paa 220 Rdl. for »1 Par moderne trearmede Sølv Chirondell, wog 242 lod 3³/₄ qvt., som Me Winther har leveret«, (hun var Enke efter den jydske Guldsmed JUST CHRISTENSEN WINTHER (d. 1772) og fortsatte hans Værksted paa Amagertorv til sin Død 1786). Dette kan ikke gælde nogle af de ovenfor omtalte tre Armstager, da de dels ikke var moderne, dels stemplede Hedrich; Etatsraaden anskaffer altsaa paa eet Aar mindst 5 Armstager, og i det Niveau fortsattes Bestillingerne.

Fra 1783 findes endnu paa Skjoldenæsholm Louis XVI-Armstager udførte af den fortrinlige Sølvsmed CHRISTIAN HOSØE (d. 1807), Mesteren for det berømte »Nielsenske« Toilet (paa Frederiksborg, Kunstindustrimuseet og i Privateje), og fra samme Aar opbevarer Svenstrup-Arkivet en Sølvregning fra Me Winther paa 8 Sølvfade og 4 Saladièrer paa ialt 1451 Lod. Endnu fra 1785 findes der paa Skjoldenæsholm Stager fra hendes Værksted.

Som Jens Bruun Neergaard steg i Værdighed og Velstand, fik hans Penge mangehaande Veje at vandre. 1775 lod han C. F. STANLEYS Epitafium over Forældrene (Tvl. XXXVI) opsætte i Ringsted Kirke; selve Anbringelsen ledes af Mestersvenden BERNER. Faa Aar efter blev Borup Kirke gennemgribende istandsat. 20' Juli 1778 betaltes der saaledes Mesteren for Nordmandsdalens Figurer i Fredensborghaven, Billedhuggeren JOHAN GOTFRED GRUND 10 Rdl. for Arbejde til »Stoelen« i Kirken, og Kleinsmed LANGE faar 16 Rdl. for 9 Lispd. 10 Pd. smedet Altergitter, Gørtler KNÜPFER 8 Rdl. for 7 Messing-Knapper dertil; samme Aar købes for 15 Rdl. et Skilderi; om det er til Kirken, er uvist, og JOHAN FERDINAND BEENFELDT faar 15 Rdl. for at kopiere et Skilderi, hvilket dog nu er ukendt. Kort efter maa Hedrich levere en Berettelses-Kalk for 33 Rdl. 3 Mk., utvivlsomt til Borup Kirke. — I den forrige Herskabsstol i Kirken stod indtil Restaureringen i 1880 seks Bøgetræsstole med Gyldenlædersbetræk; nu findes de i Biblioteket paa Svenstrup (Tvl. LVI). Smukke med deres beherskede Sving og enkle Udskæring med Blomster og Rokailler, virker de besynderligt ved Benenes Højde og ved det stærke Forbindkryds; andre Detailler, som den relativt store Afstand mellem Ryggens Underkant og Sædet, lader formode, at Stolens Mester næppe direkte har kopieret en fransk Model, men snarere arbejdet efter et Modelstik. Regnskabet beretter, at 21' November 1778 — netop under Kirkens Reparation — fik Stolemager JOHAN CHRISTIAN BERG 20 Rdl. for 6 Guldælæders »Stoelle«, nemlig 20 Mk. Stk. Det er, mig bevidst, den første danske Stol fra det 18' Aarhundrede, man kender Haandværkerens Navn paa, og Berg kan i Sandhed være sit Værk bekendt.

Af Møbler til Beboelsesbygningen har der hidtil i Regnskabet kun været nævnt faa. 1775 faar den berømte Billedhugger Carl Fr. Stanley 6 Rdl. for en Konsol til et Taffelur, et ikke uinteressant Bidrag til Forstaaelsen af, hvorledes Skulptører tidligere kunde opholde Livet; samme Aar købtes 8 Rørstole à 3 Rdl.; 1770 faar Stolemager WANDEL 23 Rdl. 2 Mk. for en ny »lenne stoel og en gammel at reparere«, saavel som for Plyds og Snore dertil. Den eneste enlige Lænestol er en Bergère af fransk Type med firkantede Ben og hulkehlet Sarg (Tvl. L), den er nu betrukket med gammelt Stof, og dens Stil hindrer ikke Henførelsen til Wandel. Endelig faar Stolemager KIÆR 1779 10 Rdl. for to nye Lænestole; deres Identificering er nu umulig.

Paa denne Tid stod store Arbejder for Døren. I Begyndelsen af Firserne blev det gamle Svenstrup revet ned og den nuværende Hovedbygning opført. 1782 begyndte Indkøbene til Husets Møblering. Regnskabet viser for Eksempel følgende Anskaffelse af Stole i disse Aar:

1782 17' Juni	14 Pindestole (Drejer Bergen i Frederiksberggade og Stolemager Kiær)	26 Rdl. » Mk.		
1782 29' Juni	8 franske Taffelstole, beklædte med Lærred (Stolemager Kiær) à 21 Mk.	28	- » -	
1782 21' Sept.	8 franske Lænestole (Stolemager Kiær) à 5 Rdl.	40	- » -	
	En Canepe (!) (Stolemager Kiær).	20	- » -	
1782 24' Okt.	En Sopha med Puder (Stolemager Kiær)	34	- » -	
1783 11' Juli	4 franske Lænestole (Stolemager Kiær) à 5 Rdl.	20	- » -	
	2 franske Lænestole (Stolemager Kiær) à 6 Rdl.	12	- » -	
1784 16' Okt.	2 Lænestole, gjort efter en indsendt gammel (Stolemager Kiær).	11	- » -	
1789 11' Aug.	Stole og Ottoman fra Stolemageren	35	- 3 -	
1796 Sept.	12 Taffelstole (Stolemager ALSING) à 21 Mk.	42	- » -	
1797 u. Dato	24 Taffelstole med sribet Betræk (A. Alsing, egenhændig Regning i Arkivet) à 28 Mk.	112	- » -	
1798 u. Dato	Ottoman med løst Sæde og fast Ryg (Alsing ?).			

Hvad betyder nu disse Poster? Er det kun, hvis man mener at kunne paa-vise de omtalte Genstande, at de har Værdi? I saa Fald er Spekulationer omsonst; thi Overensstemmelse mellem Regningerne, 1800-Inventarets korte Opremsning, hvor Stolesættene oven i Købet splittes paa forskellige Værelser, og den nuværende, af Tiden paa forskellig Vis prægede Bestand, er det ikke muligt at tilvejebringe. Nej, Regningerne har Betydning, fordi de belyser det stykkevisse i Anskaffelserne, og fordi de i Firserne saa tydeligt henpeger paa Frankrig, som det forbilledlige Land; endelig antyder de, at Stolemager Kiær har været ret uanfægtet som Leverandør gennem Firserne. Det er dog muligt gennem bevarede Optegnelser at identificere et enkelt Sæt af Stolene. I Aaret 1800 indsendtes fra Stolemager Alsings Bo Regningen paa de ovennævnte 24 Stole, skønt de aabenbart var betalte ved Modtagelsen, og Bryggeren gør derfor i et Brev omhyggeligt Rede for Sagen og beretter, at Etatsraadinden 21' Juni 1797 — altsaa paa et Terminsbesøg — har bestilt 24 »Romanske« Taffelstole med sribet Haardug i Sæde og Ryg à 28 Mk. Stk. Den sidste Oplysning viser, at der her kun kan være Tale om det Stolesæt, hvoraf nu blot nogle faa er bevarede paa Loftet, men som i henved 100 Aar tjente til Spise-

stuestole paa Svenstrup (Tvl. LVII). Men ser man paa hele Rækken af de øvrige afbildede Stole fra Svenstrup, bør man have Regningerne in mente. Det er typisk danske Møbler med den lidt ubehændige og lidt magelige Omformning af de oprindelige franske Modeller. Louis XVI's Stil er den dominerende, men mangfoldige Mellemformer mellem Rokoko, Louis XV og Louis XVI afspejles i dem.

Ikke blot Stolene paa Svenstrup frembyder Interesse. Gaarden er berømt for sine Spejle, den vildeste forgyldte Rokoko veksler med en statelig Louis XVI; forsigtigt forsirede Mahognispejle bliver dobbelt yndefulde, naar de jævnstilles med Spejle i strenge, tunge Rammer. Kun sparsomme Oplysninger gives af Regnskaberne. 1783 noteres en Udgift paa 121 Rdl. for 6 Stk. Spejlglas. Samme Aar nævnes Wiedewelts Medhjælper, den kendte Hof-Billedhugger JENS KARLEBYE; for »tvende Spejlrammer efter det givne Overslag« oppebar han 46 Rdl.; men de i Bryggerens Regnskab angivne Maal, 4 Alen 6 Tommer $\times$ 1 Alen $6\frac{3}{4}$ Tomme gør en Identificering besværlig; thi der findes overhovedet intet saa højt Spejl paa Gaarden, og hvad der gør det endnu mere besynderligt, der findes overhovedet ingen Stue, som kan rumme saa høje Spejle, naar de da ikke – hvad de i det følgende omtalte Spejlborde hindrer – maa gaa fra Loft til Gulv. Hvis man derimod antager, at Bryggeren ved Regningens Indførelse i sit Regnskab har læst fejl, og reducerer Maalet til 3 Alen 6 Tommer $\times$ 1 Alen $6\frac{3}{4}$ Tomme, er en Identificering maaske mulig. De tre forskellige Spejle, hvoraf de to er vist Tvl. LVIII t. v. og det tredie Tvl. LX t. h., har netop den nævnte Højde, men en Bredde, som varierer mellem mindst 27 og højst 34 Tommer; derimod findes der paa et Gæsteværelse et Par høje Spejle i Perlestaframme, som i sin Tid har siddet i Havestuen, og som netop har den omtalte Bredde, $30\frac{3}{4}$ Tomme. Det skal ogsaa, overfor Henførelsen af denne Udbetaling til nogen af de afbildede, rigt behandlede Spejle, betones, at 46 Rdl. ikke er nogen høj Pris for to saa store Spejle. For Malerirammer til Hoffet fik samme Kunstner 20 Rdl. Stykket; men der er ganske vist ofte Forskel paa, hvad Hoffet og hvad en forsigtig Handelsmand som den gamle Brygger maa betale. Det er da formentlig Gæsteværelse-Spejlene, som Karlebyes Regning sigter til.

Spørgsmaalet kompliceres yderligere; godt fjorten Dage senere figurerer Karlebye atter i Regnskaberne med en Regning paa et Par forgyldte Spejlborde med norsk Marmorplade til ialt 44 Rdl. Ogsaa her er Maalene opgivne. 1 Alen 1 Kvarter lange og 24 Tommer brede; man bemærke det besynderlige Udtryk 24 Tommer for 1 Alen, et Tegn som vel kan vække Skepsis. – Svenstrup ejer vel endnu to Par Spejlborde fra Slutningen af 18' Aarhundrede (Tvl. LIII og LX t. h.); men ingen af disse (henholdsvis 44 Tommer $\times$ 22 Tommer og 32 Tommer $\times$ 19 Tommer) svarer til Maalet.

I Aaret 1790 faar J. C. FREESE, Isenkræmmer og Møbelhandler i København, endvidere Betaling for at foliere Spejlglas, og 1799 betales der SPENGLER paa Spejlfabrikken ikke mindre end 345 Rdl. Men ingen af disse Poster kan sættes i Forbindelse med den Række udmærkede Spejle, som Svenstrup huser. De stadig vekslende Rokokomønstre peger tilbage mod en ældre Tid. Da Skjoldenæsholm endnu er smykket med Søsterspejle til Svenstrups, tør man maaske ogsaa antage, at nogle af disse Pragtstykker gaar tilbage til Laurvigernes Glansperiode paa Skjoldenæsholm.

Samler man saaledes alle de smaa Strejflys, som Udstyrelsen af Svenstrup kaster over Gaardens daværende Herskab, faar man Indtryk af Mennesker med Sans for den tunge Værdighed, pragtlystne, med Smag for en vis Elegance, mere ivrige Samlere end kræsne Erhververe. Men man faar nu ikke tro, at alt paa Svenstrup var Udvendighed. Iblandt Regningerne indtager Boghandleren, Gyldendals, Notaer ingenlunde den uanseligste Plads; en saadan Aarsregning viser Svenstrups Ejers som en vel kultiveret Mand, ikke alene en Godsejer, som blot fortsætter Abonnementet paa de lærde Skrifter, han ved Tidernes Gunst eller Ugunst er begyndt med; men som en Mand, der stadig køber de ny udkomne Bøger. Det kaster ogsaa sit Lys over Forholdene, naar den næsten eneste Udgift, som omtales, til Pryd for Væggene, er Indramningen af Ewalds Portrait. Endnu vidner en i Biblioteket paa Svenstrup bevaret Samling Bøger om Etatsraadens og Etatsraadindens litterære Interesser. Den indeholder væsentligst Værker fra sidste Halvdel af 18' Aarhundrede og er indbundet i meget smukke Læderbind.

I Aaret 1788 afgik Etatsraaden ved Døden. De efterlevende lod nu, med stor Bekostning, JOHANNES WIEDEWELT rejse ham et Gravminde i Ringsted Kirke (Tvl. XXXVII) nær Forældrenes Hvilested, og herved handlede Etatsraadinden ikke blot i den afdødes Aand, men fulgte sin egen Slægts Eksempel; hendes Fader havde faa Aar tidligere ladet den samme Kunstner udføre et Epitafium i Trinitatis Kirke i København over sin fædrene og mødrene Slægt. Det er derfor meget forstaaeligt, at Wiedewelt stundom opholdt sig paa Svenstrup.

Efter Etatsraadens Død greb Enken med fast Haand Styret; man tør vel ikke sige, at der i Etatsraadens Tid har været Uorden i Styrelsen, men det virker besynderligt at se, hvorledes en lang Række forskellige Protokoller, Godsets Styrelse vedkommende, netop tager deres Begyndelse fra det Øjeblik, hun tog Ledelsen. Og det kaster Lys over hendes selvstændige, forstandige og praktiske Karakter, naar man opdager, hvorledes hun, Termin efter Termin, egenhændig gjorde sin Status op og ligefrem drev Bankierforretning, idet hun modtog Smaasummer fra Omegnens Beboere, men laante de andre Godsejere betydelige Kapitaler.

Ogsaa i Gaardens indre Udstyr gav Etatsraadens Død Stødet til betydelige Forandringer.

Hidtil havde Væggene paa Svenstrup aabenbart været sparsomt behængte med Malerier. De Billeder af Krigsraaden og Krigsraadinden, som nu hænger paa Stubberup, har utvivlsomt haft deres Plads paa Svenstrup, ligesom det foran omtalte Billede af en Oertzen, som nu over Rønnebæksholm er naaet til Lundbygaard. En sjælden Gang dukker der i Regnskaberne Spor frem af, at man ogsaa paa dette Punkt har forøget Udstyret; 1785 købte man fra »Controlleur« Nic. Stemann et stort Maleri, en Kopi fra 18' Aarhundrede, forestillende Proserpinas Rov; det kostede kun 34 Rdl. og indtager endnu en fremtrædende Plads paa Svenstrup.

Men efter Etatsraadens Død begyndte en ny Strømning at gøre sig gældende. Foruden Bryggerens Regnskab har vi endnu en Kilde til Oplysning om denne Periode, nemlig de Statusoversigter, som Etatsraadinden egenhændigt hvert Aar opgjorde. Begge Steder dukker nye Navne op. 1788 opfører hun 180 Rdl. til JENS JUEL; der kan ingen Tvivl være om, at denne Udgiftspost dækker Erhvervelsen af de to ovale Billeder af Etatsraaden og Etatsraadinden, som nu hænger i Spisestuen (Tvl. XXXIV). Ganske vist er Billederne ikke signerede, og de viser i Klædedragt og paa underordnede Punkter tydelige Spor af en anden og mere underlegen Pensel, men det ser man paa de fleste af Juels Billeder. Mandsportraitet er maaske noget dødt og stift, lidt upersonligt opfattet, saa man kunde tænke sig, at Maleren først havde faaet sin Opgave efter Modellens Død, men Etatsraadindens Karakteristik er givet med munter Kraft og elegant Lune og viser et Billede af en meget værdig og viljestærk, lidt mut, men imponerende Godsejerfrue. — I Aaret 1790 fik Jens Juel endvidere i Betaling for et Skilderi med Ramme og Indpakning 89 Rdl. Det synes kun at kunne være for det fortrinlige Portrait af Ægteparrets ældste Søn, den senere Kammerherre Jens Peter Bruun Neergaard til Eckhof, Bülck m. m. (Tvl. XXXIX). Han var født 1764, og da Billedet fremstiller ham som en ung Mand paa en 25 Aar, maa det netop være malet omkring nævnte Aar. Dette elegante og meget delikat malede Portrait er ikke signeret af Juel, men kan ikke henføres til nogen anden Maler herhjemme; der er en egen Sødme over Karakteristiken af den unge livlige Aand, og Billedet indtager en smuk Plads indenfor Juels senere Produktion. Man finder ogsaa paa Svenstrup et ældre Portrait af Jens Juel, et Billede malet mindst ti Aar tidligere og forestillende Etatsraadens Søsterdatter MARIE CHRISTINE SVANENSKIOLD (1762-89), som 1779 ægtede den senere Overceremonimester og Overkammerjunker Peter von Buchwald; det er dog at antage, at dette nydelige Billede, som ikke findes omtalt i noget Regnskab, først senere er kommet til Svenstrup, maaske først efter hendes barnløse Gemals Død 1825.

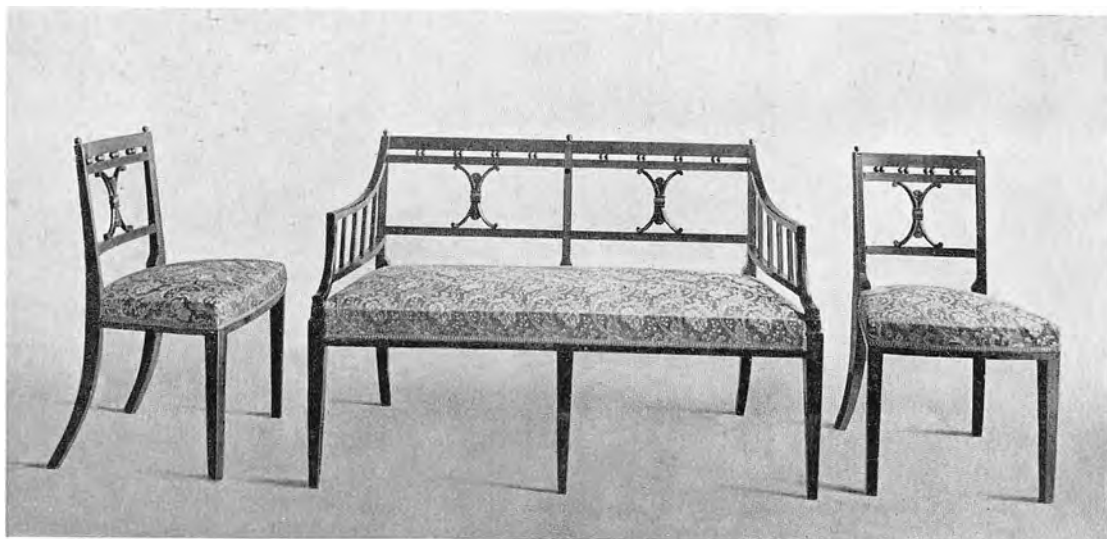
Forgylt Konsolbord. Dansk. Slutningen af 18' Aarhundrede. Broncekandelabre fra første Halvdel af 19' Aarhundrede. Forgylt Bronceur, mærket: Frederik Jürgensen; Gave til Gehejmestatsminister P. C. Steen fra Christiann VIII. Øverst Eckersbergs Portræt af Anna J. H. Bruun Neergaard

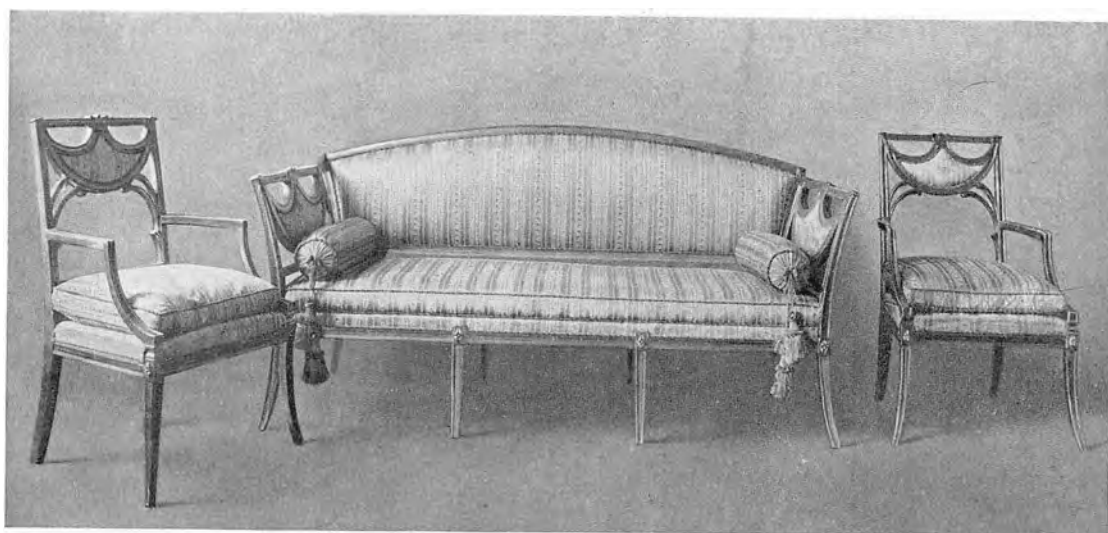
Mahogniskrivebord. Engelskpræget. Slutningen af 18' Aarhundrede. Henføres til Etatsraad J. Bruun Neergaard

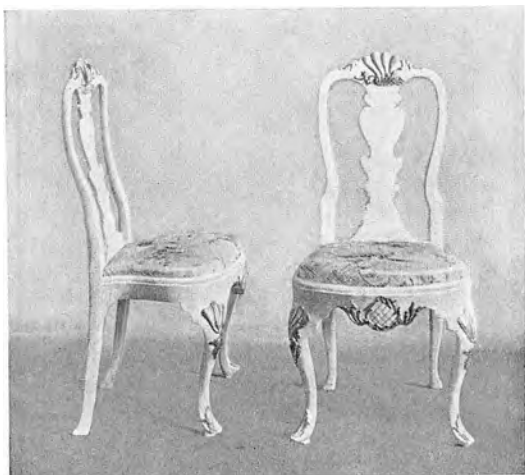
Mahognisofa med indlagte Aarer. Engelskpræget. Fra Tiden omkring 1800. Henføres til Etatsraad J. Bruun Neergaard

Mahognimøblement. Dansk Arbejde fra Begyndelsen af 19' Aarhundrede

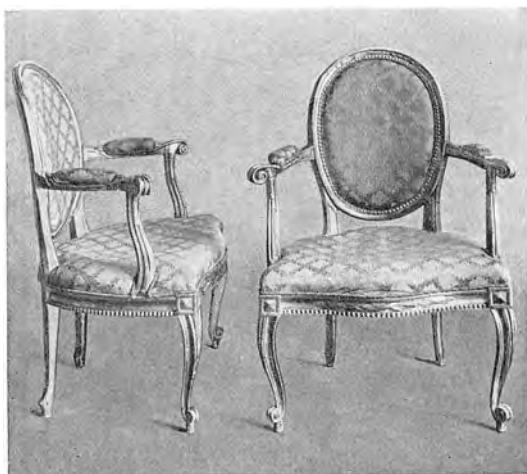
Forgylt Møbement. Franskpræget. Fra Tiden omkring 1800

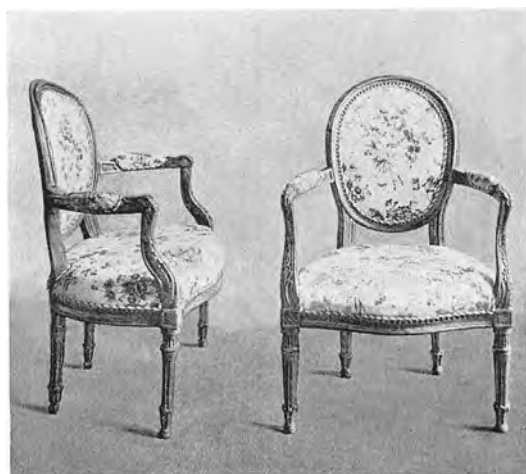
**Rokokostol. Nu hvidmalet og forgyldt
Dansk. Midten af 18' Aarhundrede**

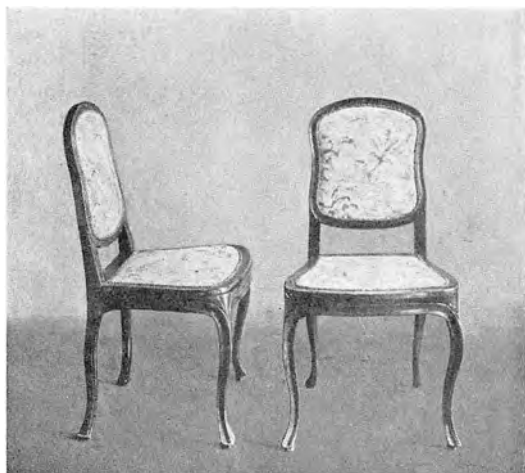
**Rokokostol med Gyldenlædersbetræk
Udført 1776 af Johan Christian Berg, København**

**Forgyldt Armstol
Dansk. Slutningen af 18' Aarhundrede**

**Armstol af Bøgetræ
Dansk. Slutningen af 18' Aarhundrede**

Bøgetræsstol. Rokoko
Dansk. Slutningen af 18' Aarhundrede

Bøgetræsstol. Engelskpræget
Dansk. Slutningen af 18' Aarhundrede

Spisestuestol af Fyrretræ med Hestehaarsbetræk
Udført 1797 af Stolemager A. Alsing, København

Mahognistol med indlagte Aarer
Dansk. Første Halvdel af 19' Aarhundrede

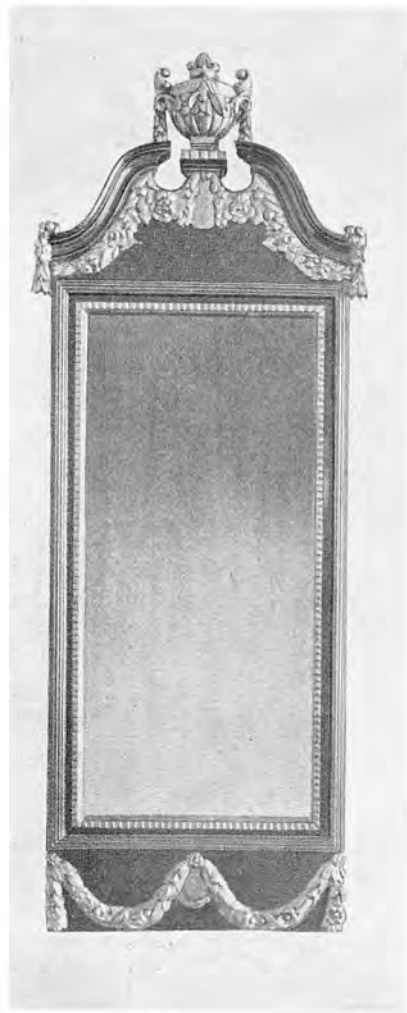
Forgyldt udskaaet Rokokospejl
Dansk. Midten af 18' Aarhundrede

Forgyldt udskaaet Rokokospejl
Københavnsk. Midten af 18' Aarhundrede

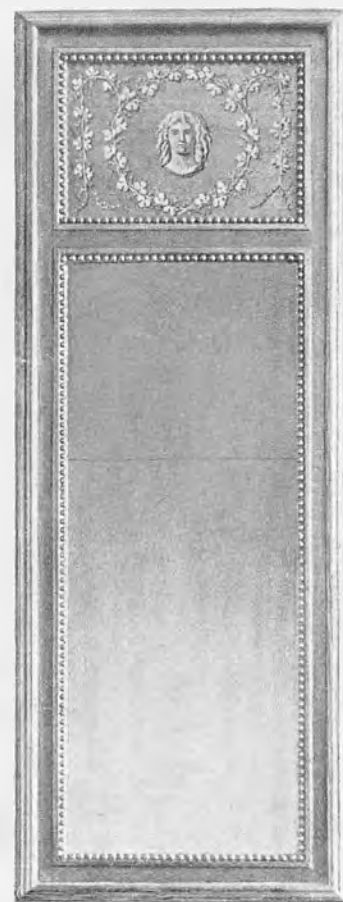
Forgyldt Spejl med Stuk
Dansk. 18' Aarhundrede

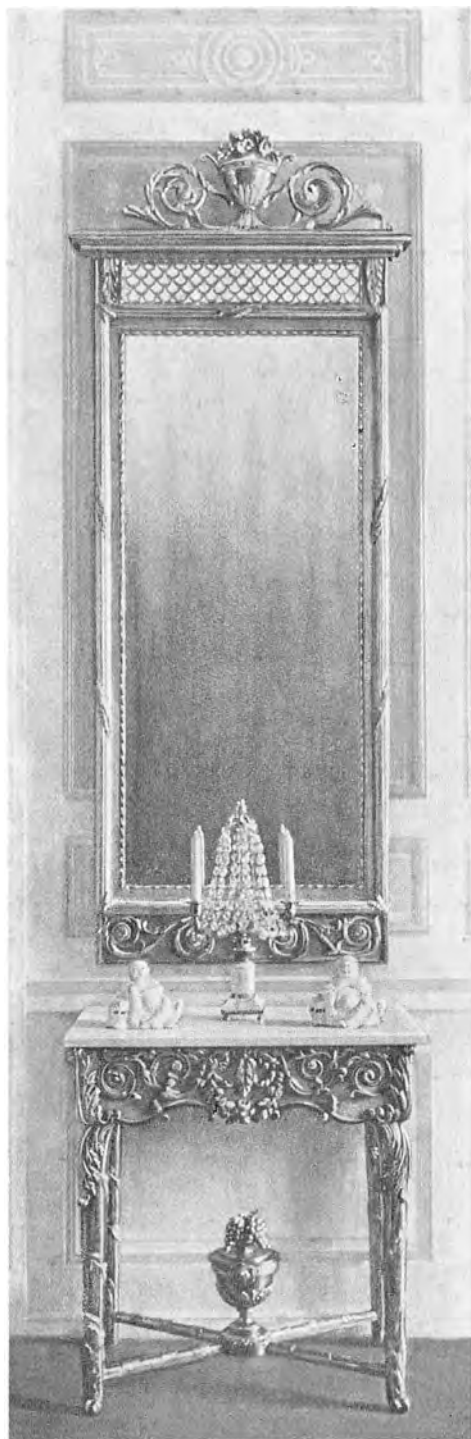
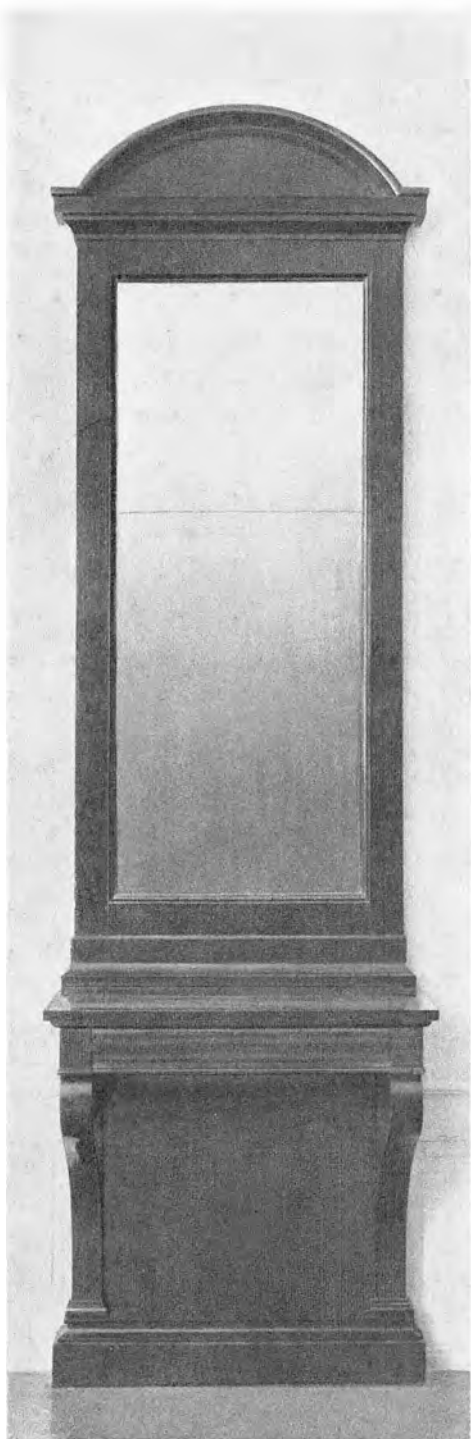
**Mahognispejl
med udskaarne forgyldte Ornamenter**
Dansk. Sidsle Halvdel af 18' Aarhundrede

Kommode og udskaaet Spejl af Mahogni
Dansk. Omkring 1800

**Forgyldt Spejl
med grisaillemolet Overdel**
Dansk. Slutningen af 18' Aarhundrede

Stort Mahognispejl med tilhørende Konsol. Dansk. Første Halvdel af 19' Aarhundrede. — Stort, forgyldt, udskåret Spejl. Dansk. Slutningen af 18'Aarhundrede. Forgyldt Konsolbord. Dansk. Sidste Halvdel af 18' Aarhundrede Prismekandelaber fra samme Tid

Kort efter at Jens Juel havde faaet den sidste Udbetaling, anføres det i Etatsraadindens Regnskab: Professor Juels »Copist« paa Regnskab 50 Rdl.; senere paa Aaret faar han for et Skilderi med Ramme og Indpakning 37 Rdl. 4 Mk. 12 Sk.; man maa tro, at det er for en Kopi af Juels Portrait af J. P. B. Neergaard, et Billede, som vel senere er ført til Holsten. Men at de nævnte 50 Rdl. ogsaa skulde være à conto Betaling paa dette Arbejde, er en Umulighed, thi saa vilde han faa omtrent det samme, som Juel fik for Originalen. Etatsraadindens Opgørelse fra 91 nævner atter Juels Kopist, men uden en Sum, mere som en Huskepost; han havde jo faaet 50 Rdl. paa et Arbejde, som aabenbart da ikke var afsluttet; endelig indeholder Regnskabet senere paa Aaret Posten: Koefoed for 2de Portrait Malerier Rest 23 Rdl. 5 Mk. 8 Sk., hvortil den gamle Brygger føjer: Drikkepenge 3 Mk. Juels Kopist er altsaa, hvad man efter Maleren Hans Hansens Dagbog ogsaa kunde vente, Kammerassessor HERMAN KOEFOED, som altid var stærkt beskæftiget med at arbejde for og efter Jens Juel. Summen, de 50 Rdl. + 23 Rdl., maa give Resultatet, at han har malet to Billeder, og det er formentlig muligt at paavise disse Arbejder paa Svenstrup. Da de elegante Juelske Billeder begyndte at udsmykke den rigt prydede nye Gaard, har de gamle, ret tarveligt udførte Proprietærbilleder af Krigsraaden og hans Hustru vel stukket Etatsraadinden i Øjnene. Ogsaa disse maatte hæves til en højere Sfære, og heri fik hun let Koefoeds Hjælp. Det nye Billede af Krigsraaden viser Silke og Perler, Dragten moderniseredes og Udtrykket ændredes til en næsten blaseret Fornemhed, og den gode Krigsraad pyntedes op; den svære, hvide Halsklud afløstes af et florlet Kalvekrøs, og Ansigtstudtrykket forandredes fra en vis tung Storhed i Retning af et mut Lune (Tvl. XXXIV). De Billeder, som nu hængtes op, skadede ikke Helhedsindtrykket af Fornemhed og gammel grundmuret Pragt.

Men inden man helt forlader Billedet af Svenstrup, som det var i Aarene omkring 1790, maa der omtales et Par Møbler, som Traditionen paa Stedet meget haardnakket henfører til denne Periode, men som man ellers vilde være tilbøjelig til at sætte senere. Det er »Etatsraadens Sofa og hans Skrivebord«, to svære Mahognimøbler af udpræget engelsk Tilsnit. Det maa synes uforstaaeligt, at de kan være udførte blot et Par Aar senere end det øvrige ovenfor omtalte Møblement, men man faar huske paa, at København paa den Tid i sin Møbelkunst kun efterlignede udenlandske Moder, og at Smågen var yderst konservativ. Saaledes kan der opstaa pludselige Spring fremfor en jævn Udvikling. Skrivebordet (Tvl. LIV) med sine spinkle firkantede Ben, med sin svære Skuffe øverst og sine to smaa Sideskuffer med de ekscentrisk anbragte Knapper, stemmer typisk overens med engelske Møbler fra Tiden omkring 1780; en Snedker, som har lært i England, kan have indført den nye Smag helt frisk, hvis Møblet da ikke er importeret; det er jo saa forsvin-

dende lidt, vi ved om vor hjemlige Møbelkunst. Det viser sig nu virkelig, at der i København har været en engelsk Snedker; af Koncepterne til den gamle Bryggers Breve ses det, at »den engelske Snedker« 7' Nov. 1797 leverede fire firkantede og to halvrunde Mahogniborde for henholdsvis 32 Rdl. og 56 Rdl. Han har maaske været Mesteren for nævnte Bord. Endnu mærkeligere forekommer den svære, tunge og massive Sofa (Tvl. LIV), med Skrivekasserne øverst paa hvert Skab, med de store strenge Linjer og den sparsomt holdte, rent lineære Indlægning. Er dette Møbel virkelig fra Etatsraadens Tid, maa det have været et af de første i sin Art her i Landet, og er det valgt særlig efter hans Smag, har den grundmurede Soliditet og borgerlige Tyngde her fejret en Triumf.

Af andre Genstande paa Svenstrup fra denne Periode, skal to ualmindelig skønt formede Kobberthemaskiner nævnes (Tvl. XLVI), utvivlsomt københavnsk Arbejde, da man ret hyppigt træffer slige her i Landet. I denne Sammenhæng kan Bryggerens Regnskab for 1785 citeres: »En Kaaber Machine 4 Rdl.« og for 1794 »En nye Kaaber The Kiædel 3 Rdl. 2 Mk. 12 Sk.«. Til Slut skal for Kuriositets Skyld kun to Poster omtales. Den første er et mystisk X, som det trods Umage ikke er lykkedes at opløse; i Januar 1790 betales Auctions Regning fra »Printzens Auction« 89 Rdl.; hvilke skønne Erhvervelser, der dækkes heraf, maa staa hen. Den anden Regning er fra den kgl. Porcelainsfabrik og opregner 12 flade Tallerkener til ialt 3 Rdl., 6 dybe til 3 Rdl. 3 Mk. og 2 smaa Fade til 3 Rdl.; naar man beregner Rigsdalerens Købeevne paa den Tid til 6-7 Gange Kronens Værdi før Verdenskrigen, vil man se, at det var en vis Luksus at føre Porcelainsspisestel.

Netop i denne Periode, i det sidste Aarti før Aarhundredskiftet, var Børnene paa Svenstrup blevet voksne. 1794 blev Eckhof i Holsten købt til den ældste Søn; Skjoldenæsholm tilfaldt omtrent samtidig den næstældste, Johan Andreas Bruun Neergaard. 1796 fik Skønaanden Tønnes Neergaard Bonderup og Merløsegaard, og da den eneste Datter Ellen Caroline Catharina 1797 ægtede en Ætling af en af Landets mægtigste Familier, den senere Kammerherre og Oberst Greve Joachim Moltke, en Sønnesøn af Adam Gottlob Moltke, blev Rønnebæksholm den Gaard, hvor hun dannede sit nye Hjem. Det maa anses for givet, at adskilligt Inventar ved denne Lejlighed er flyttet fra Svenstrup til Rønnebæksholm; det Oertzenske Portrait, som, hvad der ovenfor er omtalt, nu derfra er kommen til Lundbygaard, fører Bevis herfor, og de Stager paa Stubberup, der er udførte 1763, bærer indprikket Navnebogstaver I A M. E C N. og maa altsaa være vandrede fra Svenstrup til Rønnebæksholm. Grevens pekuniære Forhold var dog aldrig gode, og da han døde, maatte Enken opgive Gaarden; ved den Lejlighed og senere vandrede adskillige Genstande tilbage til Svenstrup; desuden viser en bestemt Optegnelse, som kun synes

at kunne passe paa Møblementet med den halvmaaneformede Rygpude (Tvl. LV), at ogsaa større Møbler da er overgaaet til Svenstrups nye Ejer, Major Neergaard.

Hvis man søger som her at rede de forskellige Traade ud fra hinanden, bliver man naturligvis ofte udsat for Fejltagelse. Blandt Sølvtøjet paa Svenstrup findes nu en svær buet Kaffekande med Stikhank og tre lave Ben; i sin Grund er den smykket med næsten Bérain-agtige Ornamentter, og om Tuden er der ciseleret Rokailleværk (Tvl. XLVII). Mestermærket er desværre udvisket, men synes at pege hen til hin københavnske Guldsmed CHRISTOPHER JONSEN (d. 1775), der i saa høj Grad var beskæftiget for Bregentved-Greven; Stempelsaaret er 1764. Hvis der nu ikke paa Svenstrup var en bestemt Tradition om, at Kanden var et Moltke-Stykke, en Tradition, som yderligere styrkes derved, at samme Kande skal findes i flere Eksemplarer paa Bregentved, vilde man vel have anseet sig for berettiget til at antage Kanden for en Del af Etatsraadindens Udstyr. Traditionen tager i dette Tilfælde næppe fejl; Kanden er et Arvestykke i den Wedellske Familie og er formentlig naaet til denne Slægt ved Lensgreve Hannibal Wedell-Wedellsborgs — den nuværende Besidders Tipoldefader — Ægteskab med Adam Gottlob Moltkes ældste Datter Cathrine Sophie Wilhelmine.

Et sikkert Minde om Rønnebæksholms Ejerpar findes endnu paa Svenstrup. I Havestuen hænger deres Portraiter, malede af Jens Juel, men ikke signerede (Tvl. XXV). Deres Tilstedeværelse paa Svenstrup røber, hvad Indholdet var af den Kasse, som en Brevkoncept fra Bryggeren under 15' Marts 1798 beretter, var kommen fra Professor Juel.

Enkelte af de smukke Mahognimøbler, som Svenstrup nu ejer, maa stamme fra Etatsraadinde Neergaards sidste Aar; men Regninger paa dem har det været umuligt at finde. Ved den store Auktion paa Giesegaard 1791 købte hun blandt andet et Mahognispillebord, men det findes næppe længere paa Gaarden.

Med sine Børn siddende rundt paa Ejendomme i Omegnen levede Etatsraadinden sit Liv stille hen paa Svenstrup. Ved hendes Død 1802 stod det i fuld Stand, og der var Tvivl om, hvem af Børnene, som skulde overtage Stedet efter hende; det var ventet, at Herren til Eckhof skulde have holdt sit Indtog som Ejer paa det fædrene Gods — han var jo den ældste Søn — men Enden paa Forhandlingerne blev, at den af Brødrene, som boede nærmest Svenstrup, nemlig Skjoldenæsholms Ejer, fik det overdraget. Han boede dog stadig paa sin oprindelige Ejendom, og Svenstrup laa hen urørt fra Moderens Tid; først da Ejerens næstældste Søn omkring Midten af Trediveerne tænkte paa at sætte Bo, fik Svenstrup i ham atter et Herskab.

Den nye Beboer af Svenstrup Joachim Bruun Neergaard var konservativ

af Tænkemaade og holdt paa Forholdene, som han forefandt dem indendørs. Tiderne var heller ikke til Luksus, og da han 1835 ægtede sin ældste Søsters Svigerinde, Christiane Louise Stemann og 1837 efter hendes Død Søsteren Petronelle Stemann, ændredes de nedarvede Mobilier kun i ringe Grad. Et enkelt let Mahognimøblement (Tvl. LV), et svært Mahognibord og et Par Sekretærer med Klap saavel som to store Spejle (Tvl. LX t. v.) er næsten den eneste Tilvækst, som Inventaret har faaet i disse Aar; maaske er enkelte af disse Ting Arv efter Gehejmerraad Stemann fra hans Gaard i København. Een Genstands Proveniens viser i hvert Fald derhen; et stort forgyldt Bronceur (Tvl. LIII), hvis Skive bærer Signaturen: FREDERIK JÜRGENSEN, var i sin Tid af Christian VIII skænket Stemann.

Kun paa et Punkt har Perioden efter Aarhundredets Begyndelse præget Svenstrups Indre, nemlig hvad Portraiterne angaar. Eckersberg havde ikke forgæves været Tønnes Neergaards Klient. Svenstrup huser nu to af hans Portraiter, begge fra 1820; det første forestiller Majorens Hustru Elisabeth Hendrine Cramer (Tvl. XXXIX) (Hannovers Fortegnelse over Eckersbergs Billeder Nr. 257). Billedet har smukke Egenskaber; den pilne Udførelse, som omhyggeligt sysler med de mindste Detailler, Karnationens Skærhed, som saa fint fremhæves af Turbanens skarpe Blaa; men Maleren har ikke forstaaet eller formaaet at afvinde Modellen større sjælelig Interesse. Træt, fremmed, næsten gnaven stirrer Majorinden ned paa Beskueren. Det andet Portrait fremstiller hendes ældste Datter Anna Joachimine Henriette Bruun Neergaard (1800-1832), som 1820 ægtede Stiftamtmand C. L. Stemann (Hannover Nr. 258, jfr. 243); det adenoidt prægede Ansigt er gengivet usminket og retskaffent, som man kunde vente sig det af Eckersberg, men ganske uden Begejstring, kun naar han gengiver de smukke askeblonde Lokker, synes hans Pensel at fange Liv. Paa Skjoldenæsholm hænger et Billede af Majoren selv, signeret David Monies; dette Billede har hans Søn Joachim ladet gentage for Svenstrup (Tvl. XXXVIII), i det Hele taget synes Portraitanskaffelsen at have været en af dennes faa Passioner; men desværre varede det i Regelen for længe, før han tillod sig denne Tilfredsstillelse. Begge hans to første Hustruer, Søstrene Stemann, blev malede af H. C. Jensen længe efter deres Død; den tredie Hustru Christiane Johanne Zeuthen naaede vel maaske før sin Død 1850 at blive malet af Aug. Schiøtt, og samme Kunstner har malet saavel hendes Moder, født Bartholin, som i 1863 hans Søster Alvilda († 1862), der til Slut førte Hus for ham. Ja, da han besluttede at lade Erik Pauelsens Billede fra 1788 af Geheimeraadinde Stemann, født Wasserfall, kopiere, blev det Schiøtt, som paatog sig dette i 1858. — Selv blev Joachim Bruun Neergaard to Gange malet af H. C. Jensen i 1879 (Tvl. XLI) og 1893.

Var Livet, som det førtes paa Svenstrup gennem Størstedelen af 19' Aar-

hundrede nøjsomt og unisont, uden Brud med det overleverede og i konservativ Forsigtighed, er det naturligt, at den unge Besidder, hvem Gaarden ved Joachim Bruun Neergaards Død tilfaldt, maatte slaa ud fra det givne. Store Ændringer og Ombygninger fandt Sted; men stadig sattes det som Maal ikke at bryde Stedets Enhedsvirkning: Rummenes Dekoration bevaredes saa vidt muligt, og det gamle Inventar beholdt sin Dominans. Det er ret karakteristisk, at de betydeligste Møbelanskaffelser egentlig kun er bleven en Sofa til de franske Lænestole (Tvl. L) og 36 Spisestuestole, udførte efter en gammel Chippendalestol, som fandtes paa Gaarden (Tvl. LVII, øverst t. h.). Flere nye Portraiter er tilkomne, Besidderens Fader af Otto Bache og nogle, for Resten ikke fremragende Portraiter af P. S. Krøyer. Med Iver arbejdedes der paa en passende Udsmykning af den nyindrettede Vægge. I Biblioteket findes nu en udsøgt Samling af Portraitstik af Kongehuset i Christian IV.s og Christian VII.s Tid, andre Steder opbevares smukke Rembrandt-Raderinger og Haandtegninger af Eckersberg og Marstrand, og rundt om i Værelserne hænger nu en smuk, lille Malerisamling, ikke mindst af Nutidens Malere. Dog er Salen med sine Møbler fra Rokokotiden smykket med et Par store Malerier af Frederik V og Juliane Marie, farvefine og yderst dekorative Arbejder fra Carl Gustaf Pilos Atelier.

Blandt de moderne Malerier skal nævnes et Par af Th. Philipsens Værker »Strandlandskab« (1869), »Kalve« (1881), endvidere: Vilh. Hammershøis »Stue« (1906)¹⁾, L. A. Rings »Møllevej« (1911), Johan Rohdes »Parti fra Børnehusbroen« (1904), Bruno Liljefors' »Snehare« (1903), Michael Anchers »Pigen med Appelsinerne«, Niels Skovgaards »Bro over en norsk Elv«, Karl Jensens »Fra Maria Kirken i Helsingør«, P. S. Krøyers »Tigger fra Taormina« (1901) og Kopien af den falske Velazquez i Berlin (Portraitet af Alessandro del Borro), Billeder af J. Exner, Otto Bache, Viggo Pedersen, Frans Schwartz, Frits Syberg m. fl. samt Janus la Cours »Fra Kaløvig« (7' August 1884) og »Tyrolerlandskab« (6' Juni 1874), J. T. Hansens »Landskab fra Pompeji« (1884), Heinrich Hansens »Domkirken i Sevilla« (1866), Johannes Larsens »Stillidser« (1911) og Emanuel Larsens »Kystbillede« fra Halvtredserne. En smuk lille personligt udsøgt og personligt præget Samling.

Saaledes staar Svenstrup nu, smykket gennem Generationer med det bedste, som Beboerne, hver efter sin Smag, har kunnet bringe til Stedet. Sollyst, hvidtstraalende og gæstfrit aabner det sine Fløje mod Enghavens græsklædte Sletter og mod de Skove, som altid har været Ejendommens skønneste Pryd, Stedet, hvor Besidder efter Besidder har lagt Spirerne til Fremtidens Vel. Og som den forstkyndige kan se Sporene af de vekslende Slægtleds Vilje i denne Herresædets skønne Kappe, saaledes viser det Indre klart Præget af

¹⁾ Sophus Michaëlis og Alfred Bramsen: Vilhelm Hammershøi. 1918. Nr. 288.

de Mennesker, som har kaldt Stuerne her deres Hjem. I denne hundredaarige Kamp for at gøre Ejendommen til en Besiddelse alle andre fuldtud jævnbyrdig, denne Stræben, som stadig dog præges af den øjeblikkelige Ejers personlige Smag, er der noget kosteligt og værdifuldt, noget saare smukt. Gode og onde Aar er gaaet henover Svenstrup, mens den har været i de Neergaarders Besiddelse. Maatte Fremtiden, hvor mørke Skyerne end i Øjeblikket er, dog forme sig saaledes, at det af Slægten her samlede, det givne Særpræg, langt ud i Fremtiden maa staa urokket, saa Gaarden, i sit Ydre som i sit Indre, altid kan vedblive at være det, som dybest laa gemt som dens Opretteres Ønsker, et ved sin Tilstand typisk Eksempel paa den vidtforgreneede Families Indsats i vort Lands Kultur, et Minde om mange af dens gode Mænd, i sig selv et Monument over Slægten.

BILAG M. M.

BEREGNING

over alle Skovene ved Hougaard Svenstrup Gaard og Gods, forfattet Aar 1808
af C. Ehlers.

Sorø Amt og Ringsted Herred.

ORTVED BY.

A. B. C. Ialt

Førend denne By blev udskiftet af Jordfællesskabet, som skete i Aaret 1797, var der paa denne Bys Jorder 135 Td. Land Skovgrund, som dog var aaben og tynd Skov, deraf laa $16\frac{3}{4}$ Td. Land med adspredte Træer paa Østen for Landevejen isoleret fra den anden Skov, omgivet paa alle Sider af Agerland og tilfaldt at ligge midt inde i Jordlodden No. 11, hvilken Skov dels formedelst sin Ringhed, og dels fordi den laa aaben for alle Vinde blev bestemt til Tid efter anden at kunne borttages. Ligeledes laa der Vesten for Byen og Landevejen og Nordøst for Kragesø $3\frac{1}{2}$ Td. Land Skovgrund med nogle Træer paa, der vel grænser til den overblevne Skov, men dens Figur var ganske ufordelagtig for Indfredning tillige med den anden Skov, og derfor samt for Skovens Ringheds Skyld blev denne ligesom foregaaende udlagt til i Tiden at kunne afdrives. Resten, der var $114\frac{3}{4}$ Td. Land blev bestemt til og siden efter er indhegnet til bestandig fredet Skov og bestaar af 2de Stykker Vesten Landevejen, det ene Norden Byen beliggende og Dyremose Skov kaldet er ialt $35\frac{1}{2}$ Td. Land og det andet ved Klaresø beliggende, Hestehaven kaldet, er foruden Søen $79\frac{1}{4}$ Td. Land, der ialt udgør

$114\frac{3}{4}$ $20\frac{1}{4}$ 135

Anm. Udi Dyremose Skov er $13\frac{1}{4}$ Td. Land og udi Hestehaven er $10\frac{3}{4}$ Td. Land, som er Ellemose, der er bestemt til Ellevæxt, Resten er højlændet Skov.

SNEKKERUP BY.

Ved denne Bys Jordudskiftning i Aaret 1793 blev det bestemt, at al den egentlige Skov skulde indhegnes til Fred, men at de enkelte Træer, som hist og her var udenfor Skov-

At overføre . . . $114\frac{3}{4}$ » $20\frac{1}{4}$ 135

A. Skov, som enten er indhegnet eller agtes indhegnet til at være under bestandig Fred. B. Skov, som agtes at forblive bestandig Skov, dog uden bestandig men kun ved periodisk Indfredning. C. Skov, som hverken bestandig eller periodisk agtes indfredet, og som kan bortgaa, dog ikke strax, men efterhaanden som Træerne bliver store.

	A.	B.	C.	Ialt
Overført . . .	114 ³ / ₄	»	20 ¹ / ₄	135
linierne, skulde borttages, som ogsaa strax skete, saa at naar undtages 8 Td. Land med tynd Skov paa, som ligger ganske isoleret paa Agerlodderne, og hvilken Skov er bestemt til engang at borttages, befindes paa denne Bys Grund ikke anden Skov end den, som nu er indhegnet til bestandig Fred, og bestaar af trede forskellige Stykker, nemlig det første Norden for Byen og paa begge Sider af Landevejen beliggende, der indeholder 114 ¹ / ₄ Td. Land. Det andet Stykke ligger i det nordøstlige Hjørne af Byens Jorder og grænser ind til Bastebjerg Skov og er 13 ¹ / ₂ Td. Land stor. Og det tredje Stykke ligger Østen for Byen og grænser til Grønholt Fredskov, samt er 19 ¹ / ₄ Td. Land, er i alt	147	»	8	155

Anm. Udi disse Fredskove er 4 Td. Land gammel Agerjord, der er bestemt til Storskovs Opelskning og 23 Td. Land Mose, der er bestemt til Elle Væxt. Resten er højlandet Skov.

VIGERSTED BY.

Paa denne Bys Grund er og har i lang Tid kun været 13 Td. Land Skovgrund med ubetydelig Skov paa, adskildt paa flere Steder, saaledes ligger i det nordvestlige Hjørne et Stykke, 6 Td. Land stor med tynd Skov paa, og paa Overdrevet ligger paa adskillige Steder tilsammen 7 Td. med enkelte og adsplittede Træer paa, der alt er uden ung Opvæxt og er aaben for alle Vinde, saa at disse Grunde ikke kan fortjenes at indfredes, men denne Skov forbliver til at afdrives	»	»	13	13
--	---	---	----	----

HOUGAARD SVENSTRUPS EJENDOMS JORD

Paa denne Grund befindes 19 Td. Land Skov, som alt ønskedes indfredet, men da Figuren af Skoven ikke er bekvem til Indfredning af den hele Skov, uden at meget Agerland tillige skulde indtages, saa bliver Skoven givet den Figur, som Kortet viser under Tallene 1, 2, 3, 4, hvilken Strækning indeholder foruden en Park 18 ¹ / ₄ Td. Land, hvorved der indkommer i Skoven 3 ¹ / ₄ Td. Land skovfri Jord, der agtes efter sin Bekvemmelighed anvendt tillige med det øvrige til Skovs Opelskning, men udenfor denne indfredede Skov bliver der 4 Td. Land, som nu er Skov, men bliver ikke fredet og anvendes i Tiden til Afdrivning, er	18 ¹ / ₄	»	4	22 ¹ / ₄
---	--------------------------------	---	---	--------------------------------

Anm. I Indfredningen er 3¹/₄ Td. Land aaben Jord, som agtes anvendt til Storskovs Opelskning tillige med det øvrige indfredede.

Roeskilde Amt. Ramsø Herred.

HOUGAARD SVENSTRUP

Paa denne Gaards Grund er en Del Skov, men samme er saa adspiltet paa mange og saa forskellige Steder, at de ikke

At overføre . . .	280	»	45 ¹ / ₄	325 ¹ / ₄
-------------------	-----	---	--------------------------------	---------------------------------

	A.	B.	C.	Ialt
Overført . . .	280	,	45 ¹ / ₄	325 ¹ / ₄
til Fordel for Skovens Conservation kunde inddrages til Fred udi en samlet Strækning, og derfor maa jeg stykkevis omhandle samme saaledes:				
BJERGVÆNGET tillige med et tilstødende Stykke Skov i Fællemarken og et andet ligeledes tilstødende Stykke paa Dyn-det, der alt er betegnet med Tallene 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, og 18 indeholder i alt foruden Teglværket 140¹/₂ Td. Land, hvoraf der er 9¹/₂ Td. Land aaben Eng og Tørve-moser, Resten 131 Tdr. Land er Skovgrund, men heraf er det Stykke, som ligger Norden for Linien AB, dels meget let Skov, da Skoven er tynd og bestandig gaar ud, og dels er Grunden uskikket til god Skov, fordi Grunden er alt for sur og ikke kan gøres tør nok, dette Stykke ønskes derfor ikke at conser-veres til Skov, men at kunne Tid efter anden afdrives, hvil-ket Stykke, betegnet med 5, 6, 7, 8, A, B, 17, 18, indeholder foruden den aabne Eng og Tørvemose 60 Td. Land. Den Skov derimod, som befindes Sønden for Linien AB er baade bedre Skov og bestaar af bedre Skovbund, da den ligger højere, og derfor agtes den indtagen til bestandig Fred, hvilket Stykke, betegnet med 15, 16, A, B, 9, 10, 11, 12, 13, og 14, er foruden 2¹/₂ Td. Land Tørvemose 71 Td. Land, er Anm. Udi det til Fred bestemte Stykke er der 10 Td. Land Elle Mose, som agtes anvendt til Elle Væxt, Resten 61 Td. Land er højlandet Skovgrund. DYREHAVEN, som paa Kortet er betegnet med Tallene 19, 20, 21, 22, 9, 23, indeholder ialt 66 Td. Land, hvoraf 50³/₄ Td. Land er Skovgrund, denne holdes indbegnet og fredet und-tagen efter sin Bestemmelse for Dyr, og Skoven agtes conser-veret derpaa bestandig uden Afdrivning, saaledes at naar ung Opvæxt skal ske, da indfredes fra Dyrene et Stykke efter an-det, som holdes fredet, indtil Dyrene ikke kan beskadige den unge Skov, er Anm. Desuden er i Dyrehaven 15¹/₄ Td. Land Engbund. ENGHAVEN, betegnet med Tallene 19, 24, 25, og 20 bestaar dels af Ager og Eng og dels af Skovholme og indeholder ialt 160 Tdr. Land, og deraf er 40 Td. Land gode Skov Holme og 10 Td. Land med enkelte Træer paa, disse Skovholme ligge saa adsplittede, at de ikke kan indfredes under et, uden at mere Ager og Eng skulde tillige fragaa Gaardens dyrkede Jorder, som var til Tab, men da Ejeren dog ønsker bestandig at conservere disse de gode Skovholme, fordi her findes en Del Ege, saa maatte disse Skov Holme betragtes som bestan-dig forblivende Skov, dog ikke under bestandig forbli-vende Indfredning, men under stykkevis og periodisk Ind-fredning, saaledes som den 10 § i Forordningen af 27. Sept.	71		60	131
			50 ³ / ₄	50 ³ / ₄
At overføre . . .	351		50 ³ / ₄ 105 ¹ / ₄	507

	A.	B.	C.	Ialt
Overført . . .	351	50 ³ / ₄	105 ¹ / ₄	507
1805 bestemmer. De 10 Td. Land med enkelte Træer ønskes Tid efter anden afdevne, er		40	10	50
Sydøst for og ungefær 600 Alen fra Dyrehaven ligger en liden Skov paa Kortet betegnet med 26, 27, 28, 29, der paa de 2de Sider alt er indhegnet og paa den 3die Side agtes indhegnet, saa at dette Stykke bliver en bestandig fredet Skov, er . .	16 ³ / ₄			16 ³ / ₄
Nordvest for Enghaven ligger en Skov, betegnet med 30, 31, 32, 33, 34, og 35, der allerede i 7 à 8 Aar har været indhegnet og holdt under Fred, som saaledes bestandig forbliver. Tæt uden for denne Skov baade mod Øster og Vester ligger lidet Skov, som formedelst Figuren ikke kan indhegnes uden med for megen Bekostning af Hegn imod Størrelsen og derfor bliver at anse som uindfredet Skov, der med Tiden vilde bortgaa, er	43 ¹ / ₄		6 ³ / ₄	50
Udi en Mark, som ved Magelæg er indhegnet til Svenstrup fra Grønholt, er lidet ubetydelig Skovgrund, der er saaledes beliggende og af den Beskaffenhed, at den hverken kan indfredes eller fortjener det og derfor i Tiden afdrives, er			4	4
EBBESKOVEN paa Kortet betegnet med 36, 37, 38, 39, 40, 41 indeholder ialt 82 Td. Land, deraf er 30 Td. Land Eng og Mose og Resten 52 Td. Land er højt Land, men med tynd Skov eller enkelte Træer paa uden Opvæxt, hvorfor denne Skov ikke ønskes indfredet, men at forblive til Tid efter anden og ved Lejlighed at afdrives, er			52	52
BASTEBJERG SKOVEN, betegnet paa Kortet med 37, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, og 38, er for det meste god Skov, paa en god Bund og agtes at forblive til en bestandig fredet Skov, da der mangler kun Skellet 37, 38 at opføres for at være ganske indfredet, er	113			113
Anm. Udi denne Skov er 13 ¹ / ₂ Td. Land Mose, som agtes anvendt til Elle Væxt, Resten er højlændet Storskov.				
GRØNHOLT BY.				
Paa denne Bys Grund har foruden 4 Td. Land Skov, som ved Magelæg er indkommen til Svenstrup Gaard, foroven anført, været ialt før Udskiftningen 109 Td. Land Skov, men samme har været saa adskilt og indblandet med Ager og Eng, at det ikke var muligt at faa det meste af den værende Skov indfredet, dog er der ved Byens Jord-Udskiftning Aar 1800 sørget for, at den samlede og bedste Skov er udlagt til og derefter indhegnet til en bestandig fredet Skov, men den adskilte og adsplittede Skov derudenfor er bestemt til at borttages, dog ikke straks, men efterhaanden som Træerne dertil kan blive tjenlige, er	79		30	109
Anm. Udi denne Fredskov er 3 Td. Land Agerjord, som anvendes til Skovopelskning og desuden 9 Td. Land Mose.				
At overføre . . .	603	90 ³ / ₄	208	901 ³ / ₄

	A.	B.	C.	Ialt
Overført . . .	603	90 ³ / ₄	208	901 ³ / ₄
som anvendes til Elle Væxt. Paa nogle Jorder, som ved Mage- læg mellem Svenstrup Hovedgaard og Grønholt By er udlagt fra Svenstrup og er bebygget med Huse, befindes lidet Skov, saaledes beliggende, at den ikke bekvemt kunde indfredes, og som ses paa Svenstrup Kort ved 49, 50, 51, og da her ikke heller er nogen ung Opvæxt, saa forbliver den ligesom andre saadanne Skove til at afdrives, er i alt paa 3 forskellige Lodder			7	7

BORUP BY.

Paa denne Bys Mark er 50 Td. Land med megen smuk ung Skov paa, men som bestaar af mange smaa Holme, ganske adsplittede paa en Strækning af 165 Td. Land. mellem Agerland og Engbund, saa at ingen samlet Skov har kunnet indfredes, uden en større Part Ager og Eng tillige skulde fratages Byen, hvilket den ikke kunde taale, og derfor er ved denne Bys Udskiftning Aar 1800 intet bestemt til at skulde indfredes, ikke heller blev det bestemt, saasom ingen Skov fragik Byen, at den værende unge Skov skulde borttages, og da den nuværende unge Skov har alt naaet den Væxt, at Kreaturer ikke kan gøre den Skade, og da Grunden tillige er god til Skov, saa agtes, at denne Skov skulde forblive bestandig Skov med periodisk Indhegning stykkevis i Overensstemmelse med den 10 § udi Forordningen af 27. Sept. 1805, er

50

50

STUBBERUP BY.

Ved denne Bys Jord-Udskiftning udi Aaret 1795 er det meste af denne Bys Skov indtaget til Fred som god Skov, thi foruden nogen Skov Østen for Byen, der er samlet med nærmeste følgende Byers fredet Skov, er der udlagt Vesten og Sydvest for Byen en nu indfredet Skov, der foruden 2de derudi liggende Søer, som indeholder 15 Td. Land, bestaar ialt af 276 Td. Land, hvoraf der er 10 Td. Land Agerland, som ligeledes skal anvendes til Storskovs Opelskning, og derimod er der kun bleven udenfor Fredskoven paa denne Bys Grund 23 Td. Land Storskov, der som ganske adsplittet, tynd og uden ung Opvæxt er bestemt til Tid efter anden at borttages, er

276

23

299

Anm. Udi denne Skov er 10 Td. Ager Land, som er bestemt til at anvendes til Storskovs Opelskning og 57 Td. Land Elle Mose, der er bestemt til Elle Væxt.

LAMMESTRUP OG GAMMERØD BYER.

Ved disse Byers og Bastbjerg Gaards Jord-Udskiftning Aar 1795 er den større Part af Skoven paa disse Byers Marker indtagen til Fredskov, thi det dertil indtagne Stykke indeholder ialt 514 Td. Land, hvoraf de 11 Td. Land er gammel Agerland, som skal anvendes til Storskovs Opelskning. Og

At overføre . . . 879 140³/₄ 238 1257³/₄

	A.	B.	C.	Ialt
Overført . . .	1850	175	380	2405

KIMMERSLØV.

Paa denne Bys Grund er 130 Td. Land Skov, men ved Byens Udskiftning i Aaret 1800 er der udlagt til at indtages til Fredskov 56 Td. Land, Resten 74 Td. Land er bleven liggende udi 3de Mænds Hovedlodder, men en Del adskilt fra hinanden formedelst mellem liggende Agerland, og da denne Rest er ved Udskiftningen alene udlagt som Græsning til de Mænd, i hvis Lodder denne Skov ligger, saa ønsker Ejeren foruden de til Fredskov udlagte 56 Td. Land endvidere ved den i Forordn. af 27. Sept. 1805 den 10 § tilladte periodiske Indfredning at lade 50 Td. Land af denne Rest blive bestandig Skov, og at alene 24 Td. Land, som ligger mere isoleret og i mindre Holme kunde med Tiden afdrives, er

56	50	24	130
----	----	----	-----

Anm. Udi det til bestandig Fredskov bestemte Stykke er 5 Td. Land aaben Grund, der ogsaa agtes anvendt til Skovs Opelskning.

STENKELSTRUP GAARDEN.

Paa denne enslig beliggende Gaards Grund er 15 Td. Land Skov, hvoraf der er 4 Td. Land, som ligger i den venstre Ende, paa Kortet betegnet med A. B. C. D., som agtes indfredet og indtaget til den paagrænsende Fredskov paa Dalby Mark, Resten er beliggende paa smalle Heller, hvis Situation gør samme Skov ubekvem til Indfredning, og endskønt disse Heller bedst var tjenlige til Skov, vil der dog næppe conserveres Skov bestandig paa dem uden Indfredning, og derfor bliver denne Skov at betragte som at kunne afdrives

4	11	15
---	----	----

BREGENTVED.

Paa denne Bys Grund er en Jordlod, henhørende til Svenstrup Gods, der er uddelt til 6 Huse, og derved er en liden Skov Lod paa 3 Td. Land, som bestaar af smuk Ungskov og derfor agtes conserveret til bestandig Skov, er

3	3
---	---

DALBY.

Paa Svenstrup Gods Jorder, udi denne By har der ialt været 66 Td. Land Skov, hvoraf 39 Td. Land for det meste smuk Ungskov, som er beliggende i det nordøstlige Hjørne af dette Gods Jorder, er ved Udskiftningen udlagt og derefter indhegnet til en bestandig fredet Skov. 10 Td. Land Skov af liden Betydenhed er ved Udskiftningen bestemt til Tid efter anden at kunne afdrives. Og et Indelukke, Ravnehaven kaldet, som er beliggende imellem de andre Lodsejeres Jorder, og som indeholder 17 Td. Land Skov, er ved Udskiftningen bestemt til at skulle blive bestandig Skov, dog saaledes, at dette Gods Husmænd skulle derudi have Græs-

At overføre . . .	1913	225	415	2553
-------------------	------	-----	-----	------

	A.	B.	C.	Ialt
Overført . . .	1913	225	415	2553
ning, og da Ejeren ønsker at conservere dette Indelukke til bestandig Skov, saa ønsker han ogsaa at conservere denne Skov ved den udi 10 § i Forordn. af 27. Sept. 1805 bestemte periodiske Indfredning, der saaledes ialt bliver	39	17	10	66
Og da ingen flere end foranførte Skove findes paa Svenstrup Gaard og Godsens Grund, saa bliver den hele Summa .	1952	242	425	2619

Saaledes beregnet udi Marts og April Maaneder 1808 af C. Ehlers.

Foreening

imellem Svenstrup Gaards Eier paa den ene, og underskrevne til bemeldte Gaard henliggende hoveriegiørende Bønder paa den anden Side, om det Hoverie, som af sidste bliver at forrette til Gaarden.

1ste Post.

Disse hoveriegiørende Bønder ere følgende: Grønholt 3, Lammestrup 8, Gammerød 4, Borup 5, Ørninge 3, Heinede 7, Urup 3, Kløvested 13, Dalbye 6, Kimmerslev 7, Aagerup 2, Vigersted 5, Ortved 12, Snekkerup 10, tilsammen 88 Bønder; som i Henseende til Pløining, Sæd og Kornhøst ere deelte i tvende lige Dele, under Navn af Kimmerslev og Vigersted Fierdinger; altsaa ere i hver af disse Fierdinger 44 Bønder.

Af Gaardens Hovedmarker blive 5 aarlig besaaede, og de omvexle saaledes, at en Mark i det 5te Aars Brug bliver tillige besaaet med Kløver, udlagt til Høeslet, og en anden indtagen til Sæd.

Hver af Markerne ere inddeelte i 44 Lodder til 6 à 7 Skiepper Ruglands Størrelse; dog er i een af Markerne ikkun 35 Lodder, men de manglende ere tillagte i een af Udmarkerne.

Foruden de 5 Hovedmarker, eller 220 Lodder af ovenmeldte Størrelse, som aarlig drives, ere i Udmarkerne 44 Lodder til 5 à 6 Skiepper Ruglands Størrelse, hvilke gemeenlig besaaes med Havre, og efter at de have baaret i 5 Aar, blive udlagte, og andre 44 Lodder opdrevene.

Da Godset, som meldt, er inddeelt til Pløining, Sæd og Høst i to lige Dele, saa har dette Arbeide forhen været og for Eftertiden bliver fortsat saaledes:

a) Den ene halve Deel af Godset brækkes om Efteraaret til Hvede een Lod, som almindelig medtager en Dag. De lægge derefter en Lod til Byg $\frac{3}{4}$ Dag.

Om Foraaret pløie de ovenanførte i Udmarkerne værende 44 Lodder, og besaae samme med Havre, hvilket kan medtage $\frac{1}{2}$ Dag, og derefter harve de samme $\frac{1}{2}$ Dag. De pløie derefter en Lod, som om Efteraaret er lagt, og besaae samme med Byg $\frac{3}{4}$ Dag, harve den $\frac{1}{2}$ Dag.

Efter at Giødningen er udbragt i Hvedemarken, nedpløies den $\frac{3}{4}$ Dag.

Derefter pløie og besaae de denne Lod med Hvede $\frac{3}{4}$ Dag, harve den $\frac{1}{2}$ Dag.

b) Den anden halve Deel af Godset pløier og saaer om Efteraaret deres Lodder i Rugmarken $\frac{3}{4}$ Dag, og harver $\frac{1}{2}$ Dag. Dernæst lægge de en Lod til Byg $\frac{3}{4}$ Dag.

Om Foraaret pløie og saae de en Havrelod i Hovedmarkerne $\frac{3}{4}$ Dag, og harve $\frac{1}{2}$ Dag. Ligeledes pløie og besaae de en Lod med Byg $\frac{3}{4}$ Dag, og harve $\frac{1}{2}$ Dag. Naar Vaarsæden er lagt, pløie de Brakmarken $\frac{3}{4}$ Dag.

c) Efter foranførte Inddeling har hver Bonde en Vinterlod og to Foraarslodder at besaae, hvilke tilligemed de Lodder, som brækkes, lægges eller pløies, aarlig omskifte imellem dem, saa at hvad Lodder den ene halve Deel har havt det ene Aar, faaer den anden halve Deel det andet Aar, og Arbeidet bliver derved lige. Dog undtages fra denne Omskiftning

Havrelodderne i Udmarkerne og i den af Hovedmarkerne, som efter 4 Aars Brug besaaes det femte Aar med Havre og Kløver. Thi formedelst Markernes og Godsets Beliggenhed er det mere beqvemt, at disse, ligesom hidindtil, blive staaende fast for enhver Deel; og altsaa henhøre Havrelodderne i Udmarkerne til Vigersted Fierding, og Havrelodderne i Hovedmarkerne til Kimmerslev Fierding.

Naar der skal optages nye Lodder i Udmarkerne, blive disse af Vigersted Fierding ristet om Efteraaret forud $\frac{3}{4}$ Dag.

- d) Harvingen i Hvedemarken, naar samme om Sommeren bliver pløiet, forrettes af Gaardens Folk, Heste og Harver, ligesom tilforn. Men Harvingen efter at Sæden er nedlagt, forrettes af Godset, som meldt.

Til at besaae Havremarken med Kløver, bruges 6 af Bønderne een Dag, som gaaer omkring imellem dem.

- e) Denne anførte Maade, hvorpaa Markerne Aar efter Aar drives, bliver ikke nogen ufravigelig Regel; men det forbeholdes saavel at forandre denne Orden, som og at bruge andre Sædesorter, saasom Erter, Boghvede og deslige, ligesom hidindtil har været brugeligt, naar Bøndernes Arbeide til Sædens Nedlægning ikke derved forøges.

Enhver Slags Sæd, som skal nedlægges, afhente Bønderne i egne Sække paa Gaardens Lofter, og udbringe dem paa Lodderne.

- f) Steensamlingen forretter hver Bonde paa sin Lod ved et Bud $\frac{1}{3}$ Dag; og da de efter foranførte Bestemmelse have een Vinterlod og to Foraarslodder at besaae aarlig, saa medgaaer til denne Steensamling $1\frac{1}{2}$ Dag. Stenene henbæres i samme Tid til nærmeste Veie, hvorfra de med de Vogne, som have bragt Harverne, bortkiøres til de Steder i Nærheden, hvor det anvises.

Foraarslodderne blive derefter, som sædvanlig, tromlede 1 Dag.

- g) Enhver Bonde meier de 3 Lodder, han har saaet, som medtager 3 Dage med 3 Karle; dog om det skulde indtræffe, at Sæden ved Uveir var slaaet omkuld, vilde vel dertil medgaae længere Tid; men dette, som blot tilfældigviis, mere eller mindre paa en Lod end en anden, kan ei komme under Beregning, da Dagen ei ansees aftient før Lodden er afmeiet.
- h) Byg bindes med Høebaand, men Resten af Kornet bindes af Kornet, som snoes til Baand paa Ageren.

Til disse 3 Lodder at opneie, binde, sætte i Hove, efterrive og Høebaand at snoe, bruges 10 Bud i 3 Dage.

Til at indkiøre hver sin Lod, som han har saaet, medtager den, som kiører Vognen, et Læggebud, og en voxen Pige eller Dreng til Tagebud. Til denne Indkiørsel medgaaer $4\frac{1}{2}$ Spanddage og 9 Gangdage.

- i) De Dage, som til alt foranførte Arbeide ere ansatte, blive i Almindelighed ikke anseete for aftiente, førend det bestemte Arbeide er fuldført.

2den Post.

Høehøsten, saavelsom alt andet herefter bestemmende Hoverie, forrettes af alle foranførte Bønder, undtagen 3 Bondefogder, som for nærværende Tid ere: Peder Mortensen i Snekkerup, Peder Hansen i Lammestrup, og Niels Pedersen i Kløvested, hvilke besørge Hoverie-Tilsigelser og have Opsigt med Hoveriet i Almindelighed, saa og Jens Jørgensen i Vigersted og Ole Børgesen i Ørninge, som efter deres Fæstebreve, ligesaavel som deres Formænd, er accorderet Frihed for smaat Hoverie, hvoriblant Høehøsten stedse har været regnet; dog kiøre de 2de sidste tillige Giødning.

Altsaa forrettes smaat Hoverie af 83 Bønder, og i Henseende til Høehøsten forholdes dermed saaledes:

- a) Bønderne ere inddeelte i 3 Fierdinger, og kaldes Vigersted, Kimmerslev og Borup Fier-

dinge, hvoraf de 2de sidstmeldte tage deres dem tildeelte Lodder saavel i Hoved- som Udmarkerne, dog saaledes, at den ene driver den andens; men Vigersted Fierding tager stedse deres bestemte Lodder i Udmarkerne, alt af den Aarsag, som ved Pløining og Sæd er anført. De have da hver paa denne Maade omtrent ligemeget Arbeide, og Lodderne ere af 3 til 4 Tønder Ruglands Størrelse for hver Mand.

Under denne Høeslet er ikke beregnet den, som er i de af Gaardens Hovedmarker, eller i dens indhegnede Skove, der bruges til Sæd, hvilket slaas i Fleng.

- b) De bestemte eller tildeelte Englodder renses om Sommeren med et voxent Bud, Karl eller Pige, een Dag, slaas i 2 Dage med 6 Karle, udstrøes i to Dage med 3 Piger, og vendes, rives og stakkes med 6 Bud i 3 Dage.

Naar det i en besværlig Høst eller formedelst Engenes og Mosernes Beliggenhed behøves, at Høet skal udføres paa fri og tør Land, bruges dertil, som sædvanlig, Høeslæder.

- c) Indkiørselen pleier Bonden at tilendebringe, og kan tilendebringe i $2\frac{1}{2}$ Dag, og tager den, som kiører, en Pige med til at lægge, og en Karl til at tage fra, hvilke paa Lofterne ere hinanden behielpelige i at tage imod Høet og forsvarlig sammensætte det.

Som forhen under første Post meldt er, bliver ei Dagen ved dette Arbeide anseet for aftient, førend Arbeidet er fuldført.

- d) Engstykkerne i Gaardens Sædemarker og dens indhegnede Skove, som ei, formedelst deres adspredte Beliggenhed og forskiellige Størrelse, kan inddeles i visse Lodder, blive rensede af et Bud i $\frac{1}{2}$ Dag, slaas af et Bud $1\frac{1}{2}$ Dag, udstrøede samme $1\frac{1}{2}$ Dag med eet Bud, vendes, rives og stakkes af to Bud i een Dag, og hiemkiøres af 36 til 40 Vogne i een Dag.

Ved Hiemkiørselen medtages de samme Bud, og omgaaes paa samme Maade, som med det øvrige Høe.

- e) Naar en Dags Høst med Sæd eller Høe er tilendebragt, rives Veiene rene samme Aften af dem, som have været brugte til Læggebud, og Vogne følge med, hvorpaa det Opreve samles, som derpaa kiøres til Gaarden, alt efter Omgang mellem dem selv indbyrdes.

3die Post.

I vaad og vanskelig Høst vendes og behandles Sæd og Høe efter Skik og Brug, saaledes, at samme ei skal blive bedærvet eller vaadt indkiørt; og naar et saadant Veirligt indtreffer, da ligesom det er umueligt at bestemme, hvad Tid Høstningen medtager, saa maae Bønderne finde sig i slige Tilfælde, uden at paastaae Dagene aftiente, førend Sæd og Høe er indbragt af deres Lodder.

4de Post.

Giødningen fra Gaardens Møddingsteder, Parker og Vandsteder ved Gaarden eller i Markerne, bliver udført paa 44 Hvedelodder og ligesaa mange Ruglodder aarlig, paa hvilke Steder den, som sædvanlig, udspreddes.

Dertil bruges til Hvedelodderne een Dag med 3 Vogne, samt et Bud til at læsse, og et til at strøe; ligeledes til Ruglodderne een Dag med 3 Vogne og ligesaa mange Bud.

Al Giødningen skal saaledes hvert Aar udføres paa ovenmeldte Antal Lodder, og de dertil ansatte Dage ansees ikke for aftiente, førend sligt Arbeide er fuldført.

Efter Giødningens Udførsel blive Veiene af de medhavende Bud rensede hver Gang, og det der Opsamlede udført paa Jorden.

5te Post.

Tærskningen begynder saasnart der er indhøstet, og vedvarer til der er udtærsket, hvormed kan tilbringes 32 à 39 Uger efter Høstens Beskaffenhed.

Der tærskes paa Laden i de 5 Dage 14, og i den 6te Dag 13 Karle, som tillige kørner og videre behandler Kornet, indtil det af Kaste- og Rense-Bud skal modtages.

De ere, som hidindtil, forpligtede til at tærske 2, 3 til 4 Frømlæg af sædvanlig Størrelse, efter Dagens Længde og Beskaffenhed, ligesom de og, naar der tærskes Rug eller Hvede, skal gjøre Langhalm, da de af denne Sæd, naar Langhalm skal gøres, ikke faae saa store Frømlæg, som ellers. De udkaste Sæden af Gulvene paa Loen, og Halmen af ethvert Frømlæg hembære de, opstikker det, og sætter det sammen, hvor det anvises dem.

Hver Mand afgiver, til at kaste Kornet, en Karl, og til at rense det, 3 Bud aarlig.

Hvert Bud renser daglig 7 Tønder Byg og 8 til 10 Tønder af anden Sæd, som de i egne Sække opbære paa Lofterne, og hvormed, samt med Maalet af Loen, den Dags Tærskere, om forlanges, blive behielpelige.

6te Post.

Giærderne omkring Gaardens Marker ere 3 forskellige Slags: de udvendige Steengiærder, Mellem-Riisgiærder, og Dyregiærdet, som ligeledes er Riisgiærde. Af disse har hver af Bønderne hidindtil vedligeholdet 60 Favne enkelte Steengiærder med Grøft $2\frac{1}{2}$ Alen høie og 3 Alen brede, 55 Favne Riisgiærde og 65 Favne Dyregiærder; hvilket Arbeide kan medtage for hver Bonde to Dage med to Bud.

Desuden have de et Vindegjærde, som skal opsættes for Borup Søe, de Aar derudi paa-stødende Marker ere Vang, hvilket fuldføres af en Karl fra hver Gaard $\frac{1}{2}$ Dag.

Al ovenanførte Giærdelukning vedblive de indtil videre, hvortil det behøvende Giærdsel bliver dem udviist, som af dem hugges og til Stederne henbringes.

Men da man er i Begreb med at nedrive nogle gamle Riisgiærder, og opsætte dem i en anden kortere Strækning, saa forbeholdes saavel at omdele dette Arbeide, som den hele Giærdelukning, hvorved Bønderne aarlig lettes.

Alle øvrige saa kaldte nye Steengiærder og Diger, som formedelst Markernes bedre Indretning ere for nogle Aar siden opsatte, vedligeholdes af Gaardens Eier. Til videre nye Steengiærder at opsætte i og omkring Gaardens Marker, henhøre Bønderne de fornødne Steen med Slæde eller Vogn, og udfordres dertil 2de Spanddage af hver, og kjøres da 8 til 12 Læs efter Veiens Længde.

7de Post.

Kornet befordres fra Gaarden, enten til Kiøbenhavn, som er 7 Mile, eller til en af de andre omliggende Kiøbstæder paa 2 til 5 Miles Længde, eller til et Sted i Landet af lige Længde med det anførte.

Hver Mand forretter af Kiøbenvhavns Reiser to aarlig, beregnet til 3 Dage for hver Reise, som er 6 Dage, og af de andre Slags Reiser 3 aarlig, beregnet til en Dag hver. Dog i Henseende til 5 Miils Reiserne, som til Holbek, Nestved eller andre Steder ligesaa langt, da ere disse, i Betragtning af den slettere Vei, at ansee som en Kiøbenvhavns Reise.

Til Læs tages 3 Tønder Hvede, Rug eller Erter, 4 Tønder Byg og 5 Tønder Havre.

Ved Maalet ere Bønderne eller deres Bud tilstede, hielpe til ved samme, modtage Kornet i deres egne medbragte Sække, udbære det paa Vognene, indestaae for rigtig Aflevering, og derfor bringe Beviis.

Under disse Kornreiser er Landgilden ikke iberegnet; thi saalænge den ikke føres til Gaarden, skeer Reisen med samme til de af ovenmeldte Stæder, eller ligesaa langt, hvor den bliver anviist, uden at herfor nogen Spanddag godtgjøres.

Skulde heri skee Forandring, saa at Landgilden bliver først ført til Gaarden, og derefter bliver ført bort til at sælges, saa bliver denne Kiørsel efter anførte Beregning at omdele paa Bønderne.

8de Post.

Til Skovning af Bygnings- og andet Gavn-Tømmer og Brænde udfordres 4 Spanddage af hver Mand aarlig. De kiøre daglig med hver Vogn 4 til 6 Læs efter Dagens og Veiens Længde og Beskaffenhed, og aflevere det enten til Gaarden og dens Betiente, eller til Teglværket.

Til at fælde, sauge, smaaeslaae og hembære Brændet, udfordres aarlig af hver 2 Gangdage; men at bestemme, hvor meget daglig skal hugges og tilrette giøres, kan ei skee, da det kommer an paa, hvorledes Brændet er at hugge, og hvor det findes, hvorfor Arbeidstiden retter sig efter Forordningen af 25de Martii 1791.

9de Post.

Til Tørven afgiver hver Mand 3 Bud aarlig, hvilke skiære, trille og røgle, samt ved Hiemagningen hielpe med Paalæsning. Arbeidet medtager 3 Gangdage, og skiæres der i disse Dage af ovenmeldte Bud omtrent 80000 Stkr. Tørv af sædvanlig Størrelse.

Til Hiemagningen afgiver hver en Spanddag med een Vogn, og kiører samme Vogn 3 Læs til Gaarden og Gaardens Betiente.

10de Post.

Kornstakke at indføre i Laden, og Halmstakke at sætte, samt disse igien at henvføre, hvor de paa Gaarden anvises, udfordres aarlig een Spanddag og to Gangdage af hver Mand.

Hver Dags Arbeide af dette Slags kan ei heller bestemmes, da det beroer paa det mere eller mindre Korn eller Halm, som skal flyttes; men ovenmeldte Forordning bliver derfor at følge.

11te Post.

Som Haandlangere til Gaardens tilhørende Huses Reparationer kan aarlig udfordres et voxent Bud fra hver Mand; men i extraordinaire Tilfælde, saasom Ildsvaade og deslige, blive Bønderne behielpelige med een eller flere Spanddage og flere Gangdage, alt efter Arbeidets Beskaffenhed.

Efter Bygnings-Materialier fra Roeskilde eller Kiøge fordres 40 Vogne i høieste aarlig. De gaee efter Omgang paa Godset, som oftest kan skee ved Baglæs, og Læssene blive i alle Tilfælde ei større, end at de af Bøndernes Heste kan trækkes.

I forhen meldte extraordinaire Tilfælde hielpes med de behøvende Reiser.

En Dags Arbeide for Haandlangerne ved Reparationer og Bygninger bestemmes efter Haandverkers sædvanlige Arbeidstid.

12te Post.

Til Parkers, Vandsteders og Grøfters Oprensning ved Gaarden og i Markerne: det, som opgraves, enten at udsprede paa Jorden, eller at samle paa et Sted, for siden at bruge til Giødning, udfordres af hver Mand en Spanddag og to Gangdage.

13de Post.

Til Ladegaards og Huses Rensning udfordres aarlig en Gangdag fra hver.

14de Post.

Saalænge Godsets Eier vil paatage sig, til Lettelse for Bønderne, at levere den extraordinaire Fourage, som i Fremtiden maatte paabydes, saa forbeholdes at omdele Bud til at binde Høe og Halm, og Vogne til at bortkiøre al Fourage.

Dette Arbeide kan ei nøiere bestemmes, thi det dependerer af, hvor megen Fourage der bliver paabuden.

15de Post.

Til Flytning for Sælger eller Kiøber, Forpagter, Hollænder eller Gaardens Betiente ved indtreffende Forandringer, udfordres af hver Mand to Reiser i det høieste. De Aar, hvori ei alle ovenmeldte Aarsager til Reiser ere samlede, bliver ei heller fordret saa mange, som anført.

Reiserne beregnes til to Dage hver, i det længste, og kortere Reiser blive ikke regnede sammen for at udgiøre en Reise paa to Dage; men naar to Reiser, korte eller lange ere præsterede, fordres ei flere.

16de Post.

Som sædvanlig, forretter hver Mand aarlig en Reise til Faxøe efter Kalk, og denne Reise beregnes til to Dage. De føre da paa 18 Vogne en Cubik-Favn Kalk, som de aflevere paa Teglverket.

Derfra, efter at den er brændt, at opføre til Gaarden, udfordres 25 Vogne i een Dag, som gaaer omkring paa Godset, og hver Vogn opfører en Dag 4 Læs, à Læs 3 Tønder.

17de Post.

Gruus, Leer og Steen paa anviiste Steder at hente til Gaardens og dens tilhørende Huses Reparationer, saa og Vei-Reparationer i Gaardens tilliggende Marker, at henføre til Stederne, udfordres aarlig af hver, de forhen nævnte extraordinaire Tilfælde undtagne, to Spanddage og to Gangdage, og kører hver af anførte 4 til 5 Læs, efter Veiens og Dagens Beskaffenhed; og i Henseende til Vei-Reparationer kan en Dags Arbeide ei anderledes bestemmes, end efter tidtmeldte Forordning af 25de Martii 1791.

18de Post.

Som en almindelig Regel ved alt ovenanførte Hoverie-Arbeide er denne: at de til ethvert Arbeide mødende Folk medbringe de Redskaber, som til Arbeidet udfordres; og i Henseende til Høst-Arbeidet, da, som Bønderne hidindtil have fundet sig tiende med, at sende et større Antal Folk til Hove, hvorved de have forrettet Arbeidet i langt kortere Tid, end her er bestemt, saa bliver dette dem fremdeles uformeent, og Dagene skal i saa Tilfælde blive anseet som aftiente.

19de Post.

Hele Aaret igiennem bliver til foranførte Arbeide fordret om Ugen i det høieste 3 Spanddage med Vogn, Plov, Harve eller Tromle.

I Høe- og Korn-Høst 8 Gangbud, og paa andre Aarets Tider 4.

20de Post.

Da det ellers forhen har været brugeligt, at Grønholt 3 Mænd, formedelst deres nær Beliggenhed ved Svenstrup, have til Lettelse for det øvrige Gods været tillagt adskilligt at forrette, saasom at befordre Øvrighedens Circulair Breve og andre Breve, Godset vedkommende, flytte Saugskiær-Lad, Halm, Krager, med videre til Gaardens Huses Reparationer og deslige, hvilket som oftest kun har medtaget $\frac{1}{4}$ Deel eller $\frac{1}{2}$ Dag, og sielden en heel

Dag, imod at de derfor have havt Frihed for at rense Enge, at hiemskove Brænde, at levere de Bud, som høre til at trille, røgle, og Vogn at opkiøre Tørv, at indføre Kornstakke, at sætte Halmstakke, og forrette 2 à 4 Miles Kornreiser; saa vedbliver dette saaledes fremdeles, og skal da af dette Arbeide, som de imod ovenmeldte Frihed ere pligtige at forrette, ikke fordres mere af hver Mand, end et ridende eller gaaende Bud hver 3die Uge, og en Dags Reise med en Vogn hver 3die Maaned.

21de Post.

De ere forenede om, at den ene Fierding tager imod den andens Høe, og tilholder hver sine Folk, at tage Høet, saalænge noget er at indkiøre, uden Hensigt til visse Timer paa Dagen, hvilket de forhen have brugt og befundet sig tiende med, fordi det i andet Fald vilde falde dem vanskeligt at udrede saa mange Bud.

Paa denne Maade forandres den ovenstaaende 2den Post Litr. c og d; og i Henseende de til Flengs-Høet behøvende Bud, da blive disse afgivne efter Omgang, og beregnede til 72 Bud.

* * *

I øvrigt forbeholdes endnu det Arbeide, som de Kongelige Anordninger i specielle Tilfælde tillade at omdele paa Godset.

Denne Forening bringes til Udøvelse til 1ste Martii 1792.

Saaledes sluttet og foreenet imellem Godseieren og Bønderne, saa og imellem dem selv indbyrdes, saavidt enhver især og alle i Almindelighed vedkommer, bekræftes med alle Vedkommendes Underskrift. Hvorhos de tillige erklærede, at de ei forlangede nogen nøiagtig Tid bestemt for Arbeidet, som af deres Bud bliver at forrette, men de finde sig bedre tiende med, at lade deres Bud arbeide som sædvanlig, uden at rette sig efter visse Timer, og hvilket de vilde paalægge enhver sit Bud.

Datum Svenstrup den 26de October 1791.

A. M. Neergaard.
(L. S.)

Peder Hansen.	Jens Hansen.	Diderik Christensen.	Ole Nielsen.
Alle af Lammestrup.			

Jacob Hansen.	Jens Knudsen.	Anders Andersen.	Lars Larsen.
Ligeledes af Lammestrup.			

Niels Nielsen.	Ole Pedersen.	Thomas Christensen.	J. Hansen.
Mads Hansen.		Hans Pedersen og Lars Eriksen.	
Alle af Kimmersløv.			

Rasmus Jensen.	Niels Sørensen.	Anders Mogensen.	Niels Pedersen.
Hans Jørgensen.	Hans Mortensen.	Lars Pedersen.	Jacob Jensen.
Anders Nielsen.	Peder Hansen.	Frands Sørensen.	Niels Pedersen.
Alle af Kløvested.			

Videre underskrives af Jørgen Jensen.
Gaardmand af Kløvested.

Anders Hansen. Hans Olsen. Jens Danielsen paa sin Moders Vegne.
Niels Olsen. Paa Peder Nielsens Vegne underskriver Anders Hansen.
Alle af Dalbye.

Jens Jørgensen af Aagerup.

Søren Olsen. Jens Nielsen.
Begge paa egne og Ole Pedersens Vegne af Vigersted.

Rasmus Andersen. Christen Thomassen. Paa min Moders Vegne
Hans Christensen. Anders Nielsen. Jens Andersen. Hans Rasmussen.
Jens Andersen. Jørgen Andersen. Anders Jørgensen.
For Hans Skov: Jens Andersen.
Alle af Ortved.

Jens Hansen. Jens Jensen. Hans Larsen. Christen Hansen.
Peder Mortensen. Søren Philipsen. Ole Jensen.
Alle af Snedkerup.

Mathias Larsen. Peder Hansen. Friderik Jørgensen.
Alle af Borup.

Christian Hansen. Paa Jens Corneliussens Vegne: Anders Olsen.
Jens Jensen. Lars Jensen.
Alle af Gammerød.

Hans Hendriksen. Jørgen Hansen.
Af Ørninge.

Jens Larsen. Jørgen Jacobsen. Jens Hansen.
Alle af Urup.

Ole Jensen. Peder Hansen. Niels Hansen.
Alle 3de af Grønholdt.

Anders Knudsen. Jeppe Hansen. Jens Pedersen. Ole Hansen.
Alle af Heinede.

Paa min syge Husbondes Niels Nielsens Vegne: Peder Jensen.
Af Ortved.

Ole Andersen Af Vigersted.
Christen Pedersen af Dalbye.
Anders Danielsen fra Snedkerup.
Christian Hansen. Niels Hansen.
Begge af Borup.

Jens Jørgensen af Vigersted.
 Ole Børresen af Ørninge.
 Peder Nielsen af Snedkerup.
 Christen Jensen af Aagerup.
 Christen Hansen af Snedkerup.

Hans Jeppesen. Anders Hansen.
 Begge af Heinede Bye.

For Christen Jensens Enke underskriver Niels Jepsen.
 Af Ortved.

*

*

*

Da Forvalter Birch, paa hans Herskabs Vegne, tilligemed Svenstrup Godsdes hoveriepligtige Bønder, i Anledning af dette til mig forud indleverede Forslag til Hoveriets mindelige Bestemmelse, og i Følge allernaadigste Placat af 23de December 1791, efter foregaaende Indkaldelse, for mig var mødt, anmeldte Forvalteren, at hans Herskab attraaede følgende Forandringer i Forslaget:

- 1) I Henseende til den 15de Post, at ikkun een Reise aarlig af Bønderne skulle blive paa-
staaet.
- 2) Betreffende den 6te Post, at Forpligtelsen om at lette Giærdelukningen maatte bort-
falde, med den Forsikring, at Giærderne ikke skulle blive forøgede for Bønderne; Og
- 3) Angaaende den 20de Post, at Reiserne for Beboerne i Grønholt skulde være nedsatte
til een Reise for hver Mand.

Herpaa blev Forslaget med ovenanførte Forandringer for Bønderne oplæst, som derpaa erklærede at ville vedtage samme, med den Condition, at Jordlodderne i Markerne maatte blive opmaalte og gjort lige for hver Mand inden næstpaafølgende Aars 1ste Martii, nemlig til 1ste Martii 1793; og dernæst, at om Hans Majestæt allernaadigst vilde ganske ophæve Hoveriet, maatte deres nu indgaaende Forbindelse ikke være dem til Hinder i at nyde Godt af samme Kongelige Naade. Og da Forvalteren paa sit Herskabs Vegne imod disse Reservationer ikke havde noget at erindre, blev Forslaget strax af de fleste Bønder vedtaget og underskrevet, som ogsaa nogle Dage derefter er skeet af den øvrige Deel, undtagen af Niels Hansens Enke af Heinede, der ei var mødt, og ei heller efter en seenere Indkaldelse ved Birkedommeren har indfundet sig. — Da altsaa Svenstrups 87 hoveriepligtige Gaardmænd i min Overværelse frivilligen have indgaaet og underskrevet denne Foree-
ning, der findes at være overeensstemmende med de i Placaten af 24de Junii 1791 allernaadigst foreskrevne Regler; saa bliver samme herved, under de af Bønderne giorte Betin-
gelser, i allerunderdanigst Følge den først allegerede Placats Bydende, under min Haand og hostrykte Signet stadfæstet.

Roeskilde, den 1ste Martii 1792.

Werner Moltke.
 (L. S.)

*

*

*

Fremlagt og læst inden Svenstrup Gaards Birketings Ret Tirsdagen den 1ste May 1792, samt derefter overleveret Sognefogden Niels Nielsen i Kimmerslev til Bevaring og Svenstrup hoveriegiørende Bønders Eftersyn, naar forlanges. Testerer

Huusher. Birch.

TAVLEFORTEGNELSE

Hvor intet andet anføres, er Gengivelsen efter Fotografi. Med Undtagelse af Portrætterne
Tavle XXXIII og XXXV findes alle de gengivne Malerier paa Svenstrup.

Tavle I. Fritstaaende Ege paa Dyndet. — Gammelt Skovland paa Nordsiden af Borup Sø. — Tavle II. Gammel Eg i Kimmerslev Udlodder. — Tavle III. Gammel Bøg i Grønholt Lodder. — Tavle IV. Grenet Bøg i Kimmerslev Udlodder. — Tavle V. Gammel Bøgeskov i Grønholt Lodder. — Krigshugst i Harebo 1917. — Tavle VI. Runde Holm i Enghaven med Mindesten. — Tavle VII. 150-200-aarig Bøgebevoksning i Ryeskov. — Tavle VIII. Egesaaning i Riller fra 1895 med jævaldrende Bøgeundervækst. Kohaven Februar 1917. — 120-aarige Bøge i Fredskoven.

Tavlerne I-VIII anbringes mellem Side 76 og 77.

Tavle IX. Jagtselskab paa Svenstrup 1919. Fra venstre til højre, i forreste Række: Kammerherre N. Juel, Kong Christian X, Jagtherren. I bageste Række: Grev A. Moltke, Overjæger J. Nielsen, Amtmand Baron J. Wedell-Wedellsborg, Premierlieutenant Baron T. Reedtz-Thott, Grev E. Moltke, Kgl. Staldmester Grev J. Krag-Juel-Vind-Frijs, Kammerherre R. Juel, Hofjægermester H. Bruun Neergaard, Skovrider F. Muus, Baron Hannibal Wedell-Wedellsborg. — Tavle X. Fire Raabuk-Opsatser.

Tavle IX-X anbringes mellem Side 184 og 185.

Tavle XI. Prospekt af Svenstrup 1795. Akvarel af Ellen Neergaard, gift Moltke. — Beliggenhedsplan 1769. Efter et haandtegnet Kort i Svenstrup Godsarkiv. — Tavle XII. Beliggenhedsplan 1894. Efter et Kort af F. Mansa.

Tavle XI-XII anbringes mellem Side 192 og 193.

Tavle XIII. Gamle Avlsgaard før Nedbrydningen i 1895-96. — Gamle Lade og Kostald set fra Syd. — Tavle XIV. Svenstrup set fra Syd. — Tavle XV. Herskabsstald med Pavilloner. — Tavle XVI. Svenstrup set fra Nord. — Tavle XVII. Svenstrup set fra Øst. — Tavle XVIII. Hesteparken med Godsforvalterboligen. — Tavle XIX. Parti fra Haven med klippede Taks. — Tavle XX. Havestuen. — Tavle XXI. Salen. — Tavle XXII. Gæsteværelse med gammelt japanesisk Tapet. — Tavle XXIII. Malet Lærredstapet, tidligere i Salen. — Tavle XXIV. Vægdekoration i lille Spisestue af Th. Deleuran efter et gammelt Lærredstapet paa Svenstrup. — Tavle XXV. Vægparti i Havestuen. Paa Væggen Jens Juels Portrætter af Grevinde Ellen Moltke, f. Neergaard, og hendes Mand Grev Joachim Moltke. — Tavle XXVI. Biblioteket. — Tavle XXVII. Indvendig Hovedtrappe. — Tavle XXVIII. Lindeallé og Havepavillon.

Tavlerne XIII-XXVIII anbringes mellem Side 200 og 201.

Tavle XXIX. Interiør af Kimmerslev Kirke. — Tavle XXX. Kimmerslev Kirke og Landsby set fra Syd. — Tavle XXXI. Borup Kirke set fra Øst. — Tavle XXXII. Borup Kirkes Alterkalk. — Kimmerslev Kirkes Messehagel.

Tavlerne XXIX-XXXII anbringes mellem Side 208 og 209.

Tavle XXXIII. Biskop Hans Svane. Maleri af Karel van Mander. (Frederiksborg.) — Tavle XXXIV. Krigsraad Peter Johansen Neergaard og Hustru Kirsten Tønnesdatter Neergaard. Kopier af Herman Koefoed efter ældre Malerier. — Etatsraad Jens Bruun Neergaard og Hustru Anne Marie Neergaard, født Møller. Malerier af Jens Juel. — Tavle XXXV. Grevinde Anna Joachimine Danneskiold-Laurvig, født Ahlefeldt. Maleri fra 1790 af Jens Juel. (Statens Museum for Kunst.) — Tavle XXXVI. Epitafium i Ringsted Kirke over Krigsraad

Peter Johansen Neergaard og Hustru af Carl Fr. Stanley. — Tavle XXXVII. Etatsraad Jens Bruun Neergaard og Hustrus Gravmæle i Ringsted Kirke af Johannes Wiedewelt. — Tavle XXXVIII. Kammerherre, Major Johan Andreas Bruun Neergaard. Maleri af David Monies. Tavle XXXIX. Elisabeth Hendrine Bruun Neergaard, født Cramer. Maleri af C. W. Eckersberg. — Grevinde Ellen Moltke, født Bruun Neergaard. Maleri af Jens Juel. — Kammerherre Jens Peter Bruun Neergaard. Maleri af Jens Juel. — Tavle XL. Kammerjunker Tønnes Christian Bruun Neergaard. Litografi efter en Tegning af J. H. Marlet.

Tavlerne XXXIII-XL anbringes mellem Side 272 og 273.

Tavle XLI. Gehejmekonferensraad, Kammerherre, Kaptajn Joachim Bruun Neergaard. Maleri af H. C. Jensen (1879). — Tavle XLII. Louise Bruun Neergaard, født Stemann. Maleri af H. C. Jensen efter et Daguerreotypi. — Baronesse Louise Wedell-Wedellsborg, født Bruun Neergaard. Maleri af Aug. Schiøtt efter et Fotografi. — Baron Gustav Wedell-Wedellsborg med Sønnerne Ludvig og Joachim. — Frøken Grethe Flindt.

Tavle XLI-XLII anbringes mellem Side 282 og 283.

Tavle XLIII. Claudine Bruun Neergaard, født Skeel. — Kammerherre Theodor Bruun Neergaard. — Kongens Nytorv, i Hjørnet tilhøjre Vingaardsstræde 1 (1842). Litografi (Em. Bærentzen & Co.). — Tavle XLIV. Baron Gustav Wedell-Wedellsborg. — Baronesse Thalia Wedell-Wedellsborg, født Scheel. — Overdrevsgaarden set fra Haven. Maleri af L. Kabell.

Tavle XLIII-XLIV anbringes mellem Side 286 og 287.

Tavle XLV. Gobelin fra Midten af 17' Aarhundrede Kristus i Emaus.) — Tavle XLVI. Rejseur af Sølv fra Midten af 18' Aarhundrede. — Sølvforgylt Pokal fra Begyndelsen af 17' Aarhundrede. — Themaskine af Kobber fra Christian VII's Tid. — Tavle XLVII. Graveret Sølvskrin fra Midten af 17' Aarhundrede. — Sølvkandelabre fra 1773-79 og Sølvkaffekande fra 1764. — Tavle XLVIII. Skabsmøbel fra Midten af 18' Aarhundrede. — Tavle XLIX. Rokokochatol fra Midten af 18' Aarhundrede. — Tavle L. Rokokoarmstol fra Midten af 18' Aarhundrede. Rokokotaburet. — Rokokokommode fra Midten af 18' Aarhundrede. — Bergère fra sidste Halvdel af 18' Aarhundrede. — Tavle LI. Rokokokanapé fra Midten af 18' Aarhundrede. Sæde hertil fra samme Tid. — Tavle LII. Kaminparti. Rokokospejl fra Midten af 18' Aarhundrede. Rokokour. Figurer i gammelt københavnsk Porcellain.

Tavlerne XLV-LII anbringes mellem Side 296 og 297.

Tavle LIII. Konsolbord fra Slutningen af 18' Aarhundrede. Broncekandelabre fra første Halvdel af 19' Aarhundrede. Bronzeur fra Christian VIII's Tid. Eckersbergs Portræt af Anna J. H. Bruun Neergaard. — Tavle LIV. Mahogniskrivebord fra Slutningen af 18' Aarhundrede. Mahognisofa fra Tiden omkring 1800. — Tavle LV. Mahognimøblement fra Begyndelsen af 19' Aarhundrede. — Forgylt Møblement fra Tiden omkring 1800. — Tavle LVI. Stole fra Midten og Slutningen af 18' Aarhundrede. — Tavle LVII. Stole fra Slutningen af 18' og første Halvdel af 19' Aarhundrede. — Tavle LVIII. Spejle fra 18' Aarhundrede. — Tavle LIX. Spejle fra sidste Halvdel af 18' Aarhundrede. Kommode og Spejl fra Tiden omkring 1800. — Tavle LX. Konsolspejl fra første Halvdel af 19' Aarhundrede. — Spejl, Konsolbord og Prismekandelaber fra sidste Halvdel af 18' Aarhundrede.

Tavlerne LIII-LX anbringes mellem Side 304 og 305.

PERSONREGISTER

- Absalon, Biskop 94.
 Ahlefeldt, Anna Joachimine, se Danneskiold-Laurvig.
 Ahlefeldt, Dorothea, født Krag 258.
 Ahlefeldt, Hans Adolph 258.
 Allen, C. F. 234.
 Alsing, A. 301. Tvl. LVII.
 Althöver, Maria 252.
 Ancher, Michael 309.
 Anders Jyde 85.
 Andersdatter, Ane 222.
 Andersen, Anders 327.
 Andersen, Jens 213. 328.
 Andersen, J. Oskar 235.
 Andersen, Jørgen 328.
 Andersen, Mads 247.
 Andersen, Ole 328.
 Andersen, Peder 97.
 Andersen, Rasmus 328.
 Anna Catharina, Dronning 202.
 Anne, Mælkedeje paa Svenstrup 84.
 Arildsen, Per 106.
 Arnstein, Baronesse 268.
 Baaring, Hans Andersen 47. 48.
 Bache, Otto 309.
 Baden, Anna Hansdatter 203. 237. 238.
 Baden, Christen Hansen 238. 239.
 Baden, Hans Lauridsen 237.
 Bagge, Rasmus 103.
 Bagger, Hans 241.
 Bagger, Søster, født Svane 241.
 Bang, F. A. C. 53.
 Bang, Sekretær 269.
 Bardenfleth, Louise, se Neergaard.
 Barnekow (Bernekov) Johan 30. 207. 236.
 Bartholin, Bolette Marie, se Zeuthen.
 Basse, Peder 237- 239.
 Baudissin, Caroline, født Schimmelmänn 265.
 Baudissin, Friedrich 265.
 Baudissin, Henriette Caroline Elisabeth, se Neergaard.
 Bech, Peder 44.
 Beck, Lave 26. 29. 115. 189. 190. 235.
 Beenfeldt, Johan Ferdinand 300.
 Begtrup, Gr. 140. 215.
 Bentzon, A. B. 269.
 Benzon, Caroline Henriette 252.
 Benzon, Jacob 244.
 Benzon, Peder 109.
 Bérain, J. 307.
 Berg, Joh. Chr. 300. Tvl. LVI.
 Bergen, Drejer 301.
 Bernekov, se Barnekow.
 Berner, Mestersvend 300.
 Bernstorff, C. G. 262. 263.
 Berntsen, Arent 117. 119. 121.
 Berntsen, Jacob 98.
 Bilde, Birgitte, se Bille.
 Bilde, Peder 26.
 Bille, Anders 234.
 Bille (Bilde), Birgitte (Birthe) 29. 189. 234.
 Bille, Claus 234.
 Bille-Brahe, P. 269.
 Birch, Hans 208. 329. 330.
 Birch, Terkil Nielsen 226.
 Bircherod, Jens 32.
 Blome, Charlotte Amalie, født Frijs 243-245.
 Blome, Otto 243.
 Bluhme, C. 245.
 Bluhme, J. B. 244.
 Boelsmand, N. 173.

- Bonde, Esbern 106.
 Borchard Gellegeter 208.
 Borkor Jægermester 86.
 Borro, Alessandro del 309.
 Bosel, Andreas 207.
 Bosen, Chr. 85.
 Bothmer, Greve 263.
 Bourke, Edmond 269.
 Brabrandt, Friederich 111.
 Braem, Christian 244.
 Bramsen, Alfred 309.
 Brandt, Enevold 250.
 Brasch, Chr. H. 141.
 Breide, Hans 234.
 Breide, Karen 234.
 Bremen, Gert von 30. 235.
 Brochmand, Jesper 240.
 Brockdorff, Frederik 246.
 Brockdorff, Sophie Amalie, se Oertz.
 Brockenhuus, Oluf 189. 191. 203. 240.
 Brok, Eske 96.
 Brok, Jens Andersen 95.
 Brun, Jens 233.
 Bruun, Jens 248.
 Bruun, Johanne 248.
 Bruun, Maren Nielsdatter, født Holst 248.
 Bruun Neergaard, se Neergaard.
 Buchwald, Johanne von, født Neergaard, se Svanenskiold.
 Buchwald, Peter von 304.
 Burg, Hans auf der 295. Tvl. XLVI.
 Bülow, Anna Sophie, født Danneskiold-Laurvig 263.
 Bülow, F. 263.
 Bærentzen, E. 332.
 Børgesen (Børresen), Ole 322. 329.
 Caroline Mathilde, Dronning 254.
 Cathcart, W. S. 271.
 Christen, Tærsker paa Svenstrup 85.
 Christensdatter, Lisbeth 208.
 Christensen, Anders 226.
 Christensen, Daniel 223. 226.
 Christensen, Diderik 327.
 Christensen, Hans, af Ortved 328.
 Christensen, Hans, af Svenstrup 203.
 Christensen, Peder 226.
 Christensen, Thomas 327.
 Christensen-Hørsholm, C. 84. 140.
 Christian I. 79.
 Christian II. 234.
 Christian III. 24. 29. 82.
 Christian IV. 26. 28. 30. 82. 102. 202. 207. 236. 237. 239. 240. 309.
 Christian V. 35. 92. 241. 242. 294. Danske Lov 147. 152. Matrikel 94. 99. 108. 117-119. 121. 135. 139. 155.
 Christian VI. 243-245.
 Christian VII. 265. 309.
 Christian VIII. 308. Tvl. LIII.
 Christian IX. 277.
 Christian X. 282. 331.
 Christian, udvalgt Prins 237.
 Christine af Højelse, gift med Bent Nielsen 106. 107.
 Christophersen, Ole 226.
 Christophersen, Peder 226.
 Classen, P. H. 269.
 Clausen, H. V. 19.
 Corfitz Skovrider 35.
 Corneliussen, Jens 328.
 Cramer, Elisabeth Hendrine, se Neergaard.
 Cramer, Henriette Margrethe, født Decker 264.
 Cramer, Laurentius Johannes 264.
 Cramer, Laurentius Nicolas 264.
 Cramer, Peter Wilhelm 264.
 Daa, Claus 238.
 Daa, Jørgen 95.
 Daa, Oluf 233.
 Danielsen, Anders 328.
 Danielsen, Jens 328.
 Danielsen, Lars 229.
 Danneskiold-Laurvig, Anna Joachimine, født Ahlefeldt 164. 258-260. 263. 264. 271. 287. 298. 331. Tvl. XXXV. LI.
 Danneskiold-Laurvig, Anna Sophie, se Bülow.
 Danneskiold-Laurvig, Frederik Ludvig 258.
 Danneskiold-Samsøe, F. C. 109. 111.
 Debucourt, L. Ph. 268-270.
 Decker, Henriette Margrethe, se Cramer.
 Deichmann, J. 269.
 Deleuran, Th. 331. Tvl. XXIV.
 Didot, Firmin 269.
 Dinesen, J. 195.
 Dolomieu, D. de 267.
 Dorothea, Dronning 30. 234.
 Dverrig, Sigfred Friis 109.

- Dyr, Ove 97.
 Eckersberg, C.W. 270.308.309.332. Tvl.LIII.
 Egede, C. F. 103.
 Egede, Hans 103.
 Egede, I. 103.
 Ehlers, C. 41. 50. 53. 54. 74. 313. 320.
 Ehlers, Otto 142.
 Erichsen, V. 252.
 Erik Plovpenning 95.
 Eriksen, Lars 327.
 Erslev, Kr. 79. 233.
 Estrup, J. B. S. 277.
 Ewald, Johannes 303.
 Exner, J. 309.
 Eyben, A. G. von 263.
 Fabricius, Kaptajn 269.
 Falbe-Hansen, V. A. 176.
 Falk, Eskild 96.
 Falster, Jens 237. 238.
 Fenwich, Julie, født Flindt, se Neergaard.
 Ferdinand, Prins 281.
 Fibiger, Anna Cathrine, født Morville 98.
 Fibiger, Matthias 98.
 Fincke, Margrethe, se Fuiren.
 Fincke, Thomas 241.
 Fischer, Johan Hendrik 252.
 Flindt, Augusta (Guste) 198 (Planen). 279-281.
 Flindt, Ina 279-281. 283.
 Flindt, Jacob 279. 281.
 Flindt, Julie, se Neergaard.
 Flindt, Margrethe (Grethe) 198 (Planen). 279-284. 290. 332. Tvl. XLII.
 Fogh, L. C. 53.
 Folmersen, Hans 103.
 Foss, Anna Margrethe, født Svane 241.
 Foss, Jens 241.
 Fournoy, P. Tvl. LII.
 Frantzdatter, Margrethe, se Høyer.
 Frederik I. 234.
 Frederik II. 26. 27. 29. 30. 81. 82. 96. 189. 190. 192. 234-236. 240.
 Frederik III. 31. 33. 89-91. 95. 103. 146. 147. 240. 241. 295. Matrikel 99. 100. 118. 135.
 Frederik IV. 35. 94. 105. 109. 111. 207.
 Frederik V. 245. 248. 309. Bibel 203. 207.
 Frederik VI. 159. 267. 269. 276. 277.
 Frederik VII. 277.
 Frederik af Hessen 281.
 Frederik Julius af Württemberg 237.
 Frederiksen, Hans, af Kimmerslev 227.
 Frederiksen, Hans, Kusk paa Svenstrup 285.
 Freese, J. C. 303.
 Friis, Jesper 242.
 Friis, Marie, født Svane, se Oertz.
 Frijs, Charlotte Amalie, se Blome.
 Frijs, J. Krag-Juel-Vind- 331.
 Frijs, Niels 243.
 Fuiren, Jørgen 90. 191. 241.
 Fuiren, Margrethe, født Fincke 25. 90. 91. 191.
 Fuiren, Marie, se Svane.
 Gabel, Christian Carl von 35. 107.
 Gabel, Christopher 241.
 Galde, Christopher 29. 234.
 Galen, Thorbjørn Pedersen 95.
 Gerner, Henrik 252.
 Giedde (Gedde), Margretha 109.
 Gjellerup, F. 56.
 Gjordsen, Peder 233.
 Godfred, Diakon i Roskilde 22.
 Goethe, J. W. 262.
 Gonsager, Dorothea, se Lemvig.
 Gram, Hans 243.
 Grodtschilling, Catharina Magdalene, se Naumann.
 Grovsmed, Hans Nielsen 208.
 Grund, Johan Gotfred 300.
 Gylkendal, S. 303.
 Gyldenløve, Chr. 258.
 Gyldenløve, Dorothea, født Krag, se Ahlefeldt.
 Gyllig, Gert 29.
 Haagen, Hans 44.
 Hacke, Catharine 236.
 Hahn, Hans 111.
 Halvegge, Niels Pedersen 234.
 Hannover, E. 270. 308.
 Hans, Kong 187.
 Hans Smed 99.
 Hans, Svinerøgtter paa Svenstrup 85.
 Hansdatter, Mette 98.
 Hansen, Anders, af Dalby 328.
 Hansen, Anders, af Hejnede 329.
 Hansen, Christen, Præst i Borup 208.
 Hansen, Christen, af Snekkerup (to forskellige) 328. 329.
 Hansen, Christian, af Borup 328.
 Hansen, Christian, af Gammerød 328.

- Hansen, Christian, af Snekkerup 158.
 Hansen, Claus 108. 109.
 Hansen, Hans 305.
 Hansen, Harald 277.
 Hansen, Heinrich 309.
 Hansen, J. 327.
 Hansen, Jacob 327.
 Hansen, Jens, af Lammestrup 327.
 Hansen, Jens, af Snekkerup 328.
 Hansen, Jens, af Urup 328.
 Hansen, Jeppe 328.
 Hansen, J. T. 309.
 Hansen, Jørgen, Klokkestøber 203.
 Hansen, Jørgen, af Kimmerslev 227.
 Hansen, Jørgen, af Ørninge 328.
 Hansen, Knud 98.
 Hansen, Mads 327.
 Hansen, Niels, af Borup 328.
 Hansen, Niels, af Grønholt 328.
 Hansen, Niels, af Hejnede 329.
 Hansen, Ole 328.
 Hansen, Peder, af Aagerup 98.
 Hansen, Peder, af Borup 328.
 Hansen, Peder, af Grønholt 328.
 Hansen, Peder, af Kløvested 327.
 Hansen, Peder, af Lammestrup 322. 327.
 Hansen, Peder, af Lundby 161.
 Hansen, Thomis 98.
 Hastrup, C. 146.
 Hedrich, J. G. 299. 300. Tvl. XLVII.
 Heger, Christiane, se Oehlenschläger.
 Heger, Hans 256.
 Heger, Kamma, se Rahbek.
 Hemming af Havbyrd 97.
 Hemmingsen, Peder 97.
 Hendrik Svenske 99.
 Hendriksen, Hans 328.
 Hennings, Aug. 268.
 Herder, J. G. 262. 267.
 Hersleb, P. 245.
 Hielmcrone, J. von 140.
 Hofman, Hans de 192. 206. 235. 236.
 Hofman, Johanne Hansdatter, se Møller.
 Hofman-Bang, J. 146.
 Holberg, L. 256.
 Holck, Christen 26. 236.
 Holck, Conrad 265.
 Holck, Flemming 274.
 Holck, V. 170. 200.
 Holst, Ernst Henrik 101.
 Holst, Maren Nielsdatter, se Bruun.
 Holstein, Christian Friedrich von 94.
 Holstein, J. L. von 243-245.
 Honstedt, Oberst 270.
 Hosøe, Christian 300.
 Hunonides, Elias 295.
 Huusheer (Huusher), Ferd. Anton 252. 330.
 Høeg (Høy), Just (Jost) 203. 207. 239. 240.
 Høegh-Guldberg, Ove 150.
 Høyer, Hans (Johannes) Johansen 203. 207. 208.
 Høyer, Margrethe Frantzdatter 208.
 Ingemann, B. S. 94. 279.
 Ingerd, Jakob Sunesens Datter, gift med Conrad af Regensteen 233.
 Jacob, Abbed i Ringsted 22.
 Jacob, Munk fra Antvorskov 233.
 Jacobsen, Floritz (Floris) 30. 234.
 Jacobsen, Jørgen 328.
 Jacobsen, Søren 207.
 Jakob, Jakobsen, se Jacob, Jacobsen.
 Jens Jyde 85.
 Jens, Tærsker paa Svenstrup 85.
 Jensdatter, Ane 222.
 Jensen, Bo 233.
 Jensen, Christen, af Aagerup 329.
 Jensen, Christen, af Ortved 329.
 Jensen, Hans 96. 98.
 Jensen, H. C. 308. 332.
 Jensen, Jacob 327.
 Jensen, Jens, af Gammerød 328.
 Jensen, Jens, af Snekkerup 328.
 Jensen, Jep 97.
 Jensen, Jørgen 328.
 Jensen, Karl 309.
 Jensen, Lars, Skytte, af Aagerup 96. 97.
 Jensen, Lars, af Gammerød 328.
 Jensen, Laurids 99.
 Jensen, Laurs 99.
 Jensen, Ole, af Gammerød 226.
 Jensen, Ole, af Grønholt 328.
 Jensen, Ole, af Snekkerup 328.
 Jensen, Peder, af Ortved 328.
 Jensen, Peder, Vindingegaarden 111.
 Jensen, Rasmus 327.
 Jensen, Ørien 106.
 Jep »scolæ« 106.
 Jeppe Jyde 85.

- Jeppesen, Hans 329.
 Jeppesen, Niels 213.
 Jepsen, Hans 106.
 Jepsen, Niels 329.
 Jepsen, Peder 97.
 Jesper Jyde 85.
 Johannes, Præst i Borup 204.
 Johansen, Peder 226.
 Jonsen, Christopher 307. Tvl. XLVII.
 Josephine, Kejserinde 269.
 Juel, Dorothea, født Krag, se Ahlefeldt.
 Juel, Erik 95. 115.
 Juel, Hans Iversen 234.
 Juel, Jens, Baron 258.
 Juel, Jens, Maler 258. 287. 304. 305. 307. 331. 332.
 Juel, N. 331.
 Juel, R. 331.
 Juliane Marie, Dronning 309.
 Junge, Severin 111.
 Jutta, Erik Plovpenning's Dronning 95.
 Jürgensen, Frederik 308. Tvl. LIII.
 Jørgensdatter, Barbara 207.
 Jørgensen, Anders 213. 328.
 Jørgensen, C. V. 283.
 Jørgensen, Friderik 328.
 Jørgensen, Hans, af Kimmerslev 227.
 Jørgensen, Hans, af Kløvested 327.
 Jørgensen, Jens, af Aagerup 328.
 Jørgensen, Jens, af Vigersted 322. 329.
 Kaas, Niels 235.
 Kaas, Sophie 96.
 Kaasbøll, Eiler 245.
 Kabell, L. 332.
 Karine, Pige paa Svenstrup 85.
 Karlebye, Jens 302.
 Katner, Gothfred 194.
 Kiergaard, C. 194.
 Kiszling, J. C. 194.
 Kiær, C. 300. 301.
 Klein, V. 200.
 Klestrup, Søren 154. 155.
 Knudsdatter, Sidsel 107. 108.
 Knudsen, Anders, af Hejnede 328.
 Knudsen, Anders, af Kløvested 223.
 Knudsen, Jens, af Kløvested 106.
 Knudsen, Jens, af Lammestrup 327.
 Knuth, Adam Levin 108.
 Knuth, C. D. 252.
 Knuth, E. C. 152.
 Knüpffer, Benjamin 300.
 Koefoed, Herman 305. 331.
 Krabbe, Esbern 96.
 Krag, Dorothea, se Ahlefeldt.
 Krag, Erik 92.
 Krebs, J. H. K. 274.
 Kremer, Hans 203.
 Krognos, Holger Gregersen 96.
 Krognos, Pernille 234.
 Krøyer, P. S. 309.
 La Cour, Janus 309.
 Lange, Gunde 234.
 Lange, J. S. 194. 207. 300.
 Langfeldt, Jürgen 98.
 Larsdatter, Ane Kirstine 226.
 Larsen, Barbara Hansdatter, født Smith 111.
 Larsen, Boas 111.
 Larsen, Emanuel 309.
 Larsen, Hans 328.
 Larsen, Jens 328.
 Larsen, Johannes 309.
 Larsen, Lars 327.
 Larsen, Mathias 328.
 Larsen, Niels 226.
 Lasse, Plovdreng paa Svenstrup 84.
 Lassen, Hans Christopher 227.
 Lasson, G. H. 282.
 Lasson, Marie 282.
 Laurensen, Erik 97.
 Laurids Klokke 99.
 Lauridsen, Søren 135. 210.
 Lauritzen, Morten 31.
 Lavs, Ladefoged paa Svenstrup 203.
 Lemvig, Bodil, født Rhumand 208.
 Lemvig, Dorothea, født Gonsager 208.
 Lemvig, Søren Christensen 101. 102. 208.
 Le Roy, J. Tvl. XLVI.
 Leth 257.
 Leveren, Mads Roluf von 234.
 Liljefors, Bruno 309.
 Linsingen, Generalmajor 270. 271.
 Lorentzen, Fiskemester 172. 173.
 Lund, H. 124. 137.
 Lund, Peder Hansen 37.
 Lunge, Anne 207.
 Lunge, Erik 95.
 Lunge, Niels Vincentsen 233.
 Luther, Martin 235.

- Luxdorph, Bertel Pedersen 92.
 Luxdorph, Bolle Willum, Oversekretær 94.
 Luxdorph, Bolle Willum, Gehejmerraad 194.
 Luxdorph, Frederikke 94.
 Løvenskiold, Magdalene Charlotte Hedeveg
 251. 252.
 Løvenørn, P. de 244.
 Mackeprang, M. 204.
 Madsdatter, Johanne 98.
 Madsen, Niels 107.
 Madsen, Peder 107.
 Mand, Mogens 106.
 Mand, Oluf 106.
 Mander, Karel van 331.
 Mannagetta und Lerchenau, Bernhardine
 Louise von, se Neergaard.
 Mansa, F. 331. Tvl. XII.
 Marcussen, Povl 46.
 Margrethe, Dronning 187.
 Mariche, gift med Anders Nielsen 98.
 Marine, Pige paa Svenstrup 85.
 Marlet, J. H. 332.
 Marschal, Sophie Dorothea 108.
 Marstrand, W. 309.
 Mathesius, Daniel 94.
 Mathesius, Jacob 94.
 Mattissen, Per 106.
 Melanchthon, Ph. 235.
 Meulengracht, Hans von 92.
 Michaëlis, Sophus 309.
 Mikkelsen, Anders 85.
 Mikkelsen, Mattis 106.
 Mogensen, Anders 327.
 Moltke, A. 331.
 Moltke, Adam Gottlob 253. 254. 306. 307.
 Moltke, Catharine Sophie Wilhelmine, se
 Wedell-Wedellsborg.
 Moltke, E. 331.
 Moltke, Ellen Caroline Catharina, født
 Neergaard 251. 260-267. 306. 307. 331.
 332. Tvl. XI. XXXIX.
 Moltke, Evert 95.
 Moltke, Frederik 274.
 Moltke, Henny, se Wedell-Neergaard.
 Moltke, Joachim 251. 265. 306. 307. 331.
 Moltke, Magnus 283. 284.
 Moltke, Otto Joachim 44.
 Moltke, Peter 274.
 Moltke, Werner 153. 252. 329.
 Moltke, General 257.
 Monies, David 308. 332.
 Monrad, D. G. 277.
 Monsen, Peder 210.
 Morten, Fisker paa Svenstrup 85.
 Mortensen, Hans 327.
 Mortensen, Lars 226.
 Mortensen, Peder 322. 328.
 Morville, Anna Cathrine, se Fibiger.
 Mozart, Constanze, se Nissen.
 Mozart, W. A. 263.
 Munthe, Morten 244.
 Muus, F. 331.
 Mylius, Anna Christine, født Møller 250.
 Mylius, Johan Jacob 250.
 Mynster, J. P. 271.
 Møller, Andreas Jensen 250.
 Møller, Anna Christine, se Mylius.
 Møller, Anne Marie, se Neergaard.
 Møller, Ellen Cathrine, født Nørager 250.
 Møller, Jens Andresen 165. 173. 250. 251. 255.
 256-257. 261. 262. 287. 296-299. 301-307.
 Møller, Johanne Hansdatter, f. Hofman 250.
 Møller, J. S. 222.
 Møsting, J. S. 44.
 Nansen, Hans 240. 241.
 Napoleon I. 269.
 Nathanson, Bankier 269.
 Naudet, T. C. 268. 269.
 Naumann, Catharina Magdalena, født
 Grodtschilling 263.
 Naumann, J. G. 263.
 Neergaard, Adelaide Bruun 286.
 Neergaard, Alvilda Eline Henriette Bruun
 164. 171. 264. 279. 308.
 Neergaard, Anna Joachimine Henriette
 Bruun, se Stemann.
 Neergaard, Anne Marie, født Møller 37. 39.
 40. 73. 107. 124. 127-129. 131. 136. 137. 140.
 141. 143. 153. 164. 165. 173. 197. 249-252.
 254-262. 265. 267. 287. 296-301. 303-305.
 307. 327. 331. 332. Tvl. XXXIV. XXXVII.
 Neergaard, Bernhardine Louise Bruun, født
 von Mannagetta und Lerchenau. 267. 268.
 Neergaard, Christiane Johanne Bruun, født
 Zeuthen 164. 279. 308.
 Neergaard, Claudine Bruun, født Skeel 198
 (Planen). 283. 290. 332. Tvl. XLIII.
 Neergaard, Elisabeth Hendrine Bruun, født

- Cramer 164. 264. 272. 287. 308. 332. Tvl. XXXIX.
- Neergaard, Ellen Caroline Catharina Bruun, se Moltke.
- Neergaard, Henri (Johan Henri Jacob Louis) Bruun 164. 283.
- Neergaard, Henri Bruun 331.
- Neergaard, Henriette Caroline Elisabeth Bruun, født Baudissin 262. 265. 269.
- Neergaard, Jens Bruun 37. 105. 107. 109. 111. 124-127. 135. 136. 144. 151. 165. 172. 173. 193. 194. 197. 199. 248. 249. 250-256. 261. 287. 296. 298-300. 303-306. 331. 332. Tvl. XXXIV. XXXVII. LIV.
- Neergaard, Jens Peter Bruun 251. 252. 255. 258-262. 264. 265-267. 268-270. 304-307. 332. Tvl. XXXIX.
- Neergaard, Joachim (Peter Christian Joachim) Bruun 51-53. 70. 74. 75. 144-146. 164. 167. 169-171. 173. 176. 180. 196 (Planen). 202. 264. 273-290. 307. 308. 332. Tvl. XLI.
- Neergaard, Johan Andreas Bruun 40-53. 74. 111. 112. 124. 128-129. 131. 141. 151. 157-159. 163-165. 169. 173. 176. 177. 251. 252. 258-261. 262-272. 287. 297. 306-308. 315. 319. 320. 332. Tvl. XXXVIII.
- Neergaard, Johan Thomas 107. 249. 254. 255.
- Neergaard, Johan Thomesen 247. 248.
- Neergaard, Johanne, se Svanenskiold.
- Neergaard, Julie Bruun, født Flindt, gift 2° Fenwich 279. 282. 283.
- Neergaard, Kirsten Tønnesdatter 248. 249. 255. 256. 300. 304. 305. 331. 332. Tvl. XXXIV. XXXVI.
- Neergaard, Laurentius (Jens Laurentius) Bruun 129. 164. 264. 279. 283.
- Neergaard, Louise (Christiane Louise) Bruun, født Stemann 164. 278. 279. 308. 332. Tvl. XLII.
- Neergaard, Louise Bruun, se Wedell-Wedellsborg.
- Neergaard, Louise Bruun, født Bardenfleth, 170. 207. 285.
- Neergaard, Peter Johansen 35. 99. 105. 120. 135. 136. 146. 165. 246. 248-251. 255. 258. 294. 295. 300. 304. 305. 331. 332. Tvl. XXXIV. XXXVI.
- Neergaard, Petronelle Bruun, født Stemann 164. 278. 279. 308.
- Neergaard, Sidsel Pedersdatter, født Wartberg 248.
- Neergaard, Theodor (Andreas Theodor) Bruun 164. 264. 285-287. 289. 332. Tvl. XLIII.
- Neergaard, Thomas Madsen 247.
- Neergaard, Tønnes Christian Bruun 143. 251. 252. 261. 264. 265. 267-270. 306. 308. 332. Tvl. XL.
- Neergaard, Vilhelm Bruun 170. 198 (Planen). 207. 285.
- Neergaard, Wilhelm Carl Bruun 268.
- Niels Jyde 99.
- Niels, Plovkører paa Svenstrup 85.
- Nielsen, Anders, af Kløvested 327.
- Nielsen, Anders, af Ortved 328.
- Nielsen, Anders, af Ørninge 107. 108.
- Nielsen, Arrild 99.
- Nielsen, Bent 106. 107.
- Nielsen, Christian 230.
- Nielsen, J., Overjæger 180. 183. 331.
- Nielsen, Jens, Klokkestøber 208.
- Nielsen, Jens, af Vigersted 328.
- Nielsen, J. M. L. 44. 46.
- Nielsen, Kristen 213.
- Nielsen, N., Skovrider 53. 56. 58. 67. 75. 180. 275.
- Nielsen, Niels, Ridefoged 203.
- Nielsen, Niels, af Kimmerslev 327. 330.
- Nielsen, Niels, af Ortved 328.
- Nielsen, Nilaus 226.
- Nielsen, Ole 327.
- Nielsen, Peder, af Dalby 328.
- Nielsen, Peder, af Kløvested 222.
- Nielsen, Peder, af Snekkerup 329.
- Nielsen, Terkel 47.
- Nissen, Constanze, Mozarts Enke 263.
- Nissen, G. N. 263.
- Nol, Jørgen Hansen 208.
- Nørager, Christen Christensen 250.
- Nørager, Ellen Cathrine, se Møller.
- Nørager, Helene Svendsdatter 250.
- Oehlenschläger, Christiane, f. Heger 256.
- Oertz, Balthasar Frederik 242. 243.
- Oertz, Charlotte Amalie, se Blome.
- Oertz (von Oertzen), Frederik 35. 105. 111. 120. 135. 136. 146. 207. 242-246. 248. 294.
- Oertz (von Oertzen), Marie, født Svane 103. 105. 120. 143. 146. 207. 242-246. 294.

- Oertz (von Oertzen), Sophie Amalie, født Brockdorff 246.
 Ollesen, Iver 35.
 Olrik, Elisabeth, se Stemann.
 Olrik, Jørgen 214.
 Olsen, Anders 328.
 Olsen, Hans 328.
 Olsen, Jens 107. 108.
 Olsen, Lars 226.
 Olsen, Mogens 106.
 Olsen, Niels, af Dalby 328.
 Olsen, Niels, af Højelse 107.
 Olsen, Peder 230.
 Olsen, Søren 328.
 Olufsen, Hans 92. 109.
 Olufsen, Niels 105.
 Olufsen, Oluf Christian 263.
 Oppermann, A. 27.
 Ortmann, Matthias 297.
 Otto af Brunsvig 94. 95.
 Oxe, Peder 108.
 Oxe, Per 107.
 Parsberg, Jørgen Frederiksen 90.
 Parsberg, Niels 95. 235. 236.
 Parsberg, Sidsel 90.
 Parsberg, Sophie 239.
 Pauelsen, Erik 308.
 Pax, Christopher 236.
 Pedersdatter, Bol 107. 108.
 Pedersdatter, Karen 98.
 Pedersdatter, Karin 107. 108.
 Pedersdatter, Mette 107.
 Pedersen, Anders, Ridefoged 244.
 Pedersen, Anders, af Skæverup 98.
 Pedersen, Christen 328.
 Pedersen, Frans 207.
 Pedersen, Hans, af Højelse 109.
 Pedersen, Hans, af Kimmerslev 327.
 Pedersen, Hans, af Kløvested (Fader og Søn) 222.
 Pedersen, Jens, Foged paa Skjoldenæs 97.
 Pedersen, Jens, Kirkeværge i Borup 208.
 Pedersen, Jens, af Hejnede 328.
 Pedersen, Jep 99.
 Pedersen, Lars, af Gammerød 226.
 Pedersen, Lars, af Kløvested 327.
 Pedersen, Lauritz 107.
 Pedersen, Mads (Matthias), Præst i Borup 208.
 Pedersen, Mads, af Højelse 107. 108.
 Pedersen, Niels, Kirkeværge i Kimmerslev 203.
 Pedersen, Niels, Møller i Kimmerslev 103.
 Pedersen, Niels, af Kløvested (to forskellige) 322. 327.
 Pedersen, Ole 327.
 Pedersen, Peder 98.
 Pedersen, Rasmus 107. 108.
 Pedersen, Simon 99.
 Pedersen, Søren, af Kimmerslev 98.
 Pedersen, Søren, af Svenstrup 99.
 Pedersen, Viggo 309.
 Per Provst 85.
 Persen, Jes 106. 107.
 Persen (Petersen), Poul 106. 107.
 Petersen, Erik 227.
 Philipsen, Søren 328.
 Philipsen, Th. 309.
 Phister, J. L. 282.
 Pilo, Carl Gustaf 309.
 Podebusk, Jørgen 234.
 Pontoppidan, Erich 35.
 Poulsen, Poul 230.
 Pram, C. 256. 263.
 Prebert, Høvedsmand paa Skjoldenæs 106.
 Pretorius, Andreas Augustus 109.
 Quérard, J.-M. 269.
 Rahbek, Kamma 256.
 Rantzau, Breide 163.
 Rasmus Fisker 99.
 Rasmus Smed (Rasmus Skovrider) 30. 31. 235.
 Rasmussen, Hans 328.
 Rasmussen, O. F. C. 108. 113.
 Récamier, Julie 267.
 Reedtz, Peder 236. 239.
 Reedtz-Thott, K. T. T. O. 274.
 Reedtz-Thott, T. R. 331.
 Regensteen, Conrad af 233.
 Rembrandt van Rijn 309.
 Renard, Madame 143.
 Reventlow, Conrad Ditlev 111.
 Reventlow, Fritz 262.
 Reventlow, Julie, f. Schimmelmänn 262.
 Reymersen, Nicholas 95.
 Rhumand, Bodil, se Lemvig.
 Ring, L. A. 309.
 Rist, J. G. 266.

- Rohde, Johan 309.
 Rohn, A. C. 245.
 Roluf, Mads, von Leveren 234.
 Rosenburg, Burchard von 95.
 Rosenburg, Sophia von 95.
 Rosenkrantz, Holger 235.
 Rosenkrantz, Jørgen 206. 207. 235.
 Rosenkrantz, Niels 268.
 Rosenkrantz, Palle 238.
 Rosted, B. M. 152.
 Rørdam, H. F. 89. 243. 245.
 Rørdam, K. 21.
 Saabye, P. 269.
 Sakse 94.
 Scavenius, Laurids 240.
 Schack, Hans Egede 163.
 Schack Rathlou, J. O. 251.
 Scharling, W. 176.
 Scheel, Frederikke 252.
 Scheel, W. M. 254. 255.
 Scheel, Thalia, se Wedell-Wedellsborg.
 Schimmelmänn, Caroline, se Baudissin.
 Schimmelmänn, Ernst 264-266.
 Schimmelmänn, Fr. 262.
 Schimmelmänn, Julie, se Reventlow.
 Schiøtt, Aug. 308. 332.
 Schlanbusch, Friderick von 109.
 Schrøder, C. 288.
 Schrøder, W. 197.
 Schulin, J. S. 243. 244.
 Schultes, J. C. 48.
 Schwartz, Frans 309.
 Schönheyder, J. M. 254.
 Sehested, Jens Steen 94.
 Seneca, Lucius Annæus 256.
 Sested, Mikkel 25. 234.
 Skeel, Claudine, se Neergaard.
 Skibsted, Lucie 283.
 Skov, Hans 328.
 Skovgaard, Niels 309.
 Skrogsbiørg, Anna Cathrine, se Fibiger.
 Skrogsbiørg, Hendrik Nielsen 98.
 Skrogsbiørg, Johanne 98.
 Skrogsbiørg, Mariche 98.
 Skæg, Peder 97.
 Smith, Barbara Hansdatter, se Larsen.
 Smith, Frederik Christian 111.
 Smith, Hans Danielsen 111.
 Smith, Johannes Lem 111.
 Sophie, Dronning 190.
 Spengler, Spejlfabrikant 303.
 Stanley, Carl Fr. 300. 332.
 Steen, Forvalter 287. 289.
 Steenstrup, Johs. 81. 113. 147.
 Stemann, Anna Joachimine Henriette, født Neergaard 164. 264. 308. 332. Tvl. LIII.
 Stemann, Cathrine Elisabeth, født Wasserfall 308.
 Stemann, Christian Ludvig 164. 264. 308.
 Stemann, Elisabeth, født Olrik 283.
 Stemann, Johan 283.
 Stemann, Louise, se Neergaard.
 Stemann, Nic. 304.
 Stemann, P. C. 43. 279. 308. Tvl. LIII.
 Stemann, Petronelle, se Neergaard.
 Stoltze, K. W. 51. 53. 68. 75. 176. 180.
 Struensee, J. F. 149. 150. 263. 299.
 Strøm, Ole 152.
 Stöcken, Chr. von 245.
 Sunesen, Jakob 233.
 Svane, Anna Margrethe, se Foss.
 Svane, Anne Margrethe født Vibe 143. 164. 241.
 Svane, Frederik 33. 35. 94. 99. 102. 105. 107. 109. 111. 135-137. 142. 143. 146. 164. 172. 192. 241-242.
 Svane, Hans 23. 25. 33. 68. 89-92. 94. 95. 99-101. 103. 114. 115. 134. 135. 146. 147. 167. 192. 193. 195. 240-242. 331. Tvl. XXXIII.
 Svane, Marie, født Fuiren 90. 92. 192. 193. 241. 242.
 Svane, Marie, (Grevinde Svane), se Oertz.
 Svane, Søster, se Bagger.
 Svanenskiold, Johanne de, født Neergaard 249. 256. 304.
 Svanenskiold, Niels Jørgensen de 249.
 Svaning, Hans 240.
 Svendsdatter, Helene, se Nørager.
 Svendsen, Jens 29.
 Syberg, Frits 309.
 Söhlenthal, Else von 250.
 Søht, Frøhandler 67.
 Sølling, Landstingshører 99.
 Søndergaard, N. 146.
 Sørensen, Frands 327.
 Sørensen, Jep 208.
 Sørensen, Niels 222. 327.
 Tarchel, Marcus 109.

- Thaarup, F. 269.
 Thalbitzer, Sophie, født Zinn 264.
 Thomas, Fisker paa Svenstrup 84.
 Thomassen, Christen 328.
 Thott, Otto 243.
 Thure Degn 106-108.
 Thygesen 269.
 Thümen, Christoph von 236.
 Thümen, Christopher von 236.
 Thümen, Eustachius von 26. 102. 203. 208.
 236-238.
 Tillisch, Anna 146.
 Tillisch, Chr. 146.
 Torbernson, Niels 95.
 Treschow, Michael 42.
 Tuesen, Per 107. 108.
 Turesen, Jep 107. 108.
 Turesen, Mattis 107. 108.
 Tønnesdatter, Kirsten, se Neergaard.
 Tønsted, Henrich 109.
 Uldall, P. 252. 254.
 Ulfeld, Corfitz 240. 295. Tvl. XLVI.
 Ulfeld, Eggert 115. 234.
 Ulfeld, Karen 203.
 Ulrik, Prins 237.
 Urne, Christopher 239.
 Urne, Lauge 234.
 Urne, Lisbeth Sophie 239.
 Valdemar Atterdag 96. 103.
 Valdemar Sejr 79. 94.
 Valdemar den Store 94. 95.
 Walterstorff, Ernst Fr. von 269.
 Walther, Christian Albrecht 241.
 Walther, Søster, født Svane, se Bagger.
 Wandel, J. K. 300.
 Wartberg, Sidsel Pedersdatter, se Neergaard.
 Wasserfall, Cathrine Elisabeth, se Stemmann.
 Vaupell, Chr. 24. 25.
 Wedel-Jarlsberg, Fr. Wilh. 154.
 Wedell-Neergaard, Henny, født Moltke 171.
 Wedell-Neergaard, Joachim 58. 71. 75. 168.
 171. 200. 203. 273-290. 295. 309. 331. 332.
 Tvl. XLII.
 Wedell-Wedellsborg, Cathrine Sophie Wilhelmine, født Moltke 307.
 Wedell-Wedellsborg, Gustav 169. 171. 280.
 285. 309. 332. Tvl. XLII. XLIV.
 Wedell-Wedellsborg, Hannibal, Lensgreve 307.
 Wedell-Wedellsborg, Hannibal, Baron 331.
 Wedell-Wedellsborg, Joachim 331.
 Wedell-Wedellsborg, Louise, født Neergaard 164. 279. 280. 332. Tvl. XLII.
 Wedell-Wedellsborg, Ludvig 280. 286. 332.
 Tvl. XLII.
 Wedell-Wedellsborg, Thalia, født Scheel 285. 332. Tvl. XLIV.
 Velazquez, Diego 309.
 Werum, Chr. 299. Tvl. XLVII.
 Wessel, J. H. 255. 256.
 Vibe, Anne Margrethe, se Svane.
 Vibe, Mikael 241.
 Wiedewelt, Johannes 302. 303. 332.
 Wimpffen, F. F. F. von 53. 54. 57-59. 61. 62.
 64. 70.
 Vind, Holger 109.
 Winther, Cathrine 299. 300.
 Winther, Just Christensen 299.
 Visted, Kristofer 214.
 Worm, Christen 244.
 Wøldike, Marcus 243. 244.
 Zahle, C. Th. 289.
 Zeuthen, Bolette Marie, født Bartholin 198
 (Planen). 282. 308.
 Zeuthen, Christiane Johanne, se Neergaard.
 Zeuthen, V. P. 279.
 Zinn, Sophie, se Thalbitzer.
 Ørbech, Andreas Ottesen 243.
-

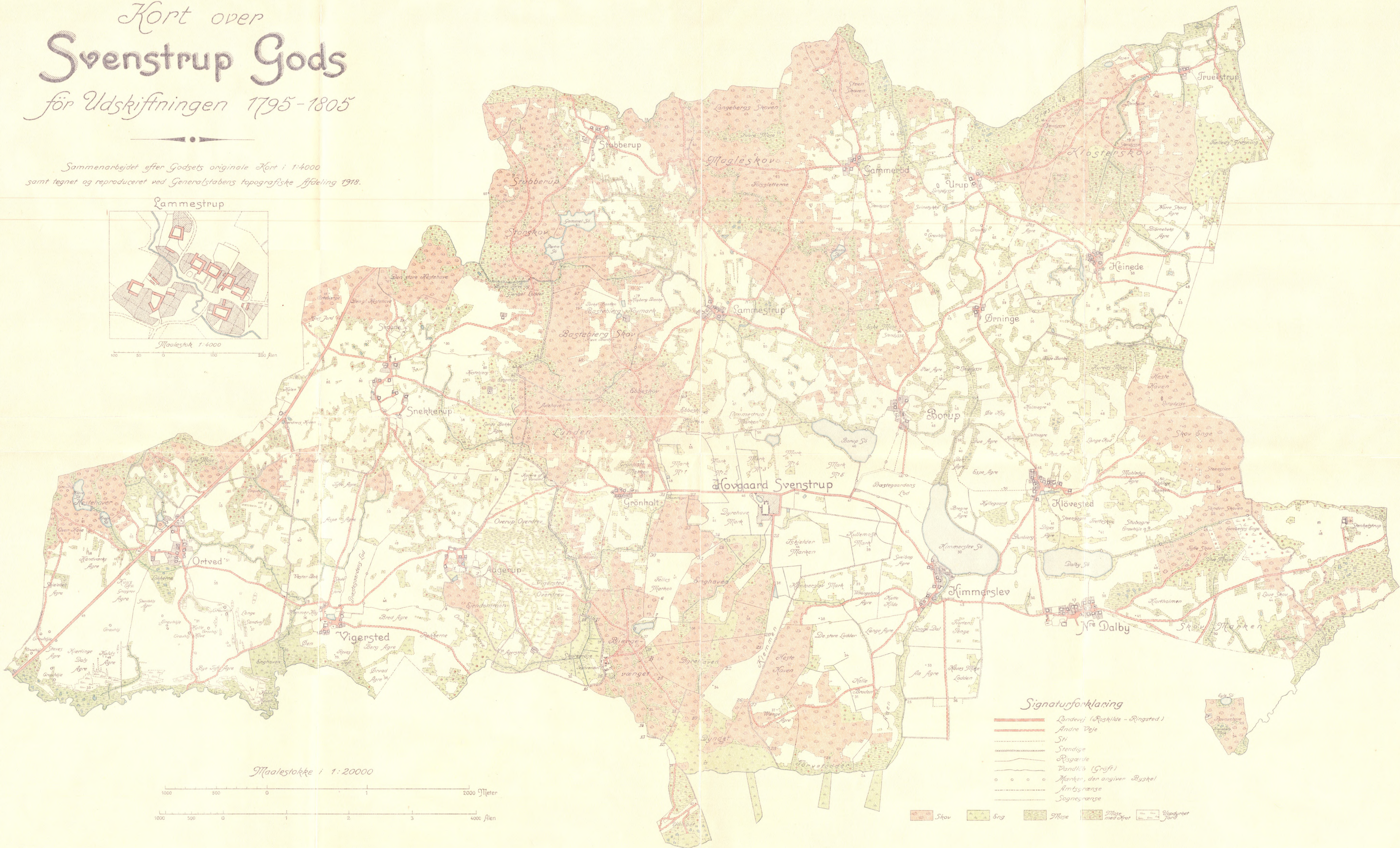
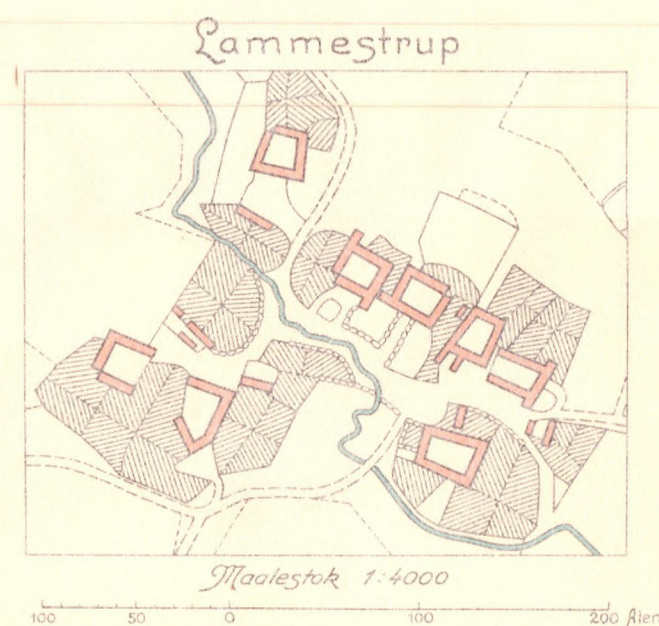
RETTELSER

Side 28, Linie 13 fra oven: 1730, læs: 1700.

Tvl. LVII Spisestuestol af Fyrretræ, læs: Bøgetræ.

Kort over Svenstrup Gods for Udskiftningen 1795-1805

Sammenarbejdet efter Godsets originale Kort i 1:4000
samt tegnet og reproduceret ved Generalstabens topografiske Afdeling 1918.

Signaturforklaring

- Landvej (Roskilde - Ringsted)
- Andre Veje
- Sti
- Stendige
- Risgaarde
- Pandløb (Grøft)
- Marken, der angiver Byskel
- Amtsgrænse
- Sognegrænse

Skov Eng Mose Mose med Krot Voldgrænse

Udarbejdet og reproduceret ved Generalstabens topografiske Afdeling 1918.

